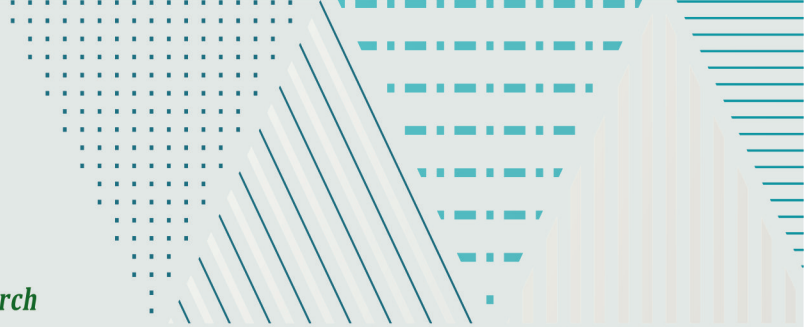

National Institute for Economic Research

International Scientific-Practical Conference

ECONOMIC GROWTH IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

XVIth Edition

October 12-13, 2022

Conference proceedings

Volume II

Chisinau, 2022

National Institute for Economic Research

International Scientific-Practical Conference

**ECONOMIC GROWTH IN THE
CONDITIONS OF GLOBALIZATION**

XVIth Edition
October 12-13, 2022

Conference proceedings

Volume II

Chisinau, 2022

UDC:

33+316.42(082) E 15

Approved by the Scientific Council of the National Institute for Economic Research, minutes no. 6 of November 15, 2022

Coordinating editor:

Gagauz Olga, Habilitated PhD in sociology, Associate Professor

Contributing Editors:

Popa Viorica, PhD in economics, coordinating scientific researcher, NIER

Ciobanu Mihail, PhD student, scientific researcher, NIER

Proofreading (Romanian):

Popa Lidia

The sections "*Circular economy, digitization and finance*" and "*Social protection of the population in the context of current challenges*" carried out their works under the auspices of projects within the State Program (2020-2023) 20.80009.0807.22 "*Development of the formation mechanism of the circular economy in the Republic of Moldova*"; 20.80009.0807.29 "*Improving the mechanisms for applying innovative instruments aimed at sustainably increasing the welfare of the population of the Republic of Moldova*".

The authors are responsible for the content and correctness of the texts.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

"Economic growth in the conditions of globalization", international scientific-practical conference (16 ; 2022 ; Chișinău). International Scientific-Practical Conference "Economic growth in the conditions of globalization", 16th Edition, October 12-13, 2022 : Conference proceedings / coordinating editor: Gagauz Olga ; contributing editors: Popa Viorica, Ciobanu Mihail. – Chișinău : INCE, 2022 – . – ISBN 978-9975-3583-6-1.

Vol. 2. – 2022. – 590 p. : fig., tab. – Antetit.: Nat. Inst. for Economic Research. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 20 ex. – ISBN 978-9975-3583-9-2. – ISBN 978-9975-3385-6-1 (PDF).

082=135.1=111=161.1

E 15

ISBN 978-9975-3583-9-2.

DOI: <http://doi.org/10.36004/nier.cecg.II.2022.16>

© National Institute for Economic Research, 2022, www.ince.md

TABLE OF CONTENTS

SESSION III - CIRCULAR ECONOMY, DIGITIZATION AND FINANCE.....	8
Claudio RISPOLI THE UNDERWRITING OF DERIVATIVE INSTRUMENTS IN LOCAL AUTHORITIES IN ITALY: OPPORTUNITIES AND CRITICAL ISSUES.....	9
Otilia MANTA DIGITAL FINANCIAL TECHNOLOGIES AND GREEN FINANCE, SUPPORT TOOLS FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY.....	23
Gabriela PICIU THE NEED TO ADOPT THE CIRCULAR ECONOMY AS A SUSTAINABLE AND INNOVATIVE ECONOMIC MODEL.....	43
Filippo Luigi GIAMBRONE NEW PERSPECTIVES REGARDING THE FUTURE OF EUROPEAN ENVIRONMENTAL POLICY WITH REGARD OF THE TAXATION ASPECTS.....	50
Tatiana MANOLE Iulita BÎRCĂ EVALUAREA RISCULUI ÎN SISTEMUL BANCAR ÎN CONTEXTUL COMITETULUI BASEL.....	66
Victoria IORDACHI Pavel CALPAJIU INTERNATIONAL EXPERTISE IN TRACKING AND RECOVERY OF ILLEGAL FINANCIAL FLOWS.....	77
Aliona DODU INSTRUMENTE FINANCIARE DE REDUCERE A RISCURILOR IN ECONOMIA CIRCULARĂ.....	88
Cristina UNGUR POSSIBILITĂȚI DE IMPLEMENTARE A PRACTICILOR INTERNAȚIONALE ÎN DEZVOLTAREA AFACERILOR CIRCULARE DIN REPUBLICA MOLDOVA.....	98
Nicoleta MIHĂILĂ TAX HAVENS. THEORETICAL CONCEPTS AT INTERNATIONAL LEVEL.....	108
Camelia MILEA DISCUȚII PRIVIND PRAGURILE DE ÎNDATORARE ȘI LEGĂTURA DINTRE DATORIE ȘI CREȘTERE ECONOMICĂ.....	123
Ivan LUCHIAN Angela FILIP TENDINȚELE ACTUALE ALE ACTIVITĂȚII INVESTIȚIONALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	131
Viorica POPA Nicolae POPA TRANZIȚIA ENERGETICĂ: PROVOCĂRI, TENDINȚE ȘI SOLUȚII.....	145

Claudiu NEGREA Ela SCARLAT CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR CONSOLIDATING THE AVAILABILITY OF FINANCIAL SERVICES IN ROMANIA.....	159
Silvia Elena ISACHI CURRENT EU-WIDE APPROACHES TO THE TRANSITION TO THE CIRCULAR ECONOMY.....	174
Miruna-Mihaela VASILCA Alin Ioan VID George ANTON INVESTIGAȚIE PRIVIND O EVENTUALĂ MANIPULARE A DOBÂNZILOR INTERBANCARE ROBOR.....	185
Claudiu NEGREA Ela SCARLAT RETAIL PAYMENTS IN ROMANIA IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION.....	197
Ștefan-Constantin RADU ALTERNATIVE METHODS TO MEASURING THE ROMANIAN ECONOMY'S BUSINESS CYCLE.....	213
Iurie CĂPRIAN ACTIVITATEA INOVAȚIONALĂ A BĂNCILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA.....	222
Ana IONAȘ INFLUENȚA REGLEMENTĂRII SECTORULUI FINANCIAR ASUPRA STABILITĂȚII FINANCIARE.....	231
Nicolae ILIAȘ Sorin Mihai RADU Iulian OFFENBERG Mihail MINESCU Alexandra OFFENBERG SUSTENABILITATEA CIRCULARĂ A RESURSELOR ȘI ENERGIEI.....	239
SESSION IV - SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION IN THE CONTEXT OF CURRENT CHALLENGES.....	259
Tatiana COLESNICOVA Valeriu DOGA INTERNATIONAL EXPERIENCE CONCERNING THE SPECIAL INSTRUMENTS IN UNEMPLOYMENT ASSISTANCE.....	260
Анатолий РОЖКО ОЦЕНКА УРОВНЯ ЖИЗНИ ДОМОХОЗЯЙСТВ С ПОЖИЛЫМИ ЛЮДЬМИ.....	266
Mariana BĂLAN VULNERABILITIES ON THE YOUTH LABOUR MARKET AT THE LEVEL OF DEVELOPMENT REGIONS OF ROMANIA.....	276

Daniel ARPINTE PROTECȚIA SOCIALĂ A FAMILIILOR VULNERABILE ÎN ROMÂNIA: ADECVARE ȘI EFICIENȚĂ.....	289
Valentina PAPA DISABILITY AND DIVERSITY MANAGEMENT: A NECESSARY CULTURE CHANGE.....	304
Rosario SANTUCCI Mario CERBONE Pia De PETRIS Francesca PACIFICO DISABILITY AND LABOR LAW. CERTAINTIES, DISAPPOINTMENTS AND HOPES IN THE ITALIAN LEGAL EXPERIENCE.....	316
Dorina NIȚĂ EXEMPLE DE BUNE PRACTICI VIZÂND REDUCEREA DISCRIMINĂRII PE PIAȚA MUNCII A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI.....	328
Tatiana GUTIUM METODOLOGIA DE EVALUARE A EXCLUZIUNII SOCIALE ÎN ȚĂRILE EUROPENE.....	337
Татьяна ПЕРЕГУДОВА СУБСИДИРОВАНИЕ ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ КАК ИНСТРУМЕНТ ЗАЩИТЫ ДОХОДОВ: ОСОБЕННОСТИ РЕГУЛИРОВАНИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ В УКРАИНЕ.....	348
Лариса ГУК КОМПЛЕМЕНТАРНОЕ ЕДИНСТВО СТРАТЕГИЙ РАБОТНИКОВ И РАБОТОДАТЕЛЕЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ.....	358
Галина КУНДЕЕВА СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА НАСЕЛЕНИЯ – УВЕЛИЧЕНИЕ КАПИТАЛА ЗДОРОВЬЯ.....	368
Lidia AVRAMCHUK Tetiana SLIESAR MORTGAGE LENDING ON THE FINANCIAL MARKET OF UKRAINE.....	381
Maria Livia ȘTEFĂNESCU ROMANIANS' INSATISFACTION REGARDING THE ANTI-COVID MEASURES TAKEN BY THE GOVERNMENT AT THE BEGINNING OF THE COVID-19 PANDEMIC - STATISTICAL STUDY, APRIL 2020.....	390
Elvira NAVAL DINAMICA RĂSPÂNDIRII EPIDEMIEI VIRUSULUI OMICRON ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	402
Corina CAUȘAN Tatiana CAUȘAN SĂNĂTATEA PUBLICĂ CA CONCEPT ȘI CORELAREA LUI ÎN CONTEXTUL CREȘTERII CALITĂȚII VIEȚII.....	409

Svetlana GOROBIEVSCHI REGISTRUL ELECTRONIC COVID-19: IMPLEMENTAREA PRIMELOR REZULTATE ÎN CADRUL INSTITUȚIILOR MEDICALE DIN REPUBLICA MOLDOVA.....	422
Svetlana GOROBIEVSCHI Corina CAUȘAN Daniel Cornel IVAN CONCEPTUL SMART AL LOGISTICII MEDICALE ÎN CONTEXTUL TERITORIAL AL REPUBLICII MOLDOVA.....	435
Alina Georgeta AILINCĂ THE SHAPING OF SOME REFORM PROPOSALS FOR ENHANCEMENT OF SOCIAL AND ECONOMIC COHESION OF THE EU27.....	447
Alic BÎRCĂ EVALUAREA FORMELOR DE FLEXIBILIZARE A MUNCII ÎN ORGANIZAȚIILE DIN REPUBLICA MOLDOVA.....	458
Эльмира Магомед кызы ГОДЖАЕВА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМОГО ПОДХОДА К РАЗВИТИЮ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ.....	468
Carmen CRECA THE "SWEET" INCLUSION. DISABILITY AND WORK FOR AN INCLUSIVE ECONOMY: A POSITIVE ITALIAN EXPERIENCE.....	475
Veronica DE BLASIO GLOBALIZATION: THE POST-COVID.....	485
Vlada COLESNICOVA Valeriu DOGA THE DIGITAL QUALITY OF LIFE IN THE WORLD: THE ASSESSMENT AND COMPARATIVE ANALYSIS.....	489
Cătălin-Ionuț DRĂGAN Corina DRĂGAN DINAMICA VIOLENȚEI ÎN FAMILIE (PROFILUL AGRESORILOR) ÎN PERIOADA PANDEMIEI DE COVID 19.....	496
Elian Gabriel MILITARU IMPLICATIONS OF EMPLOYEE MOTIVATION ON THE ORGANIZATION'S PERFORMANCE.....	510
Mariya VELKOVA MANAGING CONFLICT IN MULTICULTURAL ORGANIZATIONS.....	520
Mihail CIOBANU Silvia SAVCENCO EXPERIENȚA INTERNAȚIONALĂ ÎN APLICAREA VOUCHERELOR CULTURALE PENTRU COPII ȘI TINERI.....	533

Ecaterina HEGHEA EVALUAREA EXPERIENȚEI MONDIALE DE OCUPARE A PERSOANELOR VÂRSTNICE PE PIAȚA MUNCII ȘI OPORTUNITATEA DE UTILIZARE A ACESTEIA ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	544
Mircea GUTIUM PERFEȚIONAREA POLITICILOR PUBLICE PRIVIND GESTIONAREA SERVICIULUI VAMAL ÎN CONTEXTUL ASIGURĂRII SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA.....	559
Saadat HAJIYEVA MARKET GAP ANALYSIS: UNTAPPED POTENTIAL FOR EXPORT-ORIENTED AGRICULTURAL PRODUCTS IN AZERBAIJAN.....	570
Ibrahim ASKAROV PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE DEVELOPMENT OF BANKING SERVICES AND ENTREPRENEURSHIP IN AZERBAIJAN.....	577
Шахла Акиф кызы ГУСЕЙНОВА Мадина Надик кызы АЛИЕВА ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ АЗЕРБАЙДЖАНА.....	583

SESSION III
CIRCULAR ECONOMY, DIGITIZATION
AND FINANCE

UNDERWRITING OF DERIVATIVE INSTRUMENTS IN LOCAL AUTHORITIES IN ITALY: OPPORTUNITIES AND CRITICAL ISSUES

Claudio RISPOLI,
Chartered Accountant

Adjunct Professor in the Substitute Course “Introduction to Cybernetic Accounting” Department of Law, Economics, Management and Quantitative Methods (DEMM), University of Sannio, Benevento, Italy
<https://orcid.org/0000-0001-7776-9772>, claudio.rispoli@unisannio.it

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.1>

Summary

Over the last twenty years in Italy, Local Authorities have walked new financial sustainability by finding alternative resources to cover their current and non-current expenses.

This is due, on the one hand, to their greater financial autonomy and, on the other, to the increasing decrease in funding received from the Central Government.

The use of derivative instruments (Interest Rate Swaps) reached significant quantitative levels in the past years. Subsequently, the new legislative framework introduced a more restrictive regulatory regime until the current impossibility for local authorities to subscribe to derivative instruments.

The erroneous use of derivatives, which aggravated the risks associated with the debt to be incurred, and their failure to be used as part of proper debt management (liability management), led to this change in orientation.

The cognitive and informative research was conducted by consulting print and digital sources. The most significant literature was extracted from the most accredited citation databases (Scopus, ISI/WOS, etc.).

During the research, the author also took on the information in an experiential nature from his professional activity.

It was thus possible to ascertain that most of the swap contracts entered into by Local Authorities with their chosen banking intermediaries were no longer aimed at hedging against the risk of interest rate fluctuations, but turned into dangerous speculative transactions.

The Public Administration, lacking adequate expertise, was unable to correctly assess or otherwise the degree of “cost-effectiveness” of the signed contract.

Keywords: *Local Authorities, Banks, Liability Management, Interest Rate Swap (IRS), Swap, Over the Counter (OTC), Up Front.*

JEL: *N2, E5.*

UDC: *35.072.8(450).*

1. Introduction. The study examines the use of the derivative financial instruments by the Local Authorities (Regions, Provinces, Municipalities, Local Health Authorities, Hospitals, etc.) in the last fifteen years in Italy.

The progressive recognition to the Local Authorities of a high degree of financial autonomy over the years has led to the necessity of finding new external resources for the financing of the expenses, both of the current part and the investments.

Moreover, the lack of economic resources allocated by the Central Government has led Local Authorities to embark on new paths of financial sustainability by activating other financing channels, to make up for the growing cuts in resources in the face of dilation of durable expenditure.

In this context and the face of the growing needs coming from the socio-economic fabric of the territories, the Local Authorities have sought margins of flexibility, firstly by taking out loans and issuing bonds after the elimination of the constraint of recourse to the Cassa Depositi e Prestiti (C.d.P.) and, later, by taking the path that, initially, seemed very attractive, of the derivatives.

The recourse to these instruments by the Local Authorities (in particular, *swaps* on interest rates and “structured” instruments) has reached significant levels over the years. The questions inherent in the use of derivative financial instruments by the Local Authorities are part of the broader theme of the “active management of the debt” (*liability management*), which, in general, results in being, until now, little examined.

Using, in various ways, these instruments, the Local Authorities have put into effect operations that have influenced the risks connected to the indebtedness, to its effective amount, and, in the last analysis, to the finding of resources to employ in the ordinary management.

The aim of the study is to highlight, on the one hand, the discrepancy between the complexity of the derivatives used and, on the other, the low level of technical *expertise* of almost all managers of the economic-financial sectors of Local Authorities.

The financial managers must possess a high level of *expertise* to evaluate the actual and real risk (implicit) in the derivative contract and to follow the trend of its value. Derivative transactions are very different from taking out a loan or issuing bonds. The value of derivatives varies continuously over time and, therefore, when negative trends appear, good practice would dictate that derivative contracts be balanced with as many of the opposite signs to eliminate or reduce the risk. On the other hand, the concept of “active debt management” means precisely following these dynamics, which, among other things, requires time that is not always available and advanced skills, all elements that are difficult to find in Public Administrations (Borgonovi, 2019).

Moreover, when the so-called ‘derivatives bubble’ deflagrated, its most immediate consequence was a series of lawsuits brought by Local Authorities against banks.

The speculative bubble of the derivatives manifested itself long after the adhesion to interesting (at least in the short term) contractual proposals coming from the banks, which had allowed those in charge of the financial sectors of the Local

Authorities to preserve their budgets without reducing services to the community. In reality, the final long-term effect was to transfer balance sheet rigidity and accrued losses on previously concluded derivative contracts into the future.

The huge number of disputes between Public Administrations and banks has been progressively reduced as the banks have preferred to settle disputes relating to contracts in their favour with settlement agreements. However, these settlements included a “confidentiality clause” which committed the Local Authorities not to disclose the agreements entered into, thus preventing other Public Administrations from taking the same legal route and blocking the proliferation of further legal actions (Borgonovi, 2019).

2. Purpose of research. The study examines the utilization by the Local Authorities of the derivative financial instruments in Italy in a time of circa fifteen years until the Italian legislation confirmed the prohibition for the Public Administrations to stipulate new derivative contracts.

The main objective of the research is to verify the modalities and the results of the underwriting of derivatives by Local Authorities in the preceding years.

The research questions are:

Q₁ Did the Local Authorities correctly assess the degree of “economic convenience” of the operation?

Q₂ Have Local Authorities correctly accounted for derivatives in their income statements and balance sheets?

The hypotheses are as follows:

H₁ the behaviour of Local Authorities in the management of derivatives in the case of assumptions of early extinction, renegotiation, or early termination;

H₂ the consequences for Local Authorities for the continued use of *upfront* as financing.

The study proposes to sensitize the scientific community so that further areas of research can progress and develop, both of a theoretical and empirical nature, concerning certain themes of great interest such as:

- the level of competence matured within the Local Authorities and of the Public Administrations in general, in the underwriting of derivative contracts;

- the manoeuvrings’ space of the Local Authorities within the present normative framework that limits the recourse to derivatives;

- the possible implications on the system of the national accounts relative to the probable increase of interest rates in the coming years;

- the provision of alternative financial instruments suitable to provide margins of flexibility to the Local Authorities and which also ensure a greater containment of risks.

3. Literature review. The bibliography consulted refers to national and international literature that has mainly examined the topics of public finance, active debt management policies and derivative contracts entered into by Public Administrations.

The statistical data, for the analysis of the European framework, was taken from EUROSTAT (“Reporting of Government Deficits and Debt Levels”) and, for the analysis of the national framework, from the Ministry of Economy and Finance - Department of the Treasury Directorate II - Office IVA (“Monitoring Activities on Derivative Instruments”) and from the Central Institute of Statistics (ISTAT).

4. Research methodology. The author carried out cognitive-informative research aimed at deepening and critically analysing the subject matter of the study with bibliographic material. In particular, the author consulted written sources on both paper (books, journals, library works, etc.) and digital media (internet, digital magazines, etc.).

This study proposes several critical considerations, assessing the latest scientific developments on the topics under consideration and reviewing the best national and international bibliography. This work also has an interdisciplinary value because it examines technical, general economic, business, managerial and regulatory aspects.

The author used the most popular citation databases such as Scopus, ISI/WOS, etc. for the literature review. The collection and critical review of published scientific proposals also derive from unpublished insights from direct observation and/or practical experience. The author, in support of the research, has taken data and information of an experiential nature from his professional activity as a chartered accountant. In fact, as a technical consultant, he has assisted the Italian Courts in disputes concerning the use of derivative instruments that have pitted banks against private commercial companies.

The various different topics are ideally divided into two sections. In the first part, reference is made *(i)* to the “active” management of the debt by the Public Administrations, *(ii)* to the quantitative dimension reached by the derivative financial instruments underwritten by the Public Administrations, and, finally, *(iii)* to the most frequent typologies of IRS underwritten by the Local Administrations.

In the second part, the work examined the orientation manifested by the Public Administrations both in the correct evaluation of the degree of “economic convenience” of the operation and in accounting for the financial flows of the derivatives in the economic-equity statements, also in light of the hypotheses of renegotiation or early withdrawal by the Local Authority. Particular attention has been paid also to the current practice tied to the concession of the *upfront* by the financial intermediary and the interpretation and evaluation by the Local Authorities of the *Mark to Market* (MtM).

In light of the above, the article adopts a qualitative methodology to offer a systematic literature review of the complex and sometimes-distorted use of derivative instruments by Local Authorities in Italy.

5. Main results. In the preceding pages, reference has already been made to the innovative approach of Public Administrations to their debt positions (*liability management* technique).

Borrowing techniques typically used by private companies that operate on both sections, active and passive, of their balance sheets, public bodies and corporations have also begun to approach such models in order to optimise their debt performance. They have become ‘active’ and no longer ‘passive’ entities that, from the observation of the different components that characterise their debt stock, derive useful elements to more adequately balance their economic-financial structure (Amatucci, Vecchi, 2010 and Meneguzzo, 2003).

Derivative instruments have taken on significant importance in active debt management as their *performance* varies concerning the results obtained from the underlying asset, which can be financial or real.

Public administrations have mainly used the swap instrument, which has allowed - when used prudently and correctly - a better spread of interest rate or exchange rate fluctuation risk that could not be achieved with traditional financial instruments (Meneguzzo, 2003).

Looking briefly at liability management, it is defined as the process by which a Public Authority tends to reduce its level of risk as market conditions and fluctuations change and optimise the cost of its debt in order to maintain the financial equilibrium of management.

In extreme synthesis, the technique of *liability management* is divided into two main phases (Amatucci, 2010):

a) the analysis and diagnosis of the Entity’s financial position in the course of which the risk profile to which it is exposed is defined;

b) the development of specific strategies to manage its stock of liabilities to market fluctuations. In this phase, the Entity (*i*) develops its strategy for managing its portfolio of liabilities through the most appropriate use of derivative financial instruments; (*ii*) defines and refines the intervention to be undertaken, and (*iii*) constantly monitors its position in light of the intervention undertaken.

About the quantitative dimension assumed by the derivative financial instruments underwritten in Italy by the Public Administrations, the following is presented (Source: Elaboration on data from Department of Treasury, “monitoring activities” as of 31.3.2017).

It is premised that the data reported has been elaborated up to the first quarter of 2017, since the values after this period have assumed a scarce relevance, given the impossibility of the Local Administrations to stipulate new derivative contracts.

The block to the stipulation of new operations on derivatives, starting from the second half of 2008, has led to a progressive decrease in the operations in derivatives by the Local Authorities. This decreasing trend was caused not only by the natural extinction of many contracts that had reached maturity but also by the continuous early extinctions of the positions assumed by the Local Administrations in the medium-long term.

In particular, concerning the monitoring activity carried out on 31.3.2017 (data updated to 4.4.2017) by the Treasury Department, it can be deduced that the type of Administration that has stipulated the major part of the contracts (notional values for

a total of circa 6 billion Euros) is represented by the Regions and Autonomous Provinces with a percentage of circa 49% of the total notional value, followed by the Municipalities with circa 34% of the notional value (in absolute value circa 4,2 billion Euros).

Regarding the type of Institution, 178 Local Administrations were surveyed that had underwritten derivatives contracts as of 31.3.2017. Of these, the non-Capital Municipalities represent (109) 61,24% of the total, followed by the Capital Municipalities (28), the Provinces (26), and almost all the Regions (15 out of 20 regions).

Finally, Municipalities that are not capital cities are also the Administrations that have signed the largest number of contracts (149), while Regions, Provinces, and Capital Cities, as of 31 March 2017, have significantly fewer contracts.

Regarding terminated derivative contracts, the peak was reached in 2010 with 276 terminations, with a steady decrease until 2016, when 12 terminations were recorded. The highest number of contracts that reached natural maturity (29) was concentrated in 2015 and in the last year of data collection (2016), those that expired amounted to 16.

In general, since 2008, the year in which the prohibition on signing new derivative contracts for Public Administrations was introduced, the number of extinguished and expired contracts amounted, up to 31.12.2016, to 1.026 corresponding to approximately euros 20,3 billion of initial notional value.

From the reconstruction of the historical series of the derivative contracts in force on the 31st December of each year, starting from the year 1997, it is possible to note that the maximum dimension of the phenomenon was reached in the year 2007 when 796 Administrations (Regions, Provinces, Municipalities and non-Capital Municipalities) had underwritten 1.331 derivative contracts. From that year until 31.12.2016, the trend, with reference both to the number of Administrations and to the number of contracts underwritten, has been constantly decreasing.

At this point, the most frequent types of derivatives underwritten by Local Authorities are examined.

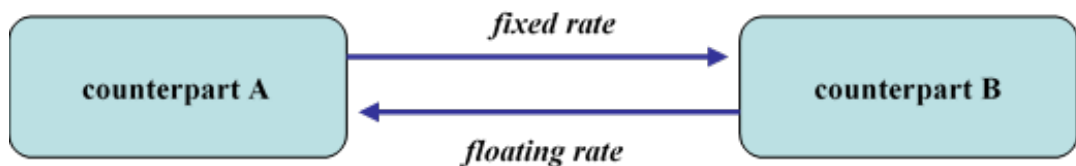
The transactions concerned *swaps*, at most linked to *collar (cap and floor)* transactions that tempered the risk of the floating rate above or below certain barriers.

We will therefore briefly analyse the *swap* contract, an instrument that is not present on regulated markets but is traded only on the unregulated one also called *Over the Counter* (OTC): consequently, an operator who intends to stipulate such a derivative must turn to a bank or an authorised investment firm.

In its broadest sense, a *swap* can be defined as a contract whereby the parties agree to exchange two sums of money calculated by applying different parameters (interest rates, exchange rate of a currency, stock indices) to an identical reference amount. This amount, which is called the notional capital, is not transferred at any time during the contract. In more detail, a *swap* can be defined as a contract between two counterparties who agree to exchange cash flows for a certain period, based on

an agreement in which the timing and method of determining the cash flows are established.

The most common *swap* contract is the *Interest Rate Swap* (IRS) that, in its most basic form, is the *plain vanilla swap* (IFA Consulting, Assofinance, 2011). It consists of an agreement whereby two counterparties agree to exchange an interest stream calculated on a notional capital for a fixed period, equal to the duration of the *swap*, at identified intervals. As a result, one party will make payments calculated based on a fixed-rate, while the other party will make payments at variable-rates “pegged” to the same notional capital, as shown in **Figure 1**:

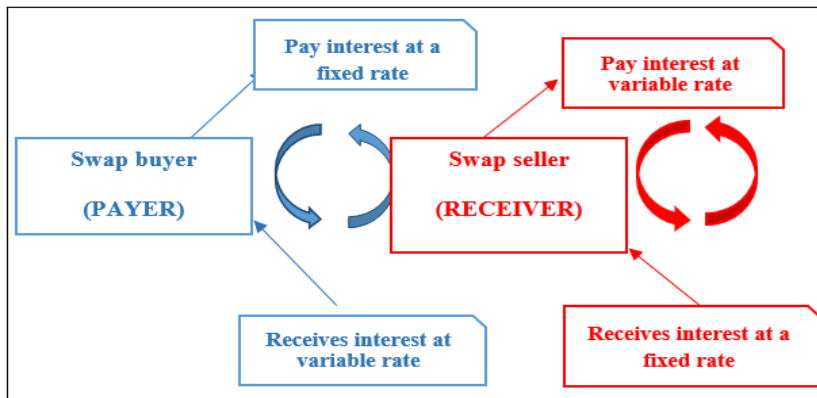

Source: Marcelli (2010)

Figure 1. Example of plain vanilla IRS

In practice, party A) pays to party B) a stream of capital calculated concerning a contractually defined fixed interest rate and receives a stream of capital calculated regarding a given variable rate (*i.e.* EURIBOR). Party B) pays streams calculated about EURIBOR to receive in return streams calculated on the same capital but regarding the fixed interest rate. The exchange of the capital flows must take place on a differential basis: this means that, at each maturity date, if the floating interest rate, *i.e.* EURIBOR, is higher than the fixed interest rate, party B) must pay to party A) the difference between the floating interest rate and the fixed interest rate calculated on the reference capital.

On the contrary, if at every single maturity the opposite occurs, *i.e.* the fixed rate is higher than the EURIBOR, party A) will have to pay to party B) the difference between the two rates, always calculated on the notional reference (Marcelli, 2010). In particular, the *buyer swap* (*payer*), committing himself to pay a fixed rate and receive a variable rate, remains exposed to an unforeseen decrease in the interest rates. Conversely, the *swap seller* (*receiver*), by committing to pay parameterised interest at a floating rate, is exposed to an increase in interest rates (Polimeni, 2015) (**Figure 2**):

Source: Polimeni (2015)

Figure 2. Operation of a plain vanilla IRS

One of the major problems that manifested itself in the course of the operative practice concerned the incorrect use of the derivatives by the Local Authorities, which often, due to the limited knowledge of the products, underwrote IRS *no par* at the stipulation of the contract.

This condition of imbalance was manifested when at the date of subscription the value of the derivative was negative for the Local Authority, which, assuming a greater risk than the counterparty, collected a sum of money by way of an *upfront* payment to re-establish the condition of financial equity (*par*) of the contract. This, on the contrary, always had to assume a zero value for both parties at the time of signing. The *upfront* received in this way, which represented a true ‘implicit’ financing, generated ‘additional’ liquidity that was misused by the Local Authority to cover current expenses. (IFA Consulting, Assofinanse, 2011).

Another relevant discriminating factor for Local Authorities was whether the derivative being underwritten belonged to the *plain vanilla* type that incorporated moderate risk. In reality, the regulatory sources themselves used expressions that left a considerable margin of uncertainty as to which transactions were to be considered *plain vanilla*. This denomination differed from the traditional meaning attributed to these swaps by financial technique.

There was a real possibility that in the IRS underwritten as *plain vanilla*, there were instead “digital” options characterized by undoubted elements of risk (Consob, 2012).

The guidance provided by the Authorities (MEF Circular, 2014) allowed the possibility of entering into *Interest Rate Swaps*, *forward rate agreements* (which is a contract that allows one to invest or borrow at a future date at a *forward* rate, in order to preserve the financial investment from future changes in interest rates), interest rate *cap* and *collar*.

In practice, the banks, however, starting from the elementary derivative IRS *plain vanilla*, were able to create and then propose to the unsuspecting Local Authorities, an unlimited series of financial instruments frequently denominated, due

to their singularity and complexity, “exotic”. Hence the various names found in the literature such as derivatives, instruments, or “exotic” products (Marcelli, 2012).

In reality, the Local Authorities were allowed to subscribe (provided they were able to recognise them) only to IRS with associated *cap* options (not also the *floor* option), acting as buyers (and not sellers) of *cap* or *collar* (Di Carlo, 2003).

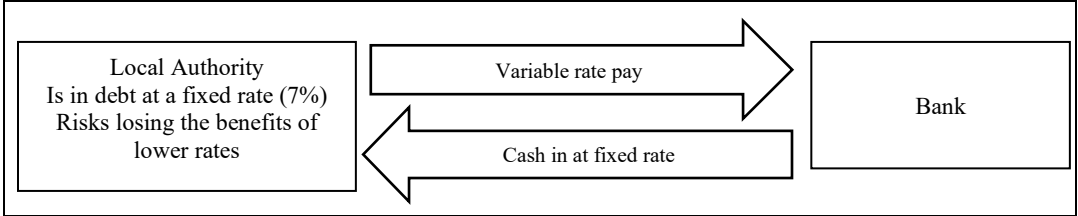
In the final part of the study, the concepts of “economic convenience”, “renegotiation”, “early termination”, “*Mark to Market* (MtM)”, and “*upfront*” are briefly analysed.

Concerning the evaluation of the economic convenience in the underwriting of a *plain vanilla* IRS by a Local Authority, the following example is proposed.

One supposes that a Local Authority, to restructure its liabilities (for example, a loan taken out with a C.d.P. at the fixed rate of 7%), decides to stipulate a *plain vanilla swap* with a credit institution at a fixed rate of 7%. The objective of the Local Authority is to link the fixed rate mortgage (7%) to an indexation parameter such as EURIBOR, increased by a *spread* (5,50%) which will constitute the real cost of the mortgage. The bank is the counterparty guaranteeing the payment of the fixed rate (7%) against the variable rate. Both parties, therefore, have both interests payable and interests receivable and will only make payment to the counterparty if the interest receivable is lower than the interest payable (differential). At each semi-annual maturity date (called *settlement* or *refixing date*), if the variable EURIBOR rate, increased by the *spread*, is lower than the fixed-rate, the Local Authority will obtain an advantage given by the differential; vice versa, the bank will obtain the economic benefits.

According to the hypotheses of the exchange of flows between fixed-rate and variable-rate, indicated in **Table 1** below, in the first and second years, the values are to the advantage of the Local Authority, which will obtain a positive flow. In the third year, the values are identical and there will be no exchange of flows. In the following years, instead, there is an increase in the EURIBOR and, in this case, the Local Authority will have to bear the cost of the differential to the advantage of the credit institution.

Table 1. Example of a plain vanilla IRS entered into by a Local Authority

Years	Bank to Institution	Euribor + spread 5,50%	Institution to Bank	Balance
1	7,0%	0,5% + 5,50%	6,0%	+ 1,0%
2	7,0%	1,0% + 5,50%	6,5%	+ 0,5%
3	7,0%	1,5% + 5,50%	7,0%	0,0%
4	7,0%	2,0% + 5,50%	7,5%	-0,5%
5	7,0%	2,5% + 5,50%	8,0%	-1,0%

Source: Amatucci, Rispoli (2019)

In the example just analysed, a possible strategy of transforming the stock of debt with fixed rates above market rates was highlighted, changing the rate from fixed to variable and obtaining advantages in terms of cost reduction (Marconi, 1999 and Finetti, Marconi, 2001).

The derivative instrument, like any financial product, has its market value: the redemption or replacement value is generally referred to as the *Mark to Market* (MtM) (value of the contract at a certain date). This value (which may be positive or negative) is determined based on some variables, such as:

- the cash flows still to be collected or paid by the Local Authority;
- the *swap* rate curve
- the volatility of the options included in the contract.

Being linked to these parameters, the value of the MtM varies daily according to market movements. Therefore, it is important to underline that a negative value of the MtM today will not necessarily transform itself into an effective monetary disbursement for the Local Authority unless it decides to avail itself of the faculty of early repayment at that moment. Even in the presence of a negative market value, the structure may continue to generate positive differential flows, if the actual trend of future rates does not correspond to the expectations implicit in the curve. In essence, the MtM, if it is negative and the *swap* is not terminated, has the nature of a potential future loss. Its possible negative value, therefore, should be matched in the accounts by a provision for risks, to assure the Local Authority a capacity to face the higher charges that could appear in the future.

Precisely because of the high volatility of the value of the instrument, it is foreseen the possibility for the Local Administrations to proceed to the early withdrawal or the renegotiation of the contract. In both cases, as well as at the time of the stipulation, the operation must be financially neutral, that is, the sum of the current values of the cash flows of the two counterparties must be zero, so as not to disadvantage either party.

Moreover, in the transactions carried out, it is frequent to recognise the so-called initial *upfront*, *i.e.* a “premium” in favour of the Local Authority, received at the time of the conclusion of the contract and generally proportional to the notional capital.

In a context characterised by (i) the reduction of transfers from Central Government to peripheral Administrations, (ii) the rules of the Internal Stability Pact that have introduced further rigidity to budgets, and (iii) the simultaneous growth in

demand for services and public works, Local Authorities have adopted improper behaviour in the accounting management of derivatives in order to maintain their spending autonomy.

6. Discussion and conclusions. The study examined the use of the derivative instruments by the Italian Local Authorities in the past years, at least until 2017. The huge underwriting of derivatives is the result of a concomitant series of elements that have manifested themselves in Italy in a certain historical period. In fact, due to the reduction of the financial resources allocated by the Central Government, the Local Administrations have had to diversify their traditional sources of financing to balance the increase of public expenditure to be destined to their territories and communities.

However, the phenomenon described is not exclusively Italian. In many European countries, the use of derivative instruments has grown significantly in coincidence with the financial crisis of the last twenty years. Analysing what has happened in the public sector, the Central and Local Governments have underwritten operations in derivatives, above all, at the beginning of bond financing. The most frequent operation was the *plain vanilla swap*, with the transformation of the debt from a variable rate to fixed rate, prevalently in the operations of bond refinancing.

In many cases, however, the operations were set up in exactly the opposite way: expecting a reduction in rates, many Local Governments instead transformed their debt from fixed to variable, obtaining significant savings, especially in the first years of the operation.

The sudden rise in variable-rates around 2004-2008 led to considerable financial losses for the Local Authorities that had carried out operations of transformation from fixed to variable-rates. The same is true for the following years (2009-2015) for Local Authorities that had opted for the fixed-rate, when the reduction in rates, mainly due to the financial crisis, made their operations totally out of the market.

Even the possibility of withdrawing from ongoing operations has proved difficult for many entities, and in any case only feasible with the payment of high penalties.

Looking at the foreign experience, some aspects common to all countries emerge. A first element concerns the exposure to the risks of rates: the *swaps* carried out by the State and Local Governments have shown high levels of risk, above all, due to the lack of options able to limit the effects. Only in a few operations have *cap* or *floor* “barriers” been used to mitigate financial exposure, avoiding heavy repercussions on the Treasury.

The main data compiled by national (ISTAT, 2014) and European (EUROSTAT, 2015) statistical institutes concerning Italy about other European countries, are as follows.

In 2013, Italy had, to a notional value of approximately 168.000 million euro, a negative MtM of 29.400 million euro, equal to approximately 17.50% of the notional value.

In 2014, on a total notional value of the derivatives portfolio of 163.000 million euro, there was a negative MtM of 42.650 million euro, equal to approximately 26.00% of the notional value.

These figures, compared with the historical MtM figures recorded in other European countries, represented the worst performance in the Euro Area.

Concerning annual data on derivatives transactions by individual country, until 2013, Italy's negative MtM expressed in absolute terms was the highest in the Euro Area; almost double that of Germany. In relative terms to Gross Domestic Product (GDP), Italy recorded negative figures that were always on the rise until 2012. Higher values were recorded only by Greece and slightly lower values were reported in Germany and Portugal.

Besides problems of an exogenous nature, the derivative operations in Italy have also suffered from endogenous situations. There has not always been regular and correct use of the derivatives by the Local Authorities:

- 1) in particular, the IRS has been used as an instrument to generate "additional" liquidity to transform into normal financing.
- 2) This "additional" liquidity was determined by the underwriting of IRS *no par* at the time of their stipulation. This condition of imbalance provides that, at that date, the initial value of the derivative is negative for the Local Authority. The latter assumes a greater risk than the counterparty and for this reason collects a sum of money (*upfront*) which represents implicit financing. The *upfront* restores the condition of financial equity (*par*) of the contract, which, now of its signature, must always assume a zero value for both parties.
- 3) The Local Authorities have not always stipulated the most elementary contract of IRS (*plain vanilla swap*) and this circumstance has created numerous problems.

Further elements that have represented limits to the correct use of the instruments of derivative finance should be noted. In particular:

- 1) the managers of the financial sectors of the Local Authorities did not have adequate knowledge to carry out such complex financial operations. They did not have a specific preparation and competence to verify whether the IRS contained hidden "digital" or "option" components that made these instruments highly risky.
- 2) Faced with these difficulties, Local Authorities were forced to turn to a banking or financial intermediary (*advisor*).
- 3) This choice amplified the risks of the operation because the *advisor* assumed directly or indirectly the position of the counterparty with which the Local Authority stipulated the contract. This condition generated a dangerous situation of conflict of interest.

In conclusion, it can be said that the hypotheses have not been confirmed to the questions to which the research intended to provide answers.

Q₁) The Local Authorities had to be able to evaluate the "economic convenience" of the underwritten derivative, calculating its market value. The value of extinction or substitution, called *Mark to Market* (MtM), represents the value of the contract at a

certain date. The MtM (which may be positive or negative) is determined as a function of certain variables such as:

- the cash flows still to be collected or paid by the Local Authority;
- the *swap* rate curve;
- the volatility of the options provided in the contract.

H₁) The incorrect evaluation of the MtM of the derivative has often impeded the Local Authorities to avoid a probable loss insofar as they have not resorted to the early extinction of the derivative or have not proceeded to the early withdrawal or to a renegotiation of the contract to obtain better conditions.

Q₂) Local authorities have often not understood how the *swap* contract works.

Instead of being used as a form of hedging against the risk of interest rate fluctuations, the IRS was wrongly used as a normal loan. This misuse also led to a misallocation in the Local Authority's budget of the swap, which was booked as current revenue to cover current expenditure.

H₂) The consequence of this accounting interpretation was the use of the *upfront* received to cover current expenses.

This misuse led to accounting mismatches that manifested themselves in subsequent years when flows became unfavourable for Local Authorities.

This situation generated an even higher level of debt with higher interest rates than before the *swap* was signed.

BIBLIOGRAPHY AND REFERENCES

- Amatucci F. (2010), "La gestione attiva del debito" ("Active debt management"), in Amatucci F., Vecchi V., Manuale di finanza per le aziende e le amministrazioni pubbliche (Handbook of Finance for Businesses and Public Administrations), Egea.
- Amatucci F., Vecchi V. (2010), Manuale di finanza per le aziende e le amministrazioni pubbliche (Handbook of Finance for Businesses and Public Administrations), Egea.
- Borgonovi E. (2019), "Prefazione" ("Foreword"), in Amatucci F., Rispoli C., La gestione degli strumenti derivati negli Enti Locali: contabilizzazione e rappresentazione in bilancio (The management of derivative instruments in Local Authorities: accounting and financial statement presentation), RIREA.
- Consob (2012), Comunicazione (Communication) n. DTC/DIS/DIN/12055030.
- Di Carlo E. (2003) "I contratti derivati IRS, Cap, Floor, Collar" ("Derivative contracts IRS, Cap, Floor, Collar"), Dipartimento di Studi sull'Impresa, Università degli Studi di Roma "Tor Vergata".
- EUROSTAT (2015), Reporting of Government Deficits and Debt Levels.
- Finetti A., Marconi M. (2001), "Strumenti finanziari derivati (interest rate swap, options) e politiche di gestione attiva dell'indebitamento (liability management)" ("Derivative financial instruments [interest rate swaps, options] and active debt management policies [liability management]"), in Pignatti O. (a cura di) (by), Le politiche di gestione della liquidità e i nuovi strumenti finanziari degli enti locali

(Cash management policies and new financial instruments of local authorities), Maggioli.

IFA Consulting, Assofinance (2011), “Enti locali e contratti derivati” (“Local authorities and derivative contracts”), www.dirittobancario.it.

ISTAT (2014), Sintesi dei conti ed aggregati economici delle Amministrazioni pubbliche (Summary of accounts and economic aggregates for Public administrations).

Marcelli R. (2010), “I derivati degli Enti Locali” (“Derivatives of Local Authorities”), www.assoctu.it.

Marcelli R. (2012) “Derivati esotici e margine di intermediazione: riflessi di convenienza e congruità”, (“Exotic derivatives and net interest and other banking income: expediency and fairness considerations”), *Magistra Banca e Finanza*.

Marconi M., (1999) “Gli strumenti finanziari derivati: lo swap” (“Derivative financial instruments: the swap”), *Azienditalia Finanza e Tributi*.

Meneguzzo M. (2003), *Manuale di Finanza innovativa per le Amministrazioni pubbliche* (Handbook on Innovative Finance for Public Administrations), Rubettino.

Ministero dell’Economia e delle Finanze (MEF) - Dipartimento del Tesoro, Direzione II – Ufficio IV (2017), “Indebitamento degli Enti Locali e Territoriali al netto di mutui/emissioni a carico dello Stato e comprensivo dei mutui MEF” (“Local and territorial authorities debt net of loans/issues borne by the State and including MEF loans”).

Ministero dell’Economia e delle Finanze (MEF) - Dipartimento del Tesoro, Direzione II – Ufficio IV (2017), “Contratti derivati degli Enti territoriali - Riepilogo contratti derivati per tipologia ente” (“Derivative contracts of Local and Regional Authorities - Summary of derivative contracts by type of authority”).

Ministero dell’Economia e delle Finanze (MEF) - Dipartimento del Tesoro, Direzione II – Ufficio IV (2017), “Contratti derivati degli Enti territoriali – Contratti derivati estinti e scaduti” (“Derivative contracts of Local Authorities - Derivative contracts extinguished and expired”).

Ministero dell’Economia e delle Finanze (MEF) - Dipartimento del Tesoro, Direzione II – Ufficio IV (2017), “Contratti derivati degli Enti territoriali – Serie storica dei contratti derivati vigenti al 31 dicembre di ciascun anno” (“Derivative contracts of Local and Regional Authorities - Historical series of derivative contracts in force as at 31 December of each year”).

Ministero dell’Economia e delle Finanze (MEF) (2004), *Circolare* (Bulletin).

Polimeni F. (2015), “Strumenti derivati e Asset & Liability Management” (“Derivatives and Asset & Liability Management”), Università di Roma “La Sapienza”.

DIGITAL FINANCIAL TECHNOLOGIES AND GREEN FINANCE, SUPPORT TOOLS FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY

Otilia MANTA, Dr.,
Romanian Academy,
Victor Slavescu” Centre for Financial and Monetary Research,
Bucharest, 050711, Romania
<https://orcid.org/0000-0002-9411-7925>, otilia.manta@icfm.ro or
otilia.manta@rgic.ro
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.2>

Summary

The current challenges at European and global level have involved the major risk of a severe recession affecting the entire EU economy, including Romania, with direct consequences for businesses, jobs and households, especially in the current pandemic context. As financial technologies shape the future of the financial world in ways most of us have never anticipated, finance experts will have to keep up. Moreover, in the context of the European Environment Agreement and the Global Environment Agreement, funding will face a new challenge posed by the introduction of green funding, which we can say will be found in all areas of activity, including insurance.

The European financial market is constantly adapting to current challenges, making it not only more competitive but also an innovative European financial market. In this paper, we intend to develop a plan of proposals for measures and solutions to support the national economy through financial instruments "green bonds", including the proposal of financing mechanisms and models for innovative financial instruments in the context of crises generated by current challenges.

Keywords: *financial technologies, innovative insurance, green financing*

JEL: G23, G22, Q56

UDC: 336:004

Introduction. The concept of "FinTech" is an abbreviation of the terms "financial technology", which refers to the application of technologies in finance or more precisely to the financial solutions offered by technologies. Currently, the FinTech industry is considered to incorporate start-ups that provide traditional financial services.

The interconnections between finance and technology already have a long history, and that neither begins, nor is limited, to the terms of cryptoassets (the concept of cryptocurrency is known) or blockchain technology, about which in recent years, information agencies and publications communicate to us daily internationally renowned, such as Reuters, Bloomberg, The Economist, etc.

In some discussions devoted to the history of FinTech, it is argued that the origin of the term should be considered the beginning of the use of the telegraph in

the transmission of information and financial data for commercial purposes (year 1838). The period from that moment until 1967 was generically called the FinTech 1.0 era, followed by FinTech 2.0, which lasted until 2008 and was marked by the digitization of financial services. The FinTech 3.0 era, especially the years 2014-2016, was marked by an explosion of start-ups oriented towards the creation, development and sale of a spectrum of fundamentally new financial services, as well as the creation and provision of the infrastructure necessary for the smooth running of activities traditional financial-banking, among which we list: crowdfunding operations; peer-to-peer lending; issuance of cryptocurrencies; portals with business solutions for entrepreneurs, which also integrate financial management solutions, etc.

As for the overall impact of digital technologies on the financial sector, already today we can say with certainty that technologies are causing irreversible changes in the financial system, integrating and gradually taking over the exercise of its traditional functions.

Phases of the entire process include diversifying products to attract a wider customer base, orchestrating ecosystems to create new strengths, monetizing services, capabilities or data - and expanding into new markets. Consumers express their interest in purchasing ecological banking services. Beyond the impetus of market competition, traditional operators are also facing increasing social and regulatory pressure to move towards green and sustainable practices. At the moment it seems that "*blockchain*" technology, generically called "*Distributed Ledger Technology*" seems to be the element that will further revolutionize the financial field, due to the advantages it offers by combining three fundamental-sustainable elements of the financial sector, especially the segment banking: amazing speed, high level of security, decentralization of transactions.

From the perspective of the synergistic approach, the total impact of technologies on banking is difficult to quantify, and the prospects are worrying.

The added value brought by FinTech in the financial sector derives mainly from the following three components:

- ❖ reducing costs;
- ❖ increasing the convenience of services and
- ❖ democratizing access to financial services.

In terms of cost reduction, the savings to customers are enormous. In addition to time savings, FinTech offers great financial savings by offering a wide range of sustainable services at zero cost to customers (free of charge). For example, the American company Credit Karma [4] offers users free access to their credit rating and credit history, as well as keeps track of all the financial products used by the client.

The major macroeconomic role of financial technologies emerges from their enormous contribution to increasing financial access, currently qualified as one of the major impediments to sustainable and inclusive development. As a result, we intuit (the author's opinion) that FinTech will be promoted by both governments and

international institutions, and quickly assimilated by all users of sustainable financial-banking services.

We can say that in the current conjuncture characterized by the sustainability of the *FinTech industry, banks and traditional financial institutions* are going to radically change their development strategies and fight to maintain their position on the market of financial products and services with increasing social and regulatory pressure to move towards ecological and sustainable practices. In the author's opinion, one of the ways to maintain their role in the financial industry is openness to the assimilation of innovations.

However, a major problem raised by the development of the FinTech industry is the need to adjust the regulatory framework and financial supervision to the new realities. We find big lags here, as many aspects of technological innovations, which are already widely used, are not yet regulated and therefore cannot be supervised, and it is not excluded that they threaten the financial stability of national economies and, as a result of the world economy. In this context, adapting and synchronizing the legislative framework and banking supervision to the rhythms of the development of financial technologies must represent an imperative in the national and international political agenda.

The future of finance is digital: consumers and businesses are increasingly turning to financial services digitally, innovative market participants are implementing new technologies, and existing business models are changing.

Digital finance has helped citizens and businesses cope with the unprecedented situation created by the COVID19 pandemic. For example, online identity verification has enabled consumers to open accounts and use many financial services remotely. An increasing proportion of in-store payments are now digital and contactless, and online purchases (e-commerce) have grown significantly.

FinTech solutions have helped expand and accelerate access to loans, including government-backed loans in response to the COVID-19 pandemic. Ensuring the safe and reliable operation of digital infrastructures has also become more important as the number of people using online financial services has increased and financial sector employees themselves work remotely. If there was any doubt, it is now clear that digital finance can bring many benefits, and Europe's citizens and businesses are ready to receive them.

Europe must take full advantage of this in its recovery strategy to help repair the social and economic damage caused by the pandemic. Digital technologies will be essential for relaunching and modernizing the European economy in all sectors. These will enable Europe to advance as a global digital actor. At the same time, users of financial services must be protected against the risks arising from the increased use of digital finance.

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - "Now is Europe's time: repairing the damage caused by the crisis and preparing the future for the new generation", COM(2020) 456 final, 27.5. 2020.

Supporting the digital transition in the EU is a key priority at European level, as set out in early 2020 and more recently in the context of the recovery plan, followed by the recovery and resilience plans.

Research methodology. The methodology of the paper has as direct tools the collection of data and information from the specialized literature and from the existing global practice in public and private higher education institutions, but especially the scientific articles published on specialized research networks (Research Gate, Academia.edu, MDPI, SCOPUS, Frontiers, RePec, and others networks), articles published in various journals, relevant books in the field of reference, legislation, analysis and studies, official documents of the various institutions for quality assurance of higher education institutions, other relevant sources. Moreover, in the methodology, we will analyze the documents using the comparative, analytical, descriptive method, without participatory and participatory observation and the use of a set of information sources, data collection in established databases.

Results and Discussion. The European financial sector can rely on numerous innovative projects in all member states and on its leading role in areas such as digital payment technologies. The adoption of digital finance will contribute to the global digital transformation of our economy and society. This would bring significant benefits to both consumers and businesses.

The digital transformation of the economy has changed the innovation process and business models, including in the field of financial services. Innovation is increasingly taking a digital form, facilitating the development of enterprises. Increasingly, innovation involves new products, processes or business models that are made possible by digital technologies.

While in the beginning they performed only a simple support function, information technology systems, combined with the corresponding software, have become a central pillar of economic activities for many enterprises. This is because digitization offers substantial new opportunities, as digital networks and data services generally facilitate economies of scale, enabling the provision of better quality services at lower cost.

Innovation cycles are accelerating, becoming more open and collaborative.

Digital technologies and applications are increasingly being built in a modular manner, communicating with each other through application programming interfaces. https://ec.europa.eu/info/publications/digital-finance-outreach-2020_en. Report containing recommendations to the Commission - "Digital finance: emerging risks in crypto-assets - regulatory and supervisory challenges in financial services, institutions and markets" [2020/2034(INL)], [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2020/2034\(INL\)&l=en](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2020/2034(INL)&l=en) On 13 December 2019, the Expert Group on Regulatory Obstacles to Financial Innovation, established by the European Commission in June 2018, published its recommendations on how to create an enabling environment for the provision of technology-based financial services.

https://ec.europa.eu/info/publications/191113-report-expert-group-regulatory-obstacles-financial-innovation_en,https://ec.europa.eu/info/publications/cmu-high-level-forum_en

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - "A strategy for SMEs for a sustainable and digital Europe", COM(2020) 103, 10.3.2020 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0103&from=EN>

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on an EU strategy on retail payments, COM(2020) 592.

Four priorities for the digital transformation of the EU financial sector

The first priority is to address the fragmentation of the digital single market for financial services, to enable European consumers to access cross-border services and to help European financial firms expand their digital activities. Many businesses have confirmed that cross-border expansion is essential for them, as online services cost a lot to develop, but little to replicate, and often require large-scale deployment. A larger potential cross-border market facilitates the mobilization of the necessary funds for the development of such services. This gives consumers real access to cross-border services. Enterprises that reach the necessary scale can also offer such services at a lower price and better quality.

The second priority is to ensure an EU regulatory framework that facilitates digital innovation in the interest of consumers and market efficiency. Innovations that use or rely on distributed ledger technology or artificial intelligence (AI) have the potential to improve financial services for consumers and businesses. The regulatory framework for financial services should ensure that these technologies are used responsibly, in line with EU values. More broadly, faster, more open and collaborative innovation cycles require regular review and adjustment of EU financial services legislation and supervisory practices to ensure that they support digital innovation and remain appropriate and relevant in ever-evolving market environments.

The third priority is to create a European Financial Data Space which, based on the European Data Strategy, promotes data-driven innovation, including improving data access and data sharing in the financial sector. The EU has ensured that businesses, including financial firms, publish comprehensive financial and non-financial information about their operations and products. The EU has also paved the way for the exchange of payment account data as part of the revised Payment Services Directive. New measures to improve data sharing and intra- and cross-sector openness, in line with data protection and competition rules, will enable the financial sector to fully embrace data-driven innovation. This will encourage the creation of innovative products for consumers and businesses and support wider policy goals such as the creation of a single data market. It will also help facilitate access to the data needed to channel finance in support of sustainable investment.

The fourth priority is to address the new challenges and risks related to digital transformation. Financial services are migrating to digital environments with fragmented ecosystems and interconnected digital service providers that are partially excluded from the scope of financial regulation and supervision. Therefore, digital finance can increase the difficulty of existing regulatory and supervisory frameworks to maintain financial stability, ensure consumer protection and protect market integrity, fair competition and security. To ensure the ability of digital finance to provide better financial products for consumers and businesses, these risks must be addressed. The Commission will therefore pay particular attention to the principle of "same activity, same risk, same rules", not least to ensure a level playing field between existing financial institutions and new market participants. By 2024, the EU should put in place a strong legal framework enabling the use of interoperable digital identity solutions that enable new customers to quickly and easily access financial services ("onboarding").

That framework should be based on more harmonized anti-money laundering and countering the financing of terrorism rules and a revised framework on electronic identification and trust services for electronic transactions (e-IDAS Regulation). It should allow the re-use of customer data, provided that the customer gives their informed consent, consent based on full transparency about the consequences and implications of that re-use.

Addressing the challenges and risks associated with digital transformation

Technology companies are therefore likely to become an integral part of the financial ecosystem, and most respondents to the public consultation expect the risks to increase accordingly. It is important to address all these risks, not only those affecting customers (policyholders, investors and depositors), but also the more general aspects of financial stability and competition in financial services markets. These issues are significant both in terms of the provision of financial services by technology companies, consumer and business access to these services, and possible spillover effects between the financial and non-financial parts of mixed groups. In this context, regulation and supervision should be proportionate, based on the principle of "same activity, same risk, same rules" and pay particular attention to the risks of significant operators.

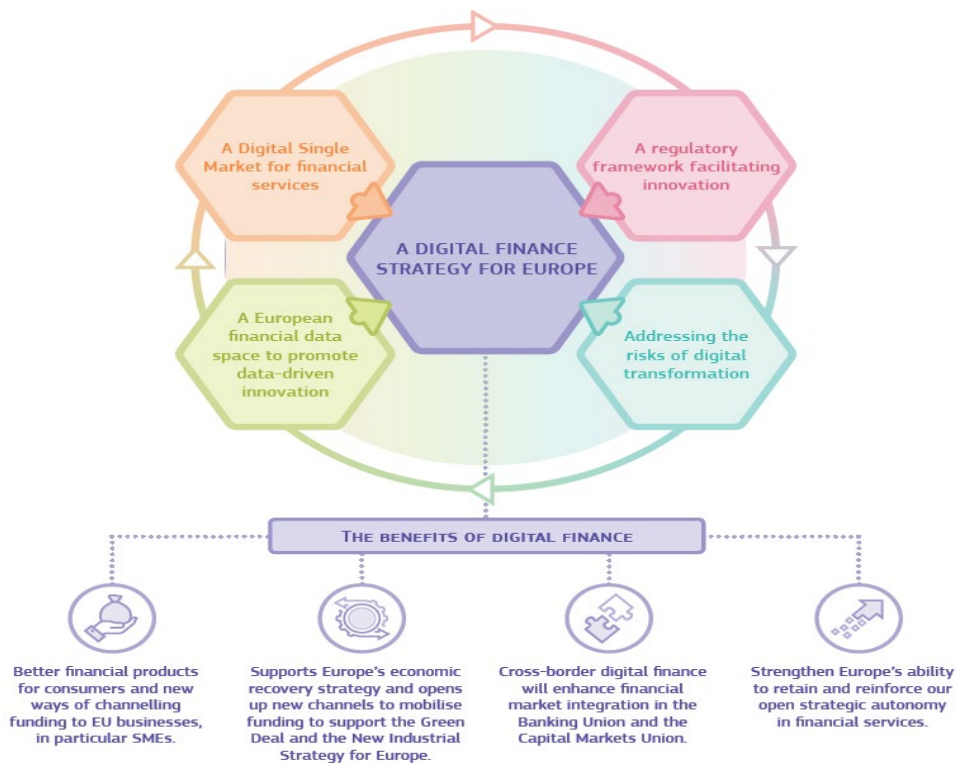
In addition, technology contributes to the disruption of previously integrated value chains for a given financial service. Although most financial services were traditionally offered by a single provider, digital technologies have allowed firms to specialize in a particular link of the value chain. This increases competition and can improve efficiency, but it also increases the complexity of value chains, which makes it difficult for supervisors to have an overview of the risks in the value chain, especially if the entities involved are subject to different regulatory and supervisory frameworks. At European level, *current EU prudential and conduct legal frameworks* will be adapted to continue to maintain financial stability and protect clients in line with the principle of "same business, same risk, same rules". In this

process, the Commission will cooperate, as appropriate, with the ECB, national central banks and competent authorities.

Fintech - solution for "a more competitive and innovative financial sector"

FinTech is also a priority area at international level, for example for the G20. The Commission contributes to policy discussions in the Financial Stability Board and other international fora. A growing number of jurisdictions have developed regulatory and supervisory frameworks to respond to certain forms of FinTech innovation. Outside Europe, regulators have focused in particular on payment instruments and services and alternative forms of finance such as crowdfunding and peer-to-peer lending. For greater interaction with FinTech developers, a number of supervisory authorities (eg from Australia, Canada, the United States of America, Hong Kong, Singapore and Japan) have established FinTech centres. Several authorities have also developed experimental frameworks for innovative businesses, called 'regulatory testbeds' (eg from Australia, Hong Kong, Singapore and Canada)¹.

Chart 1. The digital financial strategy applied at European level

Source: <https://ec.europa.eu/>

¹ Recently also Switzerland through the involvement of Swiss FinteCH in events such as: <https://www.milanfintechsummit.com/> sau <https://www.openbankingexpo.com/europe/speakers/>

Chart 2. The digital finance strategy at a glance

THE DIGITAL FINANCE STRATEGY AT A GLANCE:

© European Union, 2020
Reuse of this document is allowed, provided appropriate credit is given and any changes are indicated (Creative Commons Attribution 4.0 International license). For any use or reproduction of elements that are not owned by the EU, permission may need to be sought directly from the respective right holders. All images © European Union, unless otherwise stated. Cover graphics and icons © Envato elements – all rights reserved.

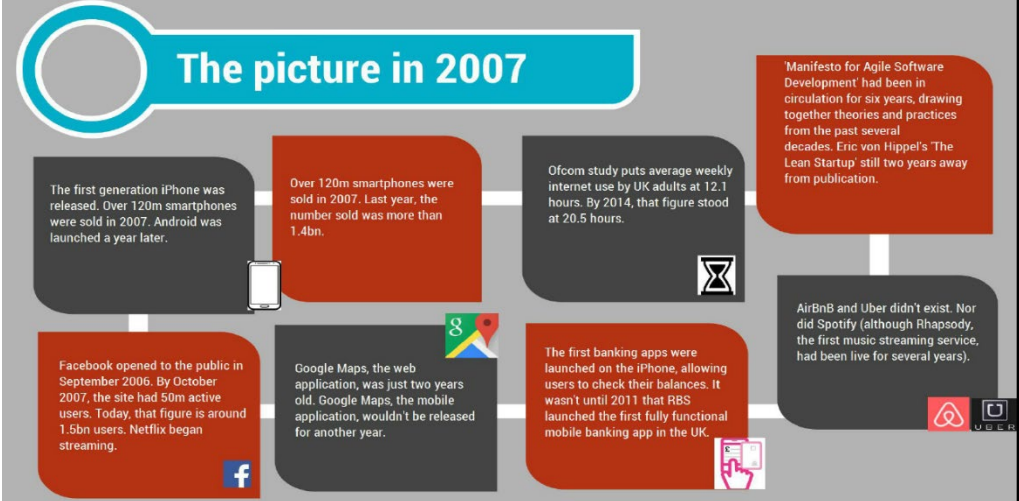
The rapid progress of FinTech is causing structural changes in the financial sector. In such a rapidly evolving environment, over-prescriptive and hasty regulation risks leading to undesirable outcomes. However, there is also the risk that avoiding updating policy and regulatory frameworks will put EU financial service providers at a disadvantage in an increasingly globalized market. There is also the possibility that, for example in the case of cyber security, the main risks remain unresolved.

The *FinTech Innovations and Action Plan* combines both supportive measures designed to contribute to the introduction of FinTech solutions and proactive measures to encourage and stimulate new solutions and decisively address emerging risks and challenges.

The Commission set out its plans for further work to enable, create an enabling environment and, where possible, encourage innovation in the financial sector, while ensuring at all times that financial stability and a high level of investor and consumer protection are maintained. This is an important pillar of a more

comprehensive strategic approach to regulation in the post-crisis environment. The objectives are linked to three aspects: capitalizing on rapid technological advances for the benefit of the EU economy, citizens and the sector, fostering a more competitive and innovative European financial sector, and ensuring the integrity of the EU financial system.

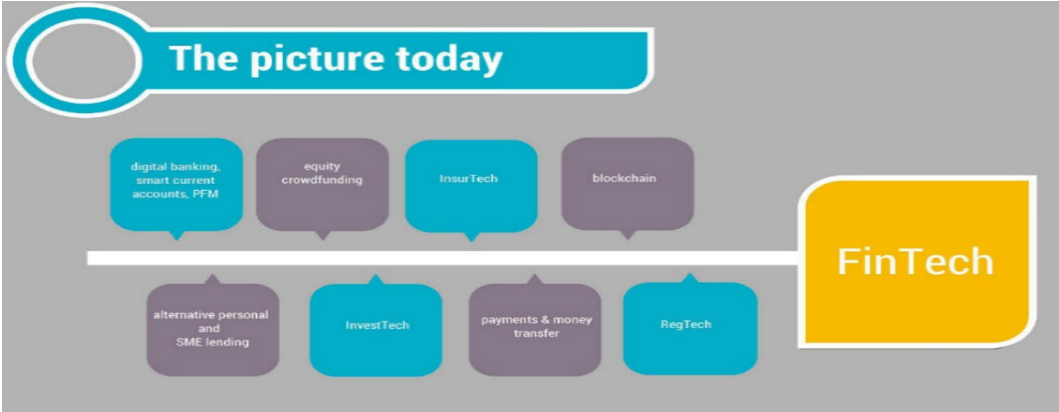
Chart 3. Presentation of FinTech in 2007

Source: Fintech and financial disruption, 2017, Akinson H., CSFI, Churchen R., PwC

The European financial sector is currently more competitive and innovative, as well as ensuring the integrity of the EU financial system through the digital financial strategy applied at the European level and the studies carried out at the international level.

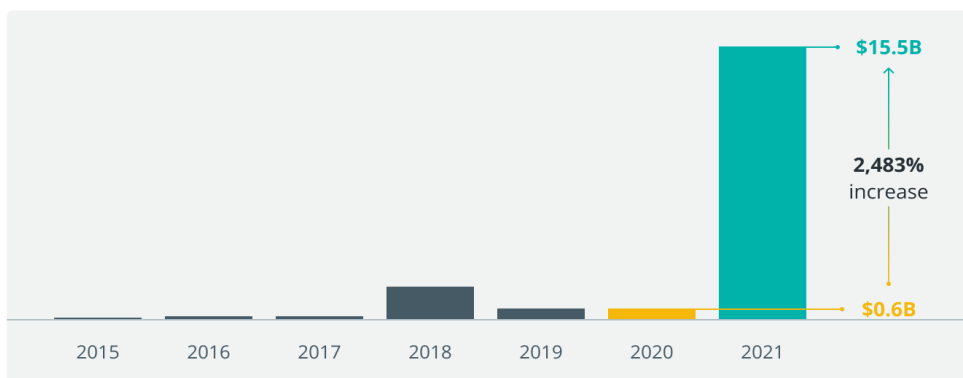
Chart 4. Presentation of FinTech in 2007

Source: Fintech and financial disruption, 2017, Akinson H., CSFI, Churchen R., PwC

Associated with digital financial technologies is also blockchain technology, which in recent years has experienced a dynamic both in the financial sector and in other sectors of activity, which is also reflected in the graph below.

Chart 5. The evolution of blockchain technology in the period 2015-2021
Blockchain mega-rounds account for \$15.5 billion

 | cointelegraph.com

source: CB Insights

In January of each year, the *Insider Intelligence Group* publishes reports on the evolution of the most important FinTech companies and startups, thus in 2022 it published data on this industry that actively contributes to the process of financial inclusion, namely the FinTech industry, namely:

- The FinTech industry is moving every year. In the first three quarters of 2021, FinTech companies worldwide raised \$94.7 billion in funding.
- But as more and more FinTech companies grow in the space, it can be difficult to sift through them and identify the biggest FinTech companies.
- Do you work in the Fintech industry? Gain insight into the latest technological innovations, market trends and your competitors with data-driven research.

The FinTech industry is growing every year, and the market is starting to fill up with financial service providers and early-stage FinTech startups trying to meet customer needs and shape the future of finance.

Fintech companies globally raised \$94.7 billion in funding in the first three quarters of 2021. Several innovative financial services and the largest FinTech companies are fueling this growth by attracting investors offering new financial products and services. But as more and more companies get involved in the fintech space, it can be difficult to sift through them and identify the major players. To help you out, we've listed the biggest FinTech startups in six areas below: banking, payments, investment and wealth management, insurance, foreign exchange and foreign exchange, and lending and financing.

Along with digital finance that actively contributes to the inclusion process, the *European Commission has also launched the new green finance strategy starting in 2021.*

Sustainable financing represents an important concern of the European Union recently, having an essential role in fulfilling the political objectives of the European Ecological Pact being interpreted as a type of financing that supports the sustainable development of the economy, while reducing the pressures on the environment and taking into account social and governance aspects.

Sustainable finance aims to improve the financial sector to support sustainable development in the context of the fight against climate change.

This involves the consideration by the entities of the financial sector of the environmental, social and governance factors (ESG factors – Environmental, Social, Governance), thus aiming at the orientation of longer-term investments in sustainable economic activities and projects. There are several legislative initiatives at European level, transposed into national legislation or with direct applicability in Romania, to determine the development of sustainable economies in terms of environmental impact, in accordance with common efforts to counteract climate change.

The action plan of the European Commission on the financing of sustainable development and the development of a renewed strategy on sustainable financing contains 10 initiatives grouped into three chapters:

- a. redirection of capital flows towards a more sustainable economy;
- b. the inclusion of elements of sustainability in risk management;
- c. encouraging transparency and long-term vision.

Financial market participants and financial advisers as well as issuers are required to provide specific information on their approaches to the integration of sustainability risks and the consideration of negative sustainability impacts.

In June 2021, the European Commission adopted a new *Strategy for financing the transition to a sustainable economy*, through which it proposes several actions to achieve this goal, such as: expanding the framework of the EU taxonomy, general framework for the ecological labeling of financial instruments, identifying gaps in protection offered by insurers regarding natural disasters, the inclusion of ESG risks in credit ratings, changes to the Solvency II directive to integrate sustainability risks into the risk management process of insurers, etc. In the context of the new strategy, the European Commission also proposed the establishment of a legal framework for European green bonds through a new regulation (European Green Bond Standards – EUGBS).

The structural change of the economy towards one with superior added value and sustainable from the climate point of view represents a significant challenge for the Romanian economy and for the financial sector, both the opportunities and the costs can be significant in the long term.

In the context of the transition to a green economy, the pace of which is important to achieve as homogeneously as possible on a European level, in order not

to cause negative effects that unbalance economies from a structural point of view, the lack of action to combat climate change can have an impact picked up.

Accelerating the transition through green finance

The EIB Group's support for climate action and environmental sustainability can be divided into 12 focus areas, ten of which correspond directly⁹ to the European Green Deal, as shown in the figure below. Eleven areas are addressed, including fair transition for all, cover both the EU and the external dimension – and are therefore relevant to the EIB's operations globally.

Chart 6. The basic themes of the European Green Deal

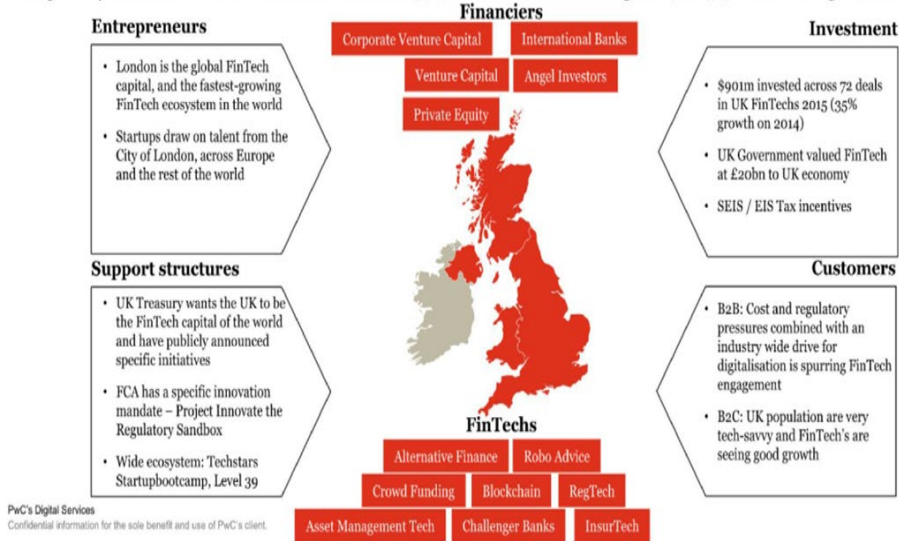
Structuring around these areas of interest helps to ensure full alignment of the EIB Group with the EU, including the objectives and by extension the use of the EU budget. It provides a coherent basis for strengthening dialogue with Member States on investment programs – ranging from medium-term Recovery and Resilience Plans Ensuring a fair transition for all As the *European Climate Bank*, the EIB Group recognizes the importance of not leaving people or places behind along the transition path. This is of particular concern to regions that currently rely on carbon-intensive industries as a major source of jobs and local income, and for these people, businesses, sectors and regions are most affected by the impacts of climate change.

This chapter considers the EIB Group’s role in supporting a just transition for all. Cohesion policy was one of the original reasons for being of the EIB when it was created in 1958. It continues to be a basic priority, reflected in an annual objective for cohesion loans of 30% in EU and pre-accession countries.

Chart 7. The UK FinTech scene

The UK FinTech scene

The key success factors for FinTech in the UK include (i) the country's position as a leading Global financial centre, (ii) the close proximity of startups to key stakeholders who are concentrated in London, (iii) an innovation focussed regulator, and (iv) ever increasing availability of capital

Sursa: Fintech and financial disruption, 2017, Akinson H.,CSFI, Churchen R.,PwC

Chart 8. Trends blockchain mega-rounds account

Blockchain mega-rounds account for \$15.5 billion

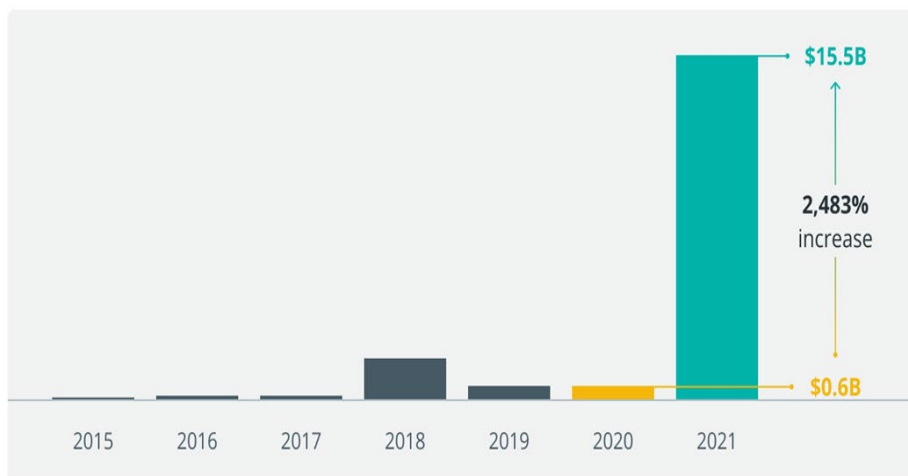
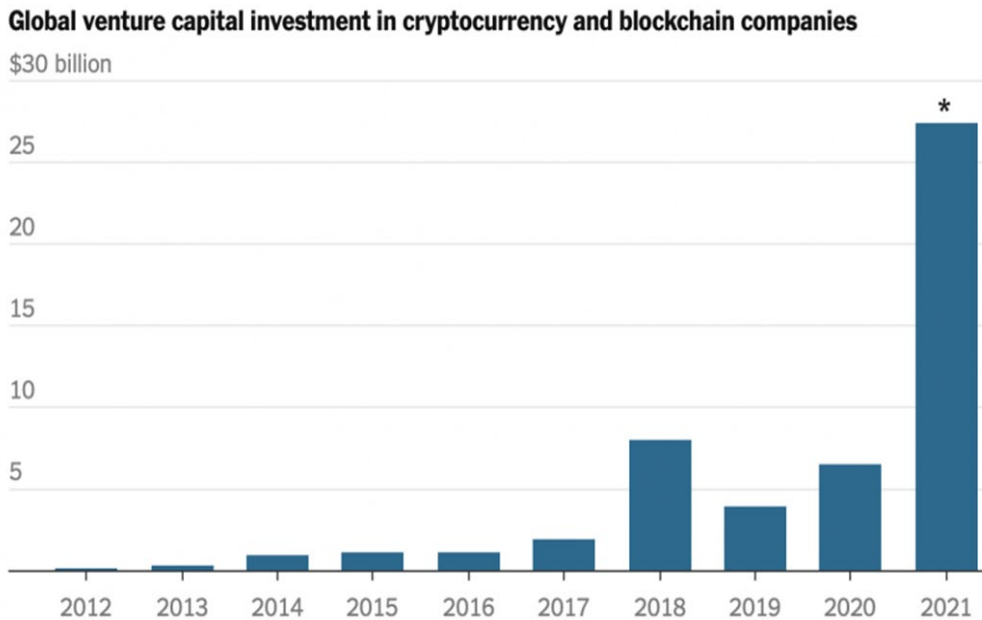

Chart 9. Global venture capital investment in cryptocurrency and blockchain companies

Source: [currency.com](https://www.currency.com)

TECH IN FINANCE: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

Regulation of digital finance -it has been a year and a half since the Commission presented the digital finance package. Progress has been made, particularly with the legislative agenda in digital finance. But the next steps will be much more challenging. So what have we achieved so far? First of all, the agreement of the member states and the European Parliament, regarding market infrastructures based on distributed ledger technology. Market players will have a safe space to experience the issuance, trading and settlement of stocks or bonds using blockchain technology. We count on them to use this opportunity. This will be essential to give EU capital markets a much-needed boost to development, but also to help supervisors and the Commission identify areas where rules might need to be adapted and enable long-term development in this area.

The new rules will provide legality, certainty to rapidly encourage responsible innovation in this growth of the asset class, while putting safeguards in place to protect investors against fraud, abuse and theft and preserve market stability. The member states reached a common position and negotiations at the European level.

Thirdly, the adoption of new rules regarding digital operationality, as well as optimizing the resilience of financial firms. However, as the financial system continues to change, regulators need to look carefully at the European approach.

5 fintech trends in 2021

- ❖ Did you ever imagine that SWIFT transfers would become instant?
- ❖ A new generation of FinTech companies and international initiatives have succeeded in making payments faster, safer and available from a mobile phone.

To stimulate innovation by unifying payment systems and at the same time market competition, government initiatives like PSD2 or payment standards like ISO 20022 enable the following:

- ❖ improving the quality of transaction information;
- ❖ sharing banking information with third parties;
- ❖ national and international bank transfers in real time;
- ❖ payments and mobile POS terminals;
- ❖ enhanced security through two-step authentication and biometrics

Green finance and the green economy in context

The European Green Deal and the Global Green Deal

The European Investment Bank (Climate Bank) is active in around 160 countries and is the world's largest multilateral lender for climate action projects. The EIB Group has set "ensuring a fair transition for all" as one of the four overarching objectives in the Climate Bank's 2025 Roadmap. The EIB's ambition is to support €1 trillion of investment in climate action and environmental sustainability in the decade to 2030 and to align all its new operations with the goals and principles of the Paris Agreement².

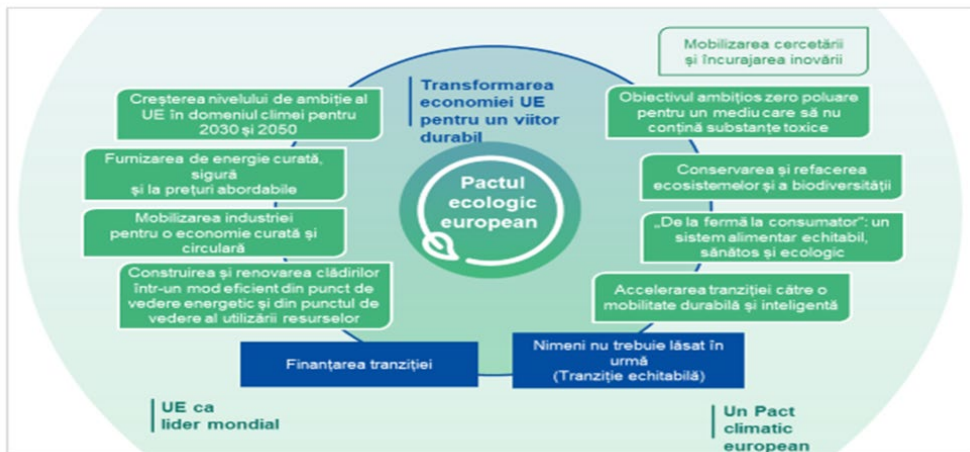
In 2019, the EIB Board approved a new set of ambitious targets for climate action and environmental sustainability. The three key elements are:

- ❖ The EIB Group will support investments of €1 trillion in climate action and environmental sustainability in the critical decade 2021-2030;
- ❖ The EIB will gradually increase the share of its financing dedicated to climate action and environmental sustainability, to exceed 50% of its operations in 2025;
- ❖ The EIB Group has aligned all its financing activities with the principles and objectives of the Paris Agreement by the end of 2020.

The EIB Group has created a Climate and Environment Advisory Council, made up of leaders from academia, business, civil society and international organisations. The Advisory Board will provide independent advice and expertise on the activities the EIB Group undertakes to achieve its climate action and environmental sustainability ambitions.

² https://cinea.ec.europa.eu/funding-opportunities/calls-proposals/just-transition-mechanism-public-sector-loan-facility-call-proposals_en

Chart 10. European Green Pact

Source: europa.eu

Among the topics covered, the focus will be on the Climate Bank Roadmap and our activities to support adaptation to the impacts of climate change, as well as the EIB Paris Group counterparty alignment framework. Green finance and the green economy in context the European Green Deal and the Global Green Deal.

Conclusions. Transforming a compelling challenge into a unique opportunity. The atmosphere is warming and the climate is changing more and more from year to year. Of the eight million species of plants and animals on the planet, we risk losing one million. Forests and oceans are increasingly polluted and devastated.

The European Green Pact proposes a response to these challenges. It sets out a new growth strategy which aims to transform the EU into a fair and prosperous society with a modern, competitive and resource-efficient economy with no net greenhouse gas emissions in 2050 and where economic growth is decoupled from resource use.

The Pact also aims to protect, conserve and strengthen the EU's natural capital, as well as protect citizens' health and well-being against environmental risks and related impacts. At the same time, the transition must be fair and inclusive, put people first and pay attention to the regions, industries and workers that will face the greatest difficulties. As it will bring about substantial changes, the active participation of citizens and their trust in the transition is of paramount importance if we want the policies to work and be accepted. A new pact is needed to bring together Europe's citizens, in all their diversity, and for national, regional, local authorities, civil society and industry to work closely with EU institutions and advisory bodies.

Accelerating the transition through green finance- Social development and climate change around the globe. In this case, the rapid transition to mitigate the impact of climate change has certain effects on communities. This is equally relevant in many parts of the world beyond Europe, regardless of industries and livelihoods dependent on high-emission fuels and activities that will become less viable as decarbonisation accelerates and low-carbon solutions are preferred. The EIB will continue to work with the MDB and other entities on developing approaches to support a just transition in developing countries and provide coherent support to regions and cities with urgent needs for job creation and business development in low-carbon industries and sectors. carbon.

In other cases, *climate change – even under a fast emissions reduction path* – will continue to impact people, businesses and nature. Overall, climate change and environmental degradation are already having a significant impact on people around the world. It affects incomes, livelihoods, health, food security, peace and stability, and migration patterns. The effects of climate change continue to disproportionately affect least developed and disadvantaged and vulnerable countries.

Gender equality and climate action- women and men both play important roles in promoting climate action and building resilience, but are also affected differently by climate change and environmental degradation due to different gender roles and access to and control over productive, natural and financial. Gender-sensitive climate investments can strengthen climate and environmental outcomes, open business opportunities and be more financially efficient. In particular, in many developing countries, adopting a proactive gender-inclusive approach to climate action can lead to improvements, development outcomes and greater project impact. Building on its existing Gender Equality Strategy³, the EIB will step up its support for gender awareness, climate action in the coming years.

REFERENCES

1. Aisen, A. and Veiga, F.J. (2013). How does political instability affect economic growth?. *European Journal of Political Economy*, 29 (3)
2. Anghel, M.G., Anghelache, C. and Niță, G. (2017). Analysis of the influence international trade on economic growth in the European Union, *Romanian Statistical Review*, Supplement, 5, 170-184
3. Atrill, Peter, (2011), *Financial management for decision makers*, Sixth Edition, Pearson Education Limited.
4. Berk,J.,Morzo,P., (2013), *Corporate Finance*, Third Edition, London, Pearson.
5. Bierman, Harold Jr., Smidt, Seymour, (1980), *The capital budgeting decisions. Economic analysis of investment projects*, MacMillan Publishing Co. Inc., New York.

³ <https://www.eib.org/en/about/initiatives/gender/index.htm>

6. Boston Consulting Group and Global Financial Markets Association (3 December 2020), Climate finance markets and the real economy.
7. Cassidy John, (2008), The Minsky Moment. Subprime mortgage crisis and possible recession, *The New Yorker*,
8. Carney M. (December 2019), 'Fifty shades of green', *Finance & Development* magazine, Vol. 56, No 4, IMF.
9. Claeys G. and S. Tagliapietra (2020), A trillion reasons to scrutinise the Green Deal Investment Plan, Bruegel
10. Climate Chance Institution (28 October 2020), Global Synthesis Report on Climate Finance.
11. Cooper, (2010), *The Origin of Financial Crises: Central Banks, Credit Bubbles, and the Efficient Market Fallacy*. Harriman House Ltd., London;
12. Colli F., (2020) The EU's Just Transition: three challenges and how to overcome them, *European Policy Brief 59*, Egmont Institute
13. Coleton Adrienne, Maria Font Brucart, Pilar Gutierrez, Fabien Le Tennier & Christian Moor, (6 January 2020), *European Banking Authority Sustainable finance. Market practices. SUSTAINABLE FINANCE MARKET PRACTICES*.
14. Crepon, B., Devoto, F., Duflo, E., Pariente, W., (2014), Estimating the impact of microcredit on those who take it up: Evidence from a randomized experiment in Morocco, *Agence Francaise de Developpement (AFD)*;
15. D'Alfonso A.(2019), Mainstreaming of climate action in the EU budget: Impact of a political objective, *EPRS, European Parliament*;
16. D'Alfonso A., (2019), Multiannual financial framework for the years 2021 to 2027: The future of EU finances, *EPRS, European Parliament*;
17. Deutsche Bundesbank (November 2019), the sustainable finance market: a stocktake.
18. European Commission (2020), *Sustainable Europe Investment Plan: European Green Deal Investment Plan*, COM (2020) 21.
19. European Parliamentary Research Service (2021), *Green and sustainable finance*, (EPRS)
20. European Banking Federation (22 July 2020), *Renewed Sustainable Finance Strategy: Important considerations from the banking sector*.
21. European Political Strategy Centre (8 June 2017), *Financing Sustainability: Triggering Investments for a Clean Economy*.
22. Farole. T., Rodríguez-Pose, A. and Storper, M. (2011). Cohesion Policy in the European Union: Growth, Geography, Institutions. *Journal of Common Market Studies*, 49 (5), 1089–1111
23. Fleming S. (2020), Brussels seeks EU budget overhaul to boost post-pandemic recovery, *Financial Times*.
24. Fleurbaey, M. (2009). Beyond GDP: The Quest for a Measure of Social Welfare. *Journal of Economic Literature*, 47(4), 1029-1075

25. Gros D. and M. Elkerbout (2020), Financing Europe's Green Deal: beware of the waterbed effect, CEPS in brief, CEPS.
26. Gitman, L.J. and Zutter, C.J. (2012), Principles of managerial finance (13th Edition), Prentice Hall, United States of America;
27. Hedberg A., S. López Piqueres and S. Sipka (2019), The European Green Deal: A promising start and a long road ahead, EPC Commentaries, European Policy Centre (EPC)
28. Hillier, D.(coord.), (2011), Fundamentals of Corporate Finance, McGraw-Hill Education.
29. Hillier, D.(coord.), (2013), Corporate Finance, McGraw-Hill Education.
30. Hyman P.Minsky, (2008), Stabilizing and Unstable Economy, McGraw-Hill Professional, New York;
31. Hyman P.Minsky, (2013), Ending Poverty:Jobs, Not Welfare, Levy Economics Institute, New York;
32. International Network of Financial Centres for Sustainability and UNEP Inquiry (April 2020), Implications of the Covid-19 pandemic for global sustainable finance.
33. International Platform on Sustainable Finance (16 October 2020), Annual report of the International Platform on Sustainable Finance (IPSF).
34. Jensen, M. & Meckling, W., (1976), Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and capital structure. Journal of Financial Economics, vol. 2;
35. Keating D., (2020), Could Coronavirus Beat Green Deal In Slowing Climate Change?, Forbes;
36. Lagarde C. (25 January 2021), Climate change and central banking, speech.
37. Leonard M. (2020), The Green Deal will make or break Europe, European Council on Foreign Relations (ECFR), 17 December 2019; and L. Bergamaschi, There Is No Green Deal without a Just Transition, IAI Commentaries, Istituto Affari Internazionali (IAI).
38. Manta, Otilia. (2017), The New Challenges in Economic Science., Germany:, LAP Lambert Academic Publishing., Germany;
39. Manta, Otilia. (2021), Financial instruments (FinI) -important pillar in supporting economic sustainability at European level, LAP LAMBERT publishing house Academic Publishing, Germany
40. Manta, Otilia (2021), Tehnologiile financiare digitale Fintech și finanțele inclusive, ESPERA 2021, INCE, Bucharest, Romania;
41. López S. Piqueres, Does COVID-19 pose a threat to the EU's climate neutrality efforts?, EPC Commentary, 31 March 2020;
42. Mirchandani B., (2020) A €1 Trillion Opportunity: How To Read The EU Green Deal Investment Plan, Forbes;
43. Network for Greening the Financial System (April 2019), A call for action. Climate change as a source of financial risk.
44. OECD, (25 September 2020), ESG Investing: Practices, Progress and Challenges.

45. Panetta F. (25 January 2021), Sustainable finance: transforming finance to finance the transformation, speech.
46. Rogers, S., (2009), *Entrepreneurial Finance: Finance and Business Strategies for the Serious Entrepreneur*, Mc-Graw-Hill, SUA.
47. Schnabel I. (28 September 2020), When markets fail - the need for collective action in tackling climate change, speech.
48. Stiglitz, J., (1969), A re-examination of the Modigliani-Miller theorem. *The American Economic Review*, vol. 59
49. UN PRI (September 2019), *Taking stock: Sustainable finance policy engagement and policy influence*.
50. UNEP Inquiry, (2016), *Green and sustainable finance*, EPRS | European Parliamentary Research Service, February 2021, *Elaboration on Definitions and Concepts: Background Note*.
51. Voigt, P. and Moncada-Paternò-Castello, P. (2012). Can Fast Growing R&D-Intensive Smes Affect the Economic Structure of the Eu Economy?: A Projection to the Year 2020. *Eurasian Business Review*, 2 (2), 96–128
- Armendariz de Aghion, B., Morduch, J., (2005), *The economics of microfinance*, London, The MIT Press.

THE NEED TO ADOPT THE CIRCULAR ECONOMY AS A SUSTAINABLE AND INNOVATIVE ECONOMIC MODEL

Gabriela PICIU, Phd. Senior Researcher,
Financial and Monetary Research Center „Victor Slăvescu”,
Bucharest, Romania

gabriela_piciu@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.3>

Summary

The impact of the Coronavirus pandemic on companies has highlighted the need to transform traditional supply chain models, their vulnerabilities, especially those that are highly dependent on raw materials or finished products in areas severely affected by the pandemic. The purpose of the article is to assess the negative impact of the COVID-19 pandemic, as well as the policies adopted to combat it, with a focus on the global supply chain and international trade. In this context, the pressure to which the elements of global supply chains and demand have been subjected has triggered a cross-border economic disaster due to their interconnection. Thus, this article proposes the adoption of the circular economy as a sustainable and innovative economic model, which can be used to decouple economic growth from resource consumption, waste management and create added value.

Keywords: *pandemic impact, resilience, global supply chain, transition, circular economy.*

JEL: *O12, Q50, Q53.*

UDC: *330.341*

Introduction. The outbreak of the COVID -19 pandemic has led to the identification that various economic, public health, cybernetic, etc. systems, whose complexity and interdependence are high, become vulnerable due to their widespread use and record an irreversible and cascading failure. With the aim of achieving maximum efficiency, the design of these systems has neglected resistance to disruptions, the shocks of which may leave countries in a weak position. More specifically, the concentration of industrial capacity and economic activity in smaller and more efficient sectors, up to the international level, has produced extremely profitable but fragile supply chains and economic exchanges whose disruptions could have mature effects in unexpected areas.

The Covid-19 pandemic declared by the World Health Organization (WHO) on March 11, 2020, has spread rapidly in dozens of countries, and has led us to understand that we are part of a complex system of environmental, socio-political systems. and economic that we must constantly reconfigure.generated by the non-financial business sector.

Literature review. A whole series of authors Baker et al., 2020; Basilaia and Kvavadze, 2020; Devakumar et al., 2020; Kraemer et al., 2020; Thunstrom et al.,

2020; Toquero, 2020) showed that the effects of the pandemic ranged from a severe contraction in GDP in many countries to multidimensional environmental and social problems. In many respects, socio-economic activities have stopped because many countries have been quarantined; borders have been closed, car / air industry, production and tourism have been paralyzed.

The COVID-19 pandemic has distorted the world's operational assumptions, revealing the lack of resilience of the dominant economic model to respond to shocks and crises (Pinner et al., 2020). She highlighted the weakness of over-centralization of complex global supply and production chain networks and the fragility of global economies, while highlighting the weak links between industries (Fernandes, 2020; Guan et al., 2020; Sarkis et al., 2020). This has had a direct impact on employment and increased the risk of food insecurity for millions of people due to roadblocks and border restrictions.

The socio-economic impact of the COVID-19 pandemic will be felt for a long time, and how severe and prolonged the recession will be depends on the depth of its socio-economic implications. The IMF (2020) reported that in an unprecedented circumstance (except for the Great Depression), all economies, including developed, emerging and even developing, are likely to experience a recession. In the World Economic Outlook of April 2021, the IMF reversed its early forecast of global economic growth from 3.3% to -3%, an unusual downgrade of 6.3% over three months. This makes the pandemic a global economic shock that cannot be compared to any other since the Great Depression.

The cumulative loss of GDP in 2022 due to the COVID-19 pandemic could be around \$ 9 trillion, coupled with massive job losses and excessive income inequality, global poverty is likely to rise for the first time since 1998 (Mahler et al., 2020). It is estimated that approximately 49 million people could be pushed into extreme poverty due to the COVID-19 pandemic.

The United Nations Department of Economic and Social Affairs has concluded that the COVID-19 pandemic may also increase exclusion, inequality, discrimination and global unemployment in the medium and long term if not properly addressed using the most effective policy tools. The adoption of detailed universal social protection systems as a form of automatic stabilizers can play a long-term role in alleviating the prevalence of poverty and protecting workers (UN DESA, 2020).

The impact of the Covid-19 crisis on supply chains. The pandemic crisis has put pressure on the elements of global supply chains and demand, triggering a cross-border economic disaster due to the highly interconnected world. The concentration of industrial capacity and economic activity in smaller and more efficient sectors, up to the international level, has produced extremely profitable but fragile supply chains and economic exchanges whose disruptions could have major effects in unexpected areas. Countries with a 65% share of global production and exports (eg China, USA, Korea, Japan, France, Italy and the United Kingdom) were found to be the hardest hit by the pandemic. Also, as a result of the psychological impact of the pandemic due to uncertainties at the national level (for example, for limited equipment) and at

the individual level (for example, for everyday consumer products), it was bought in a panic.

In both cases, the fragility, profitability and unsustainability of the existing supply chain model were exposed. Difficult access to goods and services are also good reasons for reassessing economic models.

Based on an analysis by the US Institute of Supply Management, 75% of companies reported disruptions in their supply chain, triggering crises that stemmed from a lack of understanding and flexibility of several elements of their global supply chain, such as and the lack of diversification in strategies. These disruptions affect both the exporting countries due to the lack of production for their local companies and the importing countries due to the unavailability of the procurement of raw materials. A first consequence of this is a significant decrease in the production of that country, region or city, which becomes a restricted area to supply anything other than essential products such as food and medicine.

This is due to the side effect of increasing China's dominance and importance in the global supply chain in the economy. As a result of the COVID-19 pandemic, the World Trade Organization (WTO) has estimated a 32% drop in global trade. For example, global trade has declined sharply due to declining imports from China and the subsequent decline in global economic activity, which is also reflected in global trade, which has fallen to more than 4%, contracting only for the second time since the middle of the year 1980 (McKenzie, 2020). Along with the decrease in global economic activity, there was also a decrease in greenhouse effect emissions (Figure 1), which are the basis of climate change.

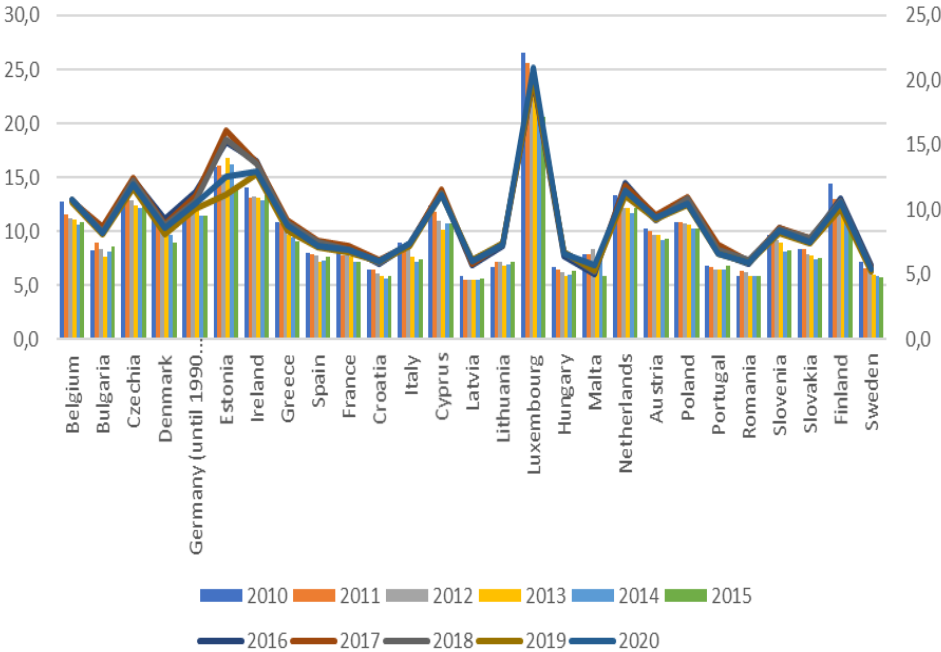

Figure no 1: Decrease in greenhouse effect emissions

Sources: IEA, 2021

Disruptions in their supply chain have triggered crises in their global supply chain, but there have also been declines in energy consumption, increases in air quality, a reduction in ambient noise and the consumption of raw materials. Thus, there have been significant decreases in energy consumption, for example in EU member states. (Figure 2). These reductions are beneficial for both the environment and human health.

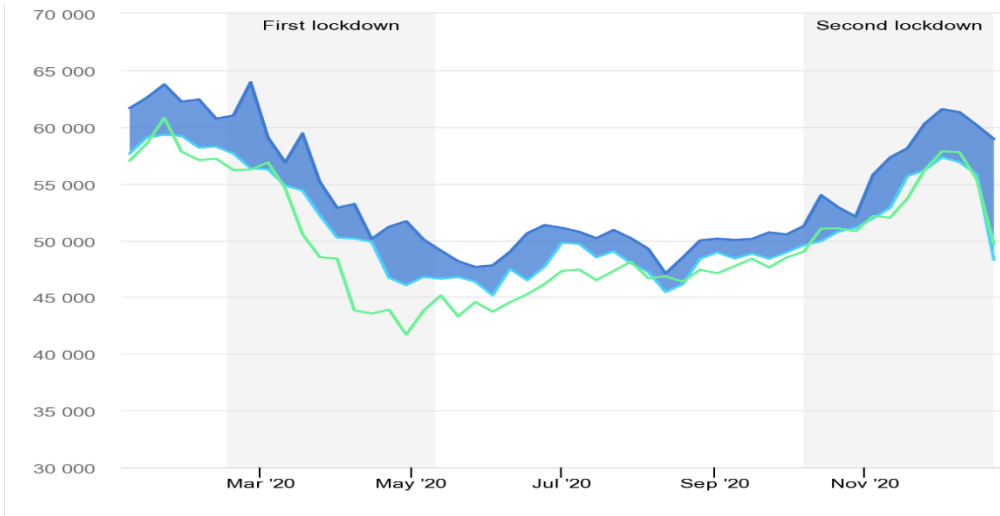

Figure no 2: Weekly electricity net generation in the European Union, 2015-2019 range compared with 2020

Sources: IEA, 2020

Ways to achieve decisive and fundamental structural changes in the current model of global economic growth. Rethinking the current model of global economic growth and moving from a system of linear economy and sustained by processes of profit generation and energy consumption, to a more sustainable model, recalibrated in the framework of the circular economy (EC), which plays multiple roles: decoupling economic growth from resource consumption, waste management and wealth creation was considered the best viable solution.

In Table no. 1 presents ways to move to a circular and viable economy, in the main sectors of activity.

Table no. 1: Ways to move to a circular and viable economy, in the main sectors of activity

Sector	Measure
Electricity	Expand and modernise grids Accelerate the growth of wind and solar PV Maintain the role of hydro and nuclear power Manage gas- and coal-fired power generation
Transport	New vehicles Expand high-speed rail networks Improve urban infrastructure
Buildings	Retrofit existing buildings and more efficient new constructions More efficient and connected household appliances Improve access to clean cooking
Industry	Improve energy efficiency and increase electrification Expand waste and material recycling
Fuels	Reduce methane emissions from oil and gas operations Reform fossil fuel subsidies Support and expand the use of biofuels
Strategic opportunities in technology innovation	Hydrogen technologies Batteries Small modular nuclear reactors Carbon capture, utilisation and storage

Sources: European Commission, 2019

Consequently, in order to achieve a climate-neutral, resource-efficient, resource-efficient and waste-reducing circular economy, it is necessary to establish principles of sustainability and other appropriate ways to address the following issues:

- improving the sustainability of products and the potential for reuse, updating and repair, controlling the presence of hazardous chemicals in products and increasing the efficiency of products in terms of energy consumption and resource use;
- increasing the content of recycled materials in products, while ensuring their performance and safety;
- ensuring that products can be remanufactured and recycled at a high quality level;
- reducing the carbon footprint and the environmental footprint;

- restricting disposable products and combating premature obsolescence;
- the introduction of a ban on the destruction of durable goods that have not been sold;
- stimulating "product-as-a-service" business models or other models in which manufacturers retain ownership of the product or are responsible for its operation throughout the entire product life cycle;
- mobilizing the potential for digitization of product information, including solutions such as passports, labels and digital watermarks;
- rewarding products based on their sustainability performance, including providing incentives for high levels of performance.

Priority will be given to electronic products, ICT products, textiles and intermediate products with a high environmental impact and high circularity potential, such as steel, cement and chemicals.

Conclusions. The Covid-19 pandemic crisis has shown how important it is to maintain resource reserves, given the interdependence of economies and social systems.

An integrative, circular economy helps to identify the key factors in the interactions and dynamics of the economic, social and environmental mix. Thus, the importance of the system's resistance to a variety of shocks and stresses allows the systems to regain lost functionality and adapt to new conditions.

Thus, there is a need for structural change, an acceleration of the transition to a circular economy, because the dependence on globalization and economic growth, ways of green investment and sustainable development are no longer considered viable solutions.

BIBLIOGRAPHY

1. Baker, S.R., Bloom, N., Davis, S.J., Terry, S.J., (2020). Covid-induced economic uncertainty. National Bureau of Economic Research.
2. Baldwin, R., Evenett, S., (2020). Covid-19 and Trade Policy: Why turning inward won't work. CEPR Press, London.
3. Bauwens, T., Hekkert, M., Kirchherr, J., (2020). Circular futures: what will they look like? *Ecol. Econ.*175, 106703.
4. Braungart, M., McDonough, W., Bollinger, A., (2007). Cradle-to-cradle design: creating healthy emissions – a strategy for eco-effective product and system design. *J. Clean.*
5. Bretscher, L., Hsu, A., Tamoni, A., (2020). The supply channel of uncertainty shocks and the cross-section of returns: evidence from the COVID-19 crisis.
6. IEA, 2020. Global Energy Review (2020):The impacts of the COVID-19 crisis on global energy demand and CO2 emissions. International Energy Agency, IEA Publications, pp. 1–56.
7. Kraemer, M.U., Yang, C.-H., Gutierrez, B., Wu, C.-H., Klein, B., Pigott, D.M., du Plessis, L., Faria, N.R., Li, R., Hanage, W.P., (2020). The effect of

human mobility and control measures on the COVID-19 epidemic in China. *Science* 368, 493–497.

8. Laing, T., (2020). The economic impact of the Coronavirus 2019 (Covid-2019): Implications for the mining industry. Extract. *Indust. Soc.*
9. Le Quéré, C., Jackson, R.B., Jones, M.W., Smith, A.J., Abernethy, S., Andrew, R.M., De- Gol, A.J., Willis, D.R., Shan, Y., Canadell, J.G., (2020) Temporary reduction in daily global CO₂.
10. Temmerman, S., Meire, P., Bouma, T.J., Herman, P.M., Ysebaert, T., De Vriend, H.J., (2013). Ecosystem-based coastal defence in the face of global change. *Nature* 504, 79–83.
11. Thunstrom, L., Newbold, S., Finnoff, D., Ashworth, M., Shogren, J.F., (2020). The benefits and costs of flattening the curve for COVID-19.

NEW PERSPECTIVES REGARDING THE FUTURE OF EUROPEAN ENVIRONMENTAL POLICY WITH PARTICULAR REGARD OF THE TAXATION ASPECTS

**Filippo Luigi GIAMBRONE, Researcher, PhD,
University of Sannio, Benevento, Italy**

<https://orcid.org/0000-0003-0986-4641>, filippo.giambrone@unisannio.it

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.4>

Summary

Actuality: The European Union's response to cushion the economic shock is divided into two parts, given the separation of competences at EU and nation state level. The global economy is increasingly recovering from the Corona crisis, but its effects continue to shape economic development. At the same time, the profound transformation towards a climate-neutral and digital economy must be shaped. National measures and strategies must be developed in the European and global context to effectively meet the challenges. Education over the entire life cycle should be strengthened. Accelerated digitalisation offers great potentials that need to be leveraged. Sustainability must be ensured in various dimensions. International cooperation is crucial for successful climate protection. Higher private and public investments must be mobilised for transformation and increased productivity. In all of this, fiscal sustainability must be ensured.

Purpose: Climate protection is a global challenge. The risks of climate change and the economic opportunities of the necessary transformation are heterogeneously distributed worldwide.

Progress in global cooperation should be promoted through burden sharing and technology cooperation. This should significantly strengthen private investments worldwide.

The establishment of a climate club and investment protection agreements are important elements of international climate policy. Trade agreements should consider the close links between trade and climate. However, costs and benefits must be weighed up.

Research: The publication in concern is based on the foremost recent expert evaluations of the European Commission, EU Parliament, EU Central Bank, the recent evaluations and publications of the Ministry of Finance, Ministry for Economic Affairs and Climate Protection of Germany,

Methods: Application of the scenario number 4 of the Whitebook of the European Union.

Results: A global solution is needed to effectively curb climate change. Progress in multilateral negotiations has been very slow in the past. Building on the Paris Climate Agreement, trust between the Parties should be strengthened in order to make mechanisms capable of gaining majority support in the medium term, which strengthen climate protection efforts and the willingness to cooperate in an international context. The international climate financing and technology transfer

provided for in the Paris Agreement play a central role in strengthening this trust. By making it easier for developing and emerging countries to implement their climate policies and improving the framework conditions, they can mobilise private investment and thus facilitate transformation. Innovations are central to driving forward the diverse transformation processes. In order to achieve the goals of the Paris Climate Agreement, it will be important to bring new technologies to market maturity and make them quickly available worldwide. The production of renewable energies and their transport in the form of hydrogen or synthetic energy carriers can pave the way to climate neutrality and at the same time open up new business opportunities for European and German companies. The foundations for this can already be laid today, for example through bilateral partnerships. Climate-damaging subsidies, on the other hand, distort trade and prevent innovation in technologies that are relevant to solving the climate problem. Europe should step up their efforts to ensure that these subsidies are dismantled everywhere.

Keywords: *Circular economy, climate protection, fiscal sustainability, Climate-damaging subsidies-environmental taxation- Eu fiscal union.*

JEL: *Q53, Q56, Q57, Q58.*

UDC: *502.131(4)UE*

Introduction. The global financial crisis of 2008 originated in the US real estate market when the subprime bubble burst. This led to heavy losses for banks, which spilled over to the EU in 2008 mainly due to securitised loans. The crisis was not only exacerbated by existing deficiencies in the EU financial system, but also highlighted shortcomings in the supervisory systems, policy instruments and regulatory environment of the EU and its member states (European Court of Auditors, 2020). Because of the financial crisis of 2007/08 the Member States established a White Book comprising 5 scenarios, which entailed the possible policy to pursue with regard of the future. According to the White book the Member states decided to pursue the fourth scenario, which covers the possibility of deepening the economic, capital, monetary, banking Union of the EU.(COM (2017) 358, 11). The completion of a true financial union is fundamental. An integrated and well-functioning financial system is crucial for an effective and stable Economic and Monetary Union. Building on the progress already made in recent years, agreement is now needed on the way forward. Such agreement should cover elements already proposed as well as additional steps to be taken by 2025. Climate change and environmental degradation define the global challenges of our time. Countries around the world recognise the urgent need to address these challenges, as evidenced by their support for the Paris Agreement and the United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development, and are setting ambitious targets. Based on the European Green Deal, the EU has made a number of ambitious commitments, notably to become the first climate-neutral continent by 2050 and to reduce greenhouse gas emissions by at least 55% by 2030 compared to 1990 levels. The EU also aims to strengthen its resilience to climate change, reverse biodiversity loss and overall

environmental degradation, without leaving anyone behind in the process. To achieve these goals, all sources of funding - public and private, national and multilateral - must be aligned accordingly. The EU must cooperate globally and work with low- and middle-income countries in their transition (Deutscher Sachverständigenrat, 2022).

Energy taxation is a tool that governments can use not only to raise revenue but also to support climate goals. It can ensure that price signals for different energy products reflect their impact on the environment and encourage companies to make greener choices. (European Court of Auditors, 2022). In its evaluation of the Energy Taxation Directive, the Commission reports shortcomings in the minimum taxation rules. Among the objectives of the Commission's "Fit for 55" legislative proposals are to bring energy taxes in line with energy content and to cover more sectors within the EU Emissions Trading Scheme. In July 2021, the Commission proposed a revision of the Energy Taxation Directive and new legislation to support the more ambitious EU's more ambitious 2030 climate target and to put the EU on the path to climate neutrality by 2050. One of the objectives of the proposal is to bring the legislation in line with the climate targets. Energy subsidies can be used to move towards a less CO₂ intensive economy. On the other hand, the subsidisation of fossil fuels is an obstacle to an efficient energy transition, and these subsidies have remained relatively constant over the last decade, even though the Commission and some Member States have committed to phasing them out. The European Court of Auditors in their analysis of 2022 highlight the challenges which the European Union faces in revising the legislation: 1. ensuring consistent treatment of sectors and energy sources that were previously subject to more benevolent rules, 2. reduce subsidies for fossil fuels, 3. reconciling climate targets with social needs. Fossil fuel subsidies are an obstacle on the way to climate targets because they hinder the green energy transition. In total, Member States subsidise fossil fuels to the tune of more than 55 billion euros per year. These subsidies have remained relatively stable over the last decade, despite calls to phase them out. Some Member States spend more on fossil fuel subsidies than on green subsidies.

Literature review. The bibliographic sources are numerous, but they refer to institutional sources. The literature is based on the European policy, which represents the policy of the 27 Member States. The Whitepaper regarding the reflection on the deepening of the economic and monetary of the EU is of crucial importance. (EU Kommission, (COM2017) 291 vom 31. Mai 2017.) The global crisis that began in 2007/08 exposed the vulnerabilities of the fledgling currency and hit the euro area particularly hard. The first European countries to be hit by the global crisis were not part of the euro area and the euro seemed to act as a shield. However, as the assessment of the vulnerability of some euro countries changed, significant dislocations occurred. Several member states took the bold decision to financially support banks with taxpayers' money to avert the risk of collapse. The banks had got into trouble after financial bubbles had emerged and grown in previous years. Combined with the revenue shortfalls and additional spending caused by the

"Great Recession", public debt levels, which had been below 70% of GDP before the crisis, widened significantly to an average of 92% of GDP by 2014. According to the Annual Report of the German Council of Economic Experts (2017/2018), The European Court of Auditors in their analysis of 2020, EU Commission (2021) (Antonio Felice Uricchio, 2016). The policy pursued by the Member States strives at the completion of a true financial union and represents an important milestone. An integrated and well-functioning financial system is crucial for an effective and stable Economic and Monetary Union. Building on the progress already made in recent years, agreement is now needed on the way forward. A more integrated Economic and Fiscal Union is required.

The Five Presidents' Report already recognises that convergence towards more resilient economic and social structures in the Member States is an essential element for the long-term success of the Economic and Monetary Union. Anchoring democratic accountability and strengthening euro area institutions is entailed in the abovementioned literature. A stronger Economic and Monetary Union can only be achieved if member states are willing to share more responsibility and take more decisions together on euro area matters within a common legal framework. According to Europäische Union (2020), European Union text proposal for the modernisation of the Energy Charter Treaty. Additional submission to text proposal for the modernisation of the Energy Charter Treaty (ECT), sent to the ECT Secretariat on 19 May 2020, 26. October; UNITED NATIONS Framework Convention on Climate Change (2021a), Paris agreement – Status of ratification, Climate Change and environmental degradation define the global challenges of our time, Countries around the world recognise the urgent need to address these challenges, as evidenced by their support for the Paris Agreement and the United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development, and are setting ambitious targets. Based on the European Green Deal, the EU has made a number of ambitious commitments, notably to become the first climate-neutral continent by 2050 and to reduce greenhouse gas emissions by at least 55% by 2030 compared to 1990 levels.

The EU also aims to strengthen its resilience to climate change, reverse biodiversity loss and overall environmental degradation, without leaving anyone behind in the process. To achieve these goals, all sources of funding - public and private, national and multilateral - must be aligned accordingly. The EU must cooperate globally and work with low- and middle-income countries in their transition. According to the OECD, Environmentally Harmful Subsidies: Challenges for Reform, 2005; Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing and amending the framework for achieving climate neutrality. Energy subsidies can take the following forms: direct: changes in effective tax rates (e.g. tax reductions and tax credits); grants and guarantees providing incentives to favour the use of one energy source over another; indirect: market interventions (e.g. quantitative export or import restrictions, setting administered prices), underpricing of permits and licences, preferential interest rates on loans, risk shifting, failure to take into account or underpricing of externalities

(greenhouse gas emissions, pollution, waste, natural resource extraction). The EU's efforts could increasingly be strategically directed towards establishing a CO₂ price in developing and emerging countries or at least reducing subsidies for fossil energy sources.

Research methodology. The main institutional literature will be analysed. The most relevant European legislation will be highlighted and the problems are highlighted which the Member States are facing concerning energy taxation and fuel subsidies. This analysis examines how energy taxes, the pricing of CO₂ emissions and energy subsidies contribute to achieving the EU's climate goals. The relevant EU legislation has been reviewed, in particular the existing Energy Taxation Directive and the Commission's proposal to update it. The analysis covers the period from 2008 to July 2021.

It is well known that energy consumption is closely linked to income and is an essential condition for development. As the population grows and GDP increases, energy needs increase and are bound to increase also due to their necessary pervasiveness in the vast majority of productive activities and everyday life. Not all energy products have the same impact on the environment, producing some of them (fossil fuels) harmful emissions capable of altering the planet's temperature and climate. The distribution of energy sources in the territories is also affected by numerous factors (geomorphologic, historical, economic and for some of them, such as solar and wind, even meteorological) and above all, places of production and consumption do not always coincide, since energy must not only be produced but also transported, stored and supplied in places of consumption. It is evident how the adoption of public policies on energy, both in the identification of sources and in the construction of infrastructures suitable for energy storage and distribution, and in the support of research and technological innovation, appears essential to ensure that needs are met at adequate and competitive tariff conditions. In this context, the tax lever has played and continues to play a particularly significant role, being able to guide energy supply and demand, and at the same time promote environmentally friendly production and behaviour. (B. Gates, Clima 2021).

As past experience shows, the energy conversion to fossil fuels was strongly politically driven during the industrial revolution (both the first in the late 18th century and the second during the 19th and 20th centuries) and incentivised through facilitative measures related to extraction and in some cases consumption.

This resulted in a strong containment of costs and a gradual improvement of techniques to facilitate access and transformation into electricity. On the one hand, excise tax policies and, on the other, the granting of financial incentives of various kinds have led to the gradual replacement of energy sources of the past (wind and water mills, burning of agricultural stubble and timber) with coal, gas and oil. There are also many countries that have introduced and continue to apply subsidies of various kinds for the production and consumption of fossil fuels and that still keep the prices of these energy sources low, producing quite a few distortions in the energy market (according to the International Agency of the Agency, subsidies for fossil

fuel consumption amount to four hundred billion dollars, while according to Legambiente, more than 34 billion euros have been allocated to environmentally harmful subsidies).

It is precisely the ease of finding these sources and the still low prices that have guided the energy policies of many countries, even at the cost of acquiring the energy they need from other supplier countries. It is no coincidence that, to date, fossil fuels are the most widely used, providing two-thirds of the world's electricity (with devastating effects on the environment and climate), while that generated by renewable sources, such as wind and solar power, is less than 10 per cent. As we have often observed, the goal of a profound energy and ecological transition (and thus of reducing or eliminating harmful emissions) can be pursued by reversing the trends of the past, directing significant investments in research and production of clean energy (including new energies that have not yet been used, such as star power or fusion energy), dosing taxation instruments, albeit gradually, to create a sustainable and modern national energy plan that can allow our country to free itself from foreign energy dependence.

General overview and problem statement. With the Paris Climate Agreement, the community of states has committed itself to limiting global warming to well below 2°C and if possible 1.5°C above pre-industrial levels.

So far, however, global measures have not been sufficient to achieve this goal. The task of intensifying global climate cooperation is becoming increasingly urgent. The heterogeneity of the parties to the Paris Climate Agreement is a major challenge. The long-term direct climate risks primarily affect developing and newly industrialised countries, while the advanced economies in particular are confronted with transitory risks. are confronted.

For countries with fossil fuel reserves, decarbonisation means the loss of important sources of income. means the loss of important sources of income. At the same time, climate policy opens up a wide range of opportunities. For many companies, new markets and profit opportunities are emerging.

The switch to renewable energies offers some states the opportunity to diversify their own energy dependency, others the opportunity to export energy. Climate policy negotiations are thus influenced not least by diverse industrial policy and geopolitical interests. In order to achieve progress in global cooperation, burden-sharing, for instance through transfers from advanced economies to developing countries and emerging economies, technology cooperation and the joint development of climate- friendly (global) value chains are the focus. (Europäische Kommission (2020). A hydrogen strategy for a climate-neutral Europe, COM (2020).If financial transfers and technological cooperation succeed in and emerging countries through financial transfers and technological cooperation, global and emerging economies through financial transfers and technological cooperation, climate protection could be accelerated and the costs of for the avoidance of emissions could be reduced. Bilateral technology partnerships can be mutually beneficial in that they offer domestic and foreign companies the opportunity to

companies to test and scale climate-friendly technologies at an early stage. This will require the mobilisation of both public and private funds, especially from advanced economies. advanced economies.

Public funds should be targeted to strengthen the framework conditions to reduce political uncertainty for private investment. Private investment will be needed globally and on a large scale. Investment protection agreements play an important role in mobilising this investment. A further development of the Paris Climate Agreement could strengthen the confidence of states in global climate cooperation. (Europäische Kommission (2018b), Aktionsplan: Finanzierung nachhaltigen Wachstums, COM/2018/97 final, Brüssel, 8. März.) In the future, this could make mechanisms capable of gaining majority mechanisms that can more effectively limit free-riding. In addition to the global approach more attention should be paid to cooperation in smaller groups of states. A climate club could be an option to realise progress in climate protection and to institutionally improve the international coordination of climate policy. coordination of climate policy more firmly anchored institutionally. The risks of carbon leakage and distortion of competition could thus be reduced. (Deutscher Sachverständigenrat, 2022)

Trade agreements should take into account the close interconnection between trade and climate. The EU's competences in the field of indirect taxation comprise the coordination, harmonisation and approximation of turnover taxes and excise duties as they affect the internal market. Tax policy is one of the EU policy areas where decision-making is based on unanimity. The EU Energy Taxation Directive (ETD) sets minimum tax levels for some energy products and sectors. Its primary objective is to harmonisation of national legislation in order to avoid distortions in the internal market. The Emissions Trading Directive is also important in this context. In the Directive, a CO₂ price is applied mainly to emissions from installations in the electricity generation sector and energy-intensive and energy-intensive industries, in order to provide an incentive for companies in these sectors to reduce emissions. The carbon price is thus determined by the market.

Some energy subsidies may take the form of state aid, which is in principle incompatible with EU internal market rules. The Commission has the power to decide whether such subsidies constitute state aid and whether they are compatible with EU internal market rules. For guidance in this assessment, the Commission has used the Guidelines on Environmental and Energy State Aid Guidelines 2014-2020. In June 2021, the Commission issued new draft Guidelines on State aid for climate, environment and energy 2022. The proposal for the "Fit for 55" package aims, among other things, to, provide a more comprehensive basis for energy taxation and increase the minimum levels of energy taxation through amendments to the Energy Taxation Directive, to expand the emissions trading scheme to include other sectors such as road transport and buildings, to establish a carbon cap and trade system that reflects greenhouse gas emissions from imports and provides an alternative to free emission allowances in the EU.

Main results. Climate protection is a global challenge. The risks of climate change and the economic opportunities of the necessary transformation are heterogeneously distributed worldwide.

Progress in global cooperation should be promoted through burden sharing and technology cooperation. This should significantly strengthen private investments worldwide. The establishment of a climate club and investment protection agreements are important elements of international climate policy. Trade agreements should consider the close interconnection between trade and climate. However, costs and benefits must be weighed up. A global solution is needed to effectively curb climate change. In the past, progress in multilateral negotiations in particular has been very slow. Building on the Paris Climate Agreement, trust between the Parties should be strengthened in order to make mechanisms capable of gaining majority support in the medium term, which will strengthen climate protection efforts and willingness to cooperate in the international context. A central role in strengthening this trust is played by the international climate financing and technology transfer provided for in the Paris Climate Agreement.

By making it easier for developing and emerging countries to and emerging economies to implement their climate policies and improve the framework conditions, they can mobilise private investment and thus facilitate the transformation. Energy taxes and carbon pricing may take different forms such as specific taxes on fuel use (primarily excise taxes) typically set a tax rate per physical unit or unit of energy; explicit carbon taxes typically set a tax rate for energy use based on carbon content; emission allowances traded in emission trading systems. Energy taxes and carbon allowances are based on: energy products for transport purposes (such as petrol, gasoil, natural gas, kerosene or fuel oil); energy products for stationary purposes (e.g. fuel oil, natural gas, coal, coke, biofuels and electricity); greenhouse gases: carbon content of fuels. Eurostat data on such taxes includes proceeds from EU Emission Trading System (ETS) permits recorded as taxes in national accounts. Energy taxation policy is one of several tools that can be used to achieve climate goals. Others include legislation setting targets (e.g. the Effort Sharing legislation on binding annual greenhouse gas emission (GHG) , regulatory standards (e.g. on vehicle emissions) and funding schemes (such as for energy efficiency investments). (COM(2019) 8 final).

The Commission has identified energy taxation as a key driver of energy savings. In their National Energy and Climate Plans, Member States note that taxation will contribute significantly to future energy savings. Tax levels vary widely between sectors and between energy carriers. Under the current Energy Taxation Directive, more polluting sources of energy may have a tax advantage compared to carbon-efficient sources of energy.

In July 2021, as part of the “Fit for 55” legislative package, the Commission published a proposal for a revision of the Energy Taxation Directive. This aims to address weaknesses in the current energy tax legislation and, in particular, to align

taxation level more closely with energy content and the environmental performance of energy carriers. (Communication from the Commission, Guidelines on State aid for environmental protection and energy 2014-2020). It still allows Member States to reduce energy tax rates for some sectors, for environmental, energy efficiency and energy poverty reasons. Energy taxation can be an important driver for reaching climate objectives. However, certain sectors receive significant reductions and exemptions. Our review identified that the level of taxation of energy sources does not reflect their greenhouse gas emissions. Energy subsidies can be used to move towards a less carbon-intensive economy. Fossil fuel subsidies on the other hand hinder an efficient energy transition, and have remained relatively constant over the last decade despite commitments from the Commission and some Member States to phase them out.

Discussion and conclusion. The financial, economic and sovereign debt crisis of 2008-2012 had long-term consequences for growth and fiscal stability in the EU. With the founding of the European Monetary Union (EMU), responsibility for monetary policy passed to the European level. The competence for fiscal and economic policy remained with the governments of the member states.

Flexible exchange rates make it possible to adjust quickly to asymmetric shocks and allow a stabilising national monetary policy. This possibility does not exist in a monetary union.

The common monetary policy can only compensate heterogeneous cyclical developments in the member states to a limited extent. An extensive economic literature on optimal currency areas deals with the question of which other mechanisms and instruments can compensate for this loss of flexibility. For example, improved international mobility of labour and capital (Mundell, 1961), greater openness and trade (McKinnon, 1963), greater international risk sharing through financial markets (Mundell, 1973) or greater flexibility of nominal prices and wages can compensate for the disadvantages of the fixed exchange rate. Furthermore, the state can achieve compensation by means of government spending, taxes or international transfers (Kenen, 1969; Galí and Monacelli, 2008; Adao et al., 2009; Farhi and Werning, 2017). The sovereign debt crisis in the euro area has made it clear that a crisis mechanism is necessary when member states are in danger of losing market access. The ESM was created for this purpose. It allows a member state to with credit - guaranteed by the other member states. In the case of over-indebtedness, the ESM should be supplemented with an orderly restructuring procedure, so that the creditors can also be called in. There are now calls from various quarters to create additional fiscal policy instruments at the European level. With a fiscal capacity the European level is to be put in a position to help member states in the event of asymmetric shocks and recessions with additional transfers. The fiscal policy ownership provided for in the European Treaties asymmetric shocks, a reaction at the member state level would be expected. In particular, unemployment insurance and the progressive tax system have an automatic stabilising effect. However, high debt levels limit the fiscal leeway of several member states. It would therefore be all

the more important to use the current recovery phase to make up for the insufficient fiscal consolidation so far. If a loss of market access is imminent, the ESM is in any case the ESM is available. The introduction of a fiscal capacity into this regulatory framework would be a paradigm shift and a shift of fiscal policy competences to the European level (Feld, 2018). Therefore, a fundamental review is necessary. The French President Emmanuel Macron's call for an additional budget at the level of the budget at the level of the monetary union has placed the role of intergovernmental transfers for stabilisation purposes onto the political agenda. political agenda.

A member state's fiscal policy leeway is limited by the limited by the condition of public debt sustainability. The room for manoeuvre could be widened by intergovernmental transfers to the national budget if these are not repayable and are not offset elsewhere compensated for. Such transfers would result in a permanent redistribution between between states and are therefore rightly not envisaged within the monetary union.(Draghi, M. (2016), The international dimension of monetary policy, Rede, ECB Forum on Central Banking, Sintra, 28. Juni.)

A transfer union would require a comprehensive renunciation of sovereignty by the member states with regard to their budgetary policy. States such as the United States show higher intergovernmental, fiscal transfers, but the debt possibilities at the member state level are narrowly limited. A number of concrete proposals for a fiscal capacity, for example in the form of a "bad weather fund", have been put forward moreover a rainy day fund or a European unemployment insurance fund, are therefore aimed at an insurance function with purely temporary transfers. Among them are proposals of the International Monetary Fund (IMF) and the European Commission. In most cases, the proposals do not require an explicit repayment of the transfers. explicit repayment of the transfers, which would ensure that there is neither a permanent permanent net transfer, nor an interest rate. Instead, they rely on a compensatory random principle. One exception is the proposal of the European Commission's proposal, which provides for the granting of a loan, but the the decision on the loan conditions is reserved for the European Commission. is reserved for the European Commission. (Draghi, M. (2018c), Introductory statement to the press conference (with Q & A), Rede, Pressekonferenz der Europäischen Zentralbank, Frankfurt am Main, 13. September.) The Commission sees energy taxation as a major driver for energy savings. In their national energy and climate change plans, the Member States state that taxation will contribute significantly to future energy savings. Tax rates vary considerably depending on the sector and energy source. Under the current Energy Taxation Directive, energy sources that are more polluting may receive more favourable tax treatment than energy sources that are CO2 efficient. While a majority of Member States levy taxes on fuels that are significantly above the minimum levels set in the Energy Taxation Directive, several Member States keep taxes close to the minimum. This situation can lead to distortions of the internal market. The framework for EU energy taxation is provided by the EU Emissions Trading Scheme and national CO2 taxes. Due to free

allowances under the ETS, however, some operators do not have to market participants do not have to pay anything for their CO₂ emissions. Subsidies for fossil fuels are an obstacle on the path towards the climate targets because they hinder the green energy transition. Overall Member States subsidise fossil fuels with an amount of more than 55 billion euros per year. These subsidies have remained relatively stable over the last decade remained relatively stable over the last decade, despite calls for them to be phased out. Some Member States spend more on fossil fuel subsidies than on green subsidies. European Court of Auditors, 2022).

Among the possible interventions to make the prospect of energy transition more concrete is the modification of excise duties on energy, already contemplated in Directive 2018/2002, on "a common framework of measures to promote energy efficiency within the Union in order to ensure the achievement of the Union's headline target for energy efficiency of 20% by 2020 and the achievement of the Union's headline target for energy efficiency of at least 32.5% by 2030" (Article 1(1)). The EU's climate change commitments could push for a broader harmonisation of green excise duties and environmental taxation instruments, perhaps extending virtuous experiences such as those of the Scandinavian countries (Sweden and Finland) or France and Ireland. In this sense, see the European Commission's document of 11 December 2019 No. 640 (European Green Deal), in which the crucial role of excise duties in the transition towards greener and more sustainable European growth and compliance with the climate targets to be taken up to 2050 is reaffirmed (F. GALLO, in *Il mondo che verrà*, CNEL

2020). The term 'excise duty' responds, moreover, to the need that emerged in the Community context for a uniform definition, necessary in anticipation of the realisation of the 'single internal market', and therefore with the consequent realisation, as of 1 January 1993, of the free movement of all goods between Member States. The realisation of the 'internal market', however, required that the general regime and the 'chargeability' of excise duty be identical in all Member States, necessitating a process of convergence and coordination in tax matters, aimed at achieving complete harmonisation of taxation in the various Member States on goods and services of very wide consumption and strong inducements such as electricity, gas or transport. In the process of European harmonisation, excise duties suffer from a contradiction related to their very nature, being at the same time the object of harmonisation at the Union level but also a fundamental instrument of internal taxation of each Member State and of entry into each country's budget. For Italy, they represent the third largest tax sector in terms of revenue after Direct Taxes and VAT. To understand the order of magnitude think that the annual revenues from excise duties and managed by the Customs and Monopolies Agency (Blue Book 2020) amount for 2019 to more than 34 billion Euro for energy products, alcohols and alcoholic beverages and more than 10 billion for the tobacco sector. (Antonio F. URICCHIO, *Delega al governo per la riforma del sistema tributario: la riforma delle accise*, in *Profili internazionali e comunitari della nuova imposta sui redditi delle società* a cura di G. Marino, Milano, 2004, 149). At the same time, the directive also

harmonises at European level the taxation of electricity, and thus also that of coal and petroleum coke; this means that these products, already provided for in Italy as products subject to non-harmonised excise duty, become subject to harmonised excise duty; Furthermore, the same directive provides for the replacement of the previous name of "Methane Gas" with "Natural Gas"; in addition, the exclusion of certain uses (electrolytic, metallurgical, mineralogical processes) of energy products from the scope of the tax is expressly indicated (so-called "out-of-field", see below). 'out-of-field', see below), although intended for carburation or combustion, without prejudice, however, to the application of the provisions on the circulation of such products. In July 2021, as part of the "Fit for 55" legislative package, the Commission published a proposal to revise the Energy Taxation Directive. The proposal aims to address the weaknesses of the current legislation, and, in particular, to align the level of taxation with the energy content and the environmental performance of the energy source.

In this context, of particular importance, especially from the perspective of the ecological transition, is the proposal for a directive no. 563 final of 14 July 2021, which redefines the Union's regulatory framework on the taxation of energy products. 563 final of 14 July 2021 that redefines the Union's regulatory framework on the taxation of energy products, which, while linking and developing some principles contained in Directive 2001/77/EC, later repealed by Directive 2009/28/EC (which is part of the 20-20-20 Climate-Energy Package), marks a change of perspective and step in greater adherence with the climate-energy framework and, above all, with the European Green Deal and the FIT 55 programme, eliminating incentives in favour of fossil fuels and adopting a scale of rates based on the environmental performance of the various energy products. The reform stems from an awareness of the profound evolution of technologies in energy production, storage and supply and the consequent profound transformation of energy markets. The recent events of the war have made energy self-sufficiency even more necessary, and this must be pursued, taking into account the impact on the environment and climate, by taxing more those energy products from which more Co₂ is emitted into the atmosphere. The proposal for a directive therefore abandons the apparent neutrality of taxation mechanisms (in fact incentivising the consumption of fossil fuels), replacing the volume-based levy model with that of energy content. It is precisely the modulation of rates, to be arranged gradually so as to avoid devastating effects on the economy, that represents the best way to pursue the goal of zero emissions, appreciating the close interpenetration between energy transition and environmental policies. This will result in a profound simplification of the tax structure by grouping energy products, whether used as motor fuels or heating fuels, and classifying them according to their environmental performance, which is also defined in relation to the European Green Deal document and the FIT 55 proposals. According to this modulation, the highest rates may apply to conventional fossil-based fuels (transport) and household fuels, while lower rates (2/3 of the maximum rates) may apply to less harmful fuels (LPG and hydrogen of fossil origin) and again

to conventional biofuels. Lower rates may apply for advanced biofuels, bioliquids, biogas and hydrogen from renewable sources . Fundamental to this change of perspective is the concept of 'environmental performance', defined with regard to the specific characteristics of the different products also in the light of technological developments and consistent with the other proposals of the 'Fit for 55' package (revision of the EU ETS and new Renewable Energy Directive II).

Member States are left the Member States the possibility to adjust energy tax rates for some sectors for environmental reasons, energy efficiency or energy poverty, The legislative package also includes the proposal to extend the emissions trading scheme to maritime transport and to maritime transport and to introduce a separate emissions trading scheme for road transport and buildings. transport and buildings. The gradual phasing out of free allowances linked to the risk of carbon leakage goes hand in hand with the emissions risk goes hand in hand with the proposed gradual introduction of the CO2 border adjustment system. One of the challenges for EU policymakers is to find ways to align the EU energy taxation to climate policy objectives. With low CO2 prices and low energy taxes on fossil fuels, the relative costs of low-CO costs of low-carbon technologies rise, and the green energy transition is delayed. Targeted subsidies and well-defined regulatory standards can be used to increase fiscal and strengthen fiscal support for cleaner energy and energy savings. Conversely, subsidies for fossil fuels will hamper the energy transition are hindering the energy transition or increasing its costs. Phasing out these subsidies by 2025, which the EU and its member states have committed to, means challenging social and economic change. The social impacts of the various initiatives can be significant, and they can negatively affect the transition to a greener economy if they are not addressed. If some groups or sectors feel that they are being treated unfairly, this could lead to resistance to progress in this area. These challenges will need to be addressed in the institutional context of unanimity on tax issues (European Court of Auditors, 2022).

REFERENCES

1. Europäischer Rechnungshof (2020), Welche Lehren hat die EU aus der Finanz- und Staatschuldenkrise 2008-2012 gezogen? Analyse Nr. 5, 18-76.
2. EU- Kommission (2017), Reflexionspapier über die Zukunft der EU Finanzen. COM(2017) 358 vom 28 Juni 2017, 11- 30.
3. Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung (2022). Transformation gestalten: Bildung Digitalisierung und Nachhaltigkeit. Jahresgutachten. Kurzfassung, 1-10.
4. German Council of Economic Experts (2021/2022). Annual Report. Overcoming the coronavirus crisis together; strengthening resilience and Growth. Chapter 4, 222-229.

5. Europäischer Rechnungshof (2022), Energiebesteuerung, CO₂ Bepresung, Energiesubventionen. Analyse 01, 1-18.
6. European Court of Auditors (2022), Energy Taxation, carbon pricing and subsidies, Analyse 01, 62-74.
7. Verordnung (EU) 2021/1119 des Europäischen Parlaments und des Rates vom 30. Juni 2021 zur Schaffung des Rahmens für die Verwirklichung der Klimaneutralität und zur Änderung der Verordnungen (EG) Nr. 401/2009 und (EU) 2018/1999 ("Europäisches Klimagesetz") (ABl. L 243 vom 9.7.2021, S. 1).
8. Draghi, M. (2018a), Rede von EZB-Präsident Mario Draghi anlässlich des 37. Treffens des International Monetary and Financial Committee (IMFC), Rede, Washington, DC, 20. April.
9. Draghi, M. (2018b), Introductory statement to the press conference (with Q & A), Rede, Pressekonferenz der Europäischen Zentralbank, Frankfurt am Main, 26. Juli.
10. Draghi, M. (2018c), Introductory statement to the press conference (with Q & A), Rede, Pressekonferenz der Europäischen Zentralbank, Frankfurt am Main, 13. September.
11. Draghi, M. (2017), TARGET 2: Reply to members of the European Parliament by Mario Draghi, 18. Januar.
12. Draghi, M. (2016), The international dimension of monetary policy, Rede, ECB Forum on Central Banking, Sintra, 28. Juni.
13. Mundell, R.A. (1973), Uncommon arguments for common currencies, in: Johnson, H. G. und A. K. Swoboda (Hrsg.), The economics of common currencies: proceedings of the Madrid conference on optimum currency areas, Allen & Unwin, London, 114–132.
14. Mundell, R.A. (1961), A theory of optimum currency areas, The American Economic Review 51 (4), 657–665.
15. Perron, P. (1989), The great crash, the oil price shock, and the unit root hypothesis, Econometrica, 57 (6), 1361–1401.
16. Persson, T. und G. Tabellini (1996a), Federal fiscal constitutions: risk sharing and moral hazard, Econometrica 64 (3), 623–646. Persson, T. und G. Tabellini (1996b), Federal fiscal constitutions: risk sharing and redistribution, Journal of Political Economy 104 (5), 979–1009.
17. Plosser, C.I. (2018), The risks of a Fed Balance Sheet unconstrained by monetary policy, in: Bordo, M. D., J. H. Cochrane und A. Seru (Hrsg.), The Structural Foundations of Monetary Policy, Hoover Institution Press, Stanford, 1–16.
18. Poncela, P., F. Pericoli, A.R. Manca und M. Nardo (2016), Risk sharing in Europe, European Commission JRC Science for Policy Report 104621, Europäische Kommission – Joint Research Centre, Brüssel, Carloalberto Giusti/Filippo Luigi Giambrone, The

nomophylactic function of the European Court of Justice in tax matters within the Italian and German experience. Possible Dispute Settlement Solutions for the Member States, in, comparative law review 2019, ISSN: 2983- 8993.

19. Powell, J.H. (2018), Semiannual monetary policy report to the Congress, Rede, Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs, U.S. Senate, Washington, DC, 17. Juli.

Quarles, R.K. (2018), Liquidity regulation and the size of the Fed's balance sheet, Rede, Hoover

Institution Monetary Policy Conference, Stanford, 18. Juli.

20. Reis, R. (2013), The mystique surrounding the central bank's balance sheet, applied to the

European crisis, American Economic Review 103 (3), 135–140.

21. Antonio F. URICCHIO, Delega al governo per la riforma del sistema tributario: la riforma delle accise, in Profili internazionali e comunitari della nuova imposta sui redditi delle società a cura di G. Marino, Milano, 2004, 149, Antonio Felice Uricchio /Filippo Luigi Giambrone, The EU budget powering the recovery plan for Europe, in, Open Review of Management, Banking and Finance, Regent s University London, Centre for Banking and Finance, 2020, ISSN 2058-7422 .

22. Antonio Felice Uricchio/ Filippo Luigi Giambrone, European Finance at the Emergency Test, ISBN: 8866119180, 9788866119180 Cacucci Verlag, 2020, Collana del dipartimento Jonico in "Sistemi Giuridici ed Economici del Mediterraneo: società, ambiente e culture", Università Aldo Moro di Bari.

23. Filippo Luigi Giambrone, New fiscal, monetary, financial, banking and capital perspectives of the European Union, (dissertation), UNIVERSIT. DEGLI STUDI DI BARI ALDO MORO CENTRO INTERUNIVERSITARIO "POPOLAZIONE, AMBIENTE E SALUTE" Cacucci editore, 2021, ISBN 979-125965-002-3.

24. B. Gates, Klima . Come evitare un disastro. Le soluzioni di oggi . Le sfide di domani (trad.it.), Milano, 2021, p. 111; Filippo Luigi Giambrone, Finanzföderalismus als Herausforderung des Europarechts, Cacucci Editore, 2020 ISBN: 9788866119098, Collana del dipartimento Jonico in "Sistemi Giuridici ed Economici del Mediterraneo: società, ambiente e culture",Università Aldo Moro di Bari, pp. - 1-245.

25. Antonio Felice Uricchio/ Filippo Luigi Giambrone, Entwicklungen im italienischen Steuerrecht als Herausforderung des neuen europäischen Entwicklungsprozesses, Cacucci Verlag, Collana del dipartimento Jonico in "Sistemi Giuridici ed Economiche del Mediterraneo: società, ambiente e culture",Università Aldo Moro di Bari, 2020 , ISBN: 9788866119128.

26. Europäische Kommission (2021a), 2021 strategic foresight report: The EU's capacity and freedom to act, COM/2021/750 final, Brüssel.

27. Europäische Kommission (2021b), Vorschlag für eine Verordnung des Europäischen Parlaments und des Rates zur Schaffung eines CO2-Grenzausgleichssystem, COM/2021/564 final, Brüssel, 14. Juli.

28. Europäische Kommission (2021c), Trade policy review: An open, sustainable and assertive trade policy, COM(2021) 66 final, Brüssel, 18. Februar.
29. Europäische Kommission (2021d), Energy Charter Treaty: Substantial progress achieved in modernisation negotiations, Pressemitteilung, Brüssel, 12. Juli.
30. Europäische Kommission (2020a), A hydrogen strategy for a climate-neutral Europe, COM(2020) 301 final, Brüssel, 8. Juli.
31. Europäische Kommission (2020b), Widerstandsfähigkeit der EU bei kritischen Rohstoffen: Einen Pfad hin zu größerer Sicherheit und Nachhaltigkeit abstecken, COM/2020/474 final, Brüssel, 3. September.
32. Europäische Kommission (2018a), A clean planet for all: A European strategic long-term vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy, COM(2018) 773 final, Brüssel, 28. November.
33. Europäische Kommission (2018b), Aktionsplan: Finanzierung nachhaltigen Wachstums, COM/2018/97 final, Brüssel, 8. März.
34. Europäische Union (2020), European Union text proposal for the modernisation of the Energy Charter Treaty. Additional submission to text proposal for the modernisation of the Energy Charter Treaty (ECT), sent to the ECT Secretariat on 19 May 2020, 26. Oktober.
35. Europäische Union, Georgien, und Europäische Atomgemeinschaft (2018), Assoziierungsabkommen zwischen der Europäischen Union und der Europäischen Atomgemeinschaft und ihren Mitgliedstaaten einerseits und Georgien andererseits, 02014A0830(02), Brüssel, 1. Juni.
36. Europäische Union, Kolumbien und Peru, und Peru (2012), Handelsübereinkommen zwischen der Europäischen Union und ihren Mitgliedstaaten einerseits sowie Kolumbien und Peru andererseits, OJ L 354, 21. Dezember.

EVALUAREA RISCULUI ÎN SISTEMUL BANCAR ÎN CONTEXTUL COMITETULUI BASEL

Tatiana MANOLE,
Habilitated Doctor, Professor, Moldova,
<https://orcid.org/0000-0002-9215-6808>, tatmanole@yahoo.com
Iulita BÎRCĂ, PhD Student,
University of Suceava "Stefan cel Mare", Romania
<https://orcid.org/0000-0002-3910-8022>, bircaulita@mail.ru
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.5>

Summary

This article investigates the role of the banking institution in carrying out the circulation of funds. The financial circuit of the funds can be likened to the circulation of blood through the venous system of man. A small failure can cause great health problems. This phenomenon can be compared with the monetary circulation in the economy of the country. The national institution, that aims to supervise and control the money circuit, is the Central Bank (the case of the Republic of Moldova – the National Bank of Moldova). It is precisely this institution that is obliged and has at its disposal all the monetary policy instruments to achieve this objective. The supreme banking supervisory institution is the BASEL Committee, the objective of which is to understand supervisory issues and improve the quality of banking supervision worldwide, in order to increase financial stability, being the main global standard for prudential regulation of banks. By decision no. 63 of February 28, 2019, the National Bank of Moldova approved the Methodology for supervision and evaluation of banks' activity, thanks to which international standards and best practices in the field of banking sector supervision are transposed. The approval of the methodology is part of the process of reforming the domestic banking supervision framework and represents a fundamental step in the implementation of a future-oriented risk-based supervision process using professional reasoning.

Keywords: Risk, BASEL Standard, Methodology for supervision and evaluation of banks' activity, score, adequate capital, reserve ratio, liquidity.

JEL: G0, J80, E22, F32, G24, G33.

UDC: 336.71:330.131.7

Introducere. Evaluarea riscului firmei (întreprinderii) a fost studiată de cercetători, propunând modele, precum Modelul Altman și altele. Aceste modele mai apoi au fost extinse și asupra evaluării riscului și în sistemul bancar. Instituția supremă de supraveghere bancară este Comitetul BASEL, obiectivul căruia constă în înțelegerea problemelor de supraveghere și îmbunătățirea calității supravegherii bancare la nivel mondial în scopul creșterii stabilității financiare, fiind principalul standard global pentru reglementarea prudențială a băncilor. Banca Națională a Moldovei a preluat Standardul BASEL.

Conținutul de bază. Standardul BASEL a evoluat de la standardul BASEL I la standardul BASEL II și mai apoi la standardul BASEL III. La fiecare etapă evolutivă, standardul BASEL a înaintat obiective concrete. În tabelul de mai jos prezentăm evoluția standardului BASEL.

Tabelul 1. Evoluția cadrului de reglementare evaluat de Comitetul BASEL

Abordare standard	Abordare standard	Abordare standard	Abordare standard
	Modele interne	Modele interne	Modele interne
BASEL I – 1988	BASEL I revizuit – 1996	BASEL II – 2004	BASEL III – 2011
Risc de creditare	Risc de creditare Risc de piață	Risc de creditare Risc de piață Risc operațional	Risc de creditare Risc de piață Risc operațional Risc de lichiditate

Sursa: Standardul BASEL

În Tabelul 1 constatăm că BASEL III aduce schimbări în evoluția cadrului de reglementare evaluat de Comitetul BASEL. Banca Națională a Moldovei (BNM) a aprobat Strategia de implementare a Standardelor BASEL III prin prisma cadrului legislativ european în aprilie 2016.⁴ Prevederile Basel III constituie perfecționarea abordării bazate pe risc a Basel II.

BASEL III față de Basel II solicită băncilor:

- un plafon minim pentru rezerva de capital comun de 4,5% comparativ cu 2% pentru BASEL II;
- quantumul minim al capitalului de rang I în valoare de 6%, comparativ cu 4% pentru BASEL II, în cazul tipurilor de active ponderate la risc;
- rata capitalului total de 8%.
- BASEL III aduce ca și noutate rezerve majorate de capital de 2,5% (Anghelache et al., 2016).

BASEL III reprezintă mai mult decât un set de reglementări, prevederile sale afectând în mod fundamental capacitatea de a produce profit activității bancare. În acest sens, sunt utilizați următorii indicatori: credit guvernamental în monedă națională (lei) și valută, rată de solvabilitate, efect de pârghie, rata creditelor neperformante, indicator de lichiditate, ROA (rata rentabilității activelor), ROE (rata rentabilității capitalurilor proprii).

⁴ Notă: În R. Moldova, începând cu anul 2014, s-a agravat situația financiară la unele bănci comerciale, de ex., Banca de Economii, Banca Socială și Unibank. Aceste bănci comerciale în 2015 au fost lichidate. În baza rapoartelor privind activitatea financiară a acestor bănci, s-a constatat că evoluția indicatorilor agregați pentru anul 2014 a fost puternic distorsionată de unele tranzacții în proporții deosebit de mari, fapt ce a determinat Banca Națională a Moldovei, prin Hotărârile Consiliului de administrație nr. 248 din 27.11.2014 și nr. 253 din 30.11.2014, să instituie administrare specială asupra acestor bănci. Creditarea neperformantă și tranzacțiile dubioase la aceste bănci au destabilizat situația financiară în sistemul bancar al Republicii Moldova

Indicatorii agregați privind instituțiile de credit sunt prezentați în Tabelul 2:

Tabelul 2. Indicatorii agregați

Data	Indicatorul de solvabilitate (>8%)	Efectul de pârghie	ROA	ROE	Rata creditelor neperformante
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
	IAICT _ IS	IAICT _ EP	IAICT _ ROA	IAICT _ ROE	IAICT _ RCNN
mar.2015	18,64	8,26	0,91	8,88	13,85
dec.2014	17,59	7,38	-1,32	12,45	13,94
sep.2014	17,06	7,63	-0,60	5,58	15,33
iun.2014	16,95	7,87	0,12	1,10	19,19
mar.2014	16,32	8,55	0,67	6,30	20,39
dec.2013	15,46	7,96	0,01	0,13	-
sep.2013	13,92	7,49	0,55	5,04	-
iun.2013	14,67	8,02	0,65	5,96	-
mar.2013	15,03	8,20	0,55	5,08	-
dec.2012	14,94	8,02	-0,64	5,92	-
sep.2012	14,67	8,30	-0,04	0,34	-
iun.2012	14,66	8,42	-0,11	0,96	-
mar.2012	14,63	8,60	0,14	1,30	-
dec.2011	14,87	8,07	-0,23	2,56	-
sep.2011	13,43	7,50	-0,31	3,37	-
iun.2011	14,19	7,79	0,06	0,62	-
mar.2011	14,88	7,96	0,46	5,00	-
dec.2010	15,02	8,11	-0,16	1,73	-
sep.2010	14,59	7,89	-0,19	2,13	-
iun.2010	14,33	7,91	-0,15	1,58	-
mar.2010	14,98	8,09	0,55	5,96	-
dec.2009	14,67	7,55	0,25	2,89	-
sep.2009	13,73	7,04	0,28	3,22	-
iun.2009	13,51	6,92	0,05	0,64	-
mar.2009	13,16	6,81	-0,25	2,90	-
dec.2008	13,76	8,13	1,56	17,04	-
sep.2008	11,85	7,10	1,77	19,41	-
iun.2008	12,78	7,30	1,44	15,82	-
mar.2008	12,99	7,20	1,51	16,45	-
dec.2007	13,78	7,32	-	-	-

Sursa: Romanian Statistical Review – Supplement nr. 5/2016, pag. 104. Accesat 12.01.2022.

www.revistadestatistica.ro/supliment/wp-content/.

În baza informației prezentate în Tabelul 2 vom încerca să urmărim tendințele indicatorilor agregați. Astfel, analiza indicatorilor de solvabilitate, în perioada analizată, manifestă o tendință de stabilizare. Indicatorul efectului de

pârghie, pe parcursul perioadei analizate, se prezintă variind între 7 și 8%. Rata rentabilității activelor (ROA) pe perioada analizată manifestă o tendință de scădere de la 1,51% (anul 2008) spre valori aproape de 0% (către anul 2015). Indicatorul ratei rentabilității capitalurilor proprii ale băncilor (ROE) în perioada analizată manifestă o tendință de scădere bruscă.

Este importantă analiza indicatorului ratei creditelor neperformante, deoarece au o implicație nemijlocită asupra celorlalți indicatori agregați prin destabilizarea fluxurilor de capital. Acest indicator este relevant pentru anticiparea instabilității financiare. Creșterea excesivă a creditării poate duce la declanșarea crizelor financiar-bancare.

În acest tabel, indicatorul creditelor neperformante se regăsește începând cu anii 2014 și 2015, indicând un % în scădere. Fondul Monetar Internațional (FMI), în anul 2004, atenționa că, în cazul în care banca utilizează 75% din mijloacele creditare,, situația se poate finaliza cu crize bancare. Astfel, creșterea excesivă a creditării poate duce la criza financiar-bancară.

Totodată, menționăm că acest indicator are un caracter subiectiv, fiind determinat de o administrare frauduloasă a conducerii băncilor, care au încălcat prevederile standardelor Basel III.

La fel, este cunoscut faptul că anul 2008 a fost un an al crizei financiare mondiale, care a influențat negativ, în primul rând sistemele bancare. Criza financiară din anul 2008 a lovit și sistemul financiar-bancar al Republicii Moldova. Factorii care au dus la falimentul și lichidarea celor 3 bănci mari comerciale din sistemul bancar al Republicii Moldova (Banca de Economii, Unibank și Banca Socială) au fost: creditele neperformante, managementul defectuos, care, în cele din urmă, s-a soldat cu furtul mijloacelor bănești din aceste bănci, cunoscut în societatea moldovenească ca "furtul miliardului".

Prevederile Comitetului BASEL III au avut un impact pozitiv asupra stabilității bancare. BASEL III aduce elemente noi în calcularea cerințelor de capital aferente riscului de credit prin restricții dure. Odată cu implementarea cerințelor BASEL III, băncile și-au modificat aplicațiile informatice, după cum urmează:

- La momentul creditării, banca va verifica cifra de afaceri (CA) anuală exprimată în monedă națională (MDL), cifră preluată din ultimul bilanț anual (31/12/...).

- Imobilul de garanție (gajat) trebuie să aibă destinație comercială.

- Imobilul gajat trebuie să fie evaluat de un evaluator independent.

Astfel, studierea și analiza indicatorilor agregați ai băncilor dau posibilitatea de a previziona situațiile de risc și de a găsi soluții de diminuare a riscurilor.

Astfel, o instituție bancară nu poate fi considerată viabilă, decât printr-o monitorizare atentă a performanței sale de creditare în comparație cu riscurile cu care se confruntă.

Prin Hotărârea Nr. 63 din 28 februarie 2019, Banca Națională a Moldovei a aprobat Metodologia de supraveghere și evaluare a activității băncilor

(Metodologia de supraveghere, 2019), grație căreia sunt transpuse standardele internaționale și cele mai bune practici în domeniul supravegherii sectorului bancar. Aprobarea metodologiei este parte a procesului de reformare a cadrului autohton de supraveghere bancară și reprezintă un pas fundamental în implementarea unui proces de supraveghere bazată pe risc, orientat spre viitor, cu utilizarea raționamentului profesional. Aceasta va permite aplicarea unei abordări de ansamblu prin depistarea timpurie a deficiențelor și a riscurilor băncilor, care va contribui la eficientizarea supravegherii și asigurarea viabilității și stabilității sectorului bancar. Metodologia se bazează pe prevederile Ghidului privind procedurile și metodologiile comune pentru procesul de supraveghere și evaluare (SREP), elaborat și aprobat de Autoritatea Bancară Europeană (EBA/GL/2014/13 din 19.12.2014), care este utilizat de toate autoritățile de supraveghere din țările UE, astfel fiind asigurată convergența între standardele de supraveghere utilizate de către BNM și cele utilizate în Uniunea Europeană.

Metodologia stabilește principiile și procedurile de funcționare a procesului de supraveghere și evaluare a activității băncilor, care este desfășurat anual de către Banca Națională a Moldovei. SREP se bazează, în principal, pe analiza modelului de afaceri al băncii, a cadrului de administrare a activității, a mecanismelor de control intern, a riscurilor prezente și eventuale, precum și a lichidității și adecvării capitalului băncii, care se finalizează cu determinarea viabilității băncii. Totodată, metodologia oferă orientări practice cu privire la aplicarea măsurilor de supraveghere necesare pentru remedierea deficiențelor depistate.

Banca Națională a Moldovei a aprobat, în redacție nouă, în decembrie 2018, odată cu intrarea în vigoare la 4.04.2019, Regulamentul privind cadrul de administrare a activității băncilor care specifică cerințele referitor la procesul de evaluare a adecvării capitalului intern (ICAAP). Acest proces continuu desfășurat de către bănci, concomitent cu procesul de supraveghere și evaluare efectuat de către BNM, sunt parte componentă a Pilonului II – Procesul de supraveghere și evaluare, prevăzut de standardul BASEL III.

O importanță deosebită pentru asigurarea riscurilor, în deosebi, a celor neprevăzute, revine monitORIZĂRII și evaluării permanente a fondurilor proprii ale băncii.

Banca Națională a Moldovei efectuează acest lucru prin stabilirea și fixarea cantității (valorii) și a componenței (calității) fondurilor proprii suplimentare pe care trebuie să le dețină banca pentru a acoperi elementele de risc și riscurile neprevăzute.

Evaluarea fondurilor proprii sunt un factorcheie determinant al viabilității băncii.

Banca Națională a Moldovei stabilește cerința TSCR („Cerință totală de capital SREP (TSCR)” – suma cerințelor de fonduri proprii, precum este prevăzut în Regulamentul cu privire la fondurile proprii ale băncilor și cerințele de capital, și a

cerințelor suplimentare de fonduri proprii, stabilite conform criteriilor prevăzute în prezenta metodologie) ca suma dintre:

- 1) cerința de fonduri proprii conform Regulamentului cu privire la fondurile proprii ale băncilor și cerințele de capital; și
- 2) suma dintre cerințele suplimentare de fonduri proprii (stabilite conform criteriilor prevăzute mai sus) și orice fonduri proprii suplimentare stabilite a fi necesare pentru acoperirea concentrărilor de riscuri diferite semnificative.

Banca Națională a Moldovei urmărește ca să existe o coerență între stabilirea cerințelor suplimentare de fonduri proprii și comunicarea acestora băncii și/sau, după caz, altor autorități competente. Aceasta trebuie să presupună cel puțin comunicarea cerinței TSCR a băncii ca procent (rată) din cerința cuantumului total al expunerii la risc, defalcată pe componente ale cerinței.

Cerința TSCR se va determina prin următoarea formulă:

$$\text{Rata TSCR} = 10\% \times \frac{\text{TSCR} \times 10}{\text{Cuantumul total al expunerii la risc}} \quad (1)$$

Un alt indicator-cheie este riscul de lichiditate și finanțare, fiind foarte semnificativ pentru orice bancă. La evaluarea riscului de lichiditate și finanțare BNM utilizează un set de elemente, ca:

- 1) evaluarea riscului de lichiditate;
- 2) evaluarea riscului de finanțare; și
- 3) evaluarea administrării riscului de lichiditate și de finanțare.

În rezultatul analizei și evaluării generale a situației financiare a băncii, BNM își va forma o opinie cu privire la riscul de finanțare și de lichiditate al băncii, atribuind un scor pentru fiecare bancă. În Tabelul 3 prezentăm riscurile de lichiditate.

Tabelul 3. Considerații de supraveghere privind atribuirea unui scor pentru riscul de lichiditate

Scor	Opinia supraveghetorilor	Considerații privind riscul inerent	Considerații privind procedurile adecvate de administrare și control
Scorul 1	Există un risc imperceptibil de impact prudential semnificativ asupra băncii având în vedere nivelul de risc inerent și procedurile de administrare și control.	Există un risc imperceptibil asociat neconcordanțelor (de exemplu, între scadențe, monede etc). Dimensiunea și componenta amortizorului de lichiditate este suficientă și adecvată. Alți factori determinanți de risc de lichiditate (de exemplu, riscul reputațional, incapacitatea de a transfera lichiditatea în interiorul grupului etc.) nu sunt semnificativi.	Există o coerență între politica și strategia băncii privind riscul de lichiditate și strategia generală și apetitul la risc al acesteia. Cadrul organizațional pentru riscul de lichiditate este robust și conține responsabilități clare și o separare clară a sarcinilor între persoanele care își

Scor	Opinia supraveghetorilor	Considerații privind riscul inerent	Considerații privind procedurile adecvate de administrare și control
Scorul 2	Există un risc scăzut de impact prudențial semnificativ asupra băncii, având în vedere nivelul de risc inerent și procedurile de administrare și control.	Neconcordanțele (de exemplu, dintre scadențe, monede etc.) implică un risc scăzut. Riscul asociat dimensiunii și componenței amortizorului de lichiditate este scăzut. Alți factori determinanți de risc de lichiditate (de exemplu, riscul reputațional, incapacitatea de a transfera lichiditatea în interiorul grupului etc.) prezintă o importanță redusă.	asumă riscuri și funcțiile de conducere și control. Sistemele de cuantificare, monitorizare și cuantificare a riscului de lichiditate sunt adecvate. Limitele interne și cadrul de control pentru riscul de lichiditate sunt solide și corespund strategiei băncii privind administrarea riscurilor și apetitul/toleranța la risc a acesteia.
Scorul 3	Există un risc mediu de impact prudențial semnificativ asupra băncii, având în vedere nivelul de risc inerent și procedurile de administrare și control.	Neconcordanțele (de exemplu, dintre scadențe, monede etc.) implică un risc mediu. Riscul asociat dimensiunii și componenței amortizorului de lichiditate este mediu. Alți factori determinanți de risc de lichiditate (de exemplu, riscul reputațional, incapacitatea de a transfera lichiditatea în interiorul grupului etc.) prezintă o importanță medie.	
Scorul 4	Există un risc înalt de impact prudențial semnificativ asupra băncii, având în vedere nivelul de risc inerent și procedurile de administrare și control.	Neconcordanțele (de exemplu, dintre scadențe, monede etc.) implică un risc înalt. Riscul asociat dimensiunii și componenței amortizorului de lichiditate este înalt. Alți factori determinanți de risc de lichiditate (de exemplu, riscul reputațional, incapacitatea de a transfera lichiditatea în interiorul grupului etc.) prezintă o importanță mare.	

Sursa : Metodologia de supraveghere și evaluare a activității băncilor. Titlul VIII. Evaluarea Riscurilor Pentru Lichiditate Și Finanțare. Capitolul V. Sinteza constatărilor și atribuirea scorului. Accesat internet : www.bnm.md/files/metodologie de supraveghere si evaluare a activității băncilor.pdf.

După cum a fost menționat mai sus, la fel de semnificativă este și analiza și evaluarea finanțării băncii. În rezultatul analizei și evaluării acestui compartiment, BNM își formează opinia privind atribuirea scorurilor corespunzătoare. În Tabelul 4 prezentăm riscurile de finanțare și atribuirea scorurilor.

Tabelul 4. Considerații de supraveghere privind atribuirea unui scor pentru riscul de finanțare

Scor	Opinia supraveghetorilor	Considerații privind riscul inerent	Considerații privind procedurile adecvate de administrare și control
Scorul 1	Există un risc imperceptibil de impact prudential semnificativ asupra băncii având în vedere nivelul de risc inerent și procedurile de administrare și control.	Există un risc imperceptibil asociat profilului de finanțare al băncii sau durabilității acestuia. Riscul asociat stabilității finanțării nu este semnificativ. Alți factori determinanți de risc de finanțare (de exemplu, riscul reputațional, accesul la piețele de finanțare etc.) sunt neesențiali.	Există o coerență între politica și strategia băncii privind riscul de finanțare și strategia generală și apetitul de risc al acesteia. Cadrul organizațional pentru riscul de finanțare este robust și conține responsabilități clare și o separare clară a sarcinilor între persoanele care își asumă riscuri și funcțiile de conducere și control. Sistemele de cuantificare, monitorizare și raportare a riscului de finanțare sunt adecvate. Limitele interne și cadrul de control pentru riscul de finanțare sunt solide și corespund strategiei băncii privind administrarea riscurilor și apetitul/toleranța la risc a acesteia.
Scorul 2	Există un risc scăzut de impact prudential semnificativ asupra băncii, având în vedere nivelul de risc inerent și procedurile de administrare și control.	Riscul asociat profilului de finanțare al băncii și durabilității acestuia este scăzut. Riscul asociat stabilității finanțării este scăzut. Alți factori determinanți de risc de finanțare (de exemplu, riscul reputațional, accesul la piețele de finanțare etc.) prezintă o importanță redusă.	
Scorul 3	Există un risc mediu de impact prudential semnificativ asupra băncii, având în vedere nivelul de risc inerent și procedurile de administrare și control.	Riscul asociat profilului de finanțare al băncii și durabilității acestuia este mediu. Riscul asociat stabilității finanțării este mediu. Alți factori determinanți de risc de finanțare (de exemplu, riscul reputațional, accesul la piețele de finanțare etc.) prezintă o importanță medie.	
Scorul 4	Există un risc înalt de impact prudential semnificativ asupra băncii, având în vedere nivelul de risc inerent și procedurile de administrare și control.	Riscul asociat profilului de finanțare al băncii și durabilității acestuia este înalt. Riscul asociat stabilității finanțării este înalt. Alți factori determinanți de risc de finanțare (de exemplu, riscul reputațional, accesul la piețele de finanțare etc.) prezintă o importanță majoră.	

Sursa: Metodologia de supraveghere și evaluare a activității băncilor. Titlul VIII. Evaluarea Riscurilor Pentru Lichiditate Și Finanțare. Capitolul V. Sinteza constatărilor și atribuirea scorului. www.bnm.md/files/metodologie de supraveghere și evaluare a activității băncilor.pdf

În rezultatul analizei complexe a conținutului Metodologiei de supraveghere și evaluare a activității băncilor, BNM s-a axat pe următoarele **direcții de activitate**:

1. Prezintă proceduri și principii de funcționare a procesului de supraveghere și evaluarea activității băncilor (SREP), fiind destinată personalului BNM, împuternicit în acest sens.
2. Transpune parțial Ghidul privind procedurile și metodologiile comune pentru SREP (EBA/GL/2014/13).
3. Acoperă în detalii aspectele legate de procesul de supraveghere și evaluare a activității băncilor care agregă toate constatările din activitățile de supraveghere prudențială.
4. Este bazată pe identificarea și evaluarea riscurilor băncilor/guvernanței interne și atribuirea scorurilor.
5. Oferă orientări practice cu privire la aplicarea măsurilor de supraveghere.

Astfel, **Banca Centrală** (Banca Națională a Moldovei) are foarte mare importanță pentru reglementarea sistemului bancar. Cu autoritate de supraveghere, Banca Centrală impune tuturor băncilor (comerciale) să mențină un capital adecvat ca un instrument de securitate în caz de risc financiar. Comitetul de la BASEL, în 1988, a adoptat o Convenție, numită Convenția de la BASEL, prin care prevede un indicator de adecvare a capitalului⁵ de minim 8%, începând cu 1 ianuarie 1993 (Manole, 2016). Acest indicator se referea la Banca Reglementărilor Internaționale, dar mai apoi autoritățile de reglementare din multe țări au preluat prevederile acestei Convenții în legislația națională. Așa a procedat și Banca Națională a Moldovei, ca Bancă Centrală. Dacă indicatorul de adecvare a capitalului, pentru o bancă, scade sub nivelul cerut, el trebuie corectat, fie crescând capitalul băncii, fie reducându-i activele cu grad mare de risc, prin substituire cu active cu grad de risc redus. Capitalul băncii poate fi mărit prin emisiunea de acțiuni.

Reglementările Băncii Centrale se pot face cu ajutorul ratei rezervelor obligatorii minime. Utilizarea acestui instrument presupune dreptul Băncii Centrale de a cere ca băncile (comerciale) să aibă rezerve, de regulă, nepurtătoare de dobândă, depozitate în conturi speciale la Banca Centrală. Această cerință se exprimă, de obicei, printr-un indicator financiar regăsit în practica bancară sub denumirea de *rata rezervelor minime obligatorii față de totalul pasivelor unei bănci* (dintre care o mare parte o vor constitui depozitele). Rezervele minime obligatorii constituie un instrument al politicii monetare. Banca Centrală, în acest mod, poate influența

⁵ Notă: **Indicatorul de adecvare a capitalului** este format dintr-o anumită parte a fondurilor investite de acționari (capital social) și profiturile nerepartizate, care trebuie păstrate permanent de bancă. Acest indicator se exprimă sub formă de procent și se calculează ca raport între capitalul băncii și activele băncii (ajustate în funcție de risc), plus activele în afara bilanțului.

capacitatea băncilor de a acorda credite, modificând rata rezervelor minime obligatorii și reglementând, astfel, creșterea masei monetare. În cazul Republicii Moldova, ca și în România, rezervele obligatorii sunt purtătoare de dobândă, dar această dobândă are un nivel simbolic.

Un alt indicator important de reglementare a sistemului bancar, utilizat de Banca Centrală, este *indicatorul de lichiditate*. Acest indicator reprezintă procentul depozitelor bancare și al altor pasive ce trebuie să fie păstrate în numerar sau în alte active care, repede și ușor, se pot transforma în numerar. Astfel, Banca Centrală se asigură că băncile (comerciale) vor putea satisface cerințele clienților, atunci când aceștia doresc să-și retragă fondurile și, astfel, nu se va pierde încrederea publicului, fenomen care apare atunci când banca nu poate oferi fondurile solicitate. O ieșire din situație poate fi recurgerea la împrumuturi la alte bănci sau la Banca Centrală, acesta din urmă fiind un împrumut de ultimă instanță. Această soluție poate fi pe termen scurt, dar pe termen lung, banca se va confrunta cu probleme mari până la lichidare.

În concluzie, putem sintetiza indicatorii financiari ai capitalului băncii prin următoarele formule:

Sistemul indicatorilor financiari ai capitalului băncii

$$\text{Indicatorul de adecvare a capitalului (min 8\%)} = \frac{\text{Capitalul social (al acționarilor) + profitul nerepartizat}}{\text{Activele băncii (ajustate în funcție de risc) + activele în afara bilanșului}} \quad (2)$$

$$\text{Rata rezervelor minime obligatorii} = \frac{\text{Depozitele băncilor comerciale constituite la banca centrală}}{\text{Pasivele băncii (depozitele clienților)}} \quad (3)$$

$$\text{Indicatorul de lichiditate} = \frac{\text{Numerarul și alte active lichide ale băncilor}}{\text{Pasivele băncilor (depozite)}} \quad (4)$$

Aceste calcule tehnice exacte, de fapt, diferă de la o țară la alta, dar, în general, acești indicatori financiari ai capitalului sunt foarte importanți și băncile îi pot folosi cu succes în scopul asigurării unui nivel de solvabilitate optimal și se ajustează în funcție de risc.

În orice domeniu de activitate există risc *de apariție a unui eveniment nefavorabil*. În legătură cu această situație, cercetătorii au fost mereu în căutarea modelelor de prevenire a riscurilor, atât în sectorul economic, cât și în cel financiar.

Concluzii și recomandări

1. Considerăm că în condițiile crizei mondiale epidemiologice și a crizei regionale energetice problema riscului firmelor trebuie să fie reconstituită în conformitate cu evaluarea proceselor mondiale.
2. Deoarece relațiile financiare constituie suprastructura unei societăți, viabilitatea lor nu poate fi stabilizată fără o bază puternică a economiei.
3. Prudența și responsabilitatea trebuie să fie principii fundamentale în sistemul bancar.
4. Cadrele din sistemul financiar-bancar trebuie să fie de o integritate ireproșabilă, impecabilă.

Referințe bibliografice

Anghelache, C., Marinescu, R.T., Diaconu, A., Dumitrescu, D. (2016). Model de evaluare a riscurilor bancare în contextul Comitetului BASEL”. *Revista Română de Statistică. Supliment nr. 5/2016*. www.revistadestatistica.ro/supliment/wp-content/. Accesat: 11.01.2022.

Metodologia de supraveghere (2019) și evaluare a activității băncilor, aprobată prin *Hotărârea Comitetului executiv al Băncii Naționale a Moldovei nr. 63 din 28 februarie 2019*.

Metodologia de supraveghere (Titlul VIII) și evaluare a activității băncilor, titlul VIII. Evaluarea riscurilor pentru lichiditate și finanțare. cap. V. *Sinteza constatărilor și atribuirea scorului*. www.bnm.md/files/metodologie de supraveghere si evaluare a activității băncilor.pdf. Accesat: 11.01.2022.

Manole, T. (2016). Managementul finanțelor publice. Inst. Naț. de Cercetări Econ.(INCE)-Chișinău: *Tehnica-Info*, 2016.- 803 p. Capitolul 15, pag.707-708. ISBN 978-9975-63-401-4.

INTERNATIONAL EXPERTISE IN TRACKING AND RECOVERY OF ILLEGAL FINANCIAL FLOWS

Victoria IORDACHI, Phd., associate researcher, NIER

<https://orcid.org/0000-0002-9176-3729>, timush_v@yahoo.co.uk

Pavel CALPAJIU, PhD stud.,

Doctoral School of Economic Sciences, SUM

calpajiupavel@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.6>

Summary

Illicit financial flows represent a global challenge for both developing and developed countries, and the accessibility of financial instruments and the level of inclusion in the global economy are directly proportional, both, to economic development and the value of these flows. At the same time, the countries of the world at the level of addressing the problem of illicit financial flows register different successes - from the refuse to sign international conventions in the field of preventing and combating corruption, money laundering, the fight against tax evasion, up to the development of their own reporting mechanisms at the global level of the information necessary to combat and recover illicit financial flows. In this article, the experience of some countries in the field of tracing and recovering illicit financial flows is reported, at the same time, the international regulations in this field are analyzed. The research methodology was based on the following methods and techniques: analysis and synthesis, induction and deduction, graphical and tabular methods, methods inherent in economic disciplines - observation, reasoning, comparison, classification, which allowed an in-depth analysis of the research topic. The data sources of the paper constituted the legislative basis of European Parliament in the domain of combatting corruption and illegal financial flows, as well as some states' progress reports of combatting financial corruption phenomenon.

Keywords: *illicit financial flows, FATF, FATCA, MONEYVAL, Basel AML Index, OECD, AEOI.*

JEL: *E26, K42.*

UDC: *343.359*

Introduction. The achievement of independence and the transition to a market economy from a planned one anchored the Republic of Moldova to the international financial system. Although this transition was "painful" for the national economy, the Republic of Moldova benefited from the opportunities for external economic cooperation offered by the expanding globalization processes.

At the same time, with access to external economic cooperation instruments, connection to the international banking system, as well as the possibility of business development anywhere on the globe, the Republic of Moldova accessed "free of charge" the instruments used internationally for the generation and use of illicit financial flows, including bank frauds, "ghost" companies, money laundering

services, concealment of beneficial owners, fictitious invoicing of import-export transactions, etc.

Although the Republic of Moldova has ratified the international conventions and regulations in the field of identification and recovery of illicit financial flows, their formal implementation was one of the premises of the frauds committed, which generated illicit financial flows of an imposing global scale. The need to identify and analyze the existing international framework, as well as strengths and weaknesses in relation to the social-economic situation in the Republic of Moldova, is indispensable for an authentic fight with the phenomenon of illicit financial flows on the one hand, but also for identifying the best practices in the field of their recovery and the reduction of the negative impact on the state budget.

The need to identify and analyze the existing international framework, their strengths and weaknesses in relation to the social-economic situation in the Republic of Moldova, is indispensable for an authentic fight with the phenomenon of illicit financial flows on the one hand, but also for identifying the best practices in the field of their recovery and the reduction of the negative impact on the state budget and, implicitly, on social protection, medicine and education programs.

At the same time, for the quantification of illicit financial flows in the Republic of Moldova, it is imperative to study international practice in the field, in order to identify optimal solutions for their measurement, with a decisive contribution to reducing the volume of illicit financial flows.

The topicality of the research theme is conditioned by the need for a scientific-practical approach to international regulations, as well as the practices of other states in the field of identifying, tracking and recovering illicit financial flows, as well as the correlation of these instruments with the national specifics of the countries that implement them, as well as identification of practical solutions for the Republic of Moldova. At the same time, it is necessary to analyze the premises for the development of the existing national framework, as well as the actual state of the normative framework that regulates this domain.

The purpose of the conducted research consists in analyzing the international framework in the field of identification, evaluation and recovery of illicit financial flows. To achieve the proposed goal, the following objectives were proposed:

- identification and analysis of international conventions with defining incidence for the reduction and recovery of illicit financial flows;
- analysis of the experience of some countries in the field of tracing and recovering illicit financial flows for finding best practical solutions for the improvement of national normative framework in the field of reduction and recovery of illicit financial flows.

The research methodology was based on the following methods and techniques: analysis and synthesis, induction and deduction, graphic and tabular methods, methods inherent in economic disciplines - observation, reasoning, comparison, classification, which allowed a deep analysis of the research topic. The data sources of the work were the works of researchers in the domestic and foreign

economic field, official statistical data of some public institutions from the Republic of Moldova, as well as research in the field of international organizations.

Research results. Corruption, acts of corrupt behavior and crimes associated with corruption are both the cause and the consequence of illicit financial flows. As a result of the analysis of the international legislative framework that exercise an impact on illicit financial flows, it is necessary to analyze the *Convention of the United Nations Organization against corruption*, adopted in New York on 31.10.2003, to which the Republic of Moldova acceded by law no. 158/2007, being published in the Monitorul Oficial no. 103106 of July 20, 2007, entered into force for the Republic of Moldova on July 20, 2007.

The United Nations Convention against Corruption is the only legally binding universal anti-corruption instrument that covers five main areas: preventive measures, criminalization and law enforcement, international cooperation, asset recovery and technical assistance, and information sharing (Cazacu, A., 2020).

The international approval of such a document came as a result of the concern of the international community about the seriousness of the problems posed by corruption and the threat it poses to the stability and security of societies, undermining democratic institutions and values, ethical values and justice and compromising sustainable development and the rule of law, by the links between corruption and other forms of crime, especially organized crime and economic crime, including money laundering, by the fact that the phenomenon of corruption is no longer a local problem, but a transnational phenomenon that affects all societies and all economies, which makes international cooperation essential, as well as the fact that the illicit acquisition of personal wealth can be particularly harmful to democratic institutions, national economies and the rule of law and, not least, the convention was to contribute to the detection and effective deterrence of international transfers of goods of illicit origin and to strengthen international cooperation in the recovery of goods (UN, 2003).

It should be noted that, through Chapter V "Recovery of assets" of the Convention mentioned above, each signatory state has undertaken to accept the necessary measures so that financial institutions are required to verify the identity of customers and take reasonable measures to determine the identity of the beneficiaries of the considerable funds deposited in accounts, as well as to subject to increased supervision the accounts held by persons who exercise or have exercised important public functions and family members, including those held through an intermediary. In this vein, under the Convention, the signatory jurisdictions were obliged to develop a public institution responsible for the recovery of criminal assets, whose attributions were to include the identification and tracking of illegally obtained assets, international cooperation in the field of asset identification, as well as to ensure effective mechanisms for the recovery of confiscated goods regardless of the country's borders.

Thus, having studied the purposes of the promotion and adoption of the United Nations Convention against Corruption, as well as the tools offered by it, we

can conclude that the Convention is a strategic vision document in the field of reducing illicit financial flows originating from acts of corruption and related to corruption, as well as from embezzlement of funds intended for public procurement. This has another major role due to the fact that for the first time at the international level, the issue of recovering assets from crimes was addressed both at the country level and at the international level.

If we are to talk about the indirect influence on illicit financial flows of the Convention, then it is important to note that illicit financial flows cannot be generated without corrupting the officials and persons responsible for respecting the legal framework, at the same time, the recovery of illegally obtained goods has a character demotivating, more than that, depriving criminals of illegal profits, leaves them without the necessary sources to invest in new illegal activities.

At the same time, the ratification of the Convention in the Republic of Moldova did not have the expected immediate effect due to the lack of transposition of its provisions in the national normative framework, as well as due to the lack of practical implementation, an eloquent example in this regard being the creation of the Agency for the Recovery of Criminal Assets only in 2017, after ten years after implementation and only after the frauds that generated illicit financial flows unprecedented in the current history of the Republic of Moldova - "Bank Fraud" and "Laundromat".

The problem of money laundering, as the most eloquent example of illicit financial flows, appeared with the liberalization of international commercial relations and the deregulation of national internal rules, but at the same time, it created premises for the development of the phenomenon of off-shore areas, which ensured the transfer of capital from the areas of production in areas of capital accumulation – jurisdictions with reduced fiscal regulations. This fact generated enormous illicit financial flows, which are still growing today.

Precisely for the reasons stated above, an intergovernmental organization was created that was supposed to temper the harmful effects of liberalization. *The International Financial Action Task Force* (FATF, after the Financial Action Task Force) was formed at the G-7 summit in Paris in 1989 as part of an effort to strengthen practices to combat money laundering and terrorist financing. In its own words, the FATF's primary objective is to ensure that "financial systems and the economy are protected from the threats of money laundering and the financing of terrorism and proliferation, thereby strengthening the integrity of the financial sector and contributing to safety and security." Today there are 39, of which regional organizations - the European Union and the Gulf Cooperation Council and 37 states, of full members.

In April 1990, less than a year after its creation, the FATF issued a report containing a set of Forty Recommendations, which were intended to provide a comprehensive plan of action needed to combat money laundering. After the 9/11 attacks in 2001, the development of standards in the fight against the financing of terrorism was added to the mission of the FATF. In October 2001, the FATF issued

Special Eight Recommendations to address the issue of terrorist financing. The continued evolution of money laundering techniques led the FATF to comprehensively revise the FATF Standards in June 2003. In October 2004, the FATF published its ninth special recommendation, further strengthening the agreed international standards for combating money laundering and terrorist financing, also known as under the name of 40+9 Recommendations. Together, the forty recommendations on money laundering and nine special recommendations on the financing of terrorism set the international standard for measures to combat money laundering and combat the financing of terrorism and terrorist acts.

At the same time, the International Financial Action Task Force developed a mechanism for jurisdictions to comply with the Group's Recommendations. Thus, in February 2004, the FATF published a reference document Methodology for assessing compliance with the 40 FATF recommendations and the 9 special recommendations. In this vein, the organization assesses a country's performance based on the assessment methodology that covers:

- technical compliance, which refers to the legal and institutional framework and the competences and procedures of the competent authorities;
- efficiency evaluation, which refers to the extent to which the institutional framework produces the expected results (FATF, 2021).

There are many differences between the legal and financial systems of the countries that are assessed by the FATF, but there is a minimum set of actions that meet a standard that all countries can use in their own situation. This standard covers all the actions that a nation should take within its regulatory and criminal justice systems, as well as the preventive measures that should be taken by certain businesses, professions and institutions.

In general, the extent of illicit financial flows at the global level is also maintained by the inability of the authorities to track the disguised financial transactions, which, in turn, are set in motion by means of complex corporate structures registered in the names of the interposed persons.

In this regard, Colombia has begun efforts to identify the beneficial owners of incredibly complex corporate structures, as a first step to ensure that complex corporate structures are not used as a tool for illicit financial flows (Alfonso, K., Yansura, Y., 2022).

Thus, the obligation to identify beneficial owners was promoted in Colombia at the legislative level in 2021, first as part of a tax reform and then as part of an anti-corruption bill. These changes are largely based on recommendations from a number of international organizations and standard-setting bodies, including the Financial Action Task Force (FATF) and the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). In this vein, the Colombian authorities have decided that the Register of Beneficial Beneficiaries will be connected to the Single Fiscal Register (Registro Único Tributario). This register is in the custody of the Customs and Tax Service of Colombia. The decision to connect the Register of Beneficial

Beneficiaries to the Single Fiscal Register was based on criteria such as the capacity of government agencies to collect information, the use and protection of data from a logistical, technological, regulatory point of view, as well as the quality of their registers and databases, as well as their ability to monitor data for financial crimes such as tax evasion, money laundering or corruption.

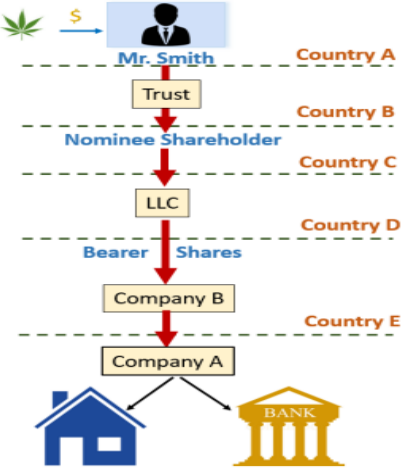

Figure 1. Effective beneficiary of the complex corporate structure
 Source: (Alfonso, K., Yansura, Y., 2022)

More than 200 jurisdictions around the world have committed to the FATF Recommendations through the global network of regional bodies and FATF members. In this context, the Republic of Moldova is a member of MONEYVAL, the evaluation of the implementation of measures to combat money laundering and the financing of terrorism in the Republic of Moldova is ensured by MONEYVAL.

MONEYVAL was established in 1997 and its operation is regulated by the general provisions of Resolution Res (2005)47 regarding committees and subordinate bodies, their mandate and working methods. During the meeting of October 13, 2010, the Committee of Ministers adopted the respective resolution. Thus, starting from 1.01.2011, MONEYVAL becomes an independent monitoring mechanism within the Council of Europe, directly responsible to the Committee of Ministers.

In the end we can conclude that one of the main objectives of the FATF, including its regional bodies, is to establish norms and standards of legal, regulatory and operational measures to combat money laundering, terrorist financing and other related threats to security and the integrity of the international financial system. An eloquent example in this sense can serve FATF Recommendation 15, which stipulates that jurisdictions are required to develop mechanisms to identify and control transactions with virtual currencies, in order to exclude the possibility of

using those instruments as vehicles for illicit financial flows with the aim money laundering and terrorist financing.

As a result of investigations for the identification and recovery of criminal assets, in the last five years, the Agency for the Recovery of Criminal Assets has seized virtual currencies and their generation systems worth about 5 million MDL. At the same time, due to the lack of a regulatory framework related to virtual currencies and their generation activity, the state institutions are unable to ensure the preservation of the value of seized goods, in this way their recovery could become impossible.

At the same time, in the Republic of Moldova until now virtual currencies are not regulated, a fact that directly harms the ability of the bodies empowered to prevent and combat money laundering and the recovery of criminal assets to fulfill their functional duties.

In response to the increase in illicit financial flows resulting from tax evasion, the *Strasbourg Convention on Mutual Administrative Assistance in Tax Matters* was adopted on January 25, 1988, drawn up by the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) and the Council of Europe. Thus, the Convention is the most comprehensive multilateral instrument available for all forms of tax cooperation to combat tax evasion.

The Convention facilitates international cooperation for a better functioning of national tax legislation, while respecting the fundamental rights of taxpayers. It provides for all possible forms of administrative cooperation between states in the assessment and collection of taxes. This cooperation ranges from the exchange of information, including automated exchanges, to the recovery of foreign tax debts (OECD, 2010).

Since 2009, the G20 has consistently encouraged countries to sign the Convention, including most recently at the G20 summit in Buenos Aires in 2018, where the communiqué stated that "All jurisdictions should sign and ratify the Multilateral Convention on Administrative Assistance mutual in fiscal matters".

Currently, 146 jurisdictions participate in the Convention, including 17 jurisdictions covered by territorial expansion, including major financial centers and a growing number of developing countries.

The Convention on mutual administrative assistance in fiscal matters was ratified by the Republic of Moldova through Law no. 149/2011. The development of the Convention started from the considerations that the development of the international movement of people, capital, goods and services has increased the possibilities of tax evasion and fraud, requiring increased cooperation between tax authorities, the need to coordinate efforts at the international level in order to encourage all forms of assistance administrative in fiscal matters of any kind, ensuring at the same time adequate protection of taxpayers' rights.

The Republic of Moldova has ratified the convention in the part related to the income tax of natural and legal persons, state social security contributions, real estate

tax, value added tax, excise taxes, road taxes, taxes for natural resources and local taxes.

At the same time, the Republic of Moldova has not ratified the Convention in the part related to the taxes on capital interests that are taxed separately from income or profit tax, taxes on net wealth, taxes on income, profit, capital interests or net wealth that are taxed by political units or local authorities, taxes on property, inheritance or gifts, taxes on the use or ownership of movable assets.

In the developing countries of Latin America and Africa, considerable efforts are made to estimate illicit financial flows, the analyzes being based on the differences identified in the values of external transactions in the information systems of the exporting countries with the values declared to customs in the importing countries.

Thus, the erroneous invoicing of international transactions by wrongly indicating the value, quantity or quality of the goods is one of the causes generating illicit financial flows from tax evasion and smuggling. According to the Report "Barriers to increasing tax revenues in developing countries" (Mils, L., 2017), the governments of developing countries collect taxes, the share of which in the gross domestic product is much lower than similar shares in OECD countries - 10-20% versus 30-40%. The lowest shares of accumulated taxes are seen in Southeast Asia and the Pacific region, at levels close to 10%. Sub-Saharan Africa, the MENA (Middle East and North Africa) region and Latin America have higher average tax-to-GDP ratios (around 18%), although there is wide variation within each region. Latin America and the MENA region have seen higher increases in tax revenues in recent years than Sub-Saharan Africa. In Africa, countries differ according to the level of income, with the share of tax revenues in GDP of some states approaching the level of OECD countries.

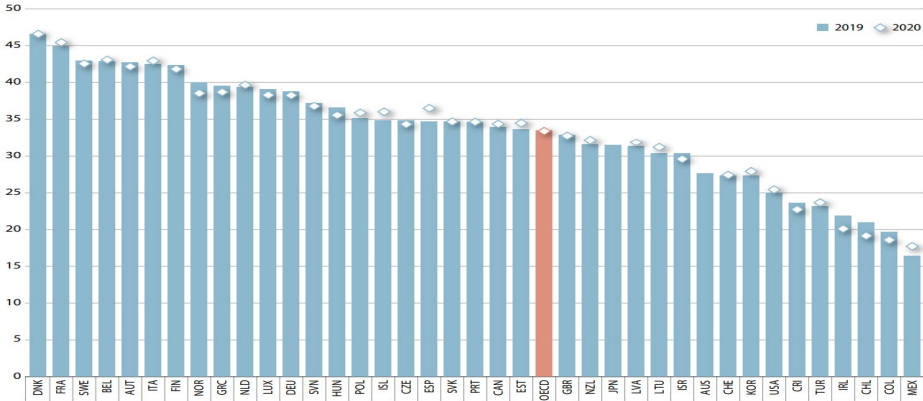

Figure 2. Share of collected taxes in relation to GDP of OECD countries
 Source: (OECD, 2021)

Thus, following the analysis of the value of taxes collected by OECD member countries, related to their GDP, which is exposed in figure 2, it is found that the average value of the share of taxes in GDP is 33.5%. At the same time, it is important to mention that the lowest values for the given chapter are recorded by the countries of Central America and Latin America, thus in Mexico the share of taxes collected in GDP is 17.9%, in Colombia – 18.7%. On the other side are Denmark with a share of 46.5%, France – 45.4%, Italy – 42.9 and Sweden with a share of taxes collected in total GDP of 42.6%.

It is worth mentioning that over the past 20 years, the OECD has designed and updated standards for the automated exchange of information on types of income covered by the OECD Convention to ensure that information can be collected, processed and disseminated quickly and efficiently.

Signatories to the Agreement on the automatic exchange of financial information in fiscal matters on 28.07.2022, there are 117 jurisdictions, including the Republic of Moldova. It should be noted that, on 10.03.2022, the Parliament of the Republic of Moldova adopted Law no. 45/2022 for the ratification of the Multilateral Agreement of the competent authorities for the automatic exchange of information on financial accounts, signed in Berlin on 29.10.2014. Thus, the Republic of Moldova will benefit from this instrument starting with the year 2023 (OECD, 2021), under the conditions in which the Government and the Parliament of the Republic of Moldova will adopt the primary and secondary legislation implementing the Agreement (SFS, 2022), at the moment the draft Law on the implementation of the Multilateral Agreement of the Competent Authorities for the Automatic Exchange of information on financial accounts, the draft Law on the amendment and completion of Law 202/2017 on the activity of banks and the draft Order of the Ministry of Finance on the approval of the Regulation on the automatic exchange of information on financial accounts are at the stage of perfecting the synthesis of objections and proposals related to the project.

As a result of the automated exchange of financial information for tax purposes, the tax authorities will receive/transmit data regarding the name, address, tax identification number, date and place of birth of the person (in the case of a natural person) of each reportable person who is the account holder and, in the case of an entity that is the owner of the account and that, after applying precautionary procedures in accordance with the Common Reporting Standard, is identified as having one or more persons who, having control, become reportable persons, the name, address and tax identification number of the entity, as well as the data related to each reportable person, the account number, the identification number of the financial institution, the balance or the value of the account, and in the case of any account in custody - the total gross amount of interest, the total gross income from the sale or redemption of assets financial, paid or credited to the account, in the case of the accounts of deposit – total gross amount of interest paid or credited during the calendar year.

Conclusions. At the international level, conventions and regulations are adopted that aim to reduce and recover illicit financial flows. At the same time, although the Republic of Moldova ratified the conventions adopted in the field, their implementation was not carried out at a sufficient level to prevent the extent of illicit financial flows. In this sense, the following measures are required:

➤ evaluation at national level the degree of implementing the UN Convention against corruption, as well as the development and application of a short- and medium-term action plan from the perspective of eliminating the premises that favor illicit financial flows, as well as reducing their volume;

➤ adjusting the regulatory framework in the Republic of Moldova to the FATF standards in order to regulate and control virtual currencies and their generation, that would allow the reduction of illicit financial flows carried out through virtual currencies and their generation devices;

➤ revision of the ratification of the Convention on mutual administrative assistance in fiscal matters that was ratified by the Republic of Moldova through Law no. 149/2011, in order to expand the types of taxes that would fall under its scope in the Republic of Moldova.

BIBLIOGRAPHIC REFERENCES

Alfonso, K., Yansura, Y. (2022). Colombia's New Regulatory Framework for Beneficial Ownership: Analysis of Strengths and Weaknesses, 2022.

<https://secureservercdn.net/166.62.106.54/34n.8bd.myftpupload.com/wp-content/uploads/2022/02/BO-legal-review-COL-english-version.pdf?time=1663661450>.

Cazacu, A. (2020) ONU și Rolul ei în prevenirea și combaterea corupției, 2020.

<https://ulim.md/sju/wp-content/uploads/SJU-1-2-2020-CAZACU-ONU-si-rolul-ei-in-prevenirea-si-combaterea-coruptiei.pdf>

FATF. (2021). Methodology for assessing technical compliance with the FATF Recommendations and the effectiveness of AML/CFT Systems, Updated October 2021. <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/methodology/fatf%20methodology%2022%20feb%202013.pdf>.

Law no. 149/2011 for the ratification of the Convention on mutual administrative assistance in fiscal matters, 05.08.2011. Monitorul Oficial No. 128-130 art. 381

Law no. 45/2022 for the ratification of the Multilateral Agreement of the competent authorities for the automatic exchange of information on financial accounts. 25.03.2022. Monitorul Oficial no. 80-87, art. 128. https://www.legis.md/UserFiles/Image/RO/2022/mo80-87.md/declara%C8%9Bei_ro.PDF.

Mils, L. (2017). Barriers to increasing tax revenue in developing countries, 08.03.2017.

- https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5b9b914de5274a138c0a0b20/K4D_HDR_Tax_capacity_barriers.pdf
- OECD. (2021). Revenue Statistics 2021. Initial impact of COVID-19 on OECD tax revenue, 2021, <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/revenue-statistics-highlights-brochure.pdf>
- OECD. (2010). The Multilateral Convention on Mutual Administrative Assistance in Tax Matters, Amended by the 2010 Protocol. https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/the-multilateral-convention-on-mutual-administrative-assistance-in-tax-matters_9789264115606-en#page1
- OECD. (2022). Signatories of the multilateral competent authority agreement on automatic exchange of financial account information and intended first information exchange date, Status as of 28.07.2022. <https://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/international-framework-for-the-crs/crs-mcaa-signatories.pdf>.
- Fiscal State Service. (2022). Raport cu privire la progresul înregistrat în implementarea Planului de acțiuni al SFS pentru anul 2022, aferent semestrului I, 2022. <https://sfs.md/uploads/files/Rapoarte%20anuale/Raportul%20tr-II%20cu%20privire%20la%20progresul%20%20C3%AEenregistrat%20%20C3%AEen%20implementarea%20Planului%20de%20ac%20%20C8%9Biuni%20SFS%20pentru%20anul%202022%20pentru%20publicare.pdf>
- UN. (2003). Convenția ONU împotriva Corupției. (ONU, 2003). https://www.cna.md/public/files/conventia_onu_ro.pdf.

INSTRUMENTE FINANCIARE DE REDUCERE A RISCURILOR ÎN ECONOMIA CIRCULARĂ

Aliona DODU, dr., prof.univ., UTM
aliona.dodu@imi.utm.md

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.7>

Summary

The circular economy aims to reduce overconsumption, restore and regenerate ecosystems and design-out waste. Waste management has historically been financed by the public sector and, in particular, by municipal governments. New financial instruments and investments are needed to support the growth of the circular business models. In order to develop circular business models, it is important to know their financing possibilities and the financial products and services, including public equity funds, bonds, private market funds and banking. Investments in circular economy and new business models, especially in developing countries, are still considered to be high risk compared to ongoing and growing finance experiments in industrialized economies. Private sector capital is urgently needed as current levels of development financing are not sufficient. A number of de-risking instruments could be applied to finance circular economy projects and provide access to funds for SMEs in developing countries. The author identified four instruments such as loan guarantee schemes, political risk insurance, public equity co-investments and public-private blended finance as potential instruments for de-risking and scaling up investments for circular solutions. This article represents an exhaustive research that is part of the project State Program 2020-2023, "Development of the circular economy formation mechanism in the Republic of Moldova, with code 20.80009.0807.22.

Keywords: *circular economy, financial de-risking instruments, circular business models*

JEL: M1, M2.

UDC: 330.131.7

Introducere. Investițiile în inovațiile în economia circulară și noi modele de afaceri, în special în țările în curs de dezvoltare, sunt considerate a fi cu risc ridicat în comparație cu experimentele financiare actuale și în creștere în economiile industrializate. Investițiile inițiale necesare pentru construirea infrastructurilor economiei circulare cum ar fi dezvoltările de industrii ecologice, sistemele de colectare și reciclare a deșeurilor sau soluții de apă curată și de canalizare bazate pe instrumente și tehnologii circulare, pot prezenta o provocare substanțială pentru țările cu venituri mici și medii.

Pentru atingerea obiectivelor de dezvoltare durabilă, în special a consumului și producției durabile este necesară folosirea ajutoarelor financiare din partea țărilor dezvoltate. Un mare număr de organizații de dezvoltare durabilă și investitori în finanțarea durabilă au lansat diverse inițiative de reducere a riscurilor cu scopul de

a atrage investiții private în proiectele internaționale de dezvoltare durabilă [1]. Aceste inițiative și măsuri ajută la scăderea costurilor de capital al investitorilor și urmăresc să abordeze sursele fundamentale ale riscului investițiilor.

Instrumentele de reducere a riscurilor pot contribui la eliminarea barierelor care stau la baza modelelor de afaceri ale economiei circulare. Instrumentele acestea includ în sine sprijinul pentru politicile economiei circulare dincolo de gestionarea deșeurilor: acestea pot include instrumentul financiar sau operațional, politici de proiectare ecologică a produselor, consolidarea capacității instituționale, evaluări privind reformele fiscale, politici de investiții verzi și dezvoltarea competențelor din sectorul public.

Instrumentele de reducere a riscurilor financiare pot ajuta la transferul unora dintre riscurile cu care se confruntă investitorii către actorii publici, cum ar fi investitorii de finanțare durabilă. Aceste instrumente pot include: garanții de împrumut, investiții în capitaluri proprii sau finanțare public-privată prin împrumuturi.

Reducerea riscurilor prin dezvoltarea politicilor

După cum s-a menționat mai sus, adoptarea voluntară a finanțării economiei circulare în industria serviciilor financiare se conturează prin acțiunile liderilor din spațiul finanțelor durabile. Cu toate acestea, viteza și volumul adoptării rămân foarte modeste în comparație cu suma de bani care se îndreaptă anual către economia globală liniară.

O modalitate de a reduce riscul și de a crește finanțarea economiei circulare este de a face din aceasta un „sfârșit” mai degrabă decât un „început”, prin stabilirea de standarde și criterii relevante. Aceasta înseamnă că autoritățile de reglementare și factorii de decizie din mai multe domenii ar trebui să-i determine pe intermediarii financiari să ia decizii de investiții mai durabile și mai etice.

De asemenea, necesită o „conectare a punctelor” pe diferite terenuri politice pentru a crește volumul finanțării economiei circulare ca parte a finanțării durabile principale. În plus, recunoașterea emisiilor de gaze cu efect de seră încorporate ale materialelor și resurselor utilizate poate facilita integrarea soluțiilor de economie circulară în obiectivele politicii climatice net zero. Factorii politici ar trebui să depună eforturi pentru a se asigura că politicile și reglementările privind finanțarea schimbărilor climatice converg cu politicile care guvernează agenda de materiale și resurse a finanțării economiei circulare. Acest lucru poate fi realizat, într-un mod care să ajute la implementare, prin abordarea politicilor care nu poartă în mod explicit eticheta economiei circulare, dar care susțin adoptarea economiei circulare (ex. politici fiscale sau politici de eco-proiectare a produselor). Avantajul este că factorii de decizie politică pot rămâne în domeniul lor de expertiză, mai degrabă decât se supraîncărcă factorii de decizie naționali și partenerii lor internaționali cu economii circulare. Finanțarea economiei circulare va beneficia de condiții de concurență echitabile într-un număr de domenii de politică specifice:

Foi de parcurs și strategii naționale pentru economia circulară: Multe guverne din întreaga lume au inclus elemente ale economiei circulare în planurile lor

naționale de dezvoltare, precum și cadrele lor politice pentru mediu și climă, inclusiv Contribuții determinate la nivel național prezentate în conformitate cu Acordul de la Paris. Aceste strategii includ obiective de reciclare și reutilizare a deșeurilor, precum și planuri de legătură între economia circulară și acțiunea climatică și planuri de stimulare a inovației și a creării de locuri de muncă prin trecerea la o economie circulară. Foile de parcurs ale economiei circulare includ adesea procese ale părților interesate pentru a reuni actori naționali importanți, inclusiv sectorul financiar. De exemplu, guvernul finlandez a creat noi instrumente financiare și acorduri de subvenții pentru investiții ca parte a implementării foii de parcurs naționale pentru economia circulară a țării [4]. Astfel de planuri guvernamentale vor funcționa cel mai bine dacă se bazează pe obiective concrete pentru utilizarea durabilă a resurselor și includ propuneri de investiții. În plus, alinierea principiilor economiei circulare cu achizițiile publice poate crea o dinamică pozitivă, deoarece criteriile de achiziții circulare pot fi utilizate în propunerile de investiții care vizează utilizarea resurselor circulare și performanța sustenabilității. La nivel internațional, integrarea țințelor de eficiență a resurselor, circularitate și emisii de gaze cu efect de seră încorporate în consum și producție, ca parte a strategiilor pe termen lung și a contribuțiilor determinate la nivel național cât și a economiei circulare.

Eficiența resurselor materiale și obiectivele de reciclare pentru activitatea industrială: Eficiența resurselor acoperă o gamă largă de resurse, inclusiv materiale, apă, energie, biodiversitate și terenuri. Se referă la utilizarea durabilă a acestor resurse prin utilizarea redusă, optimizarea și reciclarea pentru a reduce intensitatea materialului - cu accent pe producerea aceluiași nivel de producție cu mai puține intrări de materiale. Eficiența resurselor poate fi susținută prin adoptarea de practici precum producția „lean” și optimizarea duratei de viață a produsului, care în multe sectoare industriale nu sunt utilizate aproape de întregul lor potențial [6].

Responsabilitate extinsă a producătorului este un instrument financiar și/sau operațional care are ca scop internalizarea externalităților de mediu legate de managementul deșeurilor [8]. Potrivit Economiei Circulare în Orașe și Regiuni (OCDE), în cadrul acestei abordări de politică, producătorilor de bunuri li se atribuie o responsabilitate semnificativă pentru recuperarea, tratarea sau eliminarea produselor și deșeurilor post-consum [9]. Această abordare transferă responsabilitatea de la autoritățile naționale sau locale. Scopul este de a stimula reducerea la sursă a deșeurilor, de a promova proiectarea de produse mai conștientă de mediu și de a sprijini gestionarea deșeurilor de către sectorul public. Dacă producătorii de mărfuri își asumă o responsabilitate sporită pentru recuperarea materialelor sau repararea produselor mai departe de-a lungul lanțului valoric, atunci schimbările în metodele de producție vor favoriza materialele și bunurile care sunt mai ușor recuperate, reutilizate, reparate. Aceste responsabilități extinse pot compromite atractivitatea financiară și rentabilitatea industriilor liniare și pot face condițiile de concurență pentru afacerile circulare mai echitabile.

Politici de produs (inclusiv proiectare ecologică, interdicții la produsele de unică folosință și prelungire a ciclului de viață a produsului. Designul ecologic este o abordare a produselor care ia în considerare impactul asupra mediului pe parcursul întregului ciclu de viață al unui produs. De asemenea, proiectarea ecologică poate facilita repararea și optimizarea proceselor de refacere, economisind în continuare resurse. Pentru produsele noi, procesul de proiectare trebuie să includă principii precum proiectarea pentru eficiență energetică, reparabilitate, reciclare, minimizarea ambalajului și siguranța chimică. Politicile de proiectare a produselor – așa cum există în prezent – trebuie să se schimbe considerabil pentru a permite o economie circulară. Politicile de proiectare ecologică s-au concentrat în mare parte pe eficiența energetică, dar vor trebui să se concentreze mai mult pe material.

Politicile fiscale și regimurile de impozitare sunt considerate instrumente ale politicii-cheie care pot ajuta la crearea de piețe pentru modele circulare de afaceri, la abordarea externalităților sociale și de mediu și la generarea de fonduri publice pentru finanțarea tranzițiilor. Transformarea sistemelor de impozitare atât la nivel internațional, cât și la nivel național este esențială pentru trecerea la o economie circulară incluzivă. Regimurile fiscale – în unele cazuri, absența taxelor – reprezintă o modalitate prin care guvernele naționale pot atrage companiile să își stabilească operațiuni în țara lor. În ceea ce privește economia circulară, țările pot obține un avantaj economic prin structurarea stimulentei fiscale în funcție de prioritățile lor naționale de resurse. Alinierea stimulentei fiscale are sens pentru țările cărora le lipsesc pe teritoriul lor anumite resurse critice esențiale pentru dezvoltarea lor economică sau pentru rezolvarea unor probleme de mediu incomode legate de fluxurile de deșeuri, ca în cazul materialelor plastice. Măsurile specifice includ reducerea impozitelor asupra forței de muncă și a rentabilității investițiilor pe termen lung, precum și creșterea poverii fiscale pentru extracția resurselor primare și generarea de energie poluantă. Pentru instituțiile financiare, este important să existe claritate cu privire la impozitele la care sunt supuși clienții lor, deoarece acestea se referă la profitabilitatea companiilor pe care le finanțează. Impozitarea face parte din orice analiză economică și informează randamentele ajustate la risc, care la rândul lor informează și creșterea sarcinii fiscale pentru extracția de resurse primare și generarea de energie poluantă. Pentru instituțiile financiare, este important să existe claritate cu privire la impozitele la care sunt supuși clienții lor, deoarece acestea se referă la profitabilitatea companiilor pe care le finanțează. Impozitarea face parte din orice analiză economică și informează randamentele ajustate la risc, care la rândul lor informează creșterea sarcinii fiscale pentru extracția de resurse primare și generarea de energie poluantă. Pentru instituțiile financiare, este important să existe claritate cu privire la impozitele la care sunt supuși clienții lor, deoarece acestea se referă la profitabilitatea companiilor pe care le finanțează.

Sintetizând mai multe resurse ce țin de domeniul cercetat, venim cu următoarele măsuri fiscale ca modalități de promovare a tranziției către o economie circulară:

1. **Taxe pe materialele plastice virgine:** pentru a reduce deșeurile de plastic și pentru a promova tranziția către o economie circulară a materialelor plastice, diferite

propuneri de politici au inclus diferite forme de impozitare a materialelor plastice de unică folosință. Până în prezent, în majoritatea țărilor aceste reforme s-au concentrat pe aplicarea taxelor la nivel de consumator (de exemplu, impozitarea vânzărilor de pungă de plastic în supermarketuri). Taxele pe plastic pot fi, de asemenea, vizate la nivel de producție, de exemplu impozitând utilizarea în procesul de producție a plasticului virgin, spre deosebire de materialele reciclate. Impozitarea producției de materiale plastice în țările cu venituri mici și medii poate completa regimurile de impozitare a bunurilor și serviciilor existente și ar trebui luate în considerare ca parte a reformelor fiscale în curs. Deși veniturile din impozite nu sunt în general alocate de guvernele naționale pentru scopuri specifice, veniturile din taxele pe plastic ar putea fi alocate pentru îmbunătățirea infrastructurii de colectare și reciclare a materialelor plastice, precum și pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă pentru oamenii din sectoarele informale de deșuri și reciclare [12].

2. **Taxe pentru extracția materiilor prime:** Taxele pentru extracția nisipului, pietrișului și agregatelor utilizate în industria construcțiilor au fost introduse de diverse state membre ale UE, precum și de Regatul Unit, generând stimulente pentru reciclarea deșeurilor din construcții și demolări [13]. Regimuri fiscale cuprinzătoare există deja în cadrul producției extractive – acestea ghidează investițiile în sectorul minier și sunt esențiale pentru deciziile de investiții în sector. Țările în curs de dezvoltare oferă, de obicei, sarcini fiscale mai mici și orice încercare de a crește aceste taxe poate duce la minimizarea capitalului. În plus, dinamica internațională poate împiedica țările să impună astfel de instrumente, în ciuda dorinței de a face acest lucru.

3. **Reduceri ale taxei pe valoarea adăugată (TVA) pentru reutilizare și reparare:** un cadru de impozitare a economiei circulare care poate fi aplicat pe parcursul ciclului de viață al produselor ar trebui să includă scutiri de taxe pentru activitățile de reutilizare și reparare [14] și reduceri de TVA pentru utilizarea materialelor reciclate, conținut și materiale secundare, precum și pentru revânzarea produselor.

4. **Trecerea sarcinii fiscale de la muncă sau educație la inputuri materiale:** colectarea, recuperarea și prelucrarea materialelor secundare necesită forță de muncă intensă și, prin urmare, implică mai multe impozite decât utilizarea materiei prime. Trecerea impozitării de la forța de muncă ar reduce costurile pentru colectarea și sortarea deșeurilor, iar cele secundare devenind mai competitive față de cele primare. În mod similar, remanufacturarea și recondiționarea produselor necesită o forță de muncă relativ intensivă în comparație cu fabricarea de produse noi, mai ales având în vedere utilizarea tot mai mare a automatizării în activitățile de producție [18]. Aceste procese necesită un set de abilități specifice, ceea ce înseamnă că lipsa de forță de muncă profesională calificată poate fi, de asemenea, o problemă. Stimulentele fiscale care sprijină formarea și angajarea în întreprinderile din economia circulară ar putea fi luate în considerare de factorii de decizie.

5. **Politicile active ale pieței muncii** reformulează legile pentru a proteja împotriva contractelor hiperflexibile de protecție a forței de muncă, a căror utilizare

este uneori denumită „salubritate” în cadrul modelelor de afaceri de produs ca serviciu sau de economia partajată a economiei circulare. Angajarea acestor noi servicii de utilizare optimă poate aduce consecințe nedorite în ceea ce privește scăderea standardelor de protecție a angajaților. Politicile sociale modificate pot preveni erodarea măsurilor de bază de protecție a forței de muncă, cum ar fi salariul minim, asigurarea de sănătate sau dreptul la concediu medical plătit.

Instrumente financiare de reducere a riscurilor

Este nevoie urgentă de capital din sectorul privat, deoarece nivelurile actuale de finanțare pentru dezvoltare nu sunt suficiente. O serie de instrumente de reducere a riscurilor ar putea fi aplicate pentru a finanța proiecte de economie circulară și pentru a oferi acces la fonduri pentru IMM-urile din țările în curs de dezvoltare. În continuare au fost identificate patru instrumente (scheme de garantare a împrumuturilor, asigurări de risc politic, cu investiții publice și finanțare mixtă public-privat) ca instrumente potențiale pentru reducerea riscurilor și extinderea investițiilor pentru soluții circulare (prezentate în tabelul 1).

Tabelul 1. Instrumente de reducere a riscurilor financiare pentru finanțarea soluțiilor economiei circulare

Instrument	Descriere	Aplicație pentru finanțarea economiei circulare
Scheme de garantare a împrumuturilor	Este susținut de guvern, poate facilita și încuraja băncile comerciale să acorde finanțare prin împrumuturi firmelor mici, care, din cauza riscului ridicat sau a lipsei garanțiilor, nu pot obține împrumuturi convenționale.	Acest instrument poate fi utilizat pentru IMM-urile care operează în lanțul valoric al sectoarelor-cheie ale economiei din țările în curs de dezvoltare pentru a investi în soluții circulare.
Asigurarea de risc politic	Este un instrument pentru întreprinderi cu scopul de a atenua riscurile care decurg din acțiunile adverse ale guvernelor, situațiile de conflict armat, lupte și tulburări civile și terorism. Asigurarea de risc politic ajută companiile să ofere un mediu mai stabil pentru investițiile în țările în curs de dezvoltare și să deblocheze un acces mai bun la finanțare. Majoritatea furnizorilor	Asigurarea de risc politic a fost aplicată pentru a facilita finanțarea proiectelor de infrastructură și a investițiilor în sectoarele resurselor naturale ale țărilor în curs de dezvoltare [24]. Acest instrument ar putea fi utilizat pentru finanțarea infrastructurii necesare economiei circulare, cum ar fi conexiunea fixă în

Instrument	Descriere	Aplicație pentru finanțarea economiei circulare
	publici de Asigurare de risc politic sunt agențiile naționale de credit la export [23].	bandă largă, infrastructura de gestionare a deșeurilor și reciclare sau modele de leasing de echipamente.
Co-Investiții de capital public	Acest instrument este o investiție minoritară, realizată direct într-o societate operațională de către partenerii fondurilor de investiții. În colaborare cu un sponsor financiar sau alt investitor de capital privat. Co-investițiile permit unui manager să facă investiții mai mari evitând în același timp problemele de expunere la risc.	Co-investiția în capitaluri proprii este utilizată pentru finanțarea proiectelor de plantații forestiere [25]. Instrumentele ar putea fi extinse pentru a finanța proiecte agroforestiere regenerative sau forestiere fără lemn.
Finanțarea mixtă	Finanțarea mixtă (public-privată) își propune să utilizeze investițiile din sectorul public pentru a cataliza finanțarea comercială pentru binele public. Finanțarea mixtă are un efect catalizator și ajută la depășirea barierelor majore prin atragerea de capital privat atât de necesar. De asemenea, permite managerilor de investiții să adopte o abordare cu risc mai mare atunci când au de-a face cu companiile țintă din portofoliu [26].	Ca abordare structurală, finanțarea mixtă a fost aplicată pentru a crea oportunități de investiții în țările în curs de dezvoltare pentru a ajuta la atingerea obiectivelor de dezvoltare durabilă, adunând fonduri suplimentare din sectorul privat în volume mai mari. Exemplele includ finanțarea proiectelor de apă și canalizare și energie curată.

Finanțarea mixtă devine o abordare promițătoare de reducere a riscurilor, care poate fi utilizată pentru a finanța inovațiile din economia circulară și afacerile. Tranzacțiile de finanțare mixtă au adesea trei caracteristici de semnătură, care sunt, de asemenea, relevante pentru finanțarea dezvoltării economiei circulare [29].

În primul rând, tranzacțiile tind să contribuie la realizarea obiectivelor de dezvoltare durabilă. Cu toate acestea, nu toate părțile interesate implicate în proces trebuie să aibă acest obiectiv explicit. Investitorii privați motivați financiar într-un model de finanțare mixtă ar putea căuta pur și simplu un risc redus pentru rentabilitatea financiară a investiției lor la rata pieței. În al doilea rând, așteptările pe care le avem în urma tranzacției constau în producerea unui randament financiar pozitiv. Dat fiind faptul că investitorii fac parte din diferite sectoare implicându-se în forma de finanțare mixtă vor avea așteptări de rentabilitate diferite, variind de la rata de piață favorabilă la cea nefavorabilă. În al treilea rând, părțile publice și/sau filantropice sunt catalitice, ceea ce înseamnă că participarea lor este crucială pentru îmbunătățirea profilului de risc/randament al tranzacției și pentru atragerea subiecților din sectorul privat.

Concluzie. Instrumentele de reducere a riscurilor pot contribui la eliminarea barierelor care stau la baza modelelor de afaceri ale economiei circulare. Instrumentele acestea includ în sine sprijinul pentru politicile economiei circulare dincolo de gestionarea deșeurilor: acestea pot include instrumentul financiar sau operațional, politici de proiectare ecologică a produselor, consolidarea capacității instituționale, evaluări privind reformele fiscale, politici de investiții verzi și dezvoltarea competențelor din sectorul public. În modelele actuale de finanțare mixtă, există și unele lacune, inclusiv o lipsă de informații și transparență cu privire la structurile de finanțare mixtă adesea complexe. Acest lucru a împiedicat atât responsabilitatea, cât și implementarea eficientă a proiectelor mixte. În plus, adesea nu este clar cum sunt selectați partenerii din sectorul privat pentru proiectele de finanțare mixtă, iar procedurile sunt adesea netransparente. Aplicarea finanțării mixte pentru a reduce riscul investițiilor în economia circulară în țările în curs de dezvoltare se poate baza pe abordările care au fost utilizate în ultimul deceniu pentru a reduce riscul investițiilor în energie regenerabilă în țările cu venituri mici și medii. Sprijinul sectorului public joacă un rol important în reducerea costurilor de finanțare și asigurarea profitabilității.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bayliss, K., Dimakou, O., Laskaridis, C., Sial, F. and van Waeyenberge, E. (2020), The use of development funds for de-risking private investment: how effective is it in delivering development? Directorate-General for External Policies, Policy Department, Study, Brussels: European Parliament.
2. ABN AMRO, ING and Rabobank (2018), Circular Economy Finance Guidelines. <file:///C:/Users/Admin/Downloads/Circular%20Economy%20Finance%20Guidelines.pdf> accesat 01.10.2022
3. Cai, C. (2019), 'Nudging the financial market? A review of the nudge theory', *Accounting & Finance*, 60(4).

4. Sitra (2016), 'Finnish road map to a circular economy 2016–2025', <https://www.sitra.fi/en/projects/leading-the-cycle-finnish-road-map-to-a-circular-economy-2016-2025>.
5. Booker, D. (2020), 'The circular road to COP26', Circular Glasgow, 09.10.22 <https://www.circularglasgow.com/the-circular-road-to-cop26>.
6. van Nes, N. and Cramer, J. (2006), 'Product lifetime optimization: a challenging strategy towards more sustainable consumption patterns', *Journal of Cleaner Production*, 14(15–16), pp. 1307–18.
7. Hertwich, E., Lifset, R., Pauliuk, S. and Heeren, N. (2020), *Resource Efficiency and Climate Change: Material Efficiency Strategies for a Low-Carbon Future*, International Resource Panel, Nairobi: United Nations Environment Programme.
8. Pouikli, K. (2020), 'Concretising the role of extended producer responsibility in European Union waste law and policy through the lens of the circular economy', ERA Forum.
9. OECD (n.d.), 'Extended producer responsibility', <https://www.oecd.org/env/tools-evaluation/extendedproducerresponsibility.htm> accesat 10.10.2022
10. Department for Business, Energy & Industrial Strategy (2020), 'Draft Ecodesign and Energy Labelling Regulations 2021', <https://www.gov.uk/government/consultations/draft-ecodesign-and-energy-labellingregulations-2021>. Accesat 09.09.2022
11. Hook, L. (2018), 'UK to introduce plastics tax for packaging by April 2022', *Financial Times*, 29 October 2018, <https://www.ft.com/content/ce4b8cfc-dba0-11e8-9f04-38d397e6661c>.
12. Schröder, P., Narayanan, L. and McCluskey, R. (2019), 'Taxing plastic production: a solution to India's plastic waste crisis?', *International Centre for Taxation and Development*, 28 May 2019, <https://www.ictd.ac/blog/taxing-plastic-production-a-solution-to-indias-plastic-waste-crisis>.
13. Söderholm, P. (2011), 'Taxing virgin natural resources: Lessons from aggregates taxation in Europe', *Resources, Conservation and Recycling*, 55(11): pp. 911–22
14. Milios, L. (2021), 'Towards a Circular Economy Taxation Framework: Expectations and Challenges of Implementation', *Circular Economy and Sustainability*, doi:10.1007/s43615-020-00002-z.
15. Ecopreneur.eu (2019), 'Press Release: EU member states gain traction towards waste-free economy', 5 May 2019, <https://ecopreneur.eu/wp-content/uploads/2019/05/Ecopreneur-Circular-Economy-Update-report-2019.pdf> accesat 10.10.2022.
16. Harvey, F. (2021), 'Cut VAT for green home improvements and repairs, MPs urge'
17. Rreuse.org (2017), 'Reduced taxation to support re-use and repair', 9 March 2017, <http://www.rreuse.org/>

18. Vence, X. and López Pérez, S. D. J. (2021), 'Taxation for a Circular Economy: New Instruments, Reforms, and Architectural Changes in the Fiscal System', *Sustainability*, 13(8).
19. Duffy, N. (2021), 'Uber to treat drivers as workers after Supreme Court defeat, guaranteeing living wage and holiday pay', 16 March 2021.
20. UNCTAD (2020), *World Investment Report 2020*.
21. GreenInvest (2017), *Green Foreign Direct Investment in Developing Countries*, Geneva: UNEP.
22. United Nations (2020), *Financing for Development in the Era of COVID-19 and Beyond: Menu of Options for the Consideration of Heads of State and Government (Part II)*, New York: United Nations.
23. Multilateral Investment Guarantee Agency (n.d.), 'About Political Risk Insurance', <https://www.miga.org/political-risk-insurance>. Accesat 10.09.2022
24. Tan, C. (2015), 'Risky business: political risk insurance and the law and governance of natural resources', *International Journal of Law in Context*, 11(2): pp. 174–194.
25. FMO (n.d.), 'Investing in sustainable forestry contributes to curbing deforestation and climate change', <https://www.fmo.nl/forestry>.
26. de Schrevel, J.-P. (2020), 'How Blended Finance Can Plug The SDG Financing Gap', *OECD Development Matters*, 22 January 2020, <https://oecd-development-matters.org/2020/01/22/how-blended-finance-canplug-the-sdg-financing-gap>.
27. Government of Indonesia and OECD (2018), *Tri Hata Karana Roadmap for Blended Finance*, <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-topics/tri-hita-karana-roadmap-for-blended-finance.htm> accesat 10.10.2022
28. Convergence (n.d.), 'Blended Finance', <https://www.convergence.finance/blended-finance>.
29. Plastic Smart Cities (n.d.), 'Blended Financing', <https://plasticsmartcities.org/products/blended-financing> accesat 20.09.2022
30. WASTE (n.d.), 'FINILOOP (Financial Inclusion & Improved Livelihoods Out of Plastics)', <https://www.waste.nl/cases/finiloop/> accesat 10.09.2022

POSSIBILITĂȚI DE IMPLEMENTARE A PRACTICILOR INTERNAȚIONALE ÎN DEZVOLTAREA AFACERILOR CIRCULARE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Cristina UNGUR, doctor în științe economice

Institutul Național de Cercetări Economice

<https://orcid.org/0000-0002-6319-2359>, cristinaungur@ymail.com

DOI: [HTTPS://DOI.ORG/10.36004/NIER.CECG.III.2022.16.9](https://doi.org/10.36004/NIER.CECG.III.2022.16.9)

Summary

The implementation of circular business models becomes imperative under the conditions of the energy crisis that appeared at the European level this year. Governments and the business environment are required to look for urgent solutions for the transition to an economy based on alternative energy resources. In this context, taking over successful practices and sharing experience become the fastest methods to adopt circular business models.

The purpose of this study was to analyze the experience of other states in the development of successful circular businesses and to identify the possibilities of implementing these practices in the Republic of Moldova. The research analyzed the activity of nine companies from four countries that operate based on circular models, in particular - the Circular Suppliers business model. At the same time, companies from the Republic of Moldova that develop businesses based on renewable, biodegradable or recyclable resources were identified and analyzed. The analyzes allowed establishing the opportunities and challenges existing at the national level in order to carry out a circular business. The areas where the principle of circularity can be implemented in the Republic of Moldova were identified and the resources that can be used in the most efficient way were determined.

This study was developed within the State Program 20.80009.0807.22 Development of the mechanism of formation of the circular economy in the Republic of Moldova.

Keywords: *circular economy, Circular Suppliers business model, renewable energy*

JEL: *M2, Q42, Q5*

UDC: *338(478)*

Introducere. Începând cu a doua jumătate a secolului trecut, comunitatea științifică internațională a sesizat consecințele grave ale industrializării și dezvoltării economice în paradigma liniară ”ia, produ, aruncă”. Repercusiunile acestui model de funcționare a economiei asupra mediului, dar și epuizarea rapidă a resurselor naturale a condus la conștientizarea politică a problemei. Astfel, necesitatea de adoptare a modelelor circulare de afaceri și schimbarea deprinderilor consumatorilor au devenit obiective majore atât la nivel politic, cât și la nivel social.

Importanța adoptării unor modele circulare de afaceri este accentuată nu doar de epuizarea rapidă a resurselor planetei, dar și de problema cantităților enorme de

deșeuri care nu sunt reutilizate și reciclate. Tot mai mulți antreprenori conștientizează că afacerile circulare reprezintă un viitor inevitabil și o nouă normalitate cu care trebuie să se conformeze fiecare. În plus, consumatorii își schimbă comportamentul cerând tot mai des produse ecologice, ceea ce contribuie la apariția ofertei corespunzătoare pe piață.

Există studii (EC, 2014) care estimează că aplicarea principiilor economiei circulare în întreaga economie a UE are potențialul de a majora PIB-ul UE cu 0,5 % până în 2030, creând aproximativ 700 000 de noi locuri de muncă. Iar pentru întreprinderile mici și mijlocii o astfel de transformare ar însemna reducerea semnificativă a cheltuielilor, în condițiile în care cea mai mare parte a acestora sunt pentru materiale și energie. Astfel, transformarea deșeurilor în resurse ar aduce avantaje economice semnificative.

Actualitatea prezentei cercetări este redată de obiectivele de politică pe care și le-a asumat Uniunea Europeană pentru următorii ani, în special Obiectivele de Dezvoltare Durabilă, prevederile Acordului de la Paris privind Clima, ambițiile Pactului Verde European și ale Planului de acțiuni privind economia circulară. Toate acestea sunt menite să creeze sisteme economice sustenabile în care creșterea economică este una regenerativă, decuplată de utilizarea resurselor și cu amprentă de consum redusă (CE, 2020).

Gradul de abordare a temei în literatura științifică. Pericolul exploatării excesive a resurselor planetei de către operatorii economici și conștientizarea caracterului epuizabil al acestor resurse au adus necesitatea schimbării modelului de creștere economică. Savantul român Nicolae Georgescu-Roegen în lucrarea sa „Analytical Economics: Issues and Problems”, publicată încă în anul 1966, a fundamentat ideea că creșterea economică are consecințe asupra ecologiei și societății și afectează viitorul umanității (Pohoată, 2018).

La sfârșitul secolului al XIX-lea cercetătorii au recunoscut pentru prima dată că menținerea cursului de dezvoltare economică postbelică lezează dreptul generațiilor viitoare la o existență mai bună. Atunci au apărut primele lucrări științifice care puneau în discuție necesitatea schimbării paradigmei de dezvoltare cu orientare spre ocrotirea mediului. Deja în anul 1972 la Conferința ONU asupra dezvoltării a fost abordată problema eco-dezvoltării, iar Raportul Clubului de la Roma, intitulat „Limitele creșterii”, a abordat problema poluării mediului, a epuizării resurselor, a creșterii explozive a populației etc. Importanța acestei abordări a fost accentuată de catastrofa din Bhopal (1984) și de accidentul de la Chernobyl. Prin urmare, a fost creată Comisia Mondială asupra Mediului și Dezvoltării care a realizat în anul 1987 raportul „Viitorul nostru comun”, stabilind obiectivele dezvoltării durabile (Pohoată, 2018). Scopul raportului era de a găsi „o cale de dezvoltare care să susțină progresul uman...pentru întreaga planetă și pentru un viitor îndepărtat”(WCED, 1987).

Termenul de „economie verde” a fost introdus de către David W. Pearce, Anil Markandya și Edward B. Barbier în lucrarea *Blueprint for a Green Economy* (1989). Către începutul secolului XXI era deja recunoscută necesitatea reconceptualizării

economice pe baza circularității resurselor. După studiul prezentat de Ellen MacArthur Foundation (2012), a apărut lucrarea Accenture (2014), care a prezentat o cercetare amplă a modelelor de afaceri circulare la care mulți autori fac referire și astăzi.

Studii științifice importante care au abordat dezvoltarea și implementarea modelelor de afaceri în ultima perioadă sunt realizate de echipele conduse de A. Osterwalder (2005), M. Moreno (2016), N. Boken (2016), J.L.K. Nubholz (2017).

Metodologia cercetării. În cadrul prezentei cercetări am analizat întreprinderi care activează în baza modelelor de afaceri circulare, în special în baza modelului Furnizori circulari. Afacerile analizate aparțin domeniilor de producere a energiei, a ambalajelor, echipamentelor electronice și a construcției de mașini. În fiecare domeniu au fost identificate întreprinderi din țări cu experiență și succese în implementarea principiilor circularității precum Suedia, Finlanda, SUA, dar și România. Scopul cercetării a fost de a determina factorii care au contribuit la succesul acestor întreprinderi și de a identifica posibilitățile de implementare a practicii internaționale în dezvoltarea afacerilor circulare din Republica Moldova. Factorii stabiliți au fost analizați prin prisma legislativă, financiară și socială.

Alegerea modelului de afaceri Furnizori circulari în prezenta cercetare este argumentată de criza energetică declanșată la nivel european în anul 2022. În aceste condiții, procesele de producție bazate pe surse tradiționale de energie sunt amenințate de creșterea tarifelor, dar și de deciziile politice de sistare a livrării. Modelul de afaceri Furnizori circulari se caracterizează prin înlocuirea intrărilor tradiționale de materiale și energie folosite în procesul de producție cu unele regenerabile, recuperabile sau biodegradabile. Prin urmare, modelul Furnizori circulari presupune că o afacere poate deveni mai circulară dacă se va reorienta de la utilizarea resurselor limitate, spre cele a căror valoare poate fi reexploatăată în noi cicluri de producție. În același timp, afacerea devine mai puțin vulnerabilă din punct de vedere energetic datorită utilizării energiei regenerabile care poate fi folosită autonom și la costuri planificate.

În cadrul acestui studiu am pornit de la ipoteza că folosind bunele practici internaționale o afacere poate fi profitabilă în Republica Moldova, dacă se va desfășura în baza modelului de afaceri Furnizori circulari.

Rezultate principale. Analiza teoretică a modelelor de afaceri circulare denotă că modelul Furnizori circulari este caracteristic întreprinderilor care au un puternic impact asupra mediului și producătorilor care folosesc materii prime limitate sau foarte rare. Analiza practică a întreprinderilor care au adoptat acest model demonstrează că procesele de producție din orice domeniu pot fi reorientate spre materie primă regenerabilă, biodegradabilă sau reciclabilă. Exemple în acest sens sunt întreprinderile Sulapac și Woodly din Suedia care produc ambalaje pe bază de celuloză din lemn, înlocuind total ambalajele din plastic. Companiile conlucrează cu furnizori de materie primă biodegradabilă și, la rândul lor, devin furnizori circulari pentru alți producători, de exemplu de produse cosmetice.

Uniunea Europeană a stabilit șapte domenii prioritare pentru a ajunge la economia circulară: materialele plastice, materialele textile, deșeurile de echipamente electrice și electronice, alimentele, apa și substanțele nutritive, ambalajele, bateriile și vehiculele, clădirile și construcțiile (CE; 2020).

Luând în considerare resursele existente în Republica Moldova, domeniile recomandate pentru inițierea unei afaceri circulare pe baza modelului Furnizori circulari sunt: producerea și folosirea energiei din surse regenerabile; folosirea anvelopelor reciclate pentru producerea de pardoseli de cauciuc, cerneală, covoare sau piese auto; fabricarea mobilei din lemn reciclat; construcții din materiale naturale: lemn, paie, nisip etc.

Republica Moldova este puternic dependentă de importul resurselor energetice din cauza resurselor fosile proprii extrem de limitate. Eficiența energetică și folosirea formelor inepuizabile de energie sunt una din prioritățile de bază ale guvernului. În continuare vom analiza posibilitățile de utilizare a surselor regenerabile pentru producerea energiei în Republica Moldova. Astfel, conform datelor Agenției pentru Eficiență Energetică (AEE, 2022), în anul 2020 aproximativ 25% din consumul final brut de energie electrică vine din surse regenerabile.

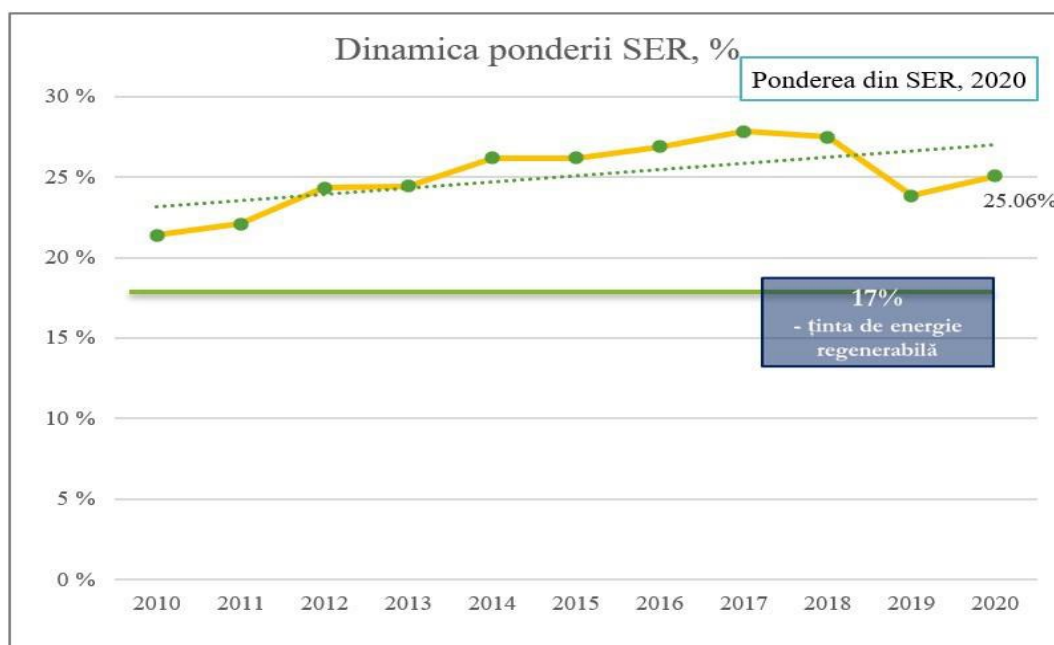

Figura 1. Ponderea energiei din surse regenerabile în consumul final brut de energie

Sursa: (AEE, 2022)

Cea mai mare parte a energiei regenerabile produse în Republica Moldova este bazată pe sursa eoliană.

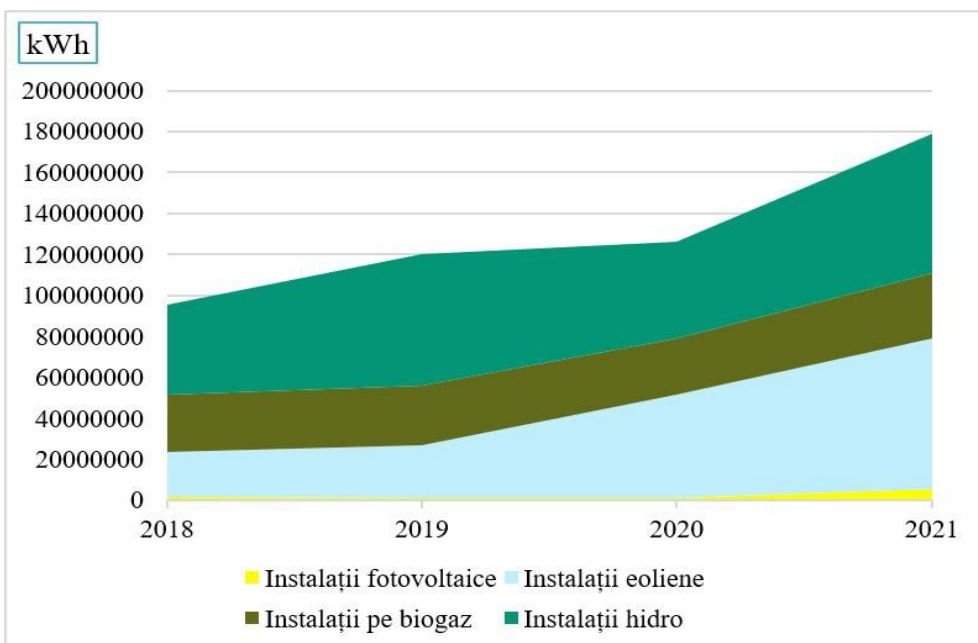

Figura 2. Energia produsă din surse regenerabile în Republica Moldova (în perioada 2018-2021)

Sursa: (AEE, 2022)

Din volumul total de energie electrică produsă din surse regenerabile, energiei eoliene îi revine ponderea de 54,7%, urmată de electricitatea produsă din biogaz – 42,6%, electricitatea generată din energia solară – 2,1%, și cea mai mică pondere o reprezintă energia produsă de centralele hidroelectrice cu mai puțin de 1%.

Prin urmare, în Republica Moldova există un potențial de utilizare a surselor regenerabile de energie și întreprinderile își pot reorienta procesele tehnologice în direcția energiei alternative care este inepuizabilă și mai ieftină.

Pentru efectuarea unei tranziții spre utilizarea surselor de energie regenerabilă sunt necesare investiții în echipamente, cum ar fi panourile fotovoltaice, colectoarele solare, turbinele eoliene etc. Un studiu realizat de Agenția pentru Eficiență Energetică a Republicii Moldova a demonstrat că o instalație solar fotovoltaică cu puterea 45,60 kWp devine profitabilă din al 9-lea an de activitate (AEE, 2021). Aceasta demonstrează că pe lângă costurile mari, investiția în producerea energiei din surse regenerabile mai are și o perioadă destul de lungă de recuperare. Din aceste motive, antreprenorii au nevoie de susținere prin linii de creditare avantajoase, granturi, înlesniri fiscale. Acestea ar reduce costurile investiționale ale antreprenorilor și ar oferi consumatorilor produse și servicii mai accesibile.

Principalele mecanisme de susținere a antreprenorilor în adoptarea unor modele de afaceri circulare au fost analizate în cadrul acestui studiu și le vom prezenta în continuare.

Cel mai important sprijin pentru dezvoltarea tehnologiilor și afacerilor circulare este cel financiar. Astfel, în anul 2019 în țara noastră a fost elaborat *Programul de ecologizare a IMM* (HG, 2019). Programul este implementat de către Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului (ODA) în scopul promovării, susținerii și dezvoltării capacităților IMM pentru a adopta practici de ecologizare a proceselor de producere și prestare a serviciilor. În cadrul acestui Program IMM beneficiază de materiale informative, consultanță, servicii de suport și formare privind ecologizarea proceselor de producere și prestare a serviciilor. După sprijinul informațional IMM primesc suport financiar sub formă de grant pentru implementarea acțiunilor de ecologizare.

Conform Programului de Ecologizare a IMM timp de 3 ani statul acordă 60 milioane MDL pentru eficiența energiei și a resurselor; economia circulară; inovare: crearea oportunităților de afaceri prin integrarea modelelor de afaceri „verzi” și circulare.

La finele anului 2021, Agenția pentru Eficiență Energetică a lansat proiectul „*Clean Technology Innovation Programme for SMEs and Start-ups in the Republic of Moldova*”, finanțat de Global Environment Facility (GEF) în colaborare cu United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). Obiectivul proiectului este promovarea și susținerea tehnologiilor în domeniul energiei regenerabile în Republica Moldova prin pilotarea unui Accelerator Antreprenorial, care să conducă la dezvoltarea spiritului antreprenorial, crearea de locuri de muncă și impactul pozitiv asupra mediului. Pentru perioada 2021-2023, activitățile proiectului includ elaborarea unui set de instrumente pentru autoritățile publice, mediul de afaceri și consumatorii finali cu privire la eficiența energetică și energia regenerabilă, precum și recomandări de finanțare a proiectelor din domeniul dat.

Un alt program de sprijin, în special financiar, al antreprenorilor este *Programul Green Economy Financing Facility* (GEFF) în Moldova, disponibil prin intermediul băncii comerciale Moldova Agroindbank (MAIB). Acest program are ca scop susținerea investițiilor în eficiența energetică, energia regenerabilă și economisirea apei. În cadrul programului pot fi obținute credite de până la 5 milioane euro, pe un termen de 4 ani, cu perioada de grație de 12 luni.

Există și linii de creditare speciale pentru facilitarea investițiilor în afaceri circulare. *Linia de credit EU4Business-BERD* este o inițiativă comună a Uniunii Europene și a Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) pentru a ajuta IMM-urile din Republica Moldova. Mecanismul de finanțare propus de Linia EU4Business-BERD acordă până la 3 milioane EUR sub formă de împrumuturi și finanțare prin leasing, oferite prin intermediul instituției partenere locale din Republica Moldova. Pentru aceste împrumuturi se oferă un stimulent de rambursare de până la 15%.

O altă linie de creditare este *Livada Moldovei* oferită de Banca Europeană de Investiții prin intermediul băncilor comerciale participante. Creditele Livada Moldovei vin cu asistență oferită sub formă de suport și consultanță în elaborarea proiectelor investiționale din sectorul horticola. În cadrul acestei linii de creditare pot

fi obținute fonduri în valoare de până la 5 milioane de euro pe un termen de până la 10 ani, cu o rată a dobânzii de 2,8 – 4,9 % pentru credite în euro și cu o perioadă de grație de până la 4 ani.

Posibilități de obținere a granturilor și subvențiilor din partea bugetului public sunt în cadrul *Agenției de Intervenție și Plăți în Agricultură (AIPA)* care este o instituție publică menită să gestioneze resursele Fondului Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural, precum și resursele partenerilor de dezvoltare alocate spre administrare.

AIPA subvenționează, în conformitate cu Hotărârea Guvernului nr. 455 din 21.06.2017, investițiile în construcția instalațiilor de producere a energiei regenerabile. Mărimea sprijinului acordat se calculează în proporție de 50% din costul investiției eligibile pentru subvenționare, dar nu mai mult de 800 de mii de lei per beneficiar.

Pe lângă liniile de creditare și subvenționare a afacerilor circulare, în Republica Moldova au fost create mecanisme financiare de suport pentru producerea și utilizarea energiei din surse regenerabile. Principalul document care stabilește mecanisme de sprijin pentru energia produsă din surse regenerabile este Legea nr. 10 din 26.02.2016 privind promovarea utilizării energiei din surse regenerabile, intrată în vigoare în martie 2018. Această lege prevede următoarele măsuri financiare de sprijin:

- 1) *Contorizare netă*. Consumatorul final, deținător al unei centrale electrice, care produce energie electrică din surse regenerabile pentru uz propriu și care a încheiat cu furnizorul un contract de furnizare a energiei electrice la preț reglementat are dreptul să livreze în rețeaua electrică surplusul de energie electrică produsă și ulterior să o consume, la necesitate.
- 2) *Tarif fix* - garantează o plată fixă pentru fiecare unitate de energie electrică produsă și livrată în rețea din surse regenerabile timp de 15 ani, la un tarif garantat.

În baza acestor mecanisme de promovare a energiei regenerabile, oricine care dorește să investească într-o tehnologie verde, are garanția că suma investiției va fi recuperată.

Unele din facilitățile de finanțare prezentate mai sus au fost folosite de întreprinderile din Republica Moldova analizate în cadrul acestui studiu. De exemplu, PDG Fruct SRL, compania de producere, prelucrare, păstrare și comercializare a fructelor și legumelor a obținut o subvenție de 50% din costul proiectului pentru instalarea unui parc fotovoltaic care să asigure procesele tehnologice cu energie din surse regenerabile. Subvenția a fost obținută prin intermediul Agenției de Intervenție și Plăți pentru Agricultură. Asociația a cinci producători agricoli din raionul Ungheni, Berries Group, a reușit să obțină un grant în valoare de 18 mii USD în cadrul programului PNUD Moldova "Comunități durabile și reziliente la schimbări climatice prin abilitarea femeilor". Fondurile obținute au fost utilizate pentru instalarea a 45 panouri fotovoltaice care asigură cu energie electrică halele de producere.

Discutarea rezultatelor, concluzii. Prin această cercetare ne-am dorit să contribuim la realizarea unei transformări economice a Republicii Moldova spre servicii și modele de afaceri sustenabile, dar și spre schimbarea deprinderilor de consum. Prin inițiative civice și prin instituirea unui cadru de politică solid și coerent aceste obiective pot fi atinse în viitorul apropiat.

Cercetările realizate în cadrul studiului demonstrează că tranziția Republicii Moldova la o economie circulară deja a început. Pentru facilitarea acestui proces este necesară o abordare sistemică și profundă. Susținerea întreprinderilor în calea lor spre transformare trebuie să devină prioritate la nivel de guvern, prin crearea unui cadru normativ facilitator. Iar programele de sprijin financiar trebuie să fie promovate în rândurile producătorilor autohtoni, care ar putea fi potențiali beneficiari.

Există întreprinderi în Republica Moldova care conștientizează necesitatea transformării circulare și investesc în energie regenerabilă și materie primă biodegradabilă sau reciclabilă. Toate întreprinderile identificate și analizate în cadrul acestui studiu au reușit să adopte modelul de afaceri Furnizori circulari datorită fondurilor obținute de la guvern sau de la partenerii externi de dezvoltare. Acest lucru demonstrează că mecanismele de susținere financiară sunt un instrument eficient de dezvoltare a unei economii bazate pe modele circulare de afaceri.

Studiul realizat denotă, totodată, că există și unele bariere în implementarea modelelor de afaceri circulare. Printre cele mai importante este lipsa unei educații ”verzi” a societății. Atât consumatorii, cât și producătorii nu sunt încă conștienți că deșeurile pot fi transformate în resurse, iar un preț mai mare pentru un produs ecologic este un aport la realizarea obiectivelor de dezvoltare durabilă. Astfel, aplicabilitatea modelelor noi de afaceri axate pe circularitate depinde în mare măsură de educarea consumatorului și responsabilizarea producătorului.

Totuși, în Republica Moldova se întreprind pași importanți în direcția tranziției la o economie circulară, sunt adoptate strategii, legi și hotărâri care prevăd mecanisme de sprijin a afacerilor circulare. Sunt create fonduri financiare de susținere, scheme de subvenționare și diverse scutiri care facilitează producătorii autohtoni în adoptarea modelelor circulare de afaceri. Astfel, constatăm că practicile internaționale au început a fi implementate cu succes în țara noastră și acest proces poate fi mai rapid dacă există voință politică și conștientizare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Accenture. (2014). Circular Advantage Innovative Business Models and Technologies to Create Value in a World without Limits to Growth. https://www.accenture.com/t20150523t053139_w_us-en/acnmedia/accenture/conversion-assets/dotcom/documents/global/pdf/strategy_6/accenture-circular-advantage-innovative-business-models-technologies-value-growth.pdf.

- Agencia pentru Eficienta Energetica a RM. (AEE, 2021). Studiu "Evaluarea potentialului implementarii proiectelor de energie solar fotovoltaica in IMM conform Clasicatorului Activitatilor din Economia Moldovei (CAEM), inclusiv in profil sectorial" <https://aee.gov.md/storage/publicatii/07%20Studiul%20Evaluarea%20potentialului%20implementarii%20proiectelor%20de%20energie%20solar%20fotovoltaica%20in%20intreprinderile%20mici%20si%20mijlocii%201.pdf>
- Agencia pentru Eficienta Energetica a RM. (AEE, 2022). Tablou general cu privire la situatia in domeniul producerii energiei din surse regenerabile. (ianuarie 2022) <https://www.aee.md/ro/page/surse-de-energie-regenerabila>
- Bocken, N., De Pauw, I., & Bakker, C., & Van der Grinten, B. (2016) Product design and business model strategies for a circular economy. *J. Ind. Prod. Eng.*, 33, 308–320.
- Comisia Europeană. (2020). Un nou Plan de actiune privind economia circulara Pentru o Europa mai curata si mai competitiva. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?qid=1583933814386&uri=COM%3A2020%3A98%3AFIN>
- DW, Pearce & Markandya, Anil & Barbier, Edward. (1989). Blueprint for a Green Economy. https://www.researchgate.net/publication/39015804_Blueprint_for_a_Green_Economy
- Ellen MacArthur Foundation (2012). Towards the Circular Economy: Economic and Business Rationale for an Accelerated Transition, Ellen MacArthur Foundation, Cowes, UK. <https://ellenmacarthurfoundation.org/towards-a-circular-economy-business-rationale-for-an-accelerated-transition>
- European Commission (2014) „Impacts of circular economy policies on the labour market” Final Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014. [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglefindmkaj/https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/ec_2018_-_impacts_of_circular_economy_policies_on_the_labour_market.pdf](https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/ec_2018_-_impacts_of_circular_economy_policies_on_the_labour_market.pdf)
- Hotararea Guvernului Republicii Moldova nr. 592 din 27 noiembrie 2019 cu privire la aprobarea Programului de ecologizarea intreprinderilor mici si mijlocii. HG (2019) https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119235&lang=ro
- Hotararea Guvernului Republicii Moldova nr. 455 din 21.06.2017 cu privire la modul de repartizare a mijloacelor Fondului National de Dezvoltare a Agriculturii si Mediului Rural. HG (2017) Monitorul Oficial Nr. 201-213 din 23.06.2017
- Moreno, M., De los Rios, C., & Rowe, Z., & Charnley, F. (2016). A Conceptual Framework for Circular Design. *Sustainability* 8, 937.

- Nußholz, J. L. K. (2017). Circular Business Models: Defining a Concept and Framing an Emerging Research Field, *Sustainability* 9(10), 1810
- Osterwalder, A., Pigneur, Y. & Tucci, C. L. (2005). Clarifying Business Models: Origins, Present, and Future of the Concept, *Communications of the Association for Information Systems* 16 (DOI: 10.17705/1CAIS.01601).
- Pohoată, I. Dezvoltarea durabilă. Teorie și Politică Economică. Ediția a 2-a. – Chișinău: INCE, 2018 – 276 p. (21-22)
- United Nations, World Commission on Environment and Development (WCED) (1987). Our Common Future. Oxford: Oxford University Press, 1987 (p.4)

TAX HAVENS. THEORETICAL CONCEPTS AT INTERNATIONAL LEVEL

Nicoleta MIHĂILĂ, Phd,
Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu",
Romania

nicoleta.mihaila@icfm.ro

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.8>

Summary

Tax havens are a recent concern of many countries; they reduce public revenues by encouraging tax evasion, avoiding legal regulations and losing financial flows. As a result, tax havens increase state debt, facilitate money laundering, fuel inequalities and exacerbate financial instability. In our paper we try to approach at a theoretical level the tax haven, more precisely, the definition of the concept itself and the main ways of supply (through tax optimization / tax evasion, transfer pricing, etc.), the issue of tax compliance (a cause of tax haven development is lack of tax compliance), as well as the presentation of the situation of tax havens at international level. The methodology used is a descriptive one, using various bibliographic sources, mainly from foreign literature - scientific articles, relevant books in the field of reference, legislation, analysis and studies, official documents of various international tax institutions.

Keywords: tax haven, fiscal optimization, transfer pricing, companies, vulnerabilities indexes, EU list

JEL: F23, H26

USD: 336.22+339.94

1. Tax haven. Some theoretical considerations

In the specialized literature there are several definitions of tax havens, some authors considering that there are as many definitions as how many tax havens are. It can be defined as the geographical space within which numerous and varied fiscal facilities are granted: no taxes are charged, banking secrecy is ensured, the development of commercial activities and the transfer of benefits is stimulated, there are no restrictions regarding currency exchanges.

Tax havens are territories that offer foreign investors favorable tax rates (Hines, J.R, 2010), lax regulatory policies, and banking and business secrecy. Tax rates for corporations and individuals can be zero, nominal or very low; the secrecy implies a lack of transparency in the implementation of a legal framework and there also is the lack of effective exchange of tax information with foreign tax authorities. They usually have sufficient autonomy to draft their own fiscal and financial laws and regulations, which helps non-resident individuals/corporations to avoid regulatory obligations imposed on them in the places where those non-resident individuals or corporations carry out their substance of the transaction their economic (Palan, 2010).

However, to define a tax haven, tax facilities are not enough, but political and social stability, a solid infrastructure (means of transport and communication, hotels and restaurants) as well as competent professionals (lawyers and bank officials) are also necessary.

The predominant characteristics of tax havens are:

- location in close proximity to the seas and oceans;
- most tax havens are small, recently independent states or autonomous territories with an exotic location and a small population;
- offers tax advantages, compared to other legal entities, to companies that establish their registered office or to natural persons that have their residence in their territory, in order to attract expanding companies, attract capital and stimulate the emergence of activities necessary to ensure the economic and social balance;
- protection by law of financial or commercial operations carried out by natural or legal persons;
- banking secrecy;
- lack of control over the currency;
- permanently adapts its tax legislation in accordance with its evolution on an international level (Haita, G., Héguin de Guerle, O., 2015).

The main advantages of tax havens derive from the fact that: some countries do not charge any tax on income, on capital gains, on wealth; other countries have established a tax levy on income related to a territorial base: if the benefits do not have their source in the territory of the respective state, there is no tax; other countries still have low tax rates; certain countries offer specific benefits for specific types of companies (eg holding companies, exempt companies, etc.). The purpose of using tax havens is "to pay less and earn more" (Buziernescu, R., 2006).

According to the OECD (2000), tax haven practices could be extremely harmful because:

- It can erode the national tax bases of other countries;
- It can change the structure of taxation by moving part of the tax burden from mobile economic sectors to relatively immobile economic sectors and from income to consumption;
- May discourage compliance by taxpayers and increase administrative costs of enforcement;
- It can prevent the application of progressive tax rates and the achievement of redistributive objectives.

Tax havens can be classified according to several criteria. Thus, depending on their importance, they are primary and secondary (Buziernescu, R., 2006).

The *main/ principal tax havens* are classified according to the main legal provisions, where we have:

- countries that do not apply any type of taxation on income and capital gains (called "zero havens") for individuals: Bahamas, Bahrain, Bermuda, Cayman Islands, Nauru, Saint-Vincent, Turks and Caicos, Vanuatu and the Principality of Monaco ;

- countries where income or benefit tax is established on a territorial basis: Costa Rica, Hong Kong territory, Liberia, Malaysia, Panama, Philippines, Venezuela. In these countries, taxpayers benefit from an exemption of benefits obtained through operations carried out outside the territory;

- countries with slightly higher tax rates: Liechtenstein, Switzerland, British Virgin Islands, Netherlands Antilles, Jersey, Guernsey, Isle of Man, Ireland. The quotas are at a low level because they are thus established by the states or as a result of the application of quota reductions, due to tax agreements regarding double taxation;

- countries that offer specific advantages to holding companies or offshore companies: Singapore;

- countries that offer tax exemptions to industries created in order to develop exports: for example, Ireland, for companies created before January 1, 1981;

- countries that offer other advantages specific to certain companies: Antigua, Anguilla, Grenada, Jamaica, Barbados.

Secondary tax havens include:

- small countries: Vatican City, Republic of Malta, French Polynesia, Tonga Islands, Mauritius Islands, Haiti, Virgin Islands, Jamaica, Taiwan. Characterized by a small area and a numerically small population, without fulfilling all the characteristics of the main tax havens, they either do not apply any kind of taxation, or do not tax certain incomes made by individuals or companies, or grant exemptions for the activities carried out by certain companies, or set very low rates;

- industrialized countries, which can become a point of attraction for the activities carried out by some companies, such as: USA, France, Italy, Belgium, Austria. Parallel to the fight against tax evasion, industrialized countries are tempted to grant attractive fiscal facilities, by granting tax reductions or exemptions, to attract foreign capital or increase exports.

Secondary tax havens are characterized by the fact that the level of taxation of certain forms of income is high, but they present certain provisions of a particular nature, which can be used in a tax planning operation by investors.

Depending on the geographical area in which they are located, tax havens are grouped as follows:

- Caribbean and Central America - Bermuda, Panama, Costa Rica, Belize, Bahamas, Antigua, Netherlands Antilles;

- Asia-Pacific area – Lebanon, Dubai, Marshall Islands, Virgin Islands, Singapore, Hong-Kong;

- Africa-Indian Ocean area – Liberia;

- Europe area – Andorra, Cyprus, Gibraltar, Isles of Man, Liechtenstein, Malta, Monaco.

Depending on the people who use them, tax havens are divided into:

- *Tax havens for individuals*: Andorra (tax is zero); Bahamas (there are no taxes, only certain traps to avoid); Campione d'Italia (a small region with no income

tax, practicable for nationalities other than Italians and not doing business with Italy); Cayman (no income tax); Cyprus (reserves tax privileges for retired individuals); Monaco (does not charge income tax).

• *Tax havens for legal entities*: Bahamas, Bermuda, Turks, Caicos, Cayman - non-taxable companies can be established here, if they have an external activity; Bahrain – which does not tax foreign companies. It is preferred by Arabs; Cyprus - is a locality where there is an uninterrupted activity, thanks to a skillful mix between the notion of residence and that of non-residence; Guernsey and Jersey – are countries where non-resident companies are exempt from taxes.

Analyzing the jurisdictions of the states/territories that represent true tax havens, OECD (1998) identified four main (and common) factors that can constitute sufficiently accurate criteria for the determination and delimitation of these "special areas" where a privileged tax system is practiced .

Thus, first of all, it should be noted that, in any tax haven, the legislation on taxes and duties is either absent or insignificant.

A second criterion is the degree of transparency or even the lack of transparency vis a vis the way in which tax legislation is applied to certain categories of taxpayers in a certain territory. The less transparent the application method is and the more difficult it is for the tax authorities to find the information needed to determine the level of tax owed by some taxpayers, the closer we are to or even in the heart of a tax haven.

Thirdly, "general secrecy", namely the lack of communication and the refusal to exchange information. The OECD asked the states to adopt a "bespoke" information exchange system that would allow them to ask for and provide the specific information needed for tax audits. An essential element of these exchanges of information is the way to guarantee the confidentiality of fiscal situations, as well as the protection of taxpayers' rights.

The fourth criterion for the identification of tax havens is the lack of substantial activities to be carried out in the area under the jurisdiction of a state.

The OECD recommended the states to conclude cooperation agreements and to enter into a common system of information exchanges necessary to establish a database on account of which they can fight more effectively against international tax evasion and money laundering. Only some of the states that are considered to have privileged taxation, Cyprus, Gibraltar, Guernsey, Jersey, Isle of Man, Malta, San Marino, responded to this call; the principalities: Andorra, Liechtenstein and Monaco refused to cooperate.

2. Ways of supplying tax havens

The main methods are tax optimization or tax avoidance and transfer pricing.

The ways of using the advantages regarding tax evasion, related to the use of tax havens by taxpayers, are diverse (Idita, M., 2009). They can be concretized in the following aspects:

- the investment of capital, through phantom companies that are based in the "tax haven" and that will not pay taxes or will pay very low taxes. Also, such companies located in the "tax haven" can serve as intermediaries in the relations between the subsidiaries and branches of the companies based in the states that do not offer such advantages;

- formation of "captive" insurance companies, which are constituted by a group of companies with the aim of insuring their risks. Thus, the insurance premiums paid by the various commercial companies to the insurance company will be deductible from the profits made, thus, the taxable base and the profit tax will be reduced respectively. On the other hand, the insurance company, being located in the "tax haven", will not be subject to taxation regarding its profits. The main sphere of action of these "captive" insurance companies is the territory of Bermuda Islands, as well as that of the Bahamas Islands;

- investment of capital in banking activities. It is known internationally that most of the big banks have branches located in one or more of these haven states;

- the granting of licenses. Licensing activity can be carried out in the territories of fiscal havens in order to avoid the payment of taxes. Many companies based in other countries place the intellectual property rights they own (for example, industrial patents, trademarks, copyrights, etc.) in the possession of subsidiaries located in one of the countries considered as "tax havens" and thus, they do not pay the taxes corresponding to the transactions concluded regarding these rights;

- the establishment of a subsidiary with the role of "treasury", for the purpose of realizing the loan mechanism. In this case, the parent company owns a subsidiary in the tax haven. The mother company borrows from a bank in its country of residence. For this loan, he will pay the interest, which is a deductible expense at the parent company level. The loan received by the parent company is later transferred in the form of a loan to the tax haven subsidiary. The subsidiary places the loan at a bank in the form of a deposit, for which it receives interest. The interest in the tax haven is not taxed (by withholding). In this way, at the level of the parent company, the interest reimbursed by the subsidiary is not reduced;

- the granting of "upstream" loans. It is a scheme used when the parent company has cash that it uses to buy shares from a company placed in a tax haven. In this way, the given company becomes a subsidiary of the parent company. The next step consists in the fact that the subsidiary grants a loan to the parent company, for which the latter will pay the subsidiary an interest. The interest paid in this way is a deductible expense at the level of the parent company, and at the level of the subsidiary it is not imposed or is imposed with a small rate. In this way, the parent company borrows its own money;

- the establishment of a branch which has the simple attribution of "non-taxed treasury". In this case, the parent company, when it has an income surplus, decides to invest in a tax haven by buying shares from a company registered in that haven. In turn, the tax haven branch deposits the money with a bank, also located in the tax

haven. The interest received by the subsidiary from the bank is not imposed neither in paradise nor when transferring the dividends of the parent company;

- the use of the "dividend trap" scheme, when the parent company directs its income from dividends in several jurisdictions where the dividend tax rates are low or non-existent.

A. Regarding the **Transfer Pricing**, it is a technique used by multinational corporations to shift profits from the countries in which they operate to tax havens, which involves a multinational selling its goods and services at an artificially high price. (Idita, M, 2009)

The problem of formation of transfer prices is of decisive importance when choosing the model of international fiscal planning. Although transfer pricing rules exist in most developed countries, in practice their application varies from country to country, depending on the level of rigidity of the legal framework. Some countries respect them very strictly, others have them only formally, applying them case by case, depending on the situation.

Transfer pricing and tax havens, considered as both individual and combined practices, negatively affect a country's ability to implement fiscal policy and improve its capacity to collect budget revenues. The problem is even greater in the case of former socialist countries with a fragile economy, whose development is vitally linked to the elimination of legal or illegal tax evasion practices.

A common feature of transfer pricing cases is the difference between the level of taxation of the profit obtained in the country of residence of the parent company and the taxation levels existing in the countries where the other member companies of the group are registered, the profits migrating to the countries where they are the least taxed. Once transfer pricing and tax havens are combined, the resulting benefits grow impressively. Combating the problems created by the corroboration of transfer prices with tax havens raises an even greater obstacle: that of the cooperation between the source country and the country of residence.

In practice, a series of profit transfer methods were highlighted, using both tax havens and transfer prices:

- Intracompany/group loans;
- The debt-to-shares conversion mechanism – the parent company grants almost free financing to the subsidiaries, the interest being capitalized later;
- The interest rate mechanism - in this situation the parent company grants a loan to subsidiaries at a very high interest rate (the phenomenon called "thin capitalization");
- Royalties mechanism – this strategy assumes that the entities of a group that own rights/patents, grant these intangible assets to other entities within the group for different amounts, depending on the fiscal specifics of each jurisdiction;
- The mechanism of service provision;
- The dividend mechanism.

A particular problem arises when loans are granted between affiliated companies. In this sense, the legislator expressly established the method applied by

the tax administration in this situation. Thus, if a person receives such a loan, the market price for such a service is constituted by the interest accepted by independent persons for such services, including the credit administration commission.

Multinational companies avoid taxes by overvaluing imports and undervaluing exports; this technique is called "the use of transfer pricing" and is practiced especially by multinational groups that thus "squeeze" their profits in the most fiscally advantageous regions of the globe.

Once transfer pricing and tax havens are combined, the benefits of transfer pricing increase dramatically and depend on the differences between the tax rates in the source country/countries, the country of residence and those practiced in the tax havens included in the scheme.

B. Tax evasion and tax optimization

Tax havens offer, through what is called an international planning strategy, the avoidance of the tax burden in exchange for the payment of a "residence annuity". International tax planning is essentially based on the use of tax havens and the use of double taxation treaties.

Tax havens can be real sophisticated instruments of international tax evasion, there is a very fine and sensitive line between "tax evasion" and "the right to avoid taxes", which makes it difficult to distinguish between the two (Trandafir, C., 2012).

Choosing an optimal tax haven should not be random for an investor; he, in his actions, must first of all take into account the purpose for which the new entity is established and the type of business that will be conducted through the offshore company, the level of taxation and last but not least the reputation, the credibility of the tax haven.

Fiscal evasion consists in evading taxpayers, natural or legal persons, by any means, in whole or in part, from the payment of fees, taxes and/or any other amounts due to the general consolidated budget.

With regard to the means of concealment used for the purpose of evading citizen's debts, as recognized in the specialized doctrine (Diaconu, P, 2004), they can be divided into the following categories:

- exploiting the legislative insufficiency or even the possibilities left by the legislator with certain intentions;
- illegal procedures.

According to this classification, tax evasion can be legal and illegal, as well as national or international, if we refer to the territory. Therefore, we can speak of legal tax evasion whenever the taxpayer, through his action/conduct to circumvent the legal provisions, resorts to a combination not foreseen by the legislator, therefore "tolerated" by escaping from sight. This form of evasion is possible when the law is lacunae and/or presents inadvertences, even legislative vices we could say, which are speculated by taxpayers.

Thus, taxpayers find certain means and, exploiting the legislative inadequacies, evade legally by evading, in whole or in part, the payment of taxes; the only "culprit" of tax evasion through such means is the legislator.

This form of tax evasion, based on the favorable interpretation of the law, can be considered a **way of tax optimization**, since avoiding the payment of taxes in whole or in part, if carried out within the limits of legal requirements, can constitute a goal in itself. Legal tax evasion is the most attractive form of evasion because it is done within the limits of the legal framework.

Fiscal optimization means a planning of giving to the state and avoiding unnecessary taxes. Then, it's a form of wealth protection. And, thirdly, it is about the anonymity that some structures of this type can offer. These three needs are covered by what other jurisdictions offer.

Tax planning as a legitimate practice, tax havens and the desire of tax payers to pay as little tax as possible have a considerable age and have been tacitly accepted by all countries of the world until recently. Tax planning, in recent years, has become more and more sophisticated, and in this context, aggressive tax planning has appeared, which consists of taking advantage of the weaknesses of a tax system or the mismatches between two or more tax systems, in order to reduce the obligation fiscal.

In fact, *tax planning and optimization* is applied within groups of companies, especially within multinationals that, in the context of tax pressure, or rather a tax burden from certain tax jurisdictions, want to optimize their tax situation by reducing in legal way of the taxable base. The member states of the European Union (EU), in fact the tax authorities of these countries, consider it quite difficult to find the best tools to protect their national tax systems from the erosion of the taxable base through tax planning.

National provisions are not always the most efficient, both because of economic globalization, but, in particular, because of the size, the cross-border extent of tax planning structures. That is why there was and is a need for a concerted action at the level of the European Union, in the sense of adopting unitary measures to combat aggressive fiscal planning, measures that could lead to a reduction of its consequences on the budgets of these states.

There are situations when tax payers, availing themselves of the provisions of conventions to avoid double taxation, also use tax planning engineers so that the income escapes the taxation of all tax authorities from the tax jurisdictions involved in the transactions.

The differences between tax evasion and tax optimization are the following:
- *tax evasion* is based on an agreement or an arrangement not permitted by law, the purpose of which is to obtain tax advantages, achieved by means that would not normally be used, which is not supported by any kind of economic and commercial substance, generating rights and obligations that would not normally arise between independent legal entities and that use the legal provisions improperly and abusively;

- *fiscal optimization* is supported by economic substance, it always starts from economic planning, risks are allocated according to the functions performed by each entity participating in the transaction, and profits are divided according to the functions performed and the risks assumed.

Therefore, the *methods of tax reduction* used by multinational companies are: transfer pricing, the use of low tax jurisdictions, the completion of trade circuits by overtaxed companies from high tax countries with transactions made with affiliated companies from low tax countries, not taking into account where the business is actually carried out and exploiting the provisions of the Conventions for the Avoidance of Double Taxation, at the same time highlighting that the directors of multinationals have as their objective set by the shareholders to operate in the most efficient and profitable way, for which they create their financial structures in locations that allow them to work in the most economically and fiscally advantageous way possible.

Profit shifting, perhaps the most important objective of a tax strategy, requires a multinational to identify what is the amount of profit made during a period in a jurisdiction with high taxation and to look for ways to move it to areas with low or even zero taxation.

3. Tax havens, secret jurisdictions, illicit financial flows and indicators to measure vulnerabilities at the global level. When we talk about tax havens, we are implicitly talking about capital migration and illicit financial flows, secret jurisdictions, as well as the tools that measure, globally, these vulnerabilities (tools used in the form of Indices, made by the Taxjustice organization).

One definition of capital migration is "the transfer of assets abroad to reduce the loss of return or loss of control over financial wealth due to government-sanctioned activities." (Taxjustice.net) This definition involves two aspects, respectively the concepts of "escape" and "elsewhere", fundamental in defining tax havens or secret jurisdictions. "Capital flight" has several connotations, often referring to money fleeing a country to a foreign tax haven, thereby harming the home economy and society. Money can flee for various reasons: to escape taxes, prosecution, economic risk and turbulence, confiscation, currency risk, or to make higher profits elsewhere.

The term *illicit financial flows* is commonly defined as the cross-border movement of money that is obtained, transferred or used illegally. The term has limitations because, by definition, it excludes many important phenomena, such as abusive activities that do not necessarily involve breaking the law. However, it also has a big advantage: while the word "flight/flight" in the phrase "capital flight" puts the spotlight on the (poorer) countries that are victims of the phenomenon, suggesting that it is up to them to solve the problems, Illicit financial flows involve victim countries and tax havens that receive it.

Tracking a country's vulnerability to illicit financial flows is done through *the Illicit Financial Flows Vulnerability Tracker*, which helps countries identify the trading partners and channels that pose the greatest risks to their economies.

Illicit financial flows are transfers of money from one country to another that are prohibited by law, rules or custom. By enabling money laundering and corruption, and by reducing the government funding available in a country, illicit financial flows harm the economies, societies and governance of countries around the globe.

A key challenge in addressing these illicit transfers has been the difficulty for countries to identify the channels and trading partners that pose the greatest risks for illicit financial flows. The *Vulnerability Tracker* solves this problem by reporting the level of vulnerability to illicit financial flows that each country faces against some main channels: trade (exports and imports), banking positions (claims and liabilities), foreign direct investment (in external and internal) and portfolio investments (external and internal). The Vulnerability Tracker also compares countries' levels of vulnerability and identifies the trading partners that generate the highest illicit financial flow vulnerability for each country.

The vulnerability captures how financially "secretive" the country's trading, investment or banking partners are. Vulnerability is the average level of financial secrecy of all partners with which the country trades or invests for a given channel, weighted by the volume of trade or investment for which each partner is responsible. For example, if all of the foreign direct investment a country receives comes from the Cayman Islands, one of the world's biggest enablers of financial secrecy, the country would have a high degree of vulnerability to foreign direct investment.

Tax havens and secret jurisdictions

As previously stated, a *tax haven*, in general, is a country or jurisdiction that allows multinational corporations and individuals to escape the rule of law in the countries where they operate and reside and pay less tax than they would in respective countries. The term tax haven itself is troubling because, while these places allow corporations and individuals to evade tax laws, they also allow them to circumvent criminal laws, transparency requirements, financial regulations, inheritance rules, and more others.

The term "*secret jurisdiction*" is used instead of tax haven to refer to jurisdictions that specialize in allowing individuals to hide their wealth and financial affairs from the rule of law, rather than allowing multinational corporations to shift taxes from the countries in which they operate to pay less tax. Ireland, for example, is a corporate tax haven, but not quite a secret jurisdiction; Switzerland and Luxembourg offer secret banking, corporate tax avoidance and a wide range of other offshore services. The UK does not offer secret banking, but sells an even wider range of offshore services, including lax financial regulations.

Several international bodies have their own lists of tax havens, which are often distorted by the political factor, being politicized and not evidence-based lists.

These lists tend to exclude or minimize large and powerful nations like the US and highlight the smaller and weaker ones.

We have two indexes that are the result of years of exhaustive research on financial secrecy and corporate tax abuse, respectively *the Financial Secrecy Index* - ranks jurisdictions according to the degree of global financial secrecy they allow, *the Corporate Tax Havens Index* - ranks jurisdictions according to the global abuse of corporate taxes that they allow.

At global level, according to The State of Tax Justice Report (Tax Justice Network, 2021) countries lose 483 billion dollars in revenues a year, composed of \$312 billion due to cross-border corporate tax abuse and \$171 billion due to offshore tax abuse by wealthy individuals. Global tax abuse continues to hit lower income countries more severely than higher income countries. While higher income countries lose more tax in absolute number, their tax losses represent a smaller share of their revenues (9,7 per cent). Lower income countries in comparison collectively lose the equivalent of nearly half (48 per cent) of their public health budgets.

Table 1. Tax revenue losses at regional level, 2021

<i>Country</i>	<i>Total annual tax loss (USD million)</i>	<i>Total annual tax loss (% of GDP)</i>	<i>Of which: Corporate tax abuse (USD million)</i>	<i>Of which: Offshore wealth (USD million)</i>
Africa	17.117,5	0,7%	14.796,79	2.320,7
Asia	76.946,7	0,3%	52.391,9	24.554,8
Caribbean and American islands	1.605,7	0,6%	943,5	662,2
Europe	225.221,0	1,1%	126.012,7	99.208,3
Latin America	35.583,1	0,6%	32.247,1	3.336,0
Northern America	118.795,8	0,6%	80.390,6	38.405,2
Oceania	7.641,1	0,5%	5.404,5	2.236,6

Source: Tax Justice Network, 2021, The State of Tax Justice Report

From the table above, we see that in Europe there is the largest loss of tax revenue, mainly due to corporate tax abuse, followed by North America and Asia.

Thus, in order to stop/ reduce these large tax revenues losses, it is recommended that the authorities to introduce:

- **excess profit tax** on multinational corporations making excess profits during the pandemic (for example, global digital companies, in order to cut through profit shifting abuses). Multinational corporations' excess profit would be identified at the global level, not the national level, to prevent corporations from underreporting their profits by shifting them into tax havens, and taxed using a unitary tax method.

- **wealth tax**, through which to help reduce inequalities, which were exacerbated during the pandemic years, by taxing illegally held offshore assets. The

pandemic has led to a significant increase in the wealth of the rich, even though unemployment has risen to record levels in many countries.

- **UN tax convention**, which means to shift the responsibility of setting tax rules from the OECD to the UN (United Nation); a UN tax convention is made up of an intergovernmental UN forum for the urgent negotiation of further changes to the international tax rules and a Centre for Monitoring Taxing Rights to raise national accountability for illicit financial flows and tax abuse suffered by others (EUTAX Observatory, 2021).

4. EU actions against tax havens

Tax havens negatively affect the economies of states; there are three major ways in which offshore centers undermine the interests of poor countries.

- Tax competition and tax evasion - Tax havens and harmful tax practices provide opportunities for big business and wealthy individuals to escape their tax obligations. This limits countries' ability to raise revenue by taxing both their own residents and capital held by foreigners. This can seriously undermine the ability of governments in poor countries to make vital investments in the social services and economic infrastructure on which human well-being and sustainable economic development depend.

- Money laundering. The offshore world provides a safe haven for proceeds from political corruption, illicit arms trafficking, illegal diamond trafficking and the global drug trade. While some havens such as the Channel Islands and Cayman Islands have introduced anti-money laundering legislation, the problem remains widespread.

- Financial instability. The offshore system contributed to the increased incidence of financial crises that destroyed livelihoods in poor countries. Tax havens are now seen as central to the functioning of global financial markets. Currency instability and the rapid growth and reversal of capital flows around the world became defining characteristics of the global financial system in the 1990s.

The EU did not take significant and overt action directly against tax havens in the last decades of the 20th century. Based on the analyses, EU legislation has so far aimed at combating tax evasion and fraud, particularly in the area of VAT, aggressive tax planning and tax avoidance. At the beginning of the 21st century, based on the BEPS initiative, the EU took some measures to combat tax evasion, especially ATAP and ATAD. The latest proposals of the European Commission are focused on: the automatic exchange of information and new transparency rules, a new proposal for a directive on tax intermediaries, the adoption of the fifth anti-money laundering directive, the creation of a blacklist of tax havens (similar to the OECD list).

The increasing pressure of the EU in the fight against tax havens can be seen positively. In the EU Member States, the automatic exchange of information in the field of taxation and money laundering has been improved both in the legislative field and in the use of IT systems in tax practice. Creating a black and gray list of tax

jurisdictions includes 4 phases: country selection, screening, listing and monitoring. In 2017, EU member state ministers agreed at an ECOFIN meeting on a blacklist of tax havens. This was the result of an assessment of 92 tax jurisdictions from a total of 213 countries according to three main criteria: transparency of the tax system, fair taxation and the country's commitment to international cooperation to combat tax fraud.

We mention in this context the List of Non-Cooperative Jurisdictions for Fiscal Purposes, an instrument of the European Union, through which non-EU countries are listed that encourage abusive tax practices and erode the income from the corporate tax of the member states.

Jurisdictions that do not yet comply with all international tax standards but have committed to reform are included in a state-of-the-art document. Once a jurisdiction meets all of its commitments, it is removed from the Annex.

Currently, the List adopted by the Council consists of: American Samoa, Fiji, Guam, Palaum, Panama, Samoa, Trinidad and Tobago, US Virgin Islands, Vanuatu. The Council also decided to remove Anguilla, Dominica and Seychelles, which were previously listed as not meeting the EU's tax transparency criteria of being classified as at least "largely compliant" by the OECD Global Forum in concerns the exchange of information upon request. The delisting was preceded by the forum's decision to grant these jurisdictions further review in the matter.

Costa Rica, Hong Kong, Malaysia, North Macedonia, Qatar and Uruguay were also added to this document, while Australia, Eswatini and Maldives implemented all necessary tax reforms and were therefore removed from it.

Conclusions. Although there is no universally accepted definition of what constitutes a "tax haven", it is generally a country or jurisdiction that allows multinational corporations and individuals to escape the rule of law in the countries where they operate and reside and to pay less tax than they should in those countries. The term tax haven itself is troubling because, while these places allow corporations and individuals to evade tax laws, they also allow them to circumvent criminal laws, transparency requirements, financial regulations, inheritance rules, and more others.

In recent years, multinational companies in almost all economic sectors have recorded a significant increase in global revenues, an increase that comes largely from Asia, Africa or Eastern and Central Europe, where employment growth and living standards have led to an increase in the consumption of goods and services. To benefit from this development, states have entered a continuous process of attracting foreign investment, by providing various economic facilities or subsidies, often in close competition with neighboring states.

Increased capital mobility, widespread practices of aggressive tax planning by multinational companies, and the behavior of some Member States to attract capital to their jurisdictions have led to the appearance of international tax havens. The largest tax havens in the world are the OECD member states: the United

Kingdom, the Netherlands and Luxembourg. According to the latest estimates, countries lose more than \$ 480 billion annually due to global tax abuse.

Other effects of profit shifting in tax havens, besides affecting the tax revenues, we consider that they are: decrease in revenues to the domestic budgets, deepen inequalities between individuals and economic actors in the economic and social context, the lack of transparency of national and national public finances, which makes it possible to link business and investment funds (net money) with funds from crime (money laundering).

According to the latest OECD tax regulations (octomber 2021), the 15% global minimum tax might reduce corporate profit shifting and induce a realignment of profits with economic activity; also, other recommendations are related to the introduction of the pandemic excess profits taxes and the wealth taxes or the UN (United Nation) tax convention.

REFERENCES

1. Buziernescu, R., 2006, International tax havens, Finante Magazine – Challenges of the future, no. 6
2. Diaconu, P., 2004, How do accountants make money? Tax evasion. Tax havens. Creative accounting, Economic Publishing House
3. Haita, G., Héguin de Guerle, O., 2015, Structure organized offshore. Tax fraud and tax optimization in an international context, RFPC no. 7-8
4. Hines, J.R., Jr., 2010, Treasure Islands, The Journal of Economic Perspectives, No. 4
5. Idita, M., 2009, Tax havens and transfer prices, ProExcelsior Magazine, Public Law category, No. 1st of September
6. Palan et al, 2010, Tax Havens: How Globalization Really Works
7. Trandafir, C., 2012, Off-shore companies between legal and illegal regulation, Universul Juridic Ed., Bucharest
8. *** European Commission, 2022, Common EU list of third country jurisdictions for tax purposes, https://taxation-customs.ec.europa.eu/common-eu-list-third-country-jurisdictions-tax-purposes_en#heading_3
- 9.*** EC, 2021, Taxation: Historic global agreement to ensure fairer taxation of multinational enterprises. European Commission. Brussels
10. *** EUTAX Observatory, 2021, New forms of tax competition in the European Union : An empirical investigation
- 11.*** Oxfam, 2022, EU countries fall short of their promises to stop tax havens, <https://www.oxfam.org/en/press-releases/eu-countries-fall-short-their-promises-stop-tax-havens>
- 12.*** OECD, 2021, BEPS Action 5 on Harmful Tax Practices – Transparency Framework. Peer Review Documents. Organization for Economic Co-operation and Development. February 2021.

- 13.*** Oxfam, Tax havens: Releasing the hidden billions for poverty eradication, OXFAM GB POLICY PAPER
- 14.*** OECD, 2009, Countering offshore tax evasion. Organization for Economic Co-operation and Development. Paris
- 15.*** OECD, 2000 Progress Report: Towards Global Tax Co-operation: Progress in Identifying and Eliminating Harmful Tax Practices. Organization for Economic Co-operation and Development. Paris
- 16.*** Tax Justice Network, 2021, The State of Tax Justice Report
- 17.*** <https://taxjustice.net/indexes-tools/>

DISCUȚII PRIVIND PRAGURILE DE ÎNDATORARE ȘI LEGĂTURA DINTRE DATORIE ȘI CREȘTERE ECONOMICĂ

Camelia MILEA, Dr. cercetător științific III,
Centrul de Cercetări Financiare și Monetare al Academiei Române
„Victor Slăvescu”, Romania

<https://orcid.org/0000-0002-6810-2164>, camelia.milea@icfm.ro

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.10>

Summary

Public debt has increased significantly in most countries in the last 3 years as a result of the global crisis that has begun in 2020 in the context of the outburst of covid-19, and of the effects of the measures adopted by the authorities in order to stop the spread of the disease. In this context, the author aims to analyze what is the level of debt beyond which it is no longer sustainable, and it becomes a burden for the debtor economy, as well as the factors that influence this level. The article⁶ explains what the debt threshold is. Next, it is shown, based on economic literature, the elements that exert influence on debt thresholds, but also what are the factors on which depend the effects of public debt on economic growth. The notion of debt threshold is used by some researchers to describe a level of debt to GDP beyond which debt no longer supports economic growth, but it has negative effects on economic growth. The methodology used consists of comparative and descriptive analyses, literature review.

Keywords: *debt, level, risk, threshold, sustainability, economic growth*

JEL: *F34, H63*

UDC: *330.3:339.7*

Introducere. Începând din 2008, efectele crizei economico-financiare globale au început să afecteze economia mondială. Printre aceste efecte se numără creșterea rapidă a datoriei publice în economiile avansate, determinată, în principal, de o estimare supraoptimistă a situației fiscale înainte de criză, de reducerea veniturilor publice și majorarea cheltuielilor sociale în timpul crizei, de costurile cu restructurarea sistemului bancar, de politicile fiscale contraciclice.

De asemenea, datoria publică a crescut semnificativ în majoritatea țărilor în ultimii 3 ani ca urmare a crizei globale începute în 2020 în contextul apariției covid-19, și a efectelor măsurilor adoptate de autorități pentru a combate răspândirea acestui virus (printre măsurile cu efectele cele mai importante se numără închiderea (temporară) a unor firme, ceea ce a antrenat întreruperea producției, restricționarea circulației oamenilor și a mărfurilor, cu consecințe în direcția încetinirii economiilor naționale, și a economiei globale, prin contracții ale nivelului producției, ale cheltuielilor gospodăriilor, ale investițiilor și comerțului internațional (Comisia

⁶ The article is based on the research project " **Indebtedness and sovereign debt management. Requirements for Romania**", elaborated in CFMR "Victor Slăvescu" in 2020, under the coordination of Camelia Milea, Ph.D.

Europeană, 2020)). Drept urmare, au apărut cheltuieli excepționale pentru finanțarea sistemelor de sănătate și a asistenței medicale publice, precum și pentru acordarea de sprijin social și fiscal, antrenând majorarea nivelului datoriei publice în majoritatea țărilor lumii.

Din acest motiv, multe guverne încearcă să determine un nivel „sigur” al datoriei publice și al deficitului fiscal, obiectiv dificil de atins având în vedere că nu există un criteriu uniform de siguranță fiscală pentru toate economiile. În plus, într-o economie globalizată, cu cicluri de afaceri neregulate este greu de stabilit în ce fază a ciclului se situează fiecare economie, fapt esențial pentru evaluarea indicatorilor fiscali.

De-a lungul timpului, majorarea datoriei publice a ridicat semne de întrebare cu privire la nivelul peste care ar putea determina încetinirea creșterii economice. Există un astfel de „punct de vârf”? Cât de puternic ar fi impactul asupra creșterii economice dacă datoria ar depăși pragul maxim de îndatorare? Ce s-ar întâmpla dacă datoria ar rămâne la niveluri ridicate pentru o perioadă lungă de timp?

În acest context, considerăm utilă realizarea unei analize privind nivelul datoriei dincolo de care aceasta are efecte negative asupra creșterii economice.

În continuare, autoarea va analiza care este nivelul datoriei dincolo de care aceasta nu mai este sustenabilă, și devine o povară pentru economia debitoare, factorii care influențează acest nivel, dar și posibilele efecte ale datoriei publice asupra creșterii economice, precum și factorii de care depind aceste efecte.

Considerații privind pragurile de îndatorare și legătura dintre nivelul datoriei și creșterea economică.

Pragul de îndatorare reprezintă o limită peste care se consideră că împrumuturile obținute nu vor fi plătite. Aceste praguri sunt niveluri ale unor indicatori ai îndatorării recomandate pe plan internațional, și sunt diferite pe categorii de țări. Se constată că țările dezvoltate au praguri de îndatorare mai ridicate comparativ cu cele mai puțin dezvoltate.

Modelul „intoleranței la datorii” realizat de Reinhart et al. (2009) susține că economiile mai puțin dezvoltate întâmpină dificultăți macroeconomice la niveluri mai scăzute ale datoriei externe comparativ cu țările cu venituri ridicate. *Intoleranța la datorii* (de Reinhart et al. (2009)) este definită ca o constrângere extremă pe care o înregistrează multe piețe emergente la niveluri ale datoriei externe, care ar părea destul de ușor de controlat conform standardelor țărilor avansate. Constrângerea/presiunea implică în mod obișnuit un ciclu vicios de pierdere a încrederii, rate ale dobânzii în creștere pentru datoriile publice externe și împotrivirea decidenților politici de a rambursa datoria către creditorii străini. Neplata poate avea loc adesea la niveluri de datorie situată sub pragul de 60 % din PIB stabilit în Tratatul de la Maastricht. Reinhart et al. (2009) concluzionează că *pragurile de datorie sigură par să depindă în mare măsură de istoricul țării în materie de neplată și inflație.*

În analizele realizate, Reinhart et al. (2009) folosesc doi indicatori care se pot substitui, și anume: datoria externă în PNB și datoria externă în exporturi, care măsoară vulnerabilitatea de a se produce o criză a datoriei externe.

Analizând crizele datoriilor suverane din țările cu venituri medii în perioada 1970-2008, Reinhart et al. (2009) arată că datoria externă a depășit 100% din PNB în doar 16% din cazurile de neplată sau de restructurare, că mai mult de jumătate din situațiile de neplată s-au produs la niveluri mai mici de 60% din PNB și că au existat aproape 20% din cazuri de neplată a datoriei externe la niveluri ale datoriei sub 40% din PNB (vezi tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1. Nivelurile datoriei externe la momentul crizei datoriilor, în perioada 1970-2008

Intervali pentru ratele datoriei externe în PNB la sfârșitul primului an de neplată/restructurare (%)	Pondere din totalul situațiilor de neplată sau restructurare în țările cu venituri medii (%)
< 40	13
41-60	40
61-80	13
81-100	20
> 100	13

Sursa: Reinhart et al. (2009)

Analiza lui Reinhart et al. (2009) arată că *atunci când nivelurile datoriei externe a piețelor emergente depășesc 30-35% din PNB, crește semnificativ riscul apariției de probleme privind plata datoriilor.*

Noțiunea de *prag de îndatorare* este folosită de unii cercetători pentru a descrie un nivel al datoriei în PIB dincolo de care datoria nu mai susține creșterea economiei, ci are efecte negative asupra creșterii economice.

Există motive teoretice și empirice pentru care pragurile de îndatorare ar putea varia în funcție de venitul național al fiecărei țări. Datoria poate avea consecințe diferite în țările cu venituri mici, din cauza piețelor financiare interne mai puțin dezvoltate, a unui grad diferit de deschidere comercială (Frankel și Romer 1999; Levine și Renelt 1992); și unor instituții mai puțin dezvoltate sau inexistente (Acemoglu et al., 2003; Alfaro et al., 2008). Nivelurile datoriei în țările cu venituri mici pot avea, de asemenea, implicații diferite asupra creșterii economice prin canalul inflației. Guvernele din țările fără piețe de obligațiuni bine dezvoltate au recurs la monetizarea datoriei publice prin vânzarea obligațiunilor către băncile lor centrale. Drept urmare, studiile empirice au găsit o legătură între deficitele fiscale și inflația în țările cu venituri mici, dar nu au găsit o legătură sistematică în țările cu venituri mari (Catao și Terrones 2005; Pattillo, Poirson și Ricci 2002).

În lucrarea lor (Caner, Grennes, Koehler-Geib, 2010), încearcă să arate dacă există un nivel al datoriei publice dincolo de care aceasta afectează negativ creșterea economică și cât de important este impactul majorării datoriei publice peste acest nivel asupra creșterii economice. În analiză se folosește tehnica estimării pragului

(metoda pragului a lui Hansen (2000)), care permite determinarea nivelului pragului și a semnificației acestuia. Studiul analizează datele pentru 101 țări (26 de țări dezvoltate și 75 de țări în curs de dezvoltare) și acoperă perioada 1990-2008. Analiza se bazează pe medii pe termen lung (aproape 30 de ani), astfel încât abaterile temporare de la medie nu au efecte negative importante asupra creșterii economice.

Rezultatele studiului lui Caner, Grennes, Koehler-Geib (2010) arată că *valoarea pragului depinde direct proporțional de nivelul venitului național pe cap de locuitor.*

Analiza pe date empirice arată că există praguri în relația dintre raportul mediu pe termen lung între datoria publică și PIB și creșterea pe termen lung a PIB. Rezultatele arată că este esențial să se țină cont de nivelul inițial al PIB-ului, că nivelul pragului diferă între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, iar costul depășirii pragului este mare în timp.

Astfel, nivelul pragului pentru raportul mediu pe termen lung al datoriei publice în PIB asupra creșterii PIB este 77% pentru eșantionul care conține și țări dezvoltate și 64% pentru eșantionul țărilor în curs de dezvoltare.

În cazul tuturor țărilor, dacă datoria depășește acest prag, fiecare punct procentual suplimentar în raportul datoriei publice în PIB costă economia 0,0174 puncte procentuale în creșterea anuală medie reală. *Sub acest prag, datoria suplimentară antrenează creșterea economică (coeficientul estimat este 0,065). Acest rezultat susține ideea conform căreia la niveluri moderate ale datoriei, un nivel mai ridicat al raportului datoriei publice în PIB implică constrângeri de credit mai slabe, iar economia are mai multe resurse disponibile pentru investiții.*

Depășirea acestor praguri este costisitoare pentru țări, care se lipsesc de creșterea PIB-ului dacă raportul datoriei în PIB depășește pragul pentru o perioadă mai lungă.

Impactul negativ al creșterii datoriei în PIB peste acest prag este ușor mai mare în cazul analizei doar pe eșantionul țărilor în curs de dezvoltare față de analiza pe întregul set de țări (coeficientul este -0.020 comparativ cu -0.017 pentru întregul eșantion). Diferența dintre pragul pentru eșantionul complet și pragul pentru țările în curs de dezvoltare sugerează că, *țările în curs de dezvoltare (ca grup) se confruntă cu probleme ale creșterii economice la niveluri mai scăzute ale raportului datoriei în PIB.*

Câteva exemple privind pierderile înregistrate în cazul depășirii nivelului pragului datoriei în PIB, așa cum reies din studiul lui Caner, Grennes, Koehler-Geib (2010) se găsesc în tabelul nr.2.

Din analiză reiese că comerțul are efecte pozitive asupra creșterii economice în cazul unui nivel ridicat al datoriei, posibil deoarece este disponibil mai mult credit pentru comerț. Coeficienții PIB-ului inițial pe cap de locuitor sunt semnificativi și mult mai mari în țările cu datorii mici față de cele cu datorii mari.

Tabelul nr. 2. Pierderile înregistrate în cazul depășirii nivelului pragului datoriei în PIB

Țara	Cât de mare ar fi putut fi creșterea economică dacă raportul datoriei în PIB ar fi fost egal cu pragul (% rata de creștere medie reală)	Pierdere anuală de puncte procentuale în creșterea PIB real
Belgia	2,7	0,6
Bulgaria	2,5	0,6
Grecia	2,2	0,0
Ungaria	1,8	0,1
Italia	2,1	0,4
Japonia	2,9	0,6
Letonia	2,5	0,1

Sursa: Caner, Grennes, Koehler-Geib (2010). Nivelul pragului este 77% pentru eșantionul care conține și țări dezvoltate și 64% pentru eșantionul țărilor în curs de dezvoltare.

Studiul lui Caner, Grennes, Koehler-Geib (2010) arată că *analiza pragurilor datoriei poate fi informativă, dar nivelurile pragurilor ar trebui interpretate cu prudență.*

Dacă raportul datoriei unei țări în PIB depășește pragul într-un an sau doi din cauza unei recesiuni, creșterea pe termen lung a acelei țări nu este afectată (Scott 2010). Existența pragurilor datoriei nu exclude politica de stabilizare fiscală pe termen scurt. Dacă datoria crește peste prag și rămâne deasupra pragului timp de decenii este probabil ca creșterea economică să fie afectată negativ.

Și Reinhart și Rogoff (2010) au un studiu privind pragurile îndatorării. Rezultatele studiului lor arată că există un nivel al datoriei publice dincolo de care aceasta afectează negativ creșterea economică. Folosind histograme care rezumă date din 44 de economii dezvoltate și în curs de dezvoltare pe o perioadă lungă de timp (peste 100 de ani), aceștia găsesc un prag de 90% a datoriei guvernului central în PIB, peste care rata reală de creștere economică scade. Astfel, ratele mediane de creștere sunt cu aproximativ un procent mai mici, iar ratele medii de creștere sunt mai mici cu câteva procente. În schimb, legătura dintre creșterea economică și datoria publică brută a administrației centrale pare relativ slabă la niveluri „normale” ale datoriei.

De asemenea, Reinhart, C., Rogoff, K., (2010) arată că relația între datoria publică și creșterea economică este asemănătoare în economiile emergente și în cele avansate. În cazul inflației situația stă diferit. Astfel, autorii nu au găsit nicio relație sistematică între nivelurile ridicate de datorie și inflație în cazul economiilor avansate, ca grup (deși există excepții în cazul unor țări). Din contră, în țările emergente, nivelurile ridicate de datorie publică coincid cu o inflație mai mare. Dominanța fiscală reprezintă o posibilă explicație a acestei evoluții.

În ceea ce privește legătura dintre datoria externă brută și creșterea economică, în țările emergente, rezultatele analizei lui Reinhart, C., Rogoff, K., (2010) arată că *pragurile datoriei externe brute totale (publică și privată, care este*

aproape exclusiv exprimată în monedă străină), sunt considerabil mai mici comparativ cu cele ale datoriei publice (a cărei componentă internă este exprimată în mare măsură în moneda națională). Astfel, creșterea economică se deteriorează cu aproximativ două procente la niveluri ale datoriei externe de peste 60% din PIB. O înrăutățire suplimentară se produce atunci când datoria externă depășește pragul de 90% din PIB (ratele de creștere se reduc aproximativ la jumătate). În lumina acestor concluzii, se explică de ce mai mult de jumătate dintre crizele datoriei externe din țările emergente de după 1970 s-au produs la niveluri ale datoriei care îndeplineau criteriul de 60% de la Maastricht.

O altă consecință negativă a depășirii acestor praguri de îndatorare evidențiate de Reinhart, C., Rogoff, K., (2010) se referă la ratele dobânzii, care încep să crească relativ brusc, antrenând ajustări dureroase. O altă vulnerabilitate a unei datorii în creștere apare în situația când țările aleg să se bazeze excesiv pe împrumuturile pe termen scurt (Reinhart and Rogoff (2009)), ceea ce atrage crizele de încredere care pot provoca foarte brusc crize financiare “neșteptate”.

Există opinii conform cărora înclinația analizelor tipice ale sustenabilității datoriei publice asupra pragurilor de îndatorare și mai puțin asupra dinamicii datoriei nu sunt potrivite. Se apreciază că multe din economiile avansate (ex. țările GIIPS) pot să asigure sustenabilitatea datoriilor (raportate ca % din PIB) și peste pragul de 100%, mai ales dacă există un plan de reducere a datoriilor și se produce în oarecare măsură reducerea în timp a raportului dintre datoria publică și PIB. Acest lucru este mai puțin valabil pentru unele economii emergente, care deși pot avea rate ale datoriei în PIB sub pragul de 60% pot fi considerate că nu pot asigura sustenabilitatea datoriei publice și prin urmare, pot plăti rate mai ridicate ale dobânzii.

Alte studii (Pescatori A., Sandri D., Simon J., 2014) arată că nu există pur și simplu un prag pentru ratele datoriei peste care perspectivele de creștere economică pe termen mediu sunt grav subminate.

Tot Pescatori A., Sandri D., Simon J. (2014) susțin că au găsit dovezi că relația între nivelul datoriei și creșterea economică este influențată în mod semnificativ de traiectoria datoriei. Astfel, țările cu datorii mari, dar în scădere, au înregistrat de-a lungul timpului rate de creștere economică la fel de ridicate ca și economiile cu niveluri reduse ale datoriei. Autorii susțin, de asemenea, că inexistența unui prag clar al datoriei care să afecteze grav creșterea pe termen mediu, nu trebuie interpretat în sensul că datoria nu contează. Astfel, autorii arată că datoriile mai mari par a fi asociate cu creștere economică mai volatilă, care poate fi în dăunătoare bunăstării economice.

Reinhart et al. (2012) susțin că, în economiile dezvoltate, există o corelație negativă între ponderea datoriei în PIB și creșterea economică.

În studiul lor, Pardău A., Pascal C. (2003) arată că o pondere foarte mare a datoriei în PIB este asociată cu creștere economică scăzută.

Concluzii. Putem concluziona că nivelul pragului de îndatorare diferă între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, fiind mai mare în cazul țărilor dezvoltate. De asemenea, se constată că atunci când datoria crește peste prag și

rămâne deasupra pragului o perioadă mai lungă timp este probabil ca creșterea economică să fie afectată negativ.

O altă consecință negativă a depășirii pragurilor de îndatorare constă în majorarea relativ bruscă a ratelor dobânzii. O datorie în creștere în care împrumuturile pe termen scurt dețin ponderea majoritară reprezintă o vulnerabilitate pentru economia debitoare, cu efecte în direcția antrenării crizelor de încredere care pot provoca foarte brusc crize financiare “neașteptate”.

Pe de altă parte, se observă că, în țările emergente, pragurile datoriei externe brute totale (publică și privată, care este majoritar exprimată în monedă străină), sunt considerabil mai mici comparativ cu cele ale datoriei publice (a cărei componentă internă este exprimată în mare măsură în moneda națională).

De asemenea, se remarcă o influență semnificativă asupra relației dintre nivelul datoriei și creșterea economică exercitată de către traiectoria datoriei.

Efectele datoriei publice asupra creșterii economice depind de nivelul de dezvoltare a piețelor financiare, de gradul de deschidere comercială, de nivelul inflației, de nivelul PIB-ului pe cap de locuitor în țara debitoare.

Se constată că riscul de neplată se poate materializa la niveluri diferite ale datoriei publice, uneori chiar foarte reduse. Nu există o regulă universal valabilă pentru determinarea unui nivel „sigur” al datoriei publice, deși există anumite praguri de îndatorare stabilite la nivel internațional. Fiecare țară trebuie să își stabilească nivelul maxim al datoriei publice pe baza experienței macroeconomice și financiare proprii și a altor țări, dar ținând cont, în primul rând, de caracteristicile sale proprii, în special de istoricul țării în materie de neplată și inflație. Având în vedere că riscul de neplată depinde de foarte mulți factori și uneori de circumstanțe imprevizibile (șocuri, etc), nivelul maxim al îndatorării trebuie stabilit la un nivel care îi permite țării respective să facă față în condiții imprevizibile.

În plus, datorită condițiilor tensionate de pe piețele internaționale, nivelul „sigur” al datoriei publice este mai redus în prezent comparativ cu cel existent în urmă cu 20 de ani.

Economisirea internă trebuie încurajată pentru a deveni o sursă de fonduri pentru împrumuturile necesare agenților economici sau/și administrației publice. Capitalurile interne comportă mai puține riscuri și pot fi obținute la costuri mai mici comparativ cu împrumuturile externe. Dar recurgerea repetată la aceasta metodă poate avea ca rezultat creșterea dobânzilor interne.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Acemoglu, D, Simon J, Robinson, J., Thaicharoen.Y. (2003), *Institutional Causes and Macroeconomic Symptoms: Volatility, Crises and Growth.*, Journal of Monetary Economics.

Alfaro, L, Volosovych, V. (2008). *Why doesn't Capital Flow from Rich to Poor Countries: An Empirical Investigation.* Review of Economics and Statistics, Vol. 90,

Caner M., Grennes T., Koehler-Geib F. (2010), *Finding the Tipping Point—When Sovereign Debt Turns Bad*, Policy Research Working Paper 5391, <http://documents.worldbank.org/curated/en/509771468337915456/pdf/WPS5391.pdf>

Catao, Luis A. V., Terrones, M. (2005), *Fiscal Deficits and Inflation*, Journal of Monetary Economics 52:

Comisia Europeană (2020), *Anexe la Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliul European, Consiliu, Banca Centrală Europeană, Banca Europeană de Investiții și Eurogrup, Răspunsul Economic coordonat la epidemia de COVID 19*, Bruxelles, martie 2020, disponibil la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/DOC/?uri=CELEX:52020DC0112&from=EN>

Comisia Europeană (2020), *Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliul European, Consiliu, Banca Centrală Europeană, Banca Europeană de Investiții și Eurogrup, Răspunsul Economic coordonat la epidemia de COVID 19*, Bruxelles, martie 2020, disponibil la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/DOC/?uri=CELEX:52020DC0112&from=EN>

Comisia Europeană (2020), *The impact of the Covid-19 pandemic on global and EU trade*, Chief Economist Team, DG Trade, disponibil la https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/april/tradoc_158713.pdf

Frankel, J, Romer, D. (1999), *Does Trade Cause Growth?*, American Economic Review , 89(3)

Hansen B. E. (2000), *Sample Splitting and Threshold Estimation*, Econometrica, Vol. 68, No. 3 (May, 2000), pp. 575-603, Published by: The Econometric Society, <http://www.jstor.org/stable/2999601>

Levine, R., Renelt, D. (1992), *A Sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regressions*, American Economic Review 82(4)

Pardău A., Pascal C. (2003), *Criza datoriilor suverane – cauze și consecințe*, Colecția de working papers ABC-ul Lumii Financiare, WP nr. 1/2003

Pattillo, C., Poirson, H., Ricci L. (2002), *External Debt and Growth*, IMF Working Paper April

Pescatori A., Sandri D., Simon J. (2014), *Debt and Growth: Is There a Magic Threshold?*, IMF Working Paper WP/14/34

Reinhart, C., Rogoff, K. (2009), *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*. Princeton University Press.

Reinhart, C., Rogoff, K., Savastano, M. (2003), *Debt intolerance*. Brookings Papers on Economic Activity 34 (1).

Reinhart, C., Rogoff, K. (2010), *Growth in a Time of Debt*, American Economic Review: Papers & Proceedings 100, <http://www.aeaweb.org/articles.php?doi=10.1257/aer.100.2.573>

Reinhart, C., Reinhart, V., Rogoff, K. (2012), *Public debt overhangs: advanced-economy episodes since 1800*, Journal of Economic Perspectives 26,

Scott, A. (2010), *The Long Wave of Government Debt*, Vox, March 11

TENDINȚELE ACTUALE ALE ACTIVITĂȚII INVESTIȚIONALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Ivan LUCHIAN, dr. în economie,

Institutul Internațional de Management IMI-NOVA

<https://orcid.org/0000-0002-8683-7228>, luchian_ivan@mail.ru

Angela FILIP, dr. în economie,

Universitatea de Stat din Moldova

<https://orcid.org/0000-0003-2359-860X>, filip77@mail.ru

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.11>

Summary

At the moment, the investment process in the Republic of Moldova is taking place under the conditions of an unfavorable market situation both at the international and national level. The main purpose of the study was to determine the basic trends of the development of the investment process in the Republic of Moldova. For this, official databases and reports of authorized public institutions were examined. In the same way, the opinions of experts in the given field were studied. The study was conducted on the basic aspects of investment activity: investment in fixed assets, foreign investment, capital market investment opportunities, and investment in free economic zones. During the pandemic crisis, the investment activity in the Republic of Moldova decreased, and currently an important relaunch of the investment activity and a continuation of the attraction of foreign investments can be observed. But until now, an important problem remains the qualitative orientation of the investment activity; the placements in the country's productive sectors remain at an insufficient level. The capital market in the Republic of Moldova continues to have an underdeveloped character. In addition to this, under the conditions of the crisis, its development continued, with the main segment remaining the state securities market. One of the elements of the investment policy of the Republic of Moldova is to ensure the continuity and development of the activity of free economic zones, the liquidation of which is foreseen by the Association Agreement between the European Union and the Republic of Moldova.

Key words: *investments in fixed assets, foreign direct investment, crisis.*

JEL: *E22, F21, O16*

UDC: *330.322.21+339.727.22](478)*

Introducere. Recent experții de la Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare au conturat perspective pesimiste pentru activitatea investițională globală în anul 2022. În particular ei au afirmat: „Anul acesta, climatul de afaceri și investiții s-a schimbat dramatic, deoarece războiul din Ucraina are ca rezultat o criză triplă de prețuri mari la alimente și combustibil și o finanțare mai strictă. Alți factori care întunecă orizontul ISD includ impactul reînnoit al pandemiei, probabilitatea unor creșteri mai mari ale ratelor dobânzii în economiile majore, sentimentul negativ pe piețele financiare și o potențială recesiune”. (UNCTAD, 2022)

Pesimismul economic pentru anul 2022 este împărtășit și de alți experți, care sunt de opinia, că din februarie 2022 s-a declanșat o criză post-pandemică globală sub influența a trei grupuri de factori:

- Suportarea impactului negativ al crizei pandemice globale;
- Manifestarea efectelor negative ale crizei energetice globale;
- Propagarea în spațiul internațional a efectelor războiului dintre Rusia și Ucraina.

Economia Republicii Moldova, la fel, a fost puternic afectată de acești factori, ceea ce complică desfășurarea procesului investițional.

În aceste condiții devine actuală efectuarea analizei tendințelor activității investiționale, care ar putea fi utilă pentru efectuarea ajustărilor necesare în politica investițională a Republicii Moldova.

Gradul de abordare a temei în literatura științifică. Studiul efectuat demonstrează că tematica investițională în Republica Moldova are o prezentare relativ modestă în sursele bibliografice. Între acestea pot fi remarcate publicațiile asupra investițiilor străine directe ale experților Valeriu Prohnițchi, Ana Popa și Adrian Lupușor (Expert Grup), cercetătorilor Andrei Timuș și Victoria Clipa (Institutul Național de Cercetări Economice), Viorel Chivriga (Asociația pentru Politica Externă), Lidia Olaru (Academia de Studii Economice din Moldova). În același context, poate fi remarcată activitatea de cercetare asupra climatului investițional a autorului Aliona Balan (Academia de Studii Economice din Moldova). La fel, poate fi menționat studiul asupra poziției investiționale a Republicii Moldova a cercetătorilor Rodica Burbulea, Elena Moroi (Universitatea Agrară de Stat din Moldova) și Lilia Șargu (Universitatea de Studii Europene din Moldova). Problemele politicii investiționale în economia Republicii Moldova au fost examinate de Nadejda Nazar (Universitatea Agrară de Stat din Moldova).

Metodologia cercetării. Pentru determinarea tendințelor de bază ale desfășurării procesului investițional în Republica Moldova au fost examinate bazele de date oficiale și rapoartele instituțiilor publice abilitate. La fel, au fost studiate opiniile experților din domeniul dat. Studiul a fost efectuat pe aspectele de bază ale activității investiționale: investițiile în active imobilizate, investițiile străine, oportunitățile investiționale ale pieței de capital și investițiile în zonele economice libere.

Rezultate principale. Analiza efectuată demonstrează faptul că după șocul epidemic din 2020 activitatea investițională din anul 2021 a cunoscut o anumită relansare.

Dinamica investițiilor în active imobilizate denotă a tendință generală de creștere (Figura 1).

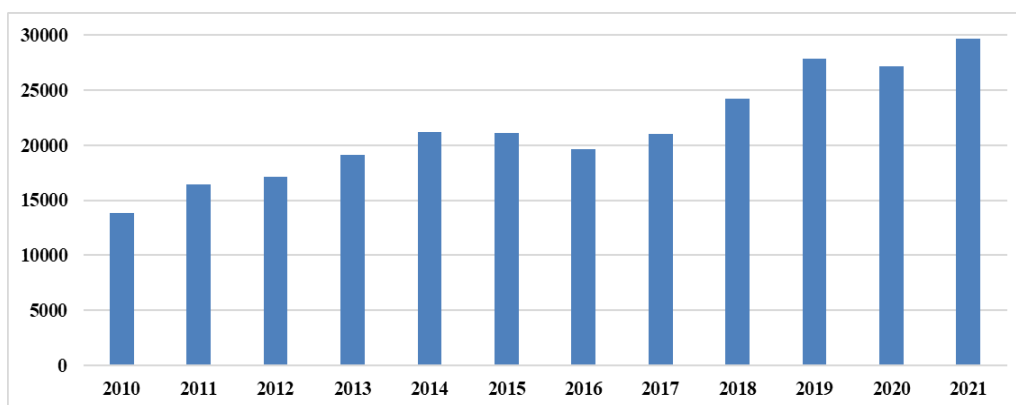

Figura 1. Dinamica volumului anual al investițiilor în active imobilizate în Republica Moldova (milioane lei)

Sursa: (BNS, 2022)

În perioada anilor 2010-2021 investițiile în active imobilizate au crescut de 2,1 ori.

După o reducere cu 2,5% în anul 2020, investițiile în active imobilizate au constituit 29628,0 milioane lei, sporind cu 2514,9 milioane lei (sau cu 9,3%) față de anul precedent.

În prima jumătate a anului 2022 au fost realizate investiții în active imobilizate în valoare de 11833,2 milioane lei, fiind în creștere cu 795,6 milioane lei sau cu 7,7% față de perioada respectivă a anului 2021.

În Tabelul 1 este prezentată dinamica investițiilor în active imobilizate pe tipuri de imobilizări.

Imobilizările necorporale în perioada anilor 2017-2021 au avut un volum nesemnificativ atât ca volum, cât și ca pondere. În anul 2021 ele au sporit până la 651,3 mil. lei și ponderea de 2,2%.

Tabelul 1. Dinamica investițiilor în active imobilizate pe tipuri pe imobilizări (milioane lei)

	2017	2018	2019	2020	2021
Imobilizări necorporale	531,8	640,3	962,2	519,5	651,3
Imobilizări corporale	22966,5	26824,4	30291,0	26593,6	28976,7
<i>din care:</i>					
clădiri rezidențiale	3497,3	3615,2	4519,7	3741,5	3666,7
clădiri nerezidențiale	4873,2	5430,7	5975,0	4510,1	4587,3
construcții ingineresti	3608,0	4977,4	5954,5	6810,5	7301,8
mașini și utilaje	7521,6	8284,0	8949,1	7163,8	8525,0
mijloace de transport	2183,7	2799,2	3040,9	2886,9	3177,7
alte imobilizări corporale	1282,7	1717,9	1851,8	1480,8	1718,2

Sursa: (BNS, 2022)

Imobilizările corporale în anul 2021 au avut o pondere de 97,8% (-0,3 p.p. față de anul 2020).

Volumul lor a constituit 29628,0 mil. lei în anul 2021, fiind în creștere cu 3034,4 mil. lei față de anul 2020.

În anul 2021 în cadrul imobilizărilor corporale au avut loc anumite schimbări structurale.

Au avut loc reduceri în cadrul investițiilor în clădiri rezidențiale – cu 74,8 mil. lei (-2,%), constituind 3666,7 mil. lei;

S-au înregistrat creșteri în următoarele domenii de investiții:

- Investițiile în construcții inginerești - cu 491,3 mil. lei (+7,2%);
- Investițiile în clădiri nerezidențiale – cu 77,2 mil. lei (+1,7%);
- Investițiile în mașini și utilaje – cu 1361,2 mil. lei (+19,0%);
- Investițiile în mijloace de transport - cu 290,8 mil. lei (+10,1%);
- Investițiile în alte imobilizări corporale - cu 237,4 mil. lei (+16,0%).

În ianuarie-iunie 2022 investițiile în imobilizări corporale au constituit 11536,7 milioane lei, fiind în creștere cu 7,0% față de aceeași perioadă a anului precedent.

Investițiile în imobilizări necorporale au constituit 296,5 milioane lei cu un spor de 16,0% față de ianuarie-iunie 2021.

Schimbări esențiale au avut loc în structura investițiilor în activele imobilizate în secțiunea formelor de proprietate (Figura 2).

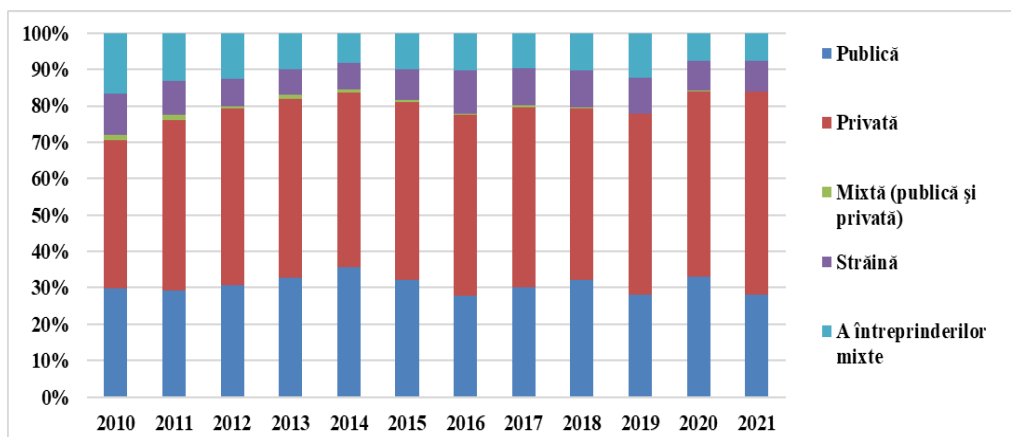

Figura 2. Dinamica schimbărilor structurale ale investițiilor în active imobilizate în Republica Moldova în funcție de forma de proprietate (%)

Sursa: (BNS, 2022)

Investițiile în active imobilizate în proprietate privată în 2021 au constituit 19747,7 mil. lei, sporind față de anul 2020 cu 4367 mil. lei (sau 28,4%). Iar ponderea lor în 2021 a fost de 55,8% (-1,0 p.p. față de 2020).

Investițiile în active imobilizate din proprietatea publică au sporit față de anul 2020 cu 70,0 mil. lei (sau cu 0,7%), constituind 9975,2 mil. lei. Ponderea lor în volumul total de 28,2% în anul 2021 s-a redus cu 8,4 p.p. față de anul 2020.

Investițiile în active imobilizate în proprietate străină în 2021 au însumat 2927,7 mil. lei, fiind în creștere față de anul 2020 cu 456,7 mil. lei (sau 18,5%). Iar ponderea lor în anul 2021 a constituit 8,3% (-0,8 p.p. față de anul 2020).

Investiții respective ale întreprinderilor mixte au crescut până la 2730,7 mil. lei în anul 2021, adică cu 450,5 mil. lei (sau cu 19,8% față de anul 2020). Ponderea lor a coborât până la 7,7% în anul 2021 (- 0,7 p.p. față de anul 2020).

Investițiile întreprinderilor în proprietate mixtă au avut un volum nesemnificativ (30,1 mil. lei) în anul 2021 cu o pondere de 0,1%.

Dinamica schimbărilor structurale ale investițiilor în active imobilizate în diviziune pe sursele de finanțare o vedem în Figura 3.

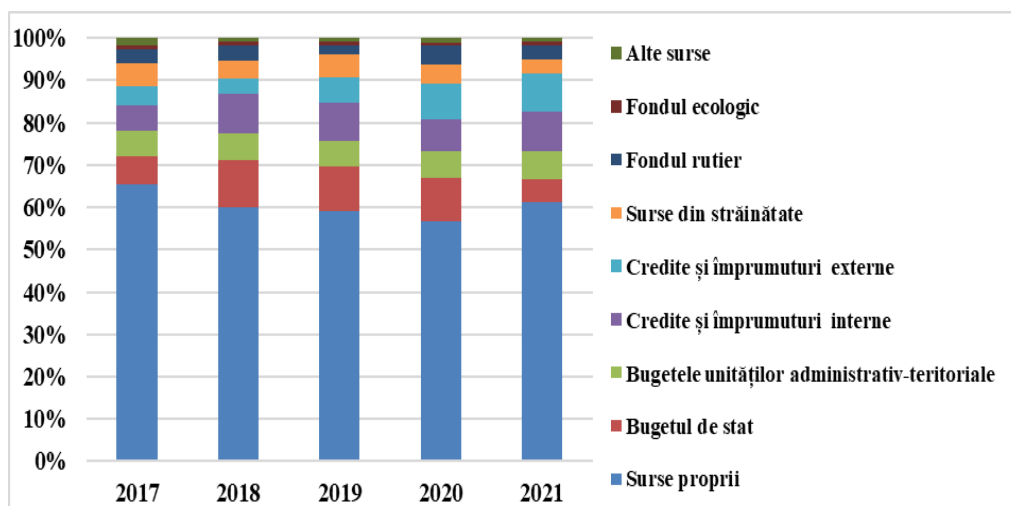

Figura 3. Dinamica schimbărilor structurale ale investițiilor în active imobilizate în Republica Moldova în diviziune pe sursele de finanțare (%)

Sursa: (BNS, 2022)

În anul 2021 sursa principală de finanțare a investițiilor în active imobilizate au fost sursele proprii cu o pondere de 61,1% (+4,3 p.p. față de anul 2020). Volumul lor în 2021 a constituit 21642,8 mil. lei, care a crescut cu 6236,3 mil. lei (sau cu 40,5%) față de nivelul anului 2020.

În anul 2021 relativ importante au rămas creditele și împrumuturile acordate pentru investițiile în active imobilizate:

- Cele externe au avut o pondere de 9,1% (+0,7 p.p. față de anul 2020) și un volum de 3207,2 mil. lei (+954,0 mil. lei sau +42,3% față de anul 2020);
- Cele interne cu ponderea de 9,1% (+1,7 p.p. față de anul 2020) au însumat 3220,7 mil. lei (+1204,7 mil. lei sau +59,8% față de anul 2020).

Investițiile finanțate din bugetele unităților administrativ-teritoriale au avut în anul 2021 ponderea de 6,7% (+0,4 p.p.) și au însumat 2388,7 mil. lei (+679,7 mil. lei sau + 39,8%).

5,6% (-4,7 p.p.) din investițiile în active imobilizate au fost finanțate din Bugetul de stat. Volumul lor în anul 2021 a constituit 1969,0 mil. lei, fiind în reducere față de anul 2020 cu 812,7 mil. lei (sau cu 29,2%).

Prezintă interes și distribuția ramurală a investițiilor în active imobilizate (Figura 4).

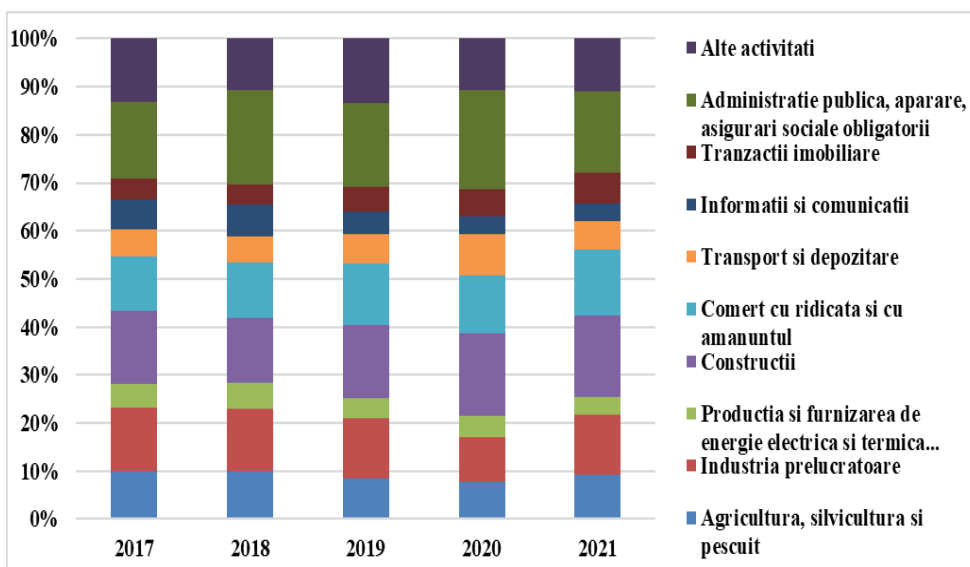

Figura 4. Dinamica schimbărilor structurale ale investițiilor în active imobilizate în Republica Moldova în diviziune pe ramurile economiei (%)

Sursa: (BNS, 2022)

Ponderea de 17,0% în anul 2021 (-3,5 p.p. față de anul 2020) în cadrul investițiilor în active imobilizate o dețin plasamentele în administrația publică, apărare, asigurări sociale obligatorii. Volumul lor a constituit 6018,5 mil. lei, fiind în scădere față de anul precedent cu 138,2 mil. lei (sau cu 2,2%).

La fel, ponderea de 17,0% în anul 2021 (-0,1 p.p. față de anul 2020) revine investițiilor în construcții. Nivelul lor în anul 2021 a constituit 6006,9 mil. lei, fiind în creștere cu 862,1 mil. lei (sau 16,8%) față de anul precedent.

Investițiile în active imobilizate în comerțul cu ridicata și cu amănuntul au avut în anul 2021 o pondere de 13,9% (+1,8 p.p. față de 2020) și au însumat 4928,0 mil. lei, crescând cu 1267,6 mil. lei (sau 34,6%) față de 2020.

Industria prelucrătoare în anul 2021 a deținut ponderea de 12,4% (+2,9%). Suma acestor investiții a constituit 4380,2 mil. lei, mărindu-se cu 1532,5 mil. lei (sau 53,8%) față de anul 2020.

De asemenea, este remarcabilă reducerea în anul 2021 a investițiilor în active imobilizate în transport și depozitare în sumă de 502,0 mil. lei (sau cu 19,6%) față

de anul precedent până la nivelul de 2063,9 mil. lei. Ponderea lor în volumul total a atins nivelul de 5,8% (-2,7 p.p. față de anul 2020).

În Republica Moldova a continuat procesul de atragere a investițiilor străine, ceea ce se confirmă prin dinamica poziției investiționale internaționale (Figura 5).

Astfel, în perioada anilor 2014-2021 a avut loc tendința de mărire a soldului debitor al poziției investiționale internaționale, atingând nivelul de (-5660,97) mil. USD (sau 41,4 la sută în raport cu PIB). Aprofundarea față de anul 2020 a fost de 4,3%.

În anul 2021 valoarea activelor financiare externe a însumat 6266,4 mil. USD, în creștere cu 7,1% față de anul precedent, iar a pasivelor - 11927,4 mil. USD, majorându-se cu 5,7%. Raportul dintre activele și pasivele externe a constituit 52,5% (+0,6 p.p. față de situația de la finele anului 2020).

Dinamica investițiilor străine în Republica Moldova este prezentată în Figura 6.

În anul 2021 stocul investițiilor străine a constituit 11927,4 mil. Dolari SUA, sporind cu 647,0 mil. Dolari SUA (+5,4%) față de sfârșitul anului 2020.

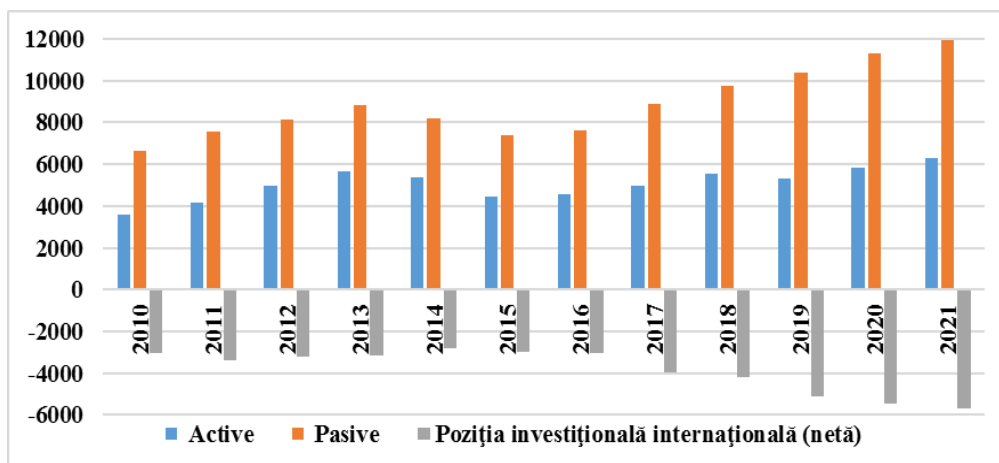

Figura 5. Evoluția poziției investiționale internaționale a Republicii Moldova (milioane Dolari SUA)

Sursa: (Poziția..., n.d.)

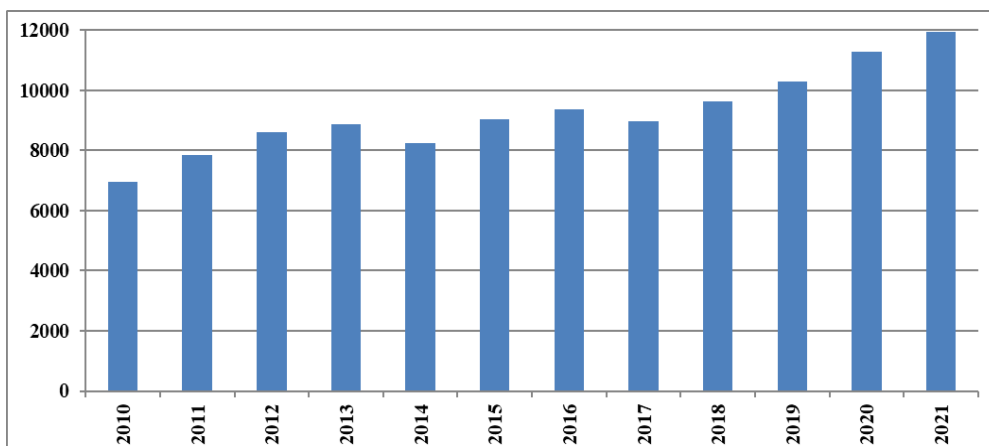

Figura 6. Dinamica volumului stocului investițiilor străine în Republica Moldova (milioane Dolari SUA)

Sursa: (Poziția..., n.d.)

Structura stocului investițiilor străine este prezentată în Figura 7. În anul 2021 în investițiile străine din Republica Moldova au predominat alte investiții cu o pondere de 59,5%, investițiile directe cu 40,2%, iar investițiile de portofoliu cu derivatele financiare au avut cea mai scăzută pondere – 0,3%.

La sfârșitul anului 2021 alte investiții au avut volumul de 7097,7 mil. Dolari SUA (+595,4 mil. Dolari SUA sau +9,2% față de anul 2020).

La 31.12.2021 stocul total al investițiilor străine directe (ISD) a fost de 4800,7 mil. Dolari SUA (+52,9 mil. Dolari SUA sau +1,1% față de anul 2020).

Investițiile străine de portofoliu la 31.12.2021 au deviat neesențial la nivelul de 28,95 mil. USD (-1,3 mil. Dolari SUA sau - 4,3% față de anul precedent).

În ce privește structura ISD, aceasta este prezentată în Figura 8. În anul 2021 ponderea participațiilor și a acțiunilor fondurilor de investiții în stocul total al ISD a constituit 60,1%, având volumul de 2884,9 mil. Dolari SUA (+73,1 mil. Dolari SUA sau 2,6%).

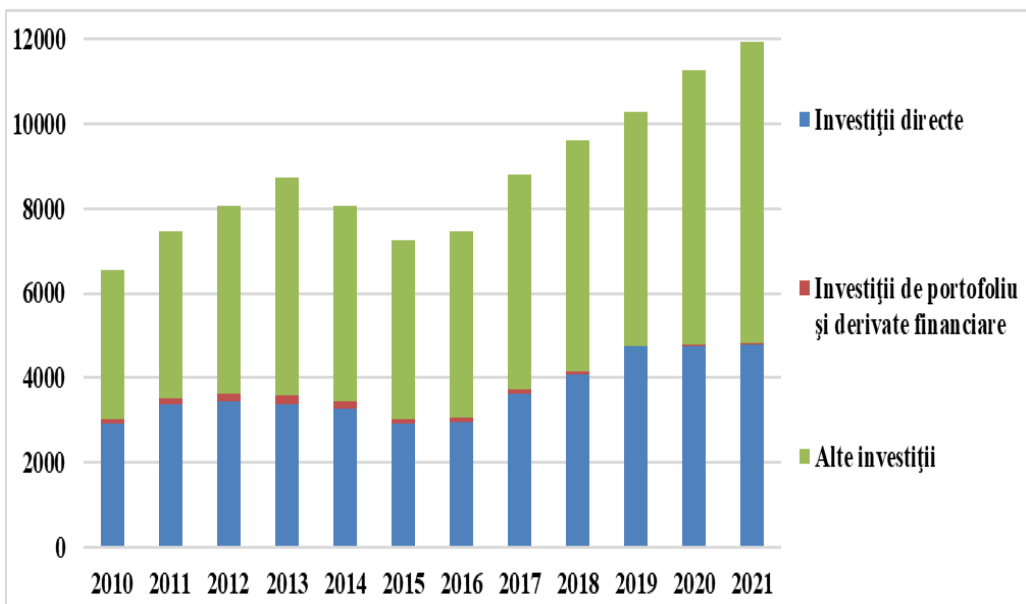

Figura 7. Structura investițiilor străine în Republica Moldova pe categorii (milioane Dolari SUA)

Sursa: (Poziția..., n.d.)

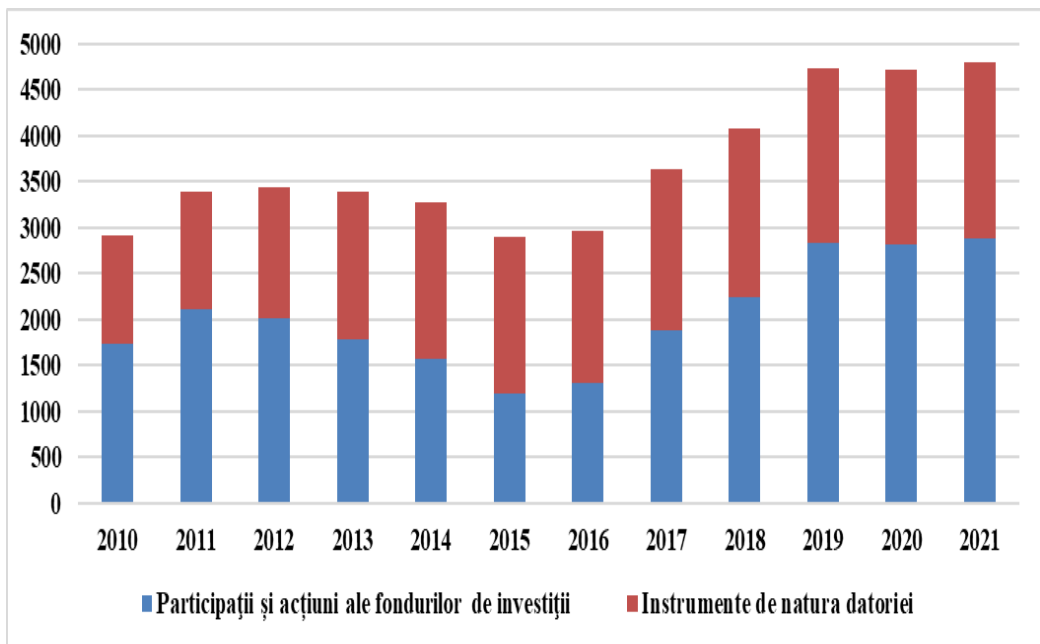

Figura 8. Structura ISD pe forme în Republica Moldova (milioane Dolari SUA)

Sursa: (Poziția..., n.d.)

Respectiv, instrumentele de natura datoriei în anul 2021 au însumat 1915,9 mil. Dolari SUA (+19,0 mil. USD sau 1,0%), având ponderea de 39,9%.

Repartizarea investițiilor străine directe pe țările de proveniență este prezentată în Figura 9.

În distribuția geografică a ISD în forma participațiilor și acțiunilor acumulate în anul 2021 ponderea de 85,9% le-a revenit țărilor Uniunii Europene, care au avut volumul de 2477,0 mil. Dolari SUA. Investitorilor proveniți din țările CSI le-a revenit ponderea de 0,8% cu suma de 24,3 mil. Dolari SUA. Investitorii proveniți din alte țări au deținut ponderea de 13,3% și valoarea investițiilor de 383,6 mil. Dolari SUA.

Repartizarea investițiilor directe în capital propriu acumulat pe activități economice este demonstrată în Figura 10. Principalele domenii de alocare a investițiilor străine directe au fost: activitățile financiare, care în anul 2021 au avut ponderea (31,7%), comerțul cu ridicata și amănuntul (25,4%), industria prelucrătoare (20,0%), informații și comunicații (5,2%).

Pe capital din Republica Moldova au avut loc următoarele.

Un eveniment marcant al anului 2021 a fost apariția de noi instrumente financiare pe piața locală de capital.

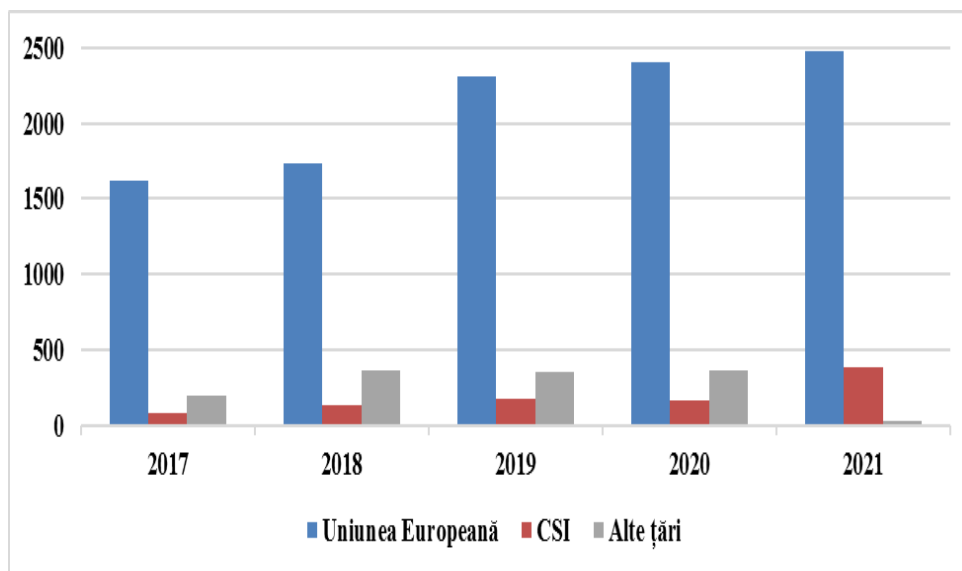

Figura 9. Dinamica ISD pe zone geografice (milioane Dolari SUA)

Sursa: (Poziția..., n.d.)

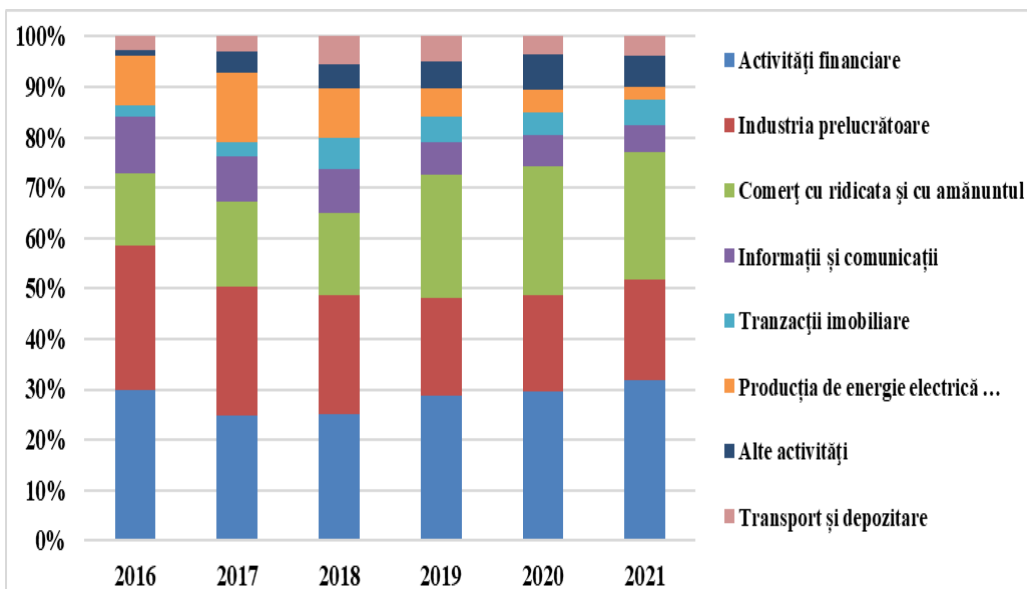

Figura 10. Repartizarea ISD pe domenii de activități economice (milioane Dolari SUA)

Sursa: (Poziția..., n.d.)

Astfel, în premieră pe segmentul primar al pieței de capital, au fost înregistrate primele obligațiuni emise de autoritățile publice locale (Primăria or. Sîngera și Primăria mun. Ceadăr-Lunga), în valoare totală de 7,5 mil. lei. (CNPFF, 2021)

În ce privește volumul plasamentelor noi de acțiuni pe piață, în anul 2020 pe piața primară de capital au avut emisiuni de acțiuni ordinare nominative în sumă de 83,3 mil. lei (CNPFF, 2020), iar în anul 2021 a avut loc o creștere a volumului emisiunilor de valori mobiliare până la nivelul de 514,1 mil. lei, inclusiv a acțiunilor plasate la înființare 506,5 mil. lei. (CNPFF, 2021)

În primul trimestru al anului 2022 s-a manifestat o anumită înviorare în forma emisiunilor de valori mobiliare în valoare totală de 1617,99 mil. lei, în ascensiune cu 1599,22 mil. lei comparativ cu aceeași perioadă a anului precedent, creșterea substanțială a volumului fiind determinată de emisia suplimentară de acțiuni ale S.A. "Energocom" (1393,78 mil. lei sau 86,1 din totalul înregistrat). (CNPFF, 2022)

Suma tranzacțiilor pe piața secundară cu acțiunile companiilor în anul 2020 a constituit 1669,9 mil. lei. În anul 2021 acest indicator a însumat 2061,0 mil. lei. În trimestrul I 2022 pe piața secundară au fost efectuate tranzacții în volum de 328,6 mil. lei raportate la 2,6 mil. valori mobiliare, volumul acestora înregistrând o creștere cu 304,15 mil. lei comparativ cu anul 2021.

Un obiect al investițiilor financiare rămân a fi valorile mobiliare de stat.

În acest context, experții de la Banca Națională a Moldovei menționează: „...în condițiile specifice ale anului 2021 apetitul investitorilor pentru aceste tipuri de plasamente a fost unul modest. ...Chiar și în aceste condiții Ministerul Finanțelor a

reușit plasarea unui volum record din perspectiva istorică de 25262,8 milioane lei pe ansamblul perioadei.” (BNM, 2021)

Cele mai solicitate VMS pe piața primară (93,5%) rămân instrumentele de împrumut cu termenul de până la un an. De asemenea, un aspect important constituie faptul că partea principală (92,6%) din plasamentele de VMS aparțin băncilor comerciale.

Volumul VMS tranzacționate pe piața secundară a însumat 1308,0 milioane lei, față de 988,0 milioane lei în anul precedent.

Zonele economice libere (ZEL) au devenit un instrument important de atragere a investițiilor (Figura 11).

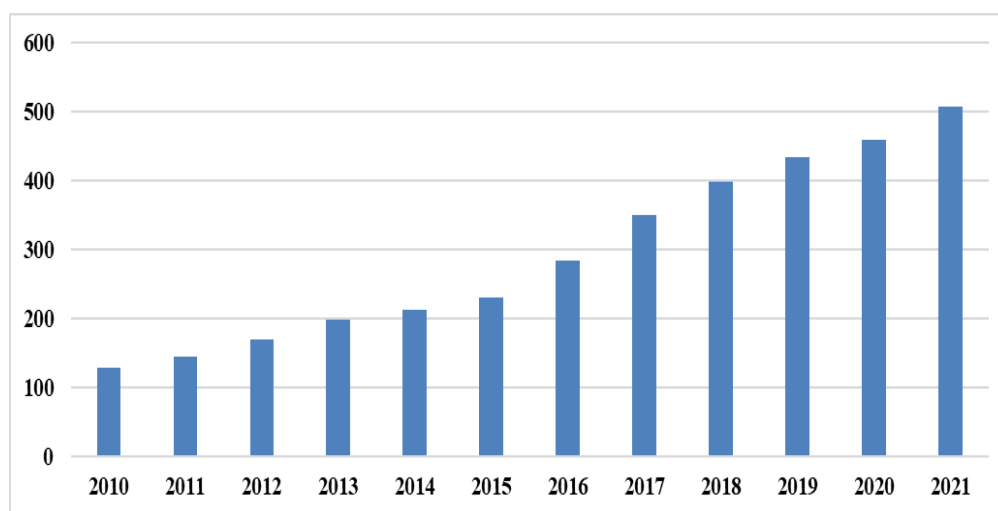

Figura 11. Dinamica stocului de investiții în zonele economice libere din Republica Moldova (milioane Dolari SUA)

Sursele: (Chivriga, 2014), (Ivan, 2018), (Balan, 2020), (Investițiile..., n.d.), (ME, 2022)

În anul 2021 investițiile în ZEL au constituit 47,3 milioane Dolari SUA, fiind în creștere de 21,1 milioane Dolari SUA din anul precedent. În 2021 stocul investițiilor în ZEL a atins 506,2 milioane de dolari. O mare parte a acestor investiții au fost atrase de ZEL „Bălți” (249,5 milioane Dolari SUA), ZEL „Ungheni Business” (103,8 milioane Dolari SUA) și ZAL „Expo-Business-Chișinău” (75,3 milioane Dolari SUA). (ME, 2022)

La momentul de față, o problemă importantă a politicii investiționale a Republicii Moldova este că în baza articolelor 340 și 341 ale Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, ZEL-urile din Republica Moldova urmează a fi lichidate până în anul 2024.

Reieșind din importanța ZEL pentru dezvoltarea regională, Veaceslav Ioniță s-a expus în această privință (Caragacean, 2022):

- Se recomandă dezvoltarea ZEL specializate în prelucrarea producției agricole cu valoare adăugată înaltă și orientate către export.

- În cadrul ZEL industriale necesită substituie produsele importate. Sunt companii care lucrează în aceste zone și care au până la 17 mii de tipuri de produse pe care le importă în partide mici, fapt care face ca logistica importurilor să fie una foarte dificilă.

- Se recomandă asigurarea unei prezențe uniforme a ZEL pe tot teritoriul Republicii Moldova.

Discutarea rezultatelor, concluzii. În pofida condițiilor economice nefavorabile, procesul investițional din Republica Moldova are tendința de relansare după criza pandemică. În același timp, este necesară ajustarea politicii investiționale a țării în scopul reorientării fluxurilor investiționale spre ramurile prioritare pentru dezvoltarea economică. Piața de capital din Republica manifestă o anumită lărgire, însă caracterul ei subdezvoltat într-o anumită măsură împiedică amplificarea procesului investițional prin capacitatea ei limitată de a mobiliza mijloace bănești din surse interne și externe. Un instrument important de mobilizare a capitalului investițional sunt zonele economice libere, dar în activitatea lor se manifestă o contradicție dintre interesele dezvoltării regionale și angajamentele Republicii Moldova în cadrul integrării europene. Această problemă necesită soluționare operativă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

BALAN, Aliona (2020) *Climatul investițional și tendințele din dinamica investițiilor străine directe în Republica Moldova*, În: Revista „ECONOMICA” nr.4 (114), p. 45-64. . ISSN 1810-9136

Biroul Național de Statistică, *Investiții în active imobilizate*, [Accesat la 3 septembrie 2022], Disponibil: <https://statistica.gov.md>

Banca Națională a Moldovei, *Raportul anual al Băncii Naționale a Moldovei pentru anul 2021*, [Accesat la 2 septembrie 2022], Disponibil: https://www.bnm.md/files/Raport_Anual_2021.pdf

CARAGACEAN, Mihai (2022) *Fără Zone Economice Libere din 2024? Prevederile Acordului de Asociere cu UE, părerile experților și ale administratorilor*, <https://agora.md/stiri/97272/fara-zone-economice-libere-din-2024-prevederile-acordului-de-asociere-cu-ue-parerile-expertilor-si-ale-administratorilor?fbclid=IwAR3yX7H6nbRfA8BEloP5lpht6vGEJguxTaCsnxDn2pcQoGZ-hY2fXIOTus8>

CHIVRIGA, Viorel (2014) *Atragerea investițiilor străine directe în Republica Moldova: analiza impedimentelor*, [Accesat la 15 septembrie 2022], Disponibil: http://old.ape.md/public/publications/2205156_md_viorel_chivrig.pdf

Comisia națională a Pieței Financiare, *Buletinul informativ al CNPF. Trimestrul I 2022*, [Accesat la 5 septembrie 2022], Disponibil: [https://www.cnpf.md/storage/files/files/Buletin%20Trimestrul%20I%20%202022\(1\).pdf](https://www.cnpf.md/storage/files/files/Buletin%20Trimestrul%20I%20%202022(1).pdf)

- Comisia națională a Pieței Financiare, *Raportul anual pentru anul 2020*, [Accesat la 5 septembrie 2022], Disponibil: <https://www.cnpf.md/storage/files/files/Raport%20Anual%20CNPf%202020.pdf>
- Comisia națională a Pieței Financiare, *Raportul anual pentru anul 2021*, [Accesat la 5 septembrie 2022], Disponibil: https://www.cnpf.md/storage/files/files/RA%202021%20final%2031_%2005_2022.pdf
- Investițiile în zonele economice libere din moldova în 2020 au constituit 26,2 milioane de dolari*, [Accesat la 13 septembrie 2022], Disponibil: <http://www.infotag.md/economics-ro/291975/>
- IVAN, Camelia – Elena (2018) *Investiții străine directe în economia Republicii Moldova*, [Accesat la 2 septembrie 2022], Disponibil: https://revista.isfin.ro/wp-content/uploads/2018/11/6.5_Camelia-Ivan_RO.pdf
- Ministerul Economiei, *Raport privind activitatea Zonelor Economice Libere din Republica Moldova pentru anul 2021*, [Accesat la 12 septembrie 2022], Disponibil: <https://date.gov.md>
- Poziția investițională internațională*, [Accesat la 5 septembrie 2022], Disponibil: <https://www.bnm.md/ro/tipuri-de-publicatii/pozitia-investitionala-internationala>
- UNCTAD (2022) *Global foreign direct investment recovered to pre-pandemic levels in 2021 but uncertainty looms in 2022*, [Accesat la 14 septembrie 2022], Disponibil: <https://unctad.org/press-material/global-foreign-direct-investment-recovered-pre-pandemic-levels-2021-uncertainty>

TRANZIȚIA ENERGETICĂ: PROVOCĂRI, TENDINȚE ȘI SOLUȚII

**Viorica POPA, dr., cercetător științific coordonator,
INCE, Republica Moldova**

<https://orcid.org/0000-0001-6739-4399>, violin_s@yahoo.com

**Nicolae POPA, cercetător științific,
INCE, Republica Moldova**

<https://orcid.org/0000-0001-8081-3498>, nicolae-popa@rambler.ru

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.12>

Summary

At the global level, humanity is faced with the problem of excessive consumption of energy resources. The challenges of the energy sector are complex: capitalizing on renewable energy sources, reducing energy consumption from fossil sources, increasing energy efficiency measures to reduce energy consumption, as well as reducing CO₂ emissions. In recent years, energy efficiency is one way we have to contribute to maintaining the sustainability of the planet. Energy is an input like any other used in the production process, no doubt for this reason, what is sought with its efficient use is to produce more while spending less energy. Energy efficiency is generally based on the optimization of consumption, which involves the search for the lowest energy intensity, a "rational use of energy", through more efficient processes and means.

The objective of the study is to analyze the opportunities offered by energy efficiency as well as intelligent solutions adapted to the conditions of the national economy. The hypothesis is formulated starting from the results presented in the literature analysis section and consists in the fact that one of the basic rules of the energy efficiency transition is the exploitation of renewable energy sources in new resources for other industries.

This study was developed within the State Program 20.80009.0807.22 "Development of the mechanism for formation of the circular economy in the Republic of Moldova" funded from the state budget through the National Agency for Research and Development of the Republic of Moldova.

Keywords: *energy resources, renewable energy, energy consumption, sustainability of the planet, energy efficiency.*

JEL: *Q4, Q47, Q40, Q5.*

UDC: *338.45:620.9*

Introducere. Tranziția energetică are un imens potențial economic și social, în special la nivel regional. Costurile în scădere rapidă ale tehnologiilor descentralizate în domeniul energiei din surse regenerabile oferă o gamă largă de oportunități, pentru regiunile mai puțin avansate, de a-și stimula economia locală, și pentru cetățeni - de a deveni „prosumatori” de energie. Astfel, oamenii nu mai consumă energie nepoluantă, dar joacă, un rol activ în acest proces și se implică în

producția de energie. Tranziția energetică reprezintă o oportunitate de schimbare structurală, în cadrul căreia cetățenii trebuie să joace un rol esențial. Pe de altă parte, este important să se sublinieze îngrijorarea cu privire la faptul că unele regiuni, orașe și grupuri vulnerabile pot fi lăsate în urmă în acest proces. Din acest motiv, este esențial să se urmeze o nouă cale, prin crearea de cicluri regionale de energie regenerabilă și prin interconectarea politicilor energetice și regionale. Până în 2050, cetățenii ar putea produce 45 % din energia electrică a UE, a arătat dl Josh Roberts, din partea REScoop, în prezentarea sa despre posibilitatea ca cetățenii să fie proprietari ai surselor regenerabile de energie în UE, menționând exemplul cooperativelor energetice. (Comisia Europeană, 2021).

Sectorul energetic, atât la nivel european, cât și în Republica Moldova, se află în plin proces de tranziție către „energia verde, curată“, ajungând în anul 2020 la o răscruce: pe de-o parte, ne confruntăm cu provocarea unui sistem energetic de decarbonare, de a reduce emisiile de gaze cu efect de seră și de a promova surse regenerabile, iar pe altă parte, trebuie să asigurăm securitatea aprovizionării cu energie electrică la un nivel de cost accesibil pentru consumatorul final.

Comisia Von der Leyen a anunțat oficial la nivelul anului 2019 „Green Deal“, în cadrul activității zero UE, a propus pe plan mondial să devină un lider în combaterea efectelor schimbărilor climatice și să fie primul continent cu emisii de gaze cu efect de seră net în 2050. Practic, se dorește o transformare durabilă și sustenabilă a economiei, prin înlăturarea combustibililor fosili, promovarea energiei curate, din surse regenerabile, și dezvoltarea unei economii circulare. Realizarea acestor schimbări presupune o nevoie uriașă de investiții, Comisia Europeană intenționând să mobilizeze în acest sens 1 trilion de euro în următorul deceniu. (Deloitte, 2022). Dar, pentru a resimți cu adevărat beneficiile unei astfel de schimbări și pentru a pune ambițiile UE în practică, va fi nevoie ca o parte semnificativă a investițiilor să meargă către crearea unei industrii europene puternice și independente, care să poată livra soluții pe măsura provocărilor, generând valoare adăugată în economie. Altfel, UE riscă să nu-și atingă țintele propuse, care sunt deosebit de ambițioase.

Metodologia cercetării. Cercetarea este de tip teoretizat, întrucât se pliază pe aspectul evoluției noțiunii de energie verde, precum și pe punctele de plecare care au facilitat plasarea accentelor pe consumul durabil și a fost structurat astfel: analiza stadiului cunoașterii relevantă pentru problema de cercetare, tendințele și stabilirea soluțiilor. Scopul acestui articol este de a evidenția cercetările disponibile în prezent cu privire la tranziția energiei verzi și de a identifica tendințele contextuale care mediază și moderează această relație în condițiile economiei naționale. De asemenea, pe parcursul cercetării au fost aplicate: interpretarea rezultatelor descrise în literatura de specialitate, teoria resurselor epuizate, analiza sistemelor, analiza comparativă.

Rezultate principale. Energiile regenerabile (cunoscute și ca „energii verzi“) sunt considerate în practică energiile ce provin din surse care fie că se regenerează de la sine în scurt timp, fie sunt surse practic inepuizabile. Termenul de energie regenerabilă se referă la forme de energie produse prin transferul energetic

al energiei rezultate din procese naturale regenerabile. Astfel, energia luminii solare, a vânturilor, a apelor curgătoare, a proceselor biologice și a căldurii geotermale poate fi captată de către oameni utilizând diferite procedee. Sursele de energie nereînnoibile includ energia nucleară, precum și energia generată prin arderea combustibililor fosili, așa cum ar fi petrolul, cărbunele și gazele naturale. (Comisia Europeană, 2022).

Conform legislației UE, sursele regenerabile de energie (energia eoliană, energia solară, energia hidroelectrică, energia oceanelor, energia geotermală, biomasa și biocombustibilii) constituie alternative la combustibilii fosili, care contribuie la reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, la diversificarea ofertei de energie și la reducerea dependenței de piețele volatile și incerte ale combustibililor fosili, în special de petrol și gaze. Legislația UE privind promovarea surselor regenerabile a evoluat semnificativ în ultimii 15 ani. În 2009, liderii UE au stabilit obiectivul ca, până în 2020, 20 % din consumul de energie al UE să provină din surse regenerabile de energie. În 2018, s-a stabilit obiectivul ca, până în 2030, 32 % din consumul de energie al UE să provină din surse regenerabile de energie. În iulie 2021, având în vedere noile obiective ale UE în materie de climă, legiuitorii au lansat propunerea de a revizui obiectivul la 40 % până în 2030. În prezent au loc dezbateri pe marginea cadrului de politici pentru perioada de după 2030. (Comisia Europeană 2022).

În contextul celor menționate mai sus, conceptual eficiența energetică abordează reducerea costurilor ecologice, economice și sociale induse de producția, transportul și consumul de energie. Creșterea eficienței energetice este rezultatul implementării unor serii de măsuri ce permit optimizarea relației dintre cantitatea de energie consumată (ceea ce intră) și produsele și serviciile obținute (ceea ce iese). Obiectivul de eficiență se poate atinge prin măsuri și investiții în tehnologie, educație, management și obiceiuri de consum. Eficiența energetică se măsoară, de obicei, prin variațiile dintre nivelul de activitate și consumul de energie într-o anumită perioadă de timp, fără a ține cont de modificările structurale ce intervin în sectorul respectiv.

Reducerea consumului și a risipei de energie este din ce în ce mai importantă pentru UE. În 2007, liderii UE au stabilit un obiectiv de reducere a consumului anual de energie al UE cu 20 % până în 2020. În 2018, în pachetul „Energie curată pentru toți europenii”, s-a stabilit un nou obiectiv de reducere a consumului de energie cu cel puțin 32,5 % până în 2030. Măsurile de eficiență energetică sunt recunoscute tot mai mult nu doar ca un mijloc de a ajunge la aprovizionarea sustenabilă cu energie, de a reduce emisiile de gaze cu efect de seră, de a îmbunătăți securitatea aprovizionării și de a reduce costurile de import, ci și ca mijloc de promovare a competitivității UE. Eficiența energetică este, prin urmare, o prioritate strategică pentru uniunea energetică, iar UE promovează principiul „eficiența energetică pe primul loc”. Cadrul de politici viitor pentru perioada de după 2030 este în curs de dezbateri.

Astfel, prima *Directiva privind eficiența energetică: Orizont 2020 - Directiva privind eficiența energetică (2012/27/UE)*, intrată în vigoare în decembrie 2012, a impus statelor membre să fixeze obiective orientative naționale în materie de eficiență energetică, prin care să se asigure că UE și-a îndeplinit obiectivul principal de reducere a consumului de energie cu 20 % până în 2020. Statele membre au avut libertatea de a face aceste cerințe minime mai exigente în eforturile lor de a economisi energie. De asemenea, directiva a introdus un ansamblu de măsuri obligatorii pentru a ajuta statele membre să atingă acest obiectiv și să stabilească norme obligatorii din punct de vedere juridic pentru furnizorii de energie și utilizatorii finali. Țările UE au fost obligate să își publice planurile naționale de acțiune pentru eficiență energetică pe o perioadă de trei ani.

A doua *Directivă revizuită privind eficiența energetică: Orizont 2030 - „Eficiența energetică pe primul loc”* este unul dintre principiile-cheie ale uniunii energetice pentru a garanta o aprovizionare cu energie sigură, sustenabilă, competitivă și la prețuri accesibile în UE. În directiva revizuită, Comisia a propus un obiectiv ambițios în materie de eficiență energetică de 30 % până în 2030. În ianuarie 2018, Parlamentul a modificat propunerea Comisiei de revizuire a Directivei privind eficiența energetică pentru a face propunerea mai ambițioasă în ansamblu. În urma negocierilor cu Consiliul, în noiembrie 2018, s-a ajuns la un acord care stabilește obiectivul de reducere a consumului de energie primară și finală cu 32,5 % până în 2030 la nivelul UE (în comparație cu previziunile privind consumul de energie pentru 2030). Directiva impunea, de asemenea, statelor membre ale UE să pună în aplicare măsuri de reducere a consumului lor anual de energie cu 4,4 % în medie până în 2030.

Prin urmare, pentru perioada 2021-2030, fiecare țară din UE trebuie să elaboreze un plan național integrat privind energia și clima (PNIEC) pe 10 ani, care să descrie modul în care intenționează să își atingă obiectivele în materie de eficiență energetică pentru 2030. Inclusă în pachetul „Energie curată pentru toți europenii” (COM(2016)0860), noua *Directivă privind eficiența energetică ((UE) 2018/02002)* a intrat în vigoare în decembrie 2018 și a fost transpusă de statele membre în legislația națională până la 25 iunie 2020, cu excepția dispozițiilor privind contorizarea și facturarea, care au avut un termen limită diferit (25 octombrie 2020).

Următorul pas al UE a fost revizuirea Directivei privind eficiența energetică în iulie 2021. Comisia a propus o revizuire (COM (2021)0558) a Directivei privind eficiența energetică, în cadrul pachetului „Punerea în aplicare a Pactului verde european” și în conformitate cu noul său obiectiv ambițios în materie de climă de a reduce emisiile de gaze cu efect de seră ale UE cu cel puțin 55% până în 2030, comparativ cu nivelurile din 1990, și de a deveni neutră din punct de vedere climatic până în 2050. Aceasta propune creșterea obiectivelor de reducere a consumului de energie primară și finală la 39 % și, respectiv, 36 % până în 2030, în raport cu proiecțiile de referință actualizate realizate în 2020. În termeni absoluți, consumul de energie al UE până în 2030 în temeiul propunerii ar fi de maximum 1 023 și 787 milioane de tone echivalent petrol pentru energia primară și finală până în 2030.

Propunerea solicită statelor membre să stabilească obiective naționale orientative de reducere a consumului de energie, de a introduce mecanisme automate consolidate de reducere a decalajelor și dublează obligația statelor membre de a realiza noi economii anuale de energie de 1,5 % din consumul final de energie în perioada 2024-2030. Propunerea introduce și cerințe tip pentru clădirile publice, cum ar fi un obiectiv anual de reducere a consumului de energie cu 1,7 % pentru sectorul public și un obiectiv de renovare de cel puțin 3 % din suprafața totală a clădirilor administrației publice, propune atenuarea sărăciei energetice prin acordarea de prioritate clienților vulnerabili și introduce obligații de audit și cerințe de competență tehnică, în special pentru marii consumatori de energie.

O altă directivă *privind performanța energetică a clădirilor (2010/31/UE), modificată în 2018 (Directiva (UE) 2018/844), și Directiva privind eficiența energetică ((UE) 2018/2002)*, urmăresc să asigure un parc imobiliar foarte eficient din punct de vedere energetic și decarbonizat în fiecare stat membru până în 2050. Acest lucru va ajuta la atingerea obiectivelor de eficiență energetică pentru Europa și va contribui la reducerea emisiilor de CO₂ în UE cu 80-95 % față de nivelurile din 1990.

Directiva modificată privind performanța energetică a clădirilor (Directiva (UE) 2018/844) a introdus strategii de renovare pe termen lung:

- fiecare stat membru trebuie să stabilească o strategie de renovare pe termen lung pentru a sprijini renovarea parcului național de clădiri publice și private, transformându-l într-un parc imobiliar cu un nivel ridicat de eficiență energetică și decarbonizat până în 2050;
- accelerarea transformării clădirilor existente în „clădiri al căror consum de energie este aproape egal cu zero” până în 2050; toate clădirile noi trebuie să aibă un consum de energie aproape egal cu zero începând din 2021;
- sprijinirea modernizării tuturor clădirilor cu tehnologii inteligente.

Astfel, la 17 septembrie 2020, Comisia a prezentat un plan de reducere a emisiilor de gaze cu efect de seră în UE cu cel puțin 55 % până 2030, față de nivelurile din 1990. În perioada 30 martie 2021-22 iunie 2021 a avut loc o consultare publică în vederea pregătirii revizuirii Directivei privind performanța energetică a clădirilor (Directiva (UE) 2018/844).

Astfel, propunerea Comisiei de revizuire (COM(2021)0558) a Directivei privind eficiența energetică introduce o planificare și o monitorizare mai strictă a evaluărilor cuprinzătoare, definiții revizuite ale încălzirii și răcirii centralizate eficiente și criterii suplimentare pentru emisiile specifice din cogenerarea cu randament ridicat (270 g CO₂/kWh).

Directiva privind eficiența energetică ((UE) 2018/2002) obligă statele membre să evalueze și să comunice Comisiei potențialul cogenerării cu randament ridicat și al rețelelor de încălzire și răcire centralizate de pe teritoriul lor și să realizeze o analiză privind costurile și beneficiile, bazată pe condițiile climatice, fezabilitatea economică și adecvarea tehnică (cu anumite excepții).

În ceea ce privește eficiența energetică a produselor, la nivelul UE s-au introdus mai multe măsuri, inclusiv:

- indicarea, prin etichetare și informații standard referitoare la produse, a consumului de energie și de alte resurse al produselor legate de energie, care intră sub incidența Regulamentului de stabilire a unui cadru pentru etichetarea energetică (Regulamentul (UE) 2017/1369). Regulamentul, publicat în iulie 2017, stabilește un nou cadru pentru etichetarea energetică în vederea definirii unor termene pentru înlocuirea actualelor clase A+, A++ și A+++ cu o scară de la A la G, care este în uz din martie 2021;
- stabilirea de cerințe de proiectare ecologică pentru produsele cu impact energetic care intră sub incidența Directivei-cadru 2009/125/CE, de reformare a Directivei 2005/32/CE, astfel cum a fost modificată de Directiva 2008/28/CE; regulamentele de punere în aplicare acoperă o gamă largă de produse.

Astfel, la 23 februarie 2021, Comisia a adoptat un amendament omnibus (C(2021)923) la regulamentele privind proiectarea ecologică și etichetarea energetică publicate în 2019 în ceea ce privește cerințele de proiectare ecologică pentru diferite tipuri de produse.

Pactul verde european și pachetul „Pregătiți pentru 55” stabilesc obiectivele și acțiunile UE pentru tranziția energetică. Principalele obiective sunt următoarele:

- revizuirea întregului cadru UE privind clima și energia pentru 2030 pentru a accelera și mai mult eforturile UE de promovare a eficienței energetice și de creștere a ponderii surselor regenerabile de energie;
- asigurarea unei aprovizionări stabile cu energie la prețuri accesibile în UE;
- dezvoltarea în continuare a unei piețe integrate și interconectate a energiei;
- reducerea emisiilor de metan în sectorul energetic.

UE lucrează la mai multe propuneri pentru atingerea acestor obiective:

- ✓ revizuirea Directivei privind energia din surse regenerabile;
- ✓ revizuirea Directivei privind eficiența energetică;
- ✓ revizuirea Directivei privind performanța energetică a clădirilor;
- ✓ revizuirea celui de al treilea pachet privind energia în sectorul gazelor pentru a reglementa piețele competitive de gaze decarbonizate;
- ✓ nouă propunere de regulament care vizează reducerea emisiilor de metan în sectorul energetic.

Astfel, tranziția către o energie curată reprezintă o condiție prealabilă pentru a plasa UE pe calea către neutralitatea climatică până în 2050 și o oportunitate majoră de a stimula și a sprijini redresarea economiei UE în urma pandemiei de COVID-19. UE s-a angajat să își reducă drastic emisiile de gaze cu efect de seră pentru a deveni neutră din punct de vedere climatic până în 2050. În decembrie 2020, Consiliul European a aprobat obiectivul de reducere a emisiilor nete ale UE cu cel puțin 55% până în 2030 comparativ cu nivelurile din 1990 – o etapă intermediară necesară

pentru atingerea obiectivului pentru 2050. Fiind un factor care contribuie în mod semnificativ la emisiile UE, sectorul energetic va trebui să treacă printr-o transformare profundă în direcția decarbonizării.

Incertitudinile și riscurile la adresa economiei UE privind piața energetică. Anul 2022 a adus un lanț de incertitudini și riscuri la adresa economiei mondiale, determinate de războiul de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei. Șocurile provocate de război au un efect negativ asupra economiilor țărilor lumii, provocând creșterea inflației, încetinirea fluxurilor de capital către piețele emergente și continuarea pandemiei, ducând și la dezechilibre economice.

Economiile Uniunii Europene și a Republicii Moldova sunt afectate în mod direct de creșterea prețurilor la energie, care se înscrie într-o tendință de creștere la nivel mondial. Invadarea Ucrainei de către Rusia în anul 2022 a afectat și mai mult piața energiei, provocând noi creșteri ale prețurilor la energie și preocupări cu privire la capacitatea UE de a-și asigura aprovizionarea cu energie. Astfel, în cadrul ultimelor evenimente din 2022, liderii UE au convenit să elimine treptat dependența UE de combustibilii fosili din Rusia. În cadrul reuniunii extraordinare a Consiliului European din 30-31 mai, liderii au hotărât să renunțe la aproape 90% din totalul importurilor de petrol din Rusia până la sfârșitul anului 2022. La 27 iunie 2022, Consiliul a adoptat noi norme pentru îmbunătățirea securității aprovizionării UE în contextul războiului din Ucraina. Prin urmare, statele membre UE se vor asigura că se constituie stocuri în instalațiile lor de înmagazinare a gazelor înainte de iarnă și vor partaja instalațiile de înmagazinare într-un spirit de solidaritate. UE depune eforturi în direcția neutralității climatice ca modalitate de a-și consolida independența față de importurile de combustibili, precum și de a-și atinge obiectivele climatice. (Comisia Europeană 2021).

UE este atât producător, cât și importator de energie. În 2020, cea mai mare parte a energiei disponibile în statele membre ale UE a provenit din importuri. Peste 40% din energia produsă în UE provine din surse regenerabile, în timp ce aproximativ o treime a fost generată de centrale nucleare. Rusia este principalul furnizor de combustibili fosili în UE. Peste jumătate din combustibilii fosili solizi importați în 2020 (în principal cărbune) au provenit din Rusia, iar 43% din gazele naturale importate au provenit din aceeași țară. În martie 2022, liderii UE au convenit să elimine treptat dependența UE de combustibilii fosili ruși, având în vedere invadarea Ucrainei de către Rusia și preocupările legate de securitatea aprovizionării cu energie.

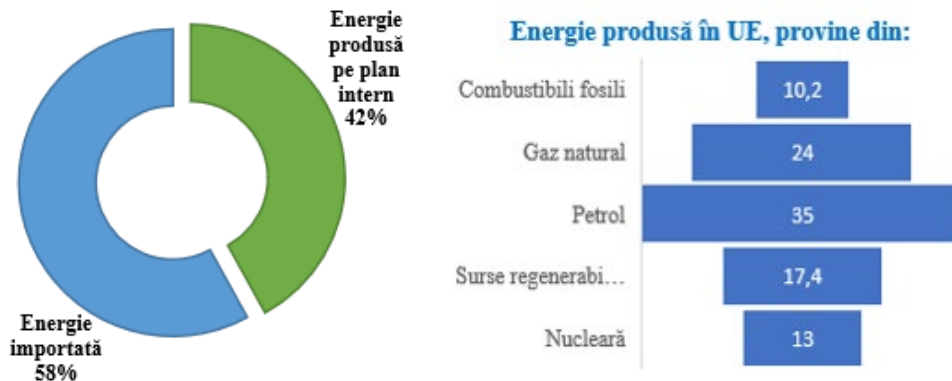

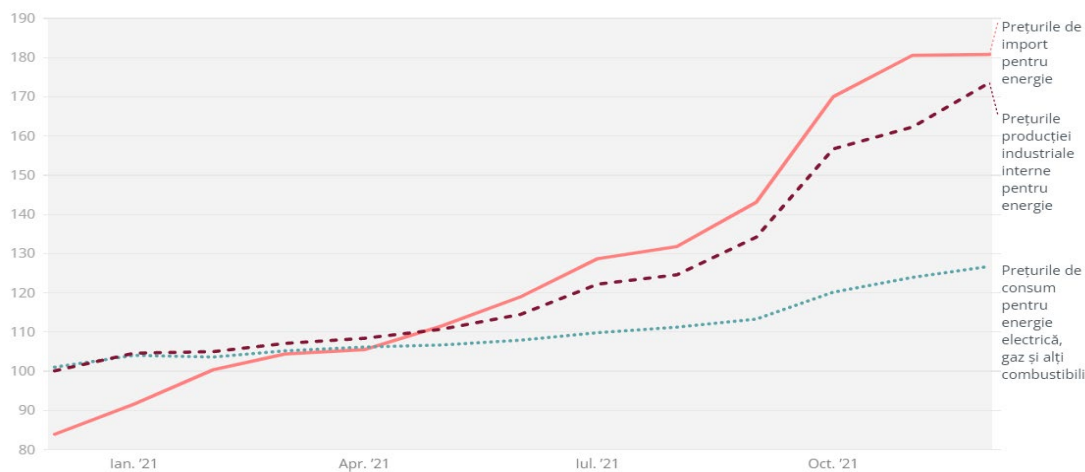
Fig.1 Energia utilizată în UE

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor oferite de Eurostat 2021.

Începând cu a doua jumătate a anului 2021, s-a înregistrat un salt brusc al prețurilor energiei în UE și în întreaga lume. Deși, într-o anumită măsură, acest lucru era de așteptat în contextul redresării economice post-COVID-19 și al relaxării restricțiilor de călătorie, prețurile energiei au crescut mai mult decât se anticipase. Mai mulți factori au contribuit la creșterea prețurilor:

- creșterea fără precedent a prețurilor gazelor naturale pe piețele mondiale – cu peste 170% în 2021;
- iarna lungă și friguroasă de la începutul lui 2021, ce a sporit necesarul de încălzire, urmată de o vară lungă și toridă și de o utilizare crescută a dispozitivelor de răcire, a intensificat cererea de energie;
- creșterea cererii de gaze naturale lichefiate și, în consecință, majorarea prețului acestuia;
- creșterea consumului de gaze naturale în Asia ca urmare a redresării economice;
- tensiuni geopolitice tot mai accentuate, inclusiv războiul din Ucraina.

Prin urmare, conform figurii de mai jos, în perioada decembrie 2020-decembrie 2021, prețul de import pentru energie în zona euro a crescut de peste două ori, în timp ce prețurile de consum la energie electrică, gaz și alți combustibili au crescut cu 25%. Prețurile producției interne pentru energie au crescut cu aproape trei sferturi (73%). Creșterea înregistrată în 2021 este total inedită. Prețurile de import pentru energie, deși destul de volatile, nu s-au modificat în trecut cu mai mult de aproximativ 30% pe an; prețurile producției interne nu s-au modificat cu mai mult de aproximativ 10% pe an.

Indicele mediu (2015 = 100), neajustat

Fig. 2 Creșterea prețurilor în perioada decembrie 2020-decembrie 2021 în UE

Sursa: Sursa: Elaborat de autori în baza datelor oferite de Eurostat 2022.

În prezent, Rusia este principalul furnizor de țiței, gaze naturale și combustibili fosili solizi pentru UE. Europa depinde de Rusia în proporție de aproximativ 40% din necesarul de gaze naturale. În 2019, aproape o treime din importurile de țiței din afara UE au provenit din Rusia (27%). Astfel, Germania în anul 2020 a importat 66,1% din gaze naturale din Rusia, 20,8% din Norvegia și 11,6% din Olanda.

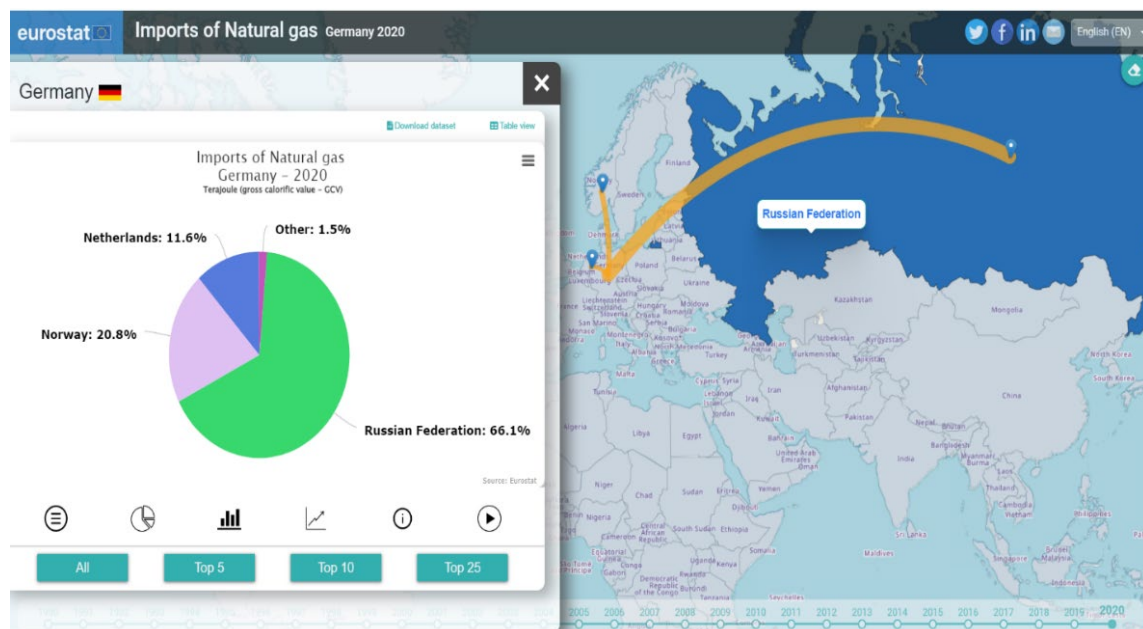

Fig. 3 Importul gazelor naturale în Germania, în anul 2020

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor oferite de Eurostat 2021.

În martie 2022, liderii UE au convenit să elimine treptat dependența UE de importurile de combustibili fosili din Rusia. În cadrul reuniunii extraordinare a Consiliului European din mai 2022, liderii au trecut în revistă progresele legate de consolidarea independenței energetice a UE și au solicitat o mai mare diversificare a surselor de aprovizionare cu energie, accelerarea utilizării energiei din surse regenerabile și îmbunătățirea interconectării rețelelor energetice. De asemenea, aceștia au solicitat o coordonare internațională eficace pentru a asigura un răspuns cuprinzător la nivel mondial la provocările legate de securitatea alimentară. Astfel, în cadrul reuniunii Consiliului European din 23-24 iunie 2022, liderii UE au solicitat insistent Rusiei să înceteze imediat vizarea instalațiilor agricole și să deblocheze porturile de la Marea Neagră, pentru a permite exportul de cereale din Ucraina. Liderii UE au subliniat că sancțiunile UE împotriva Rusiei permit libera circulație a produselor agroalimentare și furnizarea de asistență umanitară.

Prin urmare, la 27 iunie 2022, Consiliul a adoptat în variantă finală Regulamentul privind înmagazinarea gazelor, care vizează consolidarea securității aprovizionării cu energie a UE în contextul războiului din Ucraina. Astfel, securitatea aprovizionării cu energie și protejarea cetățenilor față de creșterea prețurilor la energie reprezintă priorități pentru liderii UE. Printre măsurile la care lucrează statele membre UE se numără creșterea pe termen scurt a rezervelor de gaze, în vederea aprovizionării adecvate a europenilor și a menținerii prețurilor la un nivel scăzut. Comisia a prezentat o propunere pentru a se asigura că instalațiile de stocare din Uniune sunt umplute înainte de sezonul în care va fi necesară încălzirea și că acestea pot fi partajate în întreaga Uniune, într-un spirit de solidaritate. Consiliul și Parlamentul European au ajuns la un acord provizoriu privind noile norme. Majoritatea statelor membre ale UE dispun de instalații de stocare a gazelor pe teritoriul lor. Capacitățile de stocare din cinci țări (Germania, Italia, Franța, Țările de Jos și Austria) reprezintă două treimi din capacitatea totală a UE. În temeiul noii propuneri, pentru a-și securiza rezervele, țările care nu dispun de capacități de depozitare vor colabora cu statele membre care dețin astfel de instalații.

Soluțiile tranziției energetice în UE și Republica Moldova. UE are nevoie de o tranziție energetică pentru a-și reduce efectiv emisiile de gaze cu efect de seră și pentru a realiza neutralitatea climatică. Pentru a permite tranziția, economiile de energie și reducerea consumului sunt la fel de importante ca trecerea la forme de energie mai curată. Prin urmare, consiliul a convenit asupra unei abordări generale cu privire la revizuirea Directivei privind eficiența energetică. Aceasta este una dintre propunerile prezentate de Comisie în cadrul pachetului „Pregătiți pentru 55” – planul UE de reducere a emisiilor până în 2030 cu cel puțin 55 % față de nivelurile din 1990. Negocierile cu Parlamentul European reprezintă următoarea etapă pentru ca noua directivă să devină legislație europeană.

Pe termen lung, prețurile energiei vor scădea, dar numai dacă vom folosi tehnologiile cu cel mai mic preț de producție a energiei, ca energia solară și energia eoliană. Având în vedere modul în care este structurată piața energiei electrice, producătorii cu un cost de producție mic pot contribui la reducerea prețurilor

energiei, pentru că nu mai sunt dependenți de costul combustibililor fosili. Așadar, investițiile în energia regenerabilă nu vor crește prețul energiei, cum este greșit interpretat, ci din contră, vor scădea prețul acesteia, utilizând mai puține certificate de carbon și fiind deconectate de evoluția prețurilor globale ale petrolului. Energia este un instrument geopolitic folosit pe larg de către marii actori globali precum Rusia, SUA sau China. Creșterea capacității de generare independentă de importul de resurse (cărbune, petrol sau material nuclear) va crește capacitatea noastră de a face față crizelor generate de speculațiile unor anumiți actori pe piața globală. Nu în ultimul rând, creșterea generării din surse regenerabile, amplasate în diferite locuri în țară, va permite să scădem presiunea pe sistemul de transport și distribuție a energiei, respectiv crescând siguranța sistemului energetic național. (Tranziția energetică, 2021).

Încurajarea dezvoltării de parcuri eoliene și fotovoltaice de către comunitățile rurale din Republica Moldova (cu implicarea actorilor locali) ar putea contribui direct la creșterea socio-economică la nivel local. Producând energie electrică la nivel local, comunitățile rurale ar putea dezvolta o metodă alternativă de creștere a veniturilor la bugetul local. Aceste “Comunități Energetice/Cooperative de energie” și-au dovedit deja impactul pozitiv în țări precum Danemarca, Olanda sau Germania. Dincolo de impactul economic, asocierea în vederea producerii de energie din surse regenerabile poate duce la o creștere a capitalului social la nivel local, respectiv poate încuraja comunitatea să dezvolte mai multe proiecte în asociere. Susținerea dezvoltării de proiecte energetice locale poate oferi și o soluție de reducere a sărăciei energetice, mai ales în zonele izolate sau prost conectate la rețeaua națională.

Costul producerii energiei regenerabile este deja unul din cele mai scăzute și va continua să scadă și în următorii ani. În schimb, prețul energiei fosile va continua să rămână la un preț ridicat pe măsură ce tot mai multe state fac tranziția spre energie regenerabilă, iar prețul certificatelor de carbon va crește. Mai mult, dezvoltarea de instrumente financiare verzi (bonduri verzi sau linii de creditare speciale pentru businessurile verzi) de către state și instituțiile financiare, precum și uniformizarea sistemelor de taxare a carbonului, reprezintă mijloace prin care pot fi încurajate atât investițiile în energie regenerabilă, cât și “reciclarea” veniturilor și adresarea justă a problemelor de sărăcie energetică.

Energia eoliană, solară sau biomasa au densități spațiale mici, mai mici decât o centrală pe gaz sau o centrală nucleară. Dar trebuie evidențiat caracterul mult mai versatil al soluțiilor regenerabile. De exemplu, panourile solare se pot instala pe acoperișul clădirilor sau în spații care nu sunt folosite în alte scopuri, ca zonele mlăștinoase, zonele dezafectate sau chiar de-a lungul unor drumuri. Asemenea soluții tehnice se pot distribui în numeroase locații în diferite capacități, ceea ce nu se poate spune despre o centrală nucleară.

Distribuirea producției energetice între producători mai mici sau mai mari pe o suprafață geografică mai diversă înseamnă costuri mai mici la producerea și transportul energiei, precum și accesul la energie pentru comunitățile defavorizate, ceea ce poate contribui la rezolvarea problemei accesului la energie pentru

comunitățile defavorizate. Biomasa, în cantități sustenabile, poate fi o resursă importantă, în ciuda densității energetice mici. De exemplu, producerea biogazului din dejecțiile animale sau umane este o metodă de tratare a deșeurilor care captează gazul metan, care altfel ar fi eliberat în atmosferă (metanul fiind un gaz cu efect puternic de seră). Reziduurile forestiere uscate pot fi convertite în combustibili lichizi sau gazoși în procese care chiar pot stoca carbonul în sol sau pot fi folosite ca fertilizanți.

Stabilitatea sistemelor energetice cu capacități mari de regenerabile se poate asigura cu tehnologii existente, ca de exemplu prin condensatorii sincron (ce pot fi reconverțiți de la actualele centrale termice pe combustibili fosili) sau inclusiv prin invertoarele generatorilor eolieni sau solari.

Pe de altă parte, producătorii convenționali de energie electrică pot să continue să producă energie în acele ore sau zile când nu există suficientă producție de regenerabile, diferența fiind că aceste centrale vor opera mult mai puține ore pe an decât în prezent și într-un mod mult mai flexibil, așa încât să echilibreze producția și cererea de energie în sistem. Tehnologia actuală a turbinelor pe gaze naturale poate oferi deja acest tip de operare, fiind limitată în prezent doar de factori legați de reglementarea pieței energetice. Costul menținerii unei asemenea capacități de rezervă este mic în contextul întregului sistem, acestea având costuri mari doar în orele de funcționare, fiind în principal date de costul gazelor naturale. Iar în viitor, gazele naturale pot fi înlocuite cu biogaz, biometan sau alte gaze sintetice produse din biomasă sau reziduuri, fiind un pas înainte pentru eliminarea combustibililor fosili din sistemul energetic. De exemplu, pentru Germania, construirea și întreținerea unei capacități de rezervă în caz de producție zero a regenerabilelor ar reprezenta doar 7% din totalul cheltuielilor anuale cu producția de electricitate. Și acesta este cel mai pesimist scenariu, căci nu ia în calcul alte soluții, cum ar fi cele hidro existente sau importul de electricitate. (Energy Efficiency, 2022).

Dintr-o perspectivă europeană, această tranziție energetică reprezintă trecerea de la un sistem dominat de energie epuizabilă la un sistem bazat pe fluxul energetic (regenerabil). Pe lângă aspectele energiei pure, o astfel de tranziție este conectată direct cu alte aspecte sociale precum prosperitatea economică, locuri de muncă și condiții de muncă, precum și calitatea vieții. Preponderent pentru Republica Moldova, tranziția energetică se adresează diverselor disfuncții ale societății noastre, în zonele urbane și rurale. Piața muncii, economia, sărăcia, inegalitatea socială, folosirea resurselor naturale, calitatea aerului, hrana, stilul de viață și modelele de consum au toate legături directe sau indirecte cu sistemul de energie. Astfel, provocările cheie ale tranziției energetice pentru Republica Moldova se manifestă prin:

- Intensitatea energetică estimată semnificativ mai mare decât media pe UE.
- Nivel redus al surselor regenerabile în mixul energetic.

- Barierele în calea investițiilor în economia verde se datorează accesului scăzut la finanțare, profitabilității scăzute a proiectelor verzi.
- Prevalența construcțiilor din perioada sovietică împiedică eficiența energetică.
- Lipsa tehnologiilor eficiente din punctul de vedere al resurselor. (C. EFREMOV, 2019).

Astfel, tranziția energetică înseamnă mult mai mult decât trecerea de la o sursă de energie la alta. Este drumul către un sistem bazat pe folosirea limitată a resurselor, înaltă eficiență energetică și surse de energie regenerabile.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Agenția pentru Eficiență Energetică a Republicii Moldova. (AEE, 2022). TABLOUL GENERAL privind producerea energiei din surse regenerabile. (septembrie 2022) <https://www.aee.md/ro/page/surse-de-energie-regenerabila>

Comisia Europeană. (2020). Infografic - De unde provine energia utilizată în UE? Disponibil pe: <https://www.consilium.europa.eu/ro/infographics/where-does-the-eu-s-energy-come-from/>

Comisia Europeană. (2021). Creșterea prețului energiei începând din 2021 <https://www.consilium.europa.eu/ro/infographics/energy-prices-2021/>

Comisia Europeană. (2022). Infografic. https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy_trade/entrade.html?geo=DE&year=2020&language=EN&trade=imp&siec=G3000&filter=all&fuel=gas&unit=TJ_GCV&defaultUnit=TJ_GCV&detail=1&chart=pie

Comisia Europeană. (2022). Prețurile energiei și securitatea aprovizionării. Disponibil pe: <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/energy-prices/>

Cristina EFREMOV.(2019). TRANZIȚIA ENERGETICĂ ȘI PRINCIPALELE PROVOCĂRI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA. Disponibil pe: http://cris.utm.md/bitstream/5014/237/1/79-82_13.pdf

Deloitte. (2022). Tranziția energetică a început. Cum o va aborda România? Disponibil pe: <https://www2.deloitte.com/ro/en/pages/energy-and-resources/articles/tranzitia-energetica-a-inceput-cum-o-va-aborda-romania.html>

Energy Efficiency. (2022). How the Inflation Reduction Act and Bipartisan Infrastructure Law Work Together to Advance Climate Action. Disponibil pe: <https://www.eesi.org/topics/energy-efficiency/description>

Eurostat. (2022). Disponibil pe: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/short-term-business-statistics/data/database>

Hotărârea Guvernului nr. 102 din 05.02.2013 cu privire la strategia energetică până în anul 2030. (2013). Disponibil pe: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=68103&lang=ro

Lege nr. 139 din 19-07-2018 cu privire la eficiența energetică. (2018).
Disponibil pe: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105498&lang=ro

Legea nr. 10 din 26.02.2016 privind promovarea utilizării energiei din surse
regenerabile. (2016). Disponibil pe:

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106068&lang=ro

Tranziția energetică (2021). Disponibil pe: <https://tranzitia-energetica.declic.ro/>

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR CONSOLIDATING THE AVAILABILITY OF FINANCIAL SERVICES

**Claudiu NEGREA, PhD Student,
Romanian Academy, “Costin C. Kiriltescu”
National Institute of Economic Research, Bucharest, Romania**
<https://orcid.org/0000-0002-3991-8762>, claudiu.negrea@bnro.ro

**Ela SCARLAT, PhD Student,
Romanian Academy, “Costin C. Kiriltescu”
National Institute of Economic Research, Bucharest, Romania**
<https://orcid.org/0000-0002-9008-3035>, ela.scarlat@bnro.ro
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.13>

Summary

This research paper addresses the need to achieve a higher financial inclusion and the challenges to a higher adoption of digital payments in Romania, while decreasing the use of cash, related to the physical infrastructure and regional disparities, financial intermediaries, consumer preference and financial education, by conducting a descriptive research, using quantitative and qualitative analysis of secondary data. The study highlights the current infrastructure, some relevant legislation implications and the population’s payment habits and perception. We presented some opportunities provided by European funding and digital technologies in increasing accessibility, consumer confidence and a higher adaptability of payment services to meet consumers’ needs and expectations, addressing the developments made in Romania, the limitations of implementing a cash-less economy which would need to include the on-boarding of all disadvantaged groups as well, potential risks related to cyber-security and cyber-resilience and possible public policy implications to eliminate gaps in digital literacy, the level of financial education, cybersecurity awareness and the need for public-private coordinated pro-inclusion measures. The conclusions of this research could be used by authorities, by the banking sector and by FinTech companies, to tackle reaching the optimal balance between public intervention and private initiative for increasing financial inclusion, taking the national context into account.

Keywords: *payments, financial inclusion, financial infrastructure, financial intermediaries, financial education*

JEL: *A29, D12, I22, I24, I25, O12, O18*

UDC: *336.71(498)*

Introduction. One of the goals of the European Retail Payments Strategy is increasing the accessibility of financial services, as having access to financial services and financial markets are among the factors that influence the sustainable and competitive development of EU member states. Increasing the safety and efficiency of the payment systems contributes to increasing the public's confidence in the national currency, leu.

Literature review. The World Bank defines financial inclusion as the situation in which individuals and businesses have the possibility to access financial products and services (credit and insurance, savings, payments, transactions) useful for them and affordable to them, that meet their needs and are delivered by financial institutions in responsible and sustainable ways. Therefore, the availability of financial services to the population is one of the measures which impact financial inclusion.

In the *Financial inclusion strategies: reference framework* paper published by the World Bank Group, the main types of indicators to be taken into account when measuring financial inclusion are:

- access indicators, which reflect the infrastructure's depth of expansion necessary for providing financial services, such as the penetration of bank branches or Points-of-sale (POS) devices in rural areas, or the demand-side barriers customers face in accessing financial institutions (such as costs or information);
- usage indicators, that measure how customers use financial services over time (for example, number of transactions on the accounts, number of electronic payments made);
- quality measures describing whether financial products and services meet customer needs and the range of options available including in relation to customers' understanding of the financial products they can use.

A fourth indicator to assess and understand the effect of financial inclusion is private sector performance and investment in human capital (Pierce, Ortega, 2012).

Usually, the financially excluded population is socially excluded as (Fernández-Olité, Paredes-Gázquez, 2018), which makes the poor even more poor. The inequality of opportunities invariably leads to wasting productive potential, by inefficient allocation of resources, and thereby undermines economic efficiency. Therefore, ensuring that the population has equal chances to develop their potential is essential both from a moral and economic point of view.

Out of all the services provided by financial institutions, the scope of our research was limited to payment services.

One of the drivers of a shift to less cash transactions has been the intensification of electronic commerce and the digitalization trend, manifested globally. There is a positive correlation between making cashless payments and using the internet or mobile phone, as mobile applications can be used to make payments.

Ensuring the safety and efficiency of payment systems contributes to increasing public confidence in making payments, in the payment instruments used, in payment systems and implicitly in the Romanian national currency, the leu (Isărescu, 2006).

Research methodology. We conducted a descriptive research, using quantitative and qualitative analysis of secondary data to emphasize the existing limitations and benefits in adopting instant payments in Romania.

Main results. According to the Global Findex Database, in Romania, in 2021, 31% of adults were unbanked, while 69% of adults were reported to have an account.

While there is a slight gender gap, as only 66% of women have an account, the largest gap is related to income gaps, as only 57% of poor adults have an account. This suggests that the poor category is not particularly in the target group of the financial institutions' expanding strategies either, as the potential profitability is low. The limitations faced by the supply side, namely the financial institutions, in offering financial services to vulnerable categories, such as the poor, are:

- the reduced levels of electronic payments due to the lower volumes of sales of merchants in rural areas, compared to larger firms placed in the urban areas, where the population concentration is higher, imply a lower interest from financial institutions to adapt offers to them;

- the lower aggregate demand due to a lower population concentration, which reduces the possibility of obtaining economies of scale for ensuring physical infrastructure;

- the value of the service to the beneficiaries is greater as the the network of users grows larger, for example if more people in the rural area made payments between them (network externality).

In the *Financial Inclusion in Romania: Issues and Opportunities* report of the World Bank, major discrepancies between the population living in urban areas and the population living in rural areas are highlighted. The gap deepens even more when analyzing poverty gap.

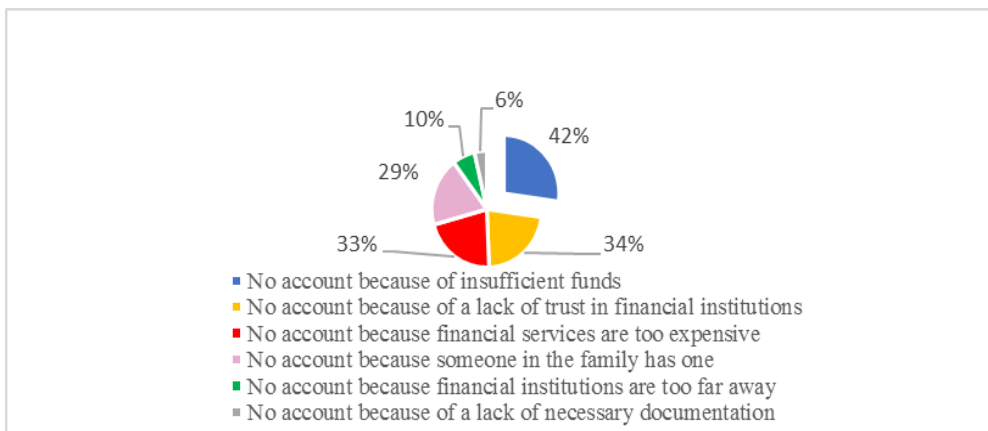

Figure 1. Reasons for not having an account in Romania in 2021

Source: Created by the authors based on the data provided by the Global Findex Database 2021 (2022)

Taking the results of the Global Findex parameters for Romania into consideration, we consider the main impediments to financial inclusion of the unbanked population to be:

- insufficiency of funds, combined with the cost of financial services;
- the low standard of living, Romania having one of the highest values of the indicator of risk of poverty and social exclusion; another problem is that of

- people who are inactive or formally unemployed, with little chance of gaining proper access to the labor market;
- low confidence of the population in the financial system (also influenced by financial education - the low degree of financial education in Romania is reflected by the percentage of people with minimal financial knowledge, which is at the lowest level in the European Union, 22% of the population, below the level of member countries with a similar level of development, measured by GDP/ per capita, respectively 35% in Bulgaria, 54%in Hungary, 42%in Poland and 44% in Croatia), correlated with
 - not having accessibility to a bank's branch, especially for on-boarding (which is of more importance in providing clients' ease, confidence, specifically tailored information in case of on-boarding of potential new clients);
 - the quality and low degree of adaptation of the offer of financial services to the needs of the population, especially in rural areas, given that in Romania the share of the population living in rural areas is high (rural population represented 46% of the total population in 2021);
 - the large share of the informal economy;
 - the lack of infrastructure necessary for making payments (such as POS terminals available for purchasing products and services from merchants).

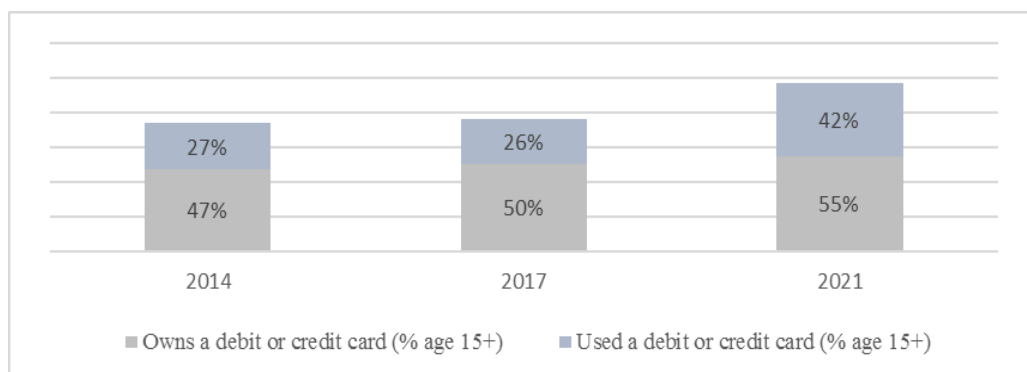

Figure 2. Evolution of card ownership and usage in Romania

Source: Created by the authors based on the data provided by the Global Findex Database 2021

While the evolution of card ownership and usage in Romania has been on an positive trend, strategic measures should be taken by authorities in order to close the gap.

47% of the adults in Romania have opened their first financial institution account to receive a wage payment or money from the government, from which 87% opened such an account to receive a wage payment, while the remaining 13% opened it to receive money from the government.

In economies such as Romania and Ukraine, account ownership rates among

more educated adults are almost twice those of less educated adults.

In Moldova and Romania, the share of unbanked adults receiving a pension payment is even higher, 24 percent and 33 percent, respectively, translating into a similar share of nearly 10 percent of all older adults in these economies who could be brought into the formal financial system if these payments were paid into accounts.

Among the adults receiving a government pension payment in cash in these four Europe and Central Asia economies, at least half have a mobile phone.

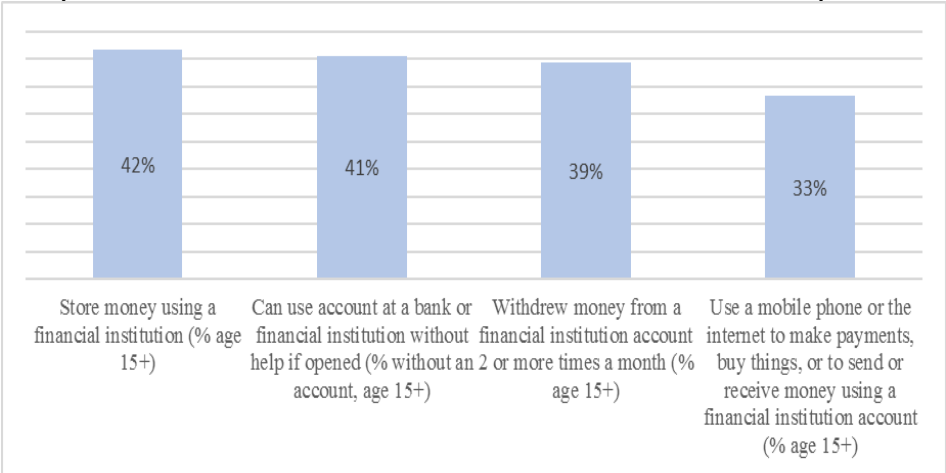

Figure 3. Usage of financial institution accounts by the Romanian population (2021)

Source: Created by the authors based on the data provided by the Global Findex Database 2021

Higher levels of internet usage, and mobile internet usage in particular, have been a major contributor to the successful adoption of new payment solutions in countries such as Denmark, Sweden, Great Britain. To certain types of customers, technology can offer great opportunities for on-boarding and it can increase the usage of financial services by existing clients.

The lower level of mobile phone usage in Romania for making payments represents an opportunity from progress in achieving a higher financial inclusion by developing attractive and intuitive, easy to use mobile phone applications (very good onboarding results were achieved in Africa by the use of pictograms in mobile financial apps, instead of using unfriendly and complicated menus).

Because, while Romania has very good internet coverage but the solutions for making payments is limited or lacking in rural areas, the population relies massively on cash for making payments.

According to the latest available data published by Eurostat, we observe that Romania has an important increase in terms of the availability and use of the Internet at the national level, and we consider this to represent a solid basis for the national implementation of innovative payment services.

These are some of the innovations brought by the banking system in Romania that can lead to a natural digitalization of payments at the national level.

With the launch of new mobile banking applications, nationwide, there are applications used by more than 1 million active users, for making current payments and managing funds. Among the most popular applications we mention: George from BCR, BT Pay from Banca Transilvania and Revolut.

The mobile applications offered by financial institution for providing financial services to their costumers on the basis of having an opened account have increased the usage of financial services. This, combined with issuing a virtual card or, as some banks do, different virtual cards that are issued for each online-payment, in order to ensure a higher protection against the cyber-attacks aimed at stealing money from accounts.

Some banks, such as Libra Bank, offer the possibility to open an account at their bank without physical presence to their potential customers, by using a smart systems that takes pictures of the person interested in on-boarding and of their ID, while comparing them, storing the data and granting access if they match. Such an initiative, as well as using authentication have the potential to solve the financial inclusion issues for certain cathegories of potential customers.

An important development provided to banks and payment service providers is the AliasPay service of TRANSFOND, within the SENT system (the low-value, high volume payment system used for retail payments in Romania), that allows simplified payments between two accounts opened at any banks or payment service providers connected to it, which only requires the payer to use the phone number of the payee when instructing a payment (if they are both enrolled in Alias Pay). If both banks related to their bank accounts are participants in the Instant Payment scheme, then the money transferred arrives instantly.

The Global Innovation Index (GII) 2021 measures Romania's innovation capabilities and, considering its income level (GDP/capita), Romania is below expectations, compared to the results of the high-income group to which it belongs, which shows that the potential development was not achieved. The stronger area is Knowledge and technology outputs (knowledge creation, impact and diffusion), while the weakest rakings are in Human capital and research (Education and Research and development) and Market sophistication (measured by Credit, Investment, Trade, Diversification and Market scale).

Lower expenditure on education and innovation linkages are weaknesses that we think could be turned into strong points, should these be addressed strategically.

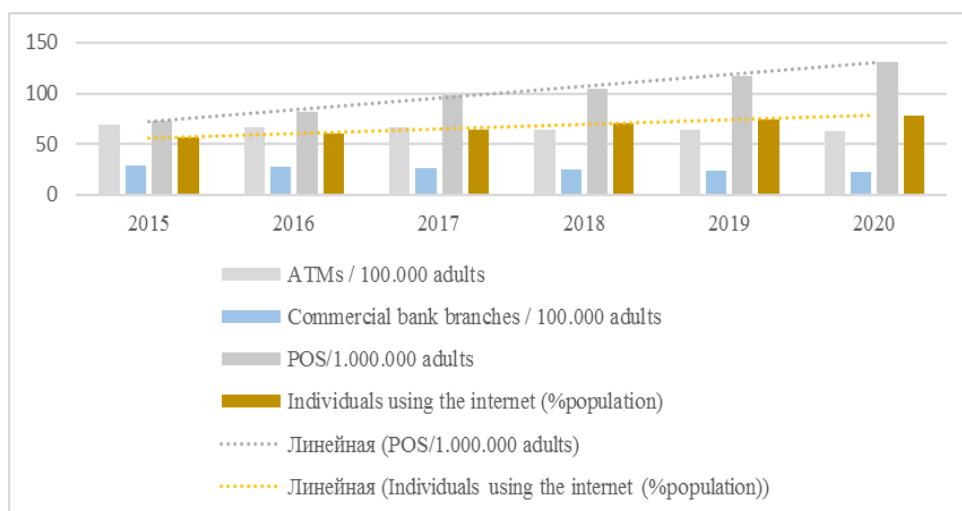

Figure 4. Evolution of the density of the infrastructure for financial services in Romania

Source: Created by the authors based on the data provided by the National Bank of Romania's Database and the World Bank's Database

A prerequisite in ensuring the availability of financial services nationwide it is the existence of relevant infrastructure to use payment instruments (the most widely used being cards, so for these it would mean the provision of POS terminals for making payments and having ATMs or providing services for cash withdrawal).

Until recent years, the focus has been in increasing the physical presence of financial institutions and trying to ensure a larger POS coverage for making payments at merchants, but progress in the rural area has been slow in this respect. Because of cost-efficiency, ease of reach and potential international reach, financial institutions, FinTechs and BigTechs have been focusing on developing mobile-apps and even onboarding solutions that do not require going to a branch to open an account. The Covid pandemic has also accelerated financial institution's activity in providing less physical points of interaction with the clients (commercial bank branches).

Regarding the physical infrastructure needed for making payments in stores, in many cases, the merchants' interest in providing the necessary infrastructure (POS) for making electronic payments when purchasing goods and services hasn't been high, due to the following barriers:

- the commissions charged by financial institution from merchants for receiving electronic payment when their customers made card payments, which could be both fixed or variable (a percentage of the transaction value, varying between 1% and 6%). The sensitivity/elasticity of POS demand to price is higher the smaller the profit margin and the smaller the client base of the merchant (which, in rural areas, is the case, as population density is low);

- inertia in the habits of consumers and merchants which, in the short term, can lead to demotivation (the habit of consumers to pay in cash, which makes it necessary to go to an ATM to deposit it in the account, which requires having easy and quick

access to a bank or an ATM; it is also necessary to keep a certain amount in cash, to be able to give change. Although the accumulation of cash increases the risk of theft, cash is still perceived to be more convenient for carrying out transactions quickly, especially for small amounts). Therefore, the degree of adoption of card payments and their usage by customers influences the interest of merchants to provide the infrastructure needed for clients to be able to make such payments. On the flip side, the fact that not all merchants accept card payments influences the interest of customers in them;

- liquidity management, because the money paid by customers with cards is transferred into the merchant's account in up to a few days after the payment is made by the customer;

- the informal economy and the intention to not pay taxes in proportion to the total monthly sales value.

A possible solution could be the granting of credit line facilities for working capital, loyalty schemes (points, cash back type), the provision of POS terminals at no cost or offering a significant cost reduction by payment institutions (for which, as a result of the increase in the customer base and/or account usage, the marginal cost would be reduced).

A legal initiative of the Romanian government to encourage the existence of such infrastructure (POS) is in place. Whereas previously the Romanian law compelled merchants with a yearly balance sheet turnover of over 10.000 euro (the equivalent in lei) to have a POS terminal, which enables card payments by consumers, that limit has been increased to 50.000 euro since 2018, which is still in place currently, in 2022. But, according to the legislative measures provided for in the Government Ordinance no. 16/2022, starting with 2023, the limit will be decreased to 10.000 euro again for the merchants' obligation to accept debit, credit or prepaid cards as means of payment, through a POS terminal and/or other modern acceptance solutions, including applications that facilitate the acceptance of electronic payments. This obligation starts with the next trimester after the merchant has exceeded the 10.000 euro threshold from the current year receipts. This, in fact, combined with inflation, has lowered the level from which POS infrastructure is enabled so that that consumers can use means of payments other than cash.

The costs of purchasing and installing payment terminals used by economic operators are now the responsibility of the card accepting institutions (payment service providers, which are usually banks), according to the Government Ordinance no. 99/2000. In other words, the cost of providing the relevant infrastructure is paid by financial institutions. The installation is done at the request of economic operators and/or public institutions, based on the contracts concluded for this purpose, in all the places indicated by them.

Also, following the re-examination, the obligation for those merchants with a turnover of over 10,000 euros per year to issue cash (similar to withdrawing cash from ATMs, but for low limits, of only 200 lei daily and only if the client purchases something else from the store), upon request, to customers was removed, the text

being modified so that the issue is made at the merchant's discretion. This modification diminishes the potential impact of the measure on the strategic objective of increasing financial inclusion and, for this reason, it was better if the previous proposed conditions would have been maintained (even, in our opinion, with the option to increase that limit by choice), although some retailers may still wish to offer this service in order to increase customer loyalty and/or customer satisfaction.

The law stipulates that the cash advance is clearly marked on the receipt and cannot exceed the amount of 200 lei. Cash advance transactions are assimilated to cash withdrawals from ATMs, and transaction fees are set according to the contracts in place between the parties (merchants and banks), but, for consumer protection reasons, merchants may charge the cardholder a commission that cannot exceed 1% of the value of the advance granted. The cash-back service that merchants can provide, according to the law, is distinctly featured on the receipt provided to the customers. They must display in a visible place the sign regarding the provision of this service, as well as information regarding the costs of the service.

These nationally regulated measures (POS obligation and cash-back option) are likely to have positive implications in the bankarization of monetary operations, the possibility of easy tracking of banking operations and the taxation of the incomes of economic agents involved in acts of trade and provision of services, as well as the streamlining of commercial transactions.

In our opinion, an efficient solution would be the development of virtual POS which can be used, not just the physical equipment, and the virtual one could be in the form of a mobile application, for example.

For the payment services market to be efficient, payments have to be fast (instant), there should be a wide range of choices of payment services (by encouraging fair competition between financial institutions and FinTechs by ensuring a lower entry barrier for the latter), without compromising on consumer protection (compliance), which needs to be guaranteed.

It is proven that Fintech increases financial inclusion, reducing the gap between urban and rural areas and between the inclusion of poor people and higher income population, yet, surprisingly, it was shown that it didn't have an impact on the gender gap for the datasets used (Tok, Heng, 2022).

Therefore, while encouraging competition between financial service providers is likely to have some positive effect on financial inclusion, it is obvious that authorities should specifically target improving the access to financial services of the vulnerable groups (women, the poor, the aged population) digitally, as this is the more cost-efficient option to serve the populations that wishes to be on-boarded, while also considering the social value of cash for the categories that can't use the other option and not planning to become a cashless economy.

In order to increase the level of financial inclusion, although there are initiatives that support this process, the efforts are fragmented and uncoordinated. The authorities could consider setting up a multi-stakeholder working group to

prepare an inclusion strategy adapted to the situation in Romania, reflecting a digital approach, to address the identified gaps. Committee on Payments and Market Infrastructures (2020).

Another potential development would be, in our opinion, a higher usage of European grants for financial innovation that Romania could receive on the basis of well fundamented grant requests. Not using those funds that can be provided through several financing lines is a missed opportunity, especially since such programs favor addressing the needs of vulnerable target groups, such as the elderly and women. For example, a financial education and financial literacy European-funded program for women has implications beyond the defined target group, as women are involved in the education of their children and may therefore be an amplifier in reaching a wider public.

Taking into consideration the historical low absorption of EU funds by Romania (where Romania is placed last for the 2014-2020 period, compared to the other EU member states), there is another recent change that can be taken advantage of: international partnerships are favoured and encouraged but, more than that, any institution that is interested can also consult the list of active projects and become co-partners in any project that is in the implementation phase (with the approval of European grant applicant's approval, who is the project leader, of course), whereas before the EU only allowed participation in such projects if all details and participants were defined ex-ante. This facility could be accessed by:

- financial institutions (for developing financial innovations, digital identity, development of innovative client on-boarding solutions, including but limited to biometric authentication, RegTech and SupTech applications, including in projects referring to stimulation and supervision of the digitalization process, lowering the gap in financial education, financial inclusion, digital competencies that have an increase in competitiveness, efficiency or cost lowering component);

- but also by national authorities of member states in projects that are of interest to them, (for developing and supervising financial innovations, Innovation Hubs, supervision of the on-boarding process, improving access and analytics of data related to AML or cyber-protection, which could or could not include artificial intelligence solutions, financial inclusion programs, financial education, digital competencies, supervision of digital finance processes, adapting the UE framework to the national context, association with the ECB in their CBDC project – the digital euro, partnering with ENISA for cyber-security and cyber-resilience projects).

The examples provided are obviously not exhaustive, but mainly represent opportunities for engaging.

The EU member states intend to foster collaborative economy, through public-private partnerships and projects, harnessing the benefits of the knowledge economy.

Participation to consultations either actively or for idea sharing on the working groups available on the EU Platform for durable finance or the International Platform for durable finance could be a useful initiative. Also, we view the financial institutions' participation in the consultation process, taking part in the Innovation

Hub provided by the National Bank of Romania by openly discussing ideas and business models with representatives of the national authority and, potentially, with other market participants.

We believe that a more comprehensive use of such funds by developing countries are necessary and useful for Romania's development. Such European funds are necessary for Romania's development, in lowering the gap in financial education, financial inclusion, digital competencies, competitiveness.

While technology is generally viewed as the best answer to the financial inclusion problem, in order to ensure a durable development (taking the ambient pillar into account as well, not not the social and the economic ones), sustainable payment innovation solutions should be pursued.

Romania's Eco-Innovation Index score ranks it the 25th in European Union, with below average results on all the indicators, showing that institutions and the general population have low environmental awareness, while there is no strategy that directly targets the circular economy. The institutions' decision related to funds allocation are mostly made to comply with the regulation requirements regarding their environmental practices, therefore the authority's role is to monitor the proper management of environmental performance, while also not placing additional regulatory burdens on financial institutions, which may hinder competition.

Conclusions and recommendations. Given the regional disparities and the very high costs of providing a dense physical infrastructure across the country, technology is the most accessible way to increase financial inclusion, from all points of view: speed, simplicity and cost.

Digital technologies have spread rapidly worldwide, enabling innovations in the provision of financial services, affecting both payment services and the market infrastructure. Technological innovation in the financial field has the potential and ability to facilitate access of financial services for certain target groups, such as female entrepreneurs, the rural population or people with disabilities, but yet, not all members of these groups are able to access and use them, while some may not want to. Therefore, although the process of digitalization of payments has multiple benefits, it can not be fully implemented in Romania until financial exclusion, especially in rural areas, is addressed.

Operational improvements from the use of modern technologies enable financial institutions to increase their customer base and offer more accessible products and services and/or a better customer experience. Therefore, both FinTechs and financial institutions will contribute to increasing financial inclusion, through partnerships or by adapting financial service offers to the Romanian market.

We consider digital technology alone to not be enough to fully solve the financial inclusion problem. There must be a well-developed payment system, a sound physical infrastructure, adequate regulations and consumer protection safeguards, but financial services must be tailored to the needs of disadvantaged groups, such as women, low-income families and users receiving financial services who may lack numeracy or even literacy.

Overcoming some of the barriers to financial inclusion can be done through specific programs that address certain categories of the population, in specific areas, that need support and intervention to eliminate gaps in digital literacy and the level of financial education.

Eliminating cash completely is not recommended as it would disproportionately affect the poor and elderly who rely on this means of payment, which links it to financial exclusion - there is also a social value to cash, for those who do not have smart devices too use apps for making payments.

Mobile payments represent a real opportunity to increase financial inclusion in Romania, but special attention must be paid to preventing cybercrime. An important part of the population in Romania is not prepared for making digital payments in safe conditions, not having the necessary knowledge to have a "basic cyber hygiene". In our opinion, strategic planning should be done by authorities in order to address cyber risks:

- on the offer side of payments (of payment systems and system participants, critical or non-critical and interdependencies between participants in the national and global financial ecosystem) for the limitation of which common standards related to cyber security for all participants are needed, their application by all participants in the ecosystem, respecting the principle of proportionality;

- on the demand side of payments (the population and companies that use them): where we stress the need to prioritize financial education (and the digital literacy of all users), possibly through various programs, even funded by the state, and possibly through digital solutions (applications) aimed at independent information about new products and services, benefits, risks and practices to limit the materialization of risks. We believe that national cyber risk awareness program could be useful, but the presentation of information must be done in such a way as not to discourage the population from making digital payments.

The creation of digital identity and the strict identification of customers, for example through biometric identification, is the first step in increasing financial inclusion from the perspective of digitization, having a positive impact also in the prevention of fraud. Digital identification systems are supported by laws, policies and regulations that promote trust in digital payments, ensuring data confidentiality and security, limiting potential authorized access and ensuring provider accountability. The enabling legislation and regulations for the digital identification system itself, but also laws and regulations regarding data protection, e-government, e-commerce and transactions, AML, digital identification systems need to be harmonized worldwide, due to the international nature of payment services.

National authorities have to identify the balance between the risks and the results of financial inclusion measures and technologies, in order to reach both financial inclusion objectives and stability, as well as to develop the policy and regulatory framework regarding financial inclusion, ensuring the harmonization of regulation at national and international level, through a close collaboration between nations.

Public-private partnerships for increasing financial inclusion should be encouraged, as neither actor's uncoordinated pro-inclusion measure can be as efficient as when combined.

REFERENCES

Achord, S., Chan, J., Collier, I., Nardani & S., Rochemont, S. (2019), A Cashless Society. Benefits, Risks and Issues (Interim Paper), Institute and Faculty of Actuaries.

<https://www.actuaries.org.uk/system/files/field/document/A%20Cashless%20Society-%20Benefits%2C%20Risks%20and%20Issues%20%28Interim%20Paper%29%20-%20disclaimer.pdf>

American Chamber of Commerce in Romania (2019), Incluziunea financiară prin educație financiară și acces la servicii financiare. <https://www.amcham.ro/download?file=mediaPool/uMYM1u2.pdf>

Arslanian, H. & Fischer, F. (2019), The future of finance. The impact of Fintech, AI and crypto on financial services, Palgrave Macmillan Publishing, ISBN 978-3-030-14532-3

Banca Centrală Europeană, Zona Unică de Plăți în Euro – SEPA. O piață integrată de plăți de mică valoare. https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/sepa_brochure_2006ro.pdf

Conceição, P. (2019), Human Development Report 2019, Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century, United Nations Development Programme, http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2019_overview_-_english.pdf

Comisia Europeană (2019), Evaluarea punerii în aplicare a politicilor de mediu. Raport de țară România. https://ec.europa.eu/environment/eir/pdf/report_ro_ro.pdf

Committee on Payments and Market Infrastructures (2020), Payment aspects of financial inclusion in the fintech era, Bank for International Settlements, World Bank Group. <https://www.bis.org/cpmi/publ/d191.pdf>

Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., Ansar, S. & Hess, J. (2018), The Global Findex Database 2017: Measuring Financial Inclusion and the Fintech Revolution, World Bank, Washington, DC. <https://globalfindex.worldbank.org/>

Dijmărescu, E., Fugaru, A., Curcă, S.-N. & Oehler-Șicai, M.-I. (2021), Transformarea monedei fiduciare, București, ISBN 978-973-159-269-5

European Central Bank (2020), *Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE)*, December, ISBN 978-92-899-3911-9. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.spacereport202012~bb2038bbb6.en.pdf>

European Commission, The Digital Economy and Society Index (DESI), <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>

European Commission, Eurostat Database. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/> database

European Commission, The Eco-Innovation Scoreboard and the Eco-Innovation Index, https://ec.europa.eu/environment/ecoap/indicators/index_en

European Commission, Romania in the Digital Economy and Society Index. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-romania>

Fernández-Olit, B. & Paredes-Gázquez, J. D. (2018), Are Social and Financial Exclusion Two Sides of the Same Coin? An Analysis of the Financial Integration of Vulnerable People. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-016-1479-y>

Gaftea, V.-N., Ioniță, A., Nițu, I. & Popa, I.-F. (2018), România și Piața Unică Digitală a Uniunii Europene. Oportunități și provocări, Institutul European din România, Studii de strategie și politici - SPOS 2017 – Nr. 3, București, ISBN : 978-606-8202-59-4. http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2018/10/SPOS-2017_Studiul_3_FINAL.pdf

Isărescu, M. (2006), Reflecții Economice - Piețe, Bani, Bănci, Expert Publication

Klapper, L., Lusardi, A. & Oudheusden, P., Financial Literacy Around the World: Insights from the Standard&Poor's Rating Services, Global Financial Literacy Survey, 2014. http://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/3313-Finlit_Report_FINAL5.11.16.pdf?x87657

Ministerul pentru Societatea Informațională, Strategia Națională privind Agenda Digitală pentru România 2020. <https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/strategia-nationala-agenda-digitala-pentru-romania-2020c-20-feb.2015.pdf>

Oprescu, G., Constantin, D. L., Ilie, F. & Pîslaru, D., Analiza capacității de absorbție a fondurilor comunitare în România, Institutul European din România – Studii de impact III. http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicatii/Pais3_studiu_1_ro.pdf

Panetta, F. (2018), *21st century cash: Central banking, technological innovation and digital currencies.* <https://www.suerf.org/policynotes/3251/21st-century-cash-central-banking-technological-innovation-and-digital-currencies>

Panetta, F. (2018), *Fintech and banking: today and tomorrow*, speech at the Harvard Law School Bicentennial Annual Reunion of the Harvard Law School Association of Europe. <https://www.bis.org/review/r180515d.htm>

Parlour, C. A., Rajan, U. & Walden, J. (2020), Payment System Externalities, July. <http://webuser.bus.umich.edu/urajan/research/CBDC.pdf>

Pearce, D. & Ortega, C. R. (2012), Financial inclusion strategies : reference framework, The World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/801151468152092070/Financial-inclusion-strategies-reference-framework>

Romanian Association of Banks, *Financial education in Romania.* <https://www.arb.ro/en/about-rab/educatia-financiara-in-romania/>

Sahay, R., Eriksson von Allmen, U., Lahreche, A. L., Khera, P., Ogawa, S., Bazarbash, M. & Beaton, K. (2020), The Promise of Fintech: Financial Inclusion in the Post Covid-19 Era, No. 20/09, International Monetary Fund, ISBN 9781513512242

Khiaonarong, T. & Goh, T. (2020), Fintech and Payments Regulation: Analytical Framework, IMF Working Paper, WP/20/75

Chen, K., Lee, D. & Deng, R. H. (2018), Handbook of Blockchain, Digital Finance, and Inclusion, Volume 1. Cryptocurrency, FinTech, InsurTech and Regulation, Academic Press Publishing, London, ISBN 978-0-12-810441-5

Rochemont, S. (2018), A Cashless Society - Benefits, Risks and Issues (2018 Addendum). Issue 21- Environmental sustainability of a cashless society, Institute and Faculty of Actuaries, 2018. [https://www.actuaries.org.uk/system/files/field/document/Issue%2021-](https://www.actuaries.org.uk/system/files/field/document/Issue%2021-%20Environmental%20Sustainability%20of%20a%20Cashless%20Society%20-%20disc.pdf)

[%20Environmental%20Sustainability%20of%20a%20Cashless%20Society%20-%20disc.pdf](https://www.actuaries.org.uk/system/files/field/document/Issue%2021-%20Environmental%20Sustainability%20of%20a%20Cashless%20Society%20-%20disc.pdf)

Stănculescu, M. S. (2010), *Analysis of the Financial Literacy Survey in Romania and Recommendations*, Comprehensive Report Prepared For The World Bank, Institute for the Study of the Quality of Life, Bucharest

Tok, Y. W & Heng, D. (2022), Fintech: Financial Inclusion or Exclusion?, International Monetary Fund Working Papers no. WP/2022/080

World Bank, The Global Findex Database Report. <https://www.worldbank.org/en/publication/globalfindex>

World Bank (2020), Financial Inclusion in Romania: Issues and Opportunities. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33629>

World Bank, Indicators database. <https://data.worldbank.org/indicator>

World Bank Group (2016), Innovation in Electronic Payments Adoption: The case of small retailers. [http://documents1.worldbank.org/curated/en/765851467037506667/pdf/106633-WP-PUBLIC-Innovative-Solutions-Accelerate-Adoption-Electronic - Payments-Merchants-report-2016.pdf](http://documents1.worldbank.org/curated/en/765851467037506667/pdf/106633-WP-PUBLIC-Innovative-Solutions-Accelerate-Adoption-Electronic-Payments-Merchants-report-2016.pdf)

Zamora-Pérez, A. (2021), *The paradox of banknotes: understanding the demand for cash beyond transactional use*, ECB Economic Bulletin, Issue 2. https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2021/html/ecb.ebart202102_03~58cc4e1b97.en.html

CURRENT APPROACHES TO THE CIRCULAR ECONOMY TRANSITION AT EU LEVEL

Silvia Elena ISACHI, PhD. student,
“Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research,
Romania

silvia.isachi@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.14>

Summary

Climate change and environmental degradation are an existential threat to the EU and to the world. To counter these challenges, the European Green Pact has been launched, the new strategy for Europe's economic growth, which will transform the EU into a modern, competitive and resource-efficient economy. The objective of decoupling economic growth from the consumption of natural resources is an important step in continuing efforts to promote eco-efficient economies, with an increased emphasis on the efficient use of natural resources. In this sense, the proposed approach of circular economy aims to reduce the consumption of primary sources in the production process by reusing products, respectively by expanding the share of reused and recycled materials. The main means of achieving this is through increasing the efficiency and productivity of resource use and reducing the quantity of material disposed of. However, to be truly efficient, the circular economy needs industries and businesses to work on new business models that try to "do much with less"; to rethink services and products provided; and to find opportunities to extend the life of products, by improving the ecological design and by selecting materials.

Keywords: circular economy, resources, sustainable development, economic growth, climate shock, just transition.

JEL: Q50.

UDC: 330.341+338

Introduction. Circularity means managing material, water and energy flows. This concept encompasses the reuse and recycling of products, including buildings, construction materials and waste water based on life cycle assessment and the energy retrofit of buildings. The transition of European economies towards a territorial, circular and carbon-neutral/climate-neutral approach depends on the competitiveness and strengths of local and regional actors. In a globalized economy, this transition requires the establishment of industrial symbiosis processes that combine global competitiveness and local strengths.

The impact of climate change varies considerably between European geographical regions, which are characterized by different degrees of vulnerability. Increased risks from events such as sea level rise, heat waves, forest fires, drought, desertification, other soil and land degradation, floods and other natural and mixed (natural and technical) hazards require coordinated responses, cooperation and policies based on a territorial approach. Climate change mitigation and adaptation

actions can even provide new development opportunities at the territorial level. Such a situation can be found in sectors such as agriculture, bioeconomy, green, blue and circular economies and renewable energy production.

The European Green Deal aims to achieve Europe's climate neutrality by 2050, boost the economy with green technology, ensure sustainable activities in industry and transport and reduce pollution. By turning the challenges of climate and environmental change into opportunities, a just and inclusive transition for all can be achieved.

The European Commission helps EU Member States to design and implement reforms that support the green transition and help achieve the objectives of the European Green Deal. At the same time, it supports the development of procedures needed by central and local administrations by creating the necessary coordination structures for the implementation of green policies.

The main areas where measures are required for the transition to a circular economy

1. ● **Climate action and emissions reduction**

Climate action is a central element of the European Green Deal. The EU is already reducing its greenhouse gas emissions by aiming to be climate neutral by 2050, so all member states will need to implement a coherent set of climate policies.

Through the Technical Support Facility, the European Commission helps national authorities to design and implement reforms to support their ambitious climate goals. Here we can exemplify, among others, the following ways of support:

- climate policy development, including advice on climate strategies and action plans and support for greenhouse gas emissions modeling;
- support for land use and forest management, including urban planning, smart cities, forest accounting and inventory;
- improving coastal zone protection and flood and coastal erosion risk management;
- developing nature-based solutions to combat heat waves, drought, floods and air pollution in urban areas;
- the implementation of financing instruments within the EU system for trading emission certificates;
- support for the decarbonisation of electricity systems, including the design of markets and regulatory frameworks favorable to energy from renewable sources;
- developing market-based support schemes for investments in renewable energy and energy efficiency;

- development of national energy and climate plans, including analytical and energy modeling;
- evaluation of policies for heating and cooling systems with low energy consumption;
- increasing investments in the energy efficiency of buildings;
- defining policies regarding sustainable transport/mobility and alternative fuels;
- strengthening transport on inland waterways and high-speed rail lines.

2. ● The sustainable development

The EU is firmly committed to becoming a leader in the implementation of the *2030 Agenda for Sustainable Development*, together with its Member States. The 17 Sustainable Development Goals (SDGs) aim to improve the lives of citizens and protect the planet from degradation so that it can meet the needs of present and future generations. Starting from 2020, the European Commission has strengthened its analysis and monitoring activities of the achievement of the SDGs within the European Semester process. In parallel, member states integrate the SDGs into national policy-making and introduce specific policies to make the transition to more sustainable development. For a better understanding we can mention some ways of support:

- the development of a sustainable development strategy for 2050;
- the development of an action plan for an increased well-being of rural residents and to ensure the economic stability of rural areas;
- the implementation of the sustainable development strategy that integrates the SDGs into the decision-making process at all levels of government.

3. ● The just transition

All EU Member States, regions and sectors of economic activity must contribute to the transition to a climate-neutral economy. However, the scale of the challenge is not the same for everyone. Regions dependent on fossil fuels and industries with high carbon dioxide emissions will be particularly affected and undergo profound economic, environmental and social transformation.

The European Commission is helping Member States to mobilize resources and take measures to ensure specific support for the regions and sectors most affected by this transition. Also, through the Technical Support Instrument (DG REFORM) it supports a considerable number of Member States in the process of preparing their territorial plans for a just transition, each Member State having the obligation to draw up such a plan in order to have access to the funding granted through the Just Transition Mechanism.

DG REFORM supports Member States in the following areas: "greening" budgets and environmental taxes, green procurement, sustainable financing and investment. Among the ways of support we can mention:

- consolidation of green public investments;
- carrying out analyzes regarding the fiscal expenses related to green policies and policies unfavorable to the environment ("gray") and integrating these analyzes into the budget frameworks;
- designing an ecological taxation system and modeling its impact;
- the implementation of the EU guidelines on the "greening" of budgets;
- the development of an action plan regarding sustainable financing for the member states and for the national promotion institutions;
- implementation of sovereign green bond frameworks.

These regions and local authorities have signed the Mission Charter within the European Committee of the Regions – the first forum of the EU mission on adaptation to climate change. Mission Adaptation aims to support at least 150 regions and communities in accelerating their transformation towards climate resilience by 2030. It aims to help these regions and local authorities understand, prepare for and manage climate risks, as well as develop innovative solutions to build resilience.

Achieving a climate-neutral economy by 2050 requires decarbonisation across Europe. The economic, environmental and social costs of this transition are particularly high for the territories and populations most dependent on fossil fuels and for industries that emit significant amounts of greenhouse gases. The objective of the just transition is to ensure that the transition to a climate-neutral economy is achieved fairly, leaves no person and no territory behind, and ensures a high quality of life for all. This requires investments, in the case of territories negatively affected by the transition process, to enable regions and people to cope with the social, economic and environmental impact of the transition to a climate-neutral economy by 2050.

4. ● Research and innovation

Digital technologies have a profound impact on the way we live and work. Member States must have the capacity to capitalize on the advantages offered by the increasingly digitized society and to face the challenges it entails. For this, policies must be developed and innovative solutions implemented to give businesses the confidence, skills and means they need to digitize and grow. For a more productive and greener economy, it is essential to develop a systematic and forward-looking research and innovation strategy, such as:

- strengthening the cooperation between the business environment and the scientific environment, for a better implementation of innovation policies;
- alleviating the capacity deficit faced by research institutes, especially through the exchange of knowledge and best practices;
- increasing innovation performance at the level of small and medium-sized enterprises.

5. Significant investment is needed to "green" public and private funds to achieve the ambitious goal of the European Green Deal. The private sector will play a key role in financing the transition to a green economy. This requires coherent strategies, innovative regulatory frameworks and smart tools. National governments, too, will have a key role in financing the transition process, by sending the right price signals and by reorienting public spending towards sustainable policies. At the same time, national governments must stimulate demand for more sustainable goods and services through green public procurement and reduce the carbon footprint of public services. A robust governance framework will ensure that decision-makers take responsibility for future generations.

The transition to a sustainable digital society can support decentralized and sustainable developments. Digital inclusion, through which people, businesses and territories benefit from digitalization, depends on equitable and affordable access to high-quality internet, next-generation mobile networks and digital skills, while also taking into account such as sustainability and health issues. It is especially about access to electronic governance and electronic services of general interest, which influence the quality of life and the competitiveness of territories.

6. • Energy

Europe's citizens and businesses need access to sustainable, secure and affordable energy supplies. This is important for local and regional development. Significant imports from third countries vulnerable to economic or political instability increase energy security issues. The volatility of energy prices and rising emissions highlight the need to identify sustainable and resilient solutions, such as renewable energy, greener and decarbonizes economic activities and other measures to increase energy efficiency and reduce energy consumption. Insufficient energy infrastructure and dependence on existing networks require the diversification of energy production and supply, as well as the development and integration of the energy market.

Decarbonizing the energy system is crucial to achieving the EU's 2030 and 2050 climate targets. At the same time, energy must be safe and cheap for household and business consumers. For this to happen, Member States need to transform their energy systems into a fully integrated, digitized and competitive European energy

market based largely on renewable sources. In addition to regulatory reforms, Member States must facilitate and promote further investments in clean energy, including energy efficiency by:

- adaptation of the legislative and regulatory framework to allow the increase in the share of energy from renewable sources;
- the definition of policy measures that promote energy efficiency;
- shaping competitive electricity markets;
- removing obstacles to the penetration of clean energy on the financial and services market;
- supporting strategic planning by modeling energy systems and energy analysis.

7. • Transport and mobility

The transport sector enables people, services and goods to move freely across the EU. It is a cornerstone of EU integration, connecting people from different regions and making a major contribution to the economy. Demand for transport services continues to grow as economies become more integrated, and this creates both opportunities and new challenges. Transport generates almost a quarter of the EU's greenhouse gas emissions and is one of the main causes of air pollution in cities. Member States are looking for ways to develop smart, sustainable and efficient transport solutions. For this it is necessary to put users first and offer them cheaper, more accessible, healthier and cleaner alternatives by:

- analyzing policies, economic instruments and legal frameworks;
- performing cost-benefit analyses;
- creating models regarding investment scenarios and their effects;
- formulating policy recommendations, action plans and roadmaps;
- develop communication strategies and plans.

Access to intermodal freight and passenger transport is important for all territories in Europe. Efficient and environmentally friendly transport solutions are increasingly important to meet climate, air pollution and noise targets, but also to ensure the accessibility and connectivity of all regions in Europe. This applies both to individual modes of transport and to combine transport. It aims to further improve the links between regional planning and the development of trans-European networks, in particular along the core network corridors. Connecting all territories to the main nodes of the transport network supports international trade links and local development opportunities. The EU Cohesion Policy and the Connecting Europe Facility are important for achieving this goal.

The existence of reliable secondary and local transport networks to ensure interconnection with transnational networks and urban centers is essential for quality

of life and business opportunities. This applies in particular to cities, rural, peripheral and sparsely populated areas, islands, mountainous areas and outermost regions. EU cohesion policy instruments, sustainable urban mobility plans or any other instruments that strengthen integrated territorial or local development are important in this respect and may already be effectively present in the territory.

Physical and digital connections are important for European societies and economies and present major environmental challenges. Therefore, sustainable and safe forms of transport and connectivity are therefore needed, in particular to support priorities aimed at a balanced Europe and functional regions.

- *A healthy environment*

Ecosystems, including agricultural, forest, grassland, freshwater and marine ecosystems, are fundamental to human existence and important for long-term sustainable development. Ensuring that these ecosystems are sustainably accessible to the general public, functional, resilient, strengthened, and healthy and generate income for local people and businesses is a shared responsibility. It thus contributes to mitigating climate change, combating biodiversity loss, ensuring the provision of ecosystem services and raising public awareness of all of the above. Integrated management, which takes into account the different geographical particularities, is particularly important. Developing nature-based solutions and green and blue infrastructure networks connecting ecosystems and protected areas within spatial planning and management and other policies, as well as developing new crisis management tools to whether the safety and resilience of the territories are increased. Risk and disaster management, as well as prevention measures, are important from the perspective of building resilient communities. Respecting the natural limits of Europe's common livelihoods and increasing the resilience of all territories affected by climate change can be achieved by developing local and regional strategies for climate-neutral cities and regions. Possible mitigation and adaptation actions include promoting sustainable land use, open spaces and public green spaces, restoring degraded land and coastal areas, combating deforestation and conserving oceans and water bodies. Other actions can aim at preventing urban sprawl and urban heat islands, building green infrastructure, improving air quality, ensuring no net land acquisition by 2050, strengthening the provision of ecosystem services and improving the integration of land and sea spatial planning. Areas with a rich natural and cultural heritage or with unique landscapes must ensure a balance between nature conservation, sustainable use of natural resources and the process of economic development, including by creating environmentally friendly jobs, by stimulating economic growth and well-being communities or by collaborating with innovative social entrepreneurs.

8. • The environment and the circular economy

Research studies show that environmental degradation will increasingly affect economic activities. It can produce extreme weather conditions, affect human health and reduce access to natural resources. The European Green Deal covers a number of key priorities, such as protecting the EU's natural capital, transitioning to a resource-efficient economy and protecting people from environmental pressures. Member States are undertaking reforms to address these challenges by further developing their environmental policies and strategies by:

- the definition of waste management policies at national and municipal level;
- the development of national strategies and action plans regarding the circular economy;
- the implementation of some tools for decarbonisations of industries;
- support for water management and monitoring of water-related services;
- support for the regulator of economic activities to assume a key role as a central repository of performance and compliance information.

• *Circular value chains*

The circular economy is an important goal for the transition to a carbon-free/climate-neutral economy. The circular economy aims to close material and energy loops through long-term design, maintenance, and repair, reuse, remanufacturing, upgrading and recycling. Industrial symbiosis processes in regional value chains are important. The tool is designed to help governments identify gaps in the capacity of their enabling environment to plan, deliver, and manage their infrastructure systems. Based on these gaps, the tool can be used to develop a pipeline of projects to build national, state, city, or ministerial capacity using technical and advisory services. The transition of Europe's economies to a model based on a territorial, circular and carbon-neutral/climate-neutral approach has a territorial dimension and can strengthen functional regions. The economic prosperity of territories depends on the competitiveness and creativity of the existing and newly established enterprises operating within them, as well as on the assets, characteristics, traditions, cultural, social and human capital and innovation capacities existing locally. In general, urban areas are better positioned to pick up related trends than sparsely populated areas and inner suburbs that often do not reach critical mass. Cities and towns, as well as areas with a high share of craft activities, could, however, benefit from a circular economy in terms of local and regional repair, reuse and sharing activities.

• *Biodiversity loss and land occupation - air, soil and water quality*

The rapid human-induced loss of biodiversity poses serious risks to ecosystems and long-term living conditions. It affects livelihoods, quality of life and

local economies. Increasing occupancy and use of land and coastal areas, soil impermeability and urban sprawl lead to diminishing open spaces, loss of biodiversity and reduction of fertile soil surfaces while contributing to the creation of urban heat islands that affect the functioning. At the same time, abandoned, derelict and underexploited sites offer potential for changes in land use. Air pollution, noise pollution, contaminated soils and polluted ground and surface water sources cause serious health problems that can have an impact on social inequalities. Disparities in access to clean air, water and soil resources exist not only between countries and regions, but also between urban and rural areas, and within cities and metropolitan areas.

- *Nature, landscape and cultural heritage*

Natural and cultural heritage are assets of local and regional development, which provide unique opportunities for development and a high-quality living environment. Sustainable and efficient use of resources should bring benefits to local communities and promote local business opportunities. However, overexploitation of these assets can pose a threat to a local or regional economy. Urbanization, intensive agriculture and fishing, energy production, mining, industrial activities, transportation and other infrastructure developments can cause serious problems, especially when they are not coordinated. Increased and uncoordinated exploitation of maritime space and marine resources can influence sustainable development, while changes in land use and maritime space, urbanization and mass tourism threaten cultural assets and landscapes and can fragment natural habitats and ecological corridors.

Conclusions. To make better use of Europe's complex territorial assets for the transition to a circular economy, it is necessary to develop local and regional strategies that facilitate the circular economy and that connect local economies to the global economy. These strategies should build on local strengths and innovation capacity, while combining the energy and economic transition processes required for a circular economy based on a territorial approach. Smart specialization strategies and European research and innovation policies such as Horizon Europe or the Joint Programming Initiative "Urban Europe" can play an important role in the transition to the circular economy.

Creating resilient local economies and environmental benefits requires the existence of important local elements such as products, markets, business environments, training activities, entrepreneurship, increased autonomy and strong communities. The existence of diversified economies at the local level contributes to reducing vulnerability to external forces, while supporting energy and economic transition processes. It also envisages strengthening innovation capacities in all

regions, including local strategies for the energy transition and measures taken in sectors such as construction, transport and the bioeconomy.

Europe's regions are witnessing the impact of the climate crisis - from sea level rise to floods or heat waves - and work is currently underway to find solutions that can help protect people and save nature. *Joining this initiative will enable more than 100 regions and communities to become leaders in how local climate action can be achieved.*

The greening of public spaces, the development of water retention systems and the insulation of homes are being pursued, and several cities and regions are already developing innovative ideas to adapt to climate change. From deadly heat waves and devastating drought, to fires and coastlines eroded by rising sea levels, climate change is already taking its toll on Europe. They affect not only the environment and the economy, but also the health of Europeans. The frequency and severity of climate and weather extremes are increasing, so there is a need to accelerate solutions that build resilience to climate change. Research and innovation actions must address rebuilding areas affected by extreme weather phenomena, restoring floodplains, vertical farming, and prototyping insurance approaches or creating a "perfectly adapted" city ready to withstand a storm or heat wave.

The green economy is a universal and transformative change to the global status quo. It will require a fundamental shift in government priorities. Realizing this change is not easy, but it is necessary if we are ever achieving the Sustainable Development Goals.

REFERENCES

- Alhola, K., Ryding, S.-O., Salmenperä, H., Busch, N.J., (2019). Exploiting the Potential of Public Procurement: Opportunities for Circular Economy. *J. Ind. Ecol.* 23, 96–109, <https://doi.org/10.1111/jiec.12770>
- Allen, C., & GAIA (2018). *Europe's Best Recycling and Prevention Program*, <http://www.no-burn.org/europes-best-recycling-and-prevention-program-on-the-road-to-zero-wasteblog/>
- Bawden, T., (2016). Storks give up migrating to binge on junk food in landfill sites, <https://www.independent.co.uk/environment/nature/storks-give-up-migrating-to-binge-on-junk-food-in-landfill-sites-a6932916.html>.
- Blomsma, F., Brennan, G., (2017). The Emergence of Circular Economy: A New Framing Around Prolonging Resource Productivity. *J. Ind. Ecol.* 21, 603–614. <https://doi.org/10.1111/jiec.12603>
- Damen, M., A., (2012). *A resources passport for a circular economy*.

- Lewandowski, M., (2016). *Designing the Business Models for Circular Economy – Towards the Conceptual Framework*. Sustainability, 8(1), p.43,. DOI:10.3390/su8010043.
- Mitchell, P., James, K., (2015). *Economic growth potential of more circular economies*. United Kingdom: WRAP, <https://www.researchgate.net/publication/284187253>, London, 2016.
- Velis, C., (2015). Circular economy and global secondary material supply chains, *Waste Management & Research*, Vol. 33(5) 389–391
- AMEC & Bio Intelligence Service (2013). ‘The opportunities to business of improving resource efficiency’, http://ec.europa.eu/environment/enveco/resource_efficiency/pdf/report_opportunities.pdf
- European Commission, (2017). „Circular Economy: Commission delivers on its promises, offers guidance on recovery of energy from waste and works with EIB to boost investment”, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-17-105_en.htm.
- European Commission, (2019a). Circular Economy Strategy – Environment – European Commission. https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.htm .
- European Commission, (2019b). GPP Criteria. Backgr. Approach. URL https://ec.europa.eu/environment/gpp/gpp_criteria_en.htm .
- <https://www.bbc.com/news/business-50868717>
- <https://www.project-syndicate.org/commentary/european-union-green-deal-violates-ecb-rules-by-hans-werner-sinn-2020-01>
- https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2020/html/ecb.sp200205_1~cc8a8787f6.en

INVESTIGAȚIE PRIVIND O EVENTUALĂ MANIPULARE A DOBÂNZILOR INTERBANCARE ROBOR

Miruna-Mihaela VASILCA, drd.,

Universitatea Studii Economice, București

ID ORCID:0000-0001-8385-534, miruna.vasilca@bnro.ro

Alin Ioan VID, drd.,

Universitatea Studii Economice, București

George ANTON, drd.,

Universitatea Studii Economice, București

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.15>

Summary

Recently observers have expressed concerns that the ROBOR benchmark interest rates may not accurately reflect the costs of interbank lending.

ROBOR rates are reference indices for variable interest loans granted to both individuals and corporate clients, but also for derivative financial contracts that has ROBOR as the underlying asset. Therefore, the impact of ROBOR's relevance is reflected in a much wider range of financial products addressed to the population, which will bear all the changes related to its volatility. Therefore, the importance of the evolution and variation of this index is indisputable from the perspective of end-consumers of banking products.

This paper examines a possible manipulation of the prices of interbank deposits. In order to evaluate the evolution of the relevant ROBOR rates from the perspective of the existence of a market manipulation behaviour, for the period July 2, 2018 - April 4, 2022, two scenarios were analysed: i) a cartel agreement colluded between two or more participants in order to obtain an additional financial income related to the loan portfolio indexed to ROBOR; respectively ii) a cartel agreement colluded between two or more participants in order to use inside information regarding the monetary policy decisions of the National Bank of Romania (NBR).

Analysing the hypotheses of the two scenarios, we conclude that there are no indications of a possible manipulation of ROBOR interest rates by tacit agreements between participants at Fixing or by using inside information on monetary policy decisions of the NBR.⁷

⁷ În cadrul dezbaterilor publice recente, experții în domeniu și-au exprimat îngrijorarea că indicele ROBOR ar putea să nu reflecte cu exactitate costurile împrumuturilor interbancare.

Ratele ROBOR sunt indici de referință pentru creditele cu dobândă variabilă acordate atât persoanelor fizice, cât și clienților corporate, la nivelul întregului sistem bancar, dar și pentru contractele financiare derivate având activ suport ROBOR. Prin urmare, afectarea relevanței ROBOR se reflectă pe o arie mult mai largă de produse financiare adresate populației, care va suporta toate modificările aferente volatilității sale. Prin urmare, importanța evoluției și a variațiilor înregistrate de acest indice este incontestabilă din perspectiva consumatorilor finali de produse bancare.

Prezenta lucrare analizează o posibilă manipulare de către instituțiile de credit participante la Fixing a prețurilor depozitelor interbancare. În scopul evaluării evoluției ratelor ROBOR relevante, din perspectiva existenței unui comportament de manipulare a pieței, pentru perioada 2 iulie 2018 – 4

Keywords: *Romanian Interbank Offer Rate (ROBOR), Benchmark interest rates, Market abuse, Market manipulation, Inside information, benchmark contributor, credit institutions*

JEL: *E4, E43.*

UDC: *336.71(498)*

Introducere. Prezenta lucrare are scopul de a investiga o posibilă încălcare a reglementărilor în domeniu de către instituțiile de credit⁸. Practicile analizate vizează o posibilă manipulare a prețurilor depozitelor/creditelor interbancare, dobânzile ROBID și ROBOR reprezentând prețul pe care băncile participante la Fixing sunt dispuse să îl plătească, pentru sumele pe care doresc să le atragă, în situația în care se confruntă cu un deficit de lichiditate sau pe care îl percep, pentru sumele pe care doresc să le plaseze avantajos, în situația unui excedent de lichiditate.

Conform prevederilor *Regulamentul (UE) 2016/1011 al Parlamentului European și al Consiliului din 8 iunie 2016 privind indicii utilizați ca indici de referință în cadrul instrumentelor financiare și al contractelor financiare sau pentru a măsura performanțele fondurilor de investiții și de modificare a Directivelor 2008/48/CE și 2014/17/UE și a Regulamentului (UE) nr. 596/2014 (Regulamentul Benchmark)*, ratele de referință ROBID/ROBOR sunt încadrate în categoria indicilor semnificativi, iar instituțiile de credit participante la stabilirea acestor rate de referință sunt denumite, în sensul Regulamentului Benchmark, entități contribuitoare.

Ratele de referință ROBID și ROBOR reprezintă dobânzile aferente pieței monetare interbancare, așa cum este definită în *Norma BNR nr.4/1995 privind funcționarea pieței monetare interbancare*, cu modificările și completările ulterioare (denumită în continuare Norma BNR nr.4/1995). Acestea sunt stabilite conform prevederilor *Regulilor privind stabilirea ratelor de referință ROBID și ROBOR*, operaționale începând cu data de 11 noiembrie 2019.

Cotațiile publicate de bănci în cadrul Fixingului, în vederea realizării de operațiuni cu depozite pe piața monetară interbancară, stau la baza stabilirii indicilor de referință corespunzători operațiunilor privind depozitele atrase (ROBID), respectiv

aprilie 2022, au fost analizate două scenarii: i) o înțelegere de tip cartel între doi sau mai mulți participanți în vederea obținerii unui câștig financiar suplimentar aferent portofoliului de credite indexate la ROBOR, aferent participanților; respectiv ii) o înțelegere de tip cartel între doi sau mai mulți participanți, în vederea utilizării unor informații privilegiate referitoare la deciziile de politică monetară ale BNR.

Analizând ipotezele celor două scenarii, concluzionăm că nu există indicii cu privire la eventuale manipulări ale indicilor ROBOR prin înțelegeri tacite între participanții la Fixing sau prin utilizarea unor informații privilegiate referitoare la deciziile de politică monetară ale BNR.

Cuvinte cheie: indicii de referință corespunzător operațiunilor privind depozitele plasate (ROBOR), indici de referință, abuz de piață, manipularea pieței, informații privilegiate, cartel, contributori la indici de referință, instituții de credit

⁸ Participanți la procesul de Fixing al Romanian Interbank Bid Rate (ROBID) și Romanian Interbank Offer Rate (ROBOR)

plasate (ROBOR). Acesta din urmă este indice de referință pentru creditele cu dobândă variabilă acordate atât persoanelor fizice, cât și clienților corporate, la nivelul întregului sistem bancar (nu doar al celor 10 contributori), dar și pentru contractele financiare derivate ce au drept activ suport ROBOR. Prin urmare, afectarea relevanței ROBOR se reflectă pe o arie mult mai largă de produse financiare adresate clienților retail și corporate, care vor suporta toate modificările aferente volatilității sale. Formula de calcul a dobânzii variabile, stabilită contractual de către bănci odată cu împrumutul acordat acestor categorii de clienți, este influențată de variația indicelui ROBOR⁹ (pentru creditele acordate înainte de intrarea în vigoare a *OUG. nr. 19/2019 pentru modificarea și completarea unor acte normative*, respectiv înaintea datei de 29 martie 2019). Nivelul indicelui sus amintit reflectă direct valoarea/prețul la care se cumpără și se vând lei pe piața monetară interbancară la un anumit moment. Prin urmare, importanța evoluției și a variațiilor înregistrate de acest indice este incontestabilă din perspectiva consumatorilor finali de produse bancare.

Ținând cont de datele existente la nivelul lunii martie 2022¹⁰, din totalul de 2.124.258 debitori la nivelul țării, 350.192 au credite ipotecare, din care 32% sunt indexate la ROBOR, 226.767 au Credite “Prima Casă”, din care 71% sunt indexate la ROBOR, iar din totalul debitorilor care au contractat un credit de consum, respectiv 1.547.299 debitori, doar 14% au creditele indexate la ROBOR.

Practicile analizate vizează identificarea unor eventuale manipulări ale indicilor prin înțelegeri între participanții la Fixing, fapt ce ar determina creșterea ROBOR și, implicit, creșterea ratelor lunare pe care băncile le încasează pentru creditele cu dobândă variabilă din sold.

I. Cadrul normativ de reglementare a materiei

- *Legea nr. 24/2017 privind emitenții de instrumente financiare și operațiuni de piață;*
- *OUG. nr. 19/2019 pentru modificarea și completarea unor acte normative;*
- *Regulamentul nr. 1/2000 privind operațiunile de piața monetară efectuate de Banca Națională a României și facilitățile de creditare și de depozit acordate de aceasta băncilor;*
- *Norma BNR nr. 4/1995 privind funcționarea pieței monetare interbancare, cu modificările și completările ulterioare;*
- *Norma nr. 12/2008 pentru completarea Normei Băncii Naționale a României nr. 4/1995 privind funcționarea pieței monetare interbancare;*
- *Reguli privind stabilirea ratelor de referință ROBID și ROBOR, operaționale începând cu data de 11 noiembrie 2019.*

Potrivit dispozițiilor legale sus-menționate, piața monetară interbancară este definită ca o piață continuă, în care se efectuează operațiuni de atragere și plasare de

⁹De principiu, la scadențele 3 luni, 6 luni și 12 luni.

¹⁰ Sursa: Comunicat de presă susținut de Domnul Governor Mugur Isărescu în 10 mai 2022, ca urmare a deciziei Consiliului de Administrație al B.N.R. privind creșterea dobânzii de politică monetară

depozite și operațiuni cu instrumente ale pieței monetare (titluri de stat – în cazul accesării facilităților permanente oferite de BNR), la vedere și la termen, în moneda națională, la nivelurile ratelor dobânzii determinate liber de instituțiile de credit participante.

Derularea activităților aferente operațiunilor desfășurate pe piața monetară interbancară de către participanții la aceasta se face cu respectarea unor principii și reguli restrictive, astfel cum acestea sunt reglementate în actele normative amintite anterior. Dintre acestea, menționăm următoarele principii și reguli care asigură disciplina de piață a indicilor:

- Ratele RO BID/RO BOR sunt calculate zilnic, de către Thomson Reuters (agent de calcul, împuternicit de către BNR), ca medie aritmetică a ratelor de dobândă afișate de un număr de 10 bănci comerciale, selectate de BNR în funcție de importanța pe care o dețin în sistemul bancar național. Aceste 10 bănci sunt selectate potrivit unor criterii de performanță definite: *i*) activitatea pe piața monetară interbancară; *ii*) limitele¹¹ pentru depozitele în RON acordate de instituția de credit candidată altor participanți; *iii*) limitele altor instituții de credit pentru depozitele în RON acordate instituției de credit evaluate, respectiv ale candidatului evaluat pentru acordarea statutului de participant. Calitatea de participant la Fixing este dobândită și menținută doar cu condiția respectării Regulilor;

- Ratele RO BID/RO BOR pentru fiecare scadență sunt calculate de către împuternicit ca medie aritmetică a ultimelor rate cotate de fiecare participant pentru depozitele atrase/plasate într-un interval de 15 minute înainte de Fixing, după eliminarea extremelor (valorile outliers), asigurând, astfel, integritatea indicilor (un singur participant nu poate practica un comportament de manipulare în sensul creșterii indicelui, întrucât valoarea fermă cotată de acesta la calculul RO BOR ar fi eliminată din calcul);

- În ceea ce privește marja maximă dintre rata dobânzii la operațiunile de atragere și cea de la operațiunile de plasare, aceasta este determinată liber pe piață, dar trebuie să asigure îndeplinirea următoarelor condiții prevăzute în Reguli:

a) Diferența dintre ratele cererii și ratele ofertei pentru un anumit depozit la termen, cotate de fiecare Participant la Fixing, nu va depăși: *i*) 0,30 puncte procentuale pentru depozitele O/N (o zi), T/N (o zi, cu data decontării în ziua lucrătoare următoare datei tranzacției), 1W (o săptămână), 1M (o lună); *ii*) 0,35 puncte procentuale pentru depozitele 3M (3 luni); *iii*) 0,40 puncte procentuale pentru depozitele 6M (6 luni) și 12M (12 luni);

b) Prin excepție de la dispozițiile punctului a), dacă ratele de dobândă fac obiectul unei creșteri semnificative pe piața monetară interbancară, diferențele permise dintre ratele de cerere și de ofertă, prevăzute la litera a), vor fi următoarele: *i*) dublul valorii, dacă rata dobânzii cotate pentru depozitele plasate depășește cu mai mult de 30% rata dobânzii de politică monetară a BNR; *ii*) triplul valorii, dacă rata dobânzii cotate pentru depozitele plasate depășește rata dobânzii pentru facilitatea

¹¹ plafoane privind volumul maxim al tranzacțiilor efectuate pe piața monetară, care sunt alocate individual pentru fiecare contrapartidă; acestea sunt stabilite, de asemenea, în funcție de maturitate.

de creditare; *iii*) nelimitat, dacă rata dobânzii cotate pentru depozitele plasate depășește de 1,5 ori rata dobânzii pentru facilitatea de creditare;

c) Potrivit *Normei nr. 12/2008 pentru completarea Normei Băncii Naționale a României nr. 4/1995 privind funcționarea pieței monetare interbancare*, atunci când cotațiile participanților pentru depozitele plasate depășesc cu mai mult de 25% nivelul ratei dobânzii pentru facilitatea de creditare a BNR, banca centrală poate suspenda temporar publicarea indicilor ROBOR/ROBID calculați pe baza cotațiilor băncilor participante. În această situație, BNR va publica indicii ROBID/ROBOR stabiliți astfel: ROBID pe toate scadențele, la nivelul ratei dobânzii pentru facilitatea de depozit a băncii centrale; ROBOR pe toate scadențele, la nivelul ratei dobânzii pentru facilitatea de credit a băncii centrale;

- Instituțiile de credit participante la Fixing sunt obligate să coteze niveluri de dobânzi ferme, prin sisteme de difuzare a informației (Thomson Reuters) pentru următoarele scadențe: *i*) O/N, T/N, 1W, 1M pentru o valoare a tranzacției de cel mult 20 milioane RON; *ii*) 3M pentru o valoare a tranzacției de cel mult 10 milioane RON; *iii*) 6M și 12M pentru o valoare a tranzacției de cel mult 5 milioane RON. În situația în care cotația fermă afișată de o bancă este acceptată de alta bancă (contrapartidă), tranzacția este considerată încheiată și se execută necondiționat;

- Mecanismul stabilirii indicilor ROBID/ROBOR determină ca valoarea fermă publicată pentru rata ROBOR să depindă de valoarea ratei ROBID cotate. Astfel, încheierea unor înțelegeri de tip cartel între doi sau mai mulți participanți la Fixing, în vederea manipulării în sensul creșterii valorii indicelui ROBOR, determină înregistrarea unor pierderi economice semnificative pentru participanții manipulatori, rezultate ca urmare a atragerii depozitelor celorlalți participanți la rate ale dobânzilor ROBID superioare celor regăsite la nivelul pieței interbancare (depozite plasate, de la 5 la 20 de milioane LEI, de către fiecare participant la Fixing, pentru fiecare scadență la care participantul manipulator a publicat cotații ferme).

- De asemenea, intervalele de variație ale indicilor nu permit abateri semnificative ale valorilor ratelor publicate de către participanți de la ratele efective ale dobânzilor practicate pe piața monetară interbancară;

- Conducerile executive ale instituțiilor de credit participante la Fixing sunt răspunzătoare pentru controlul activității personalului implicat, prin departajarea activităților de piață monetară pe compartimente distincte, conform practicilor internaționale (front office, back office, cifru și corespondență bancară) și cu respectarea pregătirii necesare a fiecărei persoane ce angajează instituția, prin fiecare tranzacție încheiată, din punct de vedere legal (inclusiv patrimonial). Fiecare participant la Fixing elaborează norme proprii pentru reglementarea activității în discuție, norme ce sunt supuse aprobării BNR;

- În situația constatării unor nerespectări ale prevederilor legale, BNR va sancționa respectiva instituție financiară prin avertisment scris, amendă, suspendarea parțială sau totală de la Fixing pe un termen de până la 90 de zile, a autorizației acordate, iar, pentru încălcări repetate sau deosebit de grave, prin retragerea autorizației. În plus, în situația identificării unui caz de abuz de piață/manipulare a

pieței monetare interbancare, BNR va aplica sancțiunea pedepsei cu închisoarea, de la un an la 5 ani, în conformitate cu prevederile art. 134 alin. (5) din *Legea nr. 24/2017*. Prin urmare, consecințele legale¹² ale practicării unui comportament de manipulare al pieței/ abuz de piață sunt în măsură să descurajeze astfel de comportamente.

- Portofoliile de active indexate la ROBOR pot acționa ca stimulente pentru bănci de a prezenta cotații manipulate. În plus, nimic nu împiedică băncile participante să majoreze sau să diminueze expunerea proprie la indicatorul de referință pe care ei înșiși îl pot influența. Rate ROBOR favorabile în mod sistematic băncilor pot conduce la menținerea sau creșterea expunerilor, în timp ce Fixing-urile nefavorabile oferă stimulente pentru reducerea acestora.

Astfel, având în vedere că modul de constituire a indicilor ROBOR este guvernat de setul de reguli restrictive mai sus menționate, acestea asigură disciplina de piață și eficiența indicilor.

Este important de menționat că evoluția ratei dobânzii de politică monetară (principalul instrument al băncii centrale, utilizat în vederea implementării politicii monetare) este puternic corelată cu variația indicelui de referință. Potrivit art. 7, alin. (1), lit a) din *Regulamentul (UE) nr. 596/2014*, informațiile privilegiate reprezintă informații cu caracter precis, care nu au fost făcute publice, care se referă în mod direct sau indirect la unul sau mai mulți emitenți sau la unul sau mai multe instrumente financiare și care, în cazul în care ar fi făcute publice, ar putea influența semnificativ prețul instrumentelor financiare în cauză sau al instrumentelor financiare derivate conexe. Deținerea și utilizarea de informații privilegiate cu privire la viitoarele decizii de politică monetară, înainte ca acestea să fie comunicate public, constituie un abuz de piață.

II. Analiza evoluției indicelui ROBOR¹³ – evaluarea ipotezei existenței comportamentelor de manipulare a pieței monetare interbancare

Analizând informațiile publice existente pe site-urile celor mai importante bănci din România cu privire la portofoliul de credite cu dobândă variabilă acordate atât persoanelor fizice, cât și persoanelor juridice (înainte de intrarea în vigoare a OUG nr. 19/2019 pentru modificarea și completarea unor acte normative), în funcție de condițiile contractuale stabilite între bancă și debitor, se constată că, în prezenta analiză, relevante sunt ratele de referință ROBOR pentru scadențele la 3M, 6M și 12M.

În scopul evaluării evoluției ratelor ROBOR, din perspectiva existenței unui comportament de manipulare a pieței, au fost avute în vedere două scenarii:

SCENARIUL 1 - o înțelegere de tip cartel între doi sau mai mulți participanți în vederea obținerii unui câștig financiar suplimentar aferent portofoliului de credite indexate la ROBOR aferent celor doi participanți.

¹² Conform prevederilor *Legii nr. 24/2017*;

¹³ Evoluția ratelor ROBOR la scadențele O/N, 1M, 3M, 6M și 12M, în perioada 2 iulie 2018 – 4 aprilie 2022, este prezentată în Figura 1 din Anexa nr. 1

Din punct de vedere matematic și statistic, datele istorice pot releva existența unui comportament de manipulare al pieței în situația în care valoarea indicelui ROBOR 3M, 6M și 12M înregistrată în:

- prima zi lucrătoare a lunii în analiză (R_i) este mai mare decât valoarea indicelui ROBOR înregistrată în ultima zi lucrătoare a lunii anterioare ($R_{(i-1)}$) și decât valoarea indicelui ROBOR înregistrată în cea de-a doua zi lucrătoare a lunii în analiză ($R_{(i+1)}$);

$$(1) \quad R_i > R_{(i+1)} \text{ și } R_i > R_{(i-1)}$$

- ultima zi lucrătoare a lunii în analiză ($R_{(i-1)}$) este mai mare decât valoarea indicelui ROBOR înregistrată în penultima zi lucrătoare a lunii în analiză ($R_{(i-2)}$) și decât valoarea indicelui ROBOR înregistrată în prima zi lucrătoare a lunii următoare (R_i).

$$(2) \quad R_{(i-1)} > R_{(i)} \text{ și } R_{(i-1)} > R_{(i-2)}$$

Tabelul nr. 1 – Datele la care există un „spike” al indicelui ROBOR în ultima zi lucrătoare a lunii sau în prima zi lucrătoare a lunii

Data	Modificarea ratei ROBOR înregistrate în ziua analizată comparativ cu rata ROBOR înregistrată în ziua anterioară ($\Delta R_i/R_{i-1}$), respectiv în ziua următoare ($\Delta R_i/R_{i+1}$) (puncte procentuale)						Observații
	ROBOR 3M		ROBOR 6M		ROBOR 12M		
	$\Delta R_i/R_{i-1}$	$\Delta R_i/R_{i+1}$	$\Delta R_i/R_{i-1}$	$\Delta R_i/R_{i+1}$	$\Delta R_i/R_{i-1}$	$\Delta R_i/R_{i+1}$	
03.01.2022	0,01	0,01			0,01	0,01	Variații nesemnificative din punct de vedere statistic (deviația standard a eșantionului este de 0,03).
31.05.2021					0,01	0,01	
31.03.2021	0,01	0,01					
30.09.2020	0,02	0,01	0,01	0,01			
31.03.2020					0,01	0,02	
02.03.2020					0,01	0,02	
03.02.2020			0,01	0,01			
03.01.2020	0,01	0,01	0,02	0,01			
30.04.2019					0,01	0,04	
01.03.2019	0,02	0,02	0,01	0,02			
03.12.2018	0,02	0,02					
01.08.2018					0,01	0,01	

Sursa: calcule ale autorului pe baza datelor disponibile pe site-ul www.bnro.ro

SCENARIUL 2 - o înțelegere de tip cartel între doi sau mai mulți participanți¹⁴ în vederea utilizării unor informații privilegiate referitoare la deciziile de politică monetară ale BNR.

Comunicatele de presă ale BNR privind hotărârile Consiliului de Administrație al BNR pe probleme de politică monetară sunt, în general, emise ulterior Fixingului.

¹⁴ O eventuală utilizare abuzivă a unei informații privilegiate de către un singur participant la Fixing nu s-ar reflecta în cotația ROBOR, întrucât valorile extreme sunt excluse din calculul indicelui de referință.

Prin urmare, o modificare semnificativă (0.03 puncte procentuale¹⁵) a ratelor ROBOR înregistrate în ziua emiterii comunicatului de presă sau în zilele precedente ar putea semnala un abuz de piață.

Din punct de vedere matematic și statistic, datele istorice pot releva existența unui comportament de manipulare al pieței în situația în care valoarea indicelui ROBOR 3M/6M/12M prezintă modificări, și anume:

- Indicele ROBOR din ziua emiterii comunicatului de presă privind decizia de modificare a ratei dobânzii de politică monetară (R_i) este mai mare decât valoarea indicelui ROBOR din ziua anterioară ($R_{(i-1)}$):

$$(3) \quad R_i > R_{(i-1)}$$

- Indicele ROBOR din ziua emiterii comunicatului de presă privind decizia de modificare a ratei dobânzii de politică monetară (R_i) este mai mare decât valoarea indicelui ROBOR înregistrat cu o săptămână anterior emiterii comunicatului, respectiv 5 zile lucrătoare ($R_{(i-5)}$):

$$(4) \quad R_i > R_{(i-5)}$$

- Indicele ROBOR calculat în săptămâna anterioară emiterii comunicatului de presă privind decizia de modificare a ratei dobânzii de politică monetară ($R_{(i-6)}$) este mai mare decât valoarea indicelui ROBOR înregistrată cu două săptămâni anterior emiterii comunicatului (respectiv 10 zile lucrătoare) ($R_{(i-10)}$):

$$(5) \quad R_{(i-6)} > R_{(i-10)}$$

Tabelul nr. 2 – Datele la care au fost emise comunicatele de presă referitoare la deciziile de politică monetară ale BNR și modificările indicelui ROBOR aferente scenariului 2 (pentru o săptămână sau două anterior de comunicatului).

Data comunicatului de presă / data intrării în vigoare a modificării dobânzii de politică monetară	$R_i > R_{i-1}$; $R_i > R_{(i-5)}$; $R_{(i-6)} > R_{(i-10)}$ (puncte procentuale)			Observații
	3M	6M	12M	

¹⁵ Dacă informația privilegiată este deținută și utilizată de către un singur participant, încercarea acestuia de a majora artificial ratele ROBOR va eșua, întrucât Regulile ROBOR determină eliminarea acestei cotații din calculul ratei ROBOR (outlier). Prin urmare, în acest scenariu, abuzul de piață este fezabil doar în cazul în care minimum doi participanți la Fixing dețin și utilizează informația privilegiată. Ipotetic, dacă cei doi participanți ar majora ratele cotate ferm la ROBOR cu 0.25 puncte procentuale, rata ROBOR publicată de BNR ar crește cu 0.03 puncte procentuale.

08.01.2018	-0,01; -0,08; -0,01	-0,03; -0,04; -0,03	0,01; 0,01; 0,00	Comunicat de presă privind creșterea ratei dobânzii de politică monetară de la 1,75% la 2%
09.01.2018	0,04	0,02	0,03	Evoluția ROBOR nu se reflectă în aceeași proporție cu creșterea ratei dobânzii de politică monetară (0,25%)
07.02.2018	0,02; 0,02; 0,00	0,01; 0,02; 0,04	0,01; 0,02; 0,00	Comunicat de presă privind creșterea ratei dobânzii de politică monetară de la 2% la 2,25%
08.02.2018	0,04	0,06	0,04	Evoluția ROBOR nu se reflectă în aceeași proporție cu creșterea ratei dobânzii de politică monetară (0,25%)
07.05.2018	0,00; 0,09; 0,33	-0,02; 0,05; 0,11	-0,02; 0,06; 0,09	Comunicat de presă privind creșterea ratei dobânzii de politică monetară de la 2,25% la 2,5%
08.05.2018	0,14	0,17	0,13	Ar putea exista o posibilă scurgere de informații cu două săptămâni înainte de comunicat. A se vedea creșterea de 0,33%, cu două săptămâni înainte de comunicat. De asemenea, este posibil ca participanții să fi anticipat decizia BNR de majorare cu 0,25%
20.03.2020	0,00; 0,27; 0,03	0,01; 0,21; 0,00	0,01; 0,19; 0,00	Comunicat de presă privind scăderea ratei dobânzii de politică monetară de la 2,5% la 2%
23.03.2020	-0,63	-0,61	-0,63	Evoluția ROBOR este în strânsă legătura cu scăderea ratei dobânzii de politică monetară, acestea fiind puternic corelate
29.05.2020	0,00; -0,03; -0,01	0,00; -0,04; -0,01	-0,01; -0,02; -0,01	Comunicat de presă privind scăderea ratei dobânzii de politică monetară de la 2% la 1,75%
02.06.2020	-0,11	-0,10	-0,11	Evoluția ROBOR nu se reflectă în aceeași proporție cu creșterea ratei dobânzii de politică monetară (0,25%)
05.08.2020	0,00; -0,02; 0,01	0,00; 0,00; 0,00	0,00; 0,00; 0,00	Comunicat de presă privind scăderea ratei dobânzii de politică monetară de la 1,75% la 1,5%
06.08.2020	-0,10	-0,11	-0,15	Evoluția ROBOR nu se reflectă în aceeași proporție cu creșterea ratei dobânzii de politică monetară (0,25%)
15.01.2021	0,00; -0,01; -0,23	0,00; -0,01; -0,14	-0,01; -0,01; -0,12	Comunicat de presă privind modificarea ratei dobânzii de politică monetară - scădere de la 1,5% la 1,25%
18.01.2021	-0,19	-0,22	-0,19	Evoluția ROBOR este în strânsă legătura cu scăderea ratei dobânzii de politică monetară.
05.10.2021	0,00; 0,12; 0,06	0,02; 0,10; 0,03	0,01; 0,10; 0,03	Comunicat de presă privind creșterea ratei dobânzii de politică monetară de la 1,25% la 1,5%

06.10.2021	0,26	0,27	0,24	Evoluția ROBOR este în strânsă legătura cu creșterea ratei dobânzii de politică monetară, acestea fiind puternic corelate
09.11.2021	0,03; 0,12; 0,03	0,02; 0,10; 0,03	0,03; 0,12; 0,04	Comunicat de presă privind creșterea ratei dobândă de politică monetară de la 1,5% la 1,75%
10.11.2021	0,07	0,09	0,10	Ar putea exista o posibila scurgere de informații cu două săptămâni înainte de comunicat. A se vedea creșterea de 0,15%, 0,13% sau 0,16%. (cu două săptămâni înainte de comunicat). De asemenea, este posibil ca participanții să fi anticipat decizia BNR de majorare cu 0,25%
10.01.2022	0,00; 0,03; 0,04	0,01; 0,04; 0,01	0,00; 0,02; 0,03	Comunicat de presă privind creșterea ratei dobânzii de politică monetară de la 1,75% la 2%
11.01.2022	0,02	0,02	0,02	Evoluția ROBOR nu se reflectă în aceeași proporție cu creșterea ratei dobânzii de politică monetară (0,25%)
09.02.2022	0,07; 0,24; -0,01	0,06; 0,22; 0,01	0,08; 0,25; 0,01	Comunicat de presă privind creșterea ratei dobânzii de politică monetară de la 2% la 2,5%
10.02.2022	0,24	0,28	0,31	Din evoluția ROBOR cu o săptămână înainte de comunicatul CA privind majorarea ratei dobânzii de politică monetară, se evidențiază o posibilă scurgere de informații privilegiate, indicele ROBOR evoluând în concordanță cu creșterea ratei dobânzii de referință (0,50%), coroborat cu ziua ulterioară comunicatului.
05.04.2022	0,01; 0,06; 0,04	0,00; 0,04; 0,03	0,00; 0,01; 0,03	Comunicat de presă privind creșterea ratei dobânzii de politică monetară de la 2,5% la 3%
06.04.2022	0,06	0,08	0,10	Evoluția ROBOR nu se reflectă în aceeași proporție cu creșterea ratei dobânzii de politică monetară (0,50%)
10.05.2022	0,01; 0,14; 0,25	0,01; 0,11; 0,21	0,01; 0,14; 0,18	Comunicat de presă privind creșterea ratei dobânzii de politică monetară de la 3% la 3,75%
11.05.2022	0,16	0,18	0,28	De asemenea, se poate evidenția din evoluția ROBOR cu două săptămâni înainte de comunicat, o creștere destul de accentuată (0,39% - 3M, 0,32% - 6M sau 0,32% - 12M) coroborat cu evoluția sa ulterioară comunicatului de presă. Există posibilitatea unei scurgeri de informații privilegiate.

Sursa: calcule ale autorului pe baza datelor disponibile pe site-ul www.bnro.ro

CONCLUZII. În anul 2022, deciziile BNR privind creșterea dobânzii de politică monetară au fost adoptate în vederea reducerii inflației.

Analizând datele prezentate în tabelele de mai sus, observăm că nu sunt evidențiate mișcări semnificative ale valorii indicelui ROBOR. Prin urmare, concluzionăm că nu există indicii cu privire la eventuale manipulări ale indicilor ROBOR prin înțelegeri tacite între participanții la Fixing sau prin utilizarea unor informații privilegiate referitoare la deciziile de politică monetară ale BNR.

Însă, în anumite perioade (respectiv mai 2022, februarie 2022, noiembrie 2021 și mai 2018), se observă variații ale indicelui ROBOR direct proporționale cu variațiile ratei dobânzii de politică monetară, fapt ce poate semnala posibile scurgeri de informații privilegiate cu o săptămână sau două înainte ca BNR să emită comunicatul de presă sau anticipații ale băncilor cu privire la deciziile viitoare de politică monetară ale BNR.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

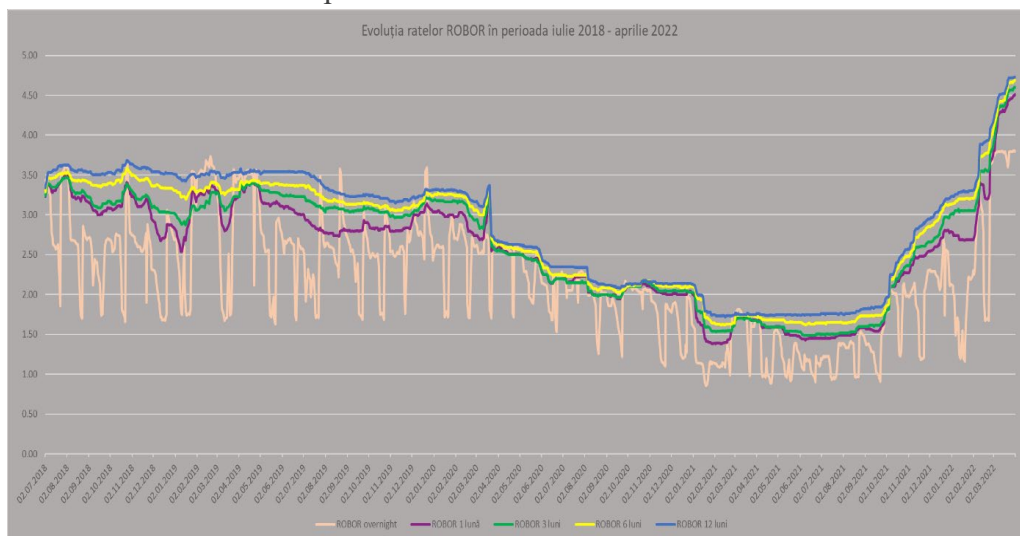
1. Abrantes-Metz M., Villas-Boas S. & George Judge (2011). Tracking the Libor Rate, Applied Economics Letters, Applied Economics Letters, Volume 18, no. 10, p. 893-899;
2. Duffie D., Stein j. (2015). Reforming LIBOR and Other Financial Market Benchmarks, Journal of Economic Perspectives, vol. 29, no. 2, p. 191–212;
3. Eisl A., Jankowitsch R., Subrahmanyam M. (2017). The Manipulation Potential of Libor and Euribor. European Financial Management vol. 23, no. 4, p. 604-647;
4. Monticinia A. Thornton D. (2013). The effect of underreporting on LIBOR rates, Journal of Macroeconomics, vol. 37, p. 345-348;
5. Peter Yeoh (2016): „Libor benchmark: practice, crime and reforms”. Journal of Financial Crime, vol. 23, no. 4, pag. 1140-1153;
6. Raport asupra investigației având ca obiect posibila încălcare a prevederilor art. 5 alin. (1) din Legea concurenței nr. 21/1996, republicată, cu modificările și completările ulterioare și ale art. 101 alin. (1) din Tratatul de Funcționare a Uniunii Europene de către întreprinderile active pe piața serviciilor bancare și interbancare din România, Consiliul Concurenței, link: <http://www.consiliulconcurentei.ro/uploads/docs/items/bucket14/id14365/raport.pdf>;
7. Reguli privind stabilirea ratelor de referință RO BID și RO BOR (2008), link: <https://www.bnr.ro/files/d/Legislatie/Regmon/RRR.pdf> (accesat în data de 26 ianuarie 2019);
8. Reguli privind stabilirea ratelor de referință RO BID și RO BOR (2019), link: https://www.bnr.ro/files/d/Legislatie/Regmon/RRR_11nov19.pdf
9. Reguli privind calcularea și publicarea indicelui zilnic și a indicelui de referință trimestrial, reglementați de OUG nr. 19/2019 pentru modificarea și completarea

unor acte normative (2019), link: https://cnp.ro/wp-content/uploads/2021/07/Reguli_indici.pdf

10. Snider C., Youle T. (2010). Does the LIBOR Reflect Banks Borrowing Costs?, Board of Governors of the Federal Reserve System Research Series;
11. Snider, C., Youle, T. (2012). The Fix is In: Detecting Portfolio Driven Manipulation of the LIBOR, SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2189015;
12. Stenfors A. (2012). LIBOR Games: Means, Opportunities and Incentives to Deceive, Research on Money and Finance, no. 39;

Anexă

Figura nr. 1 - Evoluția ratelor ROBOR la scadențele O/N, 1M, 3M, 6M și 12M în perioada 2 iulie 2018 – 4 aprilie 2022

Sursa: www.bnro.ro

RETAIL PAYMENTS IN ROMANIA IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

**Claudiu NEGREA, PhD Student,
Romanian Academy, “Costin C. Kirişescu” National Institute of Economic
Research, Bucharest, Romania**

<https://orcid.org/0000-0002-3991-8762>, claudiu.negrea@bnro.ro

**Ela SCARLAT, PhD Student,
Romanian Academy, “Costin C. Kirişescu” National Institute of Economic
Research, Bucharest, Romania**

<https://orcid.org/0000-0002-9008-3035>, ela.scarlat@bnro.ro

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.16>

Summary

This research paper addresses the need to achieve functionality integration and mentions some further developments of instant payments in Romania that can be made in order to meet consumers' needs and expectations, in order to ensure higher penetration of online payment services nationwide. We conducted a descriptive research, using quantitative and qualitative analysis of secondary data to emphasize the existing limitations and benefits in adopting instant payments in Romania. The paper identifies existing barriers to adopting instant payments, the stakeholders involved in developing, adopting or promoting innovative payment services and their motivations, analyzing the national factors and opportunities that can lead to the complete implementation of instant payments, related to the involvement of the authorities, market structure, IT and telecommunications infrastructure, transaction speed, fees, complementary services. The study also highlights the need to ensure that innovation in the provision of financial services are backed by measures to address all relevant risks and to ensure that proper consumer protection is in place. The conclusions of this research could be used by authorities, in developing Romania's national digitalization strategy in the field of payments, by the banking sector and by FinTech companies, to promote fast and secure payment services through both public intervention and private initiative.

Keywords: retail payments, instant payments, financial institutions, infrastructures, authorities

JEL: D12, E71, O18, O31, O33.

UDC: 336.747.5(498)

Introduction. Along with the increase of internet usage globally, the premise for e-commerce was created, which offered a wider range of products and services to the consumer, in an easily accessible way. To ensure the safe and efficient functioning of e-commerce, a development of the traditional means of payment was also required and the digitalization of payments has changed the international financial landscape, from traditional forms of offering specific financial services, to a wider range of accessibility options for the consumers, integrated with the digital economy.

Technological progress has also led to new forms of digital currency in some countries already and it will likely shape the global financial system into a more interoperable one.

Digitization increases the efficiency and productivity of institutions that offer financial products and services, by reducing operational costs and enabling a wider variety of financial products and services for consumers, with the potential to personalize and adapt the offer to more types of consumers' needs, which increases their competitiveness in the market.

The digitization of payments also has the role of reducing the informal economy.

The digital transformation will change many sectors, including the financial sector, which will lead to innovation and speed, but will also contribute to higher risks, especially operational and cyber-risks.

Literature review. The National Strategy regarding the Digital Agenda for Romania was developed based on The Digital Agenda for Europe 2020 and it was the framework for developing the national digital economy during 2014-2020. It included objectives such as improving internet access and increasing internet usage within the country, promoting e-commerce, ensuring access to public services electronically, increasing the digital content and developing the IT&C infrastructure in education, culture and health, which are relevant for highlighting Romania's potential to adopt innovative technologies in many areas, including commerce, financial services and, specifically, payment services.

The Bank of International Settlements glossary defines a retail payment system as a system for transferring funds of relatively low-value for each payment, but managing large volumes of transactions (instructed by credit transfers, cheques, direct debits or card payments).

The European Union (EU) is working on consolidating the single payment area (SEPA/ Single Euro Payments Area), which enables European consumers to make cross-border payments that are charged as domestic payments, which has contributed to harmonizing the standards in payments for all EU member countries. The central banks in member states have interlinked their national payment systems and the ones in the Eurozone have established their regional payment system.

In 2019, the Eurosystem stated that its retail payments main goal was to develop pan-European payment solutions for Point of Interaction (in shops and online), which was further complemented in 2020 with the following goals: complete adoption of instant payments in Europe, improving cross-border payments into the EU but also outside of it, supporting innovation in the payments ecosystem while also ensuring the environmental sustainability of the payments and improving accessibility of financial services. While there were many improvements in providing more efficient payment services, some problems still need to be addressed: the fact that there is no card scheme (the UE is still dependent on the two external card providers, Visa and Mastercard), a common e-commerce payments solution was not developed and there is a slow uptake of instant payments in member countries.

Instant payments are electronic retail payments that are processed in real time, 24 hours a day, 365 days a year, which ensures that the funds are made available immediately, for the use of the recipient of the transfer, in a maximum of 10 seconds maximum, according to the SEPA - SCT Inst Rules.

Aproximately 60 countries worldwide have implemented instant payment systems, that allow the transfer of funds between bank accounts in a matter of seconds, which, when connected, will create a platform that makes cross-border payments faster, more transparent, less costly and easier to access. BIS Innovation Hub's NEXUS project is such a platform that intends to connect the instant payment systems from all countries that have it, through standardized payment messages, which will enable currency exchange between the financial institutions without having intermediate currency conversions, so that their cross-border payments will be made within 60 seconds and also cheaper.

Therefore, the Eurosystem's retail payments strategy to completele implement instant payments in all the European Union's member countries is of strategic importance.

The use of digital identity and e-identification enhancements, such as biometric authentication, is encouraged by the EU, to meet strict customer authentication and other regulatory requirements.

According to the Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE) conducted by the European Central Bank in 2020, there is an increased interest of consumers in the immediate availability of money, which reflects a change in customer preferences and expectations. Instant payment processing is becoming the new standard for payments of any type, but especially for retail payments.

STFD - TRANSFOND SA is the system operator of the Romanian instant payment system. It is a private joint-stock company, owned by credit institutions and the National Bank of Romania. In 2019, it operationalized the Instant Payment Service, according to SEPA – SCT Inst Standards. A further development was the launch of the AliasPay service, in 2020, through which payers can make instant payments by using a mobile phone number to identify the beneficiary of the payment.

The ease of use ensures a higher rate of technology adoption, therefore it would be recommended that instant payment services be developed similar to payments at merchants using cards that have contactless technology, where a transaction can be approved in seconds. In our opinion, instant payment services must be implemented with a number of additional facilities, with a focus on developing mobile banking applications and offering solutions that guarantee the transfer of funds to the merchants instantly (whereas now, using cards, it can take days for them to receive the funds), and an example of such a solution is by scanning QR codes. Standardization and interoperability between the end-user applications for payment transactions has already been achieved, including the standardization of QR codes used in Europe.

Research methodology. We conducted a descriptive research, using quantitative and qualitative analysis of secondary data to emphasize the existing limitations and benefits in adopting instant payments in Romania.

Main results. The instant payment solution provided by TRANSFOND in Romania implemented through the SENT system is actually a partial solution, through which small value payments are processed from one account to another, 24/7 in a maximum of 10 seconds, according to European standards in the field. The system currently available can only be used for settlements between individuals and/or legal entities from one account to another by bank transfer, only if both the payer and the payee have accounts at one or more of the 8 banks that joined the system. It is not used for retail transactions at merchants.

Therefore, the platform offers the possibility of collecting funds in real time (within a few seconds of the initiation of the payment by the payer), both to individuals, internet banking and mobile banking users, as well as to legal entities, traditional traders, shops virtual, businesses from any kind of industry, as well as the authorities. The leap forward marked by the "account-to-account" payment in real time compared to the standard time of execution of payments to any type of beneficiary among those previously mentioned, i.e. a number of hours or days from the remittance of the payment order by the payer /buyer to his bank, is a considerable one and has the potential to boost performance both in the case of economic agents and in the case of the authorities that implement such a capacity to receive funds.

Although the launch of the instant payment project in Romania took place in 2019, there are only eight banks that participate in the instant payment system, out of a total of 32 banks that are part of the Romanian banking system, so the adoption rate is extremely low, without the imposal of participation by the national authority (National Bank of Romania). Therefore, although a system for makins some payments instantly exists, a small percentage of payments are actually made instantly, especially since not all the banks with a large market share of retail customers participate in this system at the moment.

The *barriers that may hinder the adoption of instant payments in Romania* are:

- *poverty of the population*: in Romania, in 2021, the level of poverty was still high (22,6%), according to the data published by the World Bank;

- *financial inclusion and financial education*: according to The Global Findex Database Report - Measuring Financial Inclusion and the Fintech Revolution published in 2021, only 58% of the adult population in Romania uses a bank account, compared to over 90% in European countries. Romania also scores last compared to the other EU member states regarding the level of financial education;

- *consumer behaviour related to payments method*: the Romanian consumers prefers cash for transactions (in 2020 the value of cash in circulation outside the banking system increased to 93.3 billions lei, which has been multiplied many times by using it as a means of payment in the economy, compared to the total value of card payments in a years which was only 340 billions lei);

- *potential of development of new financial services by financial institutions:* Romania is not an attractive country for the development of new payment solutions because the market is small and consumers prefer cash instead of electronic payments;

- *the national financial infrastructure:* even if Romania has a very large internet network, which can be used for the development of banking services for consumers, this advantage is hindered by the lack of investment from the banking community in this regard, especially considering the huge gap between the urban and the rural areas in terms of availability of financial institution branches and POS at merchants.

The degree of development of the digital economy in Romania and Romania's competitiveness in terms of digitization is measured by the Society's Digital Economy Indicator (DESI), which includes the following subcomponents: connectivity (existing internet connections of computers, telephones mobile phones and the price of internet connection); human capital (Internet skills and IT knowledge); use of internet services (internet usage rate, online activities, online transactions); integration of digital technologies (digitalization of private companies and e-commerce); digitized public services (e-government).

According to DESI, Romania ranks 25th among EU member countries and scores last place in terms of the digital skills subcomponent.

Another main weak point is the lower competitiveness of the private environment (digitalization of private companies and e-commerce), which impacts the use of cashless payments through the lack of provision of the necessary infrastructure (POS);

- *service availability:* instant payment services need to be implemented with a number of additional facilities, with a focus on developing mobile banking applications of these new payment solutions and providing instant payment solutions to merchants as well (POS transactions);

- *less motivation of merchants to adopt new payment solutions:* in Romania, the merchants are not very interested to invest in ensuring new payments solutions provided by financial institutions and some don't even use Points Of Sale (POS);

- *motivation of the authorities to adopt and promote new payment solutions:* the digitalization of the public institutions and of authorities is still in development, therefore the lack of digital innovation in this sector is a big obstacle in implementation and adoption of new payments solutions as well;

- *cyber risk:* the digital transformation has triggered a revolution in the financial sector, increasing the speed of the movement of funds through innovation worldwide, but has also generated new risks, general operational risks in general and especially cyber risks. The increased use of digital services and widespread reliance on technology are increasing financial market infrastructures vulnerability to cyberattacks, which can become a systemic risk for the global financial system in certain conditions. Cyberattacks is a cause of concern especially since the financial education and digital literacy of Romanians isn't high.

The possible motivations that the several types of actors in the payment market have in adopting instant payments or other payment solutions, which are a key element in the effort to overcome the obstacles above-mentioned are:

- *The motivation of payment service providers in the development of innovative services*

To survive the shift in consumer needs and expectation, payment service providers must innovate in order to retain their market share and increase customer satisfaction, by offering services designed specifically to meet their consumer needs.

In order for the instant payment solution to be implemented by the banks, they need to adapt the operating software, keep the available systems open and connected 24/7 and apply liquidity strategies combined with more restrictive requirements regarding guarantees, due to the need to ensure the funds necessary for instant settlement, including on weekends (which implies stricter liquidity requirements).

FinTech companies, inherently focused on innovation while offering a limited range of products and services, without the burden of bureaucracy and legacy equipments, could represent real competitors to the traditional banking system, especially when their new products bring benefits to consumers of financial services both in terms of ease of use and at more attractive costs. The previously described Revolut case is the best example of such a company.

The financial advantages that the development of new payment solutions bring to payment service providers by reducing the costs associated with some traditional payment services offered to consumers that use classic payment instruments, such as cash or checks, should not be neglected.

- *The motivation of merchants to adopt new payment solutions*

In the case of adopting instant payment services, the greatest advantage for merchants is represented by the immediate availability of funds, similar to cash. There is also the advantage of reducing the cost of cash management, especially for large merchants, who currently need manage a very high volume of cash.

For merchants, instant payments through mobile (phone) payment applications offer the advantage of receiving funds within seconds, which would offer the advantages of liquidity and speed of receiving the funds, similar to cash payments, unlike for card payments, where the money paid by their customers enters their account after a few days.

Some payment innovations can increase their customer base, if they offer loyalty programs or promotions for the customers if they use their new services and products.

- *The motivation of consumers to adopt new payment solutions*

Individual consumers, users of mobile banking or any other applications that offer the possibility of making instant payments may reach the stage where they no longer have to carry anything other than a simple mobile device (usually a smartphone, which they are carrying anyway) in order to purchase goods and services directly at the Points of Interaction with merchants and they have the

possibility simplify the payment for goods and services purchased online. As for remittances, these types of transfers will be done easily, quickly and safely by simply using mobile applications.

- *The authorities' motivation to adopt and promote new payment solutions*

Central and local authorities, through their own fiscal structures, can benefit from instantly receiving money into their budgets, with all the related benefits if a higher financial inclusion is achieved and the system reaches a wider range of population.

The reduction of the volume of cash managed by these authorities has benefits both from the perspective of reducing the cost of cash management and from the perspective of a better tracking of the circulation of funds in the economy, which eventually leads to a more efficient taxation.

The authorities have the possibility to offer incentives for the payment of fees and taxes for the case in which the collection of funds is done through instant payments.

Only with the participation of all actors or stakeholders involved in the payment processes and systems, tailoring the solution to society's needs, can the hindering factors of providing instant payments and other innovative payment solutions be addressed.

We analyzed the process of adoption of instant payments in several countries and assessed the *driving factors that may have an influence the adoption of instant payments*, taking international comparisons into consideration, which are:

- *involvement of the authorities*

The involvement of authorities can be important for the initial launch of instant payment systems. Central banks act as a system operator and regulator (Mexico, Hungary) or as a catalyst (Denmark, UK, Romania).

The active involvement of the authorities can have a positive effect on the implementation or development of instant payments. In several of the countries analyzed, authorities such as central banks and governments have played and continue to play an active role in promoting this type of payments, with the aim of reducing the use of cash and better monitoring the movement of capital.

The central bank can be a driver for instant payment systems by offering these services. This approach can be seen in the case of Mexico, Hungary and in the case of the ECB, where the central banks provide the market with the system of processing and settlement of these payment transactions and are the regulatory authority and monitor the market of instant payments.

In countries such as Denmark and Great Britain, the decision to launch instant payment services was made in response to political debates and the implementation of instant payment solutions was fast and efficient.

In Mexico, Hungary as well as in the UK, the influence of the authorities continued beyond the initial launch phase: in Mexico and Hungary with both operator and regulatory roles, while in the UK mainly as regulator.

However, the cases of Poland and Sweden show that the involvement of the authorities is not essential for the launch of instant payments. In these countries, instant payments were launched as private initiatives within the financial banking community.

In the EU member states it was either opted for the automatic adoption of the instant payment system by all the banks in the respective country (within a certain period of time after the launch of such a solution, with the adjustment of the liquidity requirements for the banks and the adaptation to the operational requirements following the adoption of this system, if necessary), either, as is the case in Romania, for optional participation.

In Romania, the central bank played a catalyst role in encouraging the banking community to adopt these new payment solutions and is also the authority for monitoring the instant payment processing system.

- *market structure*

The cooperation between payment service providers is an important supporting factor for the provision of instant payments, that allow a rapid adoption of new payments solutions. Involvement of all stakeholders is essential for the rapid adoption of instant payments.

The case of Sweden shows that it is essential to have a close collaboration between the stakeholders involved in payments in order to successfully implement a nation-wide project.

The lack of close collaboration makes the process of adopting a new strategy or innovative products exponentially more difficult, which can also be observed in Romania, where the pace of adapting to the new regulatory requirements is slow. We concluded that the interest in adopting instant payments solutions was very low, thus, two years after the launch of this service, only a number of four banks offered their customers the facility to make instant payments and the number of banks increased to eight in three years since the launch. Moreover, for now, there has been no developed of payment solution that allows instant payment to merchants.

In Romania, the central bank has a catalyst role, permanently supporting the banking community in this regard, without imposing a timeline of adoption.

Similar to the case of Romania, in Poland, although an instant payment solution has been implemented for several years, it has not yet been adopted by the entire banking community.

The analysis of the countries that have adopted instant payment solutions reveals that, in the absence of a national regulation that compels the participation of the entire banking community in such payment schemes, their complete adoption and implementation is very difficult. Thus, the involvement of the authorities is recommended, in order to increase the cooperation between payment service providers.

- *IT and telecommunications infrastructure*

The importance of the availability and accessibility of an infrastructure that supports the use of instant payments is essential for adopting new payments

solutions. The higher levels of internet use and, in particular, mobile internet use, may have contributed to the success of instant payments in countries such as Denmark, Sweden, UK and Singapore.

Northern-European countries have a very high level of internet usage and this has facilitated the successful implementation of instant payment solutions and mobile payments. According to the data published by Eurostat for 2021, more than three quarters of the population in those countries accessed the internet via a mobile device.

At the other extreme, in Mexico, due to the lack of access to such infrastructures, the implementation of instant payment solutions was more difficult and the population had limited access to the use of mobile banking applications for using banking services and to perform payments through mobile banking applications.

Based on the data published by Eurostat, we observed that Romania had an important increase in the availability and usage of the Internet at the national level, which we consider to be a solid basis for the national implementation of innovative payment services. Yet, although Romania has very good internet coverage but the banking financial infrastructure is limited or lacking, especially in rural areas, encouraging the massive use of cash by the population living there.

Even if Romania has a very large internet network, which can be used to develop banking services for consumers, such initiative is difficult to implement given the lack of investment from the banking community in this regard.

- *demographic and behavioural aspects*

In addition to the availability of such instant payments, another determining factor in their nationwide adoption is the consumer's payment behavior.

In the Northern-European countries, where the population's appetite for the use of cash was low, the speed of adoption of solutions of electronic and card payments was and is very high. However, education, the relatively small surface area of the countries and the degree of population concentration constituted a major advantage in the adoption of new technologies as well.

By contrast, in Great Britain, we concluded that the adoption of new payment solutions has been much slower as a result of the population's payment behavior which has been largely focused on the use of cash and cheques. But, with recent technological developments, card payments have surpassed cash payments and there was a permanent increase in instant payments.

In Mexico, Poland and Singapore, the shift to instant payments required a more substantial change in the behavior of payment service consumers, because when instant payment solutions were introduced (and to some extent even now) these countries had a predominant use of cash, to the detriment of using other payment instruments. In Mexico and Singapore, non-cash transactions were previously being made with the use of checks. In those countries the reliance on checks and cash was caused by both habits of the consumers and by the limited availability of payment services.

In conclusion, early adoption of new payment solutions depends on behavioural aspects. In countries that have modern payment systems with high numbers of card payments and credit transfers per capita, high usage of online banking and low cash usage, the new payment methods are adopted quickly by end users.

The existing payment and banking behaviour at the time of introduction of instant payments have an impact on the adoption of instant payments. The adoption rate is higher if the required behavioural shift is small, as is the case when a large share of the population has a bank account and makes frequent use of online banking and electronic means of payments. For Romanians, the required shift is not small.

- *transaction speed*

The difference in speed between instant payments and other available payment services may influence the adoption of instant payments. Adopting an instant payment solution is beneficial to national economies by increasing the speed of capital circulation.

Speed is especially relevant for person to person transactions (peer to peer) across borders (remittances), with an emphasis on the payments made outside the EU, and for the categories of payments usually made in cash, because for the other types of transfers in EU countries, the transfer of funds reach the person to which the payment is made on the same day or on the next day at the latest.

By analyzing cases of successful solutions such as mobile banking applications, we concluded that there is an increased interest of the consumers regarding the immediate availability of money. The case of Revolut is the most eloquent in this sense, which managed to gain a considerable number of users in Romania, of over 1 million customers, by the early facilitation of the availability of instant funds.

- *fees*

Higher fees limit the uptake of instant payments. Moreover, banks may face difficulties introducing fees for private customers once similar services are offered for free – for card transactions. We believe that zero costs for consumers are the future of instant payments.

An analysis regarding the degree of adoption of instant payment solutions is quite difficult to evaluate from the perspective of costs for the consumer, given that these fees are set individually by each payment service provider separately and differently, according to the categories of customers. In this analysis, the costs of card transactions must also be taken into account, given that these payment solutions are offered to consumers of financial services for free in most cases.

In countries where credit institutions have decided to charge relatively high fees for such payment services, adoption has been relatively slow.

In Mexico, through the intervention of the central bank, the fees charged by financial institutions for instant payment services was below the fee level charged for check processing services and credit transfer transactions that are not instant. This facilitated a rapid adoption of new payment solutions.

In the UK, payment service providers, given the maturity of banking services, offered zero cost to their customers. The Northern-European countries have adopted a similar solution regarding the costs of these services for their customers, in order to compete with card payments that have no cost. Thus, instant payment services were quickly implemented in these states.

In Romania, from the data published on the websites of financial institutions regarding the fees charged to consumers (from the retail category), we found that instant payment services have a commission equal to or higher than the commission requested for normal transfer payments. The cost to be paid by the Romanian consumer who wanted to make an instant payment in Romania was of 4 or 5 lei/instant payment transaction. This fee is quite high considering that no fee is charged for a card payment at merchants. The vast majority of banks in Romania offer account facilities with a debit card attached at no cost to their customers, the minimum condition to benefit from such facilities being represented by the transfer of the client's income, usually the wage, to the respective institution. In case both the payer's bank account and the payee's bank account are at banks that both adopted the instant payment solutions, the fee for instant payments is zero. The downside is that, at the moment, most banks are not participants to the instant payments scheme.

In conclusion, from the analysis of the country cases presented previously, we can conclude that when fees are higher, they limit the adoption of innovative payment solutions to the detriment of the use of cash, which involves increased costs for most actors from the chain of a payment transaction.

Any increase in consumer costs influences their behavior. The increased costs are pushing consumers to move payments outside of the traditional banking system, which impacts the potential for increased tax evasion.

- *complementary services*

The availability of services for instant payments at the POS support the quick adoption of instant payments.

Instant payment services need to be implemented with a number of additional facilities, with a focus on developing mobile banking applications to include these new payment solutions and offer instant payment solutions at merchant level as well.

Instant POS payment provided at the merchants have only been introduced in a few of the analyzed countries and these solutions have been implemented quite recently. It should be noted that, at the European level, there is no solution implemented/ developed for instant payments that would allow payment at merchants similar to payments with mobile phones or smart watches, which have banking applications installed.

In Sweden and Denmark, the implemented payment solutions allow payment at merchants using QR codes.

In order to generate higher volumes of instant payments, it is important that they are widely used and specifically meet all the needs of payment service consumers. For payment services, especially peer-to-peer type, which is the

complementary service most often used by individuals, statistics show a reduction in cash payments where such statistics are published.

For merchants, instant POS payments offer the advantage of receiving funds in seconds, rather than a guarantee of payment, as is currently the case with card payments. Such instant payments would bring the same certainty and liquidity that cash payments do today.

Special attention must be paid from the project phase of the new instant payment services so that, for consumers, the use of new payment solutions is as easy making card payments that have contactless technology at merchants (which ensures that the transaction is approved in a few seconds).

The maximum ten seconds needed to execute an instant payment is essential for situations where the speed of a payment and the payment method chosen by consumers is the key to reducing the queues created when paying at large merchants.

Conclusions and recommendations. This analysis shows that there are some strong supporting factors for the success of instant payments in Romania, such as internet and mobile phone usage combined with a widely spread internet connection nationwide, which can be leveraged. Instant payments have the potential to become widely used in Romania, but the extent of the adoption and the speed of transformation depends heavily on the development of the national financial infrastructure, high motivation of all actors involved by choosing solutions suited to their needs and by major advances in financial inclusion.

Innovation and consistent education of the population will create the foundation of full digitalization and Romania's sustainable development, while increasing financial inclusion in Romania must become a strategic objective for the authorities, for academia and the private sectors.

The national retail payments strategies have to meet each type of stakeholders' needs and expectations. In order to increase the usage of instant payment services among consumers, these must be designed to provide all the advantages of the traditional payment instruments: similar to cash costs for the consumer, ease of use, in conditions of maximum security and with immediate access to funds.

The adoption of instant payment solutions in Romania will lead to an increase in the speed of capital movement at national level, a considerable decrease in the resources needed for cash management, in line with the green economy and circular economy objectives; it will ensure a better supervision of the payments market, increased consumer confidence in the national currency, with positive implications for maintaining financial stability.

Innovation in the provision of financial services should always be accompanied by measures to address all relevant risks and to ensure that proper consumer protection is in place. Public authorities have an important role to play, working with the private sector to leverage opportunities and address challenges. As regulators, supervisors and overseers, public authorities seek to achieve the public policy goals of cross-border payment services safety and efficiency, through consistent implementation of international standards; however, they are faced with

challenges, especially related to cross-border access to information and international coordination in the regulation and supervision of the various entities in the cross-border payments ecosystem. Furthermore, because of the network externalities present in the payments market, European-wide and worldwide cooperation and coordination of the market players are vital.

Detailed analysis of the operational soundness of payment solutions (including to promote interoperability of payment systems), legal certainty and consistency (including issues related to legal enforceability in a cross-border context and avoiding jurisdictional conflicts) and whether additional regulation and oversight is needed (including to ensure meeting AML/CFT requirements and addressing financial stability risks) is required.

AML/CFT authorities may consider adopting mechanisms to enhance dialogue and cooperation with relevant private sector stakeholders, including regulated entities and digital identity service providers, to support key identity opportunities and risks and key measures mitigation. Mechanisms may include a regulatory sandbox approach to provide a supervised environment for testing how digital identification systems interact with national AML/CFT laws and regulations. Authorities can also develop mechanisms to promote collaboration across the financial sector to identify and address vulnerabilities in digital identification systems.

Central banks play a key role in fostering the safety and efficiency of payments on a domestic and cross-border level, their being even more important considering the accelerating digital innovation.

Cybersecurity, has evolved to touch every key structure within the payments infrastructure. Given the critical nature of payment systems for national economies and the efforts to interconnect national payment ecosystems that have been and continue to be made to increase the efficiency of cross-border payments, cyber risk is becoming increasingly important. Cybersecurity must be integrated into all the digital investments, especially in critical technologies such as artificial intelligence (AI), encryption and quantum computing, distributed ledger technology etc.

A secure cyberspace is the responsibility of both the state, through the competent authorities, and the private sector and civil society. Consolidation of partnerships between public administration authorities and the private environment (institutions and civil society), as well as those between states and international organizations is an essential point to reach in obtaining a global, open and safe cyber space.

REFERENCES

Banca Centrală Europeană, Zona Unică de Plăți în Euro – SEPA. O piață integrată de plăți de mică valoare. https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/sepa_brochure_2006ro.pdf

Committee on Payment and Settlement Systems, Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions (2012), *Assessment*

methodology for the principles for FMIs and the responsibilities of authorities, Consultative report, Bank for International Settlements, ISBN 92-9197-109-X, <https://www.bis.org/cpmi/publ/d101b.pdf>

Committee on Payment and Settlement Systems, Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions (2012), *Principles for financial market infrastructures*, Bank for International Settlements and International Organization of Securities Commissions, ISBN 92-9197-108-1, <https://www.bis.org/cpmi/publ/d101a.pdf>

Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D. & Ansar, S. (2022), *The Global Findex Database 2021. Financial Inclusion, Digital Payments, and Resilience in the Age of COVID-19*, International Bank for Reconstruction and Development. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37578>

Dijmărescu, E.; Fugaru, A.; Curcă, S. N.; Oehler-Șincai, M. I. (2021), *Transformarea monedei fiduciare*, Centrul de Informare și Documentare Economică. <http://www.cide.ro/E%20Dijmarescu%20-%20Transformarea%20monedei%20fiduciare.pdf>

European Commission, *The Digital Economy and Society Index (DESI)*, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>

European Commission, *Eurostat Database*. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

European Central Bank, *The Eurosystem's retail payments strategy*. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.eurosystemretailpaymentsstrategy~5a74eb9ac1.en.pdf?819e76c55e01ed236dac589f980189a2>

European Central Bank (2019), *Implications of digitalisation in retail payments for the Eurosystem's catalyst role*, July, ISBN 978-92-899-3868-6. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.implicationsdigitalisationretailpayments201907~d0a6f7abca.en.pdf>

European Central Bank (2020), *Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE)*, December, ISBN 978-92-899-3911-9. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.spacereport202012~bb2038bbb6.en.pdf>

European Payments Council (2022), *SEPA Instant Credit Transfer. Scheme Rulebook*, <https://www.europeanpaymentscouncil.eu/sites/default/files/kb/file/2022-05/EPC004-16%202023%20SCT%20Instant%20Rulebook%20v1.0.pdf>

Financial Action Task Force (2020), *FATF Guidance on digital identity in brief*, March. <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Digital-ID-in-brief.pdf>

Guvernul României, *Strategia Națională privind Agenda Digitală pentru România 2020*. <https://gov.ro/ro/print?modul=sedinte&link=strategia-nationala-privind-agenda-digitala-pentru-romania-2020>

Hartmann, M., Hernandez-van Gijssel, L., Plooij, M. & Vandeweyer, Q. (2019), *Are instant payments becoming the new normal?*, ECB Occasional Paper Series ECB No 229, August, ISBN 978-92-899-3870-9

International Monetary Fund (2020), *Digital Money Across Borders: Macro-Financial Implications*, Policy Paper No 2020/050. <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2020/10/17/Digital-Money-Across-Borders-Macro-Financial-Implications-49823>

International Monetary Fund (2019), *The Rise of Digital Money*, IMF Fintech Notes 19/001

Isărescu, M. (2006), *Reflecții Economice - Piețe, Bani, Bănci*, Expert Publication

Laboure, M. & Reid, J. (2021), *The Future of Payments: Series 2. Part 1. Post-Covid 19: What Executives Are Thinking and Doing*, Deutsche Bank Research, ECB Occasional Paper Series No 286/2021

Massimo Minesso Ferrari, M.M., Mehl, A. & Stracca, L., *Central bank digital currency in an open economy*, European Central Bank Working Papers, November, ISBN 978-92-899-4405-2

<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2488~fede33ca65.en.pdf>

Ministerul pentru Societatea Informațională, *Strategia Națională privind Agenda Digitală pentru România 2020*. <https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/strategia-nationala-agenda-digitala-pentru-romania-2020c-20-feb.2015.pdf>

Panetta, F. (2021), *A digital euro to meet the expectations of Europeans - Introductory remarks at the ECON Committee of the European Parliament*, 14 April

Panetta, F. (2021), *Evolution or revolution? The impact of a digital euro on the financial system*. speech at a Bruegel online seminar, 10 February

Panetta, F. (2018), *21st century cash: central banking, technological innovation and digital currency*, SUERF Conference Proceedings 2018/2

Panetta, F. (2020), *From the payments revolution to the reinvention of money*, speech at the Deutsche Bundesbank conference on the “Future of Payments in Europe”, 27 November

Romanian Association of Banks, *Financial education in Romania*. <https://www.arb.ro/en/about-rab/educatia-financiara-in-romania/>

World Bank, *The Global Findex Database Report*. <https://www.worldbank.org/en/publication/globalfindex>

World Intellectual Property Organization, *The Global Innovation Index 2020 for Romania*. https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021/ro.pdf https://www.theglobaleconomy.com/Romania/GII_Index/

Zaman, K., Nicolaou, N., Ansar, S., Buchenau Hoth, J., Queiroz Palermo, D. & Varangis, P. (2020), *Financial Inclusion in Romania: Issues and Opportunities*, International Bank for Reconstruction and Development/ World Bank.

<https://documents.worldbank.org/pt/publication/documents-reports/documentdetail/830431587015032573/financial-inclusion-in-romania-issues-and-opportunities>

Zamora-Pérez, A. (2021), *The paradox of banknotes: understanding the demand for cash beyond transactional use*, ECB Economic Bulletin, Issue 2.

https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2021/html/ecb.ebart202102_03~58cc4e1b97.en.html

ALTERNATIVE METHODS TO MEASURING THE ROMANIAN ECONOMY'S BUSINESS CYCLE

Ștefan-Constantin RADU, Ph. D. Student at the
School of Advanced Studies of the Romanian
Academy, Bucharest, Stefan.radu@iem.ro

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.17>

Summary

In the following paper we will present a series of mathematical models that have the scope of approximating the business cycle of the Romanian economy for the period between 1995 and 2022 by using quarterly data of the Gross Domestic Product. The main findings of the paper suggest the use of three different methods for approximating the business cycle, with very interesting and varied results. The accuracy of the approximation of the proposed methods is compared to the traditional method of using the Hodrick-Prescott filter. The originality of the paper lays in applying different methods of calculating the business cycle and comparing their effectiveness for the case of the Romanian economy. In this case we observe that when comparing the methods for the Romanian economy, the alternatives to the Hodrick-Prescott filter are viable and useful.

Keywords: *business cycle, Romanian economy, Hodrick-Prescott filter, European Union integration.*

JEL: E32

UDC: 338.12(498)

Introduction. In the context of macroeconomics, one of the most interesting and studied topics in the scientific literature involves the study of the business cycle. The business cycle is represented by the deviation from the trend of the output of an economy. In most cases the output is represented by the Gross Domestic Product, and its deviations at a certain period can present insights regarding the evolution of the economy. In the majority of scientific papers that deal with the subject of modelling the business cycle of small open economies, the method used is the one presented by Hodrick-Prescott (1997). We consider that a significant research gap is represented by the lack of familiarisation of the scientific community with alternatives of measuring the business cycle for the case of small open economies. In this context we present several methods of approximating the business cycle in the case of the Romanian economy for the period between 1995 and 2022. By presenting the results we provide an answer to the following research question:

RQ: Are there any efficient alternatives to the Hodrick-Prescott filter for approximating the business cycle of the Romanian economy?

This question is of interest due to the many implications that the business cycle has in modelling the economy. An interesting application is the use of this statistic in the Real Business Cycle and in the Dynamic Stochastic General Equilibrium models. The economic cycle will be determined by using various

methods to extract the cyclical component of the Gross Domestic Product time series. The used methods will be the ones described by: Hodrick and Prescott (1997), Hamilton (2018), Baxter and King (1999) and by Kozić and Sever (2014). By analysing the different results, we will be able to conclude what is the best way to approximate the business cycle of the Romanian economy for the period between the 1st quarter of 1995 and the 1st quarter of 2022. Also the results will be compared with results obtained for approximating the business cycle by using the traditional method of the Hodrick-Prescott filter. The usefulness of the present paper is represented by the attempt to extract the business cycle with other methods than the Hodrick-Prescott filter for the Romanian economy. The Romanian economy is a special case because it faced a transition from a command system to a market based economy in the first part of the analysed time interval (1995 – 2007) and later became part of the European Union. The integration in the European Union (E.U.) being a challenge for obtaining real convergence with the economies of the E.U. and to adapt to the competitive European market. In this case we can argue that the results of the current article are interesting in viewing the applicability of mathematical methods developed for Western economies in the case of Romania.

1. Methodology

In order to model the data, we used the following R packages: Quandl, tidyr, neverhpfiler, ggplot2, dplyr, ggthemes and EMD. The following analysis is based on the one made by Mohr (2018) for the case of the U.S. economy. For the Hodrick-Prescott filter we used the following equation:

$$\min_{\tau} \left(\sum_{t=1}^T (y_t - \tau_t)^2 + \lambda * \sum_{t=1}^{T-1} [(\tau_{t+1} - \tau_t) - (\tau_t - \tau_{t-1})]^2 \right)$$

The Hodrick-Prescott filter was developed in “Postwar U.S. Business Cycles: An Empirical Investigation” by Hodrick and Prescott (1997) by using the data of the U.S. economy. Since its development, the business cycle as described by the equation, is used in the Real Business Cycle (RBC) and Dynamic Stochastic General Equilibrium (DSGE) models. For this article we set the value of λ to 1600 due to the fact that we worked with quarterly data.

In the paper “Why you should never use the Hodrick-Prescott filter” written by Hamilton (2018), we propose a regression equation, according to which the trend of the Gross Domestic Product can be defined by the equation:

$$y_{t+h} = c(1) + c(2) * y_t + c(3) * y_{t-1} + c(4) * y_{t-2} + c(5) * y_{t-3} + u_{t+h}$$

And the approximated residuals of the equation that represent the business cycle are represented by the following equation:

$$\widehat{u}_{t+h} = y_{t+h} - \widehat{c(0)} - \widehat{c(1)} * y_t + \widehat{c(2)} * y_{t-1} + \widehat{c(3)} * y_{t-2} + \widehat{c(4)} * y_{t-3}$$

The presented residuals represent a fairly accurate way to calculate the transient component for the economic process, according to Hamilton (2018). Also an interesting aspect is that the series is stationary in the case of the fourth differences of y_t are stationary, a fact that according to Hamilton (2018) is not always achieved when using the Hordick-Prescott filter. In the stated equation h represents the number of years of duration for the business cycle that we calculate, in the case of the present paper we set $h=8$, as recommended in the paper by Hamilton for quarterly data. In order to calculate the trend of the y_{t+h} we used according to the paper written by Hamilton (2018) the following equation, where $p=4$, and helps to model the deterministic time trend of the analysed series:

$$\delta(1) + \delta(2) * (t + h) + p^{-1} * (u_t + u_{t-1} + \dots + u_{t-p+1})$$

Another method of approximating the business cycle is the one described in the paper written by Baxter and King (1999). According to this approach the gross domestic product could be described by the following phenomenon:

$$y_t = B(L)x_t$$

Where $B(L)$ is a filter and can be defined in terms of the lag operator L as:

$$B(L) = \sum_{j=-\infty}^{\infty} B_j L^j \text{ and } L^k x_t = x_{t-k}$$

According to the paper by Baxter and King (1999) the finite approximation of the filter is the following:

$$y_t = \hat{B}(L)x_t = \sum_{j=-n}^n \hat{B}_j x_{t+j} = \hat{B}_0 x_t + \sum_{j=1}^n \hat{B}_j (x_{t-j} + x_{t+j})$$

Where $\hat{B}_j = B_j - \frac{1}{2n+1} \sum_{j=-n}^n B_j$ and $B_0 = \frac{b-a}{\pi}$ for $a = \frac{2\pi}{p_u}$, $b = \frac{2\pi}{p_l}$. In this way we set p_l to 6 as being the shortest length of an economic cycle (i.e. an economic cycle can last a minimum of 6 months) and p_u to 32 months (i.e. and economic cycle has the maximum length of 32 months). These values being the ones suggested in the scientific literature, in papers such as the one written by Stock and Watson (1998).

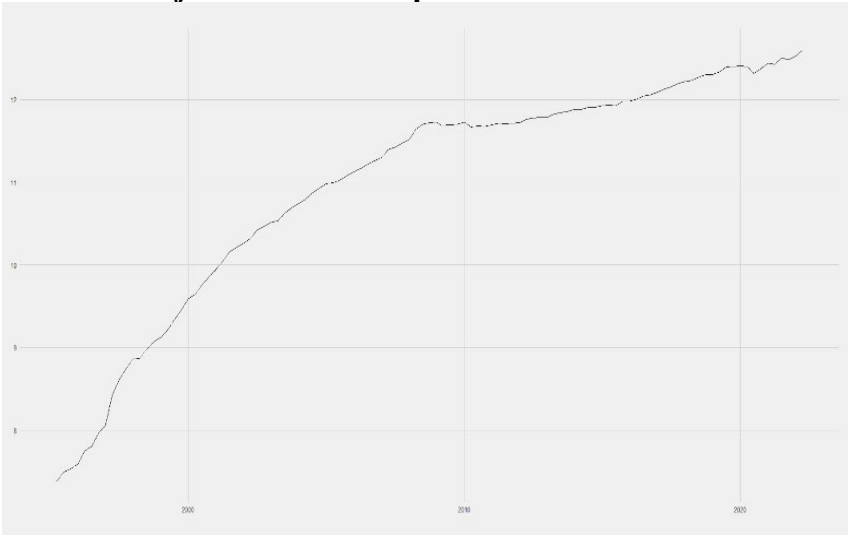
Another way of decomposing the business cycle is the one presented in the paper written by Kozic and Sever (2014). This article proposes an empirical mode decomposition, in this way we present the concept of decomposing the time series into several sub-series that are presented as intrinsic mode functions (IMF). In this way the time series can be mathematically represented with the following formula:

$$y_t = \sum_{j=1}^n IMF_j(t) + u_n(t)$$

Where $u_n(t)$ is the residual of the equation and can take the form of the trend of the series (i.e. a monotonic function) or a mathematical constant. In the following part of the paper we will present the results of the computation of the business cycle according to the presented methods.

Results. In this section of the paper, we will present the results of the paper. In the beginning we will present the results obtained by calculating the Hodrick-Prescott filter for the Romanian economy for the period between 1995 and 2022. In the following Figure we decided to present the evolution of the natural logarithm of the Gross Domestic Product of Romania seasonally adjusted in current prices, in order to observe the evolution of the GDP in the analysed period.

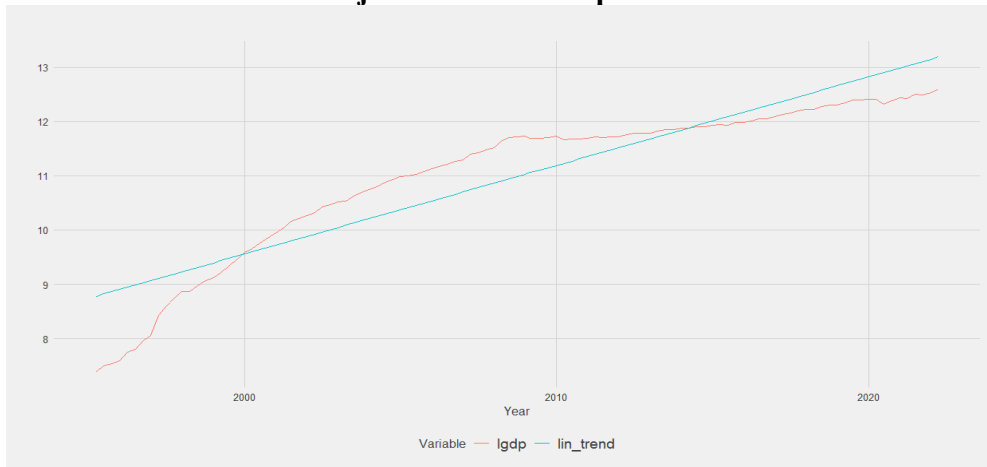
Figure 1. Evolution of natural logarithm of the Romanian GDP seasonally adjusted in current prices

Source: Author's calculation, based on INSSE data

From Figure 1 we can observe the evolution of the Romanian economy in the analysed period, also there is a clear and stable trend of evolution, in order to better isolate the trend of the data from the deviations we decided to extract and present the deviations from the linear trend. In Figure 2, we present the deviations from the trend that were obtained by creating a regression that explains the GDP through the trend and an error term.

Figure 2. Evolution of natural logarithm of the Romanian GDP seasonally adjusted in current prices

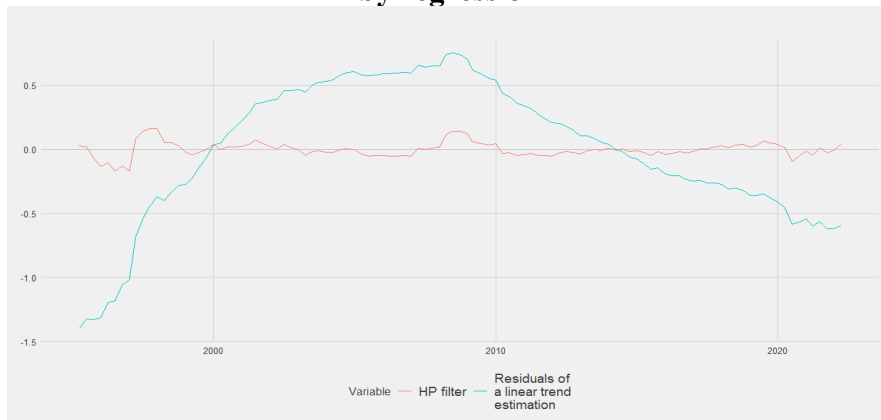

Source: Author's calculation, based on INSSE data

The extraction of the trend by using a simple regression, can be faulty due to the fact that the increase in the GDP is considered to be constant, also this method ignores the white noise, which represent the small fluctuations of the time series.

The following approach used to see the business cycle was the method of the Hodrick-Prescott filter, for which we set $\lambda=1600$, due to the use of quarterly data. In Figure 3, we present the comparative analysis of the cyclical component of the GDP (i.e. the business cycle) as extracted by the Hodrick-Prescott filter and as expressed by the residuals of the linear trend estimation.

Figure 3. Comparison between the business cycle as identified by HP filter and by regression

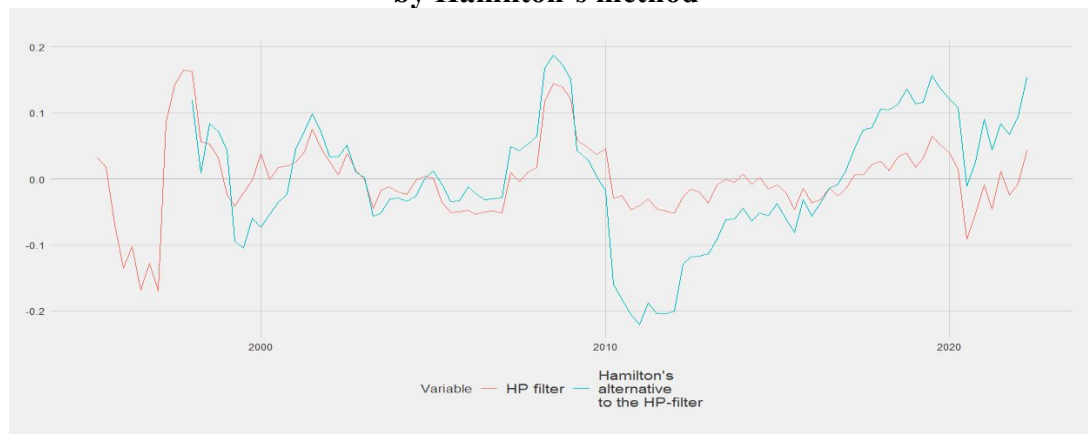
Source: Author's calculation, based on INSSE data

As we can observe the Hodrick-Prescott filter offers a more balanced view of the deviations from the trend of the Gross Domestic Product. According to the

Hodrick-Prescott filter the deviations from the trend in the case of the Romanian economy have been of a smaller magnitude, comparable to the ones experienced by the US economy in the period between 1970 and 2016 (between -0.5 and 0.5) as observed by Mohr (2018).

Other methods of calculating the business cycle have been developed lately as a response to the criticism of the Hodrick-Prescott filter, one such approach is the one developed by Hamilton (2018). As recommended by the paper, and by using the methods described in the Methodology of this paper, we set the parameters $h=8$ and $p=4$. In order to calculate the results, we used the package `neverhpfiler` for R. In Figure 4, we present the comparison between the Hodrick-Prescott filter and the alternative offered by Hamilton (2018).

Figure 4. Comparison between the business cycle as identified by HP filter and by Hamilton’s method

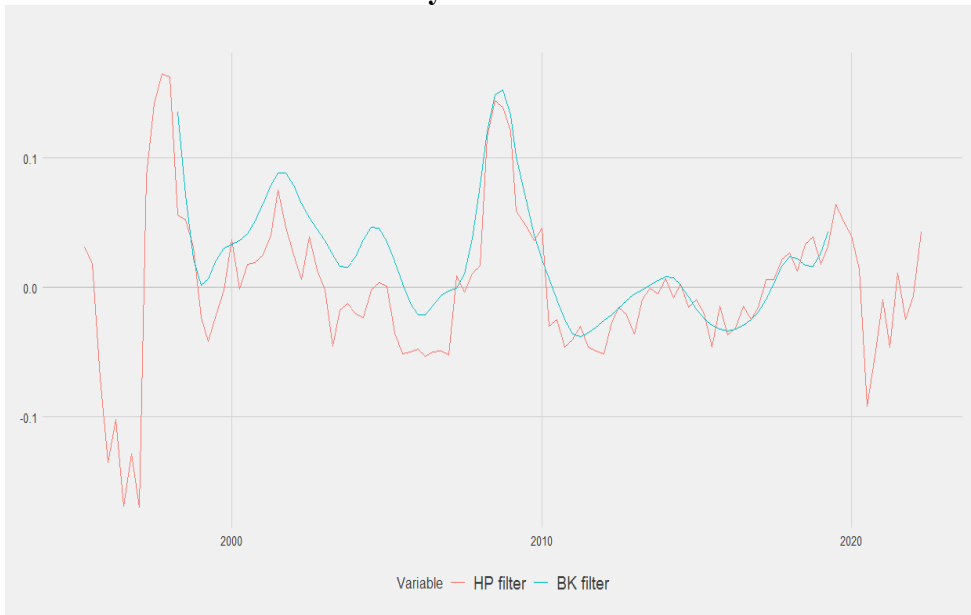
Source: Author’s calculation, based on INSSE data.

As we can observe from Figure 4, the business cycle as identified by using Hamilton’s method, sees the effects of the 2009 crisis as being more severe for the Romanian economy after 2010, than the Hodrick-Prescott filter. This is of interest due to the significant deviation from the trend being greater than the deviation registered by HP filter before 2000. This can lead us to reconsider the great effects of the 2009 financial crisis on the Romanian economy.

Another interesting approach to extract the cyclical component of the Gross Domestic Product is described by Baxter and King (1999). As described in the methodology, this approach is interesting due to the fact that it takes out the white noise from the time series, making possible an additional smoothing of the cyclical component. In Figure 5 we present the comparison of the filter proposed by Baxter and King (1999) with the Hordick-Prescott filter, in order to compute the Baxter and King filter we set p_l to 6, which represents the shortest length of an economic cycle and p_u to 32 months, the maximum possible length of an economic cycle. By analysing the results presented in Figure 5 we can see that the method proposed by

Baxter and King (1999) offers a smoother approximate of the business cycle than the Hodrick-Prescott filter, fact stated in the paper, also the approximation is closer to the results of the HP filter than the alternative suggested by Hamilton (2018).

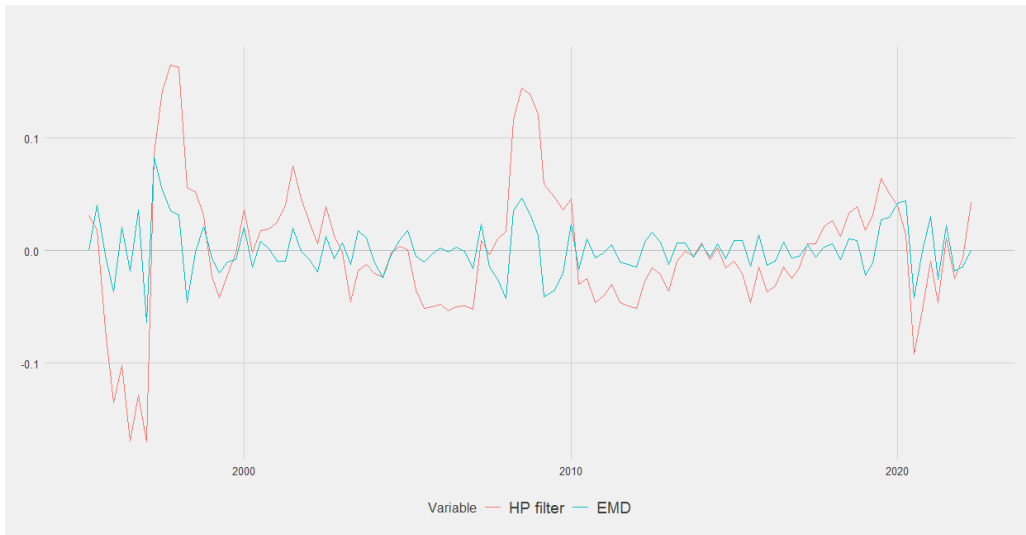
Figure 5. Comparison between the business cycle as identified by HP filter and by BK filter

Source: Author's calculation, based on INSSE data

Another interesting method for calculating and extracting the business cycle is described by Kozic and Sever (2014), this is basically a method based on the Empirical Mode Decomposition, and is a continuation of work done by Huang et al (1998). In Figure 6, we present the comparison between the Hodrick-Prescott filter and the Empirical Mode Decomposition (EMD) presented by Kozic and Sever (2014). As we can observe the Empirical Mode Decomposition, offers an even more balanced view regarding the evolution of the business cycle, when compared to the results of the Hodrick-Prescott filter. In this way the positive deviation from the trend that was identified by the HP filter in the period preceding 2010 is smaller, and the economic crisis of 2009 had a smaller effect in deviating the business cycle from the trend. Also an interesting fact is the relative idea that the Romanian economy in the analysed period was closer to the trend than expected, as explained by the EMD decomposition, this suggests an appropriate economic policy that had the right mix of restrictive and expansive economic incentives, in order to maintain a sustainable and responsible economic growth.

Figure 6. Comparison between the business cycle as identified by HP filter and EMD

Source: Author's calculation, based on INSSE data

Conclusions. In conclusion, this paper presents several mathematical methods of identifying the cyclical component of the Gross Domestic Product of the Romanian economy for the period between 1995 and 2022. The idea of decomposing the GDP data series in a cyclical component and a trend is of interest, and is used in building macroeconomic models. In this way the present article shows the results of using other methods than the popular use of the Hodrick-Prescott filter for extracting the business cycle. As we can see results differ from method to method, notable results are obtained by the Baxter and King (1999) filter and the EMD decomposition proposed by Kozic and Sever (2014). Also the method proposed by Hamilton (2018) is useful due to its ease of calculation.

Thus we conclude, that when modelling the economy of Romania the presented methods are useful and could provide an alternative to measuring the business cycle. In our opinion the one which offers the most interesting alternative is the Baxter and King filter (1999) due to the smoothing of the cyclical component. This could provide a new view regarding the effects of the fiscal and monetary policy on the economy, and offer perspectives for using new data for modelling the business cycle (i.e. by implementing the Baxter and King filter in the Real Business Cycle or Dynamic Stochastic General Equilibrium frameworks). In any case, all of the presented methods, provide in our opinion interesting subjects of research, and could be useful in the decision making process.

Further research could be done by testing the implementation of one of the business cycle approximation models in an RBC framework, in this way we could observe and compare the way in which shocks influence the economy when compared to the Hodrick-Prescott filter based approach.

REFERENCES

1. Hodrick, R.J., & Prescott, E.C. (1997). Postwar U.S. Business Cycles: An Empirical Investigation. *Journal of Money, Credit and Banking*, 29, 1-16. doi: <https://doi.org/10.2307/2953682>
2. Hamilton, J.D. (2018). Why You Should Never Use the Hodrick-Prescott Filter. *Review of Economics and Statistics*, 100, 831-843. doi: https://doi.org/10.1162/rest_a_00706
3. Baxter, M., & King, R.G. (1999). Measuring Business Cycles: Approximate Band-Pass Filters for Economic Time Series. *Review of Economics and Statistics*, 81, 575-593. doi: <https://doi.org/10.1162/003465399558454>
4. Kozić, I., Sever, I., (2014). Measuring business cycles: Empirical Mode Decomposition of economic time series. *Economics Letters*, 123(3), 287–290. doi: <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2014.03.009>
5. R Quandl package <https://CRAN.R-project.org/package=Quandl>
6. R Tidy package <https://CRAN.R-project.org/package=tidyr>
7. R neverhpfiler package, <https://CRAN.R-project.org/package=neverhpfiler>
8. R ggplot2 package, <https://CRAN.R-project.org/package=ggplot2>
9. R dplyr package. <https://CRAN.R-project.org/package=dplyr>
10. R ggthemes package, <https://CRAN.R-project.org/package=ggthemes>
11. R EMD package, <https://CRAN.R-project.org/package=EMD>
12. Mohr F., (2018). Extracting Cyclical Components From Economic Time Series, <https://www.r-econometrics.com/timeseries/economic-cycle-extraction/>
13. Stock, J.H., & Watson, M.W. (1998). Business Cycle Fluctuations in U.S. Macroeconomic Time Series. Doi: <https://doi.org/10.3386/W6528>
14. Data series CON104H from <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>
15. Huang, N.E., Shen, Z., Long, S.R., Wu, M.C., Shih, H.H., Zheng, Q., Yen, N., Tung, C.C., & Liu, H.H. (1998). The empirical mode decomposition and the Hilbert spectrum for nonlinear and non-stationary time series analysis. *Proceedings of the Royal Society of London. Series A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, 454, 903 - 995. doi: <https://doi.org/10.1098/rspa.1998.0193>

ACTIVITATEA INOVAȚIONALĂ A BĂNCILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Iurie CĂPRIAN, drd.,

Universitatea de Stat din Moldova

<https://orcid.org/0000-0001-5484-3087>, iuriecapiarian@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.18>

Summary

The innovative activity of the banks constitutes the complex of measures aimed at the development of new banking products and/or the improvement (modification) of the existing ones in order to satisfy the conscious and/or potential needs of banking customers. Also, these activities are intended to create competitive advantages for the processing banks, and on this basis, it is important to growth the profitability of banking institutions by increasing the sales of banking products. To elaborate this work, were studied the works of experts in the field of banking innovations as well as the evolution of commercial bank offers in the Republic of Moldova in order to draw conclusions about the banks' innovative activity. The innovative process is being promoted on the Moldovan banking market in three directions: deposits, credit, and payment systems. Periodically, banking innovations are also carried out in complementary fields. The analysis of the innovative activity in the banking market of the Republic of Moldova allows us to conclude that it takes place continuously under the influence of internal and external factors, but with a certain delay compared to western banking practices.

Keywords: banking product, innovative activity, bank deposit, bank credit, payment system.

JEL: G01, G21.

UDC: 336.71(478)

Introducere. Eficiența activității unei bănci moderne și competitivitatea ei pe piață, în mare parte, depind de implementarea noilor produse, tehnologii și procese bancare, precum și de perfecționarea continuă a celor existente.

În acest context, autorul Maia Pisaniuc menționează: „Într-o economie a cunoașterii, inovațiile bancare sunt cheia succesului, și absolut necesare. Acestea trebuie să cuprindă inovații de produse, inovații de procese și inovații de sistem, astfel încât banca să corespundă cerințelor majorității cu costuri minime, riscuri reduse și câștiguri maxime. Sectorul serviciilor bancare este marcat de un dinamism accentuat, ale cărui efecte se resimt în planul relației instituției bancare cu clienții și concurenții săi. Dezvoltarea accentuată a produselor bancare inovative se realizează în paralel cu abandonarea altor produse, ce nu mai corespund etapei actuale. Experții în management bancar menționează că serviciile bancare performante nu sunt neapărat profitabile, dar ele contribuie la fidelizarea clientelei. Aceasta, în condițiile în care clienții devin tot mai exigenți și pretențioși.” (Pisaniuc, 2017)

Activitatea inovațională a băncii comerciale constituie procesul de modernizare a business-ului băncii și este legată de elaborarea și implementarea produselor bancare noi, precum și de perfecționarea produselor bancare existente, a serviciilor prestate, operațiunilor desfășurate, a proceselor tehnologice desfășurate în cadrul băncii.

De regulă, această activitate este orientată, pe de o parte, spre satisfacerea nevoilor existente ale clienților și/sau formarea unor cerințe noi, iar pe de altă parte, – spre lărgirea ofertei de produse și servicii în scopul sporirii eficienței (profitabilității) băncii.

Activitatea menționată trebuie să fie desfășurată în corespundere cu politica inovațională a băncii bazată pe determinarea scopurilor strategiei inovaționale și crearea mecanismului de elaborare și implementare a inovațiilor în sferile prioritare ale băncii comerciale.

Politica inovațională, de regulă, conține următoarele componente:

- Planificarea activității inovaționale.
- Monitorizarea elaborării și implementării produselor bancare noi.
- Promovarea politicii inovaționale a băncii.
- Coordonarea activității inovaționale cu activitatea subdiviziunilor structurale ale băncii.
- Alocarea resurselor pentru activitățile inovaționale.

Politica inovațională a băncii comerciale, la rândul ei, este subordonată strategiei inovaționale, care constituie linia generală de promovare a procesului inovațional în toate sferile activității ei.

Procesului inovațional reprezintă ansamblul de activități întreprinse în cadrul băncii comerciale în vederea elaborării și implementării produselor bancare noi, precum și perfecționarea celor existente.

Produsul bancar nou constituie o ofertă de premieră pe o piață și/sau este nou pentru banca implementatoare. De asemenea, poate fi vorba de varianta modificată a produsului existent drept rezultat al perfecționării tehnologiei sau altor caracteristici, considerate drept esențiale de către clienți, și măririi posibilităților de vânzare clienților noi.

Strategia inovațională are o mare importanță pentru banca comercială, deoarece este legată de evaluarea perspectivelor dezvoltării pieței și a instituției bancare, de orientarea resurselor spre direcțiile prioritare ale activității ei. Ea trebuie să asigure perfecționarea continuă și înnoirea sortimentului de produse oferite clienților, ceea ce necesită soluționarea problemelor de organizare și desfășurare a lucrărilor de cercetare, elaborare și implementare a inovațiilor bancare.

Prezentul articol are drept scop prezentarea unui tablou de sinteză asupra activității inovaționale a băncilor comerciale din Republica Moldova.

Analiza literaturii științifice specializate. Studiul efectuat a demonstrat că în Republica Moldova sunt foarte puține lucrări, care prezintă tabloul general al activității inovaționale pe piața bancară. În acest sens, sunt remarcabile lucrările autorilor Ivan Luchian, Victoria Iordache și Cristina Panfil. În același timp, există o

mulțime de articole dedicate tematicii tangențiale procesului inovațional pe piața produselor bancare. În acest sens, sunt remarcabile lucrările autorilor Stela Ciobu, Ivan Luchian, Angela Filip, Olga Ștefaniuc, Larisa Mistrean în domeniul gestiunii calității produselor bancare. La fel, sunt importante lucrările experților Ivan Luchian și Stela Ciobu în domeniul problemelor fidelizării clienților băncilor comerciale. În afară de cele menționate, considerăm importante lucrările referitoare la reglementarea prudențială din Republica Moldova, care au un impact direct asupra inovațiilor bancare. Este vorba de articolele autorilor Cociug Victoria, Angela Filip, Tatiana Manole, Natalia Ștefîrță, Stela Ciobu, Victoria Iordachi, Gîrlea Mihail, Guștiuc Andrei, Tișcul Cristina, Alesea Andronic ș.a.

Sursele de informație și metodele utilizate

În scopul elaborării acestei lucrări au fost studiate lucrările experților în domeniul inovațiilor bancare, precum și evoluția ofertelor băncilor comerciale din Republica Moldova pentru a trasa sinteza imaginii dinamice a procesului inovațional pe piața autohtonă a produselor bancare, precum și a face concluzii privind activitatea inovatoare a băncilor.

Rezultatele cercetărilor și discuții

Urmare a studiului publicațiilor din Republica Moldova, pot fi trase unele concluzii preliminare privind particularitățile activității inovaționale a băncilor comerciale (Luchian et al., 2018), (Luchian, Filip, 2022):

1. Pe parcursul ultimilor decenii, organele de reglementare bancară au renunțat la prescripțiile exacte privind procesele tehnologice în cadrul băncilor comerciale, cu excepția implementării unor standarde absolut necesare prestării unor servicii în cadrul sistemului bancar, ceea ce se poate interpreta ca un stimulent al procesului inovațional în domeniul examinat.

2. Procesul inovațional pe piața bancară a Republicii Moldova, în esență, este o difuzie selectivă a inovațiilor bancare occidentale. Se consideră, că acest proces are loc cu o întârziere de 10-20 ani și, practic, fără efectuarea studiilor de marketing. Drept obiect de implementare sunt selectate produsele occidentale, care s-au dovedit a fi cele mai rentabile. Unele produse bancare devenite de multă vreme tradiționale în practica bancară a țărilor industrial dezvoltate nu au căpătat o recunoaștere largă în Republica Moldova. Drept exemplu pot fi prezentate serviciile fiduciare, indiferent de existența premiselor necesare (Cociug, Andronic, 2016). Însă, trebuie să recunoaștem că în ultimii ani unele bănci (de exemplu, Moldova-Agroindbank) au început studierea sistematică a opiniei clienților față de anumite forme de deservire bancară a clienților. De asemenea, datorită impactului globalizării financiare inovațiile bancare sunt implementate mai rapid față de anii 90 ai secolului XX și începutul anilor 2000.

3. Nivelul de încredere dintre clienți și băncile autohtone este foarte jos, iar eforturile de fidelizare ale clienților de către bănci are un caracter episodic, ceea ce împiedică implementarea unor inovații bancare. Până în prezent, nu au fost depistate niciun fel de programe bancare de fidelizare a clienților în nicio instituție bancară. Însă este de menționat, că unele elemente ale acestora au devenit distincte. De

exemplu, recent conducătorii subdiviziunilor teritoriale ale Moldova-Agroindbank au primit împuterniciri de a oferi condiții preferențiale pentru unele produse bancare clienților fideli persoane fizice. De exemplu, pentru depozitele în sume relativ mari astfel de clienți pot obține un spor de rată a dobânzii de 1 punct procentual. La fel, fidelitatea clientului a devenit o variabilă importantă la stabilirea limitei de creditare la cardul Liber în banca nominalizată.

4. La implementarea produselor bancare noi, băncile autohtone nu întotdeauna au grijă de menținerea funcționalității noi, iar, uneori, se manifestă chiar și o anumită neglijență față de respectarea normelor tehnice. În mare parte, aceasta se referă la unele componente ale sistemelor informaționale interne ale băncilor comerciale și funcționarea infrastructurii tehnice. Însă, în același timp, este remarcabilă implementarea în unele bănci a sistemelor de gestiune a calității, care au influență benefică asupra procesului inovațional.

5. În prezent promovarea procesului inovațional pe piața produselor bancare este complicat de comprimarea pieței respective în formă de reducere continuă a numărului de clienți persoane fizice, precum și de amplificarea activității concurenților interni și externi.

Criza pandemică a contribuit la dezvoltarea importantă a deservirii bancare la distanță.

În perioada anilor 2020-2021, băncile au perfecționat tehnologiile de Internet-banking, unele servicii bancare auxiliare fiind prestate doar prin intermediul acestora.

De asemenea, majoritatea băncilor au instalat bancomate cu funcționalitate lărgită, iar unele (de exemplu, Moldova-Agroindbank) – și terminale de plată.

De asemenea, unele bănci comerciale au dezvoltat tehnologiile de mobile banking prin elaborarea de aplicații speciale pe dispozitivele inteligente de telefonie mobilă. Drept exemplu pot fi menționate: MAIBank, VB24, MICB Mobile Banking, OTP Mobile Banking. Folosirea acestor aplicații au la bază, cel puțin, un cont de card deținut de către client în banca respectivă.

Unele bănci comerciale autohtone în perioada crizei pandemice au lărgit, pe cât a fost posibil, sortimentul de carduri de plată oferite clienților.

În acest sens, în opinia noastră, cel mai reprezentativ exemplu este cel al Moldova-Agroindbank. La momentul de față, banca oferă produse (carduri de debit și de credit) în cadrul a trei sisteme de plăți (Visa, Mastercard, American Express Green) în trei valute – MDL, USD, EUR. Persoanelor fizice li se propun carduri curente, carduri premium, carduri sociale și carduri salariale. În perioada analizată, Moldova-Agroindbank a promovat în mod activ cardurile Liber și Gama (Universal și Premium). Clienților persoane juridice li se propun carduri corporative.

În anul 2022, în Republica Moldova a fost lansat serviciul Apple Pay, care va permite utilizatorilor de telefoane mobile și alte dispozitive cu sistem de operare IOS să achite cumpărăturile, profitând de toate avantajele unui card obișnuit. Proiectul face parte din agenda de digitalizare a Guvernului, care își propune să aplice noi tehnologii, inclusiv pentru a înlesni accesul la serviciile publice.

Apple Pay este un portofel digital, care permite achitarea plăților folosind dispozitive cu sistem de operare IOS. Nu trebuie decât să găsiți aplicația portofel în telefonul mobil, apoi, să introduceți manual sau prin scanare datele cardului bancar. Deocamdată, doar 3 bănci din Republica Moldova au introdus această metodă de plată.

La fel, în august 2022, băncile comerciale mari au anunțat despre implementarea serviciului de plată Google Pay disponibil atât pe dispozitivele Android, cât și pe dispozitivele WearOS și destinat clienților deținători ai cardurilor Visa și Mastercard. Serviciul permite stocarea cardurilor de credit sau de debit pentru Google Pay în Google Wallet, un portofel digital disponibil pentru a fi descărcat din Google Play Store.

În februarie 2021, Moldindconbank a lansat serviciul 3D-Secure, care presupune autorizarea tranzacției cu o parolă unică, generată suplimentar, ori de câte ori se face o plată prin Internet la comercianții certificați la acest serviciu.

De asemenea, multe bănci întreprind eforturi permanente de lărgire a funcționalității cardurilor emise.

De exemplu, în septembrie 2022 s-a anunțat despre posibilitatea obținerii 10% cashback la fiecare plată cu cardurile Victoriabank la Teatrul Gastronomic

În perioada 1 august-30 septembrie 2022 pentru fiecare plată cu cardul American Express de la Moldova-Agroindbank au putut obține 10% cashback în cadrul promoției “Ai cashback de nota zece de la cardul tău American Express”.

În timpul pandemiei, domeniul depozitelor bancare au devenit instrumentele de deschidere a acestor conturi în regim online și cele aferente promoției acestora.

De exemplu, în acest context Victoriabank promovează, în mod agresiv, posibilitatea de a constitui depozitele online, prin platforma VB24 la o dobândă și mai avantajoasă. Pentru mai multe tipuri de depozit constituite online în MDL, clientul poate beneficia de bonus până la 0,5 p.p. la rata dobânzii. Este vorba de următoarele depozite: Clasic VB, Disponibil VB, Flexibil VB, VB Kid, Respect VB în MDL, Primăvara 2022, Alături VB.

Ofertă similară are și Moldova-Agroindbank.

Una din direcțiile procesului inovațional pe piața depozitelor bancare o constituie adaptarea ofertelor la anumite nișe ale pieței. De exemplu, de acum mai mult de zece ani unele bănci autohtone oferă depozite destinate copiilor și pensionarilor.

Moldova-Agroindbank oferă condiții speciale pentru conturile de depozit clienților VIP în cadrul deservirii de tipul „Private banking”.

La momentul de față au loc schimbări importante în oferta depozitelor băncilor comerciale autohtone sub influența a două grupuri de factori:

- *Reducerea ofertei de bani temporar liberi pe piață* ca urmare a posibilităților financiare ale clienților din cauza crizei pandemice și crizei economico-financiare din Republica Moldova.

- *Așteptările inflaționiste din țară.* Ritmul anual al inflației a crescut de la 16,6% în luna ianuarie 2022 până la 34,3% în luna august 2022. Aceasta, inevitabil, va conduce la rate reale negative la depozitele bancare.

- *Sporirea necesarului de mijloace bănești la băncile comerciale* determinată de înviorarea creditării bancare.

- *Mărirea posibilităților investiționale în valorile mobiliare de stat.* În anul 2022, autoritățile centrale ale Republicii Moldova treptat au mărit volumul emiterii valorilor mobiliare de stat (VMS), ceea ce a condus la mărirea substanțială a ratelor dobânzilor la VMS. De exemplu, în luna august acestea au constituit: Bonuri de Trezorerie (BT) de 91 zile – 15,95%, BT de 182 zile – 20,05%, BT de 364 zile – 20,74%, Obligațiuni de Stat (OS) de 2 ani – 19,45%, OS de 3 ani – 14,49%. Acești factori au condus la oferte noi de depozite din partea băncilor cu rate ale dobânzilor în creștere.

În anul 2022, accentul de bază în activitatea inovațională pe piața depozitelor bancare s-a pus pe produse cu termenul de până la 12 luni în lei moldovenești, la care ratele dobânzilor au crescut treptat până la nivelul de 14% în luna septembrie.

Unele instituții bancare au anticipat acest proces. În opinia noastră, aceasta se vede din ofertele Victoriabank pentru persoanele fizice. În decembrie 2021-februarie 2022 a fost oferit depozitul „Iarna 2022” cu rata fixă de 6% pentru termenul de 12 luni. În martie-mai 2022 a fost propus pieței depozitul „Primăvara 2022” cu rata fixă de 7,5% pentru 12 luni. În aprilie 2022 – depozitul „10 din 10” – 10,0% (rata fixă) pentru 10 luni. În mai 2022 – depozitul „Clasic VB” – 11,0% (rata fixă) pentru 12 luni. În iunie 2022 – depozitul „Cireșar” – cu rata flotantă de 14,5% pentru 18 luni. În august 2022 a fost propus persoanelor fizice depozitul „Harbuz” pentru 18 luni cu rata de 16,0%, care este fixă în primele 6 luni, apoi se va aplica rata flotantă.

La momentul de față, rata maximă a dobânzii (18%) este oferită de Eurocreditbank la depozitul „Jubileu 30” în lei moldovenești cu termenul de 25 luni.

De exemplu, în anul 2022 unele bănci comerciale au oferit clienților (persoane fizice) posibilitatea, de rând cu deschiderea unor categorii de depozite, de a obține carduri de nivel Gold.

Pentru perioada 6 aprilie – 30 iunie MAIB a lansat promoția ”Înmulțește rata dobânzii cu doi” cu 100 de câștiguri, care constă în aplicarea dobânzii duble față de 10,5% de bază. Este vorba de depozitele noi „MAIB Classic” în sumă de 50000-200000 de lei, pe un termen de 365 de zile.

Din anul 2019 până în prezent băncile comerciale autohtone au depus eforturi pentru amplificarea procesului de creditare:

- Au fost întreprinse un șir de măsuri diferențiate pentru diferite segmente ale pieței.

- Treptat au fost mărite limitele pentru creditarea fără gaj a persoanelor fizice și juridice.

- Unele bănci au amplificat vânzările directe ale produselor de creditare, inclusiv prin oferte legate de recunoașterea fidelității clienților. În acest context, au

fost elaborate oferte de creditare prin prestabilirea condițiilor de creditare prin procedura simplificată și accelerată.

Respectiv, unele bănci comerciale au assortimente noi de produse de creditare. De exemplu, în perioada anilor 2020-2021 Moldova-Agroindbank a promovat un complex de credite „cu aromă de cafea”: creditele de consum „Espresso”, „Espresso Plus”, „Latte”.

La moment poate fi menționat ca inovație creditul ipotecar în Euro sau Dolari SUA cu suma maximă până la 2,2 milioane de lei (echivalentul în euro/dolari) pentru o perioadă de până la 25 de ani, cu dobânda anuală efectivă (DAE) de la 5,9% și cu finanțare până la 100% din costul locuinței.

În perioada crizei pandemice în domeniul creditării băncile comerciale și-au orientat eforturile spre căutarea diferitor nișe ale pieței.

Spre exemplu, actualmente, Moldova-Agroindbank oferă producătorilor agricoli creditul Universal Agro cu termenul până la 60 luni (în cazul creditelor acordate pentru scopuri investiționale) și până la 36 luni (pentru finanțarea capital circulant) cu suma de până a 1 milion lei.

De asemenea, este remarcabilă creșterea flexibilității creditării agenților economici de către băncile comerciale.

În acest context, pot fi menționate condițiile creditului investițional de la Eximbank destinat agenților economici, care practică activitatea de antreprenariat pe teritoriul Republicii Moldova, precum și persoanelor fizice care desfășoară activitate profesională în sectorul justiției: valuta – MDL, EUR, USD; termenul – până la 84 luni; suma – în dependență de capacitatea de plata a solicitantului și acoperirea cu garanții a creditului; dobânda – 4,75% pentru EUR, de la 13% până la 15% (MDL), 6,25% (USD), flotantă; perioada de grație – până la 24 luni.

La fel, trebuie menționate, pe parcursul ultimilor doi ani, ofertele de refinanțare a creditelor.

De exemplu, Moldova-Agroindbank propune agenților economici creditele „Refinanțare plus” pentru refinanțarea creditelor contractate la alte instituții financiare și, totodată, acordarea unei sume suplimentare pentru proiecte noi în următoarele condiții: suma – până la 3 milioane lei; termenul – până la 60 luni, cu perioadă de grație până la 6 luni și pentru producătorii agricoli până la 8 luni.

În vederea soluționării problemelor băncilor comerciale autohtone în cadrul promovării procesului inovațional pot fi formulate anumite recomandări:

- Este necesară perfecționarea continuă a legislației în vigoare referitoare la produsele bancare noi pentru a evita împiedicarea desfășurării normale a procesului inovațional, ținându-se cont de necesitatea gestiunii riscurilor aferente.
- Trebuie continuate studiile de marketing pentru determinarea necesităților reale ale clienților în scopul aprecierii posibilităților existente de personalizare a condițiilor depozitelor și creditelor bancare.
- Produsele bancare trebuie să devină elemente importante ale programelor de încurajare a loialității clienților.

- Este necesară perfecționarea politicii de cadre a băncilor comerciale. Este necesară dezvoltarea continuă a personalului bancar, ridicarea permanentă a nivelului de calificare a lucrătorilor băncilor comerciale.

- Este recomandabilă optimizarea procesului de furnizare a produselor bancare către clienți. În acest sens trebuie să fie continuată dezvoltarea deservirii clienților la distanță și continuarea practicilor de împachetare a produselor și serviciilor bancare.

Concluzii. Activitatea inovațională a băncilor comerciale din Republica Moldova prezintă un proces continuu adaptiv la condițiile interne ale pieței și, într-o anumită măsură, la tendințele mondiale, care se desfășoară în condițiile intensificării concurenței interne și externe. Această activitate are un șir de particularități distincte. Direcțiile de bază ale promovării procesului inovațional vor rămâne depozitele și creditele bancare, precum și serviciile bancare în cadrul sistemelor de plăți. Dat fiind faptul că piața financiară din Republica Moldova rămâne la un nivel subdezvoltat, această situație se agravează din cauza crizei economico-financiare din Republica Moldova, însă constituie un stimulent important pentru perfecționarea produselor bancare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. *3D-SECURE (OTP)*, <https://www.micb.md/sec/3D-secure/>, [Accesat la 16 septembrie 2022]
2. *Cardul tău American Express de la maib îți aduce cashback de nota zece*, <https://www.maib.md/ro/promotii-maib/cardul-tau-american-express-de-la-maib-iti-duce-cashback-de-nota-zece>, [Accesat la 16 septembrie 2022]
3. *Credit investițional*, https://www.eximbank.md/ro/credit/credit-investitional?gclid=EAIaIQobChMI3e6U5sab-gIVy49oCR25egTBEAAYASAAEgKvPPD_BwE, [Accesat la 15 septembrie 2022]
4. COCIUG, Victoria; ANDRONIC, Alesea (2016) *Premisele dezvoltării operațiunilor fiduciare în Republica Moldova de către băncile autohtone*, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/220-229_2.pdf, [Accesat la 30 august 2022]
5. *Cu un pas mai aproape de tehnologiile moderne. În Republica Moldova a fost lansat serviciul Apple Pay*, <https://tvrmdova.md/social/cu-un-pas-mai-aproape-de-tehnologiile-moderne-in-republica-moldova-a-fost-lansat-serviciul-apple-pay/>, [Accesat la 02 septembrie 2022]
6. *Deschide un depozit la maib și înmulțește rata dobânzii cu 2*, <https://www.maib.md/ro/noutati/deschide-un-depozit-la-maib-si-inmulteste-rata-dobanzii-cu-2>, [Accesat la 24 august 2022]
7. *Despre depozitul online*, <https://www.victoriabank.md/depozite/depozit-online>, [Accesat la 24 august 2022]

8. *Ipoteca la maib în euro sau dolari? Acum tu alegi!*, <https://www.maib.md/ro/noutati/ipoteca-la-maib-in-euro-sau-dolari-acum-tu-alegi!>, [Accesat la 16 septembrie 2022]
9. LUCHIAN, Ivan; IORDACHE, Victoria; PANFIL, Cristina (2018) *Analiza retrospectivă a procesului inovational pe piața bancară a Republicii Moldova. Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Performanțe într-o economie competitivă”*, ediția a V-a, 18-19 mai 2018, Institutul Internațional de Management, Chișinău, Imi-Nova (Tipogr. "Impressum"), p. 94-101, ISBN 978-9975-3190-3-4
10. LUCHIAN, Ivan; FILIP, Angela. *Problemele actuale ale gestiunii calității produselor bancare. În: Conferința Internațională Științifico-Practică "Creșterea economică în condițiile globalizării"* ediția a XV-a, 15-16 Octombrie 2021, Chișinău, INCE, 2022, p. 122-128, 0,76, c.a., ISBN 978-9975-3529-4-9
11. *Mănâncă bine! Primește 10% cashback!* <https://www.victoriabank.md/promotii?promotie=savureaza-10-cashback-la-platile-cu-cardurile-victoriabank-la-teatrul-gastronomic>, [Accesat la 15 septembrie 2022]
12. PISANIUC, Maia (2017) *Inovația financiară și rolul acesteia în dezvoltarea economică*, <http://www.toknowpress.net/ISBN/978-9975-3129-7-4/225-231.pdf>, [Accesat la 26 august 2022]
13. *Promoții*, <https://www.victoriabank.md/promotii?status=toate>, [Accesat la 14 septembrie 2022]
14. *Rata anuală a inflației*, <https://www.bnm.md/ro/content/rata-inflatiei-0>, [Accesat la 14 septembrie 2022]
15. *Ratele medii ponderate ale dobânzii la VMS emise de Guvernul RM*, <https://www.bnm.md/ro/content/ratele-medii-ponderate-ale-dobanzii-la-vms-emise-de-guvernul-rm>, [Accesat la 14 septembrie 2022]
16. *Refinanțare plus*, <https://www.maib.md/ro/persoane-juridice/credite/refinantare-plus>,
17. *Salutăm Google Pay în Moldova! Bine ai venit la maib*, [Accesat la 13 septembrie 2022] <https://www.maib.md/ro/noutati/salutam-google-pay-in-moldova!-bine-ai-venit-la-maib>, [Accesat la 14 septembrie 2022]

INFLUENȚA REGLEMENTĂRII SECTORULUI FINANCIAR ASUPRA STABILITĂȚII FINANCIARE

Ana IONAȘ, drd.,
Academia de Studii Economice a Moldovei
aneta.ionas@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.19>

Summary

Financial stability is a priority of a financial system that identifies financial imbalances that arise endogenously in financial markets or as a result of adverse and unpredictable events. Ensuring systemic financial stability has become a priority objective for the authorities, as important as monetary stability and the guarantee of healthy economic growth. Once national economies become part of a vast network of balance sheets, often heavily interconnected through the financial sector, severe crises spread much more easily across borders and can therefore become larger and more difficult to manage. The purpose of the research is to improve the regulation of the financial sector by developing policies that would contribute to maintaining financial stability. The topicality of the study is argued by the fact that to ensure financial stability, an effective mechanism for regulating policies in the financial field is necessary.

Keywords: macroprudential instruments, financial stability, economic growth, financial risks, effects.

JEL: G300, G320, G380.

UDC: 336.02

Introducere. Problematika asociată menținerii stabilității financiare devine una foarte importantă în întreaga lume și, în prezent, beneficiază de o atenție specială în țările industrializate. Acest aspect este extrem de important și actual și pentru Republica Moldova, care se dezvoltă financiar mai rapid și se încarcă în structura financiară internațională și piețele financiare internaționale.

Stabilitatea financiară este un element al sistemului financiar pentru a face față diverselor șocuri de tip sistemic în mod solid și durabil, a putea asigura alocarea eficientă de resurse bănești în economie, a identifica și diminua într-un mod eficient riscurile financiare. În sistem pot exista șocuri, care, în principiu, pot să împiedice sau să blocheze sectorul financiar să canalizeze fonduri sau resurse spre investițiile productive. Șocurile întrerup buna performanță sau funcționarea eficientă a sectorului financiar. Actualitatea studiului este argumentată prin faptul că pentru a asigura stabilitatea financiară este necesar de un mecanism de reglementare a politicilor în domeniul financiar.

Pentru a diminua impactul negativ al crizelor financiare este nevoie de condiții monetare și financiare stabile. Costurile crizelor financiare au determinat creșterea eforturilor autorităților și specialiștilor din mediul academic pentru a identifica

instrumentele de prevenire a apariției acestor evenimente și a găsi soluțiile necesare în cazul declanșării lor.

Asigurarea stabilității financiare a devenit un obiectiv prioritar pentru autorități, la fel de important ca stabilitatea monetară și garanția unei creșteri economice sănătoase. Analiza stabilității financiare a devenit actuală în contextul creșterii interdependențelor dintre piețe și instituții financiare și nefinanciare, apariției noilor instrumente financiare și intensificării fluxurilor internaționale de capital.

Problematica asociată menținerii stabilității financiare fiind una foarte importantă și actuală în întreaga lume și, în special, în Republica Moldova, promovează creșterea economică durabilă în țara noastră. În acest context, țara noastră trebuie să țină cont de relațiile și factorii ce pot afecta stabilitatea financiară și, respectiv, pot genera instabilitate financiară.

Obiectivul acestui articol este analiza politicilor de reglementare a sistemului financiar, identificarea problemelor fundamentale ale stabilității financiare. În conținutul de bază al articolului au fost analizate fenomenele care conduc la apariția instabilității financiare și perturbarea stabilității bancare, au fost investigate activitățile de supraveghere și reglementare prudentă a sistemului financiar și rolul băncii centrale în asigurarea stabilității financiare.

Gradul de abordare a temei în literatura științifică. Stabilitatea sistemului financiar înseamnă situația în care sistemul este destul de robust și rezistent în fața perturbărilor din economie, este capabil să medieze finanțarea din cadrul economiei, să gestioneze plățile și să redistribuie riscurile într-o manieră satisfăcătoare. Adesea stabilitatea financiară este percepută ca o lipsă a instabilității, nicio definiție nefiind unanim acceptată până în acest moment. Stabilitatea economică (sau macroeconomică) se referă la o stare a economiei asociată cu rate scăzute ale inflației și șomajului, cu o fluctuație redusă a prețurilor activelor și a cursului de schimb, care încurajează investițiile prin diminuarea incertitudinii și contribuie la creșterea economică și creșterea nivelului de trai. Se poate observa că această noțiune include atât stabilitatea monetară, cât și cea financiară, acestea devinind condiții necesare pentru asigurarea stabilității.

Din considerente analitice de ansamblu, există o serie de probleme legate de afirmația că stabilitatea financiară promovează creșterea economică. În primul rând, nu există prea multe cercetări care abordează această relație. Adicional, în literatura științifică economică există definiții ambigue care explică exact înțelesul noțiunii de stabilitate financiară. Cunoaștem cu exactitate ce reprezintă stabilitatea macroeconomică și stabilitatea monetară, conținutul noțiunii de stabilitate financiară rămânând foarte discutabil. Stabilitatea monetară este asociată, de obicei, cu stabilitatea nivelului prețurilor și reprezintă situația în care nu se înregistrează un fenomen inflaționist semnificativ, dar nici unul deflaționist, care, la rândul său, ar putea provoca dezechilibre. Foot (2003) definește stabilitatea monetară ca fiind „stabilitatea valorii monedei”. Stabilitatea financiară sistemică se referă la stabilitatea sistemului în ansamblu și este diferită de stabilitatea financiară a unei instituții individuale sau de stabilitatea unui activ, care se traduce printr-o

continuitate și siguranță de care se bucură acel activ comparativ cu alte active de pe piață. Conform Băncii Naționale a Austriei, stabilitatea financiară reprezintă un pre-instrument pentru o creștere eficientă a întregii economii [1]. O caracteristică a unui sistem financiar stabil este aceea că mai degrabă amortizează șocurile decât le amplifică. Este mai util să considerăm stabilitatea financiară ca o proprietate a unui sistem și nu ca o stare de fapt.

Un studiu amplu cu privire la modalitatea de definire a stabilității financiare este efectuat de Schinasi G.J. (2004), care a stabilit cinci principii-cheie care trebuie luate în considerare în definirea stabilității financiare. *Primul* prevede că stabilitatea financiară reprezintă un concept extins, incluzând diferite aspecte ale sistemului financiar: infrastructura, instituții și piețe. *Al doilea* prevede că stabilitatea financiară nu implică numai alocarea de către finanțe a resurselor, gestionarea riscurilor, mobilizarea economiilor și facilitarea acumulării bunăstării, dezvoltare și creștere, ci și o funcționare corespunzătoare a sistemului de plăți. *Al treilea* se referă la faptul că noțiunea de stabilitate financiară este legată nu numai de absența crizelor financiare actuale, dar și de abilitatea sistemului financiar de a limita dezechilibrele, înainte ca acestea să constituie amenințări pentru procesul economic, printr-un mecanism de autocorecție. *Al patrulea* prevede că stabilitatea financiară trebuie privită în funcție de potențialele consecințe asupra economiei reale. Turbulențele din piețele financiare sau din cadrul instituțiilor financiare individuale trebuie considerate posibile amenințări la adresa stabilității financiare, dacă acestea afectează economia reală. *Al cincilea* prevede că stabilitatea poate fi analizată atunci când reprezintă un fenomen continuu [2]. Din rezultatele studiului se poate observa că definirea conceptului de stabilitate financiară este dificilă din cauza multitudinii de elemente care îl influențează.

Metodologia cercetării. În vederea realizării obiectivului de cercetare au fost utilizate următoarele metode de cercetare: metoda analizei sistemice folosită pentru cercetarea aspectelor și metodologiilor de analiză a politicilor de reglementare a stabilității financiare, caracteristice unui sistem financiar stabil; metoda descriptivă folosită la expunerea instrumentelor de stabilitate financiară; metoda sintezei aplicată pentru stabilirea legăturilor dintre sistemele financiare, inclusiv instrumentele de reglementare a stabilității financiare la nivel global, metoda deducției folosită pentru formularea concluziilor.

Rezultate principale. Stabilitatea financiară prezintă o importanță deosebită pentru orice economie. Prin intermediul instituțiilor financiare se realizează activități vitale pentru alte sectoare economice: plăți, schimburi valutare, achiziții de companii, finanțări etc. Ca urmare, o criză a sistemului financiar poate duce la adevărate blocaje economice, măsurate atât în pierderi directe, cât și în reduceri ale ritmului de creștere economică sau chiar, în cazuri mai grave, la recesiune.

Există un consens general, conform căruia băncile centrale dețin un rol fundamental în asigurarea stabilității financiare, cu toate că nu există reguli sau modele care să prevadă modalitatea de realizare a acestui proces, iar în analizarea acestuia știința economică trebuie suplimentată întotdeauna de intuiție.

Astfel, este deosebit de important să se evalueze măsura în care banca centrală deține capacitatea de a asigura și implementa un mecanism eficient de menținere a stabilității financiare, prin utilizarea instrumentelor aflate la dispoziția sa.

Globalizarea instituțiilor financiare are implicații complexe pentru stabilitatea financiară. Odată ce economiile naționale devin partea unei rețele vaste de bilanțuri, frecvent puternic interconectate prin intermediul sectorului financiar, crizele severe în viitor ar putea fi mult mai ușor răspândite peste frontiere și, prin urmare, pot devin mai ample și mai dificil de gestionat. Astfel, instabilitatea financiară într-o țară poate ușor să se răspândească spre alte țări sau să afecteze evoluțiile de pe piețele regionale sau globale.

În Republica Moldova din punct de vedere instituțional, autoritățile-cheie implicate direct sau indirect în relația supraveghere bancară – stabilitate financiară sunt reprezentate de: Banca Națională a Moldovei (BNM), Fondul de Garantare a Depozitelor și Comitetul Național de Stabilitate Financiară. Banca Națională a Moldovei administrează procesul de supraveghere a sistemului bancar din Republica Moldova. Obiectivul fundamental al Băncii Naționale este asigurarea și menținerea stabilității prețurilor, conform prevederilor Legii cu privire la Banca Națională a Moldovei, însă fără prejudicierea obiectivului său fundamental, Banca Națională promovează și menține un sistem financiar bazat pe principiile pieței și sprijină politica economică generală a statului [3]. Pentru a promova stabilitatea financiară, Banca Națională a Moldovei analizează în mod continuu riscurile care pot să apară în sistemul financiar-bancar, urmărind să-și consolideze capacitățile de management al crizelor și abilitatea de a răspunde rapid și eficient la schimbările neașteptate de pe piețele financiare.

Conform legislației în vigoare BNM este responsabilă în fața Parlamentului și este unica instituție, care efectuează licențierea, supravegherea și reglementarea activității instituțiilor financiare. Astfel, BNM este în drept să execute un ansamblul de activități și anume:

- emiterea actelor normative necesare și luarea măsurilor în vederea exercitării împuternicirilor și atribuțiilor ce decurg din legislația în vigoare, prin licențierea activității băncilor comerciale și elaborarea de standarde de supraveghere a acestora, dar și stabilirea modului de aplicare a actelor normative și măsurilor necesare în materie de reglementare și supraveghere bancară;
- efectuarea controalelor asupra tuturor băncilor comerciale prin intermediul funcționarilor sau al altor specialiști calificați antrenați în acest scop, precum și recurgerea la examinarea documentelor și conturilor băncilor comerciale, dar și modului sau a condițiilor în care băncile își desfășoară activitatea, și respectă prevederile legislației;
- impunerea oricărei bănci comerciale a măsurilor de remediere sau aplicarea sancțiunilor în conformitate cu legislația în vigoare, în situațiile în care s-a depistat că banca comercială sau salariații acesteia prezintă dovezi privind încălcarea actelor normative ale Băncii Naționale; sau au încălcat obligațiunile fiduciare; s-au au fost angajați în operațiuni riscante sau incorecte ale băncii comerciale.

În vederea asigurării stabilității sistemului financiar, în situații de criză financiară sistemică sau de pericol al apariției acesteia, Banca Națională este în drept să adopte unele măsuri de stabilizare financiară, prin care poate impune suspendarea sau limitarea oricărei obligații de plată sau de livrare care rezultă din orice contract la care o entitate supravegheată de Banca Națională este parte, sau oricărei activități a acesteia, începând de la data publicării deciziei pe pagina web oficială a Băncii Naționale, pe un termen de până la 6 luni [4]. Decizia privind aplicarea măsurilor de stabilizare financiară se ia de către Banca Națională în consultare cu Guvernul. Măsurile de stabilizare financiară pot fi aplicate tuturor (sau anumitor) categoriilor de persoane, precum și tuturor (sau anumitor) tipurilor de activități financiare în valută străină sau în monedă națională. Condițiile și modul de aplicare a măsurilor de stabilizare financiară se stabilesc de către Banca Națională a Moldovei. În contextul alinierii la standardele și practicile internaționale, Banca Națională a Moldovei, în calitate de autoritate de supraveghere, are drept scop promovarea unui sistem financiar puternic și competitiv ce asigură gestionarea adecvată a riscurilor. Având în vedere că activitatea bancară din Republica Moldova este supusă unui spectru larg de riscuri: riscul de credit, riscul structurii netransparente a acționarilor, riscul de spălare a banilor și finanțare a terorismului etc., pentru un management prudent al activității băncilor, Banca Națională a Moldovei urmărește implementarea în domeniul supravegherii bancare a abordării bazate pe riscuri [5].

În vederea punerii în aplicare a cadrului internațional de reglementare Basel III, începând cu anul 2018 au fost inițiate modificări radicale ale cadrului supraveghere bancară. Alinierea legislației bancare autohtone la standardele internaționale prin perfecționarea mecanismelor cantitative și calitative de administrare a băncilor ce contribuie la promovarea unui sistem bancar sigur și stabil, la creșterea transparenței, încrederii și atractivității sistemului bancar autohton pentru potențialii investitori și creditorii ai băncilor. Implementarea Basel III în Republica Moldova a modificat abordarea tradițională de supraveghere bancară pe abordarea bazată pe risc, care contribuie la anticiparea riscurilor ce pot apărea în viitor. Principalele elemente noi introduse în cadrul autohton de reglementare bancară au fost revizuirea cadrului de administrare a activității băncilor și a guvernantei corporative, introducerea cadrului de raportare COREP, procesului ICAAP și procesului SREP.

Comitetul Național de Stabilitate Financiară este autoritatea națională macroprudențială desemnată, responsabilă de coordonarea realizării politicii macroprudențiale și a activităților în vederea prevenirii și remedierii situațiilor de criză financiară sistemică [6]. Atribuțiile principale ale comitetului constau în: gestiunea crizelor financiare sistemice; prezentarea propunerilor de politici și măsuri în scopul protejării depozitelor, capitalizării și recapitalizării băncilor; prezentarea propunerilor de acțiuni și măsuri menite să restabilească credibilitatea în securitatea sistemului financiar; adoptarea unei politici și a unui plan de comunicare în situații de criză.

Actualmente cadrul de reglementare din Republica Moldova cuprinde diverse cerințe prudențiale față de active, capital, lichiditate, sensibilitate la riscul de piață. Reglementările activelor au ca scop prevenirea riscului de concentrare și clasificarea adecvată a activelor conform riscului pierderilor. Cerințele față de capital asigură deținerea unui nivel adecvat al fondurilor proprii în vederea acoperirii riscurilor la care se expun băncile. Reglementările prudențiale a lichidității sunt menite să evite riscul de lichiditate imediată și lichiditate de transformare. Riscul valutar este gestionat prin existența cerințelor față de poziția valutară deschisă a băncii.

Procesul de supraveghere bancară în Republica Moldova se desfășoară în baza Programului anual de supraveghere prudențială, care cuprinde toate activitățile ce urmează a fi realizate de către Banca Națională pe parcursul unui an față de o bancă, inclusiv monitorizarea principalilor indicatori financiari, efectuarea controalelor pe teren, organizarea ședințelor cu managementul băncii și subdiviziunile cheie.

Vulnerabilitatea sistemului bancar este un factor foarte important în analiza stabilității financiare a unui stat. Identificarea factorilor de risc precum și determinarea punctului de faliment al sectorului bancar devin vitale în prevenirea timpurie a șocurilor financiare, care pot provoca instabilitate pe piața financiară și bancară. Trebuie menționat faptul că problema este prezentă pentru țările cu o economie în curs de dezvoltare, precum Republica Moldova.

Sistemul financiar al Republicii Moldova, pe parcursul anului 2020, a dat dovadă de reziliență, condițiile economice și sociale influențate de efectele pandemiei COVID-19 fiind caracterizate de evoluții neuniforme și materializări ale unor riscuri în cadrul segmentelor economiei Republicii Moldova. Deși, provocările aferente perioadei analizate, sectorul bancar a continuat să fie caracterizat de o performanță financiară satisfăcătoare, menținându-și pozițiile solide de profitabilitate și solvabilitate, sectorul financiar se va confrunta în următoarea perioadă cu un șir de vulnerabilități. (tabelul 1)

Tabelul 1. Vulnerabilitățile sectorului financiar al Republica Moldova

Creșterea riscului de credit	Creșterea datoriei de credit	Creșterea prețurilor
Lipsa intrărilor de fonduri noi	Contractarea economică din UE și a principalilor parteneri din CSI	Creșterea emisiunilor VMS ceea ce va contribui la un grad mai mare de îndatorare
Scăderea numerarului deținut de populație/companii	Limitarea circulației persoanelor și a bunurilor micșorându-se atât importurile, cât și exporturile	Riscul valutar
Probleme de profitabilitate a sectorului nebancar	Riscul ratei dobânzii	Riscul de refinanțare

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei BNM [7]

Asigurarea stabilității financiare în Republica Moldova în prezent este legată în principal de monitorizarea și susținerea stabilității sectorului bancar, cauzată de lipsa pe piață a operațiunilor cu instrumente financiare derivate, cât și a intermediarilor financiari specializați. De menționat că sarcinile de bază în acest domeniu se referă la responsabilitatea Băncii Naționale a Moldovei.

Luând în considerare particularitățile structurale și nivelul de dezvoltare a sistemului financiar din Republica Moldova, până nu demult, mecanismele de asigurare a stabilității financiare foloseau doar instrumente tradiționale microprudențiale de supraveghere bancară, de reglementare valutară, de monitorizare a sistemului de plăți. În ultimii ani, BNM dezvoltă activ elemente noi de monitorizare și asigurare a stabilității financiare, incluzând, în particular, supravegherea risc-orientată a activității băncilor, analiza macroprudentială. Pe de o parte, BNM are un interes major în toate aceste domenii, iar pe de altă parte, dispune de competențele și de bazele de date necesare. O eventuală delegare de atribuții către alte instituții ar reprezenta o soluție neoptimală, având în vedere posibilele conflicte de interese ce ar putea apărea.

Analiza efectuată ne permite să conchidem că modelul potrivit pentru Republica Moldova ar fi „banca centrală – regulator macroprudențial”, în care anume banca centrală reglementează activitatea tuturor intermediarilor financiari. Astfel, în acest caz, legislația în vigoare urmează să fie modificată, astfel încât Banca Națională a Moldovei să îndeplinească un scop nou – asigurarea stabilității financiare, iar obiectivul actual de țintire a inflației va cuprinde o înțelegere mult mai largă.

Concluzii. Cercetarea efectuată a constatat că supravegherea bancară de calitate reprezintă o condiție necesară, dar nu și suficientă pentru a avea un sistem bancar stabil. Este nevoie și de alte cerințe care trebuie respectate cu scopul menținerii unui sistem financiar sănătos și anume: asigurarea unui cadru macroeconomic stabil, consolidarea unui sistem juridic funcțional, existența unui sistem contabil care să permită reflectarea situației patrimoniale corecte a companiilor, elaborarea unui sistem de impozitare echitabilă a profiturilor băncilor și o cultură a responsabilității privind realizarea calitativă a fiecărei acțiuni, măsuri de politică economică, juridică, financiar-bancară.

Urmare analizei experienței internaționale, se observă că structura instituțională privind menținerea stabilității financiare a fost modificată în ultimul deceniu, în mai multe țări din lume. Elementul esențial al acestei schimbări constă în faptul că supravegherea financiară a fost consolidată într-o agenție separată, ceea ce face să existe o diferențiere instituțională clară între supravegherea prudențială și menținerea stabilității financiare. Băncile centrale sunt concentrate în principal pe aspectele riscului sistemic privind piețele și sistemele financiare, iar autoritățile de supraveghere controlează (supraveghează) aspectele legale ale operațiunilor și riscurilor instituțiilor individuale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Banca Austriei (2005), Financial Stability, disponibil la: http://www.oenb.at/en/finanzm_stab/finanzmarktstabilitaet/finanzmarktstabilitaet.jsp#tcm:16-1060.
2. White, W., Procyclicality in the financial system: do we need a new macrofinancial stabilization framework? BIS Working Paper 193. Basle, 2006
3. Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei nr. 548-XIII din 21.07.1995. Republicat: Monitorul Oficial al R. Moldova nr.297–300 art.544 din 30.10.2015
4. Legea privind redresarea și rezoluția băncilor nr. 232 din 03.10.2016. Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 343-346 art. 707 din 04.10.2016.
5. Legea privind activitatea băncilor nr. 202 din 06.10.2017 (în vigoare 01.01.2018). Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 434-439 art. 727 din 15.12.2017.
6. Legea nr. 209 din 12.10.2018 cu privire la Comitetul Național de Stabilitate Financiară. Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 424-429 din 16.11.2018.
7. Raport asupra inflației august 2022, https://bnm.md/files/RI_august_2022_1.pdf.

SUSTENABILITATEA CIRCULARĂ A RESURSELOR ȘI ENERGIEI

Nicolae ILIAȘ, Universitatea din Petroșani, Academia de Științe Tehnice din Romania,

Sorin Mihai RADU, Universitatea din Petroșani, Academia de Științe Tehnice din Romania,

Iulian OFFENBERG, Universitatea din Petroșani, S. Titan Power SA București

Mihail MINESCU, Academia de Științe Tehnice din Romania, Universitatea Petrol-Gaze Ploiești,

Alexandra OFFENBERG, Universitatea din Petroșani

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.III.2022.16.20>

Summary

The paper presents in the introductory part an analysis of the need and opportunity of the circular economy. The second part addresses the energy universe in which the opportunities of mankind are abundant and attractive due to the revolution of industrial technologies. Inseparable from resources, from the pre-industrial period to the present, technologies have evolved in leaps and bounds. The four great industrial revolutions are defined, found in the literature as Industry 1.0, 2.0, 3.0 and 4.0, characterized by energy metamorphosis. Two primordial chemical elements are analyzed - C and H₂, which have irreversibly changed the economies and craft societies through industrialization, electrification, digitalization and interconnectivity (global cyber-energy networks), in conditions of carbonization of energy. The third part presents the concept of the Geoenergetic landscape, in which new economies and "energy smart societies" are preparing for a new leap, an industrial revolution based on hydrogen technology (hydrogenation of energy).

Keywords: circular economy, energy, metamorphosis.

JEL: Q53, Q56, Q57.

UDC: 330.341

1. INTRODUCERE

1.1 De ce o economie circulară?

Pentru a asigura o creștere economică durabilă trebuie să utilizăm resursele într-un mod cât mai inteligent și mai sustenabil. Este evident că resursele generatoare de creștere economică, pe care ne-am bazat până acum, nu mai sunt adaptate la nevoile societății moderne și la economia globalizată. Nu ne putem clădi viitorul pe modelul „luăm-producem-aruncăm”¹⁶. Provocările legate de schimbările climatice și reducerea drastică a resurselor naturale au marcat în mod ireversibil relația dintre Om și Pământ. **Sporirea demografică continuă** cu cca. 200 mii de pers./zi și dezvoltarea clasei de mijloc, consumeristă, fac ca cererea și oferta de resurse să se

¹⁶https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/MEMO_15_6204

îndrepte în direcții opuse. Consumul a ”explodat” odată cu dezvoltarea tehnologiei informației și comunicațiilor, stimulată de creșterea demografică la nivel mondial, intensificarea procesului de urbanizare, creșterea continuă a standardului de trai și reducerea ciclului de viață a produselor. Mai multe produse înseamnă mai multă energie și materii prime consumate. Oficiali europeni declară că, *în ultimii o sută de ani utilizarea combustibilului fosil a crescut de 12 ori și extragerea resurselor de 34 de ori. Dacă vom continua să epuizăm resursele în acest ritm, în curând vom avea nevoie de mai mult de două planete pentru a ne întreține*¹⁷. (Fig.1)

Omenirea trăiește pe datorie!

Pentru a imagina nivelul cererii de resurse, revista „Mining Report Glückauf”¹⁸ a publicat un calcul privind consumul mediu de minerale al unui european, considerând o durată de viață de 70 de ani.

Fig.1 – Suprasolicitarea resurselor planetei

Acesta arată cam așa: nisip și pietriș - 460 tone; cărbune bituminos - 200 tone, petrol - 66 tone; calcar - 99 tone; oțel - 33 tone; ciment - 36 tone; argila - 29 tone; sare de rocă - 13 tone; ghips - 6 tone; dolomită - 3,5 tone; fosfați - 3,4 tone; sulf - 1,9 t; turbă - 1,8 tone; piatră naturală - 1,8 tone; sare de potasiu - 1,6 tone; aluminiu - 1,4 t; cupru - 1 tonă. (fără uraniu, diamante, aur, pietre prețioase ori gaze naturale!).¹⁹

Situația pandemică excepțională înregistrată la nivel global a influențat mediul economic sinergic cu alți trei factori contextuali: ”Globalizarea”, ”Digitalizarea” și ”Tranziția verde”, context în care apar probleme de volatilizare a piețelor. Toți acești factori, dar în special globalizarea, determină companiile cu o maturizare limitată a ecosistemului de lucru și operare din zona mediană cât și cele

¹⁷ <https://e-circular.org/interviu/interviu-cu-svetlana-zhekova-consilier-ue-in-domeniul-mediului/>

¹⁸ Revista Glückauf. 1984. № 4. P.11-14

¹⁹ Iliăș N., Radu S.M., Offenbergh I., Arens J.V., *O viziune asupra viitorului omenirii, privind resursele minerale cu alți ochi!*, IMINOVA, Chișinău, 2020

aflate în zona de vârf a pieței (de top) să intre în competiție directă cu companii multinaționale sau regionale (inclusiv lideri de piață), pe domeniile lor de activitate. Mai mult, dincolo de situația extremă generată factorii enumerați, în prezent economiile trebuie să facă față agravării situației geopolitice și limitării accesului la resurse, cu influență directă asupra reducerii consumului.

Un grafic al consumului de resurse minerale ne indică și mai clar importanța acestora în viața oamenilor, arătând evoluția crescătoare, în timp, atât în trecut, cât și viitor, în funcție de expansiunea demografică. (Fig. 2)

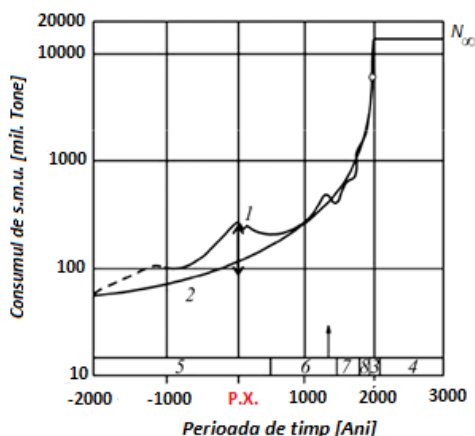

Fig.2 – Populația vs. consumul de s.m.u.²⁰

1– populația planetei (; 2– consumul resurselor; 3– tranziția demografică; 4– stabilizarea populației; 5– Lumea antică; 6– Evul mediu; 7– Lumea modernă; 8– Lumea contemporană (istoria recentă). Săgeata– „Moartea Neagră” (ciuma);

Limita populației: 12-13 mld. de oameni.

Resursele naturale sunt limitate, prin urmare trebuie să găsim o modalitate sustenabilă de a le menține în economie. Valoarea produselor și materialelor realizate trebuie maximizată în timp ce consumul resurselor și generarea deșeurilor trebuie să fie diminuate, prin *reducere – reparare – reutilizare – reciclare*.

Ideea de circularitate, respectiv de închidere a buclei economice, apare schițată în 1976 în cadrul raportului *Potențialul de a substitui forța de lucru umană pentru energie* (Stahel & Reday-Mulvey, 1977). Stahel și Reday-Mulvey conceptualizează o buclă economică în relație cu crearea de noi locuri de muncă, creșterea competitivității economice, inovațiilor din domeniul științei și al tehnologiei, al comerțului, economisirea resurselor și prevenirea risipei.²¹ O altă perspectivă asupra acestui concept este prezentată în cadrul raportului *Către o economie circulară* (Ellen Mac Arthur Foundation, 2013). Într-o economie circulară resursele nu

²⁰ Arens J.V., *Geotehnologia*, MISiS, 2020

²¹ după http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2019/03/Final_Studiul-3_Spos-2018_Economie-circular%C4%83-1.pdf

părăsesc fluxul economic după sfârșitul duratei de viață a produselor fiind recuperate și refolosite.

În mod conceptual, economiile circulare se concentrează pe integrarea sistemelor funcționale ale unei societăți cu reciclarea deșeurilor. (Fig. 3)

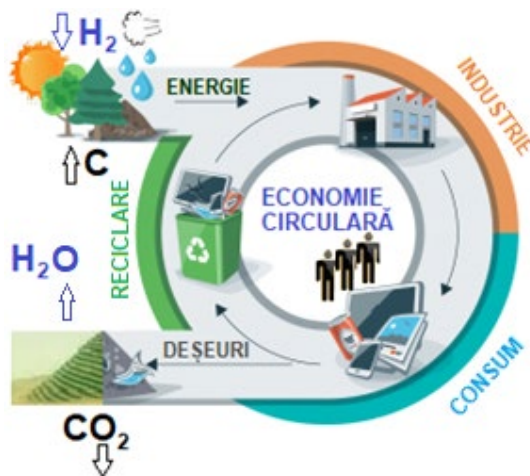

Fig.3 – Conceptul de economie circulară²²

Conceptul de circularitate este strâns legat de dezvoltare durabilă și eficiența utilizării resurselor naturale la nivel de sistem, respectiv de-a lungul întregului ciclu de viață al produselor, precum și cu transformarea deșeurilor în noi resurse pentru alte industrii. Economia circulară nu se aplică, așadar, unui singur domeniu de activitate sau unei singure resurse, ci la nivelul întregului peisaj economic, datorită diferitelor tipuri de sinergii și complementarități ce pot genera efecte cumulate.

1.2. Interesul strategic

Declarația Conferinței de la Rio²³ a tratat politic, pentru prima dată, teme legate de: calitatea vieții, utilizarea resurselor naturale, protecția bunurilor globale, managementul comunităților umane și creșterea economică. Conferința ONU privind *Dezvoltarea Durabilă* (Rio+20)²⁴, a elaborat declarația *Viitorul pe care îl dorim*, făcând trecerea către stabilirea obiectivelor strategice de **dezvoltare durabilă**, definită de Comisia Brundland (1987) ca fiind „satisfacerea nevoilor de astăzi fără a sacrifica abilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi”. *Agenda 2030 - Transformarea lumii noastre*, adoptată în 2015 la Paris de șefii de stat și guverne din 193 de țări, conține cadrul conceptual strategic al dezvoltării durabile și cele 17 obiective. (Fig.4)

²² după <https://www.ecotic.ro/welcome-change/economie-circulara/episodul1/>

²³ Rio Declaration on Environment and Development (1992),

²⁴ United Nations Conference on Sustainable Development, Rio+20 (2002)

Fig.4 – Obiectivele dezvoltării durabile²⁵

Acordul de la Paris a fost semnat de 174 de state în cadrul ceremoniei din 22 aprilie 2016, la New York, inclusiv de către România, și a intrat în vigoare în 4 noiembrie 2016 după ce a fost ratificat de 72 de țări semnatare. România a ratificat Acordul de la Paris prin Legea nr. 57/2017.

Uniunea Europeană a integrat conceptul de dezvoltare durabilă încă din anul 2006 în *Strategia pentru o Europă extinsă*²⁶. Acest prim document programatic a reprezentat o viziune strategică coerentă și unitară a țărilor membre, având ca obiectiv general îmbunătățirea continuă a calității vieții pentru generațiile prezente și viitoare precum și crearea unor comunități durabile, capabile să-și gestioneze și să-și folosească resursele eficient. În continuarea strategiei dezvoltării durabile UE a adoptat document de promovare a creșterii (1) **inteligente** (prin educație, cercetare, inovare), (2) **durabile** (prin reducerea emisiilor de carbon), (3) **eficientă energetic**, resurse regenerabile) și (4) **inclusiv** (crearea de locuri de muncă, reducerea sărăciei), denumit *Strategia Europa 2020*²⁷. Respectând principiul subsidiarității, țările membre s-au angajat că UE va deveni un lider al aplicării *Agendei 2030* și, implicit, a obiectivelor de dezvoltare durabilă. În acest sens, Comisia a prezentat o Comunicare intitulată *Pașii următori pentru un viitor european durabil*²⁸. Documentul reprezintă răspunsul UE la *Agenda 2030* și confirmă integrarea obiectivelor de dezvoltare durabilă atât în cadrul politicii europene cât și între prioritățile Comisiei. Unul dintre elementele asumate juridic, ca parte a dezvoltării

²⁵ https://ec.europa.eu/international-partnerships/sustainable-development-goals_en

²⁶ *Strategia de Dezvoltare Durabilă a UE revizuită – Angajament pentru realizarea dezvoltării durabile*, Consiliul UE, Bruxelles, 26 iunie 2006

²⁷ *Europa 2020, O strategie europeană pentru o creștere inteligentă, ecologică și favorabilă incluziunii*, COM(2010) 2020 final

²⁸ COM(2016)793 - Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions “Next steps for a sustainable European future European action for sustainability”

durabile, fiind **viziunea pe termen lung asupra tranziției către economii cu emisii scăzute și rezistente la schimbările climatice, pe parcursul acestui secol**. Așadar, o parte importantă a conceptului dezvoltării durabile o reprezintă **Economia circulară și Economia verde**.

În aceste condiții, la nivelul Uniunii a fost adoptat un plan ambițios de acțiune privind **Economia circulară**, chiar în anul 2015, pentru a stimula tranziția și a accelera tranziția la **Economia verde**. Acest demers poartă numele de *Pachetul privind economia circulară (II)* și conține o serie de propuneri legislative și un plan detaliat de măsuri necesare, adoptate până la finalul anului 2019.

Acest pachet a propus o nouă abordare a consumului resurselor, în corelare cu Programul general al Uniunii de acțiune pentru mediu până în 2020, intitulat *O viață bună, în limitele planetei noastre* (7 EAP), care prevede printre altele:

✓ o viziune la nivelul UE pentru anul 2050 privind realizarea unei „**economii inovatoare, circulare**, în care nu se irosește nimic și în care resursele naturale sunt gestionate în mod durabil”;

✓ obiective prioritare precum „trecerea Uniunii la o economie verde și competitivă cu **emisii reduse de dioxid de carbon** și eficiență din punctul de vedere al utilizării resurselor.” Comunicarea *Investițiile într-o industrie inteligentă, inovatoare și durabilă - O strategie reînnoită privind politica industrială a UE*²⁹ a urmărit consolidarea capacității industriei de a se adapta noilor exigențe, de a dezvolta noile **tehnologii** necesare tranziției către o economie verde, mai circulară și cu emisii scăzute de CO₂.

În anul 2019, Comunicarea CE *Pactul verde european*³⁰ a devenit **Foia de parcurs** pentru a ajunge la o economie europeană dezvoltată durabil. Planul creionează investițiile necesare precum și instrumentele de finanțare disponibile, indicând cum se poate asigura o tranziție justă și incluzivă.

UE se angajează să devină neutră din punctul de vedere al impactului asupra climei până în 2050!

Dorind să transforme acest angajament politic în obligație juridică, CE stabilește un set de măsuri pentru toate sectoarele economiei, tranziția energiei reprezentând un pilon principal, prin:

- ✓ **decarbonizarea sectorului energetic**,
 - ✓ investiții în tehnologii ecologice,
 - ✓ sprijin pentru inovare în sectorul industrial,
 - ✓ introducerea unor forme de transport mai puțin poluant, ieftin și sănătos ș.a.
- Pentru a deschide calea către un sector energetic complet decarbonizat, eficient și interconectat, CE solicită țărilor membre, printre altele, adoptarea:

- (1) *Strategiei privind integrarea sistemului energetic*,
- (2) *Strategiei privind **Hidrogenul*** (hidrogenarea energiei),
- (3) *Planului de acțiune al UE pentru economia circulară* (axat pe o utilizare durabilă a resurselor) și

²⁹ COM(2017) 479

³⁰ COM(2019) 640 final – *Green Deal*

(4) **Strategiei industriale europene** (pentru o economie europeană pregătită pentru viitor).

În ceea ce privește țara noastră, începând din anul 2008 România are în vigoare *Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă*, denumită *Orizonturi 2013–2020–2030*. De asemenea, a fost legiferată *Strategia națională pentru dezvoltarea durabilă a României 2030* (prin HG nr. 877/2018). Astfel, România pare că s-a angajat să promoveze politici publice în direcția *Economiei circulare* menționând în acest sens hotărârea Senatului nr. 3/2016 cu privire la *Pachetul privind Economia Circulară*.

În zona *Economiei verzi*, România a adoptat o serie de politici publice relevante ce realizează sinergii cu *Economia circulară*, privind: eficiența energetică, instituirea unui cadru pentru stabilirea cerințelor în materie de proiectare ecologică aplicabile produselor cu impact energetic, stabilirea sistemului de promovare a producerii energiei din surse regenerabile, strategia națională privind schimbările climatice și creșterea economică bazată pe emisii reduse de carbon pentru perioada 2016-2020 precum și planul național de acțiune, strategia națională pentru locuri de muncă verzi 2018-2025 ori ghidul de achiziții publice verzi.

Comisarul european Kadri Simson³¹ a ținut un discurs pe 26 noiembrie 2020 la *Forumul European pentru Hidrogen*, prin care a subliniat existența condițiilor privind o nouă economie a hidrogenului în Europa, a oportunităților imediate. Simson a spus: „În primul rând, la doar un an de la anunțul *Green Deal* - lumina directoare a acestei Comisii și prioritatea sa numărul unu. Ochii noștri sunt fixați ferm asupra obiectivelor de transformare a sistemului nostru energetic în Europa:

- ✓ un deceniu pentru a ajunge la o reducere de 55% a emisiilor până în 2030, și
- ✓ o generație care va atinge o Europă neutră din punct de vedere al emisiilor de carbon până în 2050.

În al doilea rând, ne găsim calea pentru a ieși din criza COVID-19. Iar cu *Planul de redresare pentru Europa*, avem o oportunitate excepțională pentru investiții ecologice. Nu doar pentru a ne reconstrui economia, ci pentru a reconstrui mai bine. Și în al treilea rând, poziția noastră. Când vine vorba de cursa hidrogenului, Europa aleargă pe pistă, în timp ce alte țări se află încă pe punctul de plecare. În parte, deoarece UE este un lider industrial în dezvoltarea electrolizoarelor. Dar și din cauza cererii pe care o vedem deja pentru aplicațiile pe bază de hidrogen.” După cum se observă, noile economii se pregătesc pentru un nou salt tehnologic, o revoluție industrială fundamentată pe hidrogenarea energiei:

Revoluția hidrogenului!

Noua revoluție industrială bate la ușă, gata să înfrunte provocările generate de epuizarea resurselor carbonului, încălzirea globală și creșterea demografică, pentru a realiza tranziția societății umane către dezvoltarea durabilă. Așa cum s-a întâmplat de-a lungul istoriei societății umane, procesul de schimbare a energiei, care stă la baza activităților industriale și de producție, va fi motorul acestei transformări profunde.

³¹ Comisar european pentru energie, din anul 2019

2. REVOLUȚIILE INDUSTRIALE

O **Revoluție industrială** este una dintre cele mai importante etape ale istoriei, constituind premisa principală de dezvoltare a societății, responsabilă de transformări radicale în structura economiilor. Prin schimbarea tipului de energie utilizată și apariția unor noi tehnologii specifice acestora (mașini și forme de organizare a producției) are influență directă asupra calității vieții, evoluției demografice și nivelului de trai. Inseparabile de resurse, încă din perioada preindustrială și până în prezent tehnologiile au evoluat în salturi, definind patru mari revoluții industriale, consemnate în literatura de specialitate ca *Industry 1.0*, *2.0*, *3.0* și *4.0*. (Fig. 5)

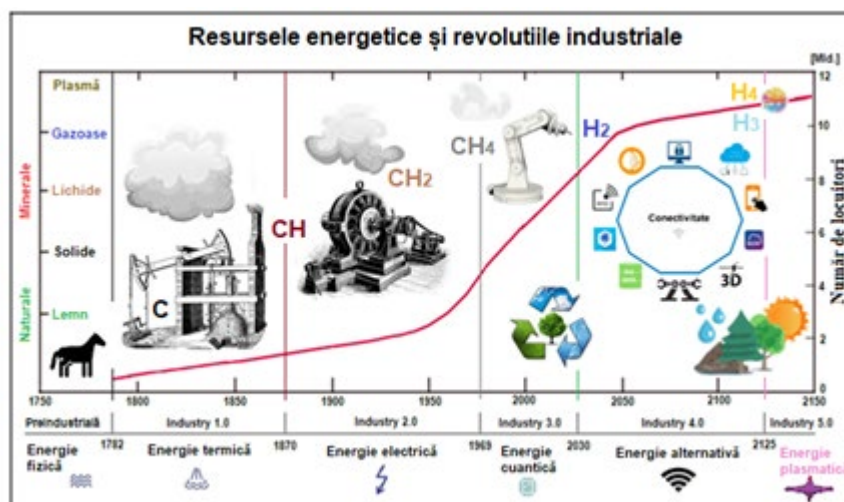

Fig.5 – Salturile tehnologice
(după Offenberg I., 2020)

Perioada preindustrială târzie este caracterizată de o societate rurală cu producție manufacturieră, artizanală și intuitivă, combinând meșteșuguri separate. Karl Marx³² afirmă că, prin combinare unele meserii independente și diferite se dezautonomezază și se unilateralizează într-atât încât ajung să nu mai reprezinte decât operații parțiale ce se completează una pe alta în procesul de producție al uneia și aceleiași mărfi. Cooperarea unor meseriași de aceeași specialitate și descompunerea aceleiași meserii individuale în diferitele ei operații distincte, le-au transformat în funcții exclusive ale unui anume muncitor. Prin acest salt se produce mai mult într-un timp mai scurt sporind forța productivă a muncii. Dar manufactura introducea diviziunea muncii în procesul de producție printr-un mecanism ale cărui organe au rămas tot **oamenii**. Energia mecanică este tot forța umană, animală, hidraulică (mori cu roată) și eoliană (mori de vânt), iar energia termică provine tot

³² *Capitalul. Critică a economiei politice (Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie)*, 1867

din arderea materiilor prime organice cum ar fi lemnul, diferite uleiuri (ex. de balenă), cărbunele ori ”gazele manufacturate”.

Prima revoluție industrială o regăsim în Anglia, începând cu mijlocul secolului XVIII, care dispunea de rezerve însemnate de fier și cărbune, materii prime esențiale pentru industrializare. De asemenea, Marea Britanie era stabilă politic fiind cel mai mare imperiu colonial. Dispunând de cea mai mare varietate de materii prime, cererea crescândă de textile, sticlă și mai ales fier³³ (pentru arme) a condus la necesitatea îmbunătățirii tehnologiilor de manufacturare a produselor realizate din aceste materii prime. Ca o consecință, activitățile tehnologice suport au început să se îmbunătățească pentru a putea asigura creșterea producției de resurse energetice necesare manufacturilor. Cum **energia mecanică brută** nu putea susține această dezvoltare apare o altă formă de energie în anul 1698, când Denis Papin a inventat cazanul cu aburi sub presiune, evidențiind forța energiei termice convertită în abur. Impulsionată de cererea tot mai ridicată de energie, fontă și oțel, inginerii s-au concentrat pe exploatarea și prepararea **cărbunelui**. (Fig.6)

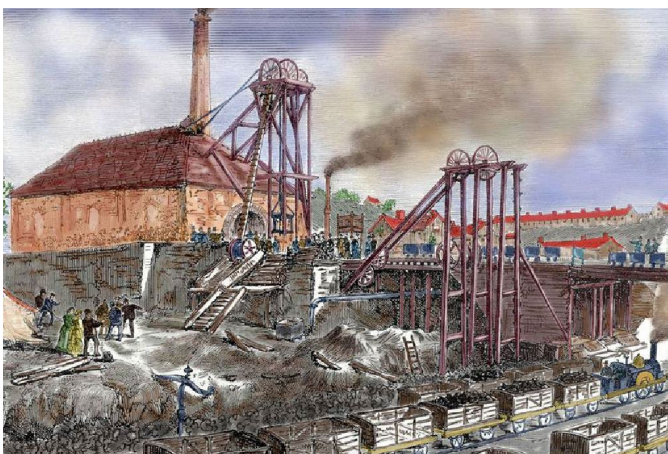

Fig.6 – Cărbunele

Dar tehnologiile exploatărilor miniere erau limitate de adâncimea de extracție și evacuarea continuă a apelor de mină. În acest context, în anul 1712 Thomas Newcomen a realizat prima pompă de evacuare a apei de mină acționată termomecanic, cu ajutorul unui motor cu abur prevăzut cu cilindru și piston cu simplu efect.³⁴ Din acest moment, declanșarea revoluției industriale este doar la un pas. Și se poate spune că a început în anul 1776, când James Watt a inventat motorul cu abur cu dublu efect. Acesta a permis exploatarea la adâncime din ce în ce mai mare astfel încât cantitatea și calitatea cărbunelui crește continuu.

După numai 6 ani, în anul 1802, Trevithick a utilizat motorul cu abur pentru construcția primei locomotive cu abur. George Stephenson a îmbunătățit

³³ Sec. XVIII este cunoscut ca secolul revoluțiilor

³⁴https://ro.wikipedia.org/wiki/Revolu%C8%9Bia_industrial%C4%83

locomotivele lui Trevithick realizând, 23 de ani mai târziu, în anul 1825, locomotiva "Racheta", ce a tractat vagoane pe prima linie de cale ferată comercială, Stockton-Darlington. Deși britanicii au făcut tot ce le-a stat în putință să oprească extinderea către alte state, multitudinea de progrese tehnice din aceea perioadă au impulsivat fenomenul revoluției industriale care s-a extins mai întâi în Belgia, Franța, Germania și SUA, iar începând cu prima parte a secolului XIX a cuprins toată Europa.

Tehnologia Carbonului Solid a provocat o dezvoltare fără precedent a invențiilor, liniilor de cale ferată, schimbului economic, atât material, cât și uman, au apărut ateliere, fabrici, uzine, chiar orașe industriale, iar munca manuală s-a înlocuit treptat cu cea mecanizată; muncitorilor le revine mai mult rolul de supraveghere, reglare și control al mașinilor. Apare clasa de mijloc, categorie socială ce a beneficiat de câștiguri financiare rezonabile, cu un comportament schimbat față de condițiile de viață (igienă, confort), familie, societate și bunuri de consum. Speranța de viață crește, evoluția demografică se accelerează în timp ce **"energia se carbonizează"** odată cu planeta. (Fig. 7)

Fig.7 – Peisaj industrial în sec. XVIII-XIX

Bazată în mare măsură pe aceste noi tehnologii ale carbonului, Anglia a atins apogeul său economic. Din păcate, carbonul a condus, de asemenea, la apogeul degradării mediului, care includea smog, halde de reziduuri industriale, clădiri impregnate cu cărbune, case pline de praf, pierderi uriașe de productivitate economică și agricolă, creșterea costurilor de sănătate și scăderea duratei de viață.

A doua revoluție industrială a debutat la sfârșitul secolului XIX. Încă din prima parte a acestui secol tehnologiile din domeniul generării și utilizării energiei electrice (ex. motoarelor electrice) au cunoscut o dezvoltare fulminantă. Sporirea populației și cererea tot mai mare de produse, bunuri și servicii au făcut ca fabricile să devină tot mai mari, iar echipamentele pe abur tot mai grele. Se caută noi modalități de organizare a producției, diferite de cele ale fabricilor - atelier de la începutul secolului, dar energia termo-mecanică are limitări evidente. Soluția salvatoare o reprezintă energia termo-electrică, electrificarea economiei, industriei și utilizarea acționărilor electrice puternice și suple pentru producție. Inginerii se reorientează și până la sfârșitul secolului motorul electric remodelează industria din temelii. Se dezvoltă industria prelucrătoare a oțelului, apar primele motoare cu ardere

internă, fibrele sintetice, și fertilizatorii, iar mijloacele de comunicație sunt revoluționate prin apariția telegrafului și ulterior a telefonului. Cu ajutorul energiei electrice pe cărbune solid se trece la divizarea și specializarea științifică a activităților în procesul muncii și utilizarea liniilor de producție, respectiv, producția de masă. Au apărut primele automobile și primele avioane, dar și energia atomică. Sporirea populației și producția de masă a automobilelor mărește continuu mobilitatea și parcul auto, făcând carbonul solid să-și arate limitele tehnologice. În aceste condiții, se afirmă noile tehnologii de prelucrare a țițeiului, o resursă pe bază de carbon mai performantă datorită structurii "hidrogenate" și stării de agregare lichide. **Tehnologia Carbonului Lichid** este gata să ia parte la schimbarea condiției planetei prin trecerea către resurse cu hidrogenare din ce în ce mai pronunțată a carbonului - **hidrocarburile**. Prima rafinărie de hidrocarburi a fost deschisă în 1861 și a produs kerosen, prin distilare atmosferică simplă. Curând se produceau uleiuri lubrifiante de înaltă calitate prin distilarea petrolului în vid. Primul proces de cracare termică a fost dezvoltat în 1913, o formă mai sofisticată fiind dezvoltată la sfârșitul anilor 1930 pentru a produce produse mai valoroase. Introducerea proceselor de cracare catalitică și polimerizare, spre sfârșitul anilor '30, a furnizat randamente și cifre octanice îmbunătățite, pentru ca la începutul anilor '40 alchilarea să producă mai multă benzină pentru aviație, dar și materii prime pentru petrochimie, explozivi și cauciuc sintetic. Apariția procedurii de izomerizare catalitică generează cantități tot mai mari de materii prime pentru alchilare, iar petrolul începe să domine planeta. (Fig.8)

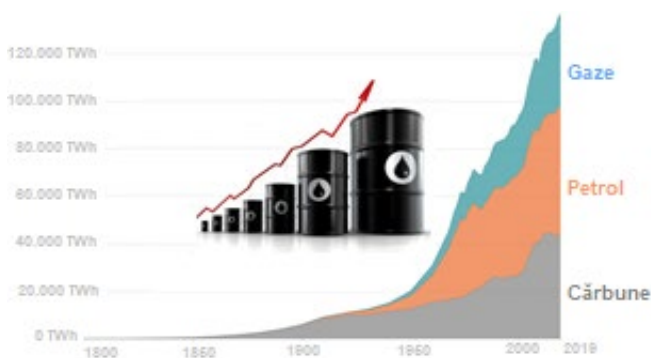

Fig.8 – Hidrogenarea energiei³⁵

Evoluția demografică "explodează", în goană după cărbune și petrol, în timp ce peisajul geocologic evoluează natural, invers proporțional cu schimbarea indusă. Cantitatea de deșuri și poluanți crește constant transformând planeta. (Fig.9)

³⁵ <https://ourworldindata.org/fossil-fuels>

Fig.9 – Poluarea

Timpul nu poate fi dat înapoi fiind create premisele următorului salt tehnologic!

A treia revoluție industrială a debutat practic în cea de-a doua jumătate a secolului XX (1969), când s-a utilizat primul Controler Programabil Logic (PLC) - Modicon 084. Are ca punct culminant fiabilizarea unor noi surse de energie, aparținând **energiei cuantice** (electroni, nuclee și atomi). Și-au făcut apariția în peisaj electronica, microprocesorul (1970) și, nu în ultimul rând, energia nucleară. Dezvoltarea noilor tehnologii din domeniile telecomunicațiilor, calculatoarelor și informaticii au dat naștere automatizării proceselor de producție și roboților industriali. Industria chimică dar și cea energetică pune în valoare o nouă tehnologie a carbonului și anume **Tehnologia Carbonului Gazos** rezultată din extinderea utilizării gazului metan (CH_4). Ia naștere o eră nouă - Era spațială, iar epopeea omului în cosmos deschide calea către o nouă tehnologie – **Tehnologia Hidrogenului** și propulsia cu hidrogen. A treia revoluție industrială aduce cu ea „**Un pas mic pentru om, un salt uriaș pentru omenire!**” (Fig.10)

Fig.10 – Primul om pe Lună (21 iulie 1969)³⁶

³⁶ Misiunea Apollo 11, lansată pe 16 iulie 1969, la ora 08:32 și încheiată după 8 zile, 3 ore, 18 minute

A patra revoluție industrială începe în *Mileniul 3*, după anul 2000, odată cu apariția internetului. Este considerată o revoluție industrială care nu își are rădăcina într-o nouă formă de energie, ci un nou fenomen tehnologic – **Digitalizarea**. Conceptul de **Industry 4.0** a fost evocat de cancelarul Germaniei Angela Merkel cu ocazia deschiderii *Târgului de la Hanovra* din anul 2011 [după Banabic D., 2018]. Saltul tehnologic specific *Industry 4.0* **pare că are la bază revenirea la manufactură** și cuprinde obiective precum: *Smart Grid, Smart City, Smart Energy, e-Commerce, e-Learning*, internetul obiectelor (*Internet of Things-IoT*), **Imprimare 3D** / manufacturare prin adădire de material (*Additive Manufacturing*), *Big Data*, integrarea sistemelor și manufacturarea în „cloud” (*Cloud Manufacturing*), realitatea augmentată, realitatea virtuală, *Wearables* (dispozitive electronice de mici dimensiuni purtate ca accesorii, direct pe piele, sub haine, deasupra acestora sau chiar incorporate), nanotehnologie, roboții autonomi, inteligența artificială, **Economie circulară** și **Energie verde**. (Fig. 11)

Fig.11 – Verde și Circular

Cu toate acestea dezvoltarea digitalizării industriale pare mai degrabă un rezultat al necesității îmbunătățirii eficienței energetice și integrării tuturor formelor de energie alternativă în sistem decât un fenomen în sine. Fundamentul îl constituie traversarea unei perioade în care **întârzierea dezvoltării unei noi forme de energie sustenabilă** a făcut ca evoluția demografică să nu mai poată fi susținută economic. Apar concepte noi cum ar fi dezvoltare durabilă, eficiență energetică și **decarbonizarea energiei** sau **hidrogenarea energiei**. Evoluția geoeologică a planetei devine vizibilă prin dezvoltarea unor senzori tot mai performanți, teledetecției, sateliților, conectivității, globalizării și dispariția granițelor. Societatea devine conștientă de transformările natural-tehnice care au loc dar încă nu le poate accepta. Suntem deja înconjurați de inteligență artificială, apar vehicule autonome și drone teleghidate cu asistenți virtuali. Tehnologia a făcut posibilă apariția unor noi

produse și servicii menite să ne ușureze atât viața personală, cât și cea profesională, dar e momentul să ne întrebăm încotro ne îndreptăm.

Industria începe procesul de abandonare a vechii paradigme a *petrolului și gazelor naturale*, în care gazele sunt resursele secundare, un subprodus al petrolului ori, în cazul exploatării cărbunelui, un gaz periculos asociat zăcămintelor grizutoase. Gazul apare ca o resursă abundentă și suficientă pentru următorul salt tehnologic. Gazul natural este diferit de petrol din multe puncte de vedere, fiind mai curat și, în general, mai eficient. Prospectarea, explorarea și exploatarea operațională necesită o abordare diferită de cea a petrolului. Una dintre cele mai semnificative diferențe o reprezintă însă faptul că este un *produs comercial* extras ca atare, din multe roci de rezervor ce nu ar putea conține petrol (ex. cărbune, gresii ori șist), care poate fi utilizat imediat. De asemenea, acest produs este simplu din punct de vedere chimic, cu patru atomi de hidrogen și unul de carbon, în timp ce petrolul este o substanță complexă cu mult mai mult carbon și potențial poluator mai ridicat. În același timp, petrolul trebuie prelucrat pentru a obține subproduse utile în economie.

Ca și răspândire, gazul natural este omniprezent, pe întreaga planetă, în timp ce trei sferturi din toate rezervele de petrol par a fi concentrate în zone relativ mici ale suprafeței terestre. Așadar, resursele globale de gaze naturale sunt mult, mult mai abundente decât petrolul și chiar cărbunele. Spre exemplu, dacă analizăm distribuția gazelor naturale, observăm că oriunde se găsește cărbune este prezent și gazul natural ("grizu") și oriunde se găsește petrol este de asemenea prezent gazul natural (de zăcămint), adesea în cantități egale sau chiar mai mari, dar nu și invers. În același timp, cele mai mari câmpuri de gaze naturale din lume au puțin sau chiar deloc petrol. Așadar, produsul mineral gaz natural nu aparține, practic, industriei petroliere. Considerat un subprodus, timp de decenii a fost ars la sonde, oferind cele mai strălucitoare pete de lumină pe pământ. Amintim flăcările gigantice din câmpurile petroliere nord americane, siberiene, din Arabia Saudită ori Africa de Vest.

Industria gazului natural abia acum începe să se afirme ca o industrie globală de sine stătătoare, dacă nu va mai fi considerat un produs secundar ieftin al petrolului sau, și mai rău, un produs potențial exploziv în activitățile extractive de cărbune. Relativ recent, societatea a început să prețuiască gazul natural ca pe o marfă mai accesibilă decât petrolul. Acest aspect va contribui la atenuarea temerilor privind insuficiența resurselor planetare de gaze naturale și la procesul de înțelegere că această resursă minerală va fi următoarea sursă primară de energie tranzitorie către hidrogen. Pe de altă parte, tot mai multe voci susțin că în evaluarea resurselor energetice trebuie separat gazul metan mineral de petrolul fosil, deoarece:

✓ prin descoperirea unor cantități mari de metan în Univers originea non-biologică a gazelor naturale devine tot mai probabilă. Pe Pământ metanul se poate degaja liber prin sistemul de rifturi oceanice, existând posibilitatea ca volume uriașe de gaze naturale să nu fie de origine fosilă ci să se formeze continuu, ca produs al subducției plăcilor continentale, mișcării magmei sau fenomenelor geologice din scoarța terestră;

✓ există hidrați de metan (gheață de metan) pe fundul mărilor și oceanelor lumii. Se estimează între $2-5 \times 10^{15}$ mc de hidrați, din care se poate obține mai multă energie decât din tot cărbunele și petrolul la un loc, dar extragerea acestei resurse rămâne încă o operațiune foarte periculoasă și scumpă;

✓ există gaze de șist, exploatabile în toată lumea.

Proiecțiile evoluției gazului natural prognozează creșteri optimiste a cotei de piață în producția mondială a energiei sfârșitului de secol XXI și începutului de secol XXII, la fel ca și cărbunele în secolele XVIII și XIX. Dar rămâne să vedem dacă acest scenariu este sustenabil, având în vedere că cealaltă hidrocarbură – petrolul - a atins cu greu 50% din piață³⁷. Pământul fiind în mare parte un solid înconjurat și saturat cu gaze ne va oferi evoluția reală, deoarece un combustibil eficient precum petrolul nu s-a confirmat pe piața globală a energiei așa cum a făcut-o cărbunele. Înțelegând că lichidul este o stare tranzitorie și minimă a materiei putem obține un indiciu că petrolul, un lichid, va rămâne doar o resursă energetică globală relativ limitată comparativ cu carbonul (cărbunele) și gazele (CH_4 , H_2). RA Hefner III afirmă că ”nu pare să existe mult lichid nici în Univers, în Calea Lactee și pe Pământ, unde, dacă am scurge toată apa și petrolul de pe planetă în spațiul cosmic, tot lichidul ar lua forma unei bile de apă acoperită cu o peliculă fină de petrol. Pentru comparație, dacă aceasta ar avea diametrul mai mic decât dimensiunea vârfului degetului mare de la o mână diametrul Pământului stors de lichid ar fi de cca. 0,6 m.” (după RA Hefner III, 2007)

*Putem oare să intuim că a 5-a revoluție industrială va avea la bază **Soarele** - legătura energetică dintre **Om** și **Universul** său?*

3. PEISAJUL GEOENERGETIC. Originea civilizației umane se regăsește în jurul focului. Resursa lemnoasă la care avea acces omul din vechime a alimentat și prima centrală termică - focul deschis. Pădurile erau luxuriante iar resursa lemnoasă era ușor de procurat (ieftin) și de utilizat. Dar, de-a lungul a mii de ani, au apărut considerente de mediu și resurse. Lipsit de cunoștințele științifice necesare și de unelte adecvate în perioada preindustrială omul a folosit energia cea mai accesibilă. Învățase deja cum să aprindă focul și cum să ajungă la ”piatra neagră care arde” - cărbunele. Fără să fie conștient, de fapt el utiliza resurse minerale solide pe bază de carbon. Carbonul este al patrulea cel mai abundent element din univers (ca masă) după Hidrogen, Helium și Oxigen. Este răspândit în stele, comete și în atmosfera majorității planetelor. Carbonul nu a fost creat în timpul Big Bang-ului deoarece are nevoie de producerea unei coliziuni triple de particule alfa (nuclee de He). Oamenii de știință cred că Universul s-a răcit prea repede după expansiune pentru ca acest fenomen să fie posibil. Astfel, natural carbonul este produs doar în stele, acolo unde nucleele de He sunt transformate prin fuziune nucleară de tipul triplu-alfa. (Fig.12)

³⁷ petrolul a atins apogeul între 1970 și 1979. În 1973 a atins maximum de 53% pentru ca în 2019 să coboare la 39% în raport cu cărbunele și gazul.

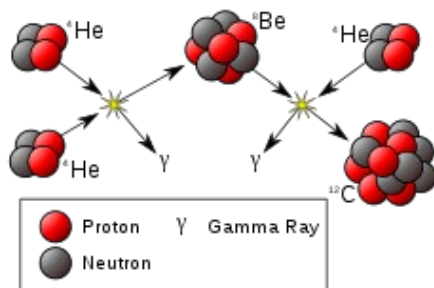

Fig. 12 – Procesul triplu-alfa³⁸

La rândul său, de regulă Heliul este un rezultat al fuziunii nucleare a Hidrogenului în stele, cu excepția celor super masive în care fuzionează formând elemente mai grele. La final acestea sunt expulzate înapoi în univers, unde materia primă energetică se regăsește sub două forme de bază - Solidă și Gazoasă. Starea Lichidă este doar o stare tranzitorie. În acest proces, energia înmagazinată de materie se metamorfozează continuu. Imaginea holistică a metamorfozei energiei oferă o poză de o simplitate frapantă pe planeta noastră, surprinsă magistral de R.A. Hefner III (Fig. 13)

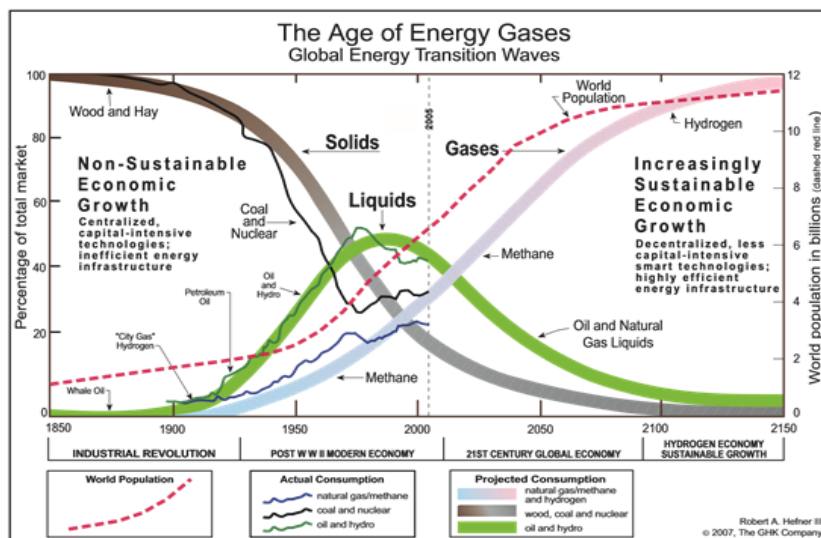

Fig. 13 – Epoca gazelor energetice
(R.A. Hefner III, 2007)

Analizând ”valorile de energie” descrise de R.A. Hefner III se poate imagina Peisajul Geoenergetic, în care eterogenitatea resurselor energetice solide este

³⁸ https://ro.wikipedia.org/wiki/Procesul_triplu-alfa

determinată de legăturile carbonului, diverse și complexe, iar tendința evolutivă spre omogenitate, e determinată de resursa energetică gazoasă bazată doar pe hidrogen, singulară și simplă. Tranziția între cele două stări de bază se face printr-un mix minim, tranzitoriu, al stării lichide. (Fig.14)

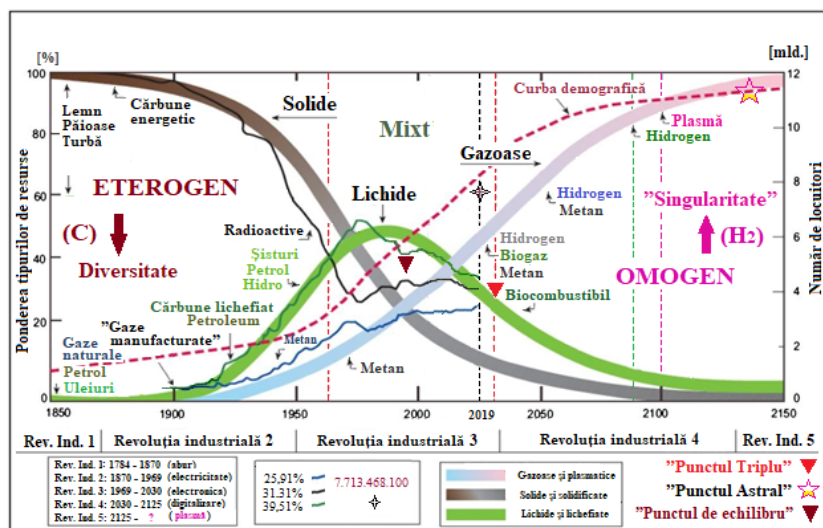

Fig.14 – Peisajul Geoenergetic

Peisajul Geoenergetic ne arată că formele "supreme" de energie ce pot fi produse de om, prin care dezvoltarea civilizației va fi complet sustenabilă, ar trebui să reproducă energia universului.

În acest sens, formele cele mai accesibile pentru noul salt tehnologic par a fi tehnologiile hidrogenului (Verde, Albastru, Gri sau Negru) urmate de fuziunea nucleară, în care Deuteriu (H_2) și Tritiul (H_3) se combină pentru a ne oferi energia necesară acoperirii integrale a nevoilor civilizației viitoare. Aceste tehnologii nu produc deșeuri și garantează o economie circulară din punct de vedere energetic.

Putem constata că s-a produs un decalaj temporal între "Punctul Triplu" unde regăsim toate cele trei forme de agregare (lichidă, solidă și gazoasă) a resurselor energetice principale utilizate de Om și momentul în care omenirea trebuia să realizeze tranziția ("Punctul de echilibru" al zonei tranzitorii). Datorită apariției acestui decalaj curba demografică, care și-a menținut panta, s-a depărtat de curba energetică producând dezechilibre și "mișcarea Browniană" din energie, pe care o vedem în prezent.

Cum petrolul nu mai poate susține pentru mult timp dezvoltarea societății, iar cărbunele și-a atins la rândul său limitele, Omenirea a intrat pe datorie față de planetă cu consecințele geoecologice previzibile. "Nota de plată" o reprezintă acumularea de carbon în exces, care nu poate fi reasimilat în circuitul natural, necesitând costuri tot mai mari de gestionare. Considerăm că acest decalaj se datorează în principal atât lipsei deciziilor politice, cât și inerției industriilor. Tehnologiile moderne, altele

decât cele energetice, precum: grafenul, fibra de carbon, electrozii de grafit, carbonul activ, spuma de carbon, produse pentru construcții, biotehnologie și medicină – proteze, biosenzori, utilizări agricole – îngrășăminte, ar fi salvat toate industriile.

Având în vedere evoluția natural-tehnică a peisajului Geoenergetic, acum doar prin măsuri politice și economice severe de recuperare a decalajului se va ajunge la punctul de inflexiune ce va marca ireversibil sustenabilitatea energiei și circularitatea economică a planetei – ”Punctul Astral”, cu costuri mult mai mari. Până la atingerea acestui deziderat gazul metan va rămâne pilonul energetic principal prin abundență și eficacitate, chiar dacă contribuie la rândul său la carbonizarea planetei.

Doar când tehnologiile de fuziune vor reuși să reproducă sustenabil fenomenele naturale din Soare omenirea se va regăsi în următoarea Revoluție industrială - *Industry 5.0*.

CONCLUZII. Dacă analizăm peisajul Geoenergetic, constatăm că resursele energetice care au alimentat zorii civilizației noastre aparțin fazei solide, în timp ce faza lichidă ne-a dus în „lumea modernă”. Însă desăvârșirea civilizației o poate realiza doar o sursă de energie sustenabilă și cât mai naturală. Transformările natural-tehnice sunt reale și nu pot fi evitate de o civilizație în dezvoltare. Dacă omenirea nu va ajunge la acea resursă planeta nu ne va aștepta, iar deznodământul este previzibil.

Așadar, fie că vorbim de energia fizică brută, termică, electrică, atomică sau cuantică diferitele civilizații au suferit decăderi ori dezvoltări în funcție de: (1) adaptarea la salturile tehnologice evolutive din industrie și (2) metamorfoza energiei definită de vectorul energetic la care societatea a avut acces.

Pornind de la carbon către hidrogen, omul își caută implacabil destinul în universul care l-a zămislit, trecând prin tot atâtea revoluții industriale câte tipuri de energie (tangibilă sau discretă) îl vor susține pe calea sa. (Fig.15)

Fig.15 – De la Industry 1.0 la Industry 5.0

De aceea, fie că identificăm în peisajul Geoenergetic ”Valuri de energie”, așa cum foarte frumos le-a definit R.A. Hefner III, fie că identificăm o ”metamorfoză a

energiei” impusă evolutiv de transformarea natural-tehnică a mediului Geoenergetic va trebui să folosim tot ce avem la îndemână pentru a reintra ”în grafic”.

Deși resursele ”verzi” de energie sunt tot mai accesibile, se dovedește că acestea nu asigură încă securitatea în aprovizionarea cu energie și în marea majoritate a cazurilor reprezintă doar surse energetice alternative discontinue, fiind denumite impropriu regenerabile. Numai în combinație cu combustibili minerali aceste resurse alternative pot susține acum volumul uriaș și ritmul necesar **reechilibrării energetice a planetei.**

Dar situația se schimbă cu repeziciune!

Tranziția energetică a ajuns în partea de sus a agendei europene și internaționale pornind de la preocupări legate de disponibilitatea fizică (lipsa noilor zăcăminte), cerere (agravată de problemele de aprovizionare cauzate de instabilitate politică în unele regiuni și dificultăți de infrastructură în altele) și recuperare a petrolului. Termenele fixate pentru hidrogen sunt scurte, deoarece, conform graficului, în jurul anul 2030 mai bine de jumătate din consumul de combustibil fosil ar fi trebuit să fie acoperit sustenabil de alte resurse, de care noi încă nu dispunem în mod durabil în prezent.

”Așadar, am adoptat o abordare europeană prin lansarea *Strategiei UE pentru hidrogen* în iulie 2020 și, împreună cu aceasta, *Alianța pentru hidrogen curat*. Strategia expune viziunea europeană pentru creșterea rapidă a producției de hidrogen regenerabil, reducerea costurilor și creșterea cererii.”, declară Kadri Simson³⁹. Această viziune vine și cu un set de ținte ambițioase pentru Europa: **6 GW de electrolizoare instalate până în anul 2024 și 40 GW până în anul 2030**. CE a început planificarea infrastructurii, revizuirea cadrului normativ pentru infrastructura transeuropeană și rețelelor energetice necesare sprijinirii și dezvoltării rețelelor de hidrogen în UE.

³⁹ La *Forumul European pentru Hidrogen* (23-27.11. 2020) derulat de *Organizația Națională Tehnologia Hidrogenului* și a celulelor de combustibili și Întreprinderii Comune Pile de Combustibil și Hidrogen (FCH JU), cu sprijinul *Comisiei Europene - Direcția Generală pentru Piața Internă, Industrie, Antreprenoriat și IMM-uri*, în cooperare cu *Ministerul Federal German al Transporturilor și Infrastructurii Digitale*, în calitate de președinție a Consiliului UE.

S-a demarat lucrul la certificarea hidrogenului care va veni cu pachetul *Fit for 55* planificat pentru luna iunie 2021, astfel că, la doar patru luni după *Strategia hidrogenului* CE creionează atât regulile, cât și cadrul comun pentru apariția pieței de hidrogen în UE, inclusiv lărgirea regulilor pieței gazului metan. Acesta este modul în care CE va facilita absorbția gazelor regenerabile și cu emisii reduse C până la sfârșitul anului 2021.

Pe de altă parte, *Alianța Europeană pentru Hidrogen curat* vizează și o implementare ambițioasă a tehnologiilor hidrogenului, până în anul 2030, reunind: producția de hidrogen regenerabilă și cu emisii reduse de carbon, cererea (industrie, mobilitate și alte sectoare), transportul și distribuția hidrogenului. CE mai intenționează să plaseze hidrogenul pe agenda dialogurilor privind energia, realizate cu alte state, structurate pe toate sferile comerțului, respectiv cu: exportatori (ex. regiunea golfului), importatori (ex. Coreea și Japonia) și parteneri, pentru consolidarea angajamentului în inițiativele multilaterale legate de hidrogen, cum ar fi *Parteneriatul Internațional pentru Hidrogen în economie*.

Până atunci, în cadrul actualului concept de "economie circulară" este bine să luăm aminte la metamorfoza energiei și resursele care o generează. Trebuie să căutăm să înțelegem cum poate fi atins un astfel de potențial, care va fi următorul vector energetic, când și în ce va consta saltul tehnologic pentru că deja suntem purtați pe noul "val de energie" spre viitoarea revoluție industrială - "Industry 5.0".

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- [1] Iliăș N, Radu S.M., Offenbergh I, Arens J.V., "O viziune asupra viitorului omenirii, privind resursele minerale cu alți ochi!", IMINOVA, Chișinău, 2020
- [2] Iliăș N, Radu S.M., Offenbergh I, M. Minescu, „Energy metamorphosis and resource sustainability”, Zilele Academiei de Științe Tehnice din România, București, 2020
- [3] Robert A. Hefner III, "The age of energy gases", The GHK Company, 2007
- [4] Offenbergh I, Iliăș N, Radu S.M., Geoecologie și geotehnologii, Ed AGIR, 2019
- [5] Nicolae Iliăș, Mihai Sorin Radu, Iulian Offenbergh, Alexandra Offenbergh, Beyond the depths - The Man and mineral resources viewed with different eyes!, VII International academic conference - Scientific school of Academician I. Zyazyun in works of his colleagues and disciples, Institutul Politehnic Kharkov, 2021;
- [6] Аренс В.Ж., "Геотехнология." Изд. Дом НИТУ МИСиС, 2020, ISBN 978-5-907227-20-0.
- [7] Târțiu, V.E., Ștefănescu M, Petrache A.M. Gurău C.R., "Tranziția către o economie circulară. De la managementul deșeurilor la o economie verde în România", Institutul European din România, 2019
- [8] Strategia națională pentru dezvoltarea durabilă României 2030 (HG nr. 877/2018)

SESSION IV
SOCIAL PROTECTION OF THE
POPULATION
IN THE CONTEXT OF CURRENT
CHALLENGES

INTERNATIONAL EXPERIENCE CONCERNING THE SPECIAL INSTRUMENTS IN UNEMPLOYMENT ASSISTANCE

Tatiana COLESNICOVA,
PhD in Economics, Associate Professor, Leading Scientific Researcher,
NIER, Moldova

<https://orcid.org/0000-0001-9663-6991>, ctania@gmail.com

Valeriu DOGA,
Habilitated Doctor, University Professor,
NIER, Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-8881-9541>, vdoga@mail.ru

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.1>

Summary

The implementation of various special instruments relating to unemployment assistance is analyzed in this scientific paper. The main focus is on analyzing the main ILO instruments as normative activities concerning unemployment allowances. The first instruments concerning unemployment assistance is the Unemployment Provision Convention No. 44 adopted in 1934 and the Unemployment Provision Recommendation No. 44 adopted in 1934 as instruments on social security. The second instrument is the Employment Promotion and Protection against Unemployment Convention No. 168 adopted in 1988 and the Employment Promotion and Protection against Unemployment Recommendation No. 176 adopted in 1988. The legislative acts adopted after increasing the level of protection offered and expanded the concept of social security to include additional forms of social assistance and services. There is a high importance on the ratification and implementation of the main of these legislative acts and recommendations for all countries and for the Republic of Moldova. Several research methods have been used in the elaboration of this work: monograph, analysis, synthesis, statistics, comparison, etc. This paper has been developed within the framework of the Scientific Project for the period 2020-2023, registered in the State Register of projects in the field of science and innovation of the Republic of Moldova with the code 20.80009.0807.29 Project State Program "Improving the mechanisms for applying innovative instruments aimed at sustainably increasing the welfare of the population of the Republic of Moldova".

Keywords: labor market, unemployment assistance, special instruments, normative acts, international experience.

JEL: J64, J65, J68.

UDC: 364.34

Introduction. According to data from the last report of the International Labor Organization (ILO), the number of unemployed in 2022 in the world will rise to 207 million, on 21 million more than in the pre-crisis year of 2019. The authors of the report consider, that: "Global unemployment is expected to remain above pre-

pandemic levels until at least 2023. In 2019, 186 million people could not find work; today there are 207 million." (World Employment and Social Outlook: Trends, 2022).

The ILO notes that earlier more optimistic forecasts of a labor market recovery have not materialized because of the effects of the spread of recent COVID-19 variants, such as delta and omicron, as well as uncertainty about how the virus will behave in the future. Global unemployment is expected to remain above pre-crisis levels at least through the end of 2023 (World Employment and Social Outlook: Trends, 2022).

However, according to the authors of this article, the forecast data is understated, as this report was issued at the beginning of the current year and does not take into account the impact of war in Ukraine and its reflection on the level of unemployment in the world.

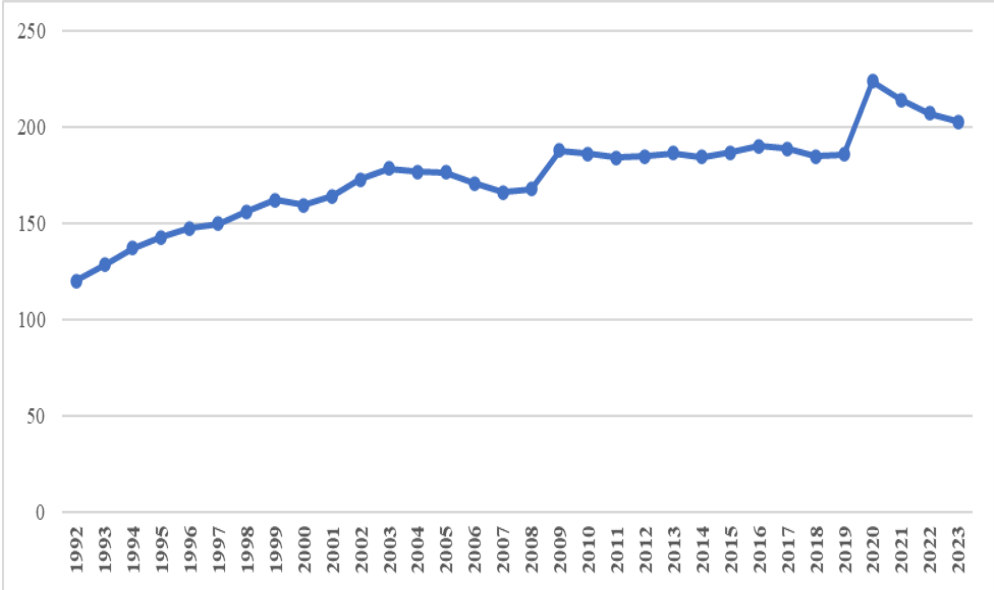

Figure 1. The number of global unemployed persons with forecast to 2023, ILO, million pers.

Source: elaborated by the authors used data from WESO Data Finder, ILO (WESO, 2022)

Unemployment insurance experiences. Today, there is no universal model of social protection against unemployment. In developed and developing countries the systems of social assistance against unemployment are at different levels. According to the ILO’s research from 2012, about 72 countries worldwide provide some form of unemployment assistance. For example, some countries like Canada, Japan, and the Republic of Korea have employment-based insurance schemes. Among the countries from the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), only Thailand in 2004 and Vietnam in 2009 established unemployment insurance

schemes. Other countries, such as Malaysia and the Philippines, are considering introducing unemployment assistance (Carter, Bédard & Peyron Bista, 2013).

Countries' experience confirms that the most effective mechanism to protect needy workers and their families for rapid job placement is a combination of unemployment allowances and re-employment support. All countries, from ILO's research (Carter, Bédard & Peyron Bista, 2013), provide the traditional services necessary for effective job search: consulting services, organization of fairs, assistance in CV elaboration, provision the information or data about labor market, provision of access to a database of vacancies, etc. In addition, most systems also include a variety of programs to help insured people improve their skills and receive training.

In the preamble to ILO Convention No. 168 said the following: "...recognizing that policies leading to stable, sustained, non-inflationary economic growth and a flexible response to change, as well as to creation and promotion of all forms of productive and freely chosen employment including small undertakings, co-operatives, self-employment and local initiatives for employment, even though the re-distribution of resources currently devoted to the financing of purely assistance-oriented activities towards activities which promote employment especially vocational guidance, training and rehabilitation, offer the best protection against the adverse effects of involuntary unemployment, but that involuntary unemployment nevertheless exists and that it is therefore important to ensure that social security systems should provide employment assistance and economic support to those who are involuntarily unemployed..." (ILO Employment Promotion and Protection against Unemployment Convention No. 168, 1988).

Almost all countries from ILO's research (Carter, Bédard & Peyron Bista, 2013) have a system that provides regular and temporary allowances, depending on the wages of the last job. With the exception of Chile, the systems of 13 countries (they are such countries as Canada and the United States of America in North America, Argentina and Chile in South America, Denmark, France and Germany in Europe, Bahrain in the Middle East, China, Japan, Mongolia, the Republic of Korea, Thailand and Vietnam in Asia) are based on the social insurance principles recommended in the ILO Social Security (Minimum Standards) Convention No. 102 from 1952. Denmark has a voluntary program covering more than 80% of the working population. In Chile, benefits depend primarily on individual savings and can then be supplemented by a social insurance component. In the U.S.A. and China, states and provinces control the implementation of programs and the determination of benefits (Carter, Bédard & Peyron Bista, 2013).

Official registration in employment services is a necessary requirement in all countries for obtaining unemployment allowances. For example, in France, Germany and some other countries, individual job placement and skill development programs have been set up as part of a strategy to support the unemployed. In Denmark, a high unemployment assistance has been set, which requires that the unemployed person must be actively seeking work. In the U.S.A. there is a program called Worker Profiling and Reemployment Services to identify those who are most likely to be out

of work for an extended period of time or those who are at the highest risk of being laid off (Carter, Bédard & Peyron Bista, 2013).

Most often the amount of the unemployment allowances ranges from 50-60% of the income from which contributions were made. This is common in Argentina - first four months of unemployment allowance payment, Bahrain, Canada, Chile - first month only, Germany - at the standard rate, the Republic of Korea, Thailand - for those not voluntarily dismissed, the United States of America and Vietnam. In Germany, the unemployment allowance is higher for those with one or more dependent children, at 67%, while in France and Japan the rate is higher for the unemployed. The rate in France and Japan is higher for previously low-income earners - up to 75-80%, respectively. The highest unemployment allowance is in Denmark, where the rate is 90% (Carter, Bédard & Peyron Bista, 2013).

The legislation of foreign countries uses almost identical approaches to the procedure for determining the amount of unemployment allowance, the conditions, and the timing of their payment. An illustrative example is Germany, where, according to the Social Code of Germany, in order to receive unemployment assistance, the person needs to be registered with the employment service as unemployed; have at least 12 months of continuous service before being laid off; work a full-time and be dismissed by the employer due to reduction of the organization staff. The unemployment benefit is calculated on the basis of the salary received before the dismissal for the last 12 months in the amount of 60% to 85% of the average salary and the period of payment is 6 months. In Germany, there is also a full unemployment benefit, which is payable on a monthly basis until the age of 58 or until the family member's unemployment status expires (Чиканова & Серегина, 2018).

Special ILO instruments concerning unemployment benefits. For many years, ILO normative instruments have helped many countries to establish and maintain social security systems and have played an important role in advancing the right to social security as enshrined in international human rights documents.

The first instrument on social security concerning unemployment benefits is the Unemployment Provision Convention No. 44 adopted in 1934 (ILO, 1934) and the Unemployment Provision Recommendation No. 44 adopted in 1934 (ILO, 1934).

The second instrument is the Employment Promotion and Protection against Unemployment Convention No. 168 adopted in 1988 (ILO Employment Promotion and Protection against Unemployment Convention No. 168, 1988) and the Employment Promotion and Protection against Unemployment Recommendation No. 176 adopted in 1988 (ILO Employment Promotion and Protection against Unemployment Recommendation No. 176, 1988). As follows from Article 2 of ILO Convention No. 168, each State must endeavor to ensure that its system of protection against unemployment and, in particular, the methods of providing unemployment assistance, contribute to the creation of full, productive and freely chosen employment and are of such nature that it is in the interest of employers to offer productive employment to workers, and of workers to seek such employment. As it follows from Article 14 of this Convention, unemployment benefits should be

calculated in such a way as to provide the recipient with partial and temporary compensation for income lost as a result of loss of employment and at the same time, it must not reduce the incentive to get a job or to create employment.

These conventions assume a system of free public employment services that help citizens to find employment and help employers to find suitable workers, as well as a system of material support for unemployed citizens during their search for a job.

The legislative acts adopted after increased the level of protection offered and expanded the concept of social security to include additional forms of social assistance and services.

However, as of today, only 8 countries ratified the ILO Convention No. 168 (Table 1).

Table 1. List of countries that ratified the ILO Convention No. 168 – Employment Promotion and Protection against Unemployment

	Country	Date	Status
1	Albania	04 Aug 2006	In Force
2	Belgium	21 Oct 2011	In Force
3	Brazil	24 Mar 1993	In Force
4	Finland	19 Dec 1990	In Force
5	Norway	19 Jun 1990	In Force
6	Romania	15 Dec 1992	In Force
7	Sweden	18 Dec 1990	In Force
8	Switzerland	17 Oct 1990	In Force

Source: elaborated by the authors used data from NORMLEX (NORMLEX, 2022)

Conclusions. As a standard-setting organization, the ILO has developed a comprehensive set of international conventions and recommendations in the field of social protection. These instruments establish the basic principles on which comprehensive social protection systems should be based, as well as key parameters to ensure their sustainability and adequacy. The ratification of the ILO social security conventions demonstrates a commitment to the realization of the human right to social security in accordance with as provided for in the 1948 Universal Declaration of 1948, the 1966 International Convention on Economic, Social and Cultural Rights, and other human rights instruments. That’s why, in order to strengthen the country's system of protection against unemployment, it is recommended for all counties ratify the ILO Convention No. 168 and its recommendation.

Bibliography

Carter J., Bédard M. & Peyron Bista C. (2013). Comparative review of unemployment and employment insurance experiences in Asia and worldwide. Promoting and Building Unemployment Insurance and Employment Services in ASEAN, ILO Regional Office for Asia and the Pacific. Bangkok: ILO. ISBN 9789221275442

- Examination of instruments concerning unemployment benefits, comprehensive sectoral standards, medical care, and sickness benefits. Technical Note 1: Instruments concerning unemployment benefits. Sixth meeting of the SRM TWG 13-18 September 2021. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/genericdocument/wcms_815986.pdf
- ILO Employment Promotion and Protection against Unemployment Convention No. 168, adopted in 1988
- ILO Employment Promotion and Protection against Unemployment Recommendation No. 176, adopted in 1988
- ILO Unemployment Provision Convention No. 44, adopted in 1934
- ILO Unemployment Provision Recommendation No. 44, adopted in 1934
- NORMLEX** (2022) - National Legislation on Labour and Social Rights, Information System on International Labour Standards. <https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/>
- World Employment and Social Outlook (WESO) (2022), Data Finder, ILO. <https://www.ilo.org/wesodata/>
- World Employment and Social Outlook: Trends 2022. Report of the International Labor Organization. Print: 9789220356975 [ISBN], Web PDF: 9789220356982[ISBN]. https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/trends2022/WCMS_834081/lang--en/index.htm
- Чиканова Л.А. & Серегина Л.В. (2018). Правовая защита граждан от безработицы в условиях информационных технологических новаций в сфере труда и занятости. Право. Журнал Высшей школы экономики. № 3. С. 149–171. <https://law-journal.hse.ru/data/2018/10/29/1141973785/%D1%87%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>

ОЦЕНКА УРОВНЯ ЖИЗНИ ДОМОХОЗЯЙСТВ С ПОЖИЛЫМИ ЛЮДЬМИ

Анатолий РОЖКО,
Доктор Экономики,
Конференциар-Исследователь, Ведущий Научный Сотрудник,
НИЭИ, Молдова

<https://orcid.org/0000-0003-2089-696X>, rojco@mail.ru

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.2>

Summary

The elderly people belong to socially vulnerable groups of the population, whose standard of living is much lower than the average value. The development of measures to provide them with a socially acceptable level of income and reduce poverty on this basis requires an assessment of the main indicators of the standard of living of household members with elderly people. This determines the relevance of the topic of this article. Research methods: analysis and synthesis, monographic, statistical, comparison, analogues. Research results. The analysis of the size of average per capita disposable income and consumer spending of households with elderly people was carried out. The features of the structure of disposable income and consumer spending of these households are noted. The risk of being below the poverty line for members of households with the elderly people was assessed. The calculations were carried out in general for the Republic of Moldova and in the context of "urban-rural" areas. This paper has been developed within the framework of the Scientific Project for the period 2020-2023, registered in the State Register of projects in the field of science and innovation of the Republic of Moldova with the code 20.80009.0807.29 Project State Program "Improving the mechanisms for applying innovative instruments aimed at sustainably increasing the welfare of the population of the Republic of Moldova".

Keywords: households with elderly people, disposable income, consumer spending, poverty rate.

JEL: Q1, R1, H254.

UDC: 364.662(478)

Введение. При оценке уровня жизни домашних хозяйств с пожилыми людьми основным источником информации являлись данные обследования бюджетов домашних хозяйств. Согласно ним, в 2020 г. в составе 40,9% домохозяйств имелся, как минимум, один человек в возрасте 60 лет и выше, из которых 69,6% домохозяйств состояли только из пожилых людей. Из общего количества домохозяйств, состоящих только из пожилых людей, 62,3% находились в сёлах, а в городах - 37,7%. Сельская доминанта проявилась и в распределении численности пожилых членов домашних хозяйств: на селе доля лиц в возрасте 60 лет и старше составляла 23,6%, а в городе – 21,1% (Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2021). Наличие этих данных

позволило осуществить оценку уровня жизни в разрезе «страна в целом», «город», «село» по следующим типам домашних хозяйств с пожилыми людьми: домохозяйства, возглавляемые людьми в возрасте 65 лет и старше; домохозяйства с социально-экономическим статусом «пенсионеры».

Основное содержание. Главными показателями, характеризующими уровень жизни членов домашних хозяйств, являются их располагаемые доходы и потребительские расходы.

Располагаемый доход – доход, которым домашнее хозяйство действительно располагает и тратит по своему усмотрению на текущее потребление. Он остается у домохозяйства после вычета из совокупного дохода суммы подоходного налога, а также обязательных платежей и взносов. В Республике Молдова учитываются следующие компоненты располагаемого дохода.

- Доход от наемного труда, который включает оплату труда в денежной форме, другие денежные вознаграждения, а также денежную оценку натуральной оплаты труда.
- Доход от индивидуальной сельскохозяйственной деятельности, представляющий разницу между валовым доходом от сельскохозяйственной деятельности и расходами на производство. При этом денежная оценка потребляемой продукции собственного производства включается в доход.
- Доход от индивидуальной несельскохозяйственной деятельности представляет разницу между валовым доходом от предпринимательской деятельности и расходами на производство.
- Доход от собственности (рента, проценты, дивиденды и др.), а также доходы владельцев жилья от сдачи жилья в наем.
- Социальные выплаты включают выплаты из системы социального страхования и системы социальной помощи.
- Другие текущие трансферты включают передачу средств в денежной и натуральной формах от других домохозяйств, различных доходов и т.п. Учитывая, что в последние годы резко возрос объем денежных переводов из-за рубежа от соотечественников – трудовых мигрантов, выделяются поступления в виде денег из-за границы.

Располагаемым доходам населения Республики Молдова присуща положительная динамика. В расчете на 1 члена домохозяйств они выросли с 2880,6 леев в месяц (2019 г.) до 3510,1 леев (2021 г.), или на 21,8 % (*диаграмма 1*). Городские жители располагали большими доходами, соответственно, 3521,9 леев и 4309,0 леев и темп их роста (22,3 %) превышал среднее значение. Менее динамично росли доходы сельчан – за 2019-2021 гг. они увеличились с 2457,2 леев до 2985,0 леев, или на 21,5 %. В результате увеличился «разрыв» в среднедушевых располагаемых доходах между городским и сельским населением. Если в 2019 г. величина располагаемых доходов горожанина превышала доход среднестатистического сельчанина на 1064,7 леев, или на 43,3 %, то в 2021 г. – на 1324,0 леев, или на 44,4 %.

Домохозяйства, возглавляемые лицами старше 65 лет, располагают существенно меньшими доходами. В 2021 г. в этих домохозяйствах среднедушевые доходы составили 3047,8 леев в месяц, что на 462,3 леев (или на 13,2%) меньше, чем в среднем по всем домохозяйствам. В городской местности этот «разрыв» составил 578,6 леев, или 13,4%, а на селе – 290,6 леев, или 9,7%. (диаграмма 2). При этом, по сравнению с 2019 г., «разрыв» между среднедушевыми располагаемыми доходами в домохозяйствах, возглавляемых лицами старше 65 лет, и средним уровнем увеличился в разрезах «страна в целом» и «село» и уменьшился в разрезе «город».

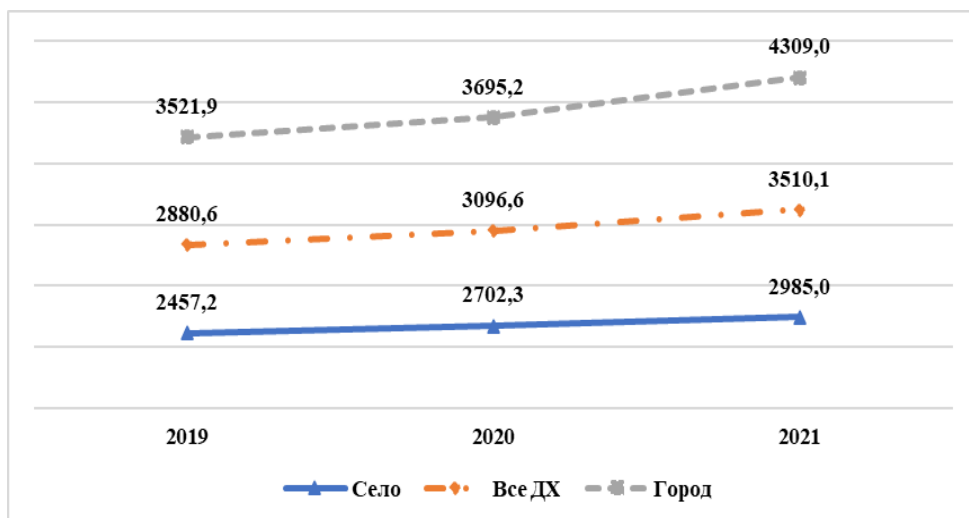

Диаграмма 1. Среднедушевые располагаемые доходы домохозяйств (леев в месяц), 2019-2021 гг.

Источник: построено по данным BNS. Statistici pe domenii. Statistica socială. Nivelul de trai al populației, <https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=445>

Домохозяйства с социально–экономическим статусом «пенсионеры» находятся в худшем положении. В 2021 г. в этих домохозяйствах среднедушевые доходы составили 2943,9 леев (на 566,2 леев, или на 16,1% меньше, чем в среднем по всем домохозяйствам). В городской местности – это отставание составило 881,0 леев (20,4%), а на селе – 261,9 леев (8,8%). По сравнению с 2019 г., «разрыв» между среднедушевыми располагаемыми доходами в домохозяйствах с социально–экономическим статусом «пенсионеры» и средним уровнем увеличился в разрезах «страна в целом» и «село» и уменьшился в разрезе «город».

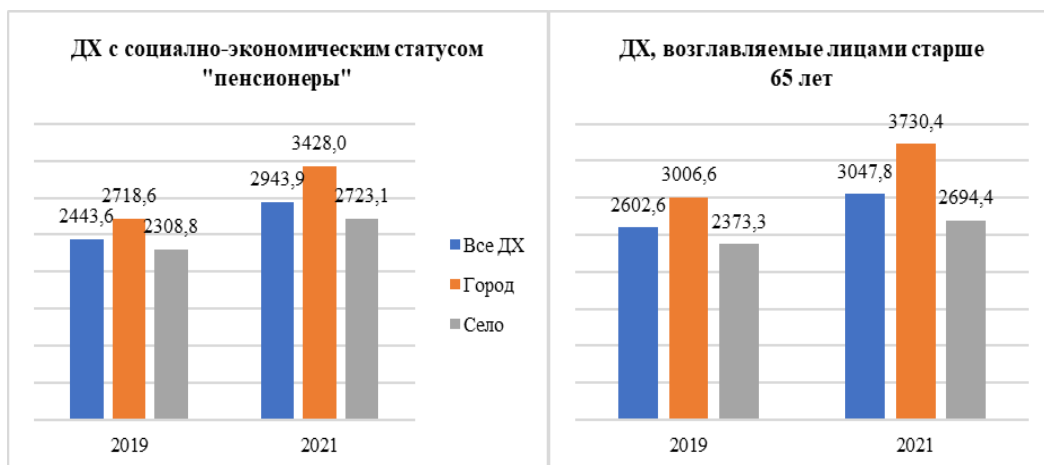

Диаграмма 2. Среднедушевые располагаемые доходы домохозяйств с пожилыми людьми (леев в месяц), 2019-2021 гг.

Источник: построено по данным BNS. Statistici pe domenii. Statistica socială. Nivelul de trai al populației, <https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=445>

Домохозяйства с социально-экономическим статусом «пенсионеры» находятся в худшем положении не только по сравнению с уровнем среднедушевых располагаемых доходов по всем домохозяйствам, но и по сравнению с домохозяйствами, возглавляемых лицами старше 65 лет. Исключение составляют находящиеся в сельской местности домохозяйства с социально-экономическим статусом «пенсионеры», которые в 2021 г. располагали несколько большим среднедушевым доходом (2723,1 леев в месяц), чем домохозяйства, возглавляемые лицами старше 65 лет (2694,4 леев).

Структура среднедушевых располагаемых доходов домохозяйств с пожилыми людьми имеет значительные отличия от структуры доходов всей совокупности домохозяйств. В структуре располагаемых доходов домохозяйств, возглавляемых лицами старше 65 лет и домохозяйств с социально-экономическим статусом «пенсионеры» первенствуют социальные выплаты в форме пенсий. Их удельный вес составляет, соответственно, 59,0% и 54,6%, тогда как во всей совокупности домохозяйств этот удельный вес составляет лишь 14% (диаграмма 3). Таким образом, в домохозяйствах с пожилыми людьми за счёт пенсий формируется более половины всего объёма располагаемых доходов, в то время как во всей совокупности домохозяйств – лишь каждый седьмой лей. Вторую позицию в структуре располагаемых доходов домохозяйств с пожилыми людьми занимают доходы от наёмного труда (более 13% всего объёма доходов). Что же касается всей совокупности домохозяйств, то доходы от наёмного труда составляют более половины (50,8%) их доходов. Третью позицию в структуре располагаемых доходов занимают трансферты из-за границы. Однако в доходах домохозяйств, возглавляемых лицами старше 65 лет, они составляют 7,6%, а в

домохозяйствах с социально–экономическим статусом «пенсионеры» - 9,2%, тогда как во всей совокупности домохозяйств – 12,5%.

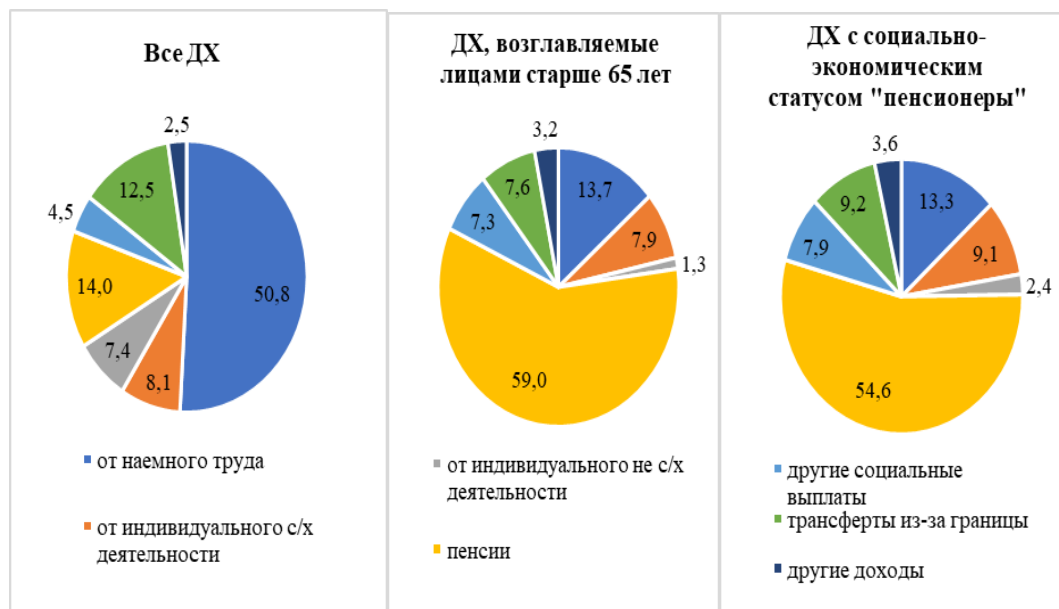

Диаграмма 3. Структура среднедушевых располагаемых доходов домохозяйств, 2021 г., %

Источник: построено по данным BNS. Statistici pe domenii. Statistica socială. Nivelul de trai al populației, <https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=445>

Потребительские расходы. При статистическом обследовании бюджетов домашних хозяйств предусматривается, что потребительские расходы подразделяются на расходы на продовольственные товары, непродовольственные товары и на оплату услуг. Расходы на продовольственные товары фиксируются по всем товарным группам. При этом учитываются не только затраты на приобретение продовольственных товаров, но и оцененные в денежной форме продукты питания, выращенные на земельных участках, принадлежащих домашним хозяйствам, и использованные для личного потребления членов этих домохозяйств. Расходы на непродовольственные товары и услуги включают затраты домохозяйств на все их виды.

Дифференциация в размерах потребительских расходов в зависимости от местонахождения домохозяйств обусловлена различиями в их располагаемых доходах. Наибольший размер среднедушевых потребительских расходов – в городских домохозяйствах (3834,4 леев в месяц). Это на 26,1 % больше, чем во всей совокупности домохозяйств, и на 52,3 % больше, чем в сельских домохозяйствах (таблица 1).

Размеры среднедушевых потребительские расходы в домохозяйствах с пожилыми людьми существенно уступают их среднему значению по всей совокупности домохозяйств. В домохозяйствах,

возглавляемых лицами старше 65 лет, среднедушевые потребительские расходы составили 2758,8 леев в месяц, что на 280,7 леев, или на 9,2% меньше, чем в среднем по всей совокупности домохозяйств. В домохозяйствах с социально –экономическим статусом «пенсионеры» среднедушевые расходы были ещё меньше – 2734,3 леев в месяц. При этом «разрыв» в размерах среднедушевых потребительских расходов между городским и сельским населением в домохозяйствах, возглавляемых лицами старше 65 лет, составил 859,2 леев, а в домохозяйствах с социально-экономическим статусом «пенсионеры» - 736,6 леев.

Таблица 1. Среднедушевые потребительские расходы домохозяйств, 2021 г.

	Все ДХ			ДХ, глава 65+ лет			ДХ с социально-экономическим статусом "пенсионеры"		
	Всего	Город	Село	Всего	Город	Село	Всего	Город	Село
Потребительские расходы – всего, леев в месяц в том числе, %:	3039,5	3834,4	2517,0	2758,8	3319,0	2468,8	2734,3	3240,2	2503,6
продукты питания	41,9	38,1	45,8	48,4	46,7	49,7	48,0	47,1	48,5
алкоголь и табак	2,0	2,1	1,9	1,4	1,5	1,3	1,4	1,4	1,4
одежда и обувь	9,1	8,6	9,3	6,1	5,4	6,6	6,5	5,6	7,0
содержание жилья	15,2	14,1	16,2	19,5	17,9	20,7	19,2	17,8	20,0
оснащение жилья	5,7	5,3	6,2	4,4	3,8	4,9	5,1	4,6	5,4
здоровье	5,7	7,1	4,3	8,6	10,4	7,4	7,8	9,4	6,8
транспорт	6,5	7,9	5,1	3,2	4,2	2,4	3,3	4,0	2,9
связь	4,5	4,3	4,7	3,7	4,1	3,5	4,0	4,3	3,8
отдых и развлечение	2,1	3,0	1,2	1,1	1,7	0,7	1,0	1,4	0,7
образование	1,0	1,3	0,6	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1
рестораны и отели	2,2	3,8	0,5	0,4	0,8	0,1	0,5	0,9	0,2
другие товары и услуги	4,2	4,4	3,9	3,0	3,4	2,7	3,1	3,5	2,9

Источник: данные BNS. Statistici pe domenii. Statistica socială. Nivelul de trai al populației, <https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=445>

Структура потребительских расходов является важнейшей характеристикой уровня и условий жизни членов домашних хозяйств. В первую очередь это касается удельного веса затрат на продовольствие в общих потребительских расходах домохозяйств. При этом выполняется закон Энгеля: чем выше доля потребительских расходов направляется на продовольствие, тем ниже уровень жизни членов домохозяйств.

Эта закономерность справедлива и для домохозяйств с пожилыми людьми. В домохозяйствах, возглавляемых лицами старше 65 лет, удельный вес затрат на продовольствие составляет 48,4 %, в том числе в городах – 46,7%, а в сёлах – 49,7%. В домохозяйствах с социально – экономическим статусом «пенсионеры» удельный вес затрат на продовольствие составляет 48,0%, в том числе в городах - 47,1%, а в сёлах – 48,5%. Отметим, что во всей совокупности домохозяйств удельный вес затрат на продукты питания составляет меньшую величину: 41,9 %, в том числе в городах - 38,1%, а в сёлах - 45,8%. Таким образом, более высокая доля затрат на продовольствие в домохозяйствах с пожилыми людьми свидетельствует о их низком, по сравнению со всей совокупностью домохозяйств, уровне жизни. В свою очередь, более высокая доля затрат на продовольствие в сельских домохозяйствах подтверждает их низкий, по сравнению с горожанами, уровень жизни.

Вторую позицию в структуре потребительских расходов занимают затраты на содержание жилья. При этом, по сравнению со всей совокупностью домохозяйств, удельный вес этих затрат в структуре потребительских расходов в домохозяйствах, возглавляемых лицами старше 65 лет, больше на 4,3 п.п., а в домохозяйствах с социально – экономическим статусом «пенсионеры» – на 4,0 п.п. Это связано с высокими тарифами на жилищно-коммунальные услуги, что обусловило направление на их оплату почти 1/5 всех расходов домохозяйств с пожилыми людьми.

По третьей позиции в структуре потребительских расходов имеются различия между всей совокупностью домохозяйств и домохозяйствами с пожилыми людьми. Третье место в структуре потребительских расходов всей совокупности домохозяйств занимают затраты на одежду и обувь (9,1%), тогда как в структуре расходов домохозяйств с пожилыми людьми третью позицию занимают затраты на поддержание здоровья. В домохозяйствах, возглавляемых лицами старше 65 лет, эти затраты составили 8,6% всех потребительских расходов, а в домохозяйствах с социально – экономическим статусом «пенсионеры» – 7,8%. При этом в городских домохозяйствах с пожилыми людьми доля затрат на поддержание здоровья существенно выше. Она составляет в домохозяйствах, возглавляемых лицами старше 65 лет, 10,4% (в сёлах – 7,4%), а в домохозяйствах с социально – экономическим статусом «пенсионеры» – 9,4% (в сёлах - 6,8%).

Структура потребительских расходов служит объективной характеристикой качества жизни. В домохозяйствах с пожилыми людьми доля затрат на удовлетворение потребностей более высокого порядка заметно ниже, чем у всей совокупностью домохозяйств. Это затраты на образование, культуру и отдых, которые способствуют увеличению человеческого капитала; это расходы на оснащение квартиры, транспорт и услуги связи, создающие условия для комфортной жизнедеятельности; это затраты на рестораны и кафе, обеспечивающие питание вне дома и являющиеся одним из показателей высокого уровня благосостояния.

Пожилые люди, как социально-демографическая группа населения Республики Молдова, обладают высоким риском бедности. В 2019 г. уровень бедности членов домохозяйств, в возрасте старше 60 лет составила 36,8%, что на 11,6 п.п. (или в 1,5 раза) больше среднего значения (25,2%) – (диаграмма 4).

Уровень бедности семейных пар без детей, возраст глав которых превышает 60 лет, составил 32,6% (на 7,4 п.п. больше среднего значения); одиноких членов домохозяйств старше 60 лет – 38,1 % (больше на 12,9 п.п.); домохозяйств, основной источник доходов глав которых составляет пенсия – 38,3% (больше на 13,1 п.п.).

Таким образом риск оказаться за чертой бедности значительно выше, чем в среднем по стране, у членов домохозяйств в пожилом возрасте и у домохозяйств, возглавляемых пенсионерами, или пожилыми людьми. Это свидетельствует о том, что пожилой возраст является фактором, способствующем бедности членов домохозяйств.

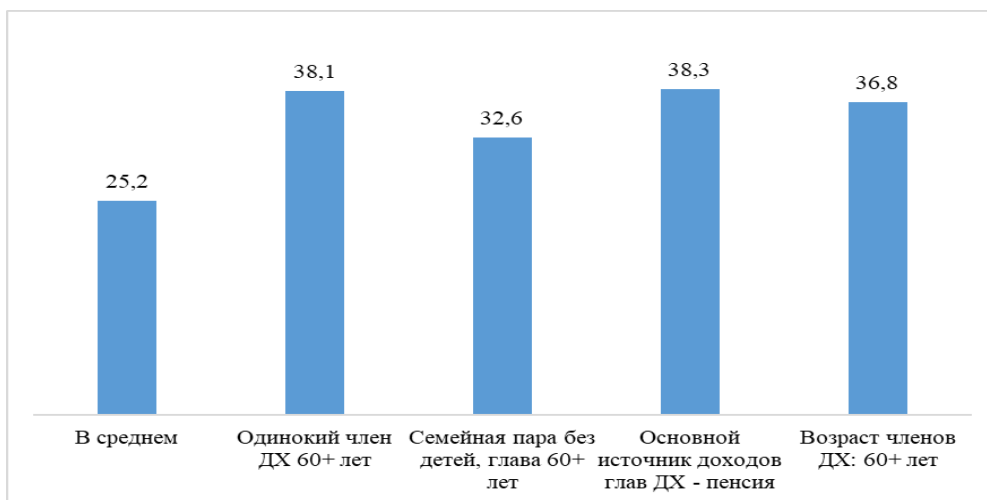

Диаграмма 4. Уровень бедности членов домохозяйств (2019 г.), %

Источник: построено по данным BNS. Comunicat de presă: Nivelul sărăciei în Republica Moldova în anul 2019,

<https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6865>

Члены домохозяйств с социально-экономическим статусом «пенсионеры» оценивают свой уровень жизни более негативно, чем в среднем по всей совокупности домохозяйств. Оценку «хорошо и очень хорошо» своему уровню жизни дали члены 5,8% домохозяйств с социально-экономическим статусом «пенсионеры» – это в 2,9 раза меньше, чем в среднем по всей совокупности домохозяйств (17,0%) – диаграмма 5. Зато плохим и очень плохим свой уровень жизни считали члены 9,4% домохозяйств с социально-экономическим статусом «пенсионеры» – это в 1,5 раза больше, чем в среднем по всей совокупности домохозяйств (6,1%).

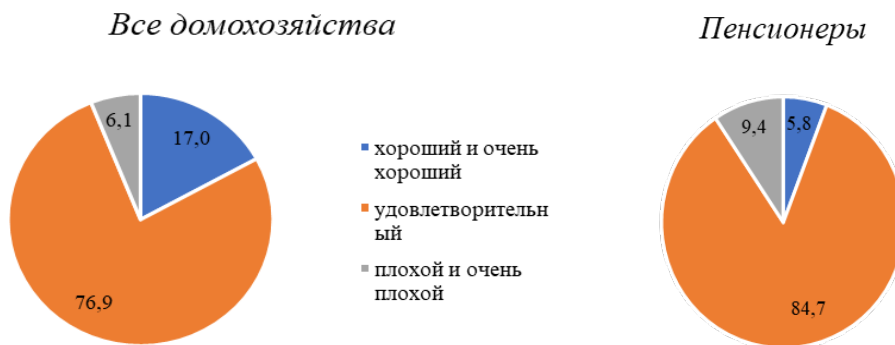

Диаграмма 5. Как оцениваете уровень жизни своего домохозяйства, (2020 г.), %

Источник: построено по данным BNS. Statistici pe domenii. Statistica socială. Nivelul de trai al populației, <https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=445>

По оценке членов домохозяйств с социально–экономическим статусом «пенсионеры», их уровень жизни, по сравнению с предыдущим годом, ухудшился в большей степени, чем в среднем по всей совокупности домохозяйств. Мнение о том, что, по сравнению с предыдущим годом, они стали жить хуже, чем в предыдущем году, придерживались 9,0% членов домохозяйств с социально–экономическим статусом «пенсионеры», тогда как в среднем по всей совокупности домохозяйств таковых насчитывалось 8,2%. – диаграмма 6. В то же время улучшили своё материальное положение лишь 1,0% домохозяйств с социально–экономическим статусом «пенсионеры», что в 3,3 раза меньше, чем в среднем по всей совокупности домохозяйств.

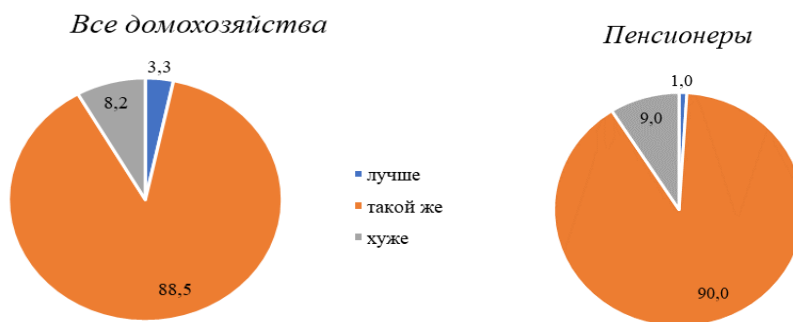

Диаграмма 6. Как оцениваете уровень жизни своего домохозяйства по сравнению с предыдущем годом, (2020 г.), %

Источник: построено по данным BNS. Statistici pe domenii. Statistica socială. Nivelul de trai al populației, <https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=445>

Таким образом уровень жизни пожилых людей значительно уступает среднему значению по всей совокупности домохозяйств. В этой связи необходимо предпринять меры по улучшению их материального положения. В

частности, этому способствует повышение с 1 января 2022 г. минимального размера пенсии по возрасту до 2000 леев (при наличии полного страхового стажа) и единовременная выплата 1500 леев лицам, размер месячной пенсии у которых составляет менее 5000 леев (в октябре 2022 г.).

БИБЛИОГРАФИЯ

- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2021) Comunicat de presă: Vârșnicii în Republica Moldova în anul 2020. Доступно: <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7137>
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Statistici pe domenii. Statistica socială. Nivelul de trai al populației. Доступно: <https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=445>
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2020) Comunicat de presă: Nivelul sărăciei în Republica Moldova în anul 2019. Доступно: <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6865>

VULNERABILITIES ON THE YOUTH LABOUR MARKET AT THE LEVEL OF DEVELOPMENT REGIONS OF ROMANIA

Mariana BĂLAN,
PhD, Professor, Scientific Researcher I,
Institute for Economic Forecasting – NIER, Romanian Academy, Romania
<https://orcid.org/0000-0003-4326-4826>, dr.mariana.balan@gmail.com
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.3>

Summary

Actuality: *The onset of the health crisis has found the young people's labour market still fragile after the economic and financial crisis triggered in 2008-2009. At country level, the unemployment rate among young people aged 15-24 years has seen significant variations as a result of the Covid-19 pandemic, reaching 23.7% in the 4th quarter of 2021. As the pandemic has spread, the prevalence of the NEET status, inactivity in the labour market and informal work among young people have increased even more than unemployment among them. The economic and social consequences of the Covid-19 pandemic have been and still are significant for young people. The health crisis has been particularly serious for young people, causing disruptions in their education, training and on-the-job learning, but also the loss of jobs and incomes, increasing the difficulties for young people looking for a job.*

Purpose: *Analysis and synthesis of the main existing vulnerabilities on the youth labour market, their manifestation in the development regions of Romania under the conditions of the Covid-19 pandemic. Method:* *Descriptive statistical analysis was used in particular for visualizing and synthesizing the information derived from the regional labour market data. The classification analysis was used to define a typology of vulnerabilities on the youth labour market, and the factor analysis to create indicators of the vulnerability of their employment. Results:* *creation of a synthesis of the main vulnerabilities encountered on the youth labour market at the level of the development regions of Romania.*

Keywords: *labour market, youth, unemployment, employment, vulnerability, regional disparities, segregation, NEET youth*

JEL: *E24, J16, J21, J22, J31, J41, J46, J82, R23.*

UDC: *331.5(498)+333.2+331.3+332*

Introduction

Even though the national economies managed, to some extent, to recover the growth levels from the period before the Covid-19 pandemic, the pressures on the labour market still persist.

In a broad sense (economic, social and cultural), the vulnerability associated with different forms of work is a reality of the labour market. One of the most vulnerable groups on the labour market is made up of young people. This segment of the population was particularly affected by the health crisis, the employment

prospects of young people have decreased, and the unemployment rate has reached alarmingly high levels in some developing regions of Romania.

Vulnerability on the labour market can be associated with regional or economic factors, with the specifics of the local labour market or with the specifics of the management of economic agents, but also with individual or social characteristics.

Vulnerabilities on the labour market in Romania manifest differently at the level of the development regions. The poor economic performances at the level of development regions are determined by a multitude of factors, among which the structure and size of human resources can prove very important.

During the pandemic, the unemployment rate among young people differentially affected various segments of young people, the most vulnerable people on the labour market being the unskilled or low-skilled, those in the NEET category or those who practiced informal work, as well as young women.

Analysis of macro-economic indicators (unemployment, employment and vulnerable employment) depending on gender, age and level of professional training and employment vulnerability indicators built on the basis of micro-economic data allow the identification and characterization of vulnerable people on the labour market at the level development regions of Romania.

1. Literature review

"Vulnerable populations" are defined by the International Labour Organization (ILO) as those in need of social protection and social services. This definition intersects with the broader concept of 'vulnerability' which focuses on the degree of poverty (or risk of poverty) and informal work. In this context, vulnerable groups include women (those with health care, childcare and employment problems) and children, older people (especially those with health and well-being problems), but also people with disabilities (whether they need medical assistance, or with problems related to access to the labour market) who are at high risk of poverty.

In the study "Integrating Social Services for Vulnerable Groups: bridging sectors for better service delivery" developed by the OECD in 2015, vulnerable groups are defined similarly to the IOM definition and the extent of the need for multiple support services for families in poor households is emphasized, children, young people, people with mental health problems, the homeless and the frail elderly.

The problem of employment vulnerability is one of the most debated in specialized literature, in many papers the characteristics of vulnerabilities and their interdependencies are analyzed, as well as the important role that the position of people on the labour market, or outside it, can play in the size and structure of vulnerable groups.

Some authors (Fernandez et al., 2016; Sundaram et al., 2014), have developed methodologies to identify the most important employment obstacles that can prevent people from fully participating in the labour market. Thus, vulnerability on the labour market is not defined solely or exclusively on the basis of fixed and exogenously acquired characteristics (for example, female, elderly, migrants), but especially in

relation to a series of predefined barriers to employment (for example, education or low skills, health limitations, caring responsibilities, limited/no work experience, limited employment opportunities).

In the specialized literature, vulnerability on the labour market is usually analyzed using labour market indicators for specific groups that are known to present a high prevalence or significant barriers to adapting/remaining on the labour market: women, young people, people with of low training, elderly people, migrants and individuals in households with increased care responsibilities.

For women, in general and for young women in particular, the vulnerability of the labour market has several dimensions. Ferrant et al (2014), highlight the fact that women's vulnerability on the labour market is disproportionately linked to domestic, parental and caring responsibilities, which significantly limits their degree and intensity of participation in the labour market. At the same time, these responsibilities also limit the intensity of their job search and the accessibility of jobs. Another factor that increased women's vulnerability on the labour market (reduction of employment opportunities and salary profiles, narrowing of professional paths) is related to motherhood (Cebrián and Moreno, 2015; Arntz et al, 2017).

In their work, Elliott & Freeman (2009), consider that the most vulnerable people are the low paid, atypical, non-unionized workers, excluded from collective bargaining for employment protection rights as well as from the national insurance system.

In the specialized literature, there are many studies showing that migrants face access and discrimination issues on the labour market in general and, therefore, present greater degrees of vulnerability on the labour market even in periods of economic growth (Wood et al, 2009; Reyneri and Fullin, 2011; and Kaas and Manger, 2012). In times of recession, the vulnerability of migrants in the labour market, unemployment rates, workplace vulnerabilities (low wages, atypical contracts, over-education) among them increasing very quickly.

On an international level, the concern for young people and for the issues arising from their development, education and access to a suitable and useful profession is a constant in the 21st century and it is in a permanent dynamic.

Issues related to insufficient work experience, lack of job-related skills when entering the labour market, the nature of jobs available to new entrants to the labour market, as well as family characteristics (e.g. parents' education, previous unemployment experience) have have long been identified as key issues increasing youth labour market vulnerability (O'Reilly et al, 2015; Zwysen, 2015).

Along with the financial and health crises, the problem of NEET youth has stimulated a growing literature that has attempted to explain how employment opportunities for youth respond to business cycle fluctuations and evidence of increased precariousness (jobs with involuntary and temporary part-time work) and exclusion from the labour market (inactivity, underemployment) in times of recession and intensified competition for jobs (Bell and Blanchflower, 2015; Quintano et al., 2018; Konle-Seidl and Picarella, 2021).

2. Regional disparities of the youth labour market in the period 2019-2021

The decrease in the number of young people aged between 15-34 in Romania, as a result of negative natural growth and massive emigration for work, determined the reduction of both active and employed young population in all eight development regions of the country.

The health crisis caused the youth employment rate to decrease during 2019-2021 in almost all development regions (Figure 1), with the largest reduction being recorded in the North-East region (-11.5%) and the South-Western Oltenia (-7.4%), both for the 15-24 age group and for the 25-34 age group (these being the poorest regions of the country, with a high level of migration among young people). The Bucharest-Ilfov, Center and South-East regions were the only ones where this indicator had an increasing evolution for the 15-24 age segment and a decreasing one for the 25-34 age segment, during the pandemic (Figure 1).

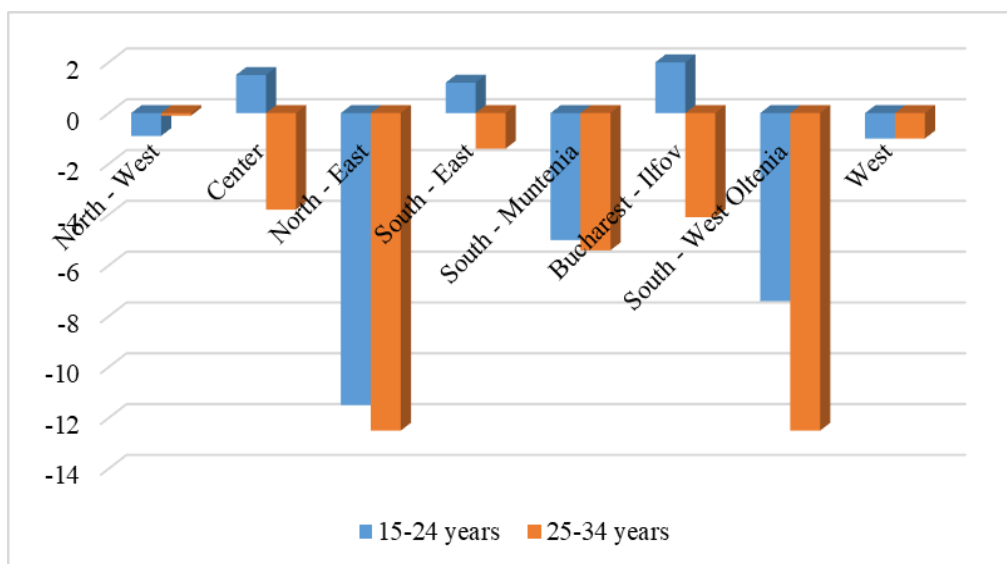

Figure 1. The employment rate of young people aged between 15-24 in 2021 compared to 2019, by development region, (%)

Data source: *TEMPO-online database*, National Institute of Statistics of Romania, www.insse.ro

For the 25-34 age segment, the employment rate had a downward trend during 2020-2021, but at the end of 2021, in all development regions this indicator failed to return to pre-pandemic values. The inter-regional differences were significant, ranging from -0.1% in the North-West region to 12.5% in the North-East and South-Oltenia regions. The impact of the pandemic on young people was stronger in rural than in urban areas (-2.7% in urban areas and -8% in rural areas, for young people aged between 25-34).

The distribution of the young population between villages and cities influences the *employment rate by medium and by gender*, the analysis of the data in Table 1 highlighting the fact that in 2021, in all development regions, lower

employment rates were recorded among women than among men and in the rural environment than in the urban one.

Table 1. Employment rate of young people aged between 25-34, by gender and medium, in Romanian development regions, in 2021 (%)

Region	25-34 years	Men	Women	Urban	Rural
North - West	81,0	84,8	71,8	87,0	72,7
Center	68,3	89,9	56,2	74,8	59,5
North - East	72,9	79,8	56,4	81,1	66,4
South - East	69,6	87,2	55,2	76,4	62,2
South - Muntenia	71,1	82,1	52,8	79,4	66
Bucharest - Ilfov	83,5	86,7	78,6	84,7	73,6
South - West Oltenia	62,6	89,1	51,9	70,8	55,2
West	72,1	72,0	57,6	76,0	65,2

Data source: *TEMPO-online database*, National Institute of Statistics of Romania, www.insse.ro

Quantifying the prevalence of different vulnerable groups in each of the situations on the labour market provides an image regarding the exposure of individuals with different characteristics to specific results of the regional labour market. Thus, the analysis of the data in Table 2 highlights the fact that inactivity is the labour market situation with the highest prevalence of young people (as would probably be expected, given the fact that many individuals in this age segment -15-24 years old-, are still included in educational programs) and this varies from 67.6% in the Southeast region to 83.2% in the West region.

However, the prevalence of unemployed youth varies from one region to another – ranging from below 3.2% in the North-West region, to 7.8% in the South-Muntenia region. The prevalence of self-employed or salaried young people is low in all regions and far below the weight of those in the "unpaid family worker" category. From the analysis of the data in Table 2, it can be concluded that in the developing regions of Romania, young people face increased risks of vulnerability on the labour market, both in terms of divestiture from the labour market (inactivity, unemployment) and regarding the precariousness of the labour market.

Table 2. Prevalence of women and the youth (aged 15-24) in different labour market statuses, (2021)

Regions	Economically active persons		Economically inactive persons	Status in employment, of which:		
	Employed	Unemployed		Employee	Self-employed	Contributing family worker
<i>Youth</i>						
North - West	20.4	3.2	76.4	4.5	5.3	22.2
Center	17.9	4.9	77.2	4.5	6.8	26.5
North - East	26.0	6.4	67.6	7.8	4.5	23.3
South - East	25.2	5.7	69.1	6.7	5.1	32.6

Regions	Economically active persons		Economically inactive persons	Status in employment, of which:		
	Employed	Unemployed		Employee	Self-employed	Contributing family worker
South - Muntenia	23.1	7.8	69.1	6.2	6.8	18.2
Bucharest - Ilfov	20.9	3.9	75.2	3.3	2.5	-
South - West Oltenia	17.1	7.2	75.7	4.2	4.2	16.5
West	11.9	4.9	83.2	2.9	1.9	14.5
<i>Youth women</i>						
North - West	15.5	2.1	82.4	3.9	5.4	11.7
Center	10.9	3.1	86.0	3.5	3.2	-
North - East	22.5	4.9	72.6	8.2	4.2	15.5
South - East	17.3	4.3	78.4	6.1	3.8	16.7
South - Muntenia	16.4	7.2	76.4	5.6	4.9	15.2
Bucharest - Ilfov	19.5	3.0	77.5	3.1	-	-
South - West Oltenia	12.4	5.5	82.1	3.6	1.7	11.0
West	8.0	3.1	88.9	2.1	2.9	17.1

Source: processing by the author based on the Labour force in Romania, employment and unemployment statistics, in the year 2021, of the National Institute of Statistics of Romania

Analysis of the data in Table 2 regarding young women highlights the fact that they are disproportionately overrepresented in the inactivity categories and underrepresented mainly in the independent activities category. The variations from one region to another regarding the prevalence of women in inactivity are between 72.6% in the North-East region and 88.9% in the West region. Regarding independent activities, the regional values vary between 1.7% and 5.4%, while for full-time employment they vary between 8% and 19.5%, and for the Contributing family worker category the values are between 11.0 (in the South- West Oltenia) and 16.7% (in the South-East region).

For the 25-34 age group, employment is the labour market status with the highest prevalence among young people – as expected, given the fact that the vast majority of them are graduates of some form of education (Figure 2). Also, there are significant variations between regions, the prevalence of young people in the state of employed persons varying from 62.6% in the South-West Oltenia region to 83.5% in the Bucharest-Ilfov region. For young women, employment is below that of young men in all development regions and has values from 52.8% in the Center region to 78.6% in the Bucharest-Ilfov region (Figure 2).

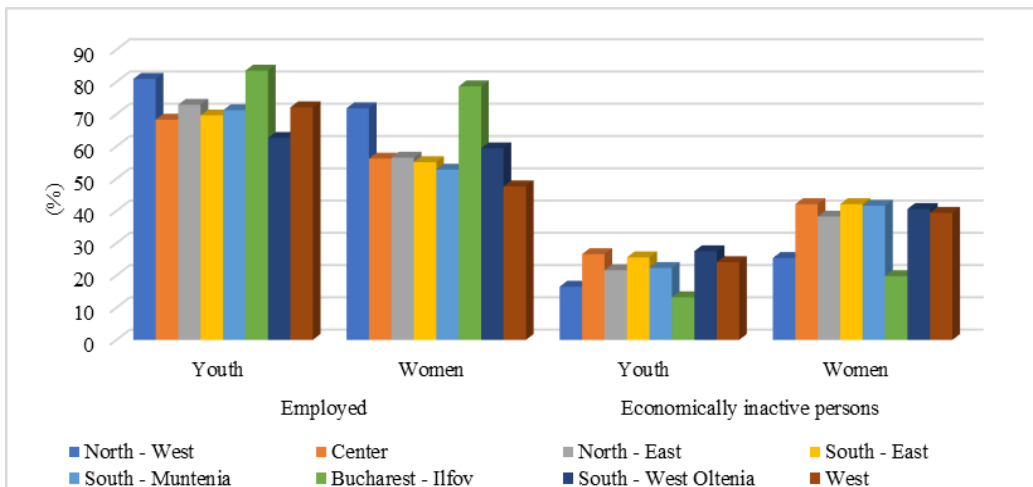

Figure 2. Prevalence of women and the youth (aged 24-34) in different labour market statuses, in 2021

Source: processing by the author based on the Labour force in Romania, employment and unemployment statistics, in the year 2021, of the National Institute of Statistics of Romania

Even if the level of inactivity is much lower for this age segment, however, the prevalence of women in inactivity ranges from 19.8% in the Bucharest-Ilfov region to 42.1% in the Center and South-East regions and is higher than that of men, which varies between 13.2% (in the Bucharest-Ilfov region) and 27.5% (in the Southwest Oltenia region).

Characteristic for this category of young people is the fact that the population structure according to professional status has a higher prevalence than the 15-24 age segment, for each category separately.

The health and economic crisis had a different impact on the unemployment rate in the development regions of Romania. In the Center, South-Muntenia, North-East, South-West Oltenia and West regions, the unemployment rate among young people aged between 15-24 decreased, the impact of the crisis being felt only in 2021 (Figure 3). The Central Region is the one where the unemployment rate among this population segment had a decreasing trend during the analyzed period, but in the West, South-West Oltenia, South-East and North-East Regions, it recorded significant increases (Figure 3).

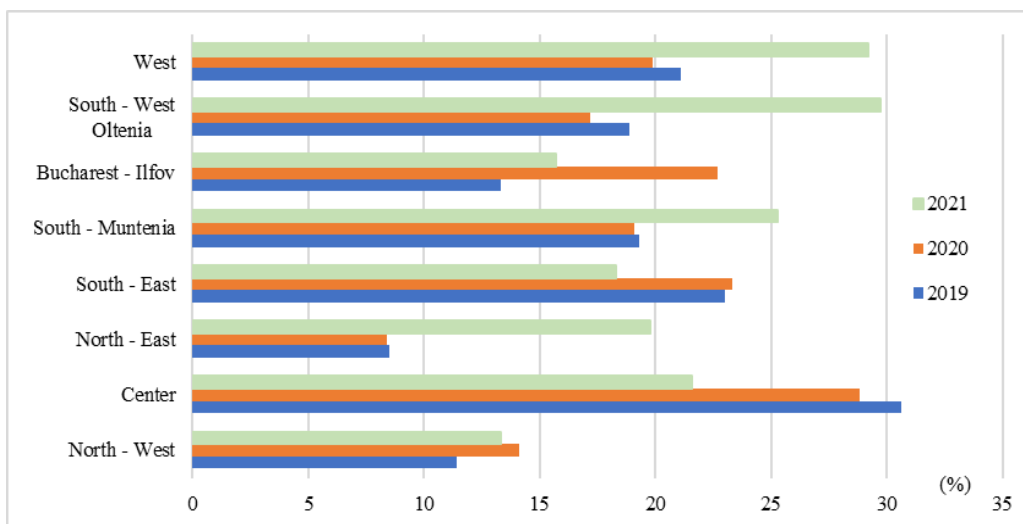

Figure 3. The evolution of the unemployment rate in the development regions
Data source: *TEMPO-online database*, National Institute of Statistics of Romania, www.insse.ro

For the 25-34 age group, the year 2020 meant an increase in the unemployment rate in all development regions, ranging from 0.5 pp (in the North-West region) to 2.4 pp in the South-Muntenia region.

The gender gap in the youth unemployment rate highlights significant differences between the development regions (Figure 4), varying between +4.3 pp in the Bucharest-Ilfov region and -8.1 pp in the South-Muntenia region, for the population aged between 15-24 years, and for the 25-34 years old segment, between +6.5 pp in the Center region and -2.5 pp in the North-East region.

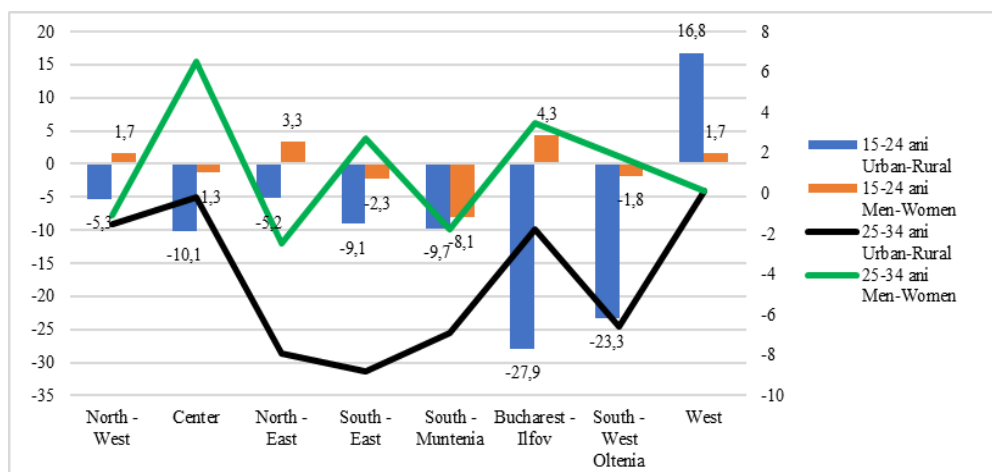

Figure 4. The gap between the unemployment rate by sex and urban/rural area, in 2021

Data source: *TEMPO-online database*, National Institute of Statistics of Romania, www.insse.ro

Characteristic for the rural environment is a high level of unemployment compared to the urban environment in all development regions of Romania, with the exception of the West region, the biggest difference being recorded in the Bucharest-Ilfov region (-27.9 pp.) and in the South- West Oltenia (-23.3 pp) (Figure 4). For the 25-34 age group, the unemployment rate in rural areas was higher than in urban areas, but the differences are slightly smaller than for the young population in the 15-24 age group.

3. Vulnerabilities on the youth labour market at the level of the development regions of Romania

The vulnerability associated with different forms of work is a reality of the labour market, even when the "rules of the game" are respected. Among the most significant vulnerabilities on the labour market can be mentioned:

➤ *Gender differences:* in the development regions of Romania, as well as at national level, gender inequalities are still manifesting, especially in the labour market, where women are found in greater numbers in the lower paid sectors and less in positions with decision-making power . At the regional level, in the year 2021, by the activities of the national economy, women were significantly more numerous in Education and Health and Social Assistance. In other sectors: Wholesale and retail trade; Repair of motor vehicles and motorcycles; Hotels and Restaurants; Financial Intermediation and Insurance; Public Administration and Defense; Social Insurance from the Public System; Performance, Cultural and Recreational Activities, they slightly exceeded the number of men, in most regions.

The share of women aged 15-24 is higher than that of men in the Agriculture sector only in the North-East, South-Muntenia and South-West Oltenia regions, and in the Services sector only in the North-East region (Table 3). women aged between 25-34 are also underrepresented by development regions, in the Agriculture sector exceeding the share of men only in the South-East region, in Industry only in the North-West region, and in the Services sector in the Center and Bucharest regions-Ilfov (Table 3).

Table 3. Structure of youth employment by groups of age, regions, gender and activity sectors of the national economy

	15-24 years			25-34 years				
		Agri- culture	Industry and con- structions	Ser- vices		Agri- culture	Industry and con- structions	Ser- vices
North - West	Men	8.3	7.4	3.1	Men	17.9	23.5	27.8
	Women	8.0	6.1	3.1	Women	14.4	25.5	25.4
Center	Men	10.2	4.8	5.6	Men	22.4	21.7	21.2
	Women	6.9	4.1	3.0	Women	15.3	13.6	23.8
North - East	Men	9.4	6.6	8.4	Men	17.7	21.9	28.2
	Women	9.5	6.1	9.0	Women	13.6	13.1	23.6
	Men	11.0	6.7	7.8	Men	18.6	18.9	21.8

South - East	Women	9.9	5.1	6.4	Women	20.9	17.3	19.1
South - Muntenia	Men	5.9	6.7	6.9	Men	19.6	22.1	19.8
	Women	9.1	4.8	5.9	Women	11.2	16	19.2
Bucharest - Ilfov	Men	15.7	1.2	4.0	Men	21.9	18.5	26.1
	Women	-	1.2	3.3	Women	20.6	18.1	26.6
South - West Oltenia	Men	7.8	4.6	5.4	Men	17	16.7	22.8
	Women	7.9	3.3	3.4	Women	13.8	14.1	19.1
West	Men	4.0	3.4	3.3	Men	14	25.6	25.8
	Women	8.5	2.9	1.6	Women	13.7	22.7	24.3

Source: processing by the author based on the Labour force in Romania, employment and unemployment statistics, in the year 2021, of the National Institute of Statistics of Romania

According to the data provided by the National Institute of Statistics, in 2020, young women earned on average 4 percentage points less than men. The smallest differences in terms of average monthly net nominal salary earnings between genders were found in the North-East region (0.62 pp) and the biggest differences in remuneration between women and men were identified in the West region (9.61 pp).

➤ Another vulnerable group on the labour market is the *NEET youth*. This is due to the risk of "scarring effects", as well as the negative effects on the future results of the labour market, both for the individual and for the community and society to which he belongs. The health crisis has caused the rate of NEET youth to increase significantly at the national and regional level. In 2021, for the 15-24 age group, at the regional level, the NEET rate ranged from 10.3% in the Bucharest-Ilfov region to 23.6% in the Center region. Significant regional differences in the NEET rate were also recorded among young people aged between 25-34, with a maximum of 29.3 pp in the Center region and a minimum of 14.6 pp in the Bucharest-Ilfov region. Eurostat statistics indicate that the NEET rate among young women was higher than among men, both nationally and regionally, with the exception of the Bucharest-Ilfov region.

➤ The greatest vulnerability of the labour market for young people is *informal work*. In addition to the rather low level of economic development of the developing regions, the high prevalence of informal work among young people is also due to: i) the low level of education; ii) their functional illiteracy (thus constituting a severe obstacle in finding a job in the formal sector), iii) the reduced or non-existent level of a professional qualification; iv) high unemployment among young people; etc. In the context of the 2020 crisis, the number of the informally employed young population decreased faster than the formally employed population, a fact that confirmed the vulnerability of this form of activity. Characteristic for all development regions of Romania is the high prevalence of undeclared work of young people, especially in the sectors of: construction, trade, hotel industry, transport and services.

Conclusion

The Covid-19 crisis has severely affected the labour market worldwide, with stronger negative effects on young people than on other age groups.

The comparative analysis of the main indicators of the youth labour market at the level of the development regions of Romania showed that:

- the biggest reduction in the youth employment rate, during the pandemic, occurred in the North-East (-11.5%) and South-West Oltenia (-7.4%) regions;
- in 2021, in all development regions there were lower employment rates among women than among men and in rural areas than in urban areas;
- inactivity is the status on the labour market with the highest prevalence of young people aged between 15-24 (they are still included in study programs) and it varies from 67.6% in the South-East region to 83.2% in the region West;
- the prevalence of young people who work on their own account or are employees is low in all regions and far below the weight of those in the "unpaid family worker" category;
- young women are disproportionately overrepresented in the categories of inactivity and underrepresented mainly in the independent activities category (variations from one region to another regarding the prevalence of women in inactivity range from 72.6% in the North-East region to 88.9% in the West region , and for independent activities, the regional values vary between 1.7% and 5.4%);
- for the 25-34 age group, employment is the labour market status with the highest prevalence of young people with significant variations between regions, from 62.6% in the South-West Oltenia region to 83.5% in the Bucharest-Ilfov region.
- the employment rate of young women in the 25-34 age group is below that of young men, in all development regions;
- the gender gap in the youth unemployment rate highlights significant differences between the development regions, varying between +4.3 pp in the Bucharest-Ilfov region and -8.1 pp in the South-Muntenia region, for the population aged between 15-24 years, and for the segment 25-34 years, between +6.5 pp in the Central region and -2.5 pp in the North-East region.
- at regional level of the labour market in Romania, as well as at the national level, gender inequalities are still manifested, women being found in greater numbers in the lower paid sectors and less in positions with decision-making power.

The health crisis caused the NEET rate of young people to increase significantly at the national and regional level, and in 2021, for the 15-24 age group, the highest value being recorded in the Center region (23.6%). Significant regional differences in the NEET rate were also recorded among young people aged between 25-34, with a maximum of 29.3 pp in the Center region and a minimum of 14.6 pp

in the Bucharest-Ilfov region. Gender inequality is also noticeable in this indicator, the NEET rate among young women being higher than that of men in all development regions (with the exception of the Bucharest-Ilfov region).

The Covid-19 pandemic, through the measures adopted by the governments to reduce the spread of the virus, determined a rapid reduction in the number of the young population employed informally compared to the population employed formally, a fact that confirmed the vulnerability of this sector. Characteristic for all development regions of Romania is the high prevalence of undeclared work of young people, especially in the sectors: construction, trade, hotel industry, transport and services.

The increase in vulnerabilities on the labour market increases the risk of social exclusion, the illiteracy rate, unemployment, lowers life expectancy, social cohesion, etc.

The process of reducing the gaps between developed areas and those left behind is a long-term one and is carried out in small steps. Even if, after the health crisis, slight economic growth was recorded in each of Romania's development regions, which led to the reduction to some extent of the pressures on the labour market and implicitly of the vulnerability of employed people, nevertheless the gaps between them continue to have high values.

References

- An update on the youth labour market impact of the COVID-19 crisis*, Statistical Brief, ILO, June 2021, <https://www.ilo.org>
- Arntz, M., Dlugosz, S. and Wilke, R.A.. (2017). The sorting of female careers after first birth: A competing risks analysis of maternity leave duration. *Oxford bulletin of economics and statistics*, 79(5), 689-716, <https://research-api.cbs.dk>
- Bell, D. N. F., & Blanchflower, D. G. (2015). Youth unemployment in Greece: measuring the challenge. *IZA Journal of European Labour Studies*, 4(1), 1-25, <https://izajoels.springeropen.com>
- Cebrián, I. and Moreno, G. (2015). The effects of gender differences in career interruptions on the gender wage gap in Spain. *Feminist Economics*, 21(4), pp.1-27, <https://www.tandfonline.com>
- Chaykowski, R. (2005). Non-standard work and economic vulnerability, *Vulnerable workers series*, no. 3/2005, Canadian Policy Research Networks, <https://policycommons.net>
- Covid-19 Effects on European Youth: Employment and NEETs*, (2021), <https://youthnetworks.net>
- Elliott, K.A. and Freeman, R.B. (2003). Can labour standards improve under globalization? *Washington, D.C.: Institute for International Economics*, <https://scholar.harvard.edu>

- Fernandez, R., Immervoll, H., Pacifico, D., Thévenot, C. (2016). Faces of Joblessness: Characterising Employment Barriers to Inform Policy, May 2016, *IZA Journal* DP No. 9954, <https://www.iza.org>
- Ferrant, G., Pesando, L.M. and Nowacka, K. (2014). Unpaid Care Work: The missing link in the analysis of gender gaps in labour outcomes. *OECD Development Centre*. <http://www.oecd.org>
- Kaas, L. and Manger, C. (2012). Ethnic discrimination in Germany's labour market: a field experiment. *German economic review*, 13(1), 1-20, <https://onlinelibrary.wiley.com>
- Kelly, E., & McGuinness, S. (2015). Impact of the Great Recession on unemployed and NEET individuals' labour market transitions in Ireland. *Economic Systems*, 39(1), 59-71, <https://www.sciencedirect.com>
- Konle-Seidl, R., Picarella, F. (2021). *Youth in Europe: Effects of COVID-19 on their economic and social situation*, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies Directorate-General for Internal Policies, <https://www.europarl.europa.eu>
- O'Reilly, J., Eichhorst, W., Gábos, A., Hadjivassiliou, K., Lain, D., Leschke, J., McGuinness, S., Kureková, L.M., Nazio, T., Ortlieb, R. and Russell, H. (2015). Five characteristics of youth unemployment in Europe: Flexibility, education, migration, family legacies, and EU policy. *Sage Open*, 5(1), p.2158244015574962, <https://journals.sagepub.com>
- OECD (2015). Integrating Social Services for Vulnerable Groups: bridging sectors for better service delivery, *OECD Publishing*, Paris., <https://www.oecd.org>
- Quintano, C., Mazzocchi, P., & Rocca, A. (2018). The determinants of Italian NEETs and the effects of the economic crisis. *Genus*, 74(1), 5, <https://genus.springeropen.com>
- Reyneri, E. and Fullin, G. (2011). Labour market penalties of new immigrants in new and old receiving West European countries. *International Migration*, 49(1), 31-57, <https://onlinelibrary.wiley.com>
- Sundaram, R., Hoerning, U., De Andrade Falcao, N., Millan, N., Tokman, C., and Zini, M. (2014). Portraits of Labour Market Exclusion, *The World Bank*, <https://openknowledge.worldbank.org>
- Wood, M., Hales, J. Purdon, S. Sejersen, T. and Hayllar, O. (2009). A Test for Racial Discrimination in Recruitment Practice in British Cities, Department for Work and Pensions *Research Report* No. 607. <https://www.bollettinoadapt.it>
- Zwysen, W., (2015), The effects of father's worklessness on young adults in the UK. *IZA Journal of European Labour Studies*, 4(1), 2, <https://izajoels.springeropen.com>

PROTECȚIA SOCIALĂ A FAMILIILOR VULNERABILE ÎN ROMÂNIA: ADECVARE ȘI EFICIENȚĂ

Daniel ARPINTE,
Cercetător Științific II,
Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română, România
<https://orcid.org/0000-0002-7305-8065>, arpinte@gmail.com
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.4>

Summary

Romania has the highest rates of poverty among children and some categories of families (in particular the single-parent families, families with three or more children, Roma families) but it has, at the level of the EU countries, the lowest budget allocations for the social protection of the family and the child. Demographic decline adds to the main long-term risks, with the most recent projections for 2050 being more pessimistic than those made in past decades. The analysis tries to identify to what extent the current family policies can respond to societal challenges regarding family protection, can contribute to increasing the quality of life of families and, implicitly, to reducing demographic decline. The most vulnerable categories of families will also be identified and the types of support available or planned to be implemented will be identified, from the perspective of adequacy to the needs of these families. Both existing programs and those to be implemented in the medium term, especially through the National Recovery and Resilience Plan, are considered, from the perspective of their relevance and potential impact. Eurostat and INS data are used, secondary data from previous research projects, but also administrative data from central public institutions that implement programs or projects for families or children. Another component of the analysis concerns the strategies and action plans at the level of ministries and other central structures relevant to the family field, from the perspective of the adequacy of the programs or interventions proposed in relation to the main challenges of family protection.

Keywords: public policies for families, demographic policies, vulnerable families, social inclusion.

JEL: H53, I38.

UDC: 364.652(498)

Introducere

Politicile familiale în UE au cunoscut o schimbare semnificativă în ultimele decenii, cu o diversificare a formelor de suport, care țin seama de diversitatea tipurilor de familii și a nevoilor acestora (Gauthier, 2002). Totuși, în pofida unei aparente adecvări la nevoile familiilor, luând în considerare dinamica și structura acestora, politicile familiale au un impact neglijabil în privința stopării declinului fertilității (Gauthier, 2002; Olivetti & Petrongolo, 2017), efecte net pozitive fiind observate pentru investițiile în educația timpurie a copiilor și în serviciile de îngrijire a copiilor (Olivetti & Petrongolo, 2017). Efectul pozitiv asupra fertilității nu se

reduce la investiția într-un set limitat de forme de suport, ci este susținut de o largă varietate de politici, de la cele de locuire, de sănătate sau de educație, cu mențiunea că politicile de locuire și cele de îngrijire a copilului (Lui & Cheung, 2021) se disting ca eficiență. O altă tendință observată începând cu 2000 este creșterea fertilității în țările cu rată ridicată a femeilor pe piața muncii (Matthias et al., 2022), cu mențiunea că autorii subliniază importanța suportului pentru cariera profesională, adăugând politicilor specifice pentru familie și normele sociale favorabile și flexibilitatea pieței muncii.

Politicile pentru familie s-au identificat cu formele incipiente de politici sociale și cu un set restrâns de forme de suport care au vizat în mod explicit familia (Ursel, 1993), cu premisa că statul trebuia să susțină familia în perioade cu risc ridicat de vulnerabilitate sau în situații de criză (Baker & Tippin, 1999). Însuși conceptul de politici familiale s-a cristalizat de la forme asimilate tuturor politicilor sociale (Zimmerman, 1979), la politici care au vizat declinul fertilității sau reducerea diferențelor de gen pe piața muncii (Kamerman & Kahn, 1997). Kamerman și Kahn au propus (1978), de altfel, distincția între politici implicite și cele explicite pentru familie. Evoluția politicilor pentru familie a fost accelerată și de schimbările semnificative în dinamica și structura familiei (Gauthier, 2002), cu o serie de elemente comune pentru politicile familiale ale statelor EU, dar divergente în esență.

România se confruntă cu o scădere semnificativă a fertilității și un flux crescut al emigrației, reflectate într-o scădere accelerată a populației, cu proiecții care arată că în 2050 România va mai avea doar 15 milioane de locuitori cu o ipoteză a ratei fertilității de 2,1 sau la 14 milioane dacă rata fertilității va fi de 1,5 (INSSE, 2012). Un nou înființat Minister al Familiei, Tineretului și Egalității de Șanse (MFTES) arată deschiderea pentru extinderea și consolidarea politicilor pentru familie. Totuși, politicile pentru familie, așa cum arată analiza din secțiunea următoare, sunt slab reprezentate în documentele strategice relevante.

Articolul are ca obiective analiza politicilor publice pentru familie, așa cum se reflectă în documentele strategice naționale relevante, și analiza politicilor destinate celor mai vulnerabile familii, în mod particular a beneficiilor pentru cele mai vulnerabile familii.

Cadrul strategic pentru politicile familiale din România

Analiza a avut în vedere principalele planuri strategice în vigoare și care includ măsuri pentru familie și copil. Trei tipuri de documente au fost luate în considerare: documentele strategice cu caracter general (Strategia națională pentru dezvoltarea durabilă a României 2030 și Planul de Guvernare 2021 – 2024 și Planuri Strategice Instituționale ale Ministerelor), strategiile sectoriale (Strategia Națională a Locuirii 2022-2050, Strategia Națională privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități „O Românie echilibrată” 2022-2027, Strategia națională privind promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și prevenirea și combaterea violenței domestice pentru perioada 2021-2027, Strategia națională privind incluziunea socială și reducerea sărăciei pentru perioada 2022 – 2027, Strategia pentru protecția și promovarea drepturilor copilului 2022-2027 “Copii protejați, România sigură”, Strategia națională pentru ocuparea forței de muncă 2021

– 2027, Strategia națională împotriva traficului de persoane pentru perioada 2018-2022) și documentele care guvernează utilizarea instrumentelor de finanțare europene (Programul Operațional Incluziune și Demnitate Socială 2021-2027, Programul Operațional Educație și Ocupare 2021-2027, Programul Operațional Creștere Inteligentă, Digitalizare și Instrumente Financiare 2021-2027, Programul Operațional Sănătate 2021-2027 și Planul Național de Redresare și Reziliență).

Strategia națională pentru dezvoltarea durabilă a României 2030 este unul dintre cele mai importante documente strategice, atât din perspectiva obiectivelor asumate și care vizează atât politicile familiale explicite, cât și cele implicite (Bogensneider, 2003; Kamerman & Kahn, 1978), cu impact semnificativ asupra familiilor, cât și din perspectiva orizontului de timp, România stabilind țintele specifice pentru obiectivele de dezvoltare durabilă pentru o perioadă de 12 ani. Totuși, deși strategia evidențiază o serie de probleme care implică un suport semnificativ în direcția susținerii familiei, fiind menționate scăderea natalității și emigrarea unei părți semnificative din populația activă, aflată la vârsta reproducerii, măsurile sunt foarte vag definite și doar pentru orizontul de timp 2020, familia lipsind cu desăvârșire din țintele pe care strategia le stabilește pentru 2030. Pentru 2020 sunt menționate o serie de măsuri cu caracter punctual, cu un foarte slab potențial de impact la nivel societal (ex. campanii de informare, măsuri de flexibilizare a forței de muncă etc.).

Programul de guvernare 2021 – 2024 al Coaliției pentru reziliență, dezvoltare și prosperitate⁴⁰, este singurul document strategic care admite necesitatea unor politici pentru familie care să se adreseze principalelor provocări cu care se confruntă România. Programul de guvernare menționează faptul că stimularea natalității prin susținerea familiei lor este o prioritate pentru Guvern și reiterează faptul că „statul trebuie să-și asume un rol important în sprijinirea tinerilor, pentru ca aceștia să poată face față provocărilor financiare sociale pe care le presupune întemeierea unei familii și creșterea copiilor, prin măsuri concrete care să ofere ajutor familiilor și să conducă la creșterea ratei natalității.” Contrar acestei intenții, strategiile sectoriale relevante pentru perioada următoare nu includ măsuri specifice care să contribuie la creșterea natalității sau la susținerea familiilor tinere în direcția creșterii natalității propusă de programul de guvernare ca prioritate. Deși există măsuri sau politici implicite care pot susține indirect la creșterea natalității, nu se poate vorbi de o politică coerentă și susținută în acest sens. Totuși, în Programul de guvernare sunt menționate, la obiectivele de investiții programate pentru perioada 2021 – 2024, o serie de măsuri care susțin o direcție de acțiune propuse în strategiile sectoriale, așa cum este și cazul Strategiei Naționale pentru Ocuparea forței de muncă 2021 – 2027, în mod particular a Direcției de acțiune 1.4, respectiv „Reducerea disparității de gen privind ocuparea forței de muncă”, cu măsuri care vizează asigurarea echilibrului dintre viața profesională și cea de familie a femeilor angajate, dar și reducerea disparităților de

⁴⁰ prevăzut în anexa nr. 2 la Hotărârea Parlamentului României nr. 42/2021 pentru acordarea încrederii Guvernului, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I., nr. 1122 din 25 noiembrie 2021.

gen pe piața muncii. În acest sens, Programul de guvernare propune implementarea programului național de construcție de creșe, cu 200 de solicitări de la autoritățile locale înregistrate și cu proceduri de lansare achiziție publice pentru 138 de obiective de investiții. Programul de guvernare nu menționează câte dintre aceste obiective de investiții sunt în mediul rural, unde nu există suficiente servicii pentru supravegherea și îngrijirea copiilor cu vârsta ante-preșcolară. O altă măsură inclusă în Programul de guvernare 2021-2024 este flexibilizarea și simplificarea exercitării profesiei de bonă pentru accesul mai facil al familiilor la servicii de îngrijire și supraveghere a copilului pe timp de zi. Astfel, Guvernul a aprobat modificarea și completarea Legii nr. 167/2014 privind exercitarea profesiei de bonă. Totodată, modificarea mai prevede faptul că serviciile de bonă nu mai sunt supuse controlului inspecției sociale, ne mai fiind aplicabile prevederile Legii 197/2012 privind asigurarea calității serviciilor sociale. În cazul familiilor vulnerabile, Programul de guvernare propune implementarea venitului minim de incluziune (VMI), dar și majorarea beneficiilor bazate pe testarea mijloacelor, o măsură menționată fiind cea a creșterii indicelui social de referință. Valoarea acestuia pentru 2022 este puternică erodată, având în vedere faptul că în perioada 2012-2022 ISR nu a fost modificat. Măsura se află deja în implementare, cu o serie de modificări, inclusiv prin majorarea cuantumului și a conectării VMI la sistemul de servicii. Se estimează astfel, o dublare a bugetului pentru 2024, comparativ cu alocarea estimată pentru întreg anul 2022. Programul de guvernare sintetizează și măsuri care sunt planificate în documentele strategice care reglementează instrumentele europene de finanțare, dar mai ales a politicilor propuse de Ministerul Familiei, Tineretului și Egalității de Șanse. Este dificil de estimat impactul cumulului de beneficii pentru familiile care ar putea primi simultan sau succesiv o serie de astfel de beneficii și nu este clară finalitatea acestui suport. Trebuie menționat faptul că doar o mică parte dintre aceste măsuri au fost implementate anterior la nivel local sau au fost aduse în discuția publică ca forme de suport care ar putea fi acordate la nivel local, respectiv la nivelul municipiului București, dar fără o analiză clară a impactului, dar mai ales a efectelor perverse pe care aceste beneficii le pot genera (ex. Creșterea prețurilor locuințelor în cazul creditelor subvenționate, creșterea prețurilor automobilelor cu număr mare de locuri subvenționate etc.). Măsurile nu sunt analizate nici din perspectiva disparităților regionale, a disponibilității serviciilor specifice care sunt vizate, în special a celor care privesc dezvoltarea de noi servicii, în special în mediul rural. Cele mai multe măsuri sunt definite ca simplă intenție, fără indicatori care să arate cât își propune să realizeze programul de guvernare până în 2024. Nu în ultimul rând, Ministerul Familiei, Tineretului și Egalității de Șanse se află încă în proces de organizare și de integrare a autorităților și agențiilor cu atribuții specifice pentru domeniul familiei, fiind foarte puțin probabil ca în orizontul de timp pe care programul de guvernare îl vizează să poată fi implementate măsurile propuse.

Planurile Strategice Instituționale 2018-2022, realizate ca urmare a unui acord de asistență tehnică încheiat de Secretariatul General al Guvernului (SGG) cu Banca Mondială (BM), au fost elaborate pornind de la strategiile sectoriale, acolo unde au fost disponibile, și au integrat proiectele sau programele pe care ministerele

le implementează în mod curent. PSI-urile sunt abordate ca exerciții de planificare strategică efectuate la fiecare patru ani, dar cu planuri care se ajustează anual prin stabilirea de noi ținte, în funcție de rezultatele obținute anterior. Chiar dacă viziunea, obiectivele strategice și obiectivele de program sunt neschimbate, țintele se modifică în funcție de ce elemente de context influențează implementarea PSI, dar și funcție de alocările bugetare disponibile, acesta fiind elementul central al PSI, furnizarea unei proiecții asupra alocării resurselor pentru o perioadă de trei ani, astfel încât alocările bugetare să se realizeze pe criterii de performanță. Totuși, se remarcă faptul că PSI-urile au o abordare conservatoare, fiind rezultatul compilării unor măsuri pentru care există un grad ridicat de certitudine cu privire la implementare. Scopul pentru care au fost elaborate aceste PSI-uri nu este fezabil, în condițiile în care planificarea multianuală a bugetelor la nivelul instituțiilor publice și evaluarea programelor implementate de acestea pe criterii de performanță nu sunt posibile.

Strategiile sectoriale se plasează pe un continuum al importanței și numărului de măsuri pentru familie, de la strategii care abordează în mod punctual o serie de categorii de familii, așa cum este cazul strategiei pentru drepturile persoanelor cu dizabilități sau a celei privind promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și prevenirea și combaterea violenței domestice, până la strategii cu măsuri cheie.

Strategia Națională a Locuirii 2022 – 2050⁴¹ este una dintre cele mai importante strategii din perspectiva impactului pentru familie. Strategia identifică o serie de provocări privind accesul tuturor la locuințe, România înregistrând una dintre cele mai acute lipse de locuințe din Europa, mai accentuată în zonele urbane. Documentul evidențiază faptul că România este țara cu cea mai mare rată de deprivare de locuințe de la nivel european, cu puternice inegalități și deprivare severă, în special în ceea ce privește aglomerările urbane, cu insule ale sărăciei sau comunități segregate spațial.

Documentele strategice care guvernează instrumentele financiare europene includ mai multe direcții și priorități de finanțare relevante pentru tematica politicilor familiale, cel mai important fiind Planul Național de Redresare și Reziliență al României (PNRR), atât din perspectiva resurselor alocate, cât și al măsurilor propuse pentru familie. PNRR nu are o componentă care să se adreseze familiei din perspectiva priorităților societății, fie pentru asigurarea unor forme de protecție socială eficiente pentru acestea, ori ca răspuns la principalele provocări cu care se confruntă România, așa cum este rata scăzută a natalității care, împreună cu o pondere ridicată a populației care migrează pentru muncă în afara României, conduc la o scădere demografică accentuată a populației rezidente și o creștere a ponderii populației vârstnice în total populație. Deși aceste modificări demografice sunt semnificative, planul nu include măsuri specifice care să se adreseze acestor provocări, ci propune intervenții cu efect limitat, incerte cu privire la modificările pe termen lung. Sunt vizate în mod particular îmbunătățirea condițiilor de viață ale familiilor, prin investiții în infrastructură, locuire sau prin măsuri care au ca scop

⁴¹ Actul normativ pentru aprobarea Strategiei Naționale a Locuirii a fost supus dezbaterii publice în data de 21.04.2022, la data redactării raportului de față, nu a fost încă aprobat

creșterea nivelului de trai, prin facilitarea accesului pe piața muncii sau prin beneficii sociale mai eficiente și servicii de asistență socială accesibile și de calitate. De asemenea, reformele propuse par a susține parțial direcțiile de acțiune planificate în cadrul strategiilor sectoriale. PNRR nu reușește să acopere larga varietate a măsurilor din strategiile sectoriale și care sunt relevante pentru familie. Spre exemplu, în strategia pentru locuire sunt propuse măsuri de la îmbunătățirea condițiilor de locuire pentru grupurile vulnerabile care locuiesc în așezări informale, până la măsuri care vizează creșterea calității locuirii, inclusiv prin investiții în infrastructură. În cazul PNRR, domeniul locuirii se regăsește printr-o serie de investiții punctuale în extinderea sistemelor de canalizare și rețele de apă potabilă, în special în mediul rural, și renovarea energetică a clădirilor rezidențiale multifamiliale, efort care poate fi apreciat ca fiind modest și limitat în raport cu provocările pe care le identifică strategia pentru locuire și pentru care stabilește măsurile aferente în planul de acțiune.

Numărul mare de strategii prezintă un risc important, respectiv cel al slabei coordonări între planuri. Analiza arată faptul că nu există niciun fel de coordonare, nici măcar la nivelul agențiilor care țin de același minister. În cazul Ministerului Muncii și Solidarității Sociale (MMSS), măsurile care au fost propuse la nivelul Planului Strategic Instituțional completează parțial o parte din măsurile din planurile sectoriale în vigoare, însă accentul cade pe organizarea instituțională de la nivelul MMSS, fără niciun fel de efort de a integra intervențiile pe termen lung într-un domeniu sau altul, inclusiv în cel al protecției familiei. Cu atât mai mult lipsește coordonarea între planurile strategice elaborate la nivelul altor ministere și care au componente care vizează familia. Spre exemplu, Ministerul Familiei, Tineretului și Egalității de Șanse a preluat doar tangențial parte dintre intențiile pe care le propune pentru domeniul familiei, cu mențiunea că MFTES este un minister creat în perioada elaborării sau avizării majorității strategiilor relevante care includ măsuri pentru familie. Există și foarte multe măsuri care se suprapun și pentru care nu există modalitate foarte clară asupra modului în care instituțiile intervin și contribuie la implementarea măsurii respective.

Cele mai multe direcții de acțiune și măsuri ale planurilor strategice, fie ele sectoriale sau instituționale, se referă la indivizi, cu situații în care există impact și asupra familiei, dar cu foarte puține măsuri care privesc intervenția la nivelul familiei și din perspectiva nevoilor acesteia.

Cu excepția PNRR, foarte puține planuri propun alocări financiare pentru implementarea măsurilor propuse. PSI-urile se încadrează mai degrabă în categoria unor documente care compilează activități și proiecte deja existente, cu o abordare prudentă în privința includerii unor măsuri de strategii viitoare. De altfel, PSI-urile sunt centrate pe capacitatea de planificare și de bugetare, așadar selecția direcțiilor de acțiune propuse a fost condiționată de certitudinea alocărilor bugetare.

Pentru domeniul social se remarcă faptul că, în foarte multe situații, lipsesc indicatorii de bază, așadar și cei de rezultat, elementele fără de care nu se poate realiza monitorizarea și evaluarea măsurilor propuse.

Măsurile propuse pentru familie de către diverse ministere se află pe un continuum de la măsuri care se implementează și asupra cărora există certitudinea că va fi continuată implementarea pentru orizontul de timp stabilit de planul strategic, până la măsuri care au doar un caracter de propunere, fără să existe termene de implementare sau ținte pentru perioadele vizate de planurile în cauză.

Ministerul Familiei, Tineretului și Egalității de Șanse (MFTES), ca autoritate centrală nou creată, nu reușește să se integreze, în programele deja existente, propuneri fezabile cu privire la domeniul familiei. Programul de guvernare pentru perioada 2021-2024 menționează o serie de măsuri și de programe care sunt atribuite MFTES, dar care se constituie ca o serie de propuneri care au fost testate mediatic în campaniile electorale, dar asupra cărora nu există certitudinea că sunt fezabile, mai ales într-o implementare la pachet a tuturor măsurilor propuse. De altfel, măsurile propuse de MFTES nu au putut fi incluse în cadrul PNRR, unul dintre cele mai importante instrumente care ar fi putut să asigure pe termen scurt resursele necesare politice eficiente pentru familie, ministerul fiind creat în perioada elaborării PNRR.

Cu cât orizontul de timp este mai îndepărtat, cu atât măsurile propuse sunt mai vag formulate. În cazul Strategiei naționale pentru dezvoltarea durabilă a României 2030 surprinde lipsa totală a măsurilor care privesc familia pentru țintele stabilite pentru 2030.

PNRR, unul dintre cele mai importante instrumente pentru finanțarea unor proiecte semnificative în domeniul social, și care ar putea avea impact asupra familiilor din România, nu este corelat cu strategiile sectoriale, unele dintre ele în curs de aprobare sau aprobate după finalizarea PNRR. De asemenea, structura PNRR arată că, și în eventualitatea unor ajustări ulterioare ale PNRR, nu mai sunt posibile decât suprapuneri parțiale ale direcțiilor de acțiune cu strategice sectoriale, în special cu cele mai importante strategii care ar putea viza familia, respectiv cu Strategia națională de incluziune și reducerea sărăciei și Strategia pentru protecția drepturilor copilului. Pentru ambele strategii, PNRR are un potențial limitat de a contribui la atingerea obiectivelor pe care cele două strategii și le propun. Cele două strategii sectoriale care ar putea beneficia semnificativ în urma implementării PNRR sunt Strategia națională pentru ocuparea forței de muncă 2021 – 2027 și Strategia națională privind promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și prevenirea și combaterea violenței domestice pentru perioada 2021-2027, ambele cu o serie de componente care ar putea genera rezultate semnificative în raport cu obiectivele pe care strategiile sectoriale le propun. De altfel, PNRR este corelat cu obiectivul general al Mecanismului de Redresare și Reziliență, care își propune să „promoveze coeziunea economică, socială și teritorială a Uniunii prin îmbunătățirea rezilienței, a nivelului de pregătire pentru situații de criză, a capacității de adaptare și a potențialului de creștere ale statelor membre, prin atenuarea impactului social și economic al crizei în cauză, în special asupra femeilor”, așadar cu obiective direct legate de piața muncii și de reducerea inegalităților de gen. Totuși, PNRR poate genera pe termen lung o serie de forme de impact pentru familiile din România, în special prin reformele și investițiile care vizează infrastructura, locuirea și creșterea nivelului de trai pentru grupurile sociale dezavantajate sau aflate în situații de risc.

Un alt element definitoriu al planurilor strategice sectoriale este faptul că sunt vizate cu precădere familiile vulnerabile sau aflate în situație de risc. Se dorește corectarea unor deficite în ceea ce privește accesul la servicii, în vederea reducerii inegalităților și a excluziunii sociale.

Protecția socială a celor mai vulnerabile familii

România are, la nivelul UE, una dintre ridicate ponderi ale familiilor aflate în risc de sărăcie sau de excluziune socială. Deși în scădere continuă din 2016, rata AROPE a fost în 2021 de 34.4%⁴², cea mai ridicată la nivelul UE27, care are o rată de 21.7% și cu 2.7 pp peste rata AROPE a Bulgariei. Rata AROPE pentru gospodăriile cu copii este mai ridicată decât rata AROPE pentru întreaga populație cu 1.0 pp, cele mai vulnerabile gospodării fiind cele monoparentale cu un copil (53.5%), gospodăriile cu trei copii (61.1%), în vreme ce rata AROPE la gospodăriile cu un singur copil și cele cu doi copii se situează sub rata AROPE pentru întreaga populație, cu 16.2 pp, respectiv 5,4 pp. Trebuie menționat că politicile pentru susținerea familiilor monoparentale sunt structural deficiente, mai ales în statele care nu facilitează în mod discriminatoriu accesul la serviciile sociale pentru acest tip de familie (Cantillon et al., 2018). Așadar, o politică demografică pentru încurajarea natalității până la un nivel mai ridicat decât cel al ratei de înlocuire ar trebui să ia în considerare vulnerabilitatea familiilor care au trei sau mai mulți copii, cu măsuri de suport atât pentru susținerea familiilor cu venituri reduse, cât și cu creșterea accesibilității și calității serviciilor sociale pentru familiile cu copii.

Secțiunea de față are în vedere doar componenta de suport pentru familiile cu venituri reduse, ca o componentă de intervenție pe termen scurt, fără a exclude importanța celorlalte tipuri de politici publice pentru familie, fie că se referă la educație, sănătate, locuire sau piața muncii. O politică centrată pe susținerea financiară a familiei, în mod particular cu beneficii bazate pe testarea mijloacelor este improprie ca soluție principală a unei politici demografice, dar poate fi o componentă importantă, în mod particular în perioadele de criză prelungită, așa cum este cea actuală. Așadar, secțiunea de față încearcă o analiză a celor două principale beneficii bazate pe testarea mijloacelor și care asigură o parte considerabilă de suport pentru familiile vulnerabile, respectiv alocația pentru susținerea familiei (ASF) și ajutorul social pentru asigurarea venitului minim garantat (VMG).

ASF și ajutorul social pentru asigurarea VMG sunt cele mai importante instrumente pentru protecția indivizilor și familiilor aflate în sărăcie extremă, însă având în vedere pragurile de eligibilitate utilizate, eficiența este în scădere. Cuantumul celor două beneficii este calculat prin raportarea la indicatorul social de referință (ISR), care are o valoare actualizată în 2022 prin raportarea la rata inflației pentru anul anterior, dar fără o compensare a erodării valorii reale pentru perioada 2012-2021, când nu a fost efectuată nicio actualizare. Totuși, în 2019, ponderea beneficiarilor de VMG a fost, pentru prima dată, apropiată de estimarea ponderii populației calculată de Banca Mondială pentru pragul sărăciei extreme, calculat la 1,9 USD la paritatea puterii de cumpărare, respectiv 1,9% față de 2,0%, cu mențiunea

⁴² Sursa datelor Eurostat [ilc_peps03n]

că rata sărăciei extreme a scăzut de la 3,8% în 2017. Trebuie menționat faptul că Banca Mondială utilizează, începând cu 2018, două alte praguri, 3,2 USD pentru țările cu venituri mici și medii și 5,5 USD pentru țările cu venituri medii superioare, categorie în care intră și România, în 2019 fiind în categoria țărilor cu venituri mari. Așadar, rata sărăciei calculată pentru pragul de 5,5 USD a fost 15,8%, pondere care indică un deficit major al acoperirii celor două beneficii bazate pe testarea mijloacelor (1,9% pentru VMG și 3,2% pentru ASF în 2019). Un alt aspect important este faptul că erodarea continuă a valorii reale a celor două beneficii a generat, în ultimii patru ani, o reducere semnificativă a numărului de beneficiari, atât pentru ASF, cât și pentru VMG, cu consecințe majore, în special pentru familiile cu copii, acestea reprezentând o categorie mai vulnerabilă decât restul populației, rata AROPE la copii fiind sensibil mai mare. În rândul familiilor vulnerabile, două categorii se disting în mod particular: familiile monoparentale și familiile cu trei sau mai mulți copii. Tendința erodării beneficiilor bazate pe testarea mijloacelor nu e o particularitate a României. În decembrie 2021, numărul beneficiarilor de ASF a fost cu aproape jumătate mai mic față de 2018, iar numărul mediu anual de familii beneficiare a fost mai mic cu o treime în 2021 față de 2018. Cu excepția anului 2020, când numărul beneficiarilor în decembrie a fost ușor mai mare (+1,5%) față de luna ianuarie, pentru ceilalți ani din intervalul 2018 – 2021 au fost înregistrate reduceri anuale de cel puțin 15% a numărului de beneficiari, cea mai mare scădere fiind înregistrată în 2019.

Tabel 1. Numărul de familii beneficiare de ASF în perioada 2018-2021

	2018	2019	2020	2021
Ianuarie	246150	206761	161035	162721
Februarie	234988	195082	162326	158738
Martie	233818	194169	162842	148372
Aprilie	232793	192249	162172	149732
Mai	228811	188636	161416	148429
Iunie	224448	184453	160050	146217
Iulie	220195	179602	155733	142871
August	209094	168200	155615	133871
Septembrie	207802	167792	155860	134639
Octombrie	206875	167446	159360	135825
Noiembrie	207197	168388	161890	137135
Decembrie	208181	169060	163462	138433
Decembrie față de Ianuarie	84.6%	81.8%	101.5%	85.1%

Sursa datelor: Agenția Națională de Plăți și Inspecție Socială (ANPIS)

Raportat la populația rezidentă totală, cei mai mulți beneficiari de ASF (totalul persoanelor din familiile care beneficiază de ASF) se aflau, în 2020, în

județele Vaslui, Botoșani, Bacău, Teleorman și Suceava, diferențele între județe fiind semnificative. Județul Vaslui avea, în 2020, aproape de 3 ori mai mulți beneficiari decât media națională (3,2%), în vreme ce Botoșani și Bacău aveau aproape de două ori mai mulți beneficiari. Cei mai puțini beneficiari se aflau în județele Hunedoara, Arad, Constanța, Cluj, Ilfov, Timiș și în București, unde ponderea beneficiarilor de ASF, raportată la media națională, a fost mai mică de jumătate.

Numărul mediu anual al familiilor beneficiare a fost, în 2021, cu aproximativ o treime mai mic față de 2018, diferența între ianuarie 2018 și decembrie 2021 fiind mai mare, ceea ce ilustrează nivelul accentuat al reducerii numărului de beneficiari de ASF. Trebuie menționat că 2020 este singurul an în care numărul de familii beneficiare de ASF nu a scăzut, numărul de beneficiari în decembrie 2020, față de ianuarie 2020 fiind ușor mai mare în cazul familiilor monoparentale și aproximativ la fel în cazul familiilor cu ambii părinți. Totuși, numărul mediu de beneficiari din anul 2020 a fost mai mic decât cel din 2019, atât din cauza faptului că în ianuarie 2020 numărul de beneficiar a fost sensibil mai mic decât în decembrie 2019, cât și din cauza fluctuațiilor lunare de pe parcursul anului 2020.

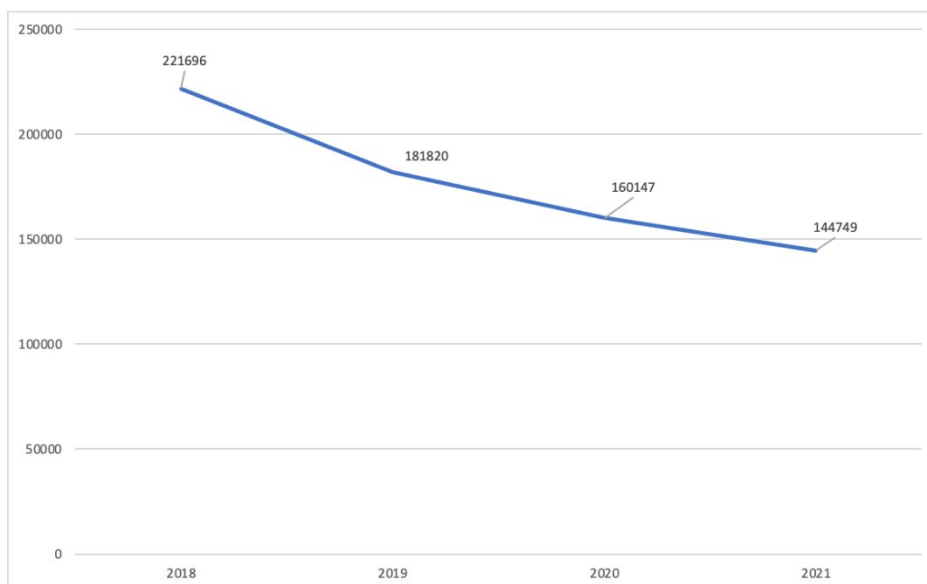

Figura 1. Numărul mediu anual de familii beneficiare de ASF

Sursa: ANPIS

În cazul familiilor cu ambii părinți, numărul mediu anual al acestora a scăzut mai accentuat comparativ cu cel al familiilor monoparentale, pragul redus al cuantumurilor fiind sensibil la modificări ale veniturilor din muncă, mai probabile în cazul familiilor cu ambii părinți, decât în cazul familiilor monoparentale.

Și numărul copiilor din familiile care beneficiază de ASF a cunoscut o scădere accentuată în perioada 2018 – 2020, deși aceștia reprezintă una dintre cele mai vulnerabile categorii sociale, în creștere, așa cum arată datele Eurostat.

Comparativ cu populația totală, rata AROPE⁴³ este sensibil mai ridicată în cazul populației 0-18 ani (35.8% față de 41.5% în 2021)⁴⁴, în creștere față de 2020, de la 40.0%, deși în cazul populației generale se observă o scădere cu 0.5 pp. La nivelul UE27 (23.8%), România are cea mai ridicată rată a AROPE la copii, fiind considerabil în spatele Bulgariei, care are o rată de 36.2%. Dacă anul 2020 întrerupe o perioadă de reducere semnificativă a ratei AROPE la copii, ponderea copiilor din familiile beneficiare de ASF a continuat trendul descendent, în pofida degradării nivelului de trai pentru copii, cu expunerea celor mai vulnerabili dintre aceștia la riscuri majore. Așa cum menționez și mai jos, în 2021, cea mai importantă scădere a numărului de beneficiari a fost înregistrată pentru familiile cu trei sau mai mulți copii, deși în anii anteriori doar familiile cu unul și doi copii au avut scăderile cele mai accentuate.

Tabel 2. Rata AROPE în țările EU27, în perioada 2015 - 2020

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
EU27	27,4	27,1	25,1	23,9	22,8	23,8
Belgia	24,1	23,5	24,2	23,5	23,0	22,0
Bulgaria	47,5	47,3	42,4	33,5	36,1	36,2
Cehia	17,8	16,4	14,3	13,0	13,0	12,9
Denemarca	16,2	14,0	15,1	15,4	13,9	13,4
Germania	19,3	20,6	18,6	17,5	15,4	22,3
Estonia	22,2	19,7	18,8	17,0	19,7	17,4
Irlanda	29,2	26,8	26,0	24,7	23,8	23,6
Grecia	37,7	37,2	36,5	34,1	31,2	30,8
Spania	34,0	33,7	31,9	30,5	31,3	31,8
Franța	22,4	23,8	23,5	24,0	24,2	22,6
Croatia	25,2	24,4	24,5	22,2	19,1	18,4
Italia	34,1	32,7	30,8	29,6	27,1	28,9
Cipru	22,9	23,2	21,7	20,5	20,3	19,0
Latvia	30,7	25,9	25,0	23,6	18,8	19,7
Lituania	34,8	33,2	31,3	28,8	25,8	23,1
Luxemburg	23,3	22,2	21,5	23,4	25,4	24,2
Ungaria	40,3	38,6	33,5	26,4	24,1	21,7
Malta	27,8	23,7	23,6	23,3	23,9	22,6
Olanda	17,1	17,2	16,4	15,1	15,4	15,8
Austria	22,2	20,5	22,7	21,6	20,1	21,9

⁴³ Atât VMG, cât și ASF vizează, prin raportarea la ponderea beneficiarilor celor două beneficii, populația aflată în sărăcie extremă, în vreme ce AROPE se referă la cumulul indivizilor aflați în sărăcie relativă (cu venituri sub 60% din venitul median după transferuri), a indivizilor afectați de deprivare materială și socială severă și a indivizilor care trăiesc în gospodării cu intensitate foarte scăzută a muncii. Totuși, AROPE furnizează o imagine mai completă asupra dinamicii grupurilor vulnerabile și a nevoilor acestora decât ponderea populației afectată de sărăcie extremă, așa cum este calculată de Banca Mondială.

⁴⁴ Eurostat [ilc_peps01n]

Polonia	26,8	23,5	17,8	16,9	16,3	16,1
Portugalia	31,2	27,5	24,6	22,4	21,9	21,9
Romania	53,4	56,0	48,7	44,2	40,0	41,5
Slovenia	16,6	14,5	15,6	13,1	11,6	12,1
Slovacia	24,7	24,5	22,7	23,3	21,3	18,4
Finlanda	14,5	14,1	15,0	15,9	13,8	14,5
Suedia	19,7	19,7	19,4	20,5	23,0	20,2

Sursa: Eurostat, [ilc_peps01n]

Numărul mediu anual al copiilor din familiile beneficiare de ASF a scăzut cu mai mult de o treime în perioada 2018 – 2021 (cu mențiunea că pentru 2021 au fost luate în calcul doar primele 9 luni), cu aceeași excepție pentru 2020, când numărul de beneficiari în luna decembrie a fost ușor mai ridicat față de ianuarie. 2019, ca și în cazul numărului total de familii beneficiare de ASF, este anul cu cea mai mare scădere a numărului de copii din familiile beneficiare. Cea mai importantă scădere a numărului de beneficiari pentru 2018 și 2019 este observată pentru familiile cu unul și doi copii (care cumulează aproximativ $\frac{3}{4}$ din totalul beneficiarilor de ASF).

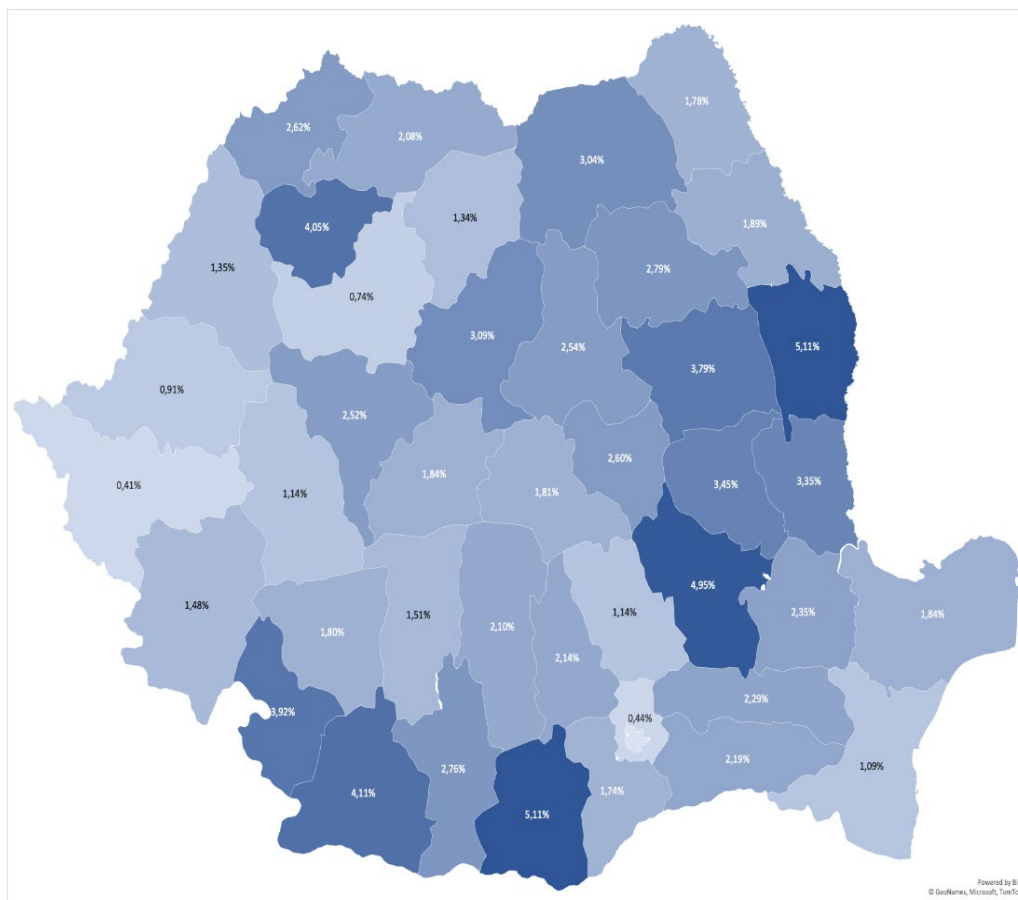
În 2020, an cu o creștere a numărului de beneficiari în luna decembrie, comparativ cu ianuarie, doar familiile cu unul și doi copii înregistrează o scădere a numărului de beneficiari, în vreme ce familiile cu trei sau mai mulți copii au o creștere semnificativă. În anul 2021, cu date disponibile doar pentru primele nouă luni ale anului, se remarcă o inversare a trendului, în sensul în care reducerea numărului de beneficiari este cea mai mică pentru familiile cu unul și doi copii, în vreme ce toate celelalte categorii de familii, cu excepția celor care au 9 și 10 copii (numărul total de beneficiari pentru aceste familii este în jur de 50/lunar), înregistrează o scădere semnificativă comparativ cu prima lună a anului.

După numărul de copii, reducerea numărului de copii din familiile beneficiare este similară cu cea înregistrată pentru numărul total de familii. Totuși, cu excepția Bucureștiului și a județelor Satu Mare, Sibiu, în toate celelalte județe scăderea numărului mediu de familii beneficiare a fost mai accentuată decât cea a numărului total de copii. De altfel, datele arată o reducere mai accentuată a numărului de beneficiari la familiile cu număr mai mic de copii, comparativ cu numărul familiilor care au un număr de copii mai mare în componență. O cauză probabilă este faptul că adulții din familiile beneficiare au sau obțin venituri din alte surse, peste pragul de eligibilitate stabilit pentru ASF. Pe fondul erodării continue a valorii reale a beneficiului, acest efect va tinde să fie mai accentuat, inclusiv pentru familiile care obțin venituri din munca sezonieră, efect care poate fi observat prin reducerea sensibilă atât a numărului de beneficiari de ASF, cât și VMG, în perioada sezonului agricol. De altfel, reducerea numărului de beneficiari în funcție de tipul de familie, este mult mai accentuat în cazul familiilor cu ambii părinți (-30% în 2020 în cazul familiilor cu ambii părinți, față de 18% pentru familiile monoparentale).

Ponderea populației care beneficiază de VMG în total populație este de 1,94%, 2019 fiind primul an în care ponderea beneficiarilor se apropie de estimarea

Băncii Mondiale pentru populația afectată de sărăcie extremă (2%), rată calculată cu pragul de 1,9 USD la paritatea puterii de cumpărare.

La nivel național, există o serie de diferențe la nivelul județelor, județul cu cele mai multe persoane care beneficiază de ajutor social fiind Teleorman, urmat de Vaslui, Buzău Dolj și Sălaj. București, cu doar 0,02% din populație care beneficiază de ajutor social, alături de Timiș, Ilfov, Cluj, Arad și Constanța au ponderile cele mai mici de beneficiari de ajutor social.

Harta 1. Pondere populație din familii beneficiare de VMG în anul 2000
Sursa: ANPIS

În cazul copiilor, diferențele sunt mai mari, cu trei județe care au o pondere îngrijorător de mare de copii care beneficiază de ajutor social. În Buzău, Galați și Teleorman, ponderea acestora este de peste 10% din totalul populației de 0-18 ani. Cu alte cuvinte, în aceste județe, mai mult de un copil din 10 se află în sărăcie extremă. Ponderi ridicate ale copiilor din familii beneficiare de ajutor social se află în județele din Moldova, cu excepția Botoșaniului dar și în Sălaj, Maramureș, Dolj și Constanța.

Concluzii

România are un set de politici pentru familie puțin articulate, cu o serie de strategii care nu sunt armonizate la nivelul măsurilor care propun creșterea natalității sau îmbunătățirea calității vieții familiilor cu copii. Elementul definitoriu al celor mai multe strategii este faptul că își propun să susțină familiile aflate în situații de vulnerabilitate, în mod particular a celor care se află în risc de sărăcie sau excluziune socială. Totuși, analiza principalelor două beneficii bazate pe testarea mijloacelor arată o eficiență foarte scăzută acestora, în mod particular pentru familiile monoparentale sau cele care au trei sau mai mulți copii. Deși în mod structural aceste beneficii bazate pe testare a mijloacelor se dovedesc a fi mai puțin eficiente decât beneficiile universaliste (Morissens, 2018), erodarea continuă din ultimii ani restrânge în mod accelerat ponderea familiilor care au nevoie de suport, în special în această perioadă prelungită de criză.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Baker, M., & Tippin, D. J. (1999). *Poverty, social assistance, and the employability of mothers: Restructuring welfare states* (Vol. 8). University of Toronto Press.
- Bogenschneider, K. (2003). *Family policy matters: How policymaking affects families and what professionals can do*. Routledge.
- Cantillon, B., Collado, D., & Van Mechelen, N. (2018). The structural nature of the inadequate social floor for single-parent families. *The Triple Bind of Single-Parent Families: Resources, Employment and Policies to Improve Well-Being*, 401–420.
- Evoluția natalității și fertilității în România*. (2012). INSSE.
- Gauthier, A. H. (2002). Les politiques familiales dans les pays industrialisés: Y a-t-il convergence? *Population*, 57(3), 457–484. Cairn.info. <https://doi.org/10.3917/popu.203.0457>
- Kamerman, S. B., & Kahn, A. J. (1978). *Family policy: Government and families in fourteen countries*.
- Kamerman, S. B., & Kahn, A. J. (1997). *Family change and family policies in Great Britain, Canada, New Zealand, and the United States* (Vol. 1). Oxford University Press.
- Lui, L., & Cheung, A. K.-L. (2021). Family policies, social norms and marital fertility decisions: A quasi-experimental study. *International Journal of Social Welfare*, 30(4), 396–409. <https://doi.org/10.1111/ijsw.12488>
- Matthias, D., Hannusch, A., Kindermann, F., & Tertilt, M. (2022). *The economics of fertility: A new era*. Institute of Labor Economics.
- Morissens, A. (2018). The role of universal and targeted family benefits in reducing poverty in single-parent families in different employment situations. *The Triple Bind of Single-Parent Families. Resources, Employment and Policies to Improve Well-Being*, 359–381.

- Olivetti, C., & Petrongolo, B. (2017). The Economic Consequences of Family Policies: Lessons from a Century of Legislation in High-Income Countries. *Journal of Economic Perspectives*, 31(1), 205–230. <https://doi.org/10.1257/jep.31.1.205>
- Ursel, J. (1993). Private lives, public policy: 100 years of state intervention in the family//Review. *Canadian Journal of Sociology*, 18(3), 333.
- Zimmerman, S. L. (1979). Policy, social policy, and family policy: Concepts, concerns, and analytic tools. *Journal of Marriage and the Family*, 487–495.

DISABILITY AND DIVERSITY MANAGEMENT: A NECESSARY CULTURE CHANGE

Valentina PAPA,
PhD in Industrial and Information Engineering and Economics,
University of L'Aquila, Italy
<https://orcid.org/0000-0002-4048-4252>, papavalentina@gmail.com
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.5>

Summary

Actuality. Changes in our society are the primary drivers of business evolution. ISO 30415/2021 shifts the focus from business operations, products, organisational routines and management to the need for a common language for diversity management. The change must be approached with awareness, becoming a strategic lever. **Purpose.** The main purpose of the study was to investigate, through literature and company case studies, how diversity is included within companies. **Research methods.** The literature analysis highlighted the influence that the external environment has on companies and, starting from the 5 competitive forces theory, the stakeholder theory and their evolution, the importance of internalising social changes was understood. The analysis of the statistical data provides a measure of diversity in Italy. To understand the usefulness of the Disability & Diversity manager, it was fundamental to analyse company best practices through the experiences of companies that in terms of message, impact and strategy have best internalised D&I policies. **Results.** The study also highlighted that to have a change, an evolution of culture is needed whereby companies can learn to dialogue with all types of diversity and to do this, it will be necessary to internalise the change variables. Additionally, companies will have to define D&I strategies that guarantee a satisfactory workplace from which a virtuous circle will arise that will be able to record better business performance and customer loyalty.

Keywords: Diversity and Disability manager, D&I, Inclusion, organisational well-being, organisational change, culture change.

JEL: M14, I310.

UDC: 005.35

Introduction

The reality in which we live is multifaceted and the increasingly ephemeral distances almost nullified thanks to the Internet, increasingly efficient means of transportation, and especially because of a globalised economy. The transformations of the current social fabric make it necessary to manage diversity inclusively (Beauregard et al., 2020).

Simultaneously, the pervasiveness with which diversity is trying to assert its characteristics is creating a world that will have to have the capacity to implement all kinds of peculiarities and enhance skills and abilities that today appears difficult to include in the work context (Beauregard et al., 2020).

Therefore, to be able to implement effective inclusive policies, also considering the awareness that is accompanying the process of social inclusion, it is useful to make a categorisation according to:

- gender
- age
- citizenship, nationality, ethnicity
- sexual orientation
- religious beliefs
- disability.

The business world varies as the social fabric changes, because a company is born to respond to a demand and grows if it can evolve and respond to emerging needs, expressed and latent needs, to relate to a multiple of needs, thus becoming a mirror of a world made up of countless realities (Schein, 2000).

Thus, the changes in our society are the driving force behind corporate evolution, which today is also becoming aware of them through the regulatory context: in this direction, the recent ISO 30415/2021 standard appears fundamental, which emphasises the need to create a common language for diversity management. This standard lays the groundwork for the emergence of a business practice that is truly inclusive, making the Italian law 68/99 anachronistic and insufficient, which merely obliges medium- and large-sized companies to hire individuals with disabilities. Law 68/99 and hiring obligations have created a system whereby possible workers are not evaluated for their skills, but are considered only to comply with regulatory obligations (Malzani, 2019).

A clear Italian lag in D&I is evident, as the system seems to entrench itself behind obsolete economic theories and regulatory obligations. The gap with other countries is quite marked, suffice it to say that in the United States and Canada already in the late 1980s, the business world began questioning corporate behaviour and policies that could include the facets of civil society, with the birth of the first D&I policies.

The main purpose was to investigate, through literature and business case analysis, how diversity is included within companies. The questions were

- Q1: Has the corporate literature evolved and understood the importance of the target environment and stakeholders involved in corporate activity?
- Q2: Have companies that have implemented D&I policies experienced a return in terms of performance?
- Q3: What does it take to internalise change?
- Q4: What will play the role of the Disability & Diversity manager?

1. From the systems approach to stakeholder theory: evolution of the economic theory of social impact on firms

1.1 Systemic approach: the environment influences the firm

In the past, it was believed that firms were a closed system unaffected by developments in the external environment, but in the 1970s, the economic approach changed and it was realised that in reality, firms are not an entity divorced from the

environment in which they operate, but rather an open system in which there is a relationship of exchangeable influence (Migliaccio, 2015b).

In this approach, Porter identified the forces that affect a company's competitiveness and theorised the 5 competitive forces model (Porter, 1979): a tool that can be used by companies to understand the structure of the industry in which they operate, the competitiveness in it, and thereby understand the profitability of their business and their competitive advantage. The 5 forces identified by Porter are:

1. direct competition
2. the threat of new entrants
3. substitute products
4. the bargaining power of suppliers
5. the bargaining power of customers.

The insight was to understand that evaluating the competitive environment enables firms to understand their competitive advantage, that is, the conditions, the mash up that enable them to achieve superior market positions to their competitors and thus better performance (Porter, 1979).

Today, of the 5 forces identified by Porter, the one that has changed and enhanced its value more than any other is the bargaining power of customers; in fact, they have the power through their choices to reduce the company's profit margins, as well as to determine the company's market positioning (Corradini et al., 2016).

However, Porter's view is no longer sufficient at present to understand the current business revolution and how to address and internalise it. In this journey, it is useful to understand how the different stakeholders involved in corporate life manage to imprint their will on it and be an active and participatory part of corporate strategy-making.

1.2 Stakeholder theory: today, the worker and consumer are attentive stakeholders

The systemic view of the firm provides an understanding of the action-reaction relationship between the firm itself and its target market; over time, this approach is insufficient to respond to the evolution needed to deal with changes in the target environment.

Freeman theorised the stakeholder theory (Freeman, 2010), according to which stakeholders who in any capacity are affected by the company's operations influence its strategy and impact the marketplace. Over time, Freeman's theory has undergone countless evolutions, but the vision and importance of stakeholders has never lost significance so much so that Clarkson (Clarkson, 1995) expands it by defining stakeholders as people or groups who have or expect to have a return in terms of profits, ownership, present or future interests from the company.

Clarkson's (Donaldson, 2002) view is of considerable importance in that he differentiates stakeholders according to the interests they have with respect to the company, distinguishing them into the following:

- primary: stakeholders without whom the company cannot survive. This group includes shareholders, investors, employees, customers and suppliers. According to

Clarkson's view, dissatisfaction with any of these groups is a problem for the company and can go so far as to result in damage;

- secondary: subjects that influence or are influenced by the company's operations but are unimportant to its survival.

Assessing social evolutions, the external environment has undergone a profound transformation, becoming increasingly fundamental to the strategic management of a company so much so that today its success is linked to its stakeholders and depends on the quality of its relationships with different stakeholders (Migliaccio, 2019).

Workers represent a double point of access and success for the company because they are the company's internal force and, if happy, they turn into loyal customers who communicate their satisfaction to more than just themselves: family and social context. The perceived image of the company becomes crucial for the internal subjects of the company, but also and especially for the company's reputation (Corradini et al., 2016).

For this reason, taking care of the relationship with the workforce becomes crucial today, and the task of the Diversity and Disability manager is also to create a fulfilling work context for each individual in the company, beyond the type of diversity they experience.

2. Methodology

The analysis of theoretical foundations highlighted the influence that the external environment has on firms, so they were the basis for answering the hypotheses of the study:

- H1: the business literature has evolved to understand that the business is one with the external environment and is influenced by it.
- H2: business cases demonstrate the effectiveness of D&I policies.
- H3: the only viable way to internalise change is to modify the corporate culture starting with the disruption of established values.
- H4: it will be up to the disability and diversity manager to create a truly inclusive environment and set the relevant D&I policies.

Statistical data provide a way to see how much diversity is present in a country. Business cases are chosen because multinational companies are those in which D&I policies find wide application due to the policies dictated by the parent company. The analysis will allow reflections on the evolution of corporate policies to address social changes and internalise change.

For this reason, to arrive at an understanding of the usefulness of the Disability & Diversity manager, it is essential to understand the extent to which the various categories of diversity are present in Italy and how certain companies are leading the way in a process of change that is necessary for today's companies. With reference to the latter aspect, corporate best practices in Italy are recorded in almost all cases in multinational companies that take up the policies implemented by the parent company and therefore do not simply comply with regulatory obligations, but make it a real corporate value.

Below are the experiences that by message, impact and strategy have best internalised D&I policies:

- the IKEA case history with the "Do it at home" project
- the case history of Coca-Cola (with its activity alongside the Special Olympics)
- the Apple, which has always been in the market with a different vision starting from the corporate policy that communicated externally with "Think different".

2.1 How much diversity is present in Italy

Following the publication of recent statistical surveys, it is possible to highlight the current state of Italy, with reference to the categories previously identified:

- gender: the ISTAT data at the beginning of 2021 record a population of 59,257,566 of which 51.3% are women and 48.7% are men;
- age: the same ISTAT survey shows:
 - o a population over 65 years old equal to 23.5 percent (7.6 percent of the total population over 80 years old);
 - o a population between the ages of 15 and 64 equal to 63.7%
 - o a youth population, 0 - 14 years old, amounting to 12.8%
- citizenship, nationality, ethnicity: as of early 2021, ISTAT reports a resident foreign population of 5,013,215 of which:
 - o 51, 88% women (equaling 2,600,812)
 - o 48.12% men (equivalent to 2,412,403);
- sexual orientation: in January 2018, 12.8% of the Italian population declared themselves LGBT;
- religious beliefs: as far as religious differences are concerned, the situation is even more complex and varied; out of a population of 59,816,673 at the end of 2018, according to the Eurobarometer, the following figures stand out:
 - 85.6% of citizens declare themselves Christians, with the following specifications:
 - 78.9% Catholic,
 - 4.6% Orthodox,
 - 0.6% Protestants
 - 1.5% other Christian religions
 - 2.6% claim to profess a non-Christian religion;
 - 11.7% declare themselves to be "non-religious" (of which 7.5% are atheists and 4.2% are agnostics).
- people with disabilities: in 2019 there are 3 million 150 thousand people with disabilities, or 5.2% of the population.

These surveys show the variety of people living in Italy and, above all, they reveal the thousands of needs and difficulties of the population. Moreover, reading these data considering the needs expressed by ISO 30415/2021, it is possible to reflect on the enormous cultural and human heritage that is lost, making it difficult to access the world of work in the case of diversity.

2.2 IKEA and the "Do it in your own home" project

With the "Do it in your own home" project, IKEA turned a phrase used with offensive meaning, synonymous with an exhortation to make any expression of one's diversity private, into an invitation to be who we really are.

As it has always done, the Swedish house also in this case was unafraid to go straight to the target and did so through the looks and faces of those who had actually lived the experiences told in the commercial.

In the third edition of the Diversity brand summit 2019, the IKEA project was awarded for the following reasons: "For having worked in an impactful and disruptive way on D&I, manifesting its positioning in a clear, decisive and unequivocal way, fighting homophobia. For being able to combine in-store communication and above-the-line communication by creating a high emotional impact, recognised across the board by female consumers, consumers, media and industry experts. For understanding that a brand of its scale plays a crucial role in saying enough to discrimination; for being able to turn the discriminatory expression 'Make it at home' into an anthem of inclusion to celebrate everyone's right to feel at home in their own skin."

IKEA has shown that it understands that it can impact the social context with its actions; in fact, it is a company known by everyone, whose advertising campaigns are aired in all media, to the point that a stance is automatically transformed into a social message.

2.3 Coca-cola and the Special Olympics

The website of The Coca-cola companies lists among its searchable content that relating to its diversity and inclusion policy, which is active in all conjugations of diversity.

Coca-cola is one of the founding partners of the Special Olympics as well as their global sponsor. Coca-cola decided to be even more active this year, promoting not only sports activities, but through the song "Can you feel it," performed by Austrian singer Rose May Alaba accompanied by musicians with intellectual disabilities, it showed that talent is also hidden behind different faces. In this way, Coca-cola wanted to promote inclusion by sending a message to all with respect to the possibilities and peculiarities of each person with disabilities, expanding the concept to other spheres besides sports, suggesting how each disabled person should and can find his or her own position in society (Everett et al., 2020).

2.4 Apple: history of a company founded on "Think different"

At Apple, the strategy of being different from the crowd has always defined its operations so much so that "Think different" was an explanatory motto of the company's strategy from 1997 to 2002.

The direction that Apple has always charted as its strategy seems to be the same one that the world seeks to make its own with its diversity inclusion policies. The letter from Denise Young Smith, head of human resources, echoing Tim Cook's thinking and the words of several employees, states that "diversity is essential to ensure that our products are magnificent for all humanity"-a clear statement that leaves no room for misunderstanding.

In one of the latest videos made by the company, in which we see in short frames all the possible diversity that the world needs to be able to cope with and include, the narrator's voice states "humanity is plural not singular," a phrase that in a few words makes clear and obvious what the company wants to communicate to the world.

3. Results

In order for a culture change to occur, it is necessary for companies to be able to learn to dialogue with all kinds of diversity, and to do so will require internalising the variables of change. Additionally, companies will need to define D&I strategies that ensure a satisfactory workplace from which a virtuous circle will arise that can record excellent economic performance and build customer loyalty.

3.1 The Disability & Diversity manager and the fundamental culture change

The Disability & Diversity manager is an actor who acts as an interlocutor between the company and the individual and can dialogue with the latter to understand his or her needs and enhance his or her typicalities. In fact, the new frontiers of corporate policies and especially of human resource management have moved beyond strategies geared only to innovation in production processes and products to investing in a more diversified and personalised approach to human resource management. Ultimately, the real challenge for organizations, public and private, becomes the empowerment of people through the enhancement of talents, skills and diversity (MacEachen et al., 2017).

The potential worker must be considered holistically, and human resources must provide individual workers with the elements that enhance individual skills and competencies, thus creating a virtuous circle that will also express its effects on organisational and strategic goals (MacEachen et al., 2017).

In this revolutionary process, companies need to move away from the outdated belief that their operations are based solely on the values of leadership, the superiority, and the advantage, and instead focus on internalising values such as courage, joy, fairness, and accessibility (MacEachen et al., 2017).

Internalising change faces countless obstacles and often resistance from economic actors. What is needed is a change in organizational culture, a complex concept that was defined by Edgar Schein, who defined it as "the coherent set of fundamental assumptions that a given group has invented, discovered, or developed in learning to deal with its problems of external adaptation and internal integration, and that have worked well enough to be considered valid, and therefore such that they can be taught to new members as the correct way to perceive, think, and feel in relation to these problems" (Schein, 1984). Schein's definition provides a way to understand that culture is not a set of abstract constructs, but rather values, rules and behaviors that once internalized represent the strategic know-how that a company consolidates and respects over time.

Culture, then, is the result of an evolutionary history of a group that forms and changes over time to survive and evolve in a manner consistent with and satisfactory to the evolution of the environment in which the company lives.

Additionally, a culture that proves its worth is consolidated and passed on to new members, becoming the core of the company's identity as well as a distinctive element and success factor. Through its culture, a company stands out from its competitors because its values are communicated to its customers through advertising campaigns and communication in general. Thus, corporate cultural values underpin the functioning of the company itself, to the point that their evolution is necessary to promote change.

It is precisely the organisational culture that appears to be the strongest obstacle to change (Schein, 2000), since there is often a tendency to prefer the maintenance of the status quo thus remaining on already shared, known and established values rather than building new business routines and practices. To manage and promote change, therefore, it is necessary to first learn about that organisational culture and then attempt to change it by breaking down some of its foundational elements.

The analysis of corporate culture begins with the observation of behavior, of facts, through the use of investigative tools designed to understand the main assumptions of the culture itself. Important in this context is the relationship with the founders and top management, the so-called gatekeepers of organisational culture. Likewise, it is crucial to examine the transmission process to understand the more hidden aspects, as well as to detect how reactions to critical events occur, to recognise the resistance the company has undergone to change. At this point it is necessary to demolish the existing corporate culture and build the new routines that embody the values of the new one. These organisational values must be shared widely, especially through organised leadership that can spread the new values (Schein et al., 2018).

The phase of corporate culture change is particularly complicated to address; in Italy tend to still be in the first step, the analytical one. Despite this trend, note that even in Italy there are companies, especially large ones, that have already adopted measures in the area of diversity and disability management. Thus, companies are internalising the societal change to make it an integral part of their routines and strategies. Corporate experiences, studies carried out have shown that inclusive companies are more successful, attract and retain more customers and record better performance such that change turns out to be an important strategic lever (Cerica, 2009).

3.2 The workers' view: Organisational well-being and business success

Workers' well-being and the related organisational environment are now the subject of multiple studies that show that believing a satisfactory and positive work environment promotes the efficiency, productivity and performance of workers and therefore of the company. Therefore, it is necessary for the company to be able to assess the intangible aspects arising from the inclusion of a diverse individual, focussing on the added value that such workers can bring.

The MIUR (Ministry of Education, University and Research), in Italy, has defined organisational well-being as "the ability of an organisation to promote and maintain the physical, psychological, and social well-being of all workers within it.

Studies and research on organisations have shown that the most effective structures are those with satisfied employees and a peaceful and participatory 'internal climate.' Motivation, collaboration, involvement, proper circulation of information, flexibility, and people's trust all lead to improved mental and physical health of workers, user satisfaction, and ultimately increased productivity" (<https://www.miur.gov.it/benessere-organizzativo>). Since 2008, there have been several regulations that have attempted to regulate the impact that the work environment has on workers' quality of life.

Additionally, referring to the worker's feelings about the quality of life one must consider the company's ability to create a work environment that is fair, safe and inclusive (Beauregard et al., 2020).

A satisfied worker creates a virtuous circle whereby his positive feelings make him more productive in the company, but the most positive element is that the feeling of well-being, fulfilment, and happiness transfers from him to his family and social circle (De Carlo et al., 2014). Consequently, everything has a return in terms of image and attractiveness for the company, which will experience greater success in the market and better performance in terms of business results.

Studies to date have shown that:

- workers feel more satisfied in companies that can consider the worker's personal needs;
- if a company has a better relationship with its employees, it has acquired better results.

Companies can pay attention to and stimulate workers' well-being through policies of identifying workers' needs and immerse everyone in each other's lives, such as:

- living a few hours of work in a condition similar to that of a colleague with a disability, such as living in a darkened work environment;
- dressing according to the sexual identity to which they feel they belong, or going to social occasions without having to specify whether their companions are of the same or different sex, with reference to LGBT workers.

It will be up to the Disability and Diversity manager to understand how to make the work environment truly accessible (Migliaccio, 2015b).

4. Conclusions and implications

Companies, in conclusion, have new goals coming from the social world. They need to set a new strategy that can accommodate all diversity. They reason in terms of not only economic profit, but also ethical and social profit. Moreover, the greater the ethical value communicated by the company and perceived by the market, the greater its profits will be.

The analysis of the literature answers Q1 (Has the business literature evolved and understood the importance of the reference environment and the stakeholders involved by the business activity?) from which it was understood that only by respecting stakeholder expectations and internalising societal changes can companies be efficient and perform well (Cericca, 2009).

The analysis of the business cases made it possible to answer question Q2 (Have companies that have implemented D&I policies had a return on them in terms of performance?), ascertaining that the selected companies have gained rewards and retained a huge number of customers precisely because of the highly impactful messages. The same business cases highlighted how diversity & inclusion ensures a workplace that is balanced with life time and therefore more fulfilling and harmonious (Beauregard et al. 2020).

The analysis of the current internalization process enabled the answer to question Q3 (What does it take to internalize change?), highlighting the need for a change in corporate culture that knows how to value the worker and his or her skills (MacEachen et al., 2017).

To truly implement such policies in an inclusive and equitable manner, it is necessary for the company to implement a Disability & Diversity manager in its workforce. Responding to question Q4 (What will be the role of the Disability & Diversity manager?), this figure will be in charge of the dialogue with all diversity entering the company and at the same time will set, in agreement with top management, D&I strategies for changing the corporate culture (MacEachen et al., 2017). This will create a satisfactory environment for workers and will result in improved business performance from this process.

The responses obtained confirm the initial hypotheses I1 (the corporate literature has evolved, understanding that the company is one with the external environment and is influenced by it), I2 (the business cases demonstrate the effectiveness of D&I policies), I3 (the only feasible way to internalize change is to modify the corporate culture starting with the disruption of established values), and I4 (it will be the task of the disability & diversity manager to create a truly inclusive environment and set the relevant D&I policies).

The limitation of this study is the lack of Italian business cases suitable for analysis, as most companies in Italy still only comply with the regulatory obligations of Law 68/99.

In conclusion, this study may have further developments by analyzing the process of change that will be implemented in the near future by Italian companies, at present still at the stage of studying and demolishing old corporate values. Simultaneously, the recent introduction in Italy of the figure of the Disability & Diversity manager makes the study updatable to analyze the process of change and understand whether a truly inclusive environment will be created. In particular, it will be useful to pay attention to start-ups and younger managers to analyze whether the application of D&I policies will be more natural in these realities, considering the adherence of company policies to the inclusion of all diversity.

REFERENCES

- Beauregard, T.A., Adamson, M., Kunter, A., Miles, L. & Roper, I. (2020). Diversity in the work-life interface: introduction to the special issue, *Equality, Diversity and Inclusion*, 39(5), pp. 465 – 478.

- Benessere organizzativo*, <https://www.miur.gov.it/benessere-organizzativo>.
- Cerica, R. (2009). *Cultura organizzativa e performance economico-finanziarie*, Firenze: Firenze University Press.
- Clarkson, M.B.E. (1995). A stakeholder framework for analyzing and evaluating corporate social performance, *Academy of Management Review*, Vol. 20 n. 1, pp. 92-116.
- Conoscere il mondo della disabilità*, <https://www.istat.it/it/files/2019/12/Disabilit%C3%A0-1.pdf>
- Corradini, I. & Nardelli E. (2016). *La reputazione aziendale. Aspetti sociali, di misurazione e di gestione*, Milano: FrancoAngeli.
- Dati sull'orientamento sessuale*, <https://www.senato.it/japp/bgt/showdoc/REST/v1/showdoc/get/fragment/18/DDLPRES/0/1111482/all>
- De Carlo, N.A., Falco, A. & Capozza D. (2014). *Stress, benessere organizzativo e performance. Valutazione & intervento per l'azienda positiva*, Milano: FrancoAngeli.
- Diversity e inclusion management nelle imprese italiane*, <https://www.istat.it/it/files/2020/11/Diversity-e-inclusion-management-nelle-imprese-in-Italia-2019.pdf>
- Donaldson, T. (2002). The Stakeholder Revolution and the Clarkson Principles, *Business Ethics Quarterly*, Vol. 12 n. 2 (Apr., 2002), pp. 107-111, *Cambridge University Press*.
- Everett, J., Lock, A., Boggis, A. & Georgiadis, E. (2020). Special Olympics: Athletes' perspectives, choices and motives, *British Journal of learning Disabilities*, vol. 48, pp. 332-339.
- Eurobarometro*, https://zacat.gesis.org/webview/index.jsp?headers=http%3A%2F%2F193.175.238.79%3A80%2Fobj%2Fvariable%2FZA7556_V11&V162slice=1&stubs=http%3A%2F%2F193.175.238.79%3A80%2Fobj%2Fvariable%2FZA7556_V162&previousmode=table&V162subset=1+-+14&study=http%3A%2F%2F193.175.238.79%3A80%2Fobj%2Fstudy%2FZA7556&charttype=null&V11subset=5&mode=table&v=2&weights=http%3A%2F%2F193.175.238.79%3A80%2Fobj%2Fvariable%2FZA7556_V370&analysismode=table&gs=7&V11slice=5&top=yes
- Freeman, R.E. (2010). *Strategic management: a stakeholder approach*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hamel, G. (2012). *25 strategie per tempi difficili*, Milano: Rizzoli.
- Hauret, L. & Williams D.R., (2020). Workplace diversity and job satisfaction, *Equality, Diversity and Inclusion*, 39(4), pp. 419-446.
- MacEachen, E., Du, B., Bartel, E., Petricone, I. & Stapleton, J., (2017). Scoping Review of Work Disability Policies and Programs, *International Journal of Disability Management*, 12, pp. 1-11.
- Malzani, F. (2019). Dal collocamento mirato al diversity management. Il lavoro dei disabili tra obbligo e inclusione nella prospettiva di genere, *Rivista del*

- Diritto della Sicurezza Sociale*, vol. 4, pp. 717–740.
- Migliaccio, G. (2015a). Disability stakeholder. Considerations from Italian Context, *8th Annual Conference of the EuroMed Academy of Business*, pp. 1182-1195.
- Migliaccio, G. (2015b). Disability management and 'glocalization' for an inclusive society, innovation for sustainable and inclusive society, *Conference proceedings of MakeLearn and TIIM 2015 international conference managing intellectual capital and innovation for sustainable and inclusive society*, disponibile in: toknowpress.net.
- Migliaccio, G., 2019. Disabled People in the Stakeholder Theory: a Literature Analysis, *Journal of the Knowledge Economy*, Springer, Portland International Center for Management of Engineering and Technology (PICMET), vol. 10(4), pp. 1657-1678.
- Mousa, M., (2019). Organizational inclusion and academics' psychological contract: Can responsible leadership mediate the relationship?, *Equality, Diversity and Inclusion*, 39(2), pp. 126-144.
- Popolazione con disabilità, https://www.istat.it/it/files/2021/03/Istat-Audizione-Osservatorio-Disabilit%C3%A0_24-marzo-2021.pdf
- Popolazione inizio 2021:
http://dati.istat.it/Index.aspx?DataSetCod,e=DCIS_POPRES1#
- Popolazione residente distinta per genere, età, cittadinanza, nazionalità, etnia,
http://dati.istat.it/Index.aspx?DataSetCode=DCIS_POPRES1#
- Popolazione 2018:
https://www.istat.it/it/files/2020/12/REPORT_CENSIPOP_2020.pdf
- Porter, M. E. (1979). How competitive forces shape strategy, *Harvard Business Review*, marzo/aprile 1979.
- Schein, E. H. (1984). Coming to a new awareness of organizational culture, *Sloan management review*, vol. 25, n. 2, pp. 3-16.
- Schein, E. (2000). *Culture d'impresa. Come affrontare con successo le transizioni e i cambiamenti organizzativi*, Milano: Cortina Raffaello.
- Schein, E. & Schein, P. (2018). *Cultura d'azienda e leadership*, Milano: Cortina Raffaello.

DISABILITY AND LABOR LAW. CERTAINTIES, DISAPPOINTMENTS AND HOPES IN THE ITALIAN LEGAL EXPERIENCE

Rosario SANTUCCI,

Full Professor in Labor Law, University of Sannio, Italy
<https://orcid.org/0000-0001-5046-8267>, santucci@unisannio.it

Mario CERBONE,

Adjunct Professor in Labor Law, University of Sannio, Italy
<https://orcid.org/0000-0002-3102-8079>, mcerbone@unisannio.it

Pia De PETRIS,

PhD Student in Labor Law, University of Naples Federico II, Italy
<https://orcid.org/0000-0003-3705-6158>, pia.depetris@unina.it

Francesca PACIFICO,

PhD Student in Labor Law, University of Sannio, Italy
<https://orcid.org/0000-0002-1480-6043>, francesca.pacifico@unisannio.it

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.6>

Summary

The delegated Law on Disability (No 227/2021), although hasty and incomplete, is important for adopting implementing measures that meet actual needs and also improve labor law in any case. In Italian labor law, this is not the first intervention. The labor legislation - starting with Law No. 68 of 1999 and ending with the recent Legislative Decree No. 105/2022 - conforms to international and European principles as well as the implementation of constitutional values on the centrality of the person and his dignity. They point to "targeted" placement on the abilities of people with disabilities and the appropriateness of the workplace, horizontal subsidiarity with the involvement of social enterprises, the prohibition of discrimination, and the promotion of equal opportunities through reasonable accommodation. However, things are not going so well either de facto or from the regulatory point of view, where the critical aspects of the general structure of labor market rules and public services also spill over. There are, in fact, strong disadvantages-if not genuine discrimination-in the world of employment of people with disabilities: gender, generational, type and degree of disability, geographic. The authors therefore point to the delegated decree that could also fill the gaps in the delegation, taking advantage of even recondite regulatory spaces. The basic idea is to refine the tools already in place (especially reasonable accommodations and involvement of social associations) and continue the cultural challenge to break down the stereotypes that still plague our society.

Keywords: *Labor law, rights, disability, reasonable accommodation, social enterprises, equal opportunity.*

JEL: *J14, J81, K31.*

UDC: *349.3(450)*

Introduction

The present contribution aims to outline the innovations deriving from the Law No. 227 of December 22, 2021, on «Delegation to the Government in the matter of disability», that could be reflected on the discipline of the work of people with disabilities, or exploit some useful perspective, already regulated by the existing system. The assessment of the legislation must, of course, also take account of the drafting and working practices in this field, which, however, can only be presupposed or mentioned here. It will then be necessary to wait for the implementing legislation to complete the judgment on the purpose, quality and effectiveness of the reform intent.

In the field of labour law, however, the intervention does not find a blank slate (Chiaromonte, 2020; Garofalo, 2008, 2016 and 2022; Riccardi, 2018 and 2022): the work order in this field – from Law No. 68/1999 to finish with the recent Legislative Decree No. 105/2022 - already complies with international and European principles as well as, *ça va sans dire*, to the full implementation of values and constitutional precepts. However, things are not going so well, in fact, or from the regulatory point of view, where, in particular, the critical issues of the general structure of the rules on the labour market are also coming up.

In the world of disability, there are serious disadvantages - if not genuine discrimination - of gender, generation, type and degree of disability and geography. In Italy, the employment rate of disabled people is well below the EU average. The employment gap is widening considerably in the middle-to-upper levels of education and training, and this is dramatic in view of the very low level of university studies among disabled people.

The differences, although reduced between the younger generations due to greater school inclusion, remain, however, on the type of high school attended. Most pupils with disabilities give priority to training courses aimed at immediate work and in fact give up prolonging their education until university (Amato, 2022). Finally, the high rate of stoppages is a significant indicator of the difficult inclusion of disabled people at work.

The system seems flawed especially in terms of effectiveness. As with other subjective disadvantages, employability is affected by factors related to education and training, architectural barriers, limitations to mobility, scarce welfare resources, cultural deficits, a lack of skilled personnel who can competently deal with disability issues.

Despite the good intentions towards the effectiveness of the measures, lights and shadows are found in the approach to the issue and we will have to focus on delegated decrees because, in the coordination of the regulations, there is a greater focus on effective and competent administrative structures and on the involvement of specialised associations in the field of diverse disabilities.

1. Targeted integration of people with disabilities

There are a number of challenges to the targeted inclusion of people with disabilities in the work market, partly in the context of the rules on the legal organisation of the labour market, as employment services are intertwined with those

of the able-bodied, some of them relate to the context of the specific rules for people with disabilities.

On the legal organization of employment services, despite the innovations introduced in 2015 to promote the effectiveness and efficiency of the system and overcome the gaps of the lagging regions and the omissions of the important state intervention. In order to ensure the necessary homogeneity of the level of services, the situation still appears critical and the law-delegation affects very little (Napoli, Occhino, Corti, 2010; Santoni, 2020). The inefficiency has spilled over into targeted placement that would need "targeted" resources and specialized offices spread, within the employment centers, to accomplish the tasks so well identified in the legislation.

The idea of intervening with PNRR resources to strengthen the Active Labour Policies (PAL), Vocational Training, employment centres, the unique information system, is certainly to be shared. It would also be necessary to promote everywhere the competence of the specialised offices within the employment centres dedicated, with suitable personnel, to carrying out the targeted placement service, innovative proposals from the world of disability associations, which stressed the importance of a better dialogue between the needs of businesses and the qualifications available in the field of people with disabilities, on which, inter alia, investment in training would be required. This is in order to reduce the employment gap - the geographical gap is dramatic - especially for the most disadvantaged groups of disabled people.

In any case, the good functioning passes through the creation of the Single Information System and also the strengthening of the central bodies that must place the regions behind their responsibilities, Moreover, by providing the necessary instruments to intervene in the event of inertia (the conventions between the Regions and the Ministry of Labour).

On the computerization of evaluation and data storage processes and to ensure effectiveness and transparency to the system of checks on the adequacy of performance are present some directives in the law-delegation (see letter b), point 5 and letter d) article 2): but it is little.

As regards the second level, the more specific level for disabled people, some forecasts already present in the 2015 reform should be made effective. Things are moving around here anyway (Peruzzi, 2020; Spinelli, 2016).

The PNRR focuses on important aspects of employment growth: innovative paths of autonomy for disabled people, removal of architectural barriers to promote access to cultural heritage or preventing wider mobility, labour market interventions where the idea of the important involvement of the National Observatory on the Condition of People with Disabilities, entrusted with the task of monitoring the degree of inclusiveness of reforms, is recorded.

The Finance Act 2022 (Law No. 234 of December 30, 2021), in addition to the financing of Funds for people with disabilities, deals with LEP (interventions, services, activities and integrated benefits) The aim is to ensure a universal quality of life throughout the country, equal opportunities, non-discrimination, prevention, elimination or reduction of conditions of disadvantage and vulnerability. And it

should be stressed the value of these parameters that allow you to assess the alignment of the entire territory to national standards. Here it is necessary to recall the «Guidelines on the targeted placement of people with disabilities», issued (with considerable delay) only a few months ago (16 March 2022). They standardize the processes of implementation of the legislation on the placement of people with disabilities throughout the country, albeit with a soft law technique.

Of the law-delegation the aspects indicated in the premise must be emphasized.

On the connection between the definition and assessment of disability, individual life projects, personalized and participatory, will be discussed later in the discussion of reasonable accommodation. It is very welcome that the National Supervisor has been given the task of promoting a culture of respect for the rights of persons with disabilities through awareness-raising and communication campaigns and positive action projects, in particular in educational institutions, in collaboration with the relevant authorities. This is because - upstream of all the specific measures - promoting the culture of inclusion and working with a mainstreaming approach, including disability in all policies that will have an impact on the lives of citizens, are highly strategic actions, preparing the field for specific interventions.

The aim of the intervention on school education is very important, since it affects the limits to the current trend in favour of training that makes inclusion at work difficult or stops at the lowest level of education (Migliaccio, 2015; more recently, Pacifico, 2022). The directive on the determination of OELs, which paved the way for the adoption of the relevant guidelines, was certainly also important.

Apart from rationalising and simplifying the disability assessment processes, the strengthening of services in general, which are crucial for making rights effective, would have been important. This aspect seems to be in the shadow of the delegated law and it is hoped that in the delegated decrees, in the regulatory coordination, as has been said at the beginning, the competences of the offices present in the territory will be strengthened, encouraging the Regions all to a better and more competent accommodation. This is even more important for the private sector because, unlike public administrations - where art. 39-ter Legislative Decree No. 165/2001 (introduced by Legislative Decree No. 75/2017) with the establishment of «Responsible for the integration processes of people with disabilities» (Cerbone, 2022) and the law-delegation further promotes inclusion as a kind of mainstreaming of disabilities in the organizational stages of public administrations (letter e) - there is no obligation to establish disability managers or incentives.

2. Obligation to adopt reasonable accommodation

Having analyzed the reference legal framework in the matter of work placement of the person with disabilities, also in the light of the innovations introduced by the aforementioned delegated law, our attention has been focused on the obligation of reasonable accommodation, two perspectives: on the one hand, as a specific measure of effectiveness of the inclusion of the person with disabilities in the workplace; and on the other, as the main tool for the implementation of the

personalized and participated "life project", according to the "multidimensional assessment" introduced under the delegated law.

With regard to the first, it is well known that the obligation to make reasonable adjustments constitutes a sophisticated supranational protection (first introduced pursuant to Art. 5 Dir. No. 2000/78/CE and then taken up, with an even wider content, by the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities of 13 December 2006) which will enter our legal system, However, following a sentence of condemnation by the Court of Justice, only relatively recently, with Law No. 99/2013 which expressly introduces this guarantee in the corpus of Legislative Decree No. 216/2003. According to art. 3 paragraph 3-bis of the aforementioned decree, the obligation of reasonable accommodation consists in a specific obligation of activation and cooperation imposed on all employers, aimed at introducing the necessary and appropriate amendments and adaptations, Such as to enable the disabled person to have access to work, to enable him or her to carry out his or her normal activities and to advance his or her career, in conditions of substantial equality with other workers (De Petris, 2021).

It is clear that this is a wide guarantee, which covers every phase of the employment relationship and is characterized by the open and elastic content, which on the one hand allows an essential customization of the guarantee (which would be incompatible with the legal typing technique), and on the other hand, however, lends itself to undoubted application uncertainties. Although the 2000 Directive contains a list of possible reasonable accommodation (consisting of structural measures such as the arrangement of premises, workstations and equipment; or in organisational measures such as job changes, job grading, work schedules, including by reducing working hours; as well as investment in training), European case law has repeatedly stated that such indications are merely illustrative, because the number of reasonable accommodation is always open and adjustable, and capable of implementation thanks to technological innovations. As a mere example, think of the parable of agile work that during the pandemic has established itself as a tool for inclusion at work, to the point of being qualified as a real accommodation due by the employer, The European Commission is proposing to the Council that the Member States should take the necessary measures to ensure that the European Parliament is given the opportunity to give its opinion. Although very large, it is clear, however, that the range of reasonable adaptations can not be said unlimited, given the need to ensure a fair balance of the values involved, the balance that appears "suspended" between the first and the second paragraph of art. 41 Cost., between the right to work of the disabled person (who directly infers his personal dignity) and that of the entrepreneur to the free, unquestionable, management of his business activity. With regard to the enforceability of the right to reasonable accommodation, there are two types of limits: one is implicit, given by the rent of reasonableness; and the other is explicit, because expressly contemplated in the legislation, it responds to the canon of proportionality, since the employer cannot be required to bear a disproportionate burden. In order to be eligible, the accommodation must consist of a technical or organizational solution (including a modification of the organizational structure

originally assigned by the entrepreneur) that, after a personalized and subjective evaluation, It must first of all be practicable, appropriate and suitable for the purpose, that is, to ensure the integration of the disabled individual into the workplace. Such integration then has to happen with reference to an activity that is however useful for the company and that it does not impose to the entrepreneur and to the staff eventually involved a sacrifice that exceeds the limits of a tolerability considered acceptable according to the common social evaluation. Thus conceived, the obligation of reasonable accommodation is an important guarantee of effective and personalized inclusiveness, aimed at enhancing the ability of the person with disabilities and the real contribution that it can make in the world of work.

With regard to this, it is not by chance that the central role of the guarantee of the obligation of reasonable accommodation for the occupational inclusion of people with disabilities is strengthened by the recent law-delegation. First of all, the latter proposes to delegate to the Government the «introduction in Law No. 104 of February 5, 1992 of the definition of "reasonable accommodation», expressly recalling the provisions of the UN Convention. The forecast is to be welcomed with absolute favor, just think that the need to adopt «immediately» a definition of "reasonable accommodation", consistent with the UN Convention, was already underlined by the Recommendation addressed to Italy of the UN Committee of 24 and 25 August 2016. The reference to all the provisions contained in the aforementioned UN Convention on reasonable accommodation then allows an important "expansion" of the scope of the guarantee since, unlike the aforementioned European forecast in terms of "reasonable solutions" (confined to access to and maintenance of employment), the provision in the UN Convention is much broader, encompassing all the necessary adaptations (reasonable and proportionate) to ensure that people with disabilities not only have access to employment but also enjoy and exercise all human rights and fundamental freedoms. Moreover, pursuant to art. According to Article 2 of the UN Convention, the violation of the obligation to make reasonable arrangements constitutes discrimination against which all the specific procedural instruments provided for by the anti-discrimination legislation are available.

In the prism of the law-delegation obligation is therefore valued first as a tool of effectiveness of the socio-occupational inclusion of the disabled and as a tool for effective implementation of the project of personalized and participated life.

In fact, according to the criteria dictated by the law-delegation, once obtained the certification of disability, at the request of the person concerned and following multidimensional assessment, it is necessary to proceed with the elaboration of the personal and participated individual life project, aimed at achieving the goals of the disabled person, respecting his «wishes, his expectations his choices». The multidimensional assessment, far from constituting a new assessment of the condition of disability, aims rather to pursue the "personalization" of the socio-occupational inclusion of the disabled, through the drafting of the life project. However, it should be stressed that it would be desirable for the legislative decrees to introduce rules linking basic and multidimensional assessments (based not only

on a bio-psycho-social perspective but also on a personal, relational and social approach, with validated and internationally recognized tools) In order to avoid the risk of a duplication of assessments, which would undermine the objective of simplifying and rationalising the evaluation processes underlying the reform initiative. The project for the life of the disabled person had already been introduced by Law No. 328/2000 (art. 14), however the adoption of the same had taken the guise of an experimental measure, which remained mostly substantially unfulfilled. The law-delegation, therefore, aims to revive this measure, also enhancing its profound subjective dimension with greater participation of the disabled person. Among the elements, mentioned in the delegated law, that make the project of life effective are the measures to remove the barriers that prevent socio-occupational integration, the supports that affect the life contexts, «as well as reasonable accommodation that must be adopted for the realization of the project». Reasonable accommodation, therefore, is referred to here as necessary tools for the effective implementation of the personal and participatory life project, in such a way as to ensure full satisfaction of the needs of the person concerned, in compliance with the effective identification and expression of the will of the person concerned and his full understanding of the measures and support that can be activated, in order to guarantee the person with disabilities full participation in the multidimensional assessment. It is evident in this that an attempt is being made to re-launch the role of reasonable accommodation as a tool for inclusiveness in order to fill the lack of actions dedicated to the integration of people with disabilities.

3. The contribution of "conventions" and the role of third sector entities

With respect to the identification of reasonable accommodations – understood as the tools necessary for the effective implementation of the individual, personal and participatory life project – and within the scope of the modalities of fulfilling employment obligations, it is of extreme interest to screen the institution of conventions, as it represents a fundamental interpretive key to the system of protections.

In fact, as part of the initiatives aimed at fostering the employment "insertion" of people with disabilities, the conventions of Articles 11-12-12 bis of Law No. 68/99 and those provided for in Article 14 of Legislative Decree No. 276/2003 (Garofalo, 2008), constitute an alternative to merely requiring the employer to hire a quota of people with disabilities.

However, this system, which is certainly relevant, suffers from standardization problems that deprive the tool of the personalization of placement. Regional laws, in fact, have, moreover, limited themselves to conforming to the content of national regulatory provisions, delegating to the provinces the task of preparing standard models, through a technique that has in fact ended up depowering the effectiveness of the conventional instrument (Corbo, 2009).

From this perspective, while it is true that the delegated law does not specifically intervene on the point, it is also true that, precisely with reference to the multidimensional assessment of disability and the implementation of the life project, it contains some interesting guiding criteria regarding the possibility that the

elaboration of the life project may directly and actively involve Third Sector entities, through forms of co-planning and co-design pursuant to Articles 55 and 56 of the Third Sector Code, as per Legislative Decree No. 117/2017.

In particular, the direct and active involvement of Third Sector organizations (not necessarily mediated by the conventional instrument) could be very significant in restoring new life to a now standardized conventional system. In fact, Third Sector organizations placing themselves between the state and the market (Montanini & D'Andrea 2020) and being closer to the needs to be protected, could contribute to the implementation of the principle of horizontal subsidiarity (Consorti, Gori & Rossi, 2018), through the creation of associational, relational and family networks, which participate in the formation of public policies in the elaboration of the life project and which the employer will have to make use of in the preparation of reasonably inclusive accommodations.

In such a context, the person with disabilities is no longer perceived as an imposition, but as a resource to be valued in the labor market (Migliaccio, 2018).

Literature review

The evaluation of the legislation takes account of elaborations, labour law practices and perspectives *de iure condendo* on the occupational inclusion of people with disabilities.

Research methodology

This contribution has been developed by proposing succinct notations, edited by each of the authors, through regulatory assessments on targeted placement (Law No. 68/1999; Legislative Decree No. 165/2001; Legislative Decree No. 105/2022), reasonable accommodation (art. 5 Dir. n. 2000/78/EC; UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities 2006; Law. No. n. 99/2013 Legislative Decree No. 216/2003) and the role of the social economy (Law No. 106/2016; Legislative Decree No. 111/2017; Legislative Decree No.112/2017).

It is intended to outline the innovations resulting from Law No. 227/2021 which gives a delegation to the Government for the reorganization of the current provisions on disability and which represents the implementation of one of the reforms (reform 1.1) provided for by Mission 5 "Inclusion and Cohesion" Component 2 "Social Infrastructure, Families, Communities and Third Sector" of the National Resilience Recovery Plan.

To complete the aforementioned regulatory framework, it is intended to refer to the Financial Law of 2022 (Law No. 234 of December 30, 2021) as well as to the «Guidelines on the targeted placement of people with disabilities», issued on 16 March 2022.

Main results

In conclusion, if legal techniques obviously cannot be attributed a thaumaturgic power, in any case their presence and effectiveness are necessary because the market, never as in this field, does not automatically meet the goal of achieving inclusion of people with disabilities in the workplace.

What should therefore be valued of the law-delegation?

- a) The rationalisation and simplification of disability assessment processes, currently excessively fragmented and susceptible to unequal treatment and injustice.
- b) The elaboration of the project of individual, personal and participatory life, aimed at achieving the goals of the disabled person, in respect of his desires, expectations and choices, based on multidimensional assessment (other than disability assessment).
- c) Strengthening reasonable accommodation means the obligation of employers (public and private) to adopt all the necessary adaptations - reasonable and proportionate - to ensure that persons with disabilities not only have access to employment but also the exercise of all fundamental rights. The law-delegation enhances, in addition to the anti-discrimination function and the realization of equal opportunities, also the deep subjective dimension with the participation of the disabled person, both the multidimensional assessment and the actual implementation of the personal life plan.
- d) The possibility of elaborating the individual life project actively involving third sector entities, through forms of co-programming and co-planning. Here is highlighted the principle of subsidiarity (social), which relies on the importance of creating associative networks, relational and family, given that the distinctive characteristics of the Italian welfare system and the central position assigned on the one hand to the family. On the other hand, the world of associations and the third sector, assume a decisive importance in the redistribution of resources of "care" of the most fragile subjects. This openness, in addition to being in tune with reasonable accommodation, aims to inject new lymph, and effectively customized, to the system of agreements, stipulated between private companies and social cooperatives.
- e) The functions assigned to the National Disability Supervisor, as an independent and collegial body, responsible for the protection and promotion of the rights of persons with disabilities. It has been assigned the task of promoting a culture of respect for the rights of people with disabilities through awareness and communication campaigns and positive action projects, in particular in educational institutions.

Discussion and conclusions

What is missing?

a) The aspect of strengthening services, which are crucial for making rights effective, seems to be in the shadows and it is hoped that the delegated decrees, in regulatory coordination, will strengthen the competences of the offices present in the territory, encouraging the regions all to a better and more specialized accommodation. For the private sector, this argument is even more relevant because, unlike public administrations (where art. 39-ter of Legislative Decree No. 165/2001 established the «Responsible for the integration processes of people with disabilities» and the law-delegation further promotes inclusion, as a kind of

mainstreaming of disabilities in the organizational stages of public administrations) (Cerbone, 2022; Malzani, 2019). There is no obligation to set up a disability manager and, above all, there is no incentive for a specialized and widespread figure.

b) The strengthening of services is even more crucial if we consider the fact that targeted placement is included by d.m. n. 4/2018 among the criteria for accreditation of public and private labour services, then in the essential levels of performance in the field, and if we look at the «Guidelines on the targeted placement of people with disabilities» of 16 March 2022, in implementation of the intervention of Legislative Decree No. 151/2015, there is the centrality of the targeted placement service: if this is not at full height falls much of the service and you have to rely only on the conventional system.

c) The introduction of a discipline linking basic and multidimensional evaluation (not only with a bio-psycho-social perspective but with a personal, relational and social approach, and validated and internationally recognized tools). In order to avoid the risk of a duplication of assessments, which would undermine the simplification and rationalisation of the evaluation processes underlying the reform initiative.

d) A more decisive support of the action of the Guarantor for now devoid of sanctioning power and territorial capillarity.

Therefore, one should take advantage of the space opened by the law-delegation, going "beyond".

This is the wish expressed by the group of Samnite labour lawyers (authors of this article), according to whom the delegated decree should fill the gaps of the delegation, taking advantage of the regulatory spaces also hidden. The basic idea is to refine the tools that allow every diversity (person with disabilities or not) to participate in the work according to their abilities and the originality of their contribution (as taught by the best company literature) and to continue the cultural challenge aimed at breaking down the stereotypes that unfortunately still characterize our civil coexistence (not only towards people with disabilities: think of the gender gap). The person with disabilities must be considered, with their own abilities and visions, a resource, as such decisive to enrich the organization of work and society (Santucci, 2022).

REFERENCES

- Amato, S. (2022). Inclusione scolastica degli alunni con disabilità ed emergenza sanitaria da Covid 19: un'analisi giuridica. *PasSaggi Costituzionali*, 1, 108-114.
- Cerbone, M. (2022). Dirigenza pubblica e inclusione dei lavoratori meno abili, in Pavone, M., Arengi, A., Borgonovi, E., Ferrucci, F., Genovese, E., Pepino, A. (edited by), *Un ponte tra università e mondo del lavoro per l'inclusione e la vita indipendente*, FrancoAngeli, Milano, 157-171.

- Chiaromonte, W. (2020). L'inclusione sociale dei lavoratori disabili fra diritto dell'Unione europea e orientamenti della Corte di Giustizia. *Variatione su temi di diritto del lavoro*, (4), 897.
- Consorti, P., Gori, L. & Rossi, E. (2018). *Diritto del terzo settore*, Il Mulino, Bologna, 55-58.
- Corbo, C. (2009). Le convenzioni per il diritto al lavoro dei disabili: natura, struttura, funzione e strumenti di tutela, *Argomenti di Diritto del Lavoro*, 380-405.
- De Petris, P. (2021). L'obbligo di adottare accomodamenti ragionevoli nei luoghi di lavoro: approdi definitivi della Suprema Corte e questioni ancora aperte. *Argomenti di diritto del lavoro*, 1055 ss.
- De Petris, P. (2022). Sul lavoro agile come soluzione organizzativa di "ragionevole accomodamento" per la persona con disabilità, in Pavone, M., Arengi, A., Borgonovi, E., Ferrucci, F., Genovese, E., Pepino, A. (edited by), *Un ponte tra università e mondo del lavoro per l'inclusione e la vita indipendente*, FrancoAngeli, Milano, 60 ss.
- Garofalo, D. (2008). Disabili e Regioni, *WP ADAPT n. 53*, 23-29.
- Garofalo, D. (2016). Jobs Act e disabili. *Rivista Diritto Sicurezza Sociale*, 9 ss.
- Garofalo, D. (2022). L'accesso al pubblico impiego dei disabili tra normativa generale e normativa speciale, in Boscati, A., & Zilli, A. (editors). *Il reclutamento nella P.A. Dall'emergenza alla nuova normalità*. I, Wolters Kluwer-Cedam, Milano, 201 ss.
- Malzani, F. (2019). Dal collocamento mirato al diversity management. *Rivista Diritto Sicurezza Sociale*, 717 ss.
- Migliaccio, G. (2015). Il bilancio tangibile e intangibile dell'inclusione, *Bisogni Educativi Speciali e Pratiche Inclusive. Una prospettiva internazionale*. Università degli Studi di Bergamo, Dipartimento di Scienze Umane e Sociali, 118-123.
- Migliaccio, G. (2018). Dalla soppressione alla valorizzazione delle persone con disabilità: alcune "provocazioni" di economia etica, Giacconi, C. & Del Bianco, N. (edited by) *Inclusione 3.0*, 188-199.
- Montanini, L., & D'Andrea, A. (2020). La riforma del terzo settore. L'impatto sugli strumenti di accountability. Giappichelli, Torino, 2-16.
- Napoli, M., Occhino, A., Corti, M. (2010). I servizi per l'impiego, Giuffrè, Milano.
- Pacifico, F. (2022). Istruzione e formazione della persona con disabilità: la vera sfida per l'inclusione lavorativa, in Pavone, M., Arengi, A., Borgonovi, E., Ferrucci, F., Genovese, E., Pepino, A. (edited by), *Un ponte tra università e mondo del lavoro per l'inclusione e la vita indipendente*, FrancoAngeli, Milano, 132-134.
- Peruzzi, M. (2020). La protezione dei lavoratori disabili nel diritto del lavoro. *Variatione su Temi di Diritto del Lavoro*, 945 ss.
- Riccardi, A. (2018). *Disabili e lavoro*, Cacucci, Bari.
- Riccardi, A. (2022). Il collocamento dei lavoratori disabili, in Boscati, A., & Zilli, A. (eds), cit., 179 ss.
- Santoni, F. (2020). *Lezioni di diritto del lavoro*, Esi, Napoli.

- Santucci, R. (2022). La promozione dell'occupazione per arricchirsi delle "diversità" delle persone con "disabilità", in Pavone, M., Arengi, A., Borgonovi, E., Ferrucci, F., Genovese, E., Pepino, A. (edited by), *Un ponte tra università e mondo del lavoro per l'inclusione e la vita indipendente*, FrancoAngeli, Milano, 103-114.
- Spinelli, C. (2016). *La nuova disciplina dell'inserimento al lavoro delle persone disabili (d.lgs. N. 151/2015) nel quadro della normativa internazionale e dell'unione europea*, in Ghera, E., Garofalo, D., (eds). *Semplificazioni, sanzioni, ispezioni nel Jobs Act 2. Commento ai d.lgs. 14 settembre 2015 nn. 149 e 151*, Cacucci, Bari, 11.

EXEMPLE DE BUNE PRACTICI VIZÂND REDUCEREA DISCRIMINĂRII PE PIAȚA MUNCII A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Dorina NIȚĂ,

Doctor, Conferențiar Universitar,
Universitatea din Petroșani, România

<https://orcid.org/0000-0002-2639-4971>, dorinamagda@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.7>

Summary

When we talk about discrimination, regardless of whether it is done in the context of the labor market or otherwise, it is considered a form of marginalization, the application of a differential, prejudicial treatment, receiving a negative connotation. Currently, numerous European legislative acts are dedicated to combating discrimination, being mainly focused on preventing discrimination based on nationality and sex, but not excluding race, ethnic origin, religion or religious beliefs, disability, age or sexual orientation. Starting from the European legislation in force, based on the statistical data provided by Eurostat, reports and case studies that focus on the issue of people with disabilities, this paper aims to reveal a brief picture of the current situation faced by people with disabilities on the labor market, as well as initiatives that can constitute good practice models related to the insertion and retention of these people on the labor market.

Keywords: *discrimination, disabilities, inclusion, employment, labor market, good practices.*

JEL: *J16, J71.*

UDC: *331.101.24*

1. Introducere

În România, discriminarea este definită conform art.2 din O.U.G. nr.137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare drept "orice deosebire, excludere, restricție sau preferință, pe bază de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, sex, orientare sexuală, vârstă, handicap, boală cronică necontagioasă, infectare HIV, apartenență la o categorie defavorizată, precum și orice alt criteriu care are ca scop sau efect restrângerea, înlăturarea recunoașterii, folosinței sau exercitării, în condiții de egalitate, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale sau a drepturilor recunoscute de lege, în domeniul politic, economic, social și cultural sau în orice alte domenii ale vieții publice." Pentru a identifica exact criteriul pe baza căruia se realizează discriminarea, conceptului de discriminare i se asociază și un adjectiv, putând astfel vorbi despre discriminare rasială, discriminare pe bază de gen sau discriminare multiplă (atunci când, de exemplu, o persoană este discriminate nu doar pentru că este femeie, dar și pentru că are o anumită orientare sexuală sau religioasă).

La nivelul literaturii de specialitate există o serie de criterii funcție de care se diferențiază discriminarea. Astfel, putem distinge (Niță D., 2013, pp. 48-51):

- a) *discriminarea directă și cea indirectă.*
- b) *discriminarea intenționată și conștientă și cea neintenționată;*
- c) *discriminarea practică de indivizi și grupuri și cea practică de instituții.*

O altă posibilă clasificare a discriminării derivă din *baza legală* a acestora și se referă la următoarele forme:

- a) *discriminare oficializată* – apare în acte oficiale, documente juridice (de exemplu, limitarea accesului unor categorii pentru anumite funcții - destul de rară, însă prezentă în anumite situații, ce de exemplu limitarea accesului forței de muncă din noile state membre ale Uniunii Europene);
- b) *discriminare instituționalizată* – nu există prevederi explicite, însă sistematic se încurajează informal discriminarea (de exemplu, un elev nu este primit într-o anumită clasă, o persoană nu este acceptată pe o poziție anume din cauza unor criterii rasiale sau din cauza apartenenței la o anumită minoritate);
- c) *discriminare situațională* – depinde de percepția personală a fiecăruia de a se raporta la celălalt, de a interacționa, de a comunica într-o situație dată.

O altă clasificare poate fi făcută în relație cu *intensitatea manifestării discriminării*, având astfel două tipuri de discriminare:

- a) *fățişă (rasism)*, care de obicei ia forme directe și este manifestată prin atitudini;
- b) *subtilă*, care vizează, de obicei, preferința pentru un anumit grup, și anume acelea din care face parte individul.

La nivelul Uniunii Europene, referitor la conceptul de discriminare, se mai uzitează termenii de *discriminare prin asociere* (în cazul în care o persoană sau un grup este dezavantajat datorită asocierii lor cu o persoană sau grup care posedă caracteristici în general discriminate, ca de exemplu: o persoană care nu este de etnie romă la origine ar putea beneficia de protecție, chiar dacă nu este membră a grupului în cauză, dar totuși suferă de un tratament mai puțin favorabil sau un dezavantaj special din unul dintre aceste motive (European Commission, 2000).

Discriminarea prin percepție sau *discriminare prin presupunere*, se întâlnește atunci când se aplică un tratament diferit unei persoane pentru că persoana care discriminează împărtășește o credință incorectă sau o percepție incorectă despre grupul căreia îi aparține persoana discriminată. În mai multe țări din UE, deși mai puține în comparație cu discriminarea prin asociere, există o protecție explicită împotriva discriminării prin percepție prevăzută în legislația națională (European Commission, 2000).

În cazurile enunțate anterior se poate întâlni o *discriminare pozitivă*, atunci când persoanelor li se acordă privilegii, pe baza situației lor defavorizate sau a unor nedreptăți la care au fost supuse în trecut direct sau indirect prin strămoșii lor

nedreptățiți (de exemplu, pot fi încurajați la angajare sau la un program de perfecționare profesională solicitanții de sex feminin sau cei care aparțin unei minorități etnice). Discriminarea pozitivă este justificată moral, fie pe baza datoriei de a ajuta pe cel aflat în dificultate, fie pe baza celei de a compensa nedreptăți ulterioare/anterioare.

Conform Abrudan și alții (Abrudan et al., 2010, p.83) dacă discriminarea pozitivă a unor persoane conduce la discriminarea negativă (defavorizarea) altora, ea este repudiată ca fiind imorală. "Chiar dacă se admite dezirabilitatea discriminării pozitive și indezirabilitatea celei negative, pot apărea probleme în ceea ce privește concilierea cerințelor acestora cu alte cerințe care decurg din principii morale acceptate".

2. Combaterea discriminării pe piața muncii

Combaterea discriminării și asigurarea egalității între femei și bărbați reprezintă un drept fundamental, o valoare comună a Uniunii Europene și o condiție necesară pentru îndeplinirea obiectivelor de creștere, ocupare a forței de muncă și coeziune socială la nivelul UE. Deși există încă o serie de inegalități, în ultimele decenii, UE a făcut progrese semnificative pentru ca femeile și bărbații să beneficieze de șanse egale. Acest lucru se datorează, în primul rând, legislației privind tratamentul egal, măsurilor destinate să integreze principiul egalității de șanse în toate politicile comunitare și măsurilor specifice privind promovarea femeilor (de exemplu: Directiva 2000/43/CE privind punerea în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică sau Directiva 2000/78/CE de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă).

Numeroase acte legislative europene sunt dedicate combaterii discriminării și asigurării egalității între femei și bărbați. Este vorba, mai ales, de dispoziții cuprinse în tratate și de directive privind accesul la locurile de muncă, plata egală, protecția maternității, concediul pentru creșterea copilului, securitatea socială și regimurile profesionale de securitate socială, sarcina probei în cazuri de discriminare și activitățile independente. Jurisprudența Curții Europene de Justiție reprezintă un alt element cheie.

Progresele realizate în domeniul egalității dintre femei și bărbați sunt evaluate în fiecare an și prezentate într-un raport privind egalitatea între femei și bărbați. Iată câteva exemple:

- numărul femeilor încadrate în muncă este în creștere, dar rămâne inferior celui al bărbaților, chiar dacă majoritatea studenților și absolvenților de universitate sunt femei;
- femeile continuă să câștige mai puțin decât bărbații pentru fiecare oră lucrată, iar această cifră se menține la un nivel stabil;
- femeile sunt încă slab reprezentate în funcții de decizie politică și economică, deși, în ultimul deceniu, a crescut numărul celor care ocupă astfel de posturi;
- responsabilitățile familiale sunt încă inegal repartizate între femei și bărbați;

- riscul sărăciei este mai mare în cazul femeilor decât în cel al bărbaților;
- femeile sunt principalele victime ale violenței bazate pe criterii de sex. De asemenea, femeile și fetele sunt mai vulnerabile la traficul de ființe umane.

În ciuda cadrului legislativ și instituțional prin care fiecare stat național încearcă să combată discriminarea, a acțiunilor anti-discriminare întreprinse de ONG-uri și alți parteneri sociali, aceasta continuă să existe și, din păcate, în multe cazuri să rămână neraportată de către victimele discriminării.

Motivele pentru care nu se raportează cazurile de discriminare se referă la:

- îndoială că există șanse serioase de succes;
- necunoașterea drepturilor și/sau a existenței organismelor de responsabile de combaterea discriminării;
- dificultăți de furnizare a probelor;
- teama de represalii din partea celor care discriminează;
- modul de funcționare a justiției (termene legale scurte pentru a face sesizări, timp îndelungat de soluționare, costuri, perspectiva unor compensații reduse, ș.a.)

3. Tablou succint privind prezența pe piața muncii a persoanelor cu dizabilități

În prezent, la nivelul Eurostat sunt colectate o serie de date statistice menite a forma o imagine succintă asupra situației existente pe piața muncii a persoanelor cu dizabilități. Valorile mediei UE-27, dar și ale statelor membre evidențiază din păcate, o creștere a decalajelor în ceea ce privește rata de ocupare a persoanelor fără dizabilități în raport cu cele cu dizabilități de la 22,7% în 2014 la 24,3% în 2020 (EUROSTAT), în cazul persoanelor cu dizabilități severe decalajul fiind mult mai mare (de la 41,8% în 2014 la 43% în 2020) (EUROSTAT). În cazul României, statistica este mai îngrijorătoare, valorile înregistrate fiind superioare mediei europene, relevând astfel diferențe mult mai mari între ocuparea persoanelor fără dizabilități și cele cu dizabilități, chiar dacă spre deosebire de trendul mediei europene, la nivelul României asistăm la o scădere a decalajului (de la 34,3% în 2014 la 30,4% în 2020).

Ca un record negativ, România se află pe primul loc între statele membre ale Uniunii Europene înregistrând cel mai mare decalaj de ocupare între persoanele fără dizabilități și cele cu dizabilități severe (în 2020 media UE-27 a fost de 43% față de 65,6% în cazul României). Realizarea în anul 2021 a unei diagnoze a situației persoanelor cu dizabilități în România de către un grup de cercetători români (Grigoraș et al., 2021) a relevat câteva trăsături în ceea ce privește ocuparea în rândul persoanelor cu dizabilități, precum:

- persoanele cu dizabilități care trăiesc în mediul rural, cu un nivel scăzut de educație sau vârste între 20-34 ani prezintă un risc și mai ridicat de a nu fi ocupate;
- persoanele tinere cu dizabilități severe au cea mai scăzută rată de ocupare (7%);

- situația tinerilor care nu au un loc de muncă este cu atât mai problematică cu cât ei sunt într-o măsură mult mai mică acoperiți de sistemul de pensii (inclusiv cel de invaliditate), astfel încât sunt mult mai vulnerabili la excluziune social;
- femeile cu dizabilități au o rată de ocupare mai scăzută decât bărbații. Ca și în cazul femeilor fără dizabilități, ele au în schimb, într-o proporție de 20%, sarcini domestice sau responsabilități de îngrijire;
- în general, persoanele cu un nivel de educație mai ridicat au rate de ocupare mai ridicate, însă diferențele semnificative de nivel de ocupare (de peste 50%) se păstrează între cele cu dizabilități severe și cele fără dizabilități care au același nivel de educație. etc.

În cazul României, situația prezentată se înregistrează pe fondul realizării unor eforturi menite să identifice problemele cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în toate aspectele economico-sociale ale vieții lor și căutând să adopte soluții cât mai eficiente (exemplu: existența unui cadru legislativ ce abordează problematica stimulării ocupării și protecției sociale a șomerilor în general (*Legea nr.76 /2002 privind sistemul asigurărilor de șomaj și stimularea ocupării forței de muncă* ce reglementează măsurile pentru realizarea strategiilor și politicilor elaborate în vederea protecției persoanelor pentru riscul de șomaj, asigurării unui nivel ridicat al ocupării și adaptării forței de muncă la cerințele pieței muncii având drept obiective: prevenirea șomajului și combaterea efectelor sociale ale acestuia, încadrarea sau reîncadrarea în muncă a persoanelor în căutarea unui loc de muncă, sprijinirea ocupării persoanelor aparținând unor categorii defavorizate ale populației, asigurarea egalității șanselor pe piața muncii, stimularea șomerilor în vederea ocupării unui loc de muncă, stimularea angajatorilor pentru încadrarea persoanelor în căutarea unui loc de muncă, îmbunătățirea structurii ocupării pe ramuri economice și zone geografice, creșterea mobilității forței de muncă în condițiile schimbărilor structurale care se produc în economia națională, protecția persoanelor în cadrul sistemului asigurărilor pentru șomaj și sprijinirea ocupării persoanelor care au executat o pedeapsă privativă de libertate sau care au fost condamnate la executarea unei pedepse, a unei măsuri educative ori a altor măsuri neprivative de libertate dispuse de organele judiciare) sau cu accent pe persoanele cu dizabilități (*Legea nr.448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap* (cu modificările și completările ulterioare) ce reglementează drepturile și obligațiile persoanelor cu handicap acordate în scopul integrării și incluziunii sociale a acestora. Articolul 74 din lege prevede că persoanele cu dizabilități au dreptul să li se ofere condițiile necesare pentru a-și exercita meseria sau ocupația, pentru a menține un loc de muncă și șanse egale pentru a avansa profesional. Încadrarea în muncă se realizează în funcție de pregătirea profesională a fiecărei persoane în parte, iar dovada dizabilității este stabilită de către comisiile de evaluare de la nivelul fiecărui județ sau la nivelul unuia dintre sectoarele municipiului București).

Pentru a stimula angajarea persoanelor cu dizabilități, legea obligă autoritățile și instituțiile publice, persoanele juridice, publice sau private cu cel puțin

50 de angajați să angajeze un număr de persoane cu dizabilități egal cu cel puțin 4% din numărul total al angajaților, nerespectarea acestor prevederi impunând angajatorilor fie să plătească lunar spre bugetul de stat o sumă echivalentă cu 50% din salariul minim brut la nivel de țară înmulțit cu numărul de locuri de muncă pe care nu au angajat persoane cu dizabilități, fie să achiziționeze produse sau servicii realizate de unități protejate autorizate într-o sumă echivalentă sumei datorate la bugetul de stat.

Pentru cei ce au angajați persoane cu dizabilități, beneficiile îmbracă în principal forma unor facilități fiscale, precum deducerea din calculul profitului impozabil a unor cheltuieli ce vizează adaptarea la noul loc de muncă, cumpărarea de utilaje sau echipamente care urmează a fi folosite de către persoanele cu dizabilități, transportul persoanelor cu dizabilități între casă și locul de muncă sau transportul materiilor prime, al produselor finite și al altor produse la domiciliul persoanelor cu dizabilități dacă acestea lucrează de acasă. Sfera beneficiilor acordate acestor angajatori include și primirea de la stat, timp de un an, a salariului minim pe economie pentru fiecare persoană angajată, dacă aceasta este păstrată drept angajat cel puțin doi ani. De asemenea, angajatorii care încadrează în muncă, pe durată nedeterminată, absolvenți cu dizabilități, sunt scutiți de la plata asigurării de șomaj și chiar primesc lunar, timp de 18 luni, anumite sume, după cum urmează:

- un salariu de bază minim brut, pentru absolvenții ciclului inferior al liceului sau ai școlilor de arte și meserii;
- 1,2 salarii de bază minime brute, pentru absolvenții învățământului secundar superior sau ai unei școli postliceale;
- 1,5 salarii de bază minime brute, pentru absolvenții unei instituții de învățământ superior.

Strategia națională privind drepturile persoanelor cu dizabilități 2021-2027, ratificarea de către toate statele membre ale Uniunii Europene, inclusiv România, a Convenției Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu handicap (UN CRPD), care interzice în mod explicit discriminarea pe criterii de dizabilitate pe piața muncii solicitând statelor membre să asigure amenajări corespunzătoare la locul de muncă sau participarea la campania EUvsDiscrimination (2019) pot fi considerate de asemenea tot un rezultat al preocupărilor autorităților de a facilita combaterea discriminării și integrarea pe piața muncii a persoanelor cu dizabilități.

4. Exemple de bune practici ale angajatorilor vizând integrarea și păstrarea pe piața muncii a persoanelor cu dizabilități

Așa cum s-a văzut anterior din prezentarea datelor statistice, mai sunt mulți pași de făcut în direcția ameliorării prezenței pe piața muncii a persoanelor cu dizabilități. Sunt de apreciat preocupările autorităților în acest sens, dar din păcate, eficiența măsurilor, strategiilor și acțiunilor întreprinse este scăzută. În acest sens, prezentarea unor exemple de bune practici vizând integrarea și păstrarea pe piața muncii a persoanelor cu dizabilități este considerat un demers de bun augur ce se poate adauga cu succes celorlalte inițiative de conștientizare a nevoilor persoanelor cu dizabilități și îmbunătățirii tuturor aspectelor vieții acestora.

Din studierea unor modele de bune practice întâlnite la nivel global și european, atât din sectorul public, cât și cel privat și al societății civile, cele mai frecvente "intervenții" vizând facilitarea accesului persoanelor cu dizabilități la un loc de muncă privesc:

- realizarea de amenajări corespunzătoare personalizate la locul de muncă (ce privesc mobilierul, parcări, accesul – lifturi, rampe, deschiderea ușilor etc.);
- organizarea de cursuri ce urmăresc facilitarea comunicării între colegii de muncă, șefi și angajații cu dizabilități (de exemplu: inițiere în limbajul mimico-gestual);
- acordarea de pachete de beneficii și servicii pentru angajații cu handicap și pentru angajații care cresc un copil cu handicap (exemplu alocații lunare, concedii suplimentare, etc.);
- facilitarea recrutării persoanelor cu dizabilități prin crearea de platforme de recrutare online la nivelul firmelor care să permită și aplicarea persoanelor cu dizabilități;
- acordarea de servicii de reabilitare ocupațională ce pot include toate aspectele reabilitării profesionale, inclusiv măsurarea dizabilității, plan personal de recuperare/reabilitare, găsirea unui loc de muncă potrivit;
- organizarea de cursuri pentru creșterea gradului de conștientizare și sensibilizare dedicate întreprinderilor de pe piața deschisă a muncii, pentru a le convinge de avantajele angajării persoanelor cu handicap;
- organizarea de gale de premiere a angajatorilor ce își numără printre angajați persoane cu dizabilități etc.

Concluzii

Prejudecățile și stereotipurile legate de persoanele cu dizabilități sunt de multe ori cauza pentru care atât aceste persoane nu întreprind demersuri de a accede la un loc de muncă și de a deveni active economic, dar și potențialii angajatori manifestă reticență în angajarea lor.

În ciuda legislațiilor naționale în vigoare prin care este instituită la nivelul instituțiilor și companiilor mari (de peste 50 de angajați) obligativitatea angajării unui anumit număr de persoane cu dizabilități (de exemplu în România 4%, în Spania 2%) sau achiziționarea de produse sau servicii realizate de unități protejate autorizate, cei mai mulți angajatori preferă să plătescă sume importante către bugetul de stat ca variantă la nerespectarea acestor prevederi.

Deși o trecere în revistă a pașilor făcuți la nivel național sau comunitar evidențiază cadre legislative dedicate combaterii discriminării și integrării pe piața muncii a persoanelor cu dizabilități, organizarea de campanii de conștientizare și sensibilizare a angajatorilor cu privire la avantajele/beneficiile angajării unor astfel de persoane, statisticile arată că în continuare decalajul în ocupare între persoanele fără dizabilități și persoane cu dizabilități nu doar rămâne important, dar se și acutizează (media UE-27 a decalajului crescând în intervalul de timp 2014-2020 de la 22,7% la 24,3%).

Chiar și în cazul ocupării persoanelor cu dizabilități este invocată de multe ori calitatea scăzută a ocupării (în sensul că unele persoane cu dizabilități nu au locuri de muncă potrivite sau plătite suficient) sau accesul limitat la programe de formare profesională (prea puține persoane cu dizabilități pot accesa formări profesionale ce le-ar ajuta să devină mai pregătite pentru piața muncii.

De multe ori, performanțele scăzute înregistrate în ceea ce privește discriminarea și ocuparea pe piața muncii a persoanelor cu dizabilități/handicap sunt considerate a fi rezultatul unor bariere precum: sistemul educațional prea puțin incluziv; piața muncii cu locuri de muncă nepotrivite și inaccesibile; serviciile de ocupare prea puțin relevante pentru cea mai mare parte a persoanelor cu dizabilități; protecția socială care nu stimulează activarea persoanelor cu dizabilități; sistemul de sănătate care este orientat pe tratarea unor afecțiuni, nu pe sprijinul pentru o viață activă a persoanelor cu dizabilități, inclusiv prin creșterea disponibilității și eficacității dispozitivelor asistive; familii care nu își sprijină suficient sau își protejează excesiv copiii cu dizabilități, neînscrind-i sau retrăgându-i de la școală pentru a evita barierele sistemice și stigmatizarea.

BIBLIOGRAFIE

- European Commission (2000). REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL on the application of Council Directive 2000/43/EC implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin ('the Racial Equality Directive') and of Council Directive 2000/78/EC establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation ('the Employment Equality Directive'), COM(2021) 139 final, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/report_on_the_application_of_the_racial_equality_directive_and_the_employment_equality_directive_en.pdf
- European Commission (2020). Ghid de practici promițătoare. Cum pot fi puse în practică amenajări corespunzătoare, <https://ec.europa.eu>
- EUROSTAT, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tepsr_sp200/default/table?lang=en
- Grigoraș, V., Salazar, M., Vladu, C.I., Briciu, C. (2021). Diagnoza situației persoanelor cu dizabilități în România, *chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/http://anpd.gov.ro/web/wp-content/uploads/2022/03/Diagnoza-situatiei-persoanelor-cu-dizabilitati-in-Romania.pdf*
- Niță, D. (2013). *Probleme contemporane ale ocupării forței de muncă*, Craiova: SITECH

***, *Legea nr.76 /2002 privind sistemul asigurărilor de șomaj și stimularea ocupării forței de muncă*, publicată în Monitorul Oficial nr. 103 din 6 februarie 2002, cu modificările și completările ulterioare

***, *Legea nr.448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap*, republicată în Monitorul Oficial nr.1. din 3 ianuarie 2008, cu modificările și completările ulterioare

METODOLOGIA DE EVALUARE A EXCLUZIUNII SOCIALE ÎN ȚĂRILE EUROPENE

Tatiana GUTIUM,
Doctor în Economie,
INCE, Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-8884-3269>, gutium.tatiana1@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.8>

Summary

Social exclusion in European countries is a real problem. It directly affects human rights, brings high costs to society, and hinders the realization of the human potential of vulnerable groups and sustainable economic growth. There are different forms of exclusion a person: economic, cultural, and social exclusion. In addition, there are many structural reasons for exclusion from society that are unrelated to a person's personal choice, and there are also different degrees of social exclusion. Economic inequality is primarily related to differences in the income generated through paid employment, social transfers, and other household income. And secondly, there are differences in access to social services (education, healthcare). The main subject of the study is the methodology for assessing social exclusion. The main goal is the analysis of social exclusion indicators and calculation methods in the context of adapting the indicators used in European countries for the Republic of Moldova. General scientific methods were used to achieve the purpose of the research: scientific abstraction, induction, deduction, analysis, synthesis, positive and normative analysis, and comparative analysis. The most common indicators used in European countries to assess social exclusion are AROPE and Laeken. In the case of the Republic of Moldova, it is necessary to use the AROPE index, and it is rational to use the social inclusion index built based on self-assessments by the population of their protection from various dangers and threats.

Keywords: *social exclusion, social inclusion, social integration, AROPE, social exclusion index.*

JEL: *B41, I32, Z13.*

UDC: *316.344.7*

Introducere. Una din cele mai acute probleme sociale în lume este excluziunea socială. În țările europene, există un decalaj semnificativ în furnizarea de resurse diferitor grupe ale populației, ceea ce cauzează polarizarea societății. Indivizii din grupele vulnerabile sunt comparativ săraci, deoarece nu au acces la resurse, și sunt marginalizați social (Gutium, 2020). Relevanța cercetării poate fi argumentată prin faptul că excluziunea grupelor social vulnerabile ale populației duce la limitarea utilizării potențialului resurselor disponibile, la reducerea posibilităților de producție, și reprezintă o barieră în dezvoltarea socio-economică a statului.

Obiectul de cercetare este excluziunea socială, iar scopul principal – analiza critică a indicatorilor excluziunii sociale și a metodelor de calcul în contextul identificării celui potrivit la estimarea excluziunii în cazul Republicii Moldova.

Gradul de abordare a temei în literatura științifică. Paradigma excluziunii sociale este relativ insuficient studiată și conceptualizată. În cadrul comunității academice nu există consens cu privire la definirea conceptului. Opiniile savanților diferă privind factorii și condițiile care contribuie la apariția excluziunii și izolării. Excluziunea socială a fost elucidată în lucrările savanților de talie mondială R. Lenoir (1974), P. Townsend (1993), G. Rodgers (1995), A. Sen (2000), A. Power, J. Wilson (2000), M. Althoff et al. (2001), D. Gallie, S. Paugam (2004), M. Daly (2006), R. Levitas, et al. (2007), etc.

Majoritatea savanților studiază excluziunea socială sub aspect economic al nivelului veniturilor, șomajului (Gallie et al., 2003; Gordon et al., 2000). Cu toate acestea, aspectul social și cultural este la fel relevant. Excluderea este cauzată nu numai de sărăcie, ci și de privațiuni multiple, inclusiv privarea de nevoi sociale și culturale de bază.

Metodologia cercetării. Pentru atingerea scopului cercetării au fost utilizate metode generale de cercetare științifică: metoda abstracției științifice, inducția și deducția, analiza pozitivă și normativă, analiza și sinteza, analiza comparativă.

Delimitări conceptuale a excluziunii sociale. În viziunea Duncan Gallie și Serge Paugam, teoria excluziunii sociale explică marginalizarea pieței muncii, iar șomajul este cauzat de deficitul motivațional, care la rândul său este generat de sistemul de prestații sociale (Gallie & Paugam, 2004). În opinia autorului, dacă individul este asigurat de stat cu resurse financiare, care îi permit să ducă o viață relativ decentă, și mărimea prestației de șomaj este aproximativ egală cu venitul disponibil, pe care îl poate obține în câmpul muncii după achitarea tuturor impozitelor, atunci persoana va alege șomajul (Gutium, 2020). În altă lucrare, Gallie et al. descriu cercul vicios dintre șomaj, sărăcie și excluziunea socială. Când persoana devine șomer, inițial scade nivelul de trai, accesul la resurse devine limitat, și ca rezultat crește perioada șomajului și probabilitatea izolării sociale (Gallie et al., 2003).

Excluziunea socială are tangențe cu sărăcia. Aceste concepte sunt studiate din punct de vedere al vulnerabilității. A. Coudouel și J. Hentschel consideră că „vulnerabilitatea este un concept larg, care acoperă nu numai vulnerabilitatea veniturilor, dar și riscurile, precum cele legate de sănătate, educație, etc., și este rezultatul excluziunii sociale” (Coudouel & Hentschel, 2000).

A. Giddens denotă că excluziunea socială reprezintă mecanismul care separă unele grupe de populație de principalul flux social. În calitate de dovadă a acestei afirmații, savantul aduce următoarele argumente: vulnerabilitatea socială este pierderea conexiunii unei persoane cu restul societății, și în acest caz are loc excluziunea socială. A. Giddens consideră că în societatea modernă există două forme de excluziune socială. Prima formă, „excluderea voluntară”, este specifică elitei, care sa autoizolat, și este situată în vârful ierarhiei sociale. La alt pol se află a doua formă „victimele structurii”, și este rezultatul schimbărilor structurale și

culturale din societate. Spre deosebire de prima formă, anume a doua formă a excluziunii sociale reprezintă un pericol pentru dezvoltarea sustenabilă a societății (Giddens, 1998). Viziunea a lui Anthony Giddens este împărtășită de Margarita Astoyants, care denotă că respingerea este sinonimul excluziunii.

Excluziunea socială afectează sănătatea fizică și psihologică a individului, include o gamă largă de probleme pe care le întâmpină persoana în viața cotidiană, care pot avea consecințe ample în viitor (Gutium, 2021b). Perioada și gradul excluziunii diferă de la caz la caz. Izolarea poate fi temporară sau de lungă durată. În plus, există diferite tipuri și cazuri de excluziune. În *Tabelul 1* sunt prezentate diverse definiții, unele din ele, cum ar fi cele elaborate de Ruth Levitas, Aadne Aasland & Tone Fløtten, enumeră categoriile izolării. Cu cât individul se încadrează în mai multe categorii, cu atât gradul excluziunii va fi mai mare.

Tabelul 1. Sinteza definiției „excluziunea socială” abordată în literatura de specialitate

Autorul	Definiția excluziunii sociale
Katherine Duffy, 1995	Excluziunea socială este un concept mai larg decât sărăcia, reflectă: 1) nivelul scăzut de bunăstare materială; 2) incapacitatea de a participa efectiv la viața economică, socială, politică și culturală; 3) înstrăinarea și izolarea (Duffy, 1995).
Anthony Giddens, 1998	Excluziunea socială reprezintă mecanismul care separă unele grupe de populație de principalul flux social (Giddens, 1998).
David Gordon et al., 2000	Excluziunea socială reprezintă absența sau limitarea accesului la acele tipuri de relații sociale, obiceiuri și activități, la care participă marea majoritate a membrilor societății (Gordon et al., 2000).
Amartya Sen, 2000	Excluziunea socială este o parte integrantă a privării de abilități și, de asemenea, o cauză instrumentală a diferitelor eșecuri ale abilităților (Sen, 2000).
Aadne Aasland & Tone Fløtten, 2001	Excluziunea socială este un fenomen multidimensional, principalele caracteristici a căruia sunt: 1) Excluziunea de la drepturile pe care le au majoritatea cetățenilor; 2) Excluziunea accesului pe piața muncii; 3) Excluziunea de la participarea la viața societății civile; 4) Excluziunea din viața socială (Aasland & Fløtten, 2001).
John Benington & Mike Geddes, 2001	Conceptul excluziunii sociale este multidimensional, în plus este mai larg comparativ cu noțiunea de sărăcie materială, și identifică problemele sociale pe care apoi le etichetează ca aspecte ale excluziunii sociale (Benington & Geddes, 2001).
Tania Burchardt et al., 2002	O persoană este considerată exclusă social dacă: 1) este rezident geografic într-o societate; 2) din motive care nu depind de voința sa, nu poate participa la activitățile obișnuite ale cetățenilor din societatea respectivă; 3) are dorință să participe la viața societății (Burchardt et al., 2002).

Ruth Levitas et al., 2007	O persoană este exclusă social dacă: 1) se confruntă cu privațiuni non-monetare; 2) nu ia parte activă la viața economică, socială, politică sau culturală a comunității; 3) are o calitate a vieții comparativ mai joasă (Levitas et al., 2007).
Organizația Mondială a Sănătății, 2008	Excluziunea socială este cauzată: 1) de inegalitatea în accesul la resurse; 2) de diferențele în capacitatea persoanelor de a utiliza aceste resurse; 3) de drepturi și libertăți juridice inadecvate (Popay et al., 2008).
Margarita Astoyants, 2009	Excluziunea socială este un proces cumulativ, multidimensional, care perturbă legăturile sociale ale indivizilor sau grupelor de populație, și împiedică participarea acestora la viața societății (Astoyants, 2009).
Uniunea Europeană, Terminologie Interactivă pentru Europa, 2022	Excluziunea socială este un proces în care anumite persoane sunt marginalizate și incapabile să participe pe deplin din cauza sărăciei, lipsei competențelor de bază și a oportunităților de învățare pe tot parcursul vieții sau ca urmare a discriminării (Europe Union, Interactive Terminology for Europe, 2022).

Sursa: Sistematizat de autor

În literatura de specialitate, pe lângă conceptul de „excluziune socială”, întâlnim și conceptele „incluziune socială” și „integrare socială”. Primele două reflectă dacă persoana are sau nu acces la resurse, și capacitatea de a-și exercita și apăra drepturile (Gutium, 2021a). Majoritatea sociologilor susțin că incluziunea este opusul excluziunii. Totuși, există și alt punct de vedere, conform căruia, opusul excluziunii este integrarea. Această opinie este împărtășită de savanții, care studiază excluziunea pe piața muncii. R. Levitas consideră că inițial conceptul de excluziune reflecta consecințele sărăciei și inegalității, iar astăzi a căpătat alte conotații, și anume integrarea este opusă excluziunii, și nu incluziunea (Levitas et al., 2007).

Excluziunea socială poate fi cauzată de:

- nivelul scăzut al bunăstării materiale;
- degradarea și subdezvoltarea infrastructurii sociale;
- privarea de servicii sociale;
- mecanisme ineficiente de suport instituțional;
- lacune în legislație;
- bariere politice și instituționale;
- inegalități între persoane sau grupe de populație, etc.

Incertitudinea și diversitatea excesivă a societății moderne creează condiții pentru excluziunea socială a unor grupe de populație, care se numesc grupe vulnerabile. Ca pildă de grupe vulnerabile pot servi persoanele cu nevoi speciale, familiile cu copii în situație de risc, persoanele vârstnice, persoanele fără adăpost, romii, persoanele dependente de droguri, refugiații, persoanelor care au fost supuse traumelor fizice, psihologice, violenței, etc. (Ciobanu, 2021). Abordarea sistemică a conceptului „excluziunea socială” a fost efectuată de Fletcher Farrington, care a identificat sistemele fundamentale și subsistemele pentru funcționarea societății (Tabelul 2).

Tabelul 2. Sistemele sociale din care este exclus individul sau grupul de persoane

Sistem	Subsisteme
Social	Familie, piața muncii, cartier, societate, comunitate
Economic	Resurse (salarii, asigurări sociale, economii, active), piața bunurilor și serviciilor
Instituțional	Sistem juridic, educație, sănătate, drepturi politice, justiție, birocrație
Teritorial	Demografic (migrație), accesibilitate (transport și comunicații), societate (zone defavorizate)
Referințe simbolice	Identitate, statut social, stima de sine, abilități de bază, interese și motivații, oportunități, perspective

Sursa: Farrington, F. (2002). *Towards a useful definition: advantages and criticism of "social exclusion"*. <https://www.researchgate.net/publication/242513425>

Este discutabil, în ce caz este generată excluziunea, când nu funcționează cel puțin unul din sistemele enumerate, sau mai multe. Opinia savanților este dispersată. O parte din sociologi consideră că este de ajuns unul din sisteme să nu funcționeze (Colesnicova et al., 2021), iar ceilalți susțin că condiția obligatorie pentru excluziunea socială este ca să nu funcționeze mai multe sisteme (Farrington, 2002).

Evaluarea excluziunii sociale în Uniunea Europeană. În principalele tratate ale Uniunii Europene (UE) este inclus conceptul „excluziunea socială”: Tratatul de la Maastricht (1992), articolul 1; Tratatul de la Amsterdam (1997), articolele 117 și 118; Tratatul de la Nisa (2001), articolul 137; Tratatul de la Lisabona (2007), articolele 2 și 5a. În 2010, în corespundere cu programul adoptat „Strategiei Europa 2020”, țările membre UE au decis să promoveze politica de reducere a numărului cetățenilor excluși sociali și săraci cu 20 de milioane de persoane, prin sporirea ocupării forței de muncă și accesului la educație.

Comisia Europeană, în toamna anului 2020, a adoptat „Planul de acțiuni privind integrarea și incluziunea 2021-2027 (PAPII 2021-2027)”, care include propuneri în educație, ocrotirea sănătății, ocuparea forței de muncă, fondul locativ. Obiectivul principal al PAPII 2021-2027 este promovarea integrării și incluziunii sociale a migranților. Comisia Europeană recomandă de utilizat următorii indicatori de evaluare a excluziunii sociale: AROPE și Laeken.

Indicatorii Laeken reprezintă un set de indicatori (inițial au fost 18), care au fost elaborați în 2001 pentru estimarea sărăciei și excluziunii sociale, și aprobați de Consiliul European în luna decembrie a acestui an. Acești indicatori au fost utilizați pentru monitorizarea implementării Strategiei de la Lisabona. După ce Agenda Lisabona a fost înlocuită cu Strategia Europa 2020, în unele țări indicatorii Laeken au fost substituiți cu indicatorul AROPE. Indicatorii Laeken spre deosebire de indicele AROPE reflectă excluziunea în mai multe domenii: sărăcia, ocuparea în câmpul muncii, educația, ocrotirea sănătății și condițiile de trai, pe când AROPE numai în câteva din cele enumerate.

Implementarea strategiilor, planurilor de acțiuni menționate, în contextul reducerii excluziunii sociale, sa soldat cu diminuarea indicelui AROPE.

Cota persoanelor expuse riscului de sărăcie sau excluziunii sociale, în Uniunea Europeană, în perioada 2015-2021, sa micșorat cu 2,3 puncte procentuale. Cea mai semnificativă ameliorare la capitolul dat au înregistrat Bulgaria (cu 11,6 p.p.), Ungaria (cu 11,2 p.p.), România (cu 10,1 p.p.), Lituania (cu 6,0 p.p.) și Polonia (cu 5,7 p.p.). Totuși, anume în România și Bulgaria în anul 2021, rata riscului de sărăcie sau excluziunii sociale rămâne înaltă 34,4% și 31,7% corespunzător. În anul 2015, cea mai mic nivel al indicelui AROPE a fost înregistrată în Cehia (13,0%), Olanda (16,4%), Austria (16,9%), Finlanda (16,9%), Slovacia (17,3%). În perioada analizată, Cehia și-a păstrat poziția, și rămâne în topul țărilor UE cu cea mai mică cotă a cetățenilor expuși riscului excluziunii, atingând nivelul de 10,7% în 2021 (*Figura 1*).

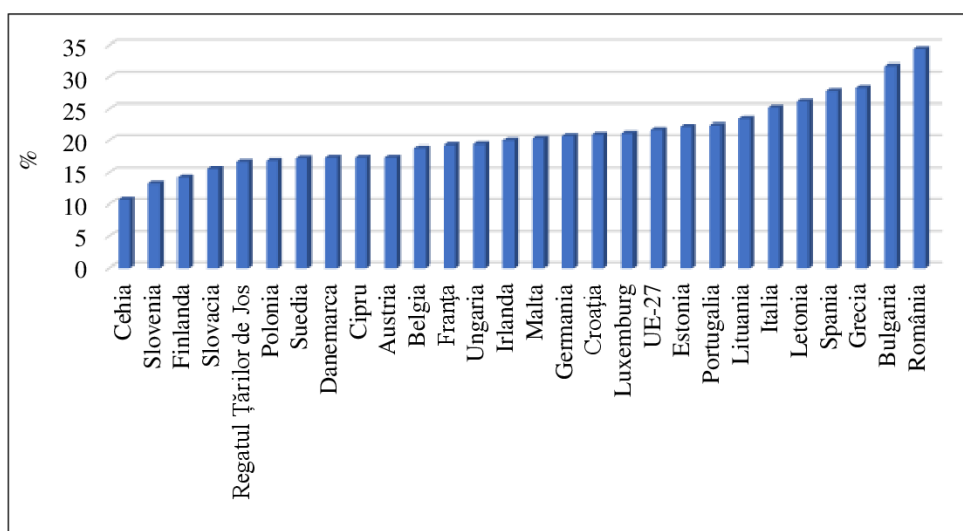

Figura 1. Cota persoanelor expuse riscului de sărăcie sau excluziunii sociale (AROPE) în țările Uniunii Europene, 2021

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Eurostat

Indicele AROPE este format din trei sub-indici: rata sărăciei relative (AROP); rata de deprivare materială severă din cauza lipsei resurselor (SMD); ponderea persoanelor care trăiesc în gospodării cu intensitate semnificativ redusă a muncii (VLWI). Fiecare din acești sub-indici reflectă cota unei din trei categorii de persoane enumerate în *Figura 2*. Aplicarea AROPE în UE permite efectuarea analizei comparative și asigură abordarea comparabilă a excluziunii sociale în statele membre. Totuși, în unele țări, AROPE este folosit în calitate de indicator principal al evaluării excluziunii sociale (România), iar în alte țări acest indice se utilizează ca unul de bază, care este completat de o serie de alți indicatori specifici (Germania).

Persoane expuse riscului de sărăcie sau excluziunii sociale		
Persoane expuse riscului de sărăcie (cu venituri sub pragul sărăciei)	Persoane deprivat material sever din cauza lipsei resurselor	Persoane care trăiesc în gospodării cu intensitate semnificativ redusă a muncii

Figura 2. Categoriile de persoane expuse riscului de sărăcie sau excluziunii sociale

Sursa: Institutul Național de Statistică România, 2021

În Germania indicele AROPE este completat cu alți indicatori care reflectă domeniile suplimentare relevante ale excluziunii: ocrotirea sănătății, locuințe, bunăstarea și calitatea vieții. În plus, sunt luați în calcul indicatorii specifici, care reflectă excluziunea socială a copiilor. În Regatul Țărilor de Jos, pentru a calcula numărul persoanelor excluse, a fost elaborat un nou indice: Indicele Compozit al Excluziunii Sociale (ICES). În calitate de bază de date pentru acest indice sunt utilizate Statisticile Uniunii Europene referitoare la venituri și condițiile de trai (EU-SILC). ICES include 42 indicatori, care sunt agregați după una din patru dimensiuni: participarea socială limitată; acces limitat la drepturi și instituții sociale; deprivare materială; integrare normativă insuficientă.

În Republica Moldova nu se calculează indicele AROPE, în schimb sunt evaluați o parte din indicatorii Laeken: coeficientul GINI (*Figura 3*), raportul dintre veniturile populației din quintile I și V, speranța de viață la naștere (*Figura 4*).

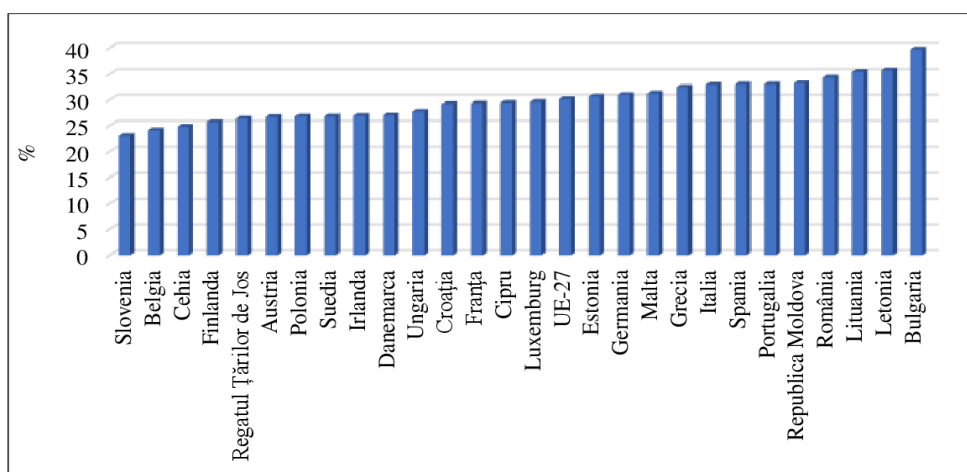

Figura 3. Coeficientul GINI pe veniturile disponibile în țările Uniunii Europene și Republica Moldova, 2021

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Eurostat

Analiza comparativă a ratingurilor după indicele AROPE și coeficientul GINI a arătat că cel mai mic nivel al excluziunii sociale au înregistrat Cehia, Slovenia, Finlanda.

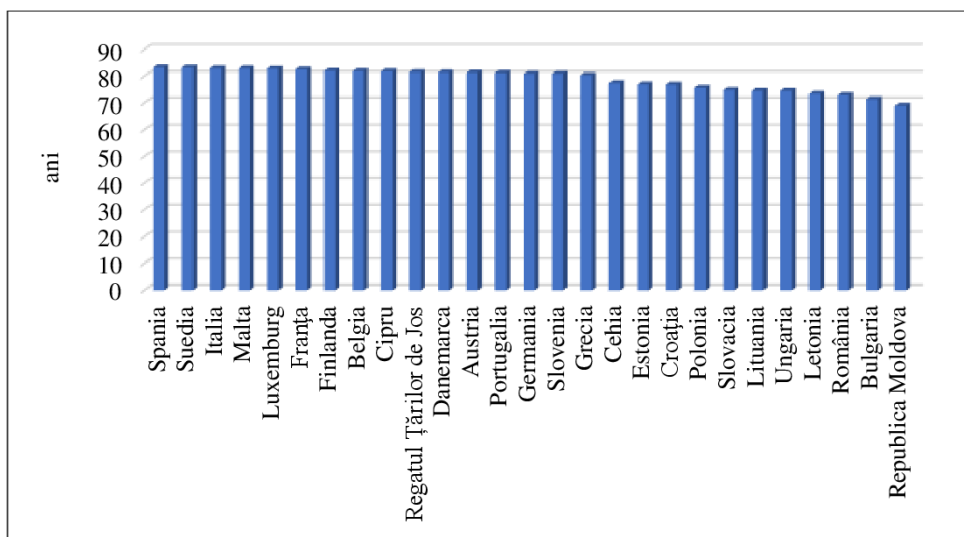

Figura 4. Speranța de viață la naștere în țările Uniunii Europene și Republica Moldova, 2021

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Eurostat

În schimb, în cazul speranței de viață la naștere, ratingul diferă de cel efectuat după indicele AROPE. Cel mai înalt nivel al speranței de viață la naștere dintre țările UE au înregistrat Spania, Suedia, Italia, Malta, Luxemburg. Prin urmare, între indicele AROPE și coeficientul GINI are loc o corelație directă, iar între AROPE și speranța de viață la naștere nu există nicio legătură.

Concluzii. Conceptele „sărăcia” și „excluziunea socială” nu sunt sinonime. Pentru măsurarea sărăciei, în calitate de sursă sunt utilizate datele statistice privind veniturile gospodăriilor casnice și nivelul de trai, iar cauzele care duc la sărăcie pot fi identificate în timpul evaluării excluziunii sociale. În țările membre ale UE, indicele AROPE și indicatorii Laeken sunt utilizați la estimarea excluziunii sociale. Anume acești indici sunt aplicați pentru monitorizarea strategiilor, programelor de stat de reducere a sărăciei și marginalizării unor grupe de populație.

În Republica Moldova, indicele AROPE nu este practicat pentru calcularea excluziunii sociale. În opinia autorului pentru estimarea excluziunii se recomandă aplicarea indicelui AROPE, dar indicele incluziunii sociale trebuie să fie construit pe baza autoevaluărilor de către populație a protecției de diverse pericole și amenințări.

Finanțarea. Prezenta lucrare a fost elaborată în cadrul Proiectului științific pentru perioada 2020-2023, înregistrat în Registrul de stat al proiectelor din domeniul științei și inovării al Republicii Moldova cu codul 20.80009.0807.29 Proiect Program de Stat „Perfecționarea mecanismelor de aplicare instrumentelor

inovaționale orientate spre creșterea durabilă a bunăstării populației Republicii Moldova”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Aasland, A., & Fløtten, T. (2001). Ethnicity and Social Exclusion in Estonia and Latvia. *Europe-Asia Studies*, 53(7), 1023-1049.
- Althoff, M., Cremer-Schaefer H., Loeschper G., Reinke H., & Smaus G. (2001). *Integration und Ausschließung. Kriminalpolitik und Kriminalität in Zeiten Gesellschaftlicher Transformation*. Baden-Baden, Nomos-Verl.-Ges.
- Benington, J., & Geddes, M. (2001). *Local Partnership and Social Exclusion in the European Union. New Forms of Local Social Governance?* Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315011462>
- Burchardt, T., Le Grand, J., & Piachaud, D. (2002), Degrees of exclusion: developing a dynamic multidimensional measure. In J. Hills, J. Le Grand, & D. Piachaud (Eds.), *Understanding social exclusion* (30-43). Oxford University Press.
- Ciobanu, M. (2021, June 15). *A methodological analysis of child vulnerability assessment tools* [Paper presentation]. Modern Tendencies of Scientific Development: Visions of Young, Chișinău, Republica Moldova.
- Colesnicova, T., Gutium, T., Ciobanu, M., & Gutium, M. (2021). *Nivelul de trai al populației Republicii Moldova*. Complexul Editorial INCE. <http://dspace.ince.md/jspui/handle/123456789/1314>
- Coudouel, A., & Hentschel, J. (2000). *Poverty Data and Measurement. Preliminary Draft for a Sourcebook on Poverty Reduction Strategies*. The World Bank, Washington DC.
- Daly, M. (2006). *Social Exclusion as Concept and Policy Template in the European Union*. Center for European Studies Working Paper Series, 135. <http://aei.pitt.edu/9026/1/Daly135.pdf>
- Duffy, K. (1995). *Social exclusion and human dignity in Europe*. Strasbourg: Council of Europe.
- Europe Union, Interactive Terminology for Europe. (2022). *Social exclusion*. <https://iate.europa.eu/entry/slideshow/1612333800748/787910/en-enla-mul>
- Eurostat. (2021). *Persoane expuse riscului de sărăcie sau excluziune socială*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_01_10/default/table?lang=en
- Farrington, F. (2002). *Towards a useful definition: advantages and criticism of “social exclusion”*. <https://www.researchgate.net/publication/242513425>
- Gallie, D., & Paugam, S. (2004). Unemployment, poverty, and social isolation: An assessment of the current state of social exclusion theory. In D. Gallie (Eds.), *Resisting marginalization: unemployment experience and social policy in the European Union* (pp. 34-53). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0199271844.003.0002>

- Gallie, D., Paugam, S., & Jacobs, S. (2003). Unemployment, Poverty and Social Isolation: Is There a Vicious Circle of Social Exclusion? *European Societies*, 5(1), 1-32.
- Giddens, A. (1998). *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press. <https://bibliotecaia.ism.edu.ec/Repo-book/t/TheThirdWay.pdf>
- Gordon, D., Adelman, L., Ashworth, K., Bradshaw, J., Levitas, R., Middleton, S., Pantazis, C., Patsios, D., Payne, S., Townsend, P., & Williams, J. (2000). *Poverty and Social Exclusion in Britain*. Joseph Rowntree Foundation. <https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/185935128x.pdf>
- Gutium, M. (2020). Evolution of Consumption Expenditures of Population of the Republic of Moldova. *LUMEN Proceedings*, 14, 312-325. <https://doi.org/10.18662/lumproc/ibimage2020/23>
- Gutium, T. (2020). Approaches to Measurement of Well-being: Case of the Republic of Moldova. *LUMEN Proceedings*, 14, 256-269. <https://doi.org/10.18662/lumproc/ibimage2020/20>
- Gutium, T. (2021a, September 24-25). *Analiza situațională a politicilor de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova* [Paper presentation]. 30 years of economic reforms in the Republic of Moldova: economic progress via innovation and competitiveness, Chișinău, Republica Moldova.
- Gutium, T. (2021b). Quality and competitiveness of education in the Republic of Moldova in global indices. *Euromentor Journal – Studies about education*, 12(4), 38-48. http://euromentor.ucdc.ro/Euromentor_december_2021.pdf#page=38
- Institutul Național de Statistică România. (2021). *Dimensiuni ale incluziunii sociale în România, în anul 2020*. https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/dimensiuni_ale_incluziunii_sociale_in_romania_2020.pdf
- Lenoir, R. (1974). *Les Exclus: Un Français sur Dix*. Edition du Seuil. <https://excerpts.numilog.com/books/9782021445206.pdf>
- Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd, E., & Patsios, D. (2007). *The Multi-Dimensional Analysis of Social Exclusion*. University of Bristol. <https://dera.ioe.ac.uk/6853/1/multidimensional.pdf>
- Popay, J., Escorel, S., Hernandez, M., Johnston, H., Mathieson, J., & Rispel, L. (2008). *Understanding and tackling social exclusion. Final report to the WHO Commission on Social Determinants of Health from the Social Exclusion Knowledge Network*. World Health Organization. http://www.who.int/social_determinants/knowledge_networks/final_reports/sekn_final%20report_042008.pdf
- Power, A., & Wilson, J. (2000). *Social Exclusion and the Future of Cities*. Centre for Analysis of Social Exclusion. <http://eprints.lse.ac.uk/6470/>
- Rodgers, G. (1995). What is Special about a Social Exclusion Approach. In G. Rodgers, C. Gore, & J. Figueiredo (Ed.) *Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses*. International Institute for Labour Studies.

- Sen, A. (2000). *Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny*. Asian Development Bank.
<https://www.adb.org/sites/default/files/publication/29778/social-exclusion.pdf>
- Townsend P. (1993). *The international analysis of poverty*. Harvester Wheatsheaf.
<https://research-information.bris.ac.uk/en/publications/the-international-analysis-of-poverty-2>
- Астоянц, М. (2009). *Социальное сиротство: условия, динамика и механизмы эксклюзии (социокультурная интерпретация): монография*. АзовПечать.

СУБСИДИРОВАНИЕ ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ КАК ИНСТРУМЕНТ ЗАЩИТЫ ДОХОДОВ: ОСОБЕННОСТИ РЕГУЛИРОВАНИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ

Татьяна ПЕРЕГУДОВА,
Кандидат Экономических Наук, Старший Научный Сотрудник, Доцент,
Государственное Учреждение «Институт Экономики и Прогнозирования
НАН Украины», Киев, Украина
<https://orcid.org/0000-0002-3093-6104>, ptv_tat@ukr.net
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.9>

Summary

The article is devoted to the study of wage subsidies as a tool to support the income of the population in a crisis. The importance of this practice is due to such advantages as: maintaining jobs and equalizing incomes, ensuring uninterrupted work experience, preventing mass layoffs and unemployment, and supporting the economic structure of the country. Under the conditions of the war, when the economy of Ukraine suffered enormous costs, the issue of preventing poverty of the population became more acute, and the scientific search for tools to support employment and income is important. The purpose of the article was to study the institutional features of wage subsidies with an assessment of the effectiveness of this tool in the framework of social policy with the justification of areas for improvement in Ukraine. To achieve this goal, the following general scientific and specific methods were used: the method of theoretical generalization, comparative analysis in the process of determining the nature and characteristics of wage subsidies in different countries; systemic method - to determine the criteria, positive and negative aspects of the institution under study; the method of structural and functional analysis - to determine the directions for improving this practice in Ukraine. The features of the application of this tool in different countries and institutional features in Ukraine were studied, which made it possible to identify weaknesses and suggest areas for improvement to improve the efficiency of income support in wartime conditions.

Keywords: *income, labor market, employment, subsidies, wages, partial unemployment, social protection.*

JEL: *E24, J38, J65.*

UDC: *331.2(477)*

Постановка проблемы и актуальность. Война России и Украины резко изменила социально-экономическое положение населения. Граждане Украины оказались в состоянии вынужденного переселения и эвакуации из зоны активных боевых действий, столкнулись с проблемами выживания, безработицы, поиска работы в условиях спада экономики, что негативно сказывается на материальном положении и вызывает проблему бедности населения.

По оценкам Всемирного банка в 2022 г. ВВП Украины сократится на 45%, а доля населения, живущего ниже прожиточного минимума, может составить 70%. Оценка и прогноз Всемирного банка основных экономических показателей приведены в табл. 1.

Таблица 1. Макроэкономические индикаторы прогноза бедности
(в процентах к предыдущему году, если не указано другое)

	2019	2020	2021е	2022	2023	2024
Рост реального ВВП в постоянных рыночных ценах	3.2	-3.8	3.4	-45.1	2.1	5.8
Частное потребление	10.9	1.7	7.7	-50.0	2.5	2.9
Государственное потребление	-13.6	-0.7	1.8	-10.0	3.0	2.0
Валовые инвестиции в основной капитал	11.7	-21.3	7.6	-57.5	68.5	34.3
Экспорт, товары и услуги	7.3	-5.8	-10.4	-80.0	30.0	35.0
Импорт, товары и услуги	5.7	-6.4	12.7	-70.0	42.0	24.0
Инфляция (индекс потребительских цен)	4.1	5.0	10.0	15.0	19.0	8.4
Баланс текущего счета (% ВВП)	-2.7	3.4	-1.1	-6.8	-16.8	-15.3
Фискальный баланс (% ВВП)	-2.1	-5.6	-4.0	-17.5	-21.6	-14.6
Задолженность (% ВВП)	50.2	60.4	50.7	90.7
Первичное сальдо (% ВВП)	1.0	-2.7	-0.5	-13.8	-16.6	-12.8
Уровень бедности с доходом выше среднего (\$5,5 по ППС 2011 р.)	2.5	2.5	1.8	19.8	18.5	17.1

Источник: (World Bank, 2022).

Прогнозные данные за 2022 г., приведенные в табл. 1, безусловно, поражают критическими значениями. Так падение ВВП может достичь уровня 45%, задолженность – 90%, экспорт товаров уменьшится на 80%, частное потребление – на 50%, что сопровождается инфляцией на уровне 15%. Такие экономические тенденции негативно отражаются на процессах, которые происходят на национальном рынке труда. В связи с войной резко уменьшилось количество вакансий на рынке труда.

Несмотря на уменьшение предложения рабочей силы из-за эмиграции, уровень безработицы во втором квартале 2022 г. составил около 35% (по оценкам Национального банка Украины). Благодаря оживлению экономической активности в третьем квартале к концу года планируется снижение его уровня (National Bank of Ukraine, 2022).

Следует добавить аналитические данные Международной организации труда (МОТ), по оценкам которой с проблемой бедности в Украине может столкнуться 90% населения, что связано с потерей рабочих мест, что уже составило 4,8 млн., а если война не закончится до конца года, то потери рабочих мест могут достичь 7 млн (ILO, 2022). Такие тенденции национального рынка труда отдаляют Украину от достижения целей устойчивого развития, обеспечения достойного труда и обостряют вопросы человеческого выживания.

Для решения указанных проблем Правительством Украины были приняты меры по социальной защите внутренне перемещенных лиц, поддержке бизнеса путем налоговых преференций и льготных кредитов, кредитных каникул. В контексте поиска дополнительных мер по поддержке доходов населения считаем целесообразным рассмотреть практику субсидирования заработной платы (предоставленные правительством выплаты работникам в качестве компенсации за временное сокращение рабочего времени), которая использовалась в разных странах на вызовы кризиса. Важно отметить, что обеспечение защиты доходов населения от трудовой деятельности путем использования программ по защите заработной платы соответствует нормам Конвенций МОТ № 95 «О защите заработной платы» и № 173 «О защите требований работников в случае неплатежеспособности работодателя».

Анализ последних исследований и публикаций. Оценке социально-экономических последствий войны России и Украины посвящены исследования как мировых, так и национальных организаций, среди которых ООН, МОТ; Национальный банк Украины, Центр Разумкова. Национальное научное сообщество находится в поисках механизмов поддержки экономики и обеспечения социальной защиты.

Что касается вопроса субсидирования заработной платы как инструмента поддержки доходов населения, то следует обратить внимание на исследования таких зарубежных ученых как Дж. Джуппони, Камиль Ланде, Тито Боэри, Герберт Брюкер, Торстен Мюллер, Торстен Шультен, А. Хийзен, Д. Венн и проч.

Острая необходимость решения вопроса о защите доходов в условиях войны обусловили интерес определения национальных институциональных особенностей субсидирования заработной платы с поиском путей усовершенствования с учетом мирового опыта.

Целью статьи стало исследование институциональных особенностей субсидирования заработной платы с оценкой эффективности данного инструмента в рамках социальной политики с обоснованием направлений институционализации в Украине.

Методы исследования. Для достижения поставленной цели использовались такие общенаучные и специфические методы: метод теоретического обобщения, сравнительного анализа в процессе определения сущности и особенностей субсидирования заработной платы в разных странах; системный метод - для определения критериев, позитивных и негативных аспектов исследуемого института; метод структурно-функционального анализа – для определения направлений усовершенствования данной практики в Украине.

Изложение основного материала. Существенным вызовом для общества и государственного регулирования в периоды спада в экономике является снижение уровня доходов населения из-за массового сокращения рабочего времени и увольнения работников. Для предупреждения

безработицы используются различные практики гибких форм занятости как адаптация к кризисным условиям. Одним из средств сохранения персонала и избежания дальнейших расходов, связанных с поиском, адаптацией и его обучением является сокращенная продолжительность рабочего времени с субсидированием неотработанного времени для поддержки доходов населения, которая приобрела популярность в разных странах мира в период Великой рецессии, а в дальнейшем активно использовалась в период пандемии Covid-19. Несмотря на значительные расходы на субсидирование заработной платы, развитые страны выбирают данный инструмент защиты занятости и доходов в противовес безработице, избегая таким образом расходы на выплаты пособия по безработице, сохраняя трудовой стаж и обеспечивая экономику налогоплательщиками.

Исследование зарубежного опыта показало особенности использования субсидирования заработной платы: в Германии - система *Kurzarbeit* (выплата за сокращенный рабочий день), во Франции - *activité partielle* (субсидирование частичной безработицы), в Великобритании и США – *Furloughing* (увольнение работников с уходом в отпуск). Программы временного субсидирования заработной платы применялись также в Аргентине, Ботсване, Бразилии, Малайзии и Бангладеш, Италии (*Cassa Integrazione Guadagni*), Швейцарии и т.д.

Что касается объемов охвата данным видом социальной защиты, то в Германии системой *Kurzarbeit* охвачено 2,35 млн. сотрудников, что составляет около 6% занятости. Если сравнивать со временем Великой рецессии, то охват населения субсидированием заработной платы увеличился (1,4 млн.), финансирование в 2009 г. составило 5 млрд. евро. По предварительным оценкам объемы финансирования увеличатся до 8,4 млрд евро (Boeri & Bruecker 2011). Во Франции 730 тыс. человек получают выплату по сравнению с 2009 г., когда ее получали 227 тыс. сотрудников, что составит 2,8%. Что касается Бельгии, то численность работников с неполной занятостью во времена Великой рецессии составила 100 тыс. человек, в то время как во время Covid-19 - 1 млн (22 %) (Jurpponi & Lande, 2020).

По оценкам Tito Boeri, Herbert Bruecker во время рецессии экономики (2008-2009) в Финляндии удалось сохранить рабочие места на уровне 0,6, в Бельгии – 0,59, Ирландии – 0,56, Италии – 0,51. В то время как в таких странах как Австрия, Канада, Франция, Венгрия, Япония, Швейцария доля сохраненных рабочих мест варьировала от 0,01 до 0,10. (Boeri & Bruecker, 2011). В данном контексте следует отметить, что объемы сохранения рабочих мест зависят от структуры экономики и политики субсидирования заработной платы.

Несмотря на значительные расходы, связанные с финансированием субсидирования заработных плат, правительства развитых стран считают такую меру более эффективной по сравнению с массовыми сокращениями персонала и безработицей. Исследование такого инструмента поддержки доходов (ILO, 2020) доказывает следующие его преимущества:

- поддержка доходов и платежеспособного спроса;
- сохранение рабочих мест;
- содействие окупаемости инвестиций в развитие персонала;
- поддержка экономической структуры страны в условиях спада экономики, что важно при дальнейшем возобновлении;
- предупреждение кризиса предложения товаров и услуг для обеспечения гуманитарной, продовольственной безопасности;
- обеспечение непрерывного трудового стажа;
- предотвращение массового увольнения и безработицы, снижение нагрузки на социальные фонды;
- помощь организациям в сохранении обученных кадров.

Вместе с тем программы субсидирования заработных плат сопровождаются и определенными недостатками, среди которых:

- значительные объемы финансирования, увеличение государственных расходов, что может привести к дальнейшему усилению налоговой нагрузки;
- снижение производительности труда, искажение конкурентного поведения;
- субсидии вытесняют инвестиции, что препятствует экономическому развитию.

Как показывает обзор европейского опыта предупреждения сокращения персонала, то разным странам характерны свои институциональные особенности применения схем сокращенной продолжительности рабочего времени (Müller & Schulten, 2020), (Boeri & Bruecker, 2011), (Hijzen & Venn, 2010), а именно:

- определение уровня охвата секторов экономики, организаций и категорий работников;

- право на помощь имеют те работники, с которыми заключен контракт, коллективный договор и которые уплачивали взносы на социальное страхование;

- уровень покрытия заработной платы, который может зависеть от наличия иждивенцев;

- самая низкая сумма выплаты должна быть не менее минимальной заработной платы и на уровне прожиточного минимума;

- продолжительность субсидирования заработной платы должна быть ограничена;

- установление требования закрепления работника за рабочим местом на время выплаты субсидий;

- невозможность увольнения в течение всего периода, когда применяется субсидирование заработной платы;

- запрет помощи в случаях совместительства и/или другой занятости;

- не должно быть задолженности по выплате заработной платы;

- ограничение прав на субсидирование заработной платы для компаний, имеющих дочерние филиалы в офшорах;

- участие профсоюзов в защите прав работников на субсидирование

заработной платы, встречаются случаи необходимости заключения соглашения между профсоюзами и работодателями;

определение условий и доказательств необходимости и размера субсидии;

необходимость обеспечения администрирования и контроля поступлений субсидий работнику;

установление требований к минимальному количеству часов работы;

обеспечение обучения увольняемых работников;

определение плана реструктуризации организации;

помощь в поиске работы;

участие в общественных и инфраструктурных работах.

Важным вопросом является интернализация фискальных внешних эффектов, связанных с использованием сокращенной продолжительности рабочего времени и субсидирования заработных плат. Для того, чтобы избежать злоупотреблений с использованием сокращенного рабочего времени и получением субсидий некоторые страны используют практику уплаты социальных взносов в полном объеме в т.ч. за неотработанные часы (Германия). Это может быть в течение определенной продолжительности или в течение времени, когда используется субсидирование. Могут использоваться даже повышенные нормы социальных взносов для тех, кто использует сокращенную продолжительность рабочего времени и субсидирования (США, Италия) или устанавливается дополнительный социальный взнос в зависимости от численности работников организации, переведенных на эту схему.

В Украине данный вид поддержки доходов получил свое развитие как пособие по частичной безработице, регулирование предоставления которого было несколько изменено в условиях войны. Нормы регулирования закреплены в Законе Украины «О занятости населения», Законе Украины «Об общеобязательном государственном социальном страховании на случай безработицы», Постановлении Кабинета Министров Украины от 21 июня 2022 г. № 702 «Об утверждении Порядка оказания помощи по частичной безработице», согласно которому: «Помощь по частичной безработице предоставляется застрахованным лицам (работникам и физическим лицам – предпринимателям) в случае утраты ими части заработной платы (дохода) в связи с остановкой (сокращением) производства продукции (выполнение работ, оказание услуг) по причине экономического, технологического характера, возникновения чрезвычайной ситуации, введения чрезвычайного или военного положения, установления карантина».

Исследуя национальные институциональные особенности субсидирования заработной платы, следует отметить, что в Украине критериями предоставления данного вида помощи являются следующие (в соответствии с п. 6, 9 Порядка предоставления помощи по частичной безработице, утвержденного Постановлением Кабинета Министров Украины от 21 июня 2022 г. № 702):

остановка (сокращение) производства продукции (выполнения работ, оказания услуг) охватила не менее 20 процентов численности работников работодателя, у которых уровень сокращения продолжительности рабочего времени и заработной платы составляет 30 и более процентов в месяц;

отсутствие у работодателя или физического лица – предпринимателя, являющегося застрахованным лицом, задолженности по выплате заработной платы и/или уплаты единого взноса на общеобязательное государственное социальное страхование, и/или уплаты страховых взносов на общеобязательное государственное пенсионное страхование в течение шести месяцев, предшествующих месяцу остановки (сокращения) производства продукции (выполнения работ, оказания услуг);

уплата работодателем за каждого работника или физическим лицом – предпринимателем, являющимся застрахованным лицом, единого взноса на общеобязательное государственное социальное страхование в течение последних шести месяцев, предшествующих месяцу, в котором началась остановка (сокращение) производства продукции (выполнения работ, оказания услуг), а в случае, когда в течение последних шести месяцев до обращения о предоставлении пособия по частичной безработице законодательством предоставлено право отдельным работодателям или физическим лицам - предпринимателям, являющимися застрахованными лицами, не уплачивать единый взнос на общеобязательное государственное социальное страхование, применяются предыдущие 180 календарных дней до такого периода;

работодатель не является фондом социального страхования;

максимальный размер пособия по частичной безработице в расчете на одного работника или физическое лицо - предпринимателя, являющегося застрахованным лицом, не может превышать 50 процентов размера минимальной заработной платы, установленной законом.

Следует отметить, что в Украине эффективность и уровень охвата социальной помощью при частичной безработице уменьшается из-за таких факторов ограничивающего характера как теневая экономика и неформальная занятость. На рис. 1 приведены тенденции данных показателей за 2010 – 2021 гг. Кроме этого, есть предприятия, прекратившие деятельность из-за военных действий в Украине, эмиграцию владельцев и работников.

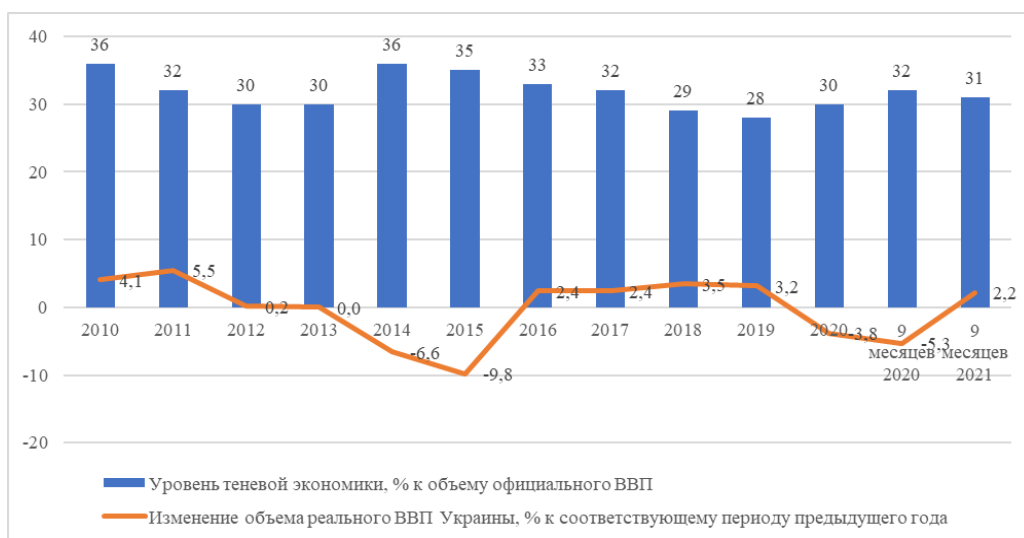

Рис. 1. Интегральный показатель уровня теневой экономики в Украине в 2010-2021 гг. (в % к объему официального ВВП) и темпы прироста/уменьшения реального ВВП (в % к соответствующему периоду)

Источник: (The Ministry of Economy of Ukraine, 2021).

Исследование практик применения сокращенного рабочего времени и субсидирования заработной платы позволило определить такие аспекты усовершенствования, что способствовало бы повышению эффективности социальной защиты поддержки доходов в Украине:

при оказании пособия по временной безработице не учитывается факт наличия детей в семье бенефициара, в то время как в некоторых странах наличие иждивенцев влияет на увеличение размера пособия;

в развитых странах мира при субсидировании заработной платы увеличивается ответственность работодателей и работников по дальнейшему развитию и/или поиску работы для сотрудников в соответствии с современными потребностями рынка труда, поиску путей повышения рентабельности рабочего места;

одним из дискуссионных моментов является ограничение размера пособия в Украине (не может превышать 50 процентов размера минимальной заработной платы), на наш взгляд, минимальный размер не должен быть ниже 50 процентов размера минимальной заработной платы.

Важно отметить, что позитивным в системе субсидирования заработной платы является привлечение бенефициаров к общественным и инфраструктурным работам в нерабочее время как норма обусловленности социальных трансфертов (Порядок организации общественных и других работ временного характера, утвержденного Постановлением Кабинета Министров Украины от 20 марта 2013 г. № 17), что является актуальным в условиях необходимости восстановления территорий после боевых действий и разрушений. Так, в п. 3 Постановления отмечено следующее: «для выполнения

общественных и других работ временного характера привлекаются следующие категории лиц: зарегистрированные безработные; лица, состоящие на учете в территориальных органах Государственной службы занятости как ищущие работу; работники, потерявшие часть заработной платы в результате вынужденного сокращения до 50 процентов предусмотренной законодательством продолжительности рабочего времени в связи с остановкой (сокращением) производства продукции (далее — работники, потерявшие часть заработной платы). Участие в таких работах указанные лица могут принимать в течение срока, что суммарно в пределах года не превышает 180 календарных дней. Работники, потерявшие часть заработной платы, имеют право без прекращения трудовых отношений на участие в общественных работах, в том числе оплачиваемых за счет средств Фонда общеобязательного государственного социального страхования Украины на случай безработицы, в пределах срока остановки (сокращения) производства (ч. 7 ст. 31 Закона Украины «О занятости населения»). На наш взгляд, в условиях военной экономики Украины следует рассматривать вовлечение в инфраструктурные и общественные работы не как право, а как обязанность.

Следует рассмотреть возможность расширить круг застрахованных лиц, имеющих право на получение пособия по частичной безработице, что возможно путем расширения охвата неформально занятых работников с последующими обязательствами работать в условиях официальной занятости и уплаты социальных взносов с учетом периода в течение которого предоставлялось субсидирование заработной платы. Расширение социальной защиты с информационной компанией формирует мотивацию работать в условиях официальной занятости. Этот пункт требует особого государственного контроля во избежание злоупотреблений.

Одной из проблем оказания помощи в рамках субсидирования заработной платы является финансирование из фонда борьбы с COVID-19, что было обусловлено предыдущими причинами сокращения занятости из-за пандемии коронавирусной болезни. В настоящее время причиной являются последствия военных действий, поэтому следует использовать фонды согласно их целевому назначению.

Нуждается в дальнейшем развитии институт страхования рисков как в рамках социальной политики Украины в системе социальной защиты, так и в пределах частного страхования.

Следует проводить постоянную информационную кампанию по социальной помощи и социальной защите с дальнейшим развитием цифровизации предоставления социальных услуг.

Выводы. Для обеспечения потребительского спроса и защиты доходов населения в Украине в условиях спада экономики из-за войны представлен опыт использования субсидирования заработной платы. Важно понимать, что такие инструменты должны быть временными с постепенным сворачиванием в условиях мира. Сравнительный анализ данной практики поддержки доходов в странах мира и в Украине доказывает возможности институционализации

системы социальной защиты доходов населения для повышения его эффективности, которая заключается в увеличении охвата населения такой социальной помощью, пересмотре размера субсидии, установлении обязательных условий, дальнейшем обучении работников в соответствии с потребностями рынка труда, проведении постоянной информационной кампании социальной помощи и социальной защиты с дальнейшим развитием цифровизации предоставления социальных услуг.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Boeri, Tito & Bruecker, Herbert. (2011). Short-Time Work Benefits Revisited: Some Lessons from the Great Recession. IZA Discussion Paper No. 5635. 52 p. <https://docs.iza.org/dp5635.pdf>
- Hijzen, A. and D. Venn. (2010). «The Role of Short-time Work Schemes during the 2008-09 Recession», OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 2010/15, OECD Publishing, Paris.
- International Labour Organization. Analytical note. (2022). The impact of the crisis in Ukraine on the labor sphere: preliminary assessments. 11 p. https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-05/UKR_Brief%20note_11May-2022.pdf
- International Labour Organization. Temporary wage subsidy. 21.05.2020. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_749773.pdf
- Jupponi, Julia & Lande, Camille. (2020). Creation of effective schemes of short-term work in the conditions of the Covid-19 crisis. VOX^{EU}CEPR. <https://voxeu.org/article/building-effective-short-time-work-schemes-covid-19-crisis>
- Müller, Torsten & Schulten, Thorsten. (2020). Ensuring fair short-time work - a European overview. ETUI Policy Brief. European Economic, Employment and Social Policy. №7. <https://www.etui.org/sites/default/files/2020-06/Covid-19%2BShort-time%2Bwork%2BM%C3%BCller%2BSchulten%2BPolicy%2BBrief%2B2020.07%281%29.pdf>
- National Bank of Ukraine (2022). Inflation report. July. 55 p. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2022-Q3.pdf?v=4
- The Ministry of Economy of Ukraine. (2021). General trends of the shadow economy in Ukraine in January-September. <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=fc48bdd5-178c-47af-b64c-c7ee533cb4b0&title=ZagalniTendentsiiTinovoiEkonomikiVUkrainiUIKvar tali2021-Roku>
- World Bank. (2022). Poverty & Equity and Macroeconomics, Trade & Investment Global Practices. Emissions data sourced from CAIT and OECD. Note: Projections are as of March 28.

КОМПЛЕМЕНТАРНОЕ ЕДИНСТВО СТРАТЕГИЙ РАБОТНИКОВ И РАБОТОДАТЕЛЕЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

Лариса ГУК,
Кандидат Экономических Наук,
Институт Экономики и Прогнозирования НАН Украины,
Киев, Украина

<https://orcid.org/0000-0002-0143-077X>, l_guk@ukr.net, Phone: +380988704065

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.10>

Summary

Actuality. *The crisis caused by the COVID pandemic and the escalation of the armed conflict in Ukraine has drawn attention to the fact that public administration is in dire need of reform. Public institutions have to cope with governance in 'crisis mode', which implies institutional reform as well as a review of working and governance practices. The current situation calls for new proposals for reforms in employment, which include, among others, digitalisation and a fundamental reassessment of labour recruitment and the forms of employment used. In this context, the use of flexible forms of employment such as remote (mobile) employment based on information and communication technology (ICT), Internet employment, employment on digital platforms become relevant. The use of new flexible forms of employment may have a lasting impact on the transformation of perceptions of standard employment, and in particular on a number of aspects such as recruitment and work organization, working conditions, job definition, etc. In addition, an increase in the number of persons working outside employers' premises using information and communication devices and technologies mitigates the risks of social devaluation of the workforce under the threat of epidemics, pandemics, the need for worker self-isolation in case of a threat of armed aggression, an emergency of man-made, natural or other nature.* **Objective.** *To outline the strategic directions of employment reforms that will ensure the complementary unity of workers' and employers' strategies under the conditions of global instability.* **Research methods:** *system analysis, factor and comparative analysis, structural and functional analysis, method of statistical groupings, hierarchy analysis, expert assessments and other methods.* **Results.** *Providing recommendations for identifying strategic employment policies that will ensure the complementary unity of workers' and employers' strategies in the context of global instability.*

Keywords: *flexible forms of employment, labour mobility, employment on online platforms, digitalization, government policies in the labor market, inflation.*

JEL: *J18, J21, J41, J50, J63.*

UDC: *331.5*

Введение. Современный мир труда меняется не только из-за беспрецедентной пандемии, изменения климата, новых общественных

тенденций, но и благодаря цифровой трансформации, и в результате военно-политические события. Цифровая трансформация предоставляет возможности для обновления всех сфер повседневной жизни: на рынке труда проходит переход к гибким графикам работы, работодатели перераспределяют рабочее и свободное время наемных работников, применяется дистанционная занятость, широко используются удаленные методы образования, внедряется удаленный доступ к развлечениям и культурным мероприятиям.

Цель. Обозначение стратегических направлений реформирования сферы занятости, которые обеспечат комплементарное единство стратегий работников и работодателей в условиях глобальной нестабильности.

Методы исследования: системный анализ, факторный и сравнительный анализ, структурно-функциональный анализ, метод статистических группировок, анализ иерархий, экспертные оценки и другие методы.

Основные результаты. Ощутимый первый толчок к пересмотру форм организации социально-трудовых отношений, трансформации правил и привычек, которые были стандартами для национального рынка труда, предоставила пандемия. Но события, связанные с эскалацией военного конфликта на территории Украины, привели к массовым миграционным процессам, сдвигу базовых установок по ценности занятости, карьерным перспективам и поддержке безопасности труда, возникли масштабные социально-экономические дисбалансы и рост инфляции.

Инфляционная волна в 2021 – 2022 годов создала реальные проблемы для национальных экономик во всем мире. Предполагая, что причиной роста цен является кризис перепроизводства, экономисты, финансисты и государственные управленцы традиционно для преодоления такого кризиса шли путем Волкера. Пол Волкер был председателем Федеральной резервной системы с 1979 по 1987 год. Шок Волкера представлял его попытку победить инфляцию с помощью ограничительной денежно-кредитной политики и повышения ставки по федеральным фондам до самого высокого уровня в истории США – до 20% – в 1980 году. Своей цели он достиг, но цена была высока.

Сокращение денежной массы, рост процентных ставок, падение ликвидности привело к снижению занятости. Сокращение денежной массы — и повышение процентной ставки — затрудняет получение займов для инвестиций или потребления, труднее погасить существующие долги и более выгодно становится откладывать деньги. Все это снижает совокупный спрос и приводит к падению уровня цен, что и было целью проводимой Волкером политики. Но это в краткосрочной перспективе, а долгосрочные последствия шока Волкера связывают с постоянно растущей безработицей и стагнацией заработной платы как в бедных, так и в богатых странах (Barker, 2019). Таким образом, ужесточение денежно-кредитной политики — это грубый инструмент борьбы с инфляцией, вызванной «избыточным спросом». Такая

политика рискует спровоцировать рецессию и безработицу, нанося работникам даже больший вред, чем рост цен.

При этом упускается из виду, что причиной избыточного спроса, создающего инфляцию, может быть не только избыточная денежная масса, которая находится у населения (предположительно в связи с высоким уровнем оплаты труда), но и недостаточное производство. Производственный сектор национальной экономики не в состоянии ответить на избыточный спрос увеличением реального объема продукции. В этой ситуации для преодоления инфляционного давления и стимулирования роста экономики могут быть использованы два способа: во-первых, увеличение интенсивности труда или большее количество рабочих часов, а, во-вторых, повышение продуктивности работы.

Различные страны отдают предпочтение тому или иному из способов развития экономики, которые были представлены выше. Проиллюстрировать различные экономические стратегии можно сравнив Германию и США. Показатели результативности работы экономических систем США и Германии представлены за период 1991 – 2021 гг. и соотнесены к показателям 1991 года, которые приняты за 100 процентов (рис. 1–2).

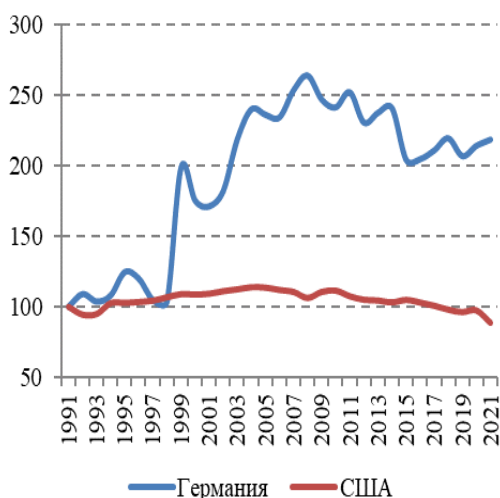

Рис. 1. ВВП за отработанный час, 1991=100

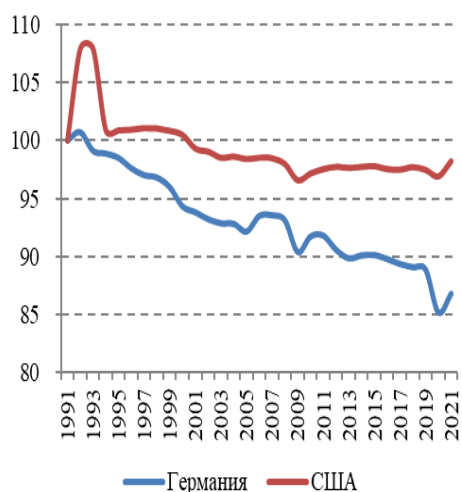

Рис. 2. Отработанные часы на 1 работника, 1991=100

Источник: авторские расчеты по данным OECD.Stat.

<https://stats.oecd.org/#>

На рисунке 1 показано, что производительность труда в период с 1991 по 2021 год в США практически была на одном уровне, а с 2018 года имеет место тенденция к снижению ВВП за отработанный час относительно показателя производительности труда 1991 года. В Германии же ситуация иная – производительность увеличилась по отношению к 1991 году в 2,6 раза к 2008

году, и, не смотря на некоторое снижение, удерживалась на уровне, превышающем показатели 1991 года более, чем вдвое.

Рабочее время для Германии (рис. 2) является зеркальным отражением показателей производительности труда: за период 1991 – 2021 гг. среднегодовое количество фактически отработанных часов на одного работника сокращалось и в 2021 году составляло 87 % от уровня 1991 года. В США после небольшого периода в 1991 – 1993 гг. увеличения рабочего времени, количество отработанных 1 работником часов уменьшилось незначительно, составив в 2021 году 98 % от уровня 1991 года.

Таким образом, пример Германии демонстрирует, что экономического роста можно достичь без постоянной гонки за созданием новых рабочих мест. На самом деле экономический рост в Германии был более разумным: немцы производили больше с меньшими затратами труда, в то время как американцам приходилось жертвовать большим количеством свободного времени, чтобы добиться роста или удержать экономику на статичном уровне. Либеральный гибкий рынок труда США был менее результативным по сравнению с более «жестким» рынком труда Германии.

Еще одной стратегией борьбы с кризисами в США является сокращение работников, что позволяет работодателям сверхгибкое трудовое законодательство. Это приводило к резкому всплеску безработицы в периоды финансово-экономических кризисов. Германия же избежала высокого уровня безработицы, несмотря на то, что общее количество рабочих часов сократилось, а предложение рабочей силы со стороны женщин и рабочих-мигрантов существенно увеличилось. Среднее количество рабочих часов на одного работника в год было равным в США и Германии в 1975 г. и составляло 1 813 часов (Giattino et al., 2020). В последующие годы, в то время как данный показатель в США почти не изменился (1791 часов в 2021 году), количество отработанных часов в Германии сократилось до 1 349 часов. К 2021 году разрыв составлял 442 часа. Учитывая разрыв в пользу Германии и в показателях производительности труда, можно констатировать тот факт, что с большей вероятностью кризис легче может быть преодолен при использовании немецких стратегий, чем стратегий Соединенных Штатов. Так как большая производительность труда, которой добились в Германии, позволит получить большие доходы, которые будут перераспределены между капиталом, рабочей силой и правительством. Это может ослабить инфляционное давление, а также требования жесткой экономии.

Кроме того важно понимать, что причины инфляции 20-х годов XXI столетия не столько в «избыточном спросе» или в требованиях рабочих повысить заработную плату, а в корпоративных спекуляциях наряду с финансовыми спекуляциями на товарных рынках. Главным образом это актуально для стран с развитой экономикой, в странах со средним или низким уровнем доходов причины инфляции могут быть более сложными и в основном связаны с факторами повышения издержек, включая импортируемую инфляцию из мировых цен и обесценивание валюты. В

Соединенных Штатах, например, Институт Экономической Политики показал, что увеличение прибыли корпораций непропорционально значительно способствовало инфляции (Bivens, 2022) (рис. 3).

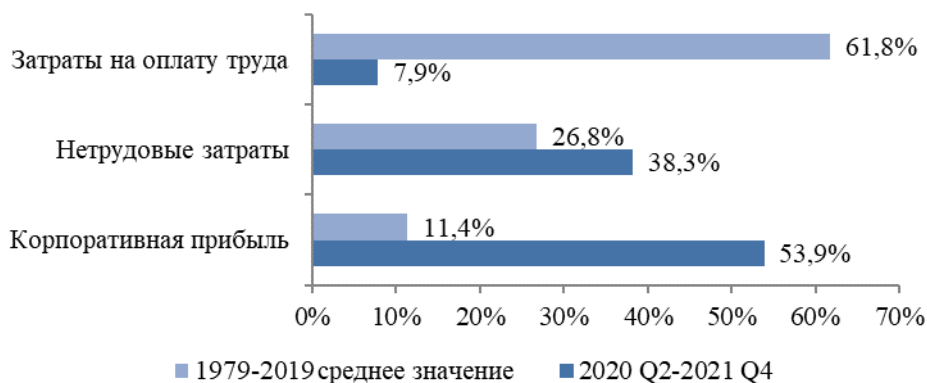

Рис. 3. Вклад отдельных компонентов затрат нефинансового корпоративного сектора в рост удельных цен, США

Источник: Analysis of data from the National Income and Product Accounts (NIPA) of the Bureau of Economic Analysis (BEA). The Economic Policy Institute (EPI). <https://www.epi.org/blog/corporate-profits-have-contributed-disproportionately-to-inflation-how-should-policymakers-respond/>

В экономике США цена в основном формируется тремя главными составляющими себестоимости. К ним относятся затраты на рабочую силу, нетрудовые ресурсы и "наценка" прибыли на первые два компонента. Данные по этим отдельным компонентам затрат приведены для нефинансового корпоративного сектора (НФК), производство компаний которого составляет примерно 75% всего частного сектора в экономике США. Со второго квартала 2020 года по последний квартал 2021 года корпоративная прибыль была причиной 53,9% общей инфляции — резкое увеличение по сравнению с 11,4%, вкладом в рост цен, который обеспечивала прибыль в предыдущие четыре десятилетия (1979–2019 годы). Напротив, удельные затраты на рабочую силу были причиной 7,9% инфляции по сравнению с 61,8% в предыдущие четыре десятилетия. Действительно, из-за недавнего роста цен реальная стоимость федеральной минимальной заработной платы сейчас находится на самом низком уровне за 66 лет! Вклад нетрудовых производственных затрат — знаменитых «проблем цепочек поставок», столь широко разрекламированных, — составил 38,3% по сравнению с 26,8% в более ранний период (Bivens, 2022).

Способность компаний увеличивать размер прибыли сама по себе может быть связана с увеличением спроса. Неудовлетворенный спрос со стороны домохозяйств, неспособных много тратить во время пандемии, мог оказать свое влияние. Но большее значение имеет рост концентрации и монопольной власти в промышленности. Значительный рост корпоративной

прибыли был наиболее заметен в сфере энергетики, продуктов питания и фармацевтики, поскольку нехватка поставок в результате войны в Украине стала удобным предлогом для непропорционального повышения цен.

Изменения на рынке труда нашей страны, сложившиеся под влиянием многих внутренних и внешних факторов, требуют поиска новых форм занятости, которые помогут сбалансировать экономическую ситуацию, сформировать более гибкую и мобильную рабочую силу, способную работать для восстановления и реструктуризации послевоенной экономики. Важными инструментами адаптации к новым условиям деятельности рынка труда есть дистанционная занятость, работа в Интернете, занятость на цифровых платформах.

Наибольшее структурное давление (особенно в результате кризисов, вызванных влиянием COVID-19, военно-политическими событиями, масштабными социально-экономическими дисбалансами и ростом инфляции) испытывают занятые среднего сегмента как административных, так и производственных рабочих мест в государственном секторе. Их должностные обязанности и соответственно выполняемая работа, как правило, характеризуются рутинной выше среднего и, следовательно, потенциально автоматизированными задачами. Защищенность таких работников гарантируется крепкой институциональной базой, основанной на коллективных переговорах, в том числе и на уровне предприятий, и стандартной занятости. Ощущение защищенности и уверенности облегчает адаптацию к трансформациям на рынке труда, освоению новых навыков и новых моделей гибкости. Таким образом, чтобы избежать сокращения долгосрочной перспективы и обесценивания рабочих мест, этот сегмент зависит от стратегии модернизации.

По-другому ситуация сложилась с частными услугами, которые росли по мере изменения спроса и потребности в гибкости работодателей/клиентов или работников. Такие услуги могут быть интерактивными, ручными, локальными, поэтому их трудно автоматизировать, тогда как соответствующей рабочей силы не хватает. Сектор занятости с такими рабочими местами (например, случайная занятость), хотя и в меньшей степени рискует трансформироваться в сторону автоматизации, как правило, гораздо меньше интегрирован в коллективные переговоры, поэтому государственное вмешательство в регулирование этого сегмента рынка труда будет играть важную роль. Государственное регулирование может включать установление минимальной заработной платы или ограничения на работу в агентствах по временному трудоустройству или на работу в теневом сегменте незащищенной самозанятости, но также должно предусматривать поддержку государства посредством предоставления возможности обучения/переобучения, повышения квалификации и т.п.

На противоположном полюсе более высококвалифицированные работники находятся в выгодном положении из-за доминирования неавтоматизированных задач, они опираются на свои индивидуальные

возможности адаптироваться к изменениям со временем (мобильная занятость на основе ИКТ, работа на платформе). Эти аналитические, интерактивные, творческие рабочие места постоянно росли, создавая больше альтернатив для работников с соответствующим уровнем образования и навыками, а также создавали прирост среднего дохода (не всегда высокого дохода) в обмен на высокую интенсивность работы и выполнение кросс-функциональных требований и неоднозначность статуса занятости работников. Такие занятые работают как в стандартных трудовых отношениях, возможно, с дополнительными выгодами и более высокой автономией, так и используют новые формы занятости. Эта автономия и самостоятельность предполагает меньшую степень коллективного взаимодействия, их условия труда зависят больше от индивидуальной силы ведения переговоров.

Таким образом, одним из ключевых структурных факторов, которые могут нивелировать инфляционное давление, что возникает в результате «принуждения» работодателей к выплате более высокой заработной платы, выступает снижение эффективности рынка труда. Этот процесс возникает на ранних этапах восстановления экономики, когда спрос на более высококвалифицированную рабочую силу не может быть удовлетворен, так как основное предложение на рынке труда составляет неквалифицированная рабочая сила. Снижение эффективности рынка труда может быть усугублено ускоренным переходом к цифровизации (требующей новых навыков, не имеющих широкого распространения), а также ограничениями мобильности, препятствующими перераспределению рабочей силы. Другим ключевым фактором является потеря трудовыми коллективами переговорной силы, связанная с уменьшением плотности профсоюзов, ростом новых и разнообразных форм занятости, а также усилением рыночной концентрации, приводящей к формированию монополистических рынков труда.

Монополия является одной из все более признаваемых областей исследований в области экономики труда, которая выявляет несовершенства рынка труда, которые привели к стагнации заработной платы и сокращению возможностей трудоустройства. Монополия возникает на рынке труда при взаимодействии, с одной стороны, значительного количества квалифицированных рабочих, не объединённых в профсоюз, а с другой – либо одного крупного предприятия-монополиста, либо нескольких, объединённых в одну группу и выступающих как единый наниматель. Монополистические рынки труда характеризуются способностью работодателей устанавливать заработную плату ниже конкурентного уровня по целому ряду причин, включая высокую концентрацию рынка, барьеры для мобильности рабочей силы (Bahn, 2018).

В результате цифровой трансформации в информационной сфере также появились новые мощные структуры: квазимонополистические цифровые платформы, реорганизующие взаимодействие между спросом и предложением почти во всех секторах. Исследование Corporate Europe Observatory (CEO) и LobbyControl продемонстрировало, что не менее 612 компаний, групп и

бизнес-ассоциаций активно лоббируют свои интересы в ЕС по цифровой экономике и тратят на это по меньшей мере 97 миллионов евро в год. Только десять из этих компаний формируют почти треть (32 миллиона евро) соответствующих расходов: Vodafone, Qualcomm, Intel, IBM, Amazon, Huawei, Apple, Microsoft, Facebook и Google (Corporate Europe Observatory, 2021). Их влияние усилилось из-за кризиса Covid, когда их программное обеспечение использовалось для поддержки здравоохранения, образовательных услуг, дистанционной занятости и работы на платформах, доступа к развлечениям и новостям.

Можем определить разные модели цифровизации. По меньшей мере, пятая часть компаний, лоббирующих цифровую политику в Европе, базируются в США; менее 1% имеют головные офисы в Китае или Гонконге. Ведущей остается американская модель, включающая большинство монополистических платформ, даже если они действуют по всему миру. Китай создает и предоставляет системную альтернативу, когда китайские платформы копируют американские в разных областях, от поисковых систем и социальных сетей до развлечений и логистики.

Последствия цифровой трансформации вызывают риски, связанные с утратой конфиденциальности и свободы, получением предвзятой информации, манипулированием предпочтениями, социальным давлением, изменением условий работы и замещением рабочих мест работами или искусственным интеллектом. Для минимизации обозначенных рисков в странах ЕС принимаются нормативно-правовые акты, направленные на регламентацию деятельности цифровых платформ. Так принято Закон о цифровых рынках (DMA) (European Commission, 2022a) и Закон о цифровых услугах (DSA) (European Commission, 2022b), с помощью которых Европейская комиссия хочет ограничить власть Google, Amazon и других квазимонополистических цифровых платформ. Для каждой страны насущной необходимостью является формирование единой комплементарной стратегии работников и работодателей, учитывающей их интересы и условия их взаимодействия во времена глобальной нестабильности. Стратегический план цифровой трансформации должен включать следующие направления:

- разработка бизнес-моделей, предусматривающих прозрачность, подотчетность, различные варианты выбора, программное обеспечение с открытым кодом и лучшие стандарты для пользователей;
- обеспечение кибербезопасности и увеличение стратегической автономии через развитие собственных возможностей облачных вычислительных услуг, уменьшение фундаментальной зависимости от крупных монополистических платформ;
- развитие тех секторов экономики, которые не имеют прямой зависимости от монополистических цифровых платформ; использование искусственного интеллекта и роботизации в отдельных областях экономической деятельности для создания

национального подхода к Интернету вещей, который будет применяться в жилищно-коммунальной сфере, на транспорте, в сфере здравоохранения, образования или культуры;

- развитие человеческих ресурсов для превращения цифровой трансформации в инновационный и инклюзивный процесс: развитие базовых и специализированных цифровых компетенций, обеспечение доступа к системе обучения на протяжении всей жизни;
- обеспечение достойных условий работы в цифровой сфере, будь то занятость на платформе, дистанционная работа или роботизированная производственная цепь;
- определение правил рабочего времени, интенсивности работы, доступа к обучению и социальной защите, а также достойного вознаграждения.

Цифровая трансформация настолько быстра и многомерна, что выходит за пределы сложившейся парадигмы о возможностях функционирования рынка труда. Происходят фундаментальные изменения, появляются новые возможности, которые часто имеют непредсказуемые последствия.

Выводы. Таким образом, при формировании нового рынка труда, комплементарно объединяющего интересы работников и работодателей в условиях глобальной нестабильности, ключевыми являются следующие тезисы:

- рынок труда реформируется в результате различных внутренних и внешних влияний при этом возникают нестандартные формы занятости, все более разнообразные;
- некоторые новые формы занятости будут продолжать расти через двойной переход к цифровой эпохе и экологическому развитию экономики. Однако некоторые новые формы занятости могут иметь определенные риски из-за влияния пандемии, военно-политических событий на экономику и рынок труда.
- многие новые формы занятости обусловлены потребностью в гибкости работодателей и работников. При внедрении новых форм занятости крайне важно, чтобы гибкость не уменьшала социальную защиту работников.
- необходимо рассмотреть и прописать в нормативно-правовых актах условия труда (рабочее время, здоровье и безопасность) для нескольких новых форм занятости, включая мобильную занятость на основе ИКТ, работу на платформе.

Потребность в использовании новых форм занятости при переходе к цифровой эпохе и экологическому развитию экономики разнородна и зависит от сегментов рынка труда. Так ситуация более стандартизирована на рабочих местах в государственном секторе, например, в сфере здравоохранения и образования, но гораздо разнообразнее среди самозанятых, расслаивающихся по образовательно-квалификационному уровню. Самостоятельно занятые

работники имеют высшую степень свободы действий на рынке труда, но это, в свою очередь, способствует как повышению адаптивности к рыночным трансформациям, так и увеличению социально-экономической уязвимости этой когорты занятых.

Рост инфляции в 2021 и 2022 годах не был вызван чем-то, что выглядело бы как перегрев рынка труда, — вместо этого он был вызван более высокой корпоративной прибылью и узкими местами в цепочке поставок. Меры политики, направленные на охлаждение рынков труда, такие как очень быстрое и резкое повышение процентных ставок, скорее всего, не нужны для сдерживания инфляционного давления в среднесрочной перспективе.

Для сдерживания инфляции более эффективными будут другие инструменты, такие, например, как инвестиции в удаленную занятость, которая обеспечит возможность ухода за детьми и престарелыми. Это, в свою очередь, могло бы стимулировать рост предложения рабочей силы. Еще одним из инструментов сдерживания инфляции может стать временный налог на сверхприбыль. Такие инструменты обеспечат комплементарное единство стратегий работников и работодателей, могут быть эффективными для сдерживания инфляции и должны стать более важной частью комплекса мер государственной политики.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- Bahn K. (2018). Understanding the Importance of Monopsony Power in the U.S. Labor Market. Washington Center for Equitable Growth, 5 July 2018. <https://equitablegrowth.org/understanding-the-importance-of-monopsony-power-in-the-u-s-labor-market/>
- Barker T. (2019). Other People’s Blood. None of these guys has ever sewn anything in his life. *n+1*. Head Case. Issue 34. <https://www.nplusonemag.com/issue-34/reviews/other-peoples-blood-2/>
- Bivens J. (2022). Corporate profits have contributed disproportionately to inflation. How should policymakers respond? *The Economic Policy Institute*. Working Economics Blog. <https://www.epi.org/blog/corporate-profits-have-contributed-disproportionately-to-inflation-how-should-policymakers-respond/>
- Corporate Europe Observatory. (2021). *The lobby network: Big Tech's web of influence in the EU*. <https://corporateeurope.org/en/2021/08/lobby-network-big-techs-web-influence-eu>
- European Commission. (2022a.) *Digital Markets Act (DMA)*. https://ec.europa.eu/competition-policy/sectors/ict/dma_en
- European Commission. (2022b). *The Digital Services Act package*. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package>
- Giattino Ch., Ortiz-Ospina E. and Roser M. (2020). Working Hours. Published online at OurWorldInData.org. <https://ourworldindata.org/working-hours>

СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА НАСЕЛЕНИЯ – УВЕЛИЧЕНИЕ КАПИТАЛА ЗДОРОВЬЯ

Галина КУНДЕЕВА,
Доктор Экономических Наук,
Профессор Кафедры Экономической Теории,
Национальный Университет Пищевых Технологий, Украина
<https://orcid.org/0000-0003-0513-8263>, g_a_k@ukr.net,
Phone: (+380 67) 295 95 57
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.11>

Summary

The current decline in life expectancy, the increase in mortality and the fall in the birth rate requires an in-depth study of the health indicators of the Ukrainian nation. The state and dynamics of Ukrainian citizens' health, which have been observed over the past decades, testify to the dramatic. Under the conditions of building a socially-oriented economy in Ukraine, the issue of social protection of the population of the country as the basis for strengthening the health of each citizen, increasing the health capital becomes relevant. The purpose of the study is to analyze the socio-economic content of the term "health" for the implementation of effective social protection - investment in a person in order to form, support and strengthen his health. Research Methods. The study was performed using general and special scientific methods: analysis and synthesis, induction and deduction - to reveal theoretical foundations of health capital; statistical, analytical grouping - to study trends in life expectancy of Ukrainian citizens; economic and mathematical modeling - in identifying patterns and dynamics of human life expectancy as an indicator of health. Results. The health in its broad sense (the public health), as well as in its narrow sense (the individual health of each person) has been considered. The multidimensionality of "health" category has been investigated, and the integrated approach to the definition of the special role of health in ensuring socio-economic development of the country has been proposed. The bio-socio-economic model of health taking into account the economic component was formed. The dependence of the country's GDP on life expectancy, the number of deaths, as well as the dependence of changes in the country's GDP on the natural increase/decrease in population was investigated. The concept of public education to promote public health as a triad was proposed: education in childhood - education at school and institutions of higher education - education in adulthood. Analysis of the experience of developed countries has allowed to propose a strategy for economic development, which relies on investments in health and social protection.

Keywords: health, model, capital, health indicators, social protection.

JEL: I15, I38, J11, E22, E2, O15, Q01.

UDC: 614.2(477)

Введение. Одним из основных приоритетов социально-ориентированного государства становится качественная и эффективная социальная защита. Существующее в настоящее время снижение показателей продолжительности жизни населения, рост смертности и падение рождаемости требует глубокого исследования показателей здоровья украинской нации. Право человека на жизнь и здоровье является главным среди прав, защищаемых государством. При потере здоровья теряют смысл другие ценности и актуальность тезиса, который высказал Сократ: здоровье – это еще не все, но без здоровья все – ничто не уменьшается с развитием цивилизации. Состояние и динамика здоровья граждан Украины, наблюдаемые в последние десятилетия, свидетельствуют о драматической ситуации – устойчивый негативный тренд, опасность которого заключается в приближении к демографической катастрофе. Здоровье как в широком смысле его понимания (общественное здоровье), так и в узком (индивидуальное здоровье каждого человека) становится глобальной проблемой сообщества. В то же время в учебных курсах экономической теории и микроэкономики, изучаемых в образовательных учреждениях разного уровня и разнонаправленной специализации, здоровье как социально-экономический ресурс не исследуется.

Целью исследования является анализ социально-экономического наполнения термина «здоровье» для осуществления эффективной социальной защиты – инвестиции в человека с целью формирования, поддержки и укрепления его здоровья.

Методы исследования. Исследование выполнено с использованием общих и специальных научных методов: анализа и синтеза, индукции и дедукции – для раскрытия теоретических основ капитала здоровья; статистический, аналитической группировки – для изучения тенденций продолжительности жизни граждан Украины; экономико-математическое моделирование – при выявлении закономерностей и динамики продолжительности жизни человека как показателя здоровья.

Изложение основных результатов исследования. Здоровье как одна из основных человеческих потребностей является основой базовой концепции социальной защиты наряду с доходом, образованием, занятостью, жильем, личной безопасностью. Социальную защиту как систему экономических, социальных и организационных мер, осуществляемых государством для поддержки незащищенных слоев населения – пенсионеров, инвалидов, ветеранов войны, многодетных семей и других малообеспеченных граждан рассматривает Т.А. Костишина (2021). Более широкая формулировка, определяющая социальную защиту как специальную систему (институт), позволяющую человеку реализовать свои социальные права в социальном государстве, при этом социальные права ограничиваются правами на получение материальных благ при определенных условиях в определенных ситуациях за счет экономических возможностей общества предложена Мироновой Т.К. (2006).

Два основных направления в системе социальной защиты населения Украины выделяет А.В. Мостепанюк (2020):

первое – обязательное государственное социальное страхование занятого населения, формируемое за счет взносов граждан и имеющее четыре варианта страхового случая: несчастные случаи на производстве и профессиональные заболевания, временная нетрудоспособность, потеря работы и выход на пенсию;

второе – предоставление социальной поддержки (в форме финансовой помощи, льгот, субсидий из государственного бюджета) наиболее уязвимым и наименее обеспеченным слоям населения, к которым относятся: семьи с детьми, инвалиды, малообеспеченные семьи, лица, не имеющие права на пенсию, ветераны войны и пострадавшие в результате Чернобыльской катастрофы, вынужденные переселенцы, участники АТО, СВО, а также предоставления социальных услуг всему населению.

К основным препятствиям эффективному функционированию современной системы социальной защиты населения, по мнению Т.И. Богдановой (2013), относятся: расхождение между потребностями и возможностями финансово-экономического, организационного и управленческого плана; противоречие между декларируемыми целями/задачами социальной политики и реальными мерами по их осуществлению; противоречия между органами социальной политики государства и регионов; несоответствие между современными принципами управления и необходимыми инновационными информационными технологиями в управлении социальной сферой.

Колот А.М. (2010) обращает внимание на тот факт, что, несмотря на общегосударственный характер социальной политики Украины, в действительности граждане страны видят существующий разрыв между задекларированными нормативно правовыми стандартами, определяющими их права и свободы, и реальными условиями жизнедеятельности людей, уровнем воспроизводства трудового потенциала и сложившимся уровнем качества жизни. Несмотря на реформирование законодательной базы социальной политики в ответ на экономические, военные и социальные вызовы, по мнению О.Ф.Новиковой (2014), необходимо: дальнейшее совершенствования системы социальной защиты населения путем повышения системной грамотности граждан Украины по вопросам личной безопасности; преодоление резкого социального неравенства в обществе; укрепление и развитие социального взаимодействия, сотрудничества и взаимного доверия; децентрализации социальной политики; развитие гражданского общества и становление демократизации общественных отношений; формирование стратегии социально-экономического развития Украины. К реформирующим мероприятиям О.Ф. Новикова также относит сохранение, развитие человеческого потенциала и создание условий для предотвращения оттока за пределы страны человеческого и интеллектуального капитала. На наш взгляд, вопросы человеческого капитала, а именно, «капитала здоровья» как

основного компонента, требуют более глубокого исследования с позиции экономической категории.

Методология исследования здоровья выделяется его категориальной спецификой – здоровье характеризуется высокой степенью сложности, требующей комплексного, всестороннего подхода к его исследованию. По мнению А.А. Шабуновой (2010), до проблем, касающимся здоровья, характерно включение все большего числа вопросов сферы естественных и гуманитарных наук: медико-биологических; философских; психологических; социально-гигиенических и многих других. Для определения характера зависимости между здоровьем населения и социально-экономическим развитием страны (динамикой ВВП), по нашему мнению, необходимо глубокое исследование социально-экономической сущности понятия «здоровье». В условиях построения социально-ориентированной экономики усиливается внимание здоровью населения как фактору, что формирует основу общественного богатства страны, и потому политика государства должна быть направлена на понимание ценности человека и его здоровья как главного фактора национальной безопасности страны утверждали Веcker G. (1967) и Schultz T. (1971). Высокий уровень здоровья признается как одна из конечных целей устойчивого развития, а низкий уровень здоровья населения ассоциируется с социально-экономическим регрессом и прямой угрозой национальной безопасности любого государства.

П. Калью (1988) предложил рассматривать здоровье как способность к участию в социальной деятельности и общественно полезному труду. По мнению ученого, разнообразие определений понятия «здоровье» обуславливает существование концептуальных моделей здоровья, акцентирующих внимание на биологических (выживание – сохранение личности, репродукция – продолжение рода) и социальных функциях. Ценностно-социальная модель рассматривает здоровье как необходимую предпосылку для производственной, научной и других видов деятельности. Если выживание, репродукция является объектом исследования медицины, то состояние и перспективы развития здоровья зависят от результатов экономической и научной деятельности человека, которые, в свою очередь, зависят от здоровья. Создается круг, в который, кроме биологической и социальной составляющих здоровья, вписывается экономическая. Поэтому мы предлагаем модель, которая учитывала бы экономическую весомость здоровья, а именно – био-социо-экономическую модель.

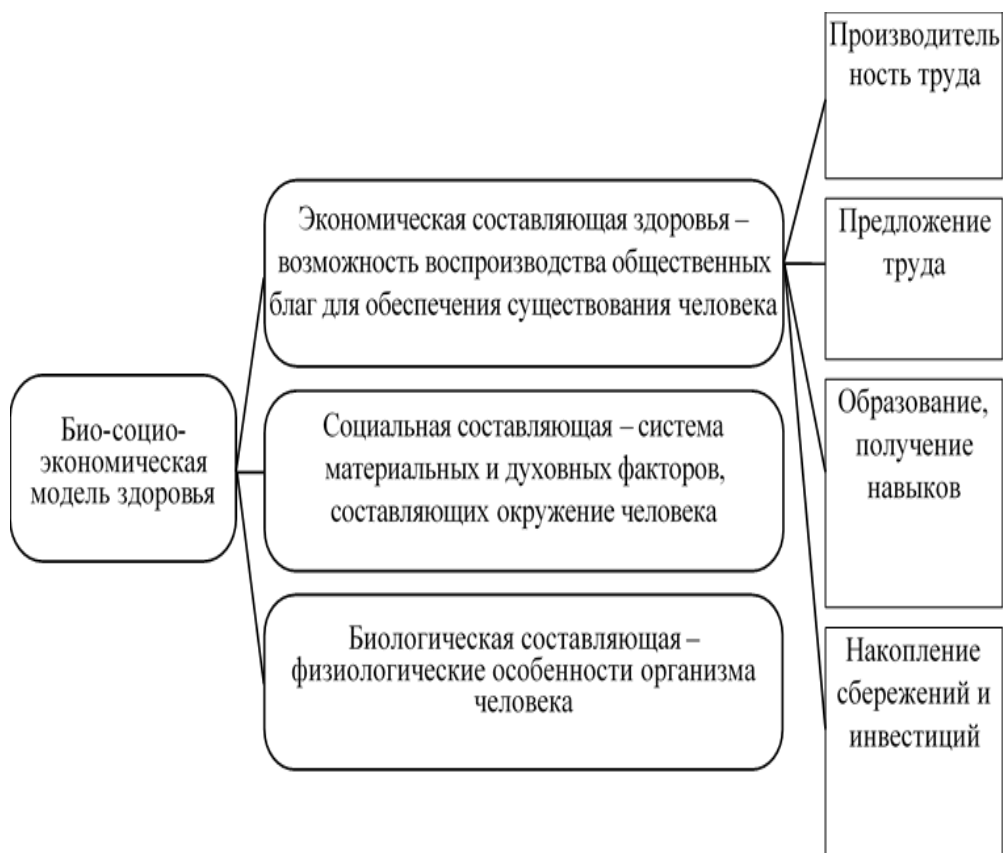

Рис. 1. Био-социо-экономическая модель здоровья*

*Примечание. *Разработано автором*

Биологическая составляющая данной модели здоровья обусловлена физиологическими особенностями организма человека, обеспечивающими приспособление индивидуального организма к окружающей среде.

Социальная составляющая представляет систему материальных и духовных факторов общественного генезиса, влияющих на жизнедеятельность человека и его здоровье. Причем биологическая составляющая определяет степень выполнения социальной задачи человека.

Экономическую составляющую здоровья можно рассматривать как процесс воспроизводства ценностей (благ), обеспечивающий человеку жизнь. В предлагаемой модели здоровья определяется взаимодействием биологических, экономических и социальных факторов. По нашему мнению, здоровье – это не только условие эффективного выполнения социальной функции в обществе, но и обеспечение экономического развития. От здоровья в значительной степени зависит уровень удовлетворения практически всех потребностей человека, способ и стиль жизни, уровень социальной, трудовой и экономической активности. Здоровье – это производственный ресурс, и кроме его биологического и социологического направления нужно

рассматривать экономическое направление, то есть исследовать здоровье как экономический ресурс.

Для индивида здоровья является одной из составляющих человеческого капитала, не только представляющего ценность сама по себе, но также влияющей на срок накопления и использования других видов человеческого капитала – образования и профессионального опыта. Г. Беккер (1967) проводил аналогию между инвестициями в капитал здоровья (investment in health capital) и инвестициями в другие формы человеческого капитала. Инвестиции в здоровье способствуют сокращению заболеваний и смертности, продолжают трудоспособную жизнь человека, а следовательно, и время функционирования человеческого капитала. Инвестиции в здоровье в любом периоде увеличивают запасы здоровья во всех последующих периодах (с учетом износа) и, следовательно, увеличивают и продолжительность жизни. Это может относиться также и к продолжительности времени занятости, а тому увеличивается доход и суммарный объем потребленных благ в течение жизни. Используя часть своего трудового дохода на инвестиции в здоровье, а не на потребление, человек снижает свое благосостояние в настоящем, но увеличивает его в будущем за счет более высокого объема капитала здоровья.

Подводя итог вышесказанному, можно утверждать, что капитал здоровья является основой для человеческого капитала в целом и можно отметить следующие характерные черты:

- капитал здоровья оказывает прочное влияние на производительность труда и, соответственно, на динамику экономического развития общества;

- здоровье как капитал не приносит его владельцу мгновенный доход, но требует затрат средств, иногда значительных, в ущерб текущим потребностям;

- капитал здоровья имеет двойную природу: он является одновременно благом и ресурсом, на основе которого производятся блага, причем капитал здоровья – это благо длительного, но ограниченного использования в силу физического износа;

- здоровье как ресурс, невозможно приобрести или восстановить в короткие сроки, но накопленный капитал здоровья человека может быть мгновенно уничтожен (смерть человека);

- здоровье в качестве капитала не подлежит обесцениванию: здоровье может быть истощено, уменьшено, но своей ценности для человека оно никогда не теряет, напротив, чем его меньше, тем его ценность для человека выше;

- капитал здоровья определяется социальной ответственностью человека, государство (органы здравоохранения) призвано помочь в формировании капитала здоровья человека;

- капитал здоровья во многом определяется образом жизни его носителя, так как среди факторов, влияющих на здоровье человека, образ жизни занимает 50-55%.

Недооценка ресурсов здоровья как объекта рыночной экономики сегодня является сдерживающим фактором эффективного экономического развития многих стран и регионов. В Украине, как и в большинстве постсоветских стран, сложились нездоровые экономики, то есть здоровье как экономическая категория не является ни объектом оценки, ни критерием, ни целью развития экономик этих стран. Подтверждением этому крайне низкая продолжительность жизни людей в указанных странах (60-70 лет) по сравнению с генетическим потенциалом человека (120-140 лет).

Использование здоровья как элемента человеческого капитала (инвестиционного ресурса) обуславливает возможность его накопления и расширенного воспроизводства посредством вложения средств в одни блага (качественное питание, спорт, экологические мероприятия, профилактическая медицина) и экономии средств на других (алкоголь, табак и т.п.). По мнению М. Гроссмана (2000) индивид одновременно является и потребителем, и производителем собственного здоровья. Обладая некоторым уровнем здоровья, человек может его либо улучшить (например, соблюдая здоровый образ жизни, делая профилактические исследования в медицинских учреждениях и т.п.), либо ухудшить (например, своевременно не обращаться к врачам в случае заболеваний, иметь вредные привычки, плохие условия труда и т.п.). Анализируя такие возможности выбора, М. Гроссман определил, что не всякие инвестиции в человека могут быть признаны вложением в человеческий капитал, а только те, которые общественно целесообразны и экономически необходимы.

Для индивида здоровья является одной из составляющих человеческого капитала, которая не только являет ценность сама по себе, но и влияет на срок накопления и использования других видов человеческого капитала – образования и профессионального опыта. Однако, только получение доходов выше социального минимума, обуславливает возможность личного инвестирования – инвестирования в развитие образования, навыков, сохранения и улучшения здоровья человека. Причем такое инвестирование возможно при последующем получении дохода как собственно человеком, так и обществом.

В целях определения возможности инвестирования в человека нами проведен анализ минимальных доходов населения Украины (табл. 1).

**Таблица 1 Динамика основных минимальных показателей
доходов населения Украины в 2010-2020 гг.**

Показатель	Годы										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015*	2016*	2017*	2018	2019	2020
Показатель минимального прожиточного минимума, грн	944	1062	1125	1164	1176	1330	1544	1762	1921	2102	2197
Темп изменений относительно предыдущего года, %		112,5	105,9	103,5	101	113,1	116,1	114,1	109,02	109,42	104,52
Минимальная заработная плата, грн	922	1004	1134	1218	1218	1378	1600	3200	3723	4173	5000
Темп изменений относительно предыдущего года, %		108,9	112,9	107,4	100	113,1	116,1	200	116,34	112,09	119,82

*Примечание. * Рассчитано автором на основе данных Госкомстата*

С начала XXI столетия самый высокий уровень бедности был в Украине В 2000 году – 71,2%. Следующие восемь лет он постепенно снижался, пока в 2008 году не достиг минимального значения – 19,9%. В 2008-2013 годах уровень бедности в Украине то возрастал, то снижался, его максимальное значение было 25,8% в 2011 г. Резкое ухудшение положения с бедностью в Украине случилось после оккупации Крыма и начала войны на Донбассе. В 2014 году уровень бедности составил 28,6%, а уже в следующем году вырос вдвое – до 58,3%. В 2016 году этот показатель был еще выше – 58,6%. После того, как уровень бедности достиг пиковых значений в 2015-2016 годах, он начал снижаться: 2017-й – 47,3%, 2018-й – 43,2%; 2019-й – 37,8%. Пандемия ковида и локдаун привели к резкому росту в 2020 г. до 47,2%.

Сейчас в Украине показатель здоровья населения не учитывается при расчете ВВП страны, прежде всего потому, что здоровье не является рыночным товаром, а значит, и не имеет рыночной стоимости. С целью определения характера зависимости между здоровьем населения и динамикой ВВП страны исследована зависимость ВВП от продолжительности жизни и количества умерших. Для этого мы применили корреляционно-регрессионный анализ, результаты которого свидетельствуют о: существовании прямой зависимости между ВВП и продолжительностью жизни (коэффициент корреляции – 0,92. Посредством пакета Excel рассчитаны параметры уравнения моделей регрессии (рис. 2), получены четыре эконометрические модели, наиболее надежную являются линейная модель, поскольку коэффициент детерминации значительный и составляет 0,84.

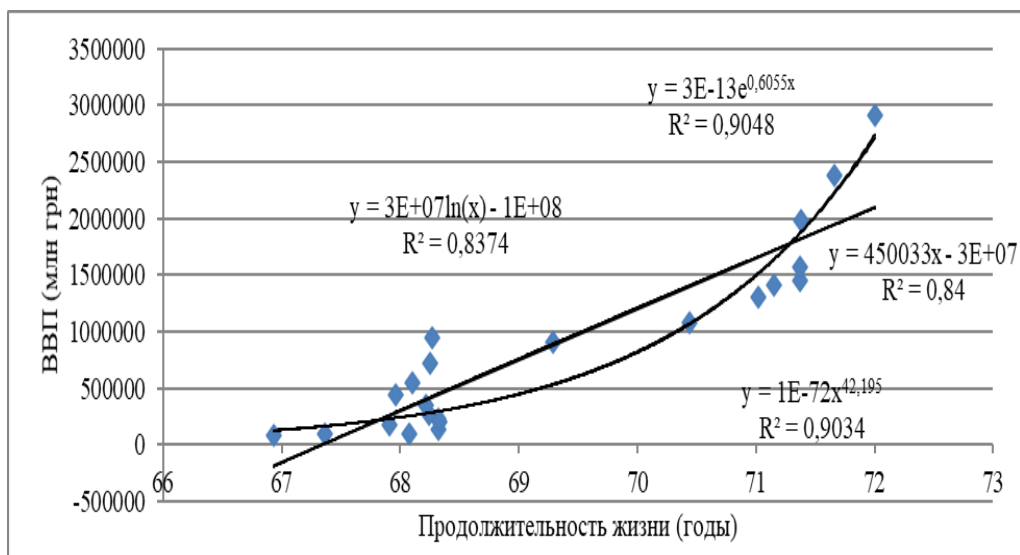

Рис. 2. Модели зависимости ВВП Украины от продолжительности жизни (оба пола)*

*Примечание. *Построено автором на основе данных Госкомстата*

Состояние здоровья тесно связано с более высокой продолжительностью жизни, и поэтому у здоровых людей появляется более мощный стимул к вложению средств в образование и обучение, поскольку скорость амортизации приобретенных квалификаций будет ниже. Лица, обладающие крепким здоровьем, считают, что проживут дольше, и потому больше склонны к накоплению, чем те, у кого здоровье плохое. Таким образом, если продолжительность жизни населения растет, можно ожидать (при прочих равных условиях), что больше денег будет направляться на накопление и, соответственно, инвестирование, что приведет к росту вложений в физический капитал.

Исследователи Барчук В.П. (2014), Биличенко А.С. (2015), Лысак В.Ю. и Семендяк В.М. (2018) выделяют ряд особенностей инвестиций в человеческий капитал, среди которых высокая их выгодность по сравнению с инвестициями в другие формы капитала, наличие длительного по времени, значительного по объему и интегрального по характеру экономического и социального эффекта. Ученые Мельничук Д.П. (2015), Сиренко К., Чепурда Г. и Безуглый И. (2018) называют проблемы в инвестировании человеческого капитала домохозяйствами Украины, увязывая их прежде всего с финансовой несостоятельностью. Носик О.М. (2016) проанализировав соответствующие расходы, пришла к выводу, что домохозяйствам Украины как инвесторам в человеческий капитал характерен низкий уровень инвестиционной активности. Исследователи отмечают, что формированию человеческого капитала препятствует низкий уровень жизни.

Основными инвестициями в человеческий капитал принято считать: расходы на образование (общее и специальное, формальное и неформальное,

включая самообразование, повышение квалификации); расходы на здравоохранение, состоящие из расходов на медицинское обслуживание, профилактику заболеваний, диетическое питание; затраты на мобильность, связанные с поиском лучшего места работы, в частности, на миграцию, поиск информации. Подходы домохозяйств к инвестированию формирования и развития человеческого капитала отражаются в структуре осуществляемых ими затрат (табл. 2).

Население Украины не уделяет достаточного внимания заботе о собственном здоровье, профилактике заболеваний, качественном отдыхе. В значительной степени такая ситуация обусловлена низкими доходами домохозяйств, но справедливо и утверждение Гришновой Е.А., Дорош О.В. и Шурпа С.Я. (2015), отмечающих, что традиционная ментальность украинцев в большинстве своем, к сожалению, не предполагает формирования добросовестного отношения к собственному здоровью и ведению здорового образа жизни.

Таблица 2. Доля денежных расходов домохозяйств Украины, связанных с инвестициями в человеческий капитал, в общих их денежных расходах, % *

Показатель	Года											
	2010	2011	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹	2016 ¹	2017 ¹	2018 ¹	2019 ¹	2020 ¹	2021 ¹
Совокупные расходы в среднем за месяц в расчете на одно домохозяйство, грн.	3073,3	3458,0	3592,1	3820,3	4048,9	4952,0	5720,4	7139,4	8308,6	9670,2	9523,6	11243,4
Структура совокупных расходов домохозяйств												
Потребительские совокупные расходы	89,9	90,1	90,8	90,2	91,6	92,9	93,2	92,9	92,0	91,3	91,4	91,3
продукты питания и безалкогольные напитки	51,6	51,3	50,1	50,1	51,9	53,1	49,8	47,9	47,7	46,6	48,1	45,9
алкогольные напитки, табачные изделия	3,4	3,4	3,5	3,5	3,4	3,3	2,9	3,1	3,4	3,2	3,5	3,0
непродовольственные товары и услуги	34,9	35,4	37,2	36,6	36,3	36,5	40,5	41,9	40,9	41,5	39,8	42,4
в том числе												
здравоохранение	3,2	3,2	3,4	3,4	3,6	3,7	4,2	3,8	4,0	4,1	4,3	4,7
отдых и культура	1,8	1,9	2,0	2,1	1,8	1,5	1,4	1,6	1,8	1,6	1,5	1,7
образование	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1	1,0	1,1	1,0	1,1	0,9	1,0

*Примечание. * Сформировано автором на основе данных Госкомстата*

Низкий уровень доходов домохозяйств иллюстрирует крайне высокая доля расходов на питание в общих денежных расходах большинства украинских семей. Даже в пятой квинтильной группе (20% домохозяйств с высокими доходами) доля соответствующих расходов в 2020 году составила 37,5%, а в первой квинтильной группе домохозяйств (20% беднейших) – 53,2%.

Укрепление здоровья нации, особенно в трудоспособном возрасте должно стать актуальной темой политического дискурса в Украине – формирование ответственного гражданского общества, а для этого должны быть предложены меры, позволяющие человеку овладеть технологиями самосохраняющего поведения. При этом со стороны государства нет необходимости в создании специальной инфраструктуры, вполне достаточно существующих учреждений образования и первичных медицинских учреждений (поликлиники).

На наш взгляд, необходимо изменение концепции государственного образования по укреплению здоровья населения как триады: воспитание в детстве; образование в школе и высших учебных заведениях; просвещение в зрелом возрасте (с помощью социальной рекламы в супермаркетах, на телевидении, в социальных сетях и общественных местах, включая городской транспорт). Причем вся триада «воспитание-образование-просвещение» в Украине должна быть здоровью формирующей. Чему бы и где бы человек ни учился – все должно быть направлено на формирование сознательного отношения к здоровью. Институтами, обеспечивающими формирование и распространение знаний, способов и навыков сохранения и накопления капитала здоровья, должны стать институты самосохраняющего поведения индивида, корпоративной социальной ответственности и социальной защиты.

Усовершенствование системы государственных социальных стандартов и гарантий требует решения основных задач:

- внедрение научно обоснованной методологии определения прожиточного минимума;
- определение сферы применения прожиточного минимума для установления государственных социальных гарантий.
- рост уровня пенсионного обеспечения, в том числе путем проведения ежегодной индексации пенсий;
- внедрение накопительной системы пенсионного страхования;
- усиление ответственности за уклонение и неуплату единого взноса, других обязательных платежей в Пенсионный фонд Украины;
- предоставление финансовой поддержки неработающим трудоспособным членам малообеспеченных семей;
- введение унифицированного подхода к назначению жилищных субсидий домохозяйствам.
- обеспечение максимальной доступности граждан к административным и социальным услугам;

- разработка единой информационной среды, в частности, единого учета предъявителей и получателей социальных услуг;
- обеспечение деятельности в территориальных общинах специалистов социальной работы по введению раннего выявления уязвимости семей / лиц и профилактики сложных жизненных обстоятельств.

Выводы. Здоровье как ресурс обеспечивает функционирование субъектов хозяйственной деятельности и государства, а как результат общественного производства удовлетворяет жизненную потребность индивида и общества. Опыт развитых стран мира подтверждает, что ставка на инвестиции в здоровье является наиболее эффективной стратегией экономического роста, которая должна быть учтена при построении стратегий экономического развития нашей страны. Необходимо изменение концепции государственного образования по формированию ответственного отношения к здоровью (его укреплению) у населения как триады: воспитание в детстве; образование в школе и высших учебных заведениях; просвещение в зрелом возрасте. Причем вся триада «воспитание – образование – просвещение» в Украине должна быть здоровьесформирующей. Институтами, обеспечивающими формирование и распространение знаний, способов и навыков сохранения и накопления капитала здоровья должны стать институты самосохраняющего поведения индивида, корпоративной социальной ответственности и социальной ответственности государства. Развитие системы социальной защиты связано с увеличением роли государства в решении следующих социальных вопросов: правового обеспечения социальной защиты населения, принятия соответствующих законодательных и нормативных актов, расширения спектра социальных субсидий, формирования государственных программ по решению конкретных социальных проблем.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Becker, G.S. Human Capital and the Personal Distribution of Income: An Analytical Approach. University of Michigan / Institute of Public Administration. 1967. 49 p.
- Grossman, M. (2000). The human capital model. Handbook of Health Economics, Vol. 1, 347- 408.
- Schultz, T. Investment in Human Capital. The role of Education and Research. N.Y., London, 1971. 325 p.
- Sirenko K.Y., Chepurda G.M., Bezugliy I.V. Economic sufficiency household as the foundation of human capital. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. № 2(1). P. 203-209.
- Барчук В.П. Інвестиції як передумова ефективності людського капіталу. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2014. Вип. 10(2). С. 279–286.

- Біліченко О.С. Інвестиції в людський капітал. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2015. № 1. С. 97–102.
- Богданова Т.І. Особливості формування соціальної політики сучасного підприємства. *Молодий вчений*, 2013. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1885/1/%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B>
- Грішнова О.А., Дорош О.В., Шурпа С.Я. Інвестування в людський капітал у системі чинників забезпечення гідної праці : монографія / за ред. О.А. Грішнкової. Київ : КНЕУ, 2015. 222 с.
- Державна служба статистики України. Офіційний сайт URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
- Калью П.И. Сущностная характеристика понятия здоровье и некоторые вопросы перестройки здравоохранения: обзорная информация. Москва: ВНИИМИ, 1988. 220 с.
- Колот А.М. Міфи соціальної політики, або З чого слід розпочати формування нової моделі. 2010. URL: https://dt.ua/SOCIETY/mifi_sotsialnoyi_politiki_abo_z_chogo_slid_rozpochaty_formuvannya_novoyi_modeli.html
- Костишина Т. Соціальний захист в контексті розвитку цифрової економіки. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 1. С. 279–288.
- Лисак В.Ю., Семендяк В.М. Сутність інвестицій та особливості інвестування в людський капітал. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2018. Вип. 13. С. 298–305.
- Мельничук Д.П. Людський капітал: пріоритети модернізації суспільства у контексті поліпшення якості життя населення: монографія. Житомир: Полісся, 2015. 564 с.
- Миронова Т. К. Право и социальная защита. Москва: Права человека, 2006. 336 с.
- Мостепанюк А.В. Стан державної соціальної політики України у контексті євроінтеграції. *АКАДЕМІЧНИЙ ОГЛЯД*. 2020. № 1 (52). С. 15-23.
- Новікова О.Ф. Інноваційні підходи до формування соціальної політики в умовах зростання зовнішніх та внутрішніх викликів. *Соціально-трудова відносини: теорія та практика*. 2014. № 2. С.80–88.
- Носик О.М. Людський капітал інноваційного розвитку: економічні основи відтворення: монографія. Харків: Точка. 2016. 489 с.
- Шабунова А.А. «Здоровье населения в России: состояние и динамика» : [монографія]. Вологда: ИСЭРТ РАН, 2010. 408 с.

MORTGAGE LENDING ON THE FINANCIAL MARKET OF UKRAINE

Lidia AVRAMCHUK,
PhD, Associate Professor of the
Department of Banking and Insurance,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-7496-0392>, lidiyavr@gmail.com

Tetiana SLIESAR,
PhD, Associate Professor of the
Department of Accounting and Taxation,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-6070-5059>, tslesar@ukr.net
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.12>

Summary

Mortgage home lending plays an important role in the socioeconomic development of any state, first of all, because it is an effective tool for combining the financial market with the real estate market, which contributes to the capitalization of resources, and also contributes to the development of the real estate market, which contributes to the capitalization of resources, secondly, it contributes to the development of the real estate market, solving the housing problem, and maintaining social stability. Solving mortgage lending problems is the task that affects the macroeconomics of the country, social and migration policy, construction sector, development of banking products, and so on. Such goals cannot be achieved immediately, it takes a long time. However, sooner or later the country's economy will reach the level where mortgage lending will be equally beneficial to banks and the widest range of their clients. The importance of such problems determines the relevance of our research. That's why the purpose of this study is a thorough analysis of trends in mortgage lending in Ukraine for outlining the existing problems and prospects. The results of the study showed that under the current economic situation in the country it is not possible to effectively use mortgage lending as a financial and legal mechanism for improving the housing conditions of the population. This state of affairs causes a striking decline in the activity of borrowers in this economic segment of the financial market of Ukraine. Such circumstances cause a striking decline in the activity of borrowers of this economic segment of the financial market in Ukraine. a dramatic decline in the activity in first-rate workers in the entire economic segment of the financial market of Ukraine. However, a certain part of the population resorts to the services of financial institutions to realize the possibilities of mortgage lending. Depending on the pace of economic development, there are different conditions for private initiative, which in turn determines the demand for real estate objects. The development of the real estate market provides the growth of the quality offer. Thus, the development of mortgage lending in Ukraine depends on the stage of market development, and as we know, the real estate market develops cyclically. During the research, it was found that there are quiet periods in the

housing market caused by economic problems or speculative statements of companies. Thus, the perspective of mortgage lending in Ukraine depends not only on the country's economic development in general but also on the desire and capabilities of domestic banks to improve mortgage lending terms. Only a combination of factors can make a mortgage affordable. Among them is the smoothing of disproportions between housing prices and the raising of the population, for which it is necessary to increase the new housing construction, raise the citizens' incomes, to slow down the growth of housing prices, along with a reasonable liberalization of requirements for potential borrowers and financial terms of lending.

Keywords: *Mortgage lending, bank, affordable mortgage, financing, financial market, collateral, real estate.*

JEL: *D53, E44, G21.*

UDC: *336.77:332.85(477)*

Mortgage lending plays a major role in the modern world economy. Nowadays, mortgage lending is one of the most promising areas of activity for Ukrainian commercial banks. Domestic credit organizations strive to develop their credit models and banking products that will allow them to attract the largest number of customers in difficult economic conditions. Our people have a huge need for housing. And it will be especially relevant after the end of the war.

Due to the inherent features of this type of lending, the stability and efficiency of the country's banking system have been increasing. First of all, the presence of real estate collateral reduces the creditor's risks.

Secondly, the risk of losing housing encourages the borrower to fulfil his obligations accurately and on time. Thirdly, if there is a secondary mortgage loan market commercial banks, if necessary, can sell the collateral, and strengthen their solvency. However, it is precisely in this area that the Ukrainian market is in crisis. Mortgage loans in Ukraine today account for 15-20% of the total amount of loans to the population and, after significant declines in the past years, are developing rather difficult. After all, the interest rate of 20-28% per annum is too heavy compared to the European average of 3-4% (Oficiinyi sait Kabinety Ministriv Ukrainy, 2022).

New financial prospects for the development of the Ukrainian economy are related to mortgage lending. Mortgage loans contribute to the active development of the industrial complex, agricultural and housing sectors of the national economy.

Nowadays, in Ukraine, there are many different views regarding alternatives for the development of mortgage relations. Foreign experience, as well as our own domestic experience (at a certain time, mortgage relations in Ukraine developed quite successfully), demonstrate that under certain conditions, mortgages can become an important driver of the economy. The legislation is a postulate for the development of mortgages in the country. The productivity of the legal preservation of the mortgage system determines the pace and effectiveness of its development. For the legislative regulation of mortgage relations, there are the Land Code of

Ukraine, the Civil and Economic Codes of Ukraine, and the Law of Ukraine "On Mortgages".

The modern model of the Ukrainian mortgage market is characterized by the following factors:

- mainly the banking model of mortgage financing;
- lack of specialized institutes of the mortgage market, guarantee funds of mortgage insurance of market financing, certain infrastructure;
- the impossibility of using stock market instruments for mortgage refinancing.

The trends and features of the formation and development of mortgage lending can only be determined by analysing the current state and dynamics of its development. The mortgage market of Ukraine is considered through the total amount of debts of banks for the following types of mortgage loans granted to individuals:

- loans for the purchase of housing, secured by it;
- loans for consumer purposes secured by housing;
- loans for housing construction secured by unfinished construction;
- loans for the refinancing of a residential mortgage loan;
- loans for the purchase of a land plot secured by a land plot;
- loans for commercial purposes secured by housing.

It is important to note that the amount of the loan is limited and depends on the income of the borrower, on the size of the initial payment, as well as many banks set additional requirements for the borrower: availability of registration, provision of guarantors, etc.

But, despite a large number of disadvantages, mortgage lending for 70% of citizens becomes the only chance to purchase their own homes.

It is always possible to find a compromise loan option; you just need to have a good idea of the entire mortgage loan procedure and carefully approach of each of its steps.

Thus, it is worth noting that a mortgage loan is the most realistic solution to the housing problem in modern conditions for many people, although it is a long, time-consuming process that requires increased attention. In 2020, the volume of mortgage lending reached UAH 3.8 billion, and in 2021 - UAH 1.2 billion. Such progress is the result of the initiative of the President of Ukraine, in March 2021 the "Affordable 7% mortgage" program was launched to reduce the cost of mortgage loans for a wide range of citizens. For 2021, 19 authorized banks participated in the "Affordable 7% mortgage" program.

Banks that have joined the state program continue to improve their mortgage lending procedures by the updated terms of the Program, develop informational materials for potential borrowers, conduct staff training, etc. (Ukrinform, 2021). The most active in this program are presented in Table 1.

Table 1. Indicators of the state program "Affordable 7% mortgage"

Bank	Amount of loans, million UAH	Number of loans, pieces	Average loan amount, thousand UAH
Credobank	190,6	224	850,9
Ukrgazbank	152,0	161	944,1
Savings Bank	139,5	160	781,9
Bank Globus	121,1	142	852,8
Privatbank	98,1	138	710,9

Source: Oficiyni sait Kabinety Ministriv Ukrainy (2021)

The results of the banks' work showed that the secondary market continues to significantly dominate in terms of the number and volume of lending.

The share of concluded mortgage contracts for the purchase of housing on the secondary market in 2021 was about 90% by volume of all new issuances (Oficiyni sait Kabinety Ministriv Ukrainy, 2021). As for the volumes of mortgage lending for 2021, they can be seen in Fig. 1.

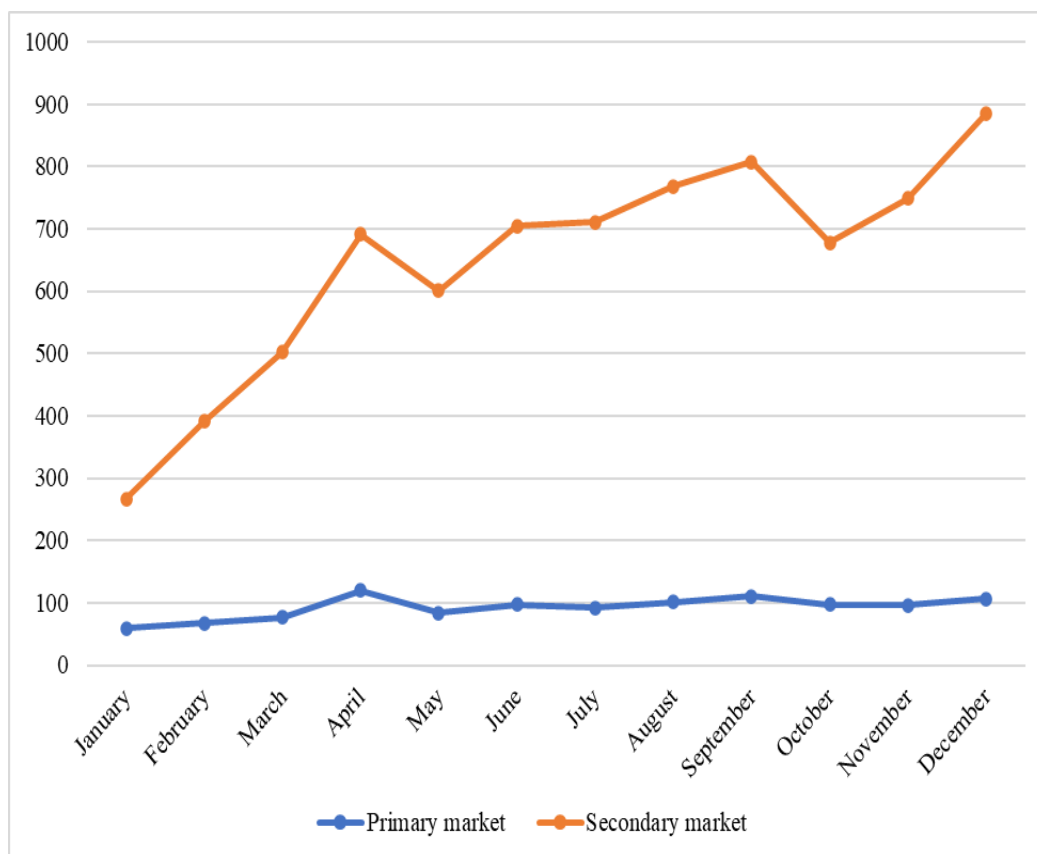

Fig. 1. Volumes of mortgage lending for 2021, million hryvnias

As part of our research, it is necessary to note the volume of issued mortgage loans by regions of Ukraine (Table 2).

Table 2. Volumes of issued mortgage loans by region (more than UAH 100 million)

Region	Amount of loans (million UAH)	Region	Amount of loans (million UAH)
Vinnitska	164	Mikolayivska	101
Volynska	151	Odeska	398
Dnipropetivska	407	Poltavska	138
Zhitomirska	102	Rivenska	194
Zaporizka	181	Sumska	115
Kyivska	1673	Kharkivska	739
Lvivska	488	Khmelnitska	106
Chernihivska	169	Cherkaska	134

Source: Oficiinyi sait Kabinety Ministriv Ukrainy (2021)

In the table, you can view the volume of mortgages in Ukraine in more detail and highlight the Kyiv region (UAH 1,673 million), Kharkiv region (UAH 739 million), Lviv region (UAH 488 million), Dnipropetrovsk region (UAH 407 million) and Odesa region (UAH 398 million). We hope that after the end of the war started by Russia, investments in Ukraine will increase, and therefore the demand for mortgage lending will increase.

With the introduction of quarantine in April 2021, the net credit portfolio of households decreased sharply.

Most banks reduced the volume of new lending. Credit limits valid at that time were mostly preserved. However, the standards for approval of new credit applications by financial institutions have become stricter (Oficiinyi sait Kabinety Ministriv Ukrainy, 2021).

The delay in the reform of the State Architectural and Building Inspection has become a global problem for the real estate market. A year after its announcement, it is still in the initial stage, and the target format of the construction control system has not yet been determined. In the absence of effective regulation, the risks inherent in the primary real estate market persist.

As of February 2022, 1,723 credit agreements totalling UAH 1,472 million were signed by banks authorized to implement the State Program "Affordable 7% Mortgage" on both the primary (19.9%) and secondary (respectively - 80.1%) markets.

In total, authorized banks received 2,364 applications for participation in the program for a total amount of UAH 2.033 million, of which 20.06% is the primary market and 79.4% is the secondary market (Ukrinform, 2021).

One of the tasks of the Ministry of Finance is to create conditions for providing Ukrainian citizens with housing.

For example, the Memorandum signed at the end of December 2021 between the Antonov State Enterprise, Ukgasbank, and the Entrepreneurship Development Fund, which implements the State Program "Affordable 7% Mortgage", will allow plant employees to purchase housing with a mortgage not only at 7% but also with

additional preferential conditions. Also, preferential conditions for citizens are listed in Table 3.

Table 3. Programs of the youth lending fund

The amount of state support	Criteria of persons who can use the program
50 % of the real estate value	<ul style="list-style-type: none"> – ATO participants – Citizens of Ukraine - forced migrants who lost their homes as a result of military operations in the East of Ukraine, or as a result of the annexation of Crimea and the city of Sevastopol
30% of the real estate value	<ul style="list-style-type: none"> – Citizens of Ukraine who need to improve living conditions – Citizens of Ukraine who do not have a residential area with ownership rights and their family members who do not have a residential area with ownership rights – Citizens of Ukraine whose average monthly income (together with the income of their family members per person) should not exceed five times the average monthly salary in the relevant region, calculated according to the State Statistics Service

The annual interest rate affects the terms of mortgage lending. In banking practice, it depends on the terms of concluding credit contracts, namely: the lower the interest rate offered by the banking institution to the client, the greater the amount or term of providing credit resources, and vice versa.

Studying the domestic experience of mortgage lending, it should be noted that, on average, banking institutions mainly provide mortgage loans at rates of 20-28% per annum up to UAH 1 million. for 12 - 24 months (Oficiinyi sait Kabinety Ministriv Ukrainy, 2021).

It is worth noting that not only the interest rate on the loan has an impact on the development of the mortgage. A huge number of factors affect the development of the industry and the availability of mortgage loans in this period of development of Ukrainian society (Yazluk, 2020):

- degree of development of the real estate market (market volume, including economy-class housing);
- the volume of putting new housing into operation;
- real estate value;
- the level of income of the population (stability and transparency of income);
- regulatory factors (laws and regulations establishing the rules of conduct of market participants);
- the level of development of the banking system and the capital market (availability for banks of long-term resources on foreign and domestic markets, the cost of attracting liabilities);
- other internal and external economic factors.

It is important to note that loan amounts are limited and depend on the borrower's income, and the size of the down payment, and many banks set additional requirements for the borrower: registration, provision of guarantors, etc.

The volume of mortgage lending is greatly influenced by exchange rates. The dynamics of mortgage loans granted to households by currency for 2013-2020 are shown in the Table 4.

The given table shows that the main currency in which mortgage loans were granted is the US dollar. The share of executed mortgage transactions in this currency during the researched period has certain fluctuations, but on average it is 67.17% (Ukrinform, 2021).

Table 4. Mortgage loans granted to households by currency for 2013-2020

Years	Total M UAH	UAH		USD		EUR		Russian RUB		Other currencies	
		M UAH	%	M UAH	%	M UAH	%	M UAH	%	M UAH	%
2013	56 270	18 641	32,95	35 691	63,43	854	1,52	2	0,004	1082	2,06
2014	72 156	16 167	22,41	53 311	73,88	1204	1,67	1	0,001	1473	2,04
2015	60 215	14 884	24,72	42 797	71,07	969	1,61	1	0,002	1565	2,60
2016	60 265	13 263	22,01	44 267	73,45	923	1,53	1	0,002	1812	3,01
2017	38 601	9 901	25,65	26 931	69,77	868	2,25	1	0,003	901	2,33
2018	42 308	11 681	27,61	28 881	68,26	801	1,89	1	0,002	944	2,23
2019	34 983	11 750	33,59	21 995	62,87	619	1,77	1	0,003	619	1,77
2020	31 324	13 153	41,99	17 127	54,68	828	2,64	0	0	216	0,69

The largest amount was received in 2014 – UAH 72,156 million, and since 2015, lending in US dollars has been declining. We believe that this was influenced by the exchange rate. Thus, as of October 1, 2015, the official NBU exchange rate of the hryvnia against the US dollar was UAH 21.29/dollar, and as of January 1, 2014, it was UAH 7.99/dollar. A similar situation occurs with mortgage loans granted in euros and other currencies. The share of mortgage loans in the national currency is 29.0% on average, and as the tables show, it had a positive upward trend since 2014.

The solvency and profitability of banks, and therefore their ability to fulfil their obligations to their depositors, was negatively affected by the introduction of a moratorium on the collection of collateral for foreign currency mortgages if this collateral is the borrower's only home. The reason for the introduction of the moratorium in 2014 is that after a sharp devaluation of the hryvnia, most borrowers lost the ability to pay for loans in foreign currency. Then the moratorium was introduced temporarily, until the creation of a mechanism for restructuring foreign currency loans. The current moratorium was supposed to end in October 2020, but in the six years it has been in effect, some borrowers have not started servicing their loans. The Supreme Council extended the moratorium on the foreclosure of Ukrainians' property for foreign currency mortgage loans until 2022 (Guba & Guba, 2018).

Banks are prohibited from settling problem debts of currency borrowers, in particular 44,000 contracts for a total amount of UAH 29 billion. The entire burden

was borne by the banks, and accordingly by their depositors and owners. This means that banks were not interested in issuing new mortgage loans.

Therefore, the development of mortgage lending requires the solution of many tasks in various areas, from the creation of a system of guarantees and transparent conditions for the activities of mortgage market participants to the standardization and unification of the mortgage lending procedure.

But, in our opinion, the priority task is to expand the opportunities for banks to attract financial funds. This will reduce the rate of mortgage lending and make it more affordable for the population. In Ukraine, the deposit model of financing dominates, which significantly limits the volume of mortgage lending. Currently, the Ukrainian banking system has certain positive trends in its development, including an increase in deposits. However, given the low solvency of the majority of the population of Ukraine and the traditional distrust of banking institutions, the deposit model can only provide auxiliary financing (Krekoten & Hudolii, 2020).

Regarding the further development of residential mortgage lending, based on our research, we can provide the following recommendations:

1. Revise and improve the legislation establishing mortgage relations both on the primary and secondary markets. Review the expediency of introducing primary mortgage financing institutions other than commercial banks and FFB (construction financing funds).

2. Improve and increase the efficiency of the stock market institutions, since the mortgage in terms of attracting funds, refinancing issued loans, and the existence of a secondary market for mortgage instruments cannot exist without powerful financial market participants who can effectively redistribute financial resources and turn savings into investments. Both areas of problems require strengthened state regulation of all areas related to housing mortgage financing, development of the legal framework, and development of an effective strategy for the development of housing mortgage financing.

REFERENCES

Guba M.O., Guba O. I. (2018). Suchasnyi stan ipotechnogo kredytuvania v Ukraini [THE CURRENT STATE OF MORTGAGE LENDING IN UKRAINE] к «Modern Economics», №8, С. 56-57

Krekoten I.M., Hudolii Y.S. (2020).

Suchasnyi stan ta perepectuvu rozvutky ipotechnogo kredytuvania v Ukraini i [CURRENT STATE AND PROSPECTS OF MORTGAGE MARKET IN UKRAINE] Efectuvna ekonomika №9

Mamedov S. Ipoteka – yak defibrulyator dlya ukrainskoi ekonomiky. Retrieved from <https://globusbank.com.ua/ua/sergey-mamedov-ipotekakak.html>

Oficiinyi sait Kabinety Ministriv Ukrainy. (2022). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-za-programoyu-dostupna-ipoteka-7-pidpisano-1377-kreditnih-dogovori-na-1191-mlrd-grn>

- Oficiiniy sait Nazionalnoho banky Ukrainy. (2021). Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-2020-rotsi-obsyagi-ipotechnogo-kredituvannya-zrosli-na-tretinu-do-38-mlrd-grn--rezultati-opituvan-bankiv>
- Ukrinform. (2021). Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3188729-danilisin-poasnivso-zavazae-virisiti-problemu-nepracuucih-kreditiv-v-ukrainskih-bankah.html>
- Yazluk B. O. (2020). Analiz factoriv na rozvytok ipotechnyh vidnosyn v Ukraini / Boris Yazluk, Olena Dombrovska, Andrii Butov // Ukrainskii zurnal prukladnoi ekonomicy. Tom 5. № 4. С. 70 – 79. ISSN 2415-8453.

ROMANIANS' INSATISFACTION REGARDING THE ANTI-COVID MEASURES TAKEN BY THE GOVERNMENT AT THE BEGINNING OF THE COVID-19 PANDEMIC – STATISTICAL STUDY, APRIL 2020

Maria Livia ȘTEFĂNESCU,

PhD in Sociology, Researcher, Research Institute for Quality of Life,
Bucharest, Romanian Academy, Romania

<https://orcid.org/0000-0001-8482-6050>, livia.stefanescu@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.13>

Summary

We will analyze to what extent Romanians are not satisfied with the anti-Covid actions promoted by the Romanian government during April 2020. This period marks the debut quarter of the Covid-19 pandemic in Europe. The present topic has been approached by the author before, but taking into account the period of May 2021, that is, little more than a year since the onset of the pandemic in the European area. The current paper fits into a series of analyses of the dynamics of Romanian government anti-Covid measures in the period 2020-2022. The research was carried out on a questionnaire basis, being interviewed in April 2020 a number of 1017 people from Romania. Specifically, the question act1ro used in this study has the following wording: "How satisfied or not are you with the measures of your government has taken so far against the coronavirus pandemic?". Interviewees in the Eurobarometer have several possible responses: Very satisfied (R1); Fairly satisfied (R2); Not very satisfied (R3); Not at all satisfied (R4); Don't know/Not applicable (DK). We mention that the Eurobarometer records were weighted, thus maintaining, in the last sample that is analyzed, the real proportions of the main socio-demographic characteristics of the Romanians from the beginning of 2020 year. In the statistical models used, the variable act1ro is a category variable of ordinal type with four ordinal classes R1-R4. The statistical processing of the data took also into account several individual characteristics X of respondents to the Eurobarometer questionnaire. We note in this context the following attributes X : the respondent's gender, the age category, the level of education, the work status, the social class of the individual, the attitude of the families with minor children, the development region of Romania to which belongs the respondent. In general, interpreting in this research the value of the Goodman-Kruskal association index $GK(X, act1ro)$ we cannot speak of a significant association relationship between an individual characteristic X specified above and the individual's answers to the act1ro question. The application of a chi-squared statistical test of homogeneity allows us to decide whether the distributions of Romanians' opinions to the question act1ro could be considered the same from a statistical point of view in relation to an individual characteristic X specified before. The graphs of the two-dimensional distributions $(X, act1ro)$ make it possible to nuance the dependence relations between the categorical variables X and act1ro.

Keywords: *anti-Covid strategy, Romania Eurobarometer, ordinal categorical variable, individual characteristic, statistical modeling.*

JEL: C12, C43, C83, H12, H75.

UDC: 316:303(498)

Introduction

The aim pursued in this paper is to clarify to what extent certain categories X of Romanians agree with the measures imposed by the government to reduce the negative effects generated by the Covid-19 pandemic (variable *actlro*). Index 1 which is present in the name of the variable *actlro* signifies the first round in the data collection for that question.

We remind you that the statistical study which will be commented in this paper concerns the period of onset of the Covid-19 pandemic (April 2020). Comparing these results with those obtained from other researches that we have carried out in the issue of Covid (for example, Ștefănescu 2022) we notice sometimes significant differences in relation to the period that was taken into account in the evolution of the pandemic.

We will detail some aspects regarding the collection of data representing the Romanians' answers to the *actlro* question from the Eurobarometer questionnaire.

Specifically, the *actlro* question has the following formulation: "How satisfied are you from the measures of the Government of Romania taken against the Coronavirus pandemic?".

Possible answer variants: Very satisfied (R1); Quite satisfied (R2); Not very satisfied (R3); Not at all satisfied (R4); I don't know (DK).

We mention that the effective sample used in this study was completed in the Spring of 2020 and comprises 1017 persons interviewed in Romania in April 2020 (Eurobarometer).

In addition to the variable *actlro* the statistical processing study took into account the following individual characteristics X of the interviewees:

- gender (variable *gen*). Categories: men; women.
- age (variable *age4*). Categories: 16-24 years; 25-34 years; 35-44 years; 45-54 years.
- education (variable *edu3*). The age of the respondent is specified at the end of the last school completed: at most 16 years (low education); between 17 and 19 years (middle education); over 20 years (high education).
- education (variable *edu2*). Only the last two categories of *edu3*, namely middle education and high education are taken into account. The number of respondents to the *actlro* question that have a low education is relatively small (4.9%).
- work (variable *work2*). Two categories: the person works; the person does not work.
- the social class of the respondent to the survey (variable *soc*). Three categories: high (high); middle (mid); below (low).
- families with minors (variable *fam*). Two categories: families have minor children; the other families.

- the development regions of Romania (variable *reg4*). Categories: North West / Center; North East / South East; South / Bucharest; South West / West.

Methodological aspects

The initial database that characterizes the Eurobarometer sample was later weighted taking into account the real proportions of the Romanian population of persons in relation to several demographic and social characteristics specific to Romania in 2020.

Within the statistical analysis we will interpret the R1-R4 answers of the Romanians to the *actlro* question as observations from a random categorical variable with four ordinal classes (Agresti 2010; Kotz et al. 2006). The proposed statistical models will take into account this interpretation.

The Romanians' opinions *actlro* will be compared for several categories in the population whose individuals are differentiated by their individual characteristics mentioned above: gender (*gen*), age (*age4*), education level (*edu3*, *edu2*), work (*work2*), social status (*soc*), families with minor children (*fam*), the development region of Romania from which the respondent comes (*reg4*). The variables like, *gen*, *age4*, *edu3*, *edu2*, *work2*, *fam* are also categorical ordinal variables.

We will apply the Chi-square test to validate the H_0 homogeneity hypothesis (Alkarkhi, 2021). Thus, for any individual characteristic X the null hypothesis $H(X)$ has the following formulation: "The distributions of the R1-R4 answers to the *actlro* question can be considered statistically homogeneous in relation to the various categories of the individual characteristic X ".

For example, hypothesis $H_0(\textit{fam})$ means that the distribution of the R1-R4 answers to the *actlro* question given by families with minor children do not differ statistically by the R1-R4 distribution of the other families (practically the two distributions can be considered identical).

The Chi-square test of homogeneity computes the value of the standard statistics $\chi^2(X)$ and also establishes the rejection threshold $rej(X)$ of the null hypothesis $H_0(X)$.

So, if $\chi^2(X) < rej(X)$ then the null hypothesis $H_0(X)$ will be accepted with the risk α of making a wrong decision. It was opted for the classic value $\alpha = 0.05$ (the value α is the level of significance for the statistical test; Alkarkhi, 2021).

In order to obtain more accuracy in the interpretation of the Chi-square statistical test of homogeneity, the probability $p(X)$ (p -value is the level of observed significance level for the statistical test; Alkarkhi, 2021). So, the probability $p(X)$ estimates the risk of rejecting the homogeneity hypothesis $H_0(X)$ of the distribution R1-R4 answers to the *actlro* survey question in the case of a precised individual characteristic X .

If the risk $p(X)$ takes relatively high values (for example, in our case, $p(X) > 0.1$) then we will decide to accept the homogeneity hypothesis $H_0(X)$.

We are also interested in highlighting a possible dependence between an individual feature X and the answers R1-R4 to the *actlro* question received from the interviewed persons. In this context, the Goodman-Kruskal $GK(X, \textit{actlro})$ indicator

will apply. The value of GK index estimates the intensity of the association relationship between the two ordinal categorical variables X and $act1ro$ (Everitt, 2007). We specify that $-1 \leq GK(X, act1ro) \leq 1$. The $GK(X, Y)$ index has a behavior similar to the Pearson standard correlation coefficient $Corr(X, Y)$ when X, Y are both categorical ordinal variables.

Few results and comments

We will illustrate in the following ten figures some of the results that we have achieved in this research. At the same time, we will briefly comment on some aspects of the figures presented.

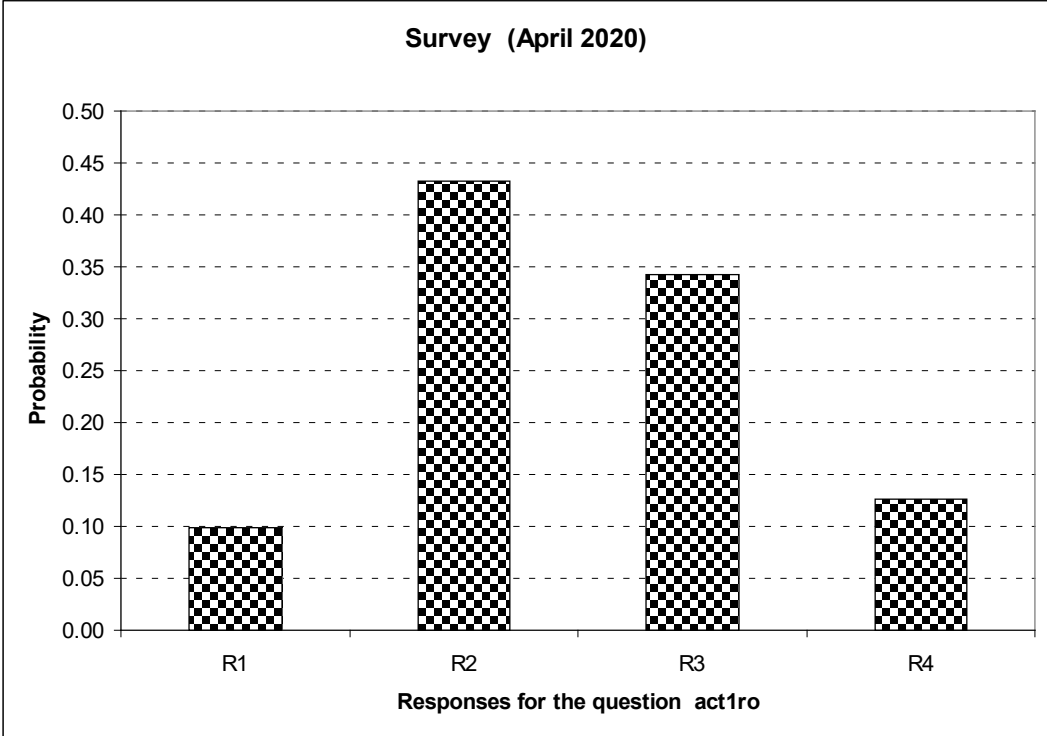

Figure 1. The distribution of R1-R4 answers to the *act1ro* question.
Source: Own computations.

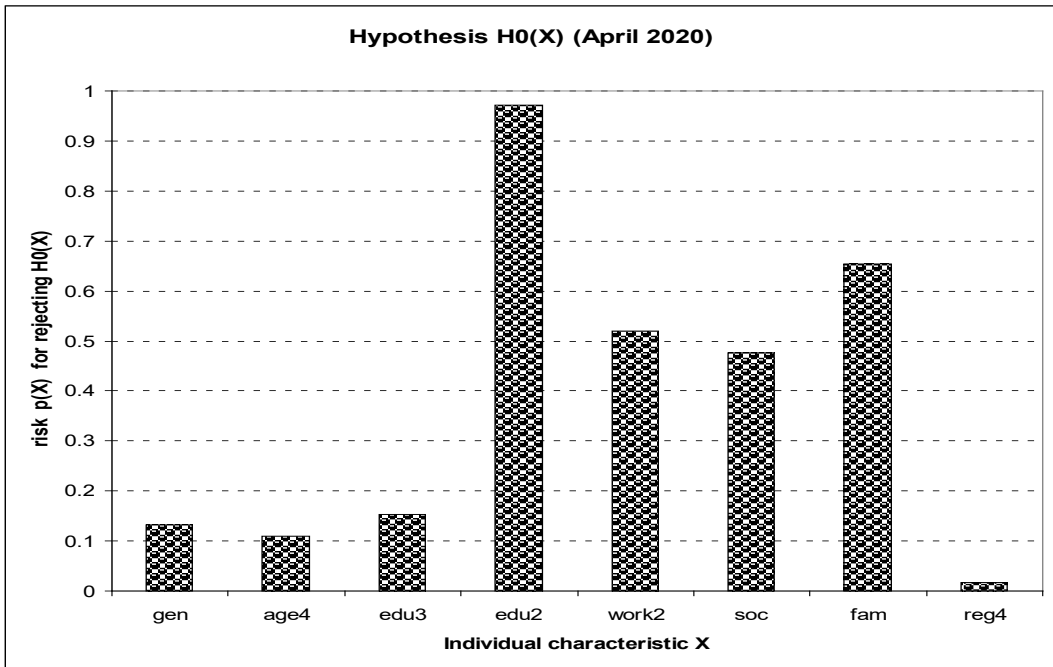

Figure 2. Acceptance of the homogeneity hypothesis H0 (X) for individual characteristic X.

Source: Own computations.

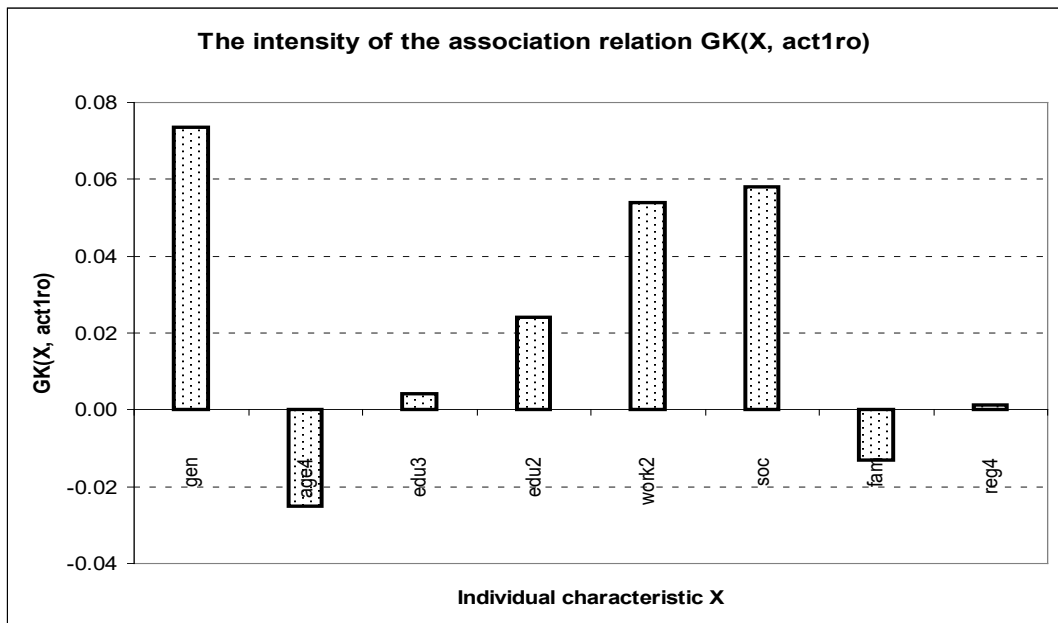

Figure 3. Intensity of the GK association relationship (X, act1ro)

Source: Own computations.

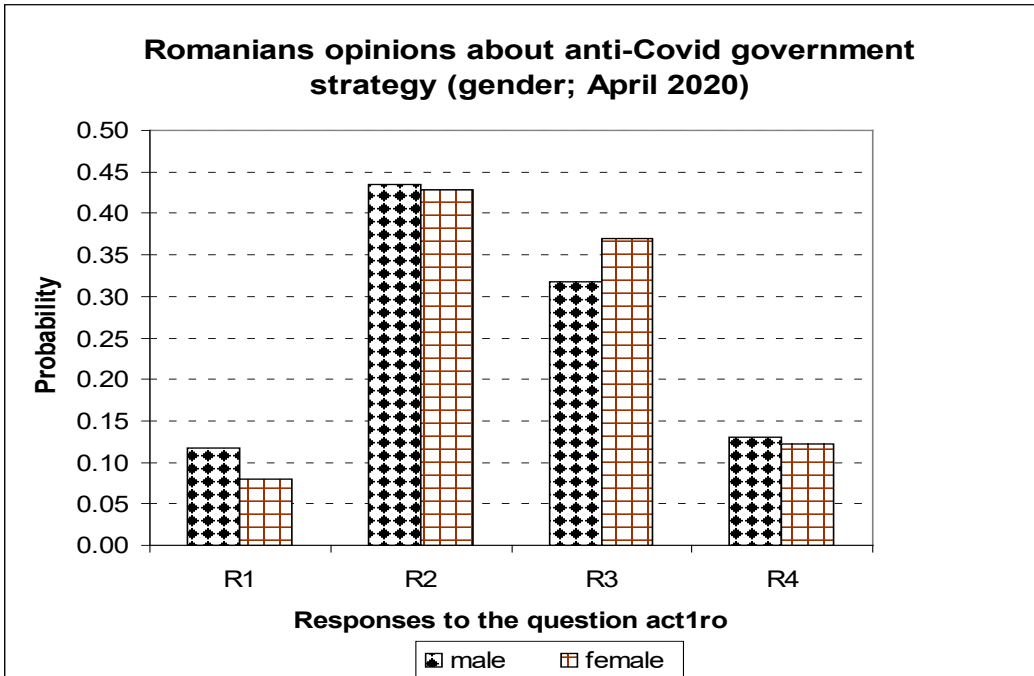

Figure 4. The distribution of the R1-R4 answers to the *act1ro* question according to the gender of the person.

Source: Own computations.

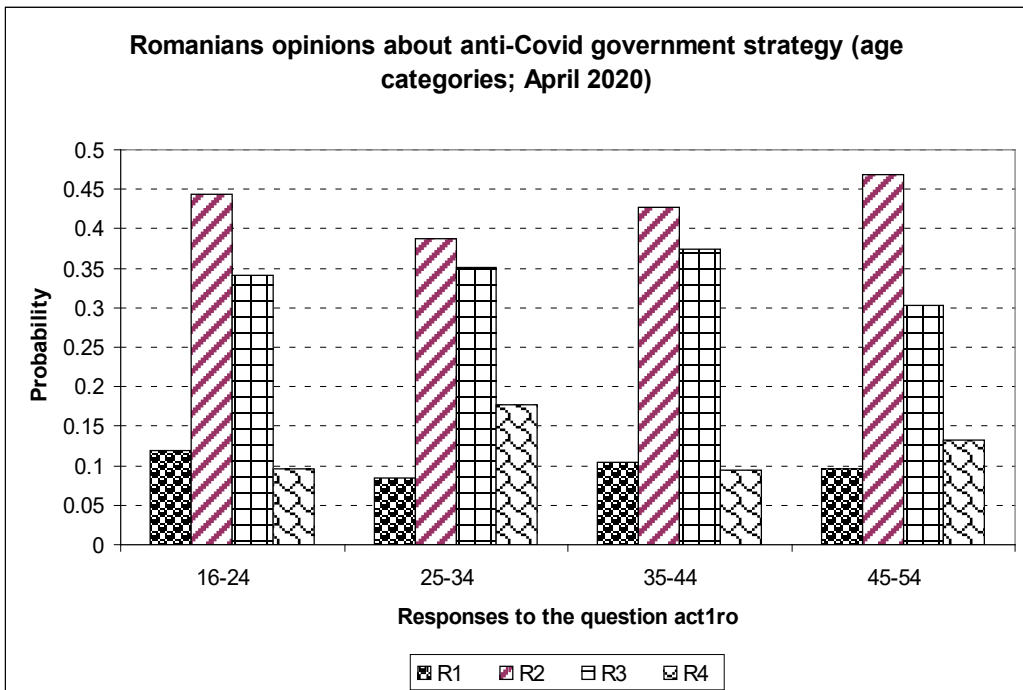

Figure 5. The distribution of the answers to the *act1ro* question according to the person's age.

Source: Own computations.

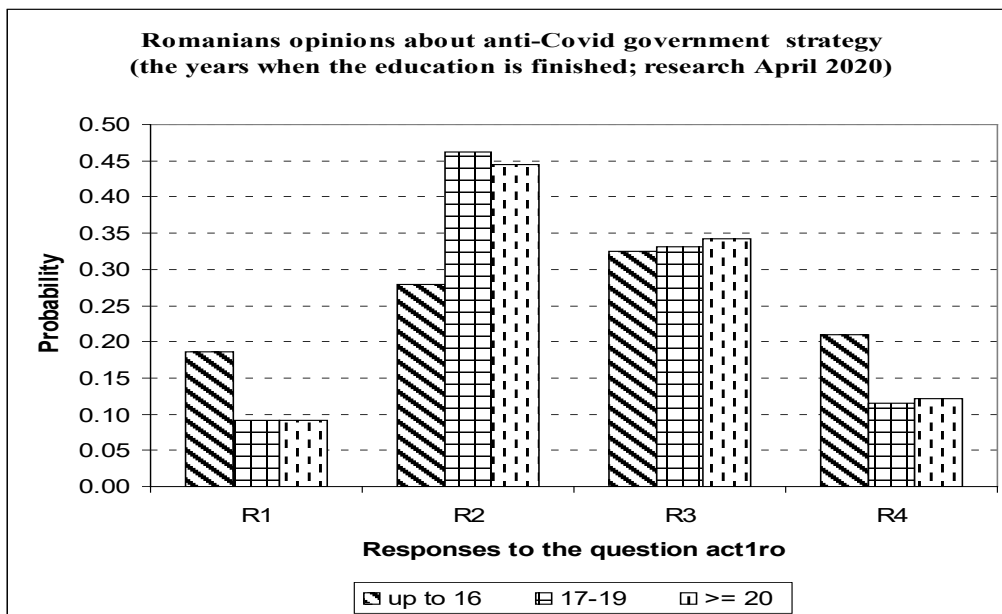

Figure 6. The distribution of the answers to the *act1ro* question according to the person's education.
Source: Own computations.

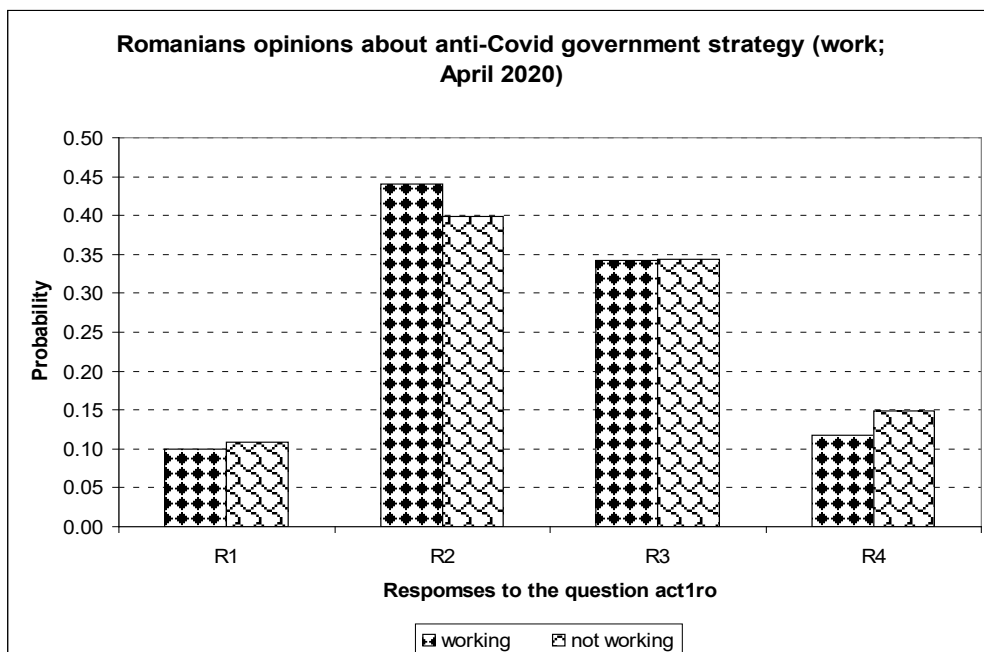

Figure 7. The distribution of the answers R1-R4 to the *act1ro* question according to the activity of the person.
Source: Own computations.

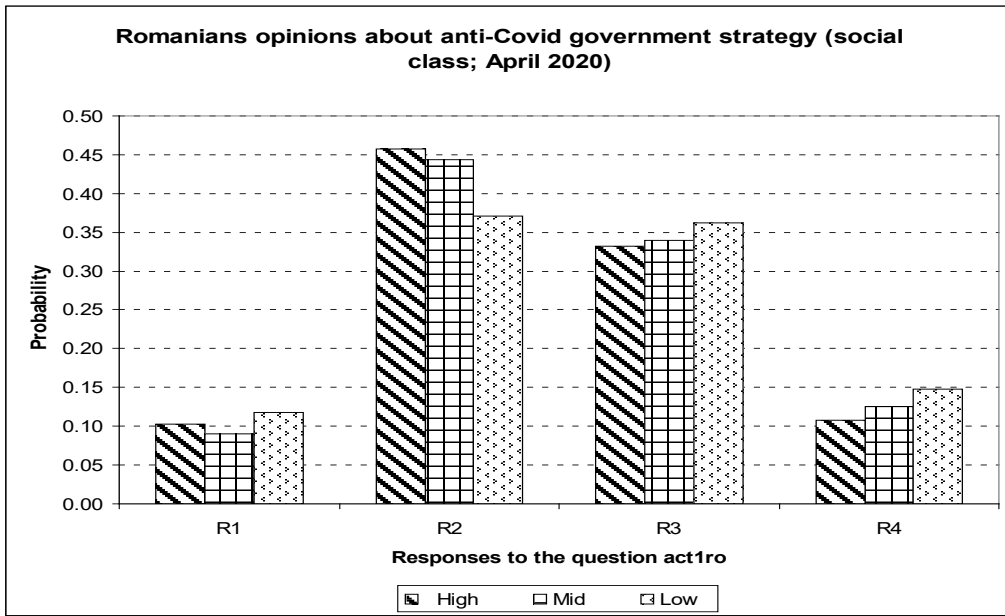

Figure 8. The distribution of the *act1ro* answers according to the social class of the respondent.

Source: Own computations.

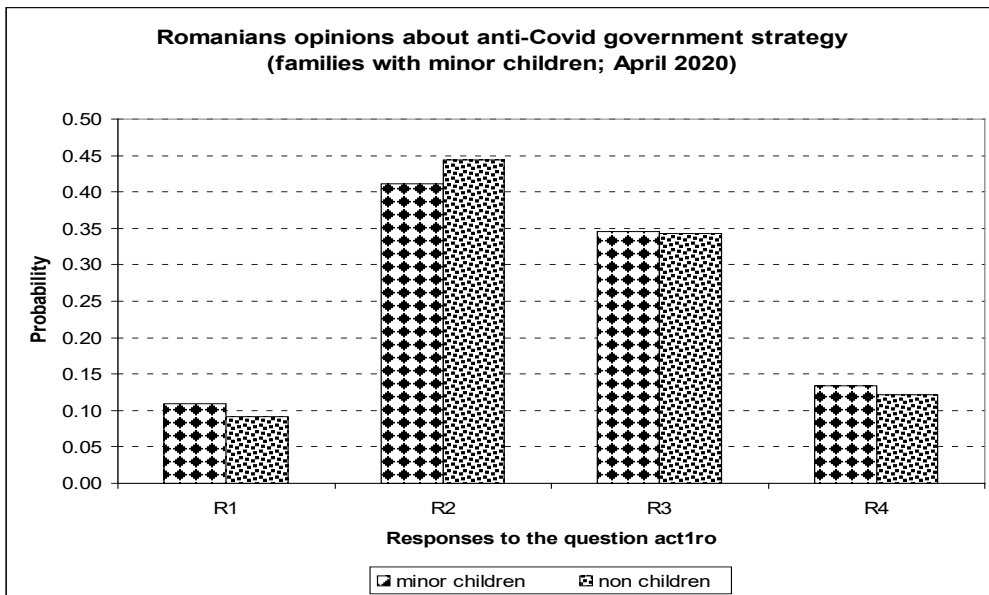

Figure 9. The distribution of *act1ro* answers according to families with minor children.

Source: Own computations.

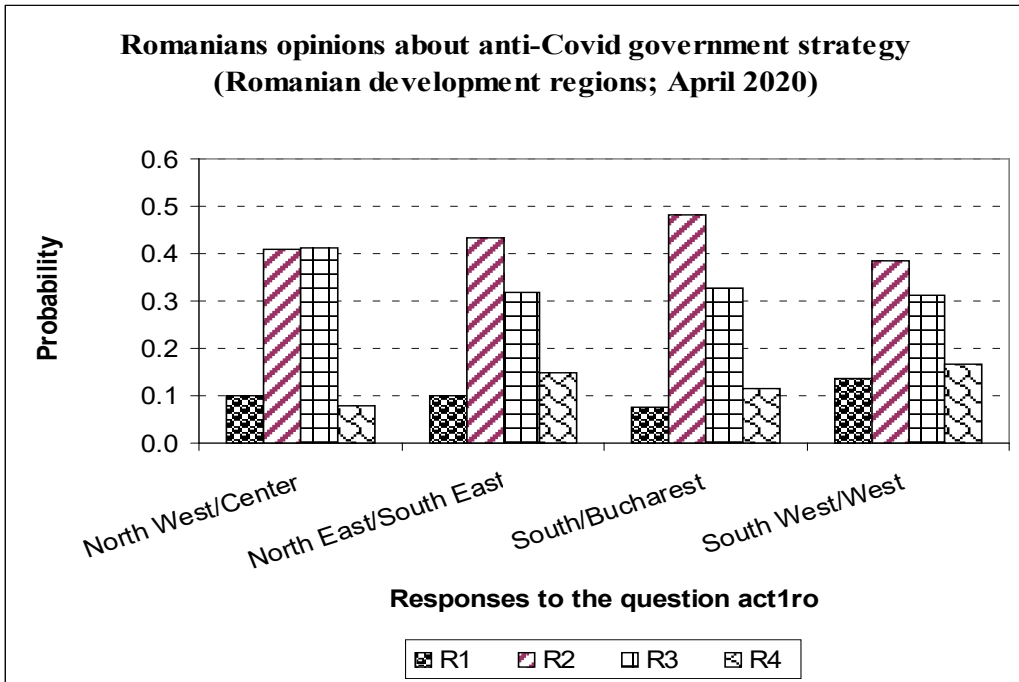

Figure 10. The distribution of the R1-R4 answers for the *act1ro* question according to the Romanian regions of development.

Source: Own computations.

Comments

Romanians opt most commonly for the "quite satisfied" answer (R2) to the *act1ro* survey question (Figure 1). Moreover, the proportion of the "very satisfied"+"quite satisfied" responses exceeds the proportion of the answers "not very satisfied"+"not at all satisfied" ($R1+R2 > R3+R4$; Figure 1). Therefore, the Romanians approve in a greater proportion the anti-Covid actions promoted by the Government. This last assertion could also be justified by the value of the PSA progress index proposed by Stefănescu in 2015 (after computations is deduced $PSA < 0.5$).

Except for the individual characteristic reg4 (the four regions of development of Romania), all the values of the risk probability $p(X)$ for an arbitrary individual feature X are above the threshold 0.1 (Figure 2). It is reached even the inequality $p(edu2) > 0.9$ (Figure 2; the edu2 characteristic has two components, the middle education of the respondent and a high education). So, interpreting Figure 2, in the reported cases we take a high risk when we intend to reject the null hypothesis $H0(X)$.

Therefore, from Figure 2 we deduce the homogeneity of the opinions of individuals at least in the case of operation with the following features X : edu2 (middle and high education), work2 (the individual works or does not work), soc (the three types of social classes were considered), fam (families who have minor children or other types of families).

In contrast, the opinions of the people are statistically heterogeneous of the R1-R4 answers to the *act1ro* question when we have taken into consideration the four development regions of Romania (variable *reg4*; *Figure 2*).

We cannot speak about a strong association relationship between an individual characteristic *X* and the attitude of the individual regarding the governmental measures anti-Covid (variable *act1ro*). We obtained $|GK(X, act1ro)| < 0.08$ (*Figure 3*).

However, we perceive small differences of opinions at least in relation to the gender of the respondent, its social class or for the people who work (*Figure 3*).

Men, compared to women, are more inclined for extremes R1 and R4 answers regarding the appreciation of the anti-Covid activity of the Government, See the "very satisfied" variants (R1) / "not satisfied (R4)" from *Figure 4*.

The distribution of R1-R4 answers to the *act1ro* question is visibly changed in relation to the four age groups that were taken into account (*Figure 5*). In order to assess a possible tendency of the response R1-R4 distributions, we could use the partial relation of stochastic order (Le Breton, Peluso 2009), as well as other indicators compatible with this relationship (Stefanescu 2015).

Between the *age4* individual features and the *act1ro* satisfaction with the anti-Covid actions promoted by the Romanian government there is a negative association relationship (*Figure 3*).

People with a middle education (interruption of the study at 17-19 years) or with a high (continuation of education after 19 years) have alike answers to the *act1ro* question (*Figure 6*).

In contrast, the distribution of R1-R4 answers to the *act1ro* question is different for people with a minimum education (interruption of schooling activity before the age of 16 years; *Figure 6*).

People who work compared to the other people, have given fewer extreme answers (R1 and R4) to the *act1ro* question ("very satisfied" (R1) / "not satisfied" (R4); *Figure 7*).

The structure of the R1-R4 answers to the *act1ro* question is perceived in relation to the social class (*Figure 8*). In addition, there is a positive association relationship, of low intensity, between the type of social class (variable *soc*) and the R1-R4 values taken by the *act1ro* variable (*Figure 3*).

People belonging to a higher social class are more satisfied by the anti-Covid activities imposed by the Romanian government (*Figure 3*).

The families with minor children, in relation to the other types of families, give more frequently the extremes answers R1 and R4 to the *act1ro* question ("very satisfied" *R1) / "not at all satisfied" (R4); *Figure 9*).

Except for the North West / Center region, all the other three development regions of Romania have similar distributions for the R1-R5 values of the *act1ro* question (see *Figure 10*). The validation of the previous statement can be achieved by computing the distances between the mentioned distributions (Euclidean distance, city-block similarity measure, etc.; Cox&Cox 2001).

Conclusions

We remind some aspects related to the present work:

Interviewed persons are rather satisfied with anti-Covid government measures promoted in April 2020 (*Figure 1*).

There are no significant differences between the R1-R4 answers to the *act1ro* question in the variants of gender, age, education, work, social status of the respondents or in the case of families with minor children (*Figure 2*).

Instead, there are significant differences between the opinions of the persons residing in the four development regions of Romania (variable *reg4*; *Figure 2*).

We cannot speak about a strong association relationship between an individual characteristic *X* and the attitude of the Romanian people regarding the governmental anti-Covid measures (see the values of the association index $GK(X, act1ro)$; *Figure 3*).

However, perceptible differences of opinions are highlighted in relation to the gender, the social class or for the people who work (the values taken by Goodman-Kruskal indicator; *Figure 3*). We also notice the smaller differences of opinions in the case of the other individual features as: age, education, families with children (*Figure 3*).

The statistical study concerned the beginning period of the Covid-19 Pandemic (April 2020). However, the results obtained could be modified in relation to the stage that was taken into account in the evolution of the Covid epidemic. Thus, after only one year, in May 2021 we obtained $GK(work2, actro) > 0.15$. This fact denotes the special importance of opinions for people who work to appreciate the anti-Covid activity of the Romanian Government (see also *Figure 11* from Stefanescu, 2022). This last result must be compared with the inequality $GK(work2, act1ro) < 0.06$ which was deduced in 2020 year; *Figure 3*).

The mathematical algorithms used in this research were programmed by the author in Matlab language.

REFERENCES

- Agresti, A. (2010). Analysis of ordinal categorical data. New York: Wiley, second edition.
- Alkarkhi, A.F.M. (2021). Applications of hypothesis testing for environmental science. Amsterdam: Elsevier.
- Everitt, B.S. (1977). The analysis of contingency tables. New York: Springer Science + Business Media.
- Kotz, S., Balakrishnan, N., Read, C., Vidakovic, B., Johnson, N.L. (2006). Encyclopedia of statistical sciences. New York: John Wiley & Sons, second edition.
- Le Breton, M., Peluso, E. (2009). Third-degree stochastic dominance and inequality measurement. *J. Econ. Inequal.*, 7(2009), 249–268.
- Cox Trevor F., Cox Michael A.A. (2001). Multidimensional scaling, Chapman & Hall / CRC, London, second edition.

- Stefănescu, M.L., Stefănescu, S. (2015). An indicator for measuring the evolution aspects for ordinal data. Paper presented at The 3rd International Conference *ESPERA-2015*, Bucharest, Romania, December 3-4, 2015, 10 pages.
- Stefănescu, M.L. (2022). To what extent Romanians appreciate the governmental strategy concerning the Covid-19 vaccination in May 2021. International GAP Summit Scientific Research Congress, 1-3 July 2022. Editors: Hasan Çiftçi, Mohamed Yaşar, Adiyaman, Turkey 1050-1059.
- ***** European Commission, Brussels. Eurobarometer (Survey Round 1, 2020). GESIS Datenarchiv, Köln. ZA7736 Datenfile Version 1.0.0.
- ***** European Commission: Flash Eurobarometer 494: Attitudes on vaccination against Covid-19, May 2021. Ipsos European Public Affairs; GESIS Data Archive: ZA7771, dataset version 1.0.0. (2021).
- ***** Matlab, The Language of Technical Computing, Version 7.0.1, September 13, 2004.

DINAMICA RĂSPÂNDIRII EPIDEMIEI VIRUSULUI OMICRON ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Elvira NAVAL,
Doctor în Informatică,
Cercetător Științific Coordonator,
Institutul de Matematică și Informatică “Vladimir Andrunachievici”,
Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-3814-8989>, elvira.naval@math.md
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.14>

Summary

New strain of the Coronavirus infection Omicron is more contagious than precedent one Delta. In the Republic of Moldova at this moment the number of infected achieves more than five thousand cases. Such situation affects health care system creating crises in hospitalisation. While the number of lethal cases are less than earlier, life of the human is threatened. To surpass such situation it is necessary to extend the number of disponibile spaces to quarantine a portion of susceptible, exposed, and infected population, intending to reduce the spread of the coronavirus. The dynamic modelling of Omicron spread dynamic will be shown. The dynamic system of Omicron spread without optimal control will be formulated, aimed to minimize the number of infected population.

Keywords: Pontryagin Minimum Principle, optimal solution, dynamic system, parameters calculation.

JEL: C61, C68.

UDC: 519.8

Modelul dinamic de răspândire a virusului OMICRON

Se va porni de la separarea întregii populații în șapte compartimente, cum ar fi populația suspectă – S, populația infectată dar fără simptome tipice de infecție – E, populația infectată – I, populația însănătoșită –R, populația suspectă plasată în carantină – Q_S , populația expusă riscului, plasată în carantină – Q_E , populația infectată, plasată în carantină – Q_I . Apoi vom formula problema de control optimal utilizând modelul de răspândire al virusului Omicron (noua mutație Covid-19). Deci modelul matematic dinamic pentru Covid-19 care nu conține componenta de control va lua forma :

$$\begin{aligned}\dot{S} &= -\beta_1(I + \beta_2 E)S \\ \dot{E} &= \beta_1(I + \beta_2 E)S - \nu_1 E \\ \dot{I} &= \nu_1 E - \gamma_1 I - \delta_1 I \\ \dot{R} &= \gamma_1 I\end{aligned}\tag{1}$$

Dat fiind \dot{S} , \dot{E} , \dot{I} , \dot{R} egale cu ratele de modificare a populației suspecte, expusă infectării, infectată, și vindecată respectiv

Variabile necunoscute ale modelului

P - Populația protejată

S - Populația suspectă

E - Populația expusă riscului de îmbolnăvire

I - Infecțați responsabili pentru răspândire

I_d - Infecțați depistați

R - Total recuperați

D - Total decedați

Se presupune că la prima apariție a virusul în țară, numărul inițial de suspectați a fi infectați se egalează cu toată populația țării. Cum numai oamenii sunt informați de prezența virusului, ei tind să se protejeze de sine stătător și, în consecință, devin parte a compartimentului S din P , rata acestei tranziții se va considera proporțională numărului celor real infectați depistați și, așa numitului, factor de protecție. Acest flux apare ca un efort al celor care urmează măsurile sanitare de distanță socială, impuse sau de guvern, sau personal de fiecare individ în funcție de percepere a riscului de infectare.

În linii mari, se presupune că starea de conștientizare a populației va influența dinamica îmbolnăvirii în urma infectării. La fel poate fi un flux involuntar de la S către P a unei părți a populației care fizic sau geografic este izolată de virus.

Multiple explozii pot fi explicate considerând fluxul din P către S cu rata k_{PS} , specifică pentru fiecare explozie. Aceste fluxuri sunt consecințe ale relaxării guvernamentale și/sau individuale ale unor sau tuturor măsurilor de distanțiere sanitară și socială.

Din compartimentul celor suspectați, indivizii evoluează apoi, contactând persoanele infectate, din compartimentul I spre cei expuși pericolului E , infectați însă ne contagioși. Această tranziție se produce la rata k , produsul al contactelor zilnice cu probabilitatea contactelor generatoare de infecție. Persoanele expuse pericolului infectării evoluează spre I într-un timp τ_I , legat de perioada de incubație a virusului. Din I o parte d este depistată și transmisă către I_d cu un timp τ_{Id} , în timp ce restul persoanelor sunt vindecați și merg spre R cu un timp de recuperare τ_R . Diferența dintre cei infectați identificați și cei ne identificați este crucială în descrierea dinamicii virusului Omicron deoarece persoanele ne identificate contribuie pe larg la răspândirea bolii.

În modelul se presupune, că persoanele identificate nu mai răspândesc boala. În prezentul model se admite că persoanele depistate pe larg contribuie la răspândirea bolii. Din compartimentul I_d , o parte l a decedat și devine o componentă a compartimentului D , în timp ce fracția $1-l$ este rata celor recuperați într-un timp caracteristic τ_R . În final, vaccinarea și pierderea imunității pot fi calculate cunoscând numărul celor vaccinați V , la care se aplică rate de re infectare k_{RP} , în tranziția de la R spre P .

În model se elimină calea prin care o parte din persoanele infectate nu infectează populația suspectată. Prin urmare, se admite că decesele vin exclusiv din compartimentul celor infectați depistați, I_d . Modificarea în cauză nici într-un caz nu ignoră importanța acțiunilor umane asupra dinamicii Omicron, prin testarea (reflectată în parametrii d și I_d), perceperea riscului (reflectată în α) și măsurile de distanțiere sanitare/sociale, la fel ca și protecția totală, (reflectată în P). Adicional în model se include procesul de vaccinare.

La calcularea parametrilor și datelor inițiale ale modelului au fost folosite datele statistice referitor la dinamica răspândirii virusului Omicron în Republica Moldova pe perioada 11 ianuarie–21 ianuarie 2022.

Tabelul 1. Parametrii modelului calculați în baza șirurilor temporale disponibile

Parametri	Denumirea parametrilor	Valoarea
k_{RP}	rata de re infectare în tranziția din R către P	0.89
k_{PS}	rata tranziției din P către S	0.159
k	rata tranziției din I în E infectaților ne contagioși	0.164
τ_I	perioada de incubație a virusului	3,5 zile
τ_R	timpul de recuperare	28.6
τ_{Id}	timpul de depistare	2.5
τ_D	timpul de deces	20
k_h	procentajul celor activ infectați spitalizați	0.067
k_{ICU}	procentajul celor infectați în ICU	0.022
τ_{Rh}	timpul de externare din spital	7- 10 zile
τ_{RICU}	timpul de externare din ICU	>10 zile
v	vaccinați zilnic	107

k_{RP} - rata de re infectare în tranziția din R către P

k_{PS} - rata tranziției din P către S

k - rata tranziției din I spre E , celor infectați ne contagioși

τ_I - perioada de incubație a virusului

τ_R - timp de recuperare

τ_{Id} - timp de depistare

τ_D - timp de deces

k_h - procentajul al cazurilor activ infectați spitalizați

k_{ICU} - procentajul al cazurilor activ infectați în ICU

τ_{R_h} - timpul de externare

$\tau_{R_{ICU}}$ - timpul părăsirii ICU

ν - vaccinați zilnic

Descrierea matematică a celor șapte compartimente incluse în model, în conformitate cu principiul de Maximum aplicat, se reduce la următorul set de ecuații diferențiale.

$$\frac{dP}{dt} = k_{RP}R - k_{PS}P - \nu$$

$$\frac{dS}{dt} = k_{PS}P - k \frac{1}{N}S$$

$$\frac{dE}{dt} = E / \tau_l + \frac{k}{N}S$$

$$\frac{dI}{dt} = \frac{1}{\tau_l}E - \left[\frac{(1-d)}{\tau_R} + \frac{d}{\tau_{ld}} \right] I \quad (3)$$

$$\frac{dI_d}{dt} = \frac{d}{\tau_{ld}}I - \left[\frac{(1-l)}{\tau_R} + \frac{l}{\tau_D} \right] I_d \quad (4)$$

$$\frac{dR}{dt} = \frac{1}{\tau_{ld}}[(1-l)I_d + (1-d)I] + \nu - k_{RP}R \quad (5)$$

$$\frac{dD}{dt} = k \frac{d}{\tau_D} I_d \quad (6)$$

$$N = S + E + I + I_d + R + D$$

În vederea completării informației în cazurile cumulative de infectați, N_{Td} , numai fluxul îndreptat spre I_d va fi considerat, ceea ce rezultă în

$$\frac{dN_{Td}}{dt} = \frac{d}{\tau_{ld}} I \quad (7)$$

Cazurile zilnice depistate se obțin prin derivarea cazurilor totale depistate

$$\frac{dN_{ld}}{dt} = \frac{d}{\tau_{ld}\tau_l} E - \left[\frac{(1-d)}{\tau_R} + \frac{d}{\tau_{ld}} \right] N_{ld} \quad (8)$$

Prin analogie, cazurile zilnice ale deceselor se obțin prin derivarea cazurilor totale de decese confirmate

$$\frac{dN_{ID}}{dt} = \frac{ld}{\tau_{ld}\tau_l} I - \left[\frac{(1-l)}{\tau_R} + \frac{l}{\tau_D} \right] N_{ID} \quad (9)$$

Obiectivul de bază al autorităților din sănătate constă în evitarea colapsului serviciilor spitalicești în perspectiva creșterii dramatice a pacienților cu Omicron. Un interes deosebit prezintă evoluția în timp a numărului cazurilor de spitalizare și numărului pacienților în terapie intensivă ICU, fiind fracții din populația infectată

depistată. Ecuațiile diferențiale care caracterizează fluxul zilnic al acestor indicatori, pot fi înscrise după cum urmează:

$$\frac{dI_h}{dt} = k_h I_d - \frac{1}{\tau_{Rh}} I_h \quad (10)$$

$$\frac{dI_{ICU}}{dt} = k_{ICU} I_d - \frac{1}{\tau_{RICU}} I_{ICU} \quad (11)$$

k_h și k_{ICU} sunt parametrii care includ procentajul cazurilor activ infectate, direcționate spre spitalizare sau ICU. Iar τ_{Rh} și τ_{RICU} - este timpul la care pacienții părăsesc stările de spitalizare sau ICU respectiv.

Tabelul 2. Parametrii care nu pot fi estimați independent prin completarea setului de date ce corespund celor infectați, decedați, spitalizați. Populația totală a Republicii Moldova S_0 , I_0 numărul inițial al celor infectați responsabili pentru răspândire

Parametru	Valoarea
t_0	27/03/2022
S_0	2 597100
I_0	1139
τ_l	3,5 zile
d	0,25
τ_{ld}	6,25 zile
l	0,02
τ_R	14 zile

Rata modificării numărului total de infectați (depistați și celor ne depistați) se calculează prin $\frac{dN_T}{dt} = \frac{1}{\tau_l} E$. (12)

În vederea soluționării modelului prezentat se va examina varianta discretă a modelului. În acest context sistemul de ecuații (1-13) se va înscrie în felul ce urmează:

$$P(t_1) = [P(t_0) + k_{RP}R(t_1) - v(t_1)] / (1 + k_{PS}) \quad (13)$$

$$S(t_1) = [S(t_0) + k_{PS}P(t_1)] / (1 + k \frac{1}{N}) \quad (14)$$

$$E(t_1) = [E(t_0) + \frac{k1}{N} S(t_1)] / (1 + \frac{1}{\tau_l}) \quad (15)$$

$$I(t_1) = [I(t_0) + \frac{1}{\tau_l} E(t_1)] / [1 + \left[\frac{(1-d)}{\tau_R} + \frac{d}{\tau_{Id}} \right]] \quad (16)$$

$$I_d(t_1) = [I_d(t_0) + \frac{d}{\tau_{Id}} I(t_1)] / [1 + \left[\frac{(1-l)}{\tau_R} + \frac{l}{\tau_D} \right]] \quad (17)$$

$$R(t_1) = [R(t_0) + \frac{1}{\tau_{Id}} [(1-l)I_d(t_1) + (1-d)I(t_1)] + \nu(t_1)] / [1 + k_{RP}R(t_1)] \quad (18)$$

$$D(t_1) = D(t_0) + k \frac{d}{\tau_D} I_d(t_1) \quad (19)$$

$$N_{Td}(t_1) = N_{Td}(t_0) + \frac{d}{\tau_{Id}} I(t_1) \quad (20)$$

$$N_{Id}(t_1) = [N_{Id}(t_0) + \frac{dl}{\tau_{Id}\tau_l} E(t_1)] / [1 + \left[\frac{(1-d)}{\tau_R} + \frac{d}{\tau_{Id}} \right]] \quad (21)$$

$$\frac{dN_{ID}}{dt} = [N_{ID}(t_0) + \frac{ld}{\tau_{Id}\tau_l} I(t_1)] / [1 + \left[\frac{(1-d)}{\tau_R} + \frac{d}{\tau_{Id}} \right]] \quad (22)$$

$$I_h(t_1) = [I_h(t_0) + \mathbb{k}_h I_d(t_1)] / [1 + \frac{1}{\tau_{Rh}}] \quad (23)$$

$$I_{ICU}(t_1) = [I_{ICU}(t_0) + \mathbb{k}_{ICU} I_d(t_1)] / [1 + \frac{1}{\tau_{RICU}}] \quad (24)$$

$$N_T(t_1) = N_T(t_0) + \frac{1}{\tau_l} E(t_1) \quad (25)$$

Rezolvarea sistemului de ecuații diferențiale ordinare obținute, necesită determinarea datelor inițiale pentru toate variabilele necunoscute incluse în sistem, calcularea valorilor parametrilor ca, pe final, sistemul să fie soluționat aplicând procedura SOLVER din Excel. Urmează tabelul cu date inițiale.

Tabelul 3. Date inițiale

P0	805101	Populația protejată
S0	2597100	Populația suspectată
E0	1791999	Populația supusă riscului de îmbolnăvire
I0	586966	Populația infectată
Id0	71003	Populația infectată depistată
R0	504142	Populația recuperată
D0	11821	Total decesuri
NTd0	1147	Numărului infectați (depistați și ne depistați)
NId0	633	Cazurile zilnice depistate
Ih0	42	Numărul pacienților spitalizați
IICU0	6	Numărul pacienților la terapia intensivă
NT0	3	Cazurile zilnice ale deceselor
N	5563031	

$$N0=S0+E0+I0+Id0+R0+D0$$

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- BALATIF, O.; RACHIK, M. A. Discrete Mathematical Modeling and Optimal Control of the Electoral Behavior with regard to a Political Party. *Hindawi Discrete Dynamics in Nature and Society. Vol.2018, ID 9649014, 14 pages.* <https://doi.org/10.1155/2018/9649014>
- BEIRA, M. J.; SEBASTIÃO P, J. A differential equations model fitting analysis of COVID-19 epidemiological data to explain multi wave dynamics. www.nature.com/scientificreports. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-95494-6>.
- BEIRA, M. J.; KUMAR, A.; PERFEITO, L.; GONÇALVES-SÁ, J.; SEBASTIÃO P, J. A datadriven epidemiological model to explain the Covid-19 pandemic in multiple countries and help in choosing mitigation strategies. (which was not certified by peer review) is the author/funder, who has granted medRxiv a license to display the preprint in perpetuity. The copyright holder for this preprint version posted August 17, 2020. <https://doi.org/10.1101/2020.08.15.20175588>
- MAHARDIKA, D.; TJAHHANA, R. H.; SUNARSIH. Optimal control modeling of covid-1 outbreak. *Journal of fundamental mathematics and applications, vol. 3 no. 2 (Nov 2020).* p-ISSN: 2621-6019, e-ISSN: 2621-6035.
- SHEREEN, M. A.; KHAN, S.; KAZMI, A.; BASHIR, N.; SIDDIQUE, R. Covid-19 infection: Origin, transmission, and characteristics of human corona viruses. *Journal of Advanced Research, vol. 24, pp. 91–98, 2020.* <https://doi.org/10.1016/j.jare.2020.03.005>.

SĂNĂTATEA PUBLICĂ CA CONCEPT ȘI CORELAREA LUI ÎN CONTEXTUL CREȘTERII CALITĂȚII VIEȚII

Corina CAUȘAN,
Doctor în Economie, Conferențiar Universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere",
Chișinău, Moldova
kausankorina@gmail.com
Tatiana CAUȘAN,
Medic-Ordinator,
Institutul de Medicină al Universității Prieteniei Popoarelor din Rusia,
Moscova, Federația Rusă
causan@inbox.ru

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.15>

Summary

The article addresses, currently, the health status of the population that has deteriorated in the context of the Covid 19 pandemic and as a result its consequences are dire. The essence of public health is the state of health of the population, it includes the organization of personnel and medical units in order to provide all the necessary health services for health promotion, disease prevention, diagnosis and treatment of diseases, as well as physical, social and professional rehabilitation. Public Health is the branch of medicine that deals with the evaluation and supervision of the health of the population, the identification of its health needs, the definition and implementation of strategies and public policies in the field of health and the evaluation of health services. For this purpose, the authors have come to present a historical - dialectical synthesis of the theoretical and methodological concepts of evaluation and increase of the quality of life as socio-economic category at global and regional level, defining it. They argued and equated the concept of "increasing quality of life" and "human development". The subject of the research was presented by the Medical Services as a factor for increasing the quality of life. Optimal health is a major resource for social, economic and personal development and an important dimension of quality of life. Political, economic, social, cultural, environmental, behavioral and biological factors can either promote health or act as detriments. Health promotion aims to make these conditions favorable through health advocacy.

Keywords: *public health, economic category, health promotion, quality of life, evaluation of life quality, national strategy, health policies, modernization directions.*

JEL: *A1, H56.*

UDC: *614.2+ 330.59*

Introducere. Actualmente, starea se sănătate a populației s-a diminuat în contextul pandemiei Covid 19 și ca rezultat consecințele ei sunt îngrozitoare.

Sănătatea Publică „...este ramura universală a medicinei, care se ocupă de evaluarea și de supravegherea sănătății populației, de identificarea nevoilor de sănătate ale acesteia, de definirea și de implementarea strategiilor și politicilor publice din domeniul sănătății și de evaluarea serviciilor de sănătate.” (Legea privind supravegherea de stat a sănătății publice, 2009). „Noua Sănătate Publică se ocupă cu identificarea nevoilor de sănătate și organizarea de servicii de sănătate comprehensive la nivel populațional, incluzând astfel procesul de informare, în vederea caracterizării stării de sănătate a populației și mobilizarea resurselor necesare pentru a interveni asupra acestei stări. Autorii sunt de acord cu indentificarea noului concept. Deoarece esența sănătății publice este starea de sănătate a populației, aceasta include organizarea personalului și a unităților medicale în vederea furnizării tuturor serviciilor de sănătate necesare pentru promovarea sănătății, prevenirea bolilor, diagnosticare și tratamentul bolilor, precum și reabilitarea fizică, socială și profesională” (Strategia națională de sănătate publică pentru anii 2014-2020). Promovarea sănătății este procesul care le permite indivizilor să dețină controlul asupra determinantilor sănătății și, astfel, de a-și îmbunătăți starea lor generală de sănătate”. În vederea atingerii unei bunăstări fizice, mentală și socială complete, un individ sau un grup trebuie să fie în măsură să-și identifice și să-și realizeze aspirațiile, pentru a-și satisface nevoile, și de a se adapta sau a schimba mediul său înconjurător. Sănătatea este, prin urmare, văzută ca o resursă pentru viața de zi cu zi, nu scopul vieții în sine. Aceasta reprezintă un concept pozitiv subliniind resursele sociale și personale, precum și aptitudinile fizice. Promovarea sănătății nu relevă doar domeniul sănătății: nu se limitează doar la a susține adoptarea unui stil de viață favorabil, ci și prin „identificarea obstacolelor în adoptarea unor politici care promovează sănătatea în sectoarele nemedicale și presupune, de asemenea, găsirea unor modalități de înlăturare sau depășire a acestor obstacole. Obiectivul trebuie să fie acela de a face alegerea mai ușoară pentru factorii de decizie, care să fie, de asemenea, cea mai bună alegere din punct de vedere al sănătății.” (Gorobievski, 2013). Starea optimă de sănătate este o resursă majoră pentru dezvoltarea socială, economică și personală și o dimensiune importantă a calității vieții. Factorii politici, economici, sociali, culturali, de mediu, comportamentali și biologici pot fie să favorizeze starea de sănătate, fie să acționeze ca dăunători. Promovarea sănătății își propune să facă aceste condiții favorabile prin pledoaria pentru sănătate, ledoarie pentru sănătate, care vizează totalitatea factorilor economici, politici, sociali, culturali, de mediu, comportamentali și biologici și are ca scop să asigure că influența acestora este în favoarea sănătății. În anul 1920, C.A. Winslow, expert american în sănătate publică și fondatorul Școlii de Sănătate Publică din Yale a oferit definiția sănătății publice ca fiind: „știința și arta de prevenire a bolilor, prelungire a vieții și promovare a sănătății fizice și a eficienței umane prin eforturi comunitare organizate pentru igienizarea mediului, lupta împotriva bolilor transmisibile și controlul acestora, educația la nivel individual privind principiile de igienă personală, organizarea serviciilor medicale și de asistență medicală pentru diagnosticul precoce și tratamentul optim al maladiilor, precum și dezvoltarea de mecanisme sociale, care să asigure fiecărui individ din comunitate un nivel de trai

adecvat pentru menținerea sănătății” (Lozan, Cotelea, Grama et al., 2017). În anul 1952 OMS prezintă o nouă definiție a sănătății publice, precum că aceasta este: „știința și arta de prevenire a bolilor, prelungirea vieții și îmbunătățirea sănătății fizice și mentale la nivel individual și colectiv. Domeniul de aplicare al sănătății publice cuprinde toate sistemele de promovare a sănătății, de prevenire a bolilor, de luptă împotriva bolii (medicină și îngrijiri medicale) și de readaptare” (Gorobievski, 2013). Autorii remarcă că, **epidemiologul englez, Donald Acheson**, în anul 1988 a definit sănătatea publică ca fiind: „știința și arta de prevenire a bolilor, de prelungire a vieții și de promovare, protejare și îmbunătățire a sănătății prin eforturile organizate ale societății. Acest domeniu acordă o atenție deosebită contextului social al bolii și al sănătății, concentrându-se pe îmbunătățirea sănătății prin măsuri globale, cum ar fi vaccinarea, fluorizarea apei potabile sau prin intermediul unor politici publice, cum ar fi, de exemplu: legea pentru purtarea centurilor de siguranță sau legea non-fumat.” (Lozan, Cotelea, Grama et al., 2017, p.6). **Oleg Lozan (2017), Svetlana Cotelea, Rodica Grama, Mădălina Adina Coman (2017)** subliniază că în cadrul conferinței OMS la Ottawa, în anul 1986, au fost discutate obiectivele de sănătate pentru anii care urmau până în 2000. Anume aici a fost fixat conceptul de promovare a sănătății ca fiind: „procesul care conferă populațiilor mijloacele de a-și asigura un control cât mai mare asupra propriei lor stări de sănătate și de a o ameliora.” (Lozan, Cotelea, Grama et al., 2017, p.8). Autorii sunt de acord privind conceptul sănătății publice cu conexiunea de promovare a sănătății.

O altă categorie de strategii pentru promovarea sănătății se referă nemijlocit la sistemul medical, care este strâns conex cu domeniul de promovare a sănătății, în special, prin intermediul segmentului de asistență medicală primară. În acest sens, se urmărește reorientarea serviciilor de sănătate pentru a dezvolta modele de îngrijire, care să încurajeze promovarea sănătății. Strategia respectivă se referă, în mare parte, la schimbarea sistemului de sănătate de la unu axat primordial asupra serviciilor clinice și curative spre un accent tot mai mare asupra serviciilor de prevenire și promovare a sănătății. Scopul reorientării serviciilor de sănătate, după cum a fost prezentat în Carta de la Ottawa, de a se atinge un echilibru mai bun al investițiilor dintre prevenire și tratament și să acorde o atenție deosebită rezultatelor în domeniul sănătății publice, alături de rezultatele individuale de sănătate. Totodată, după rezultatele unei evaluări efectuată la o distanță de 26 ani de la semnarea Cartei de la Ottawa, strategia respectivă a fost apreciată cu un nivel mediu de implementare (Lozan, Cotelea, Grama et al., 2017, p.150). Implicarea activă a populației ca ansamblu în planificarea unor programe care favorizează zilnic sănătatea, ceea ce determină ca aceasta să fie informată. De asemenea, să se folosească strategiile preventive ecologice, prin care se dorește scăderea incidenței bolilor prin acțiunea asupra factorilor de risc.

Gradul de abordare a temei în literatură științifică

Profesorii japonezi, **Shibuya K. (2015), Hashimoto H., Ikegami N. (2011)** susțin că: Din cauza îmbătrânirii populației, a progreselor în tehnologia medicală, a schimbărilor în mediul economic și a creșterii gradului de conștientizare cu privire la calitatea îngrijirii, reforma sistemului medical este indispensabilă (Shibuya,

Hashimoto, Ikegami et al., 2011) (Japan Medical Association, 2018). Având în vedere această atmosferă socială, ar fi practic ca strategia de reformă să fie progresivă, chiar dacă necesită timp. Pentru a face această politică de succes, este nevoie de o conducere puternică din partea politicianilor și ajutorul financiar, prin implementarea proiectelor europene.

Autorii menționează, ca și în multe țări europene, îngrijirea în centrele de familie în Republica Moldova, este asigurată de medicii generalişti și medicii de familie. Ei sunt capabili să diagnosticheze corect până la 70-80% din boli la pacienții care sunt examinați în mod regulat prin interviuri simple folosind metode adecvate. De asemenea, ei trimit pacienții către specialiști specializați pentru un diagnostic sigur, cu acuratețe aproape de eroare. Aceasta este concordanța consecutivă ce permite eliberarea diferitor activități și manipulări, semnificative a medicilor de familie și spitalelor de bază din regiunile rurale-urbane. Însă migrația lucrătorilor medicali din sistemul de sănătate a Republicii Moldova, pentru o viață mai bună, o bunăstare în viitor, și o creșterea a calității vieții, ca rezultat au un impact negativ.

Metodologia cercetării este reflectată prin analiza în contextul Strategiei de reorientare a serviciilor de sănătate la prin practica europeană. Metodele de cercetare utilizate în lucrare sunt: cea analitică, cea comparativă, inducția, deducția, grupările statistice, argumentarea și demonstrația logică, abordarea sistemică.

Analiza în contextul Strategiei de reorientare a serviciilor de sănătate

Actualmente, în sistemele de sănătate persistă un dezechilibru important dintre tratament versus activitățile de promovare a sănătății. Cheltuielile pentru servicii și programe de prevenire reprezintă o cotă foarte redusă din totalul cheltuielilor de sănătate. Datele din țările Uniunii Europene arată că ponderea cheltuielilor pentru îngrijirile preventive constituie de la 0,6 – 4%, comparativ cu peste 50-60% pentru servicii curative (Lozan, Cotelea, Grama, et al., 2017). **Oleg Lozan (2016)**, doctor habilitat în medicină, profesor universitar, menționează: „în procesul de implementare a serviciilor orientate mai mult asupra sănătății, este esențială implicarea prestatorilor de servicii (Strategia națională de sănătate publică pentru anii 2014-2020). Sunt necesare schimbări la nivelul abordărilor profesionale și a metodelor de lucru, alături de schimbarea structurii și culturii organizaționale.” (Lozan, Cotelea, Grama, et al., 2017) (Broton, Björkelund, Bule et al., 2005). **Broton C., Björkelund C. (2005), Bule M. (2006)** afirmă, că dintre barierele pentru practicarea promovării sănătății, cel mai frecvent lucrătorii medicali menționează următoarele: lipsa de timp și volumul mare de lucru, precum și lipsa de ghiduri și obiectivele neclare (Lozan, Cotelea, Grama, et al., 2017) (Broton, Björkelund, Bule et al., 2005) (Robinson, Driedger, Elliott & Eyles, 2006). **Johansson H. (2009), Stenlund H., Lundstrom L., Weinehall L. (2010)** autentifică mai multe exemple de reorientare a sistemului de sănătate prin incorporarea mai extinsă a componentei de promovare a sănătății ce includ: integrarea serviciilor de imunizare a copiilor în asistența medicală primară; oferirea serviciilor de screening pentru bolile cronice, precum diabetul zaharat; instituirea serviciului de renunțare la fumat și integrarea acestuia în sistemul de sănătate; dezvoltarea și asigurarea accesului la servicii de

sănătate prietenoasă tinerilor; revizuirea standardelor de supraveghere a copilului sănătos etc. Sănătatea reprezintă marea bogăție a lumii.

Rezultatele cercetării și analiza statistică privind componența factorilor sociali care determină starea de sănătate (Figura 1), astfel, conform a mai multor cercetări efectuate de Organizația Mondială a Sănătății (OMS) în determinarea unui anumit nivel al stării de sănătate a populației, stilului de viață îi revine o pondere de 40%, mediului de trai - 20%, factorilor biologici (ereditatea) - 30%, iar serviciilor de sănătate care intervin direct prin tratament - doar 10%. Dar acest fapt nicidecum nu devalorizează rolul medicinei în dezvoltarea umană (Eurostat, 2022) (Lozan, Niculiță, 2016).

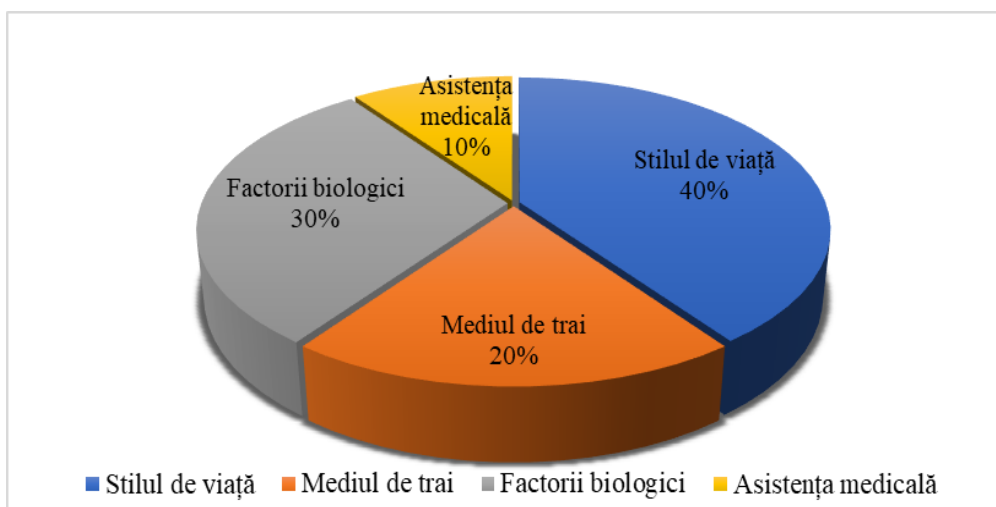

Figura 1. Componența factorilor sociali care determină starea de sănătate %

Sursa: elaborat de autori, în baza statisticii, www.ec.europa.eu/eurostat

Dreptul la sănătate al individului și al colectivității umane (parte a eticii sănătății), reprezintă o componentă a eticii întregii societăți, determinând cadrul funcționării acesteia sub principiul echității. Pe de altă parte, sănătatea este o caracteristică a calității vieții, iar pe de altă parte reprezintă și o măsură a calității vieții (al nivelului de trai socio-economic și cultural) (Eurostat, 2022) (Sănătatea, 2014).

Autorii menționează că, OMS structurează cinci dimensiuni ale calității vieții ce sunt luate în vedere în evaluarea programelor de sănătate publică. În contextul conexiunii sănătății publice și concordanța cu calitatea vieții, în Figura 2, este prezentat modelul epidemiologic al factorilor care determină starea de sănătate după **Dever (1975)**.

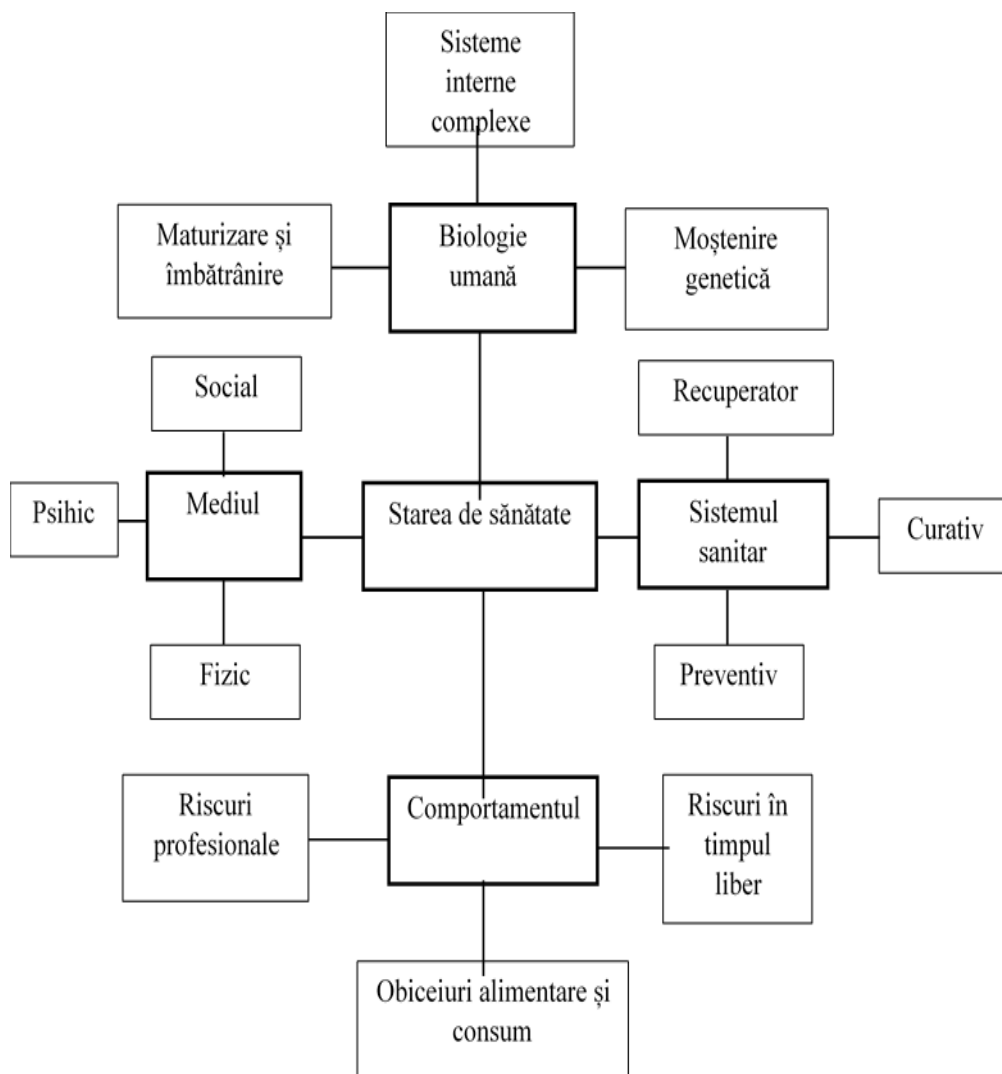

Figura 2. Modelul epidemiologic al factorilor care determină starea de sănătate după Denver

Se poate vorbi de o interferență participativă multidisiciplinară a contribuțiilor la starea de bine din punct de vedere mintal și social în ceea ce privește individul și colectivitatea.

În viziunea **Svetlanei Gorobievski**, doctor habilitat, profesor universitar calitatea vieții, ste variabilă și măsurabilă, se referă atât la partea subiectivă, cât și la cea obiectivă a studiului in contextul sănătății publice. Din acest punct de vedere, analiza calității vieții este direct proporțională cu sănătatea păblică, prezentînd aspecte atât psihologice, cât și legate de mediu, implicând o evaluare psihologică, făcută de un individ sau un grup, a satisfacției date de condițiile de trai și stilul de viață, și ca rezultat satisfacția sănătății.

Simultan a apărut și conceptul „dezvoltării umane”, care a devenit un program global promovat de Organizația Națiunilor Unite, în care sunt concepte

noțiunile de „calitatea persoanelor” și „condițiile de trai”, prin care se dorește extinderea noțiunii subiective de prosperitate, respectiv, de bunăstare. „Excluderea” constituie o nouă perspectivă în cercetarea inegalităților. „Capitalul social” descrie resursele sociale ale solidarității. „Pluralismul bunăstării” sau „amestecul de prosperități” se referă la potențialul inovativ al stării de bunăstare (**Human Development Report, 2010**).

În acest context, dezvoltarea susținută era versiunea modernizată a creșterii calitative, care pornea de la ideea că este necesară o creștere națională și internațională, ce trebuie să fie ajustată astfel, încât să nu pericliteze condițiile de viață ale generațiilor viitoare. Bazele conceptului dezvoltării umane au fost puse odată cu Rapoartele Globale Anuale ale Dezvoltării Umane (RGDU) elaborate de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltarea Umană (PNUD). Primul RGDU fost lansat în 1990. Potrivit definiției formulate aici dezvoltarea umană „este un proces care contribuie la lărgirea gamei de posibilități care se acordă fiecărei persoane” (Human Development Report, 2010). Este necesar de menționat că, în prezent, dezvoltarea umană constituie cel mai ambițios și mai de anvergură concept de bunăstare. Ideea de bază este de a dezvolta opțiunile individuale, a CV oamenilor. Această noțiune țintește dincolo de dezvoltarea resurselor umane și de programele de stat privind bunăstarea, care consideră oamenii mai mult simpli receptori, decât actori ai realizărilor. Teoretic, dezvoltarea umană implică productivitate, egalitate, sustenabilitate, precum și autoritate. În mod empiric, toate națiunile lumii sunt clasificate după Indicele Dezvoltării Umane (IDU).

În prezent, IDU este unul dintre indicatorii cei mai larg utilizați ai dezvoltării umane. Este folosit, în special, la nivel global pentru comparații internaționale și regionale. IDU este calculat ca o medie simplă a indicilor Educației, Speranței de Viață și PIB. Rapoartele Globale ale Dezvoltării Umane și IDU sunt, în pofida criticilor, rezultatul a două cerințe de bază ale raportărilor sociale, anume, ale comparațiilor internaționale și prezentării unui indicator integral care cuprinde o informație relevantă despre dezvoltarea umană, care este ceva mai mult decât Produsul Național Brut (PIB). Atunci vorbind despre educație, promovarea sănătății este direct proporțională cu aspectul educației pentru sănătate. **McLeroy K., Bibeau D., Steckler A., & Glanz K (1988), menționau:** Educația pentru sănătate este un proces de predare-învățare pentru dezvoltarea capacităților de adaptare ale indivizilor în mediul lor habitual și orientarea lor pentru transformarea acestui mediu, atunci când variațiile acestuia depășesc capacitățile lor. Educarea pentru sănătate înseamnă a lucra cu ceilalți pentru a găsi împreună o modalitate de a trăi mai sănătos (McLeroy, Bibeau, Steckler & Glanz, 1988)(Cornuz, Ghali, di Carlantonio, Pecoud & Paccaud, 2000). Această lucrare nu ar trebui să se limiteze la o simplă transmitere de cunoștințe. Ea trebuie să dezvolte o viziune mai critică asupra realității și să stimuleze comportamente mai eficiente în prevenirea problemelor de sănătate. Cu alte cuvinte, se dorește obținerea percepției din partea indivizilor asupra riscurile fizice, psihice și sociale existente în jurul lor și, totodată, capacitatea și voința din partea lor de a alege comportamentele cele mai eficiente și inteligente pentru a se putea confrunța cu aceste riscuri sau a le evita, atât pe plan individual, cât și pe plan

colectiv (Eurostat) (Robinson, Driedger, Elliott & Eyles, 2006). **Claude Michaud (2003)**, specialist **francez în sănătate publică**, definește conceptul de educație pentru sănătate ca fiind: „procesul îndelungat de descoperire și învățare de noi cunoștințe, deprinderi de viață (atitudini, reprezentări, credințe) și noi competențe (aptitudini, abilități), care permite oferirea mijloacelor necesare unui individ sau a unui grup pentru exercitarea unei alegeri privind comportamentele de sănătate” (Eurostat) (Cornuz, Ghali, di Carlantonio, Pecoud & Paccaud, 2000). Organizația Mondială a Sănătății (OMS) definește CV în contextul percepției indivizilor a poziției lor în viață în planul cultural și de valori în care ei trăiesc și în relaționare cu scopurile, așteptările, standardele și preocupările acestora. Este un concept larg, care este afectat într-un mod complex de starea de sănătate a individului, cea psihologică, credințele personale, legăturile sociale și trăsăturile cele mai proeminente ale mediului de viață.

Rezultate principale

Bazându-se pe conceptele existente științifice (filozofice, sociopsihologice, economice, politice etc.) ale dezvoltării continue a factorului uman ca rezultat al proceselor economice și importanța lor deosebită în relațiile de producție, autorul recunoaște CV drept categorie socio-economică. Autorul cercetării Svetlanei Gorobievski, definește **Calitatea vieții (CV)** ca fiind categorie socio-economică, care oglindește gradul de satisfacție a individului cu viața, în funcție de satisfacerea nevoilor umane prin realizarea rolului său social, dezvoltarea relațiilor interpersonale și de familie, precum și de nivelul bunăstării, acordat de societatea umană în care activează și se dezvoltă acesta (Gorobievski, 2013, p.37).

Se cere de menționat că, și nevoia de satisfacție a sănătății **după A.Maslow** este una premordială. Cele trei variabile esențiale ale dezvoltării umane: sănătate, educație și venit, cuantificate print indicii agregat IDU, exprimă complexitatea aspectelor dezvoltării umane. Având în vedere valorile maxime indicate pentru componentele sale, nivelul IDU reflectă distanța care separă o țară, o regiune, de nivelul maxim posibil al dezvoltării umane (cu valoarea IDU în intervalul 0-1) și presupune o speranță de viață de 85 de ani, alfabetizare și cuprindere în învățământ universal, cu un venit pe locuitor de 65.000 de dolari SUA.

În calitate de exemplu vor servi următoarele valori necesare pentru determinarea IDU (acesta a cunoscut mai multe variante de calcul), expresia generală utilizată fiind:

$$IDU = IQ (normat) + IE (normat) + IS (normat) \quad (1)$$

Paritatea puterii de cumpărare (PPC) are avantajul că reprezintă acel factor de conversie, cu ajutorul căruia se elimină diferențele de preț între țări și se compară astfel doar componenta de volum a indicatorilor economici. Pentru fiecare componentă se determină un indice separat, pornind de la valorile indicatorilor respectivi și raportându-i la valorile maxime și minime, înregistrate la nivel mondial.

$$I = \frac{\text{Valoarea indicatorului la nivel de țară} - \text{Valoarea minimă mondială}}{\text{Valoarea max.mondială} - \text{Valoarea min.mondială}} \quad (2)$$

$$IDU = (I_{SMV} + I_{NE} + I_{PIB})/3 \quad (3)$$

IDU, ca indicator de evaluare a CV, are anumite avantaje, și anume confirmă lărgirea conceptului de dezvoltare umană spre dezvoltarea umană durabilă, exprimă profund opțiunile și utilizarea capacităților oamenilor, astfel încât ei să fie capabili să contribuie la satisfacerea nevoilor generațiilor prezente, fără să compromită satisfacerea nevoilor celor viitoare. Noțiunea de durabil este necesar a fi asociată noțiunii de dezvoltare umană, deoarece creșterea este, de regulă, asociată numai cu crearea de capital fizic nou, considerațiile privind durabilitatea fiind ignorate. Astfel, IDU evită abordarea defectuoasă a procesului economic și ia în considerare corelația dintre creșterea economică și formarea capitalului uman. Autorii menționează, că numai cu un nivel mai înalt al satisfacției de sănătate, formarea capitalului uman va fi mai electiv.

Determinat ca medie a celor trei elemente (formula 3), valoarea acestui indicator a situat în 2020 Republica Moldova în grupul celor 89 de țări cu *dezvoltare umană medie*. Această valoare a indicatorului, în esență, evidențiază corelația dintre acesta și performanțele economice reale ale societății moldave, nu doar prin prisma evoluției pozitive a PIB, ci mai ales prin evidențierea progresului la scara mondială a nivelului de dezvoltare umană.

Plecând de la versiunile opiniilor existente, profesorul, Gorobievski (2013) definește *nivelul de trai drept ansamblul condițiilor economice și noneconomice, sociale, culturale și politice, pe care societatea le creează membrilor săi, dar și capacitatea, aptitudinile indivizilor de a-și satisface cât mai bine nevoile, pornind de la venitul lor. Aspectele definiției ale nivelului de trai sunt legate de: nivelul și evoluția veniturilor; al prețurilor bunurilor și serviciilor ce alcătuiesc consumul populației; nivelul și structura consumului de bunuri și servicii; condițiile de muncă și petrecerea timpului liber; condițiile de trai; starea de sănătate și accesul la serviciile de asigurare, educație, cultură, artă etc.* (Gorobievski, 2013, p.30).

“CV” Nivelul de trai are un caracter obiectiv, deoarece se poate realiza numai în anumiți parametri. Pe măsură ce a evoluat știința și tehnica, parametrii luați în considerare (mediul natural, cadrul social, educația, sănătatea, cadrul politic, economic etc.) au suferit o serie de modificări, conferindu-i, în acest sens, conceptului nivelului de trai un caracter social-istoric. Astfel, odată cu evoluția umanității, s-au modificat condițiile de viață, aspirațiile și nevoile oamenilor. Dacă acum câteva decenii, anumite condiții erau considerate ca fiind normale, s-ar putea ca astăzi, aceleași condiții să nu mai poată fi calificate normale, și starea sănătății să fie nesatisfăcută.” (Gorobievski, 2013, p.41).

Sintetizând cele expuse, autorul menționează ca aria CV este definită drept valoarea pentru om a vieții sale, modul și măsura în care condițiile vieții oferă omului posibilitatea satisfacerii multiplelor sale necesități, gradul în care viața este satisfăcătoare pentru el. Nu există o definiție universală acceptată a CV, în special datorită faptului că conceptul se află la intersecția dintre științele umaniste și cele

economice. Semnificația expresiei “CV” poate varia considerabil în funcție de natura studiului. În baza politicilor europene privind sanatatea publica, punctul de vedere modern este completat și cu alte câteva dimensiuni – emotionala, intelectuală și spirituală, fiecare dintre care contribuind la creșterea de bunăstare a unei persoane. Pentru menținerea unei sănătăți bune, persoana trebuie să-și examineze fiecare din aceste dimensiuni și să se orienteze în sensul în care i se permite nu doar să trăiască o perioadă longevivă de timp, ci să se bucure pe deplin de viața trăită integral.

Aspectul social al sănătății pe sănătatea generală a omului sunt realizate prin conexiuni și relații sociale, oferindu-i o varietate de sprijin, precum și furnizare impactul său social-reglator și mobilizator. Deci, definiția finală a sănătății publice poate fi formulată în felul următor - Sănătatea publică este componenta inițială de bază a calității vieții, deoarece sănătatea individului este treapta inițială a dezvoltării nevoilor umane (starea fizică, gradul de asigurare, de dezvoltare a formelor de comunicare, nivelului de cunoaștere, de afiliere, estetice și culturale, de autorizare). În funcție de dezvoltarea nevoilor umane la individ se formează diferite forme de satisfacție cu viața. Cele mai durabile forme de satisfacție sunt posibile la oamenii sănătoși, care au capacitatea de autorealizare maximală a nevoilor umane, care dovedesc și esența economică a acestei categorii. Conexiunea complexă dintre strategii axate asupra persoanelor și strategii care vizează nivelul populațional cu serviciile de asistență medicală, sunt reflectate în Figura 3.

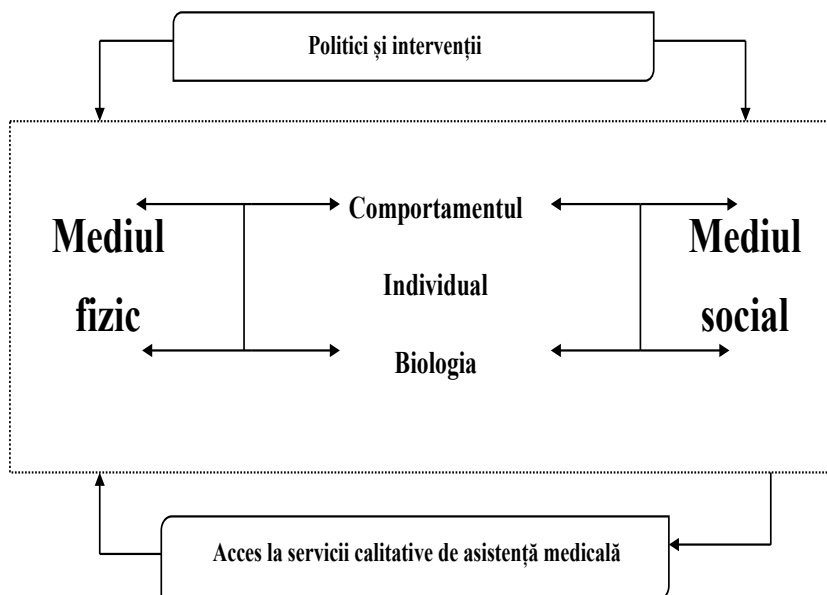

Figura X. Determinanți ai sănătății (concept modern)

Figura 3. Determinanți ai sănătății (concept modern)

“Omul este fericit cînd atinge gradul de realizare cel mai înalt al nevoilor umane. Important de menționat, că îi de ajuns să nu existe sănătate și gradul de satisfacție cu viața se coboară la zero, adică dispăre.” (Gorobievski, 2013). Pentru menținerea unei sănătăți bune, individul trebuie să-și examineze fiecare din aceste dimensiuni și să se orienteze în sensul în care ar putea să trăiască o perioadă longevivă de timp, ci să se bucure pe deplin de viața trăită integral.

Rolul enorm al sănătății publice constă în promovarea sănătății, asistență medicală de înaltă calitate. În promovarea sănătății capitalul social poate să fie folosit ca și o abordare pentru dezvoltarea întregii comunități. Profesorul în medicină, Oleg Lozan a menționat importanța promovării sănătății publice atât pe plan național, cât și cel internațional și necesitatea de a obține noi standarde de calitate în prestarea serviciilor în acest domeniu. Programele de promovare a sănătății, care se bazează pe principii de dezvoltare a comunității, nu au ca obiectiv principal prevenirea unei boli specifice sau promovarea unui anumit comportament sănătos, ci mai degrabă se axează pe îmbunătățirea și evoluția comunității ca un întreg, atât la nivel regional, cât și la nivel transfrontalier. Astfel, această teorie poate fi folosită pentru a-i învăța pe indivizi să aibă grijă unii de alții și de comunitatea în care trăiesc. Acest lucru se poate realiza prin acțiuni comunitare prin care membrii comunității stabilesc prioritățile, planuiesc strategiile și le pun în aplicare pentru a obține o mai bună sănătate pentru întreaga comunitate.

Discutarea rezultatelor, concluzii

1. Sănătatea publică – ca și sănătatea fiecărui cetățean – reprezintă un obiectiv strategic al statului și o condiție pentru securitatea națională a țării.

2. În orice țară longevitatea vieții și sănătatea publică sunt apreciați ca factori decisivi ai dezvoltării umane.

3. În general, CV era privită ca fiind rezultatul interacțiunii unui număr de factori (de sănătate, sociali, economici, de mediu) care afectează dezvoltarea umană și pe cea socială a individului și a societății în moduri deseori necunoscute.

4. Pentru că are o finalitate practică, cea de a indica oamenilor sau colectivităților ce trebuie făcut pentru a îmbunătăți condițiile de trai, *conceptul CV are un caracter evaluator*.

5. Sănătatea apare ca cel mai reprezentativ indicator al nivelului, modului de trai și calității vieții.

6. Aspectul social al sănătății generale a omului se realizează prin conexiuni și relații sociale, oferindu-i o varietate de sprijin, precum și furnizare de impact social-reglator și mobilizator. Conceptele-cheie de studiere a sănătății sociale sunt: rețelele sociale, capitalul social, bunăstarea socială în diverse medii sociale, cu manevrabilitatea și controlul de individ al situației.

7. Promovarea sănătății își propune să facă aceste condiții favorabile prin pledoaria pentru sănătate.

8. Implicarea activă a populației ca ansamblu în planificarea unor programe care favorizează zilnic sănătatea, ceea ce determină ca aceasta să fie informată. De

asemenea, să se folosească strategiile preventive ecologice, prin care se dorește scăderea incidenței bolilor prin acțiunea asupra factorilor de risc.

9. *Considerăm important de acordat o atenție deosebită menținerii sănătății, promovării, prevenirii bolilor în populației Republicii Moldova.*

10. Reieșind din noul concept a sănătății publice și Strategiei de dezvoltare la nivel global e benefic de argumentat importanța implementării practiciilor europene în sistemul de sanatare medicale a Republicii Moldova, standartelor, PEN protocolurilor, e/Halt, etc.

11. Pledoarie pentru sănătate, este stipulată ca o viziune strategică prin totalitatea factorilor economici, politici, sociali, culturali, de mediu, comportamentali și biologici și are ca scop să asigure că influența acestora este în favoarea sănătății.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- „Sănătatea”. SetThings.com (în engleză). 19 august 2014. Accesat în 18 septembrie 2021.
- Broton, C., Björkelund, C., Bule, M., et al. Prevention and health promotion in clinical practice: the views of general practitioners in Europe. *Prev Med.* 2005;40(5):595–601.
- Cornuz, J., Ghali, W.A., di Carlantonio, D., Pecoud, A., Paccaud F. Physicians’ attitudes towards prevention: importance of intervention-specific barriers and physicians’ health habits. *Fam Pract.* 2000;17(6):535–540.
- Cottrell, R., Girvan, J., & McKenzie, J. *Principles and Foundations of Health Promotion & Education.* Pearson,2009.
- Glanz, K., Lewis, F., & Rimer, B. *Health behavior and health education: Theory, research, and practice.* San Francisco: Jossey-Bass, 1990.
- Glanz, K., Rimer B., Lewis, F., (Eds.). *Health behaviour and health education: Theory, research and practice.* 3rd ed. San Francisco: Jossey-Bass, 2002.
- Gorobievski S. (2013). Concepte și abordări metodologice de evaluare și creștere a calității vieții. Chișinău: Edit. «Tehnica-Info», pp. 30-37.
- Gorobievski S., Costru T., Puia R., Ungureanu A. Aplicarea conceptului calității vieții în evaluarea stării de sănătate a pacienților post COVID-19 din Republica Moldova. *Journal of Social of Sciences, UTM*, 2021, Vol. IV (3), p. 79-88. Full Issue, <https://jss.utm.md/vol-iv-3-2021/> ISSN 2587-3490
https://particip.gov.md/ru/strategy_category/obespechenie-usloviy-dlya-aktivnoy-i-zdorovoy-zhizni/27
- Japan Medical Association: JMA life-long training course of family doctors [Internet]. [cited 2018 Jul 3]. Available from: <http://www.med.or.jp/doctor/kakari/>. [Google Scholar].
- Johansson, H., Stenlund, H., Lundstrom, L., Weinehall, L. Reorientation to more health promotion in health services - a study of barriers and possibilities from the perspective of health professionals. *J Multidiscip Healthc.* 2010;3:213–224

- Legea Nr. 10 din 03-02-2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice, Publicat : 03-04- 2009 în Monitorul Oficial Nr. 67 art. 183 MODIFICAT LP33 din 18.03.21, MO88-95/05.04.21 art. 87; în vigoare 02.04.21.
- Lozan O., Cotelea S., Grama R., et al. Promovarea sănătății ; Univ. de Stat de Medicină și Farmacie “Nicolae Testemițanu”, Școala de Management în Sănătatea Publică, . – Chișinău : S. n., 2017 (Tipogr., T-Par”). – 208 p.
- Lozan O., Niculiță A. Economia sănătății. Univ. de Stat de Medicină și Farmacie “Nicolae Testemițanu”, Școala de Management în Sănătatea Publică, Agenția Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare. – Chișinău : S. n., 2016 (Tipogr. “T-Par”), p. 17 (368 p.) ISBN 978-9975-4280-8-
- McLeroy, K., Bibeau, D., Steckler, A., & Glanz, K. An ecological perspective on health promotion programs. *History and Health Sciences*, 1988.
- Rimer, B. & Glanz, K. *Theory at a glance. A guide for health promotion practice*, 2nd ed. Bethesda, Maryland, US Department of Health and Human Services, 2005.
- Robinson, K.L., Driedger, M.S., Elliott, S.J., Eyles, J. Understanding facilitators of and barriers to health promotion practice. *Health Promot Pract.* 2006;7(4):467–476
- Shibuya K, Hashimoto H, Ikegami N, et al. Future of Japan’s system of good health at low cost with equity: beyond universal coverage. *Lancet.* 2011;378(9798):1265-73. [[PubMed](#)] [[Google Scholar](#)]
- Strategia națională de sănătate publică pentru anii 2014-2020 (Hotărîrea Guvernului Nr. 1032 din 20.12.2013. În: MO al Republicii Moldova, 27.12.2013, nr. 304-310).
- Strecher, V., & Reosenstock, I. The Health Belief Model. În: A. Baum, S. Newman, J. Weinman, R. West, & C. McManus, *Cambridge Handbook of Psychology, Health and Medicine* (pg. 113-120). Edimburgh: Cambridge University Press, 1997.
- World Health Organization (1958). *The first ten years of the World Health Organization*. Geneva: WHO.
- www.ec.europa.eu/eurostat. Vizitat (22.07.2022)
- www.statistica.md. Vizitat (29.08.2022)

REGISTRUL ELECTRONIC COVID-19: IMPLEMENTAREA PRIMELOR REZULTATE ÎN CADRUL INSTITUȚIILOR MEDICALE DIN R. MOLDOVA

Svetlana GOROBIEVSCHI,
Doctor Habilitat în Economie, Profesor Universitar,
Universitatea Tehnică a Moldovei
<https://orcid.org/0000-0003-4600-881X>, gsvetic@gmail.com
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.16>

Summary

During the Covid-19 pandemic, the Republic of Moldova suffered serious socio-economic consequences. From March 2020 to 2021, a high risk was found for the country's population, regarding the importation and spread of the COVID-19 infection, declaring the Code Orange alert level at the national level for long periods. The form of the disease suffered, the influence of comorbidities, the consequences suffered post-Covid - caused the high average duration of treatment of patients and the reduction of the average life expectancy. In 2020, a team of researchers from the Republic of Moldova initiated the idea of scientific research with the title "Evaluation of the state of health and assessment of the quality of life of patients included in the electronic registry COVID-19", oriented towards the research of hospital management in the process of treating the respective disease and determining the consequences of this pandemic. The object of the research was presented through 10 Hospital Medical Institutions of the Municipality of Chisinau. Patients affected by Covid-19 were the subjects of the research. The purpose of the research was to develop the electronic register and the electronic card for the record of patients with Covid-19, which allowed us the dynamic record of post-Covid patients. A total of 7,232 patients with COVID-19 were investigated. Analyzes of the dependence of the form of the disease according to the number of hospitalized patients and the degree of employment were carried out. The grouping of patients with new type of coronavirus according to the form of the disease was carried out, the average duration of a patient's hospitalization and the degree of treatment efficiency were determined.

Keywords: *pandemic, Covid-19, patients, disease form, disease incidence, health status, health assessment, life expectancy, treatment effectiveness, quality of life, economic growth.*

JEL: I39

UDC: 614.2:004(478)

Introducere. Afectată de pandemie și de seceta severă, economia Republicii Moldova a deminuat în anii 2020-2021, PIB-ul înregistrând o scădere de 7,0 procente comparativ cu perioada precedentă. Factorii principali ce au determinat acest declin al PIB-ului au fost consumul scăzut a populației, cu 7 procente, urmat de reducerea investițiilor și creșterea stocurilor de produse. Măsurile de carantină au provocat

stoparea comerțului și a producției industriale în Republica Moldova, iar seceta severă a afectat agricultura. Nivelul de ocupare a forței de muncă a atins valoarea minimă din ultimii cinci ani. În anul 2021, economia țării a început treptat să-și revină, dar majoritatea indicatorilor de dezvoltare economico-socială pe termen scurt se mențin încă în zona negative (COVID19, Strategia 2030).

Starea de sănătate a populației este un element-cheie al capitalului uman al fiecărei țări, fiind o componentă esențială a calității vieții (CV). Speranța de viață, morbiditatea, mortalitatea, aprecierea subiectivă a stării de bine, nivelul cheltuielilor pentru sănătate, etc. conturează diagnoze diferențiate ale sănătății, cu relevanță deosebită în contextul evaluării calității vieții.

Gradul de abordare a temei în literatură științifică. Sănătatea este o resursă fundamentală

pentru indivizi, comunități și societăți per ansamblu. Nivelul bun al sănătății publice contribuie indispensabil la creșterea economică și dezvoltarea societății umane. Calitatea vieții desemnează repercusiuni fizice, psihologice și sociale ale unei patologii asupra vieții unui pacient (Gorobievski, 2013).

Domeniul sănătății văzut din perspectiva calității vieții se referă atât la starea de sănătate, cât și la serviciile de îngrijire a sănătății (acces, utilizare, caracteristici, etc.). În același timp, speranța de viață a populației, rata de mortalitate, morbiditate, ponderea cheltuielilor în PIB pentru serviciile de îngrijire a sănătății, reprezintă doar câțiva dintre indicatorii folosiți în cercetarea calității vieții (Gorobievski, 2013).

În legătură cu fenomenul pandemic provocat în R. Moldova care dovedește dimensiuni mult mai mari comparativ celor din țările europene, inclusiv, statelor megieșe, precum sunt România, Ucraina, Bulgaria⁴⁵... Cu acest scop, în iunie a anului 2020 o echipă de cercetători din Republica Moldova au inițiat ideea de cercetare științifică cu titlul „*Evaluarea stării de sănătate și aprecierea calității vieții a pacienților incluși în Registrul electronic COVID-19*”, orientată spre cercetarea managementului spitalicesc în procesul de tratare a bolii respective și determinarea consecințelor acestei pandemii asupra sănătății publice și calității vieții (CV) la pacienții post Covid-19. Această idee a fost întărită de Ministerul Sănătății și a căpătat statutul de expresie de interes cu titlul „*Evaluarea stării de sănătate și aprecierea calității vieții a pacienților incluși în Registrul electronic COVID-19*”.

Astfel, a fost creată componenta grupului de lucru, în care au fost selectate persoane competente din diferite domenii: *medical, economic, statistic și informatic*.

În grupul de lucru al expresiei de interes a fost inclus personalul științific: Tudor Costru, dr. șt. medicale, conf. univ.⁴⁶, coordonator; Raisa Puia, dr. șt. f-mat. conf. univ.⁴⁷, cercetător superior; Galina Buta, dr. șt. medicale, conf. univ.⁴⁸,

⁴⁵ Republica Moldova a fost unul dintre cele mai afectate state de pandemia de Covid-19, fiind indicată cu portocaliu pe o hartă a Centrului European pentru Combaterea și Prevenirea Bolilor.

⁴⁶ Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie ”Nicolae Testemițanu”(USMF), Șef al Depart. Știință

⁴⁷ USMF,, Nicolae Testemițanu”, Catedra de medicină socială și management

⁴⁸ Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie ”Nicolae Testemițanu”

cercetător superior; Stanislav Groppa, Academician al AȘM, consultant principal; Svetlana Gorobievski, dr. hab.becon., prof. univ. UTM⁴⁹, consultant pe probleme economice; Stela Cojocaru, dr. șt. medicale, conf. univ.⁵⁰, cercet. științific în medicină; Alina Ungureanu, cercet. științific în medicină⁵¹, Andrei Vataman, specialist în domeniul IT.

Caracterul multidisciplinar al echipei de lucru a reieșit din diversele probleme, pe care le-a provocat pandemia de Covid în societatea umană (inclusiv și în R. Moldova), până și acum puțin cunoscute și cercetate. Necătând la faptul, că în esența apariția și tratarea acestei maladii este o problemă incontestabil medicală, mecanismul corect de ieșire din situația pandemică a statelor are caracter socio-economic. Acest fapt reiese cât din gravitatea bolii și consecințele socio-economice ale statelor, atât și din costurile mari pentru stoparea impactului negativ al bolii, pe care un stat cu economia în tranziție nicidecum nu le poate depăși de unul singur.

Conform datelor statistice din iunie a.2022. în R. Moldova au fost infectați cu Covid-19 - 255,83 mii persoane, din care au decedat 6134 persopane și tratați 248,73 mii persoane. Dacă luăm în considerație că la moment populația R. Moldova este în jur de 2 mln de oameni, atunci rata îmbolnăvirilor a fost de 12,8%, iar rata deceselor de 3,1%, ceea ce amplasau R. Moldova lung timp în zona roșie de contaminare⁵² (Pacienții fără schimbări a stării de sănătate la externate au fost monitorizați mai departe de medicii de familie sau sunt transporați la apte spitale (în funcție de comorbiditățile avute) (www.gov.md).

Concluzia generală: formele de externare ai pacienților post Covid-19 cu comorbidități expuși tratamentului (conform protocoalelor medicale adaptate la comorbiditățile prezente), influențează direct forma bolii suportate, starea de sănătate la extrenare si CV și care, în final, se apreciază prin relansarea capacității de muncă ai acestora.

Registrul electronic de evidență a pacienților COVID-19 a fost elaborat pentru ducerea evidenței stricte și urmărirea mersului tratamentului pacienților internați în instituțiile medico-sanitare publice (IMSP) de tip spitalicesc din municipiul Chișinău, pe perioada 2020–2021, în scopul evaluării dinamicii stării de sănătate la internare și aprecierea calității vieții ai acestora la externare, ceea ce corespunde Strategiei RM 2030 (Costru, Puia, Buta et al., 2022). **Scopul cercetării a constat în determinarea interdependențelor dintre starea de sănătat a pacenților și forma bolii suportată a Cova-19-ului, care la rândul lor sunt dependente de comorbiditățile prezente.**

Metodologia cercetării. În cercetările inițiate echipa s-a condus de conceptul științific că sănătatea publică poate fi abordată din mai multe poziții. În abordarea CV au fost dezvoltati un număr impresionant de indicatori și indici de calitate a vieții.

⁴⁹ Universitatea Tehnică a Moldovei, Departamentul Ingineria Fabricației

⁵⁰ Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie "Nicolae Testemițanu"

⁵¹ USMF,, Nicolae Testemițanu", cercetător științific, Centrul Științific al Medicamentului

⁵²Tratamentul acestor pacienți nu a fost expus cercetărilor conform obiectivelor stabilite a expresiei de interes.

Dimensiunea sănătății a fost tratată de pe pozițiile recunoscute de savanții autohtoni, români (S.Gorobievschi, C.Zamfir, L.Stoica, I.Mărginean, A.Bălașa, A.Rojco, G.Buta, T.Danii, O.Loza, A.Timuș ș.a.) și la nivel internațional (F.Hayek, H.Bruno, I.Brown, M.Friedman, P.Drucker ș.a.) *prin indicatori subiectivi și obiectivi* (Gorobievschi, 2013).

În domeniul sănătății, *indicatorii obiectivi* ilustrează două dimensiuni: starea de sănătate și serviciile de îngrijire a sănătății. Dimensiunea sănătății este măsurată prin intermediul următorilor indicatori obiectivi: speranța de viață, rata de mortalitate generală, rata de mortalitate pe cauze de deces, rata de morbiditate, incidența COVID-ului în populație, cheltuielile destinate sănătății, alți indicatori, precum și numărul de cadre medicale, dotarea instituției cu echipament adecvat medical, numărul de instituții sanitare, cheltuielile planificate pentru tratamentul pacienților prin prizma cotei PIB, caracterizează sistemul medical antrenat în tratamentul pacienților cu COVID-19.

Pentru evaluarea *indicatorilor subiectivi*, accentul este pus pe modul în care oamenii își evaluează propria stare de sănătate, constrângerile percepute impuse de starea de sănătate, satisfacția față de propria sănătate, accesul la servicii de sănătate, etc.

Perspectiva CV lărgiște aria indicatorilor prin evaluarea indicatorilor obținuți în baza investigațiilor clinice și paraclinice pe perioada spitalizării pacientului. Indicatorii obiectivi au fost obținuți la nivel individual din datele softului „Evaluarea stării de sănătate și aprecierea calității vieții a pacienților incluși în Registrul electronic COVID-19” (acuzele pacienților cu COVID-19 pe perioada spitalizării și la extenare) și se referă la percepțiile medicilor, evaluările medice cu privire la starea de sănătate, constrângerile percepute impuse de starea de sănătate și accesul la servicii de sănătate.

Scopul propus a Expresiei de interes a fost realizat prin:

- ✓ proiectarea și crearea soft-ului „Registrul electronic de evidență al pacienților COVID-19” pentru USMF ”Nicolae Testemițanu”;
- ✓ elaborarea formularului standardizat pentru pacienții cu Covid;
- ✓ elaborarea metodologiei de cercetare a calității vieții a pacienților cu COVID incluși în registru;
- ✓ elaborarea rapoartelor analitice prestabilite în cercetare;
- ✓ elaborarea propunerilor pentru îmbunătățirea calității vieții pacienților cu COVID-19 ș.a.

Implementarea SOFT-ului „Evaluarea stării de sănătate și aprecierea calității vieții a pacienților incluși în Registrul electronic COVID-19”

Echipa *expresiei de interes* „Evaluarea stării de sănătate și aprecierea calității vieții a pacienților incluși în Registrul electronic COVID-19” din Republica Moldova a considerat oportun de a evalua CV unui pacient care a suportat Covid-ul în baza indicatorilor clinici, manifestați de aceștea pe parcursul etapelor de tratare: la înmatriculare, perioada de tratament activ și etapa de externare și indicatorii sănătății la aceste perioade. În același timp, echipa a considerat important

de a efectua evaluarea calității vieții pacienților cu Covid în dinamică, în funcție de forma și gravitatea bolii suportată de pacienții care au formele: asiptomatică, stare medie și starea gravă.

Precum s-a menționat, după puterea de influență asupra CV indicatorii sănătății influențează direct și indirect CV a pacientului: indicatori obiectivi (cantitativi) – vin din mediul extern, iar indicatori subiectivi (calitativi) – vin din mediul intern al IMSP.

După opinia colaboratorilor, indicatorii subiectivi stabiliți ai stării de sănătate la internare, expuși de pacienți și confirmați prin diagnosticare, simultan devin și indicatori obiectivi ai stării de sănătate. Aceștea au fost introduși în Fișa electronică personală a pacientului, precum sunt (Gorobievski, Costru, Puia, Ungureanu, 2021):

1. Starea de sănătate, evaluată de pacient.
2. Satisfacția acestuia/însatisfacția față de starea de sănătate.
3. Auto-raportarea unei boli cronice sau dizabilități.
4. Percepția limitărilor în activitățile zilnice datorate stării de sănătate.
5. Imposibilitatea de a munci în ultimul timp, din motive de sănătate.
6. Numărul de zile inapte de muncă/școală în ultima perioadă.
7. Probleme de sănătate în trecut/prezent (diabet, astm, hiperstensiune, etc.).
8. Existența unui tratament de lungă durată provocată de comorbidități.
9. Motivația pentru spitalizarea pacientului cu COVID.
10. Acuzele pacientului/suferința fizică (mialgii, fatigabilitate, dispnee, etc) care au afectat activitățile zilnice până la spitalizare.

Rezultate principale. În baza indicatorilor obiectivi și subiectivi menționați mai sus s-a stabilit starea sănătății la internare. Deoarece indicatorii obiectivi au diferită unitate de măsură și nu sunt comensurabili s-a propus de a evalua starea de sănătate conform indicatorilor subiectivi, care și sunt consecința primilor. Starea de sănătate la internare s-a stabilit în funcție de gradul și profunzimea acuzelor menționate de pacient. Astfel, după efectuarea testului la Covid la internare se stabilește forma bolii și pacienții au fost grupați în patru grupe după starea sănătății/CV (Gorobievski, Costru, Puia, Ungureanu, 2021):

- forma ușoară (asiptomatică) – starea sănătății satisfăcătoare;
- forma medie a bolii – starea relativ satisfăcătoare;
- relativ grea – starea grea a sănătății;
- forma gravă – starea gravă a sănătății.

Colectarea și analiza acestor indicatori indirecti a fost necesară pentru aprecierea vulnerabilității fiecărui pacient în funcție de: vârstă, sex, specialitate, loc de trai și legăturile epidemiologice acestuia în dependență de factorii de risc (*indicatori obiectivi, dependenți de mediul social și demografic al țării, nivelul de trai și domeniu de activitate*). În același timp, aceștea sunt indicatorii care indirect influențează starea sănătății sau CV.

Reieșind din faptul că pandemia cu virusul SARS-CoV-2 a provocat o criză globală de sănătate, definitivă pentru timpurile noastre, ea este una dintre cele mai mari provocări cu care s-a confruntat vreodată omenirea (prin dimensiunile și gravitatea bolii; prin consecințele devastatoare în plan social și economic).

Infecția cu Coronavirus de tip nou (COVID-19) este caracterizată prin mari provocări clinice și de management, care pot fi abordate corect având la dispoziție date complexe și relevante din teritoriul Republicii Moldova.

În acest context, în cadrul expresiei de interes „Evaluarea stării de sănătate și aprecierea calității vieții a pacienților incluși în Registrul electronic COVID-19” a fost elaborat softul „Registrul electronic de evidență al pacienților COVID-19”.

Registrele electronice de evidență joacă un rol important în evaluarea stării de sănătate și, în mod indirect, determină îmbunătățirea acesteia prin accesibilitatea rapidă la informație, dovedindu-se a fi un instrument relativ simplu, ieftin și eficient de luare a deciziilor medicale, stabilirea formei bolii și tartării adecvate a paciebților, ceea ce este stipulat în Strategia RM E-sănătate. Instrumentele de monitorizare a stării de sănătate permit stabilirea eficacității și siguranței tratamentelor aplicate, urmărind în dinamică rezultatele acestora.

Astfel, în cadrul proiectului a fost elaborat un instrument nou de creare a bazei electronice informaționale de evidență a pacienților cu COVID-19, spitalizați în instituțiile medico-sanitare publice din Municipiul Chișinău. Implementarea Registrului electronic de evidență al pacienților COVID-19 a demarat începând cu luna februarie 2021, când a fost inițiat procesul de colectare organizată a datelor conform formularului tipizat despre pacienții spitalizați cu infecția COVID-19 și a inclus doar un număr ponderal de pacienți internați în IMSP:

- SCR Institutul de Medicină Urgentă;
- SCR Institutul Mamei și Copilului;
- SCR Boli contagioase „Toma Ciorbă”;
- SCR „Tudor Moșneaga”;
- SCR al Ministerului Sănătății Muncii și Protecției Sociale;
- Spitalul Clinic Municipal (SCM) „Gheorghe Paladii”;
- SCM „A. Mihail”; SCM „Sfânta Treime”;
- SCM Boli Contagioase Copii;
- SCM Maternitatea Municipală.

Pe parcursul a 4 luni ai anului 2021(februarie-mai), în cele 10 centre spitalicești implicate în proiect, au fost colectate per total datele a 7232 de pacienți cu COVID-19, fig.1.

Unul din obiectivele de cercetare ale Proiectului viza distribuția cazurilor pacienților cu Coronavirus de tip nou în dependență de gradul de încadrare în câmpul muncii, pentru a evalua nivelul de diseminare a infecției în dependență de densitatea populației și condițiile de trai (Gorobievschi, 2022).

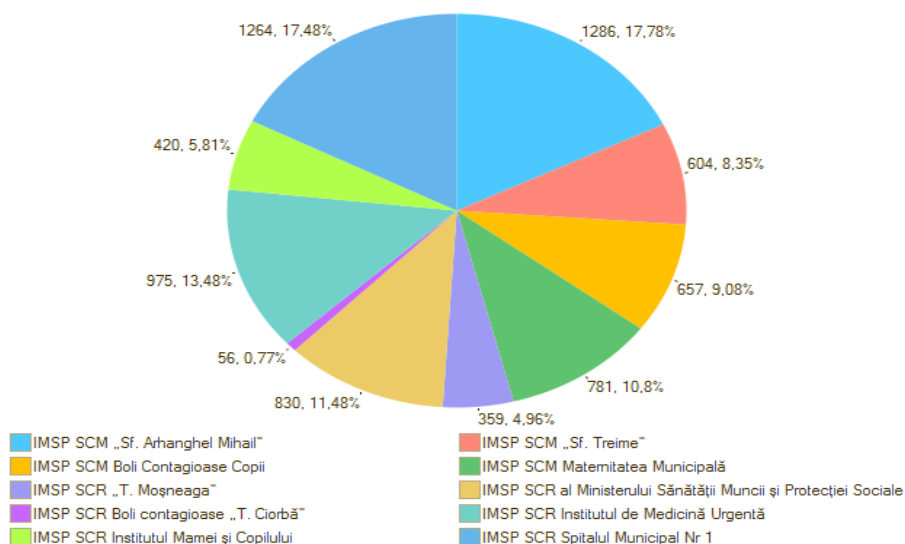

Figura 1. Numărul pacienților afectați cu Coronavirus de tip nou, incluși în Registrul electronic COVID-19
Sursa: (Gorobievski, 2020)

Cum vedem din fig. 2, numărul bolnavilor infectați de Coronavirus a fost în majoritatea cazurilor mai mare printre pacienții încadrați în câmpul muncii (culoarea albastră), comparativ cu pacienții afectați dar neantrenați în câmpul muncii (culoarea maro).

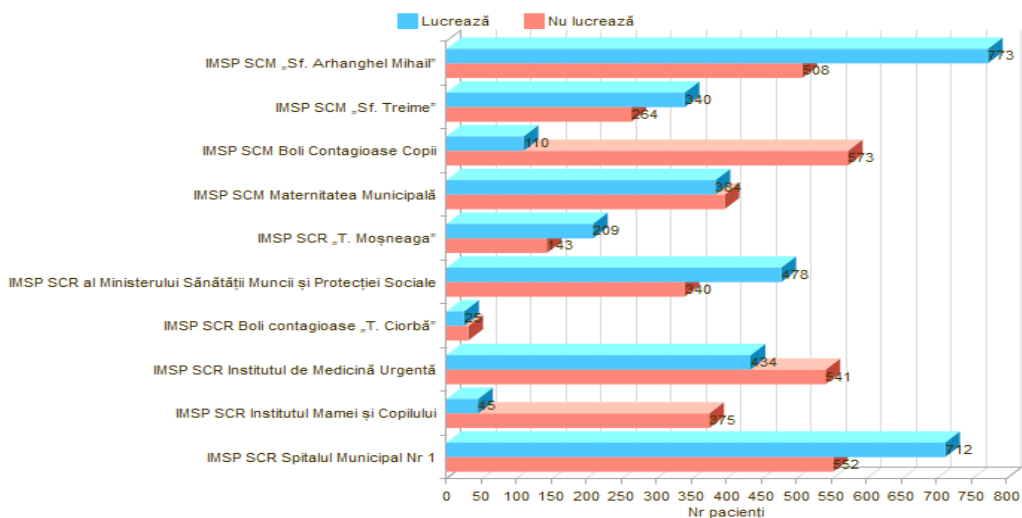

Figura 2. Dependența numărului pacienților în funcție de încadrarea în câmpul muncii
Sursa: (Costru, Puia, Buta et al., 2022)

Datele din fig. 2 ne oferă informații elocvente privind rolul densității populației în procesul de diseminare a infecției COVID-19. Această concluzie nu se referă la IMSP SCM Boli Contagioase Copii și IMSP Institutul Mamei și Copilului, unde în calitate de pacienți au fost copiii.

Astfel, informațiile obținute în procesul de implementare a proiectului „Evaluarea stării de sănătate și aprecierea calității vieții a pacienților incluși în Registrul electronic COVID-19 în Republica Moldova, prin prisma Registrului electronic de evidență al pacienților COVID-19, va servi sursă pentru elaborarea Rapoartelor de evaluare a situației curente la nivel municipal referitor la gradul de afectare a persoanelor încadrate în câmpul muncii. Ca parte componentă a platformei pentru inițierea cercetărilor condiționate de pandemia COVID-19, Registrul elaborat electronic va permite obținerea datelor și dovezilor privind impactul infecției COVID-19 asupra stării de sănătate și calității vieții a pacienților spitalizați. Astfel, dacă însumăm caracteristicile stării de sănătate a populației, reieșind din datele Registrului electronic, putem menționa cu certitudine că calitatea vieții a populației R. Molodva (bunăstarea fizică, psihică și socială) a diminuat considerabil în perioada pandemiei (2020-2021), fiind grav afectată pentru majoritatea membrilor societății.

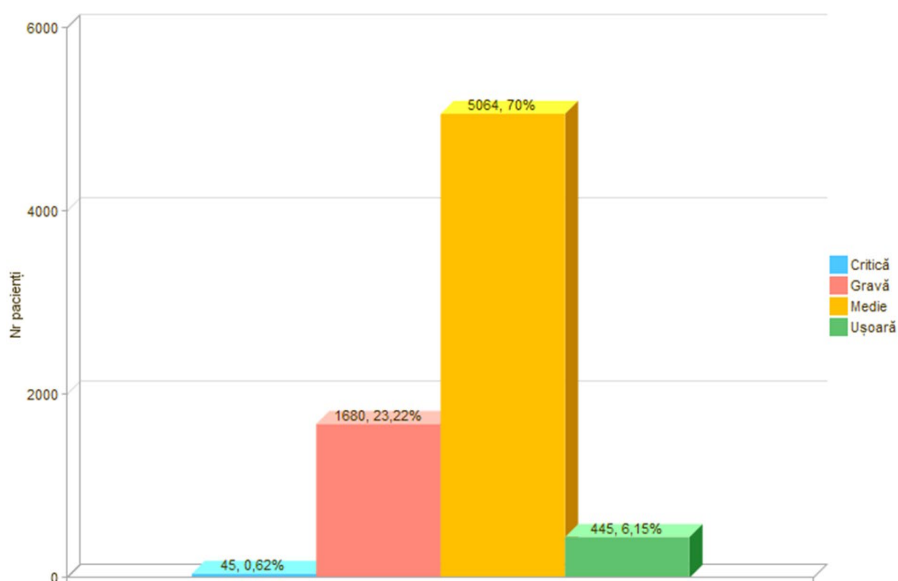

Figura 3. Repartizarea pacienților cu Coronavirus de tip nou incluși în Registrul electronic COVID-19, conform formei bolii (%)

Sursa: (Costru, Puia, Buta et al., 2022)

Gradul de afectare a stării de sănătate a pacientului pe perioada internării a fost dependen direct de forma bolii. Analiza datelor colectate a evidențiat următoarea repartizare a pacienților, conform formei bolii, fig. 3. În structura pacienților internați conform gradului de gravitate a bolii întâietatea i-a revenit formei medii cu incidența de 70%; apoi a urmat incidența formei gravă - cu 23,22%; locul trei a

revinut formei ușoare – cu incidența de 6,15%; pe locul patru s-a clasat forma critică a bolii - cu incidența de 0,62%.

Registrul electronic elaborat de evidență al pacienților COVID-19 permite evaluarea eficacității serviciilor medicale prestate prin prisma datelor reale obținute de la pacienți, cum ar fi durata medie de spitalizare. Astfel, datele Registrului electronic de evidență al pacienților COVID-19 au indicat o durată minimă de spitalizare de 10,58 zile (Spitalul Clinic Municipal Maternitatea Municipală, Chișinău) și maxim de 16,82 zile (Spitalul Clinic Municipal “Arhanghel Mihail”, Chișinău), fig. 4. Considerăm, ca durata de spitalizare a pacienților cu Coronavirus de tip nou este dependentă de gradul de dotare tehnică a SCM cu tehnică de diagnostic și gradul de competență a personalului medical în domeniul respectiv. Dacă am face o analiză minuțioasă a structurii personalului medical după nivelul de studii și categorii profesionale, inclusiv și a nivelului de dotare tehnică a SCM, am confirma ușor acest lucru.

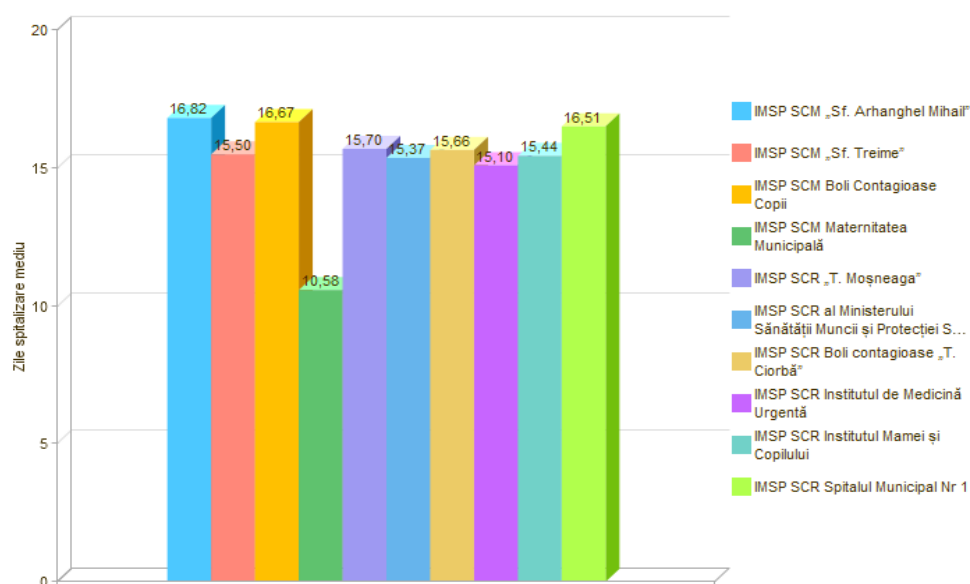

Figura 4. Durata medie de spitalizare a pacienților, incluși în Registrul electronic COVID-19, zile

Sursa: (Costru, Puia, Buta et al., 2022)

De asemenea, forma bolii a influențat și durata de spitalizare a pacienților după cum urmează: ușoară - 15,68 zile, medie - 15,59 zile, gravă - 14,99 zile, critică - 11,71 zile, fig. 5.

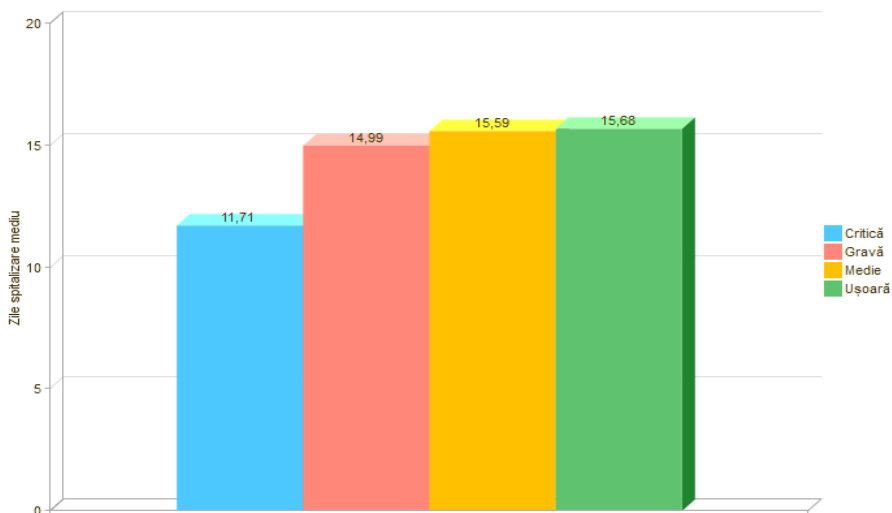

Figura 5. Durata medie de spitalizare a pacienților, incluși în Registrul electronic COVID-19 conform formei bolii, zile
 Sursa: (Costru, Puia, Buta et al., 2022) (Gorobievski, Costru, Puia, Ungureanu, 2021)

Analiza datelor statistice confirmă faptul că durata medie de spitalizare a pacienților cu forma critică a bolii a fost influențată de ponderea înaltă a deceselor din numărul pacienților total externați, aceasta fiind de 7,15% (Gorobievski, Costru, Puia, Ungureanu, 2021).

Unul din obiectivele de cercetare a proiectului viza evaluarea stării de sănătate a pacienților la externare. În rezultat s-a relevat că în perioada studiată starea de sănătate a pacienților la externare constituia: la pacienții externați cu vindecare - 26,72%; cu ameliorare – 63,4%; fără schimbare a stării sănătății – 0,66%; externați cu agravare – 2,7% și la pacienții decedați – 7,15%, fig. 6 (Gorobievski, Costru, Puia, Ungureanu, 2021).

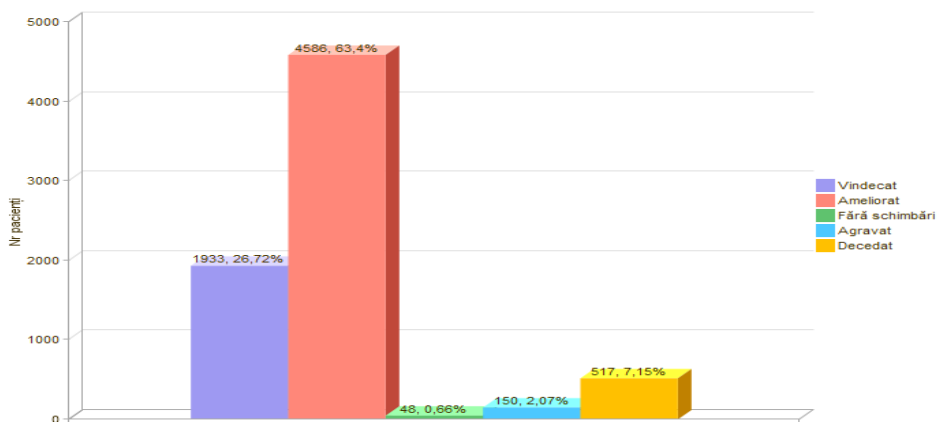

Figura 6. Ponderea pacienților externați conform stării de sănătate (abs., %)
 Sursa: (Costru, Puia, Buta et al., 2022) (Gorobievski, Costru, Puia, Ungureanu, 2021)

Conform unui alt obiectiv de cercetare, au fost efectuate măsurările pentru determinarea capacității de muncă la pacienții externai, prin care urma să determinăm evidență legăturii acesteia cu infecția dată și alte cauze. Rezultatele au relatat astfel, că capacitatea de muncă a fost pierdută total la – 14,94% de pacienți; pierdută temporar – la 15,22 %; scăzută – la 49,05% și s-a restabilit complet capacitatea de muncă la 20,78 % de pacienți externai, fig. 7.

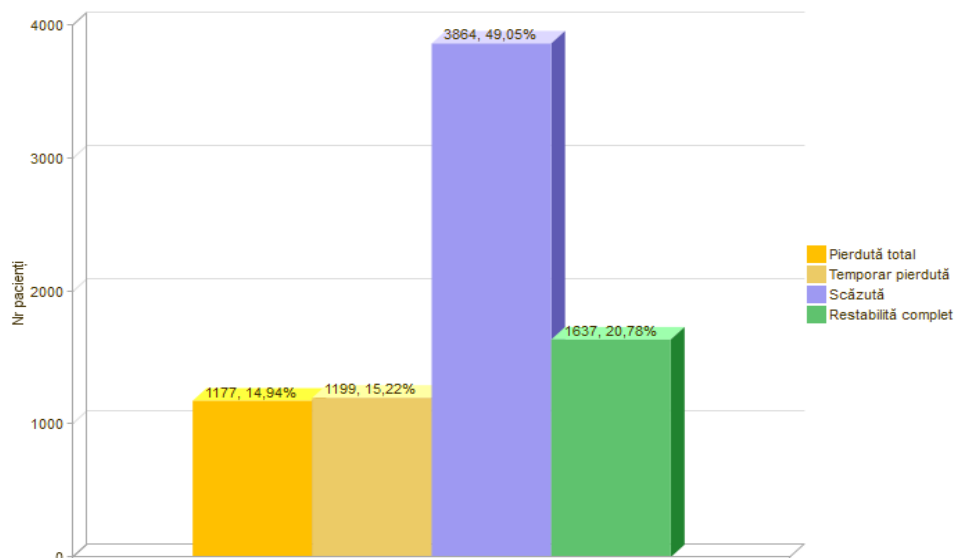

Figura 7. Ponderea pacienților externai după capacitatea de muncă, % din total

Sursa: (Costru, Puia, Buta et al., 2022) (Gorobievski, Costru, Puia, Ungureanu, 2021)

Deși mulți pacienți s-au recuperat destul de bine pentru a fi externai din spital în termen de la 10,58 zile până la 16,82 zile, totuși, o mare parte din ei - 79,22 % au continuat să manifeste diverse simptome clinice care au dus la scăderea moderată sau considerabilă a capacității de muncă și a calității vieții pe perioade lungi.

REZULTATE PRINCIPALE

Studiul efectuat de grupul de lucru a expresiei de interes a avut drept scop să evalueze impactul infecției COVID-19 asupra stării de sănătate a pacienților internai în clinicile Republicii Moldova și aprecierea factorilor funcționali care ar putea afecta CV legată de sănătate.

Cunoștințele cu privire la starea de sănătate a pacienților în perioada acută a COVID-ului funcție de vârstă, sex, profesie, forma bolii, etc. sunt esențiale pentru înțelegerea consecințelor bolii cercetate, selectării managementului terapeutic și aprecierii necesității și eficienței măsurilor de recuperare, inclusiv, a influenței acestora asupra CV legate de sănătate.

Suntem convinși că evaluarea calității vieții pacienților în spitale trebuie considerată drept dimensiune de bază a calității serviciilor spitalicești, precum și a eficienței clinice și a siguranței pacientului în tratamentul efectuat.

Introducerea conceptelor de calitate a vieții la nivelul spitalelor și a pacienților cu COVID-19 va asigura îmbunătățirea comunicării între spital și serviciile de asistență ambulatorie, ceea ce va contribui la creșterea nivelului stării de sănătate a populației, la creșterea satisfacției pacienților cu tratamentul și a personalului medical – cu rezultatele obținute.

Important de menționat că rezultatele implementării Registrului electronic Covid-19 în activitățile instituțiilor medicale din Chișinău au fost prezentate și apreciate de autoritățile naționale și internaționale din domeniul cercetării și inovării, precum sunt:

- Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală a Republicii Moldova (AGEPI) în noiembrie 2021, la Expoziția Internațională Specializată, în cadrul Ediției a XVII- cea, a apreciat rezultatele implementării proiectului pentru economia Republicii Moldova cu Medalia de Bronz (Certificatul de Înregistrare, 2021)
- La 26-28 mai 2022 Guvernul României și Asociația EUROPEAN EXHIBITION OF CREATIVITY AND INNOVATION la fel au menționat aportul rezultatelor proiectului pentru economia R. Moldova cu Medalia de Bronz (Diplomă și Medalie de Bronz, 2021)

În final, important de menționat, că prin cercetarea descrisă autorii desemnează sănătatea publică drept criteriu final în cercetările medicale și în domeniul sănătății, cu implicarea diferitor varietăți de grupuri țintă și de modele de cercetare, inclusiv, modelele economice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

CERTIFICATUL DE ÎNREGISTRARE a obiectelor dreptului de autor și drepturilor conexe, AGEPI Seria O Nr. 6956, din 26.07.2021.

COSTRU T., PUIA R., BUTA G., GROPPA S., COJOCARU S., UNGUREANU A. GOROBIEVSCHI S., VATAMAN A. (2022). *Registrul de evidență al pacienților cu COVID-19, spitalizați în instituțiile medico-sanitare publice spitalicești din Republica Moldova*. Chișinău, 2022

COVID19. Strategia 2030. HG REPUBLICII MOLDOVA, Nr. 377 din 10 iunie 2020.

DIPLOMĂ ȘI MEDALIE DE BRONZ (2021). Expoziția Internațională Specializată INFOINVENT, ediția a XVII-a, 17 noiembrie 2021, Chișinău: pentru rezultatele obținute în cadrul, expresiei de interes „*Registrul de evidență al pacienților cu Covid-19, spitalizați în instituțiile medico-sanitare publice spitalicești din Republica Moldova*”.

GOROBIEVSCHI S. (2013). Concepte și abordări metodologice de evaluare și creștere a calității vieții. Monografie. Chișinău: Edit. Tenica-Info, 412 p. ISBN 978-9975-63-346-8

- GOROBIEVSCHI S. (2020) Conceptul calității vieții la interconexiunea cu sănătatea publică. Teze ale conferinței șt. internaționale „Implicațiile economice și sociale ale pandemiei Covid-19: analize, prognoze și strategii de atenuare a consecințelor”, 23 Octombrie 2020/ Comitetul șt.: Stratan Alexandru (președinte) [et al.]. – Chișinău: INCE, 2020. p. 197-199. ISBN 978-9975-3463-3-7
- GOROBIEVSCHI S. (2022) *Condițiile de trai și calitatea vieții*.// Materialele conferinței șt.-practice internaționale „Abordări moderne privind drepturile patrimoniale, 12-13 mai, 2022”, Chișinău, 2022: UTM, Direcția Generală Arhitectură și Urbanism și Relații funciare, Camera Națională de Imobil din Republica Moldova, p. 51- 57.
- GOROBIEVSCHI S., COSTRU T., PUIA R., UNGUREANU A. (2021). Aplicarea conceptului calității vieții în evaluarea stării de sănătate a pacienților post COVID-19 din Republica Moldova, Journal of Social of Sciences, UTM, 2021, Vol. IV (3), p. 79-88. Full Issue, <https://jss.utm.md/vol-iv-3-2021/> ISSN 2587-3490

www.gov.md

CONCEPTUL SMART AL LOGISTICII MEDICALE ÎN CONTEXTUL TERITORIAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Svetlana GOROBIEVSCHI,
Doctor Habilitat în Economie, Profesor Universitar,
Universitatea Tehnică a Moldovei
<https://orcid.org/0000-0003-4600-881X>, gsvetic@gmail.com

Corina CAUȘAN,
Doctor în Economie, Conferențiar Universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere",
Chișinău, Moldova
kausankorina@gmail.com

Daniel Cornel IVAN,
Doctorand, Universitatea Tehnică a Moldovei
<https://orcid.org/0000-0002-0971-6633>, cornelivandan@gmail.com
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.17>

Summary

The prospects of R. Moldova's integration into the EU require compliance with new requirements by all public products and services provided by the state. An important role in ensuring the standard of living of the population belongs to the health sector, which during the last 2-3 years of the "Covid-19" pandemic suffered a reduction in the average life expectancy in the country from 74.5 years to 71.07 years per inhabitant, although many financial sources from international funds and aid from different countries were used in the logistics of medical management. This confirms the fact that reforms carried out separately only in the field of medical logistics are insufficient to ensure the implementation of innovations in the medical sphere and ensure the quality of medical services. The institutions of the health system, public and private, own and use vehicles used for medical transport. The economic and ecological impact of their use are significant, that's why an efficient logistics management is a must in the current economic and environmental conditions. Digitization of public institutions is mandatory to ensure their transparency, quality and effectiveness followed by its transposition in the business environment. A component of digitization, e-health is a concept to improve health care locally, regionally, and worldwide by using information and communication technology. The ultimate goal of eHealth is to shift the focus of healthcare delivery from a physician- and hospital-centric approach to a patient- and health-centric focus. The implementation of SMART systems, Smart Mobility in transport and Smart City in city administration, systems that integrate technologies and information systems will have positive effects on the quality of human life.

Keywords: european integration, public health, medical services, medical logistics, e-health, SMART system, quality of medical services.

JEL: I10, I14, I15, I31.

UDC: 314.2:004(478)

Introducere. Una dintre direcțiile de reformare a sănătății în sec.al XXI-lea este digitalizarea activităților medicale sau *e-sănătatea*. Scopul final al *e-sănătății* este trecerea în centrul furnizării de asistență medicală de la o abordare centrată pe medic și spital la un accent centrat pe pacient și sănătate, prin utilizarea tehnologiilor digitale.

Autorii acestui articol propun o variantă a unei structuri inovaționale SMART a logisticii teritoriale medicale din Republica Moldova în domeniul sănătății publice, diferențiat-o în funcție de specificul activităților și integrării actorilor teritoriali în sistemul SMART.

Un rol important în digitalizarea sănătății ca domeniu revine compartimentului logistic al acesteia. Procesul de management logistic se explică prin acțiunea sistemului conducător asupra sistemului condus, ca urmare a materializării ansamblului activităților de planificare, organizare, comandă, coordonare și control-evaluare exercitate de către managerul de logistică, în vederea stabilirii și realizării obiectivelor specifice domeniului sănătății (transport, asistență...) (Minculete, 2005, p.6).

Gradul de abordare a temei în literatura științifică. *Managementul logistic medical* este tipul de management care înglobează toate cele trei moduri de muncă prestator-client: cel reactiv, cel anticipativ și cel creativ. Activitatea de management logistic folosește o multitudine de sisteme, metode și tehnici întrucât personalul de conducere din acest domeniu trebuie să soluționeze o gamă largă de probleme, fiecare problemă rezolvându-se, de cele mai multe ori, printr-o metodă sau tehnică specifică, de aceea este important ca managerul medical trebuie să posede un ansamblu de calități, cunoștințe, aptitudini și deprinderi multidisciplinare. "Fluxurile neîntrerupte de informații și date privind sănătatea între organizațiile relevante, regiuni și chiar țări reprezintă următorul prag pentru *e-sănătate*. Aceasta se bazează pe dezvoltarea de servicii de e-sănătate armonizate și interoperabile la nivel național și regional", așa a menționat Martynas Daugirdas (European Network of Living Labs, 2015).

Cu ambele definiții autorii acestui articol sunt de acord.

Metodologia cercetării. *Managementul logistic medical* trebuie să fie în măsură de a asigura un răspuns imediat, să fie capabil de o schimbare rapidă conform cu situația concretă și de a asigura permanent siguranța pacienților, a organelor umane, a probelor biologice, a aparaturii medicale sau a reactivilor chimici. Toate aceste atribute înseamnă adaptabilitate și flexibilitate și sunt calități obligatorii ale unui departament de logistică medicală.

Întrucât logistica medicală acționează atât în exteriorul organizației, cât și în interiorul organizației, trebuie să fim conștienți că există o egalitate între aceste două modalități de manifestare a procesului logistic medical. Pe plan intern, acționează prin identificarea și optimizarea rutelor personalului medical către beneficiarii de asistență medicală, care sunt spitalizați în unitatea spitalicească; optimizarea traseelor pacienților în cazul efectuării de proceduri medicale. Pe plan extern, acționează prin planificarea rutelor autovehiculelor de transport, prin organizarea

transporturilor avându-se în vedere asigurarea condițiilor optime specifice fiecărui tip de activitate.

Transporturile medicale au o anumită specificitate și sunt de mai multe tipuri, fig. 1:

- de pacienți;
- de organe umane;
- de probe biologice;
- de echipamente medicale;
- de medicamente;
- de reactivi chimici.

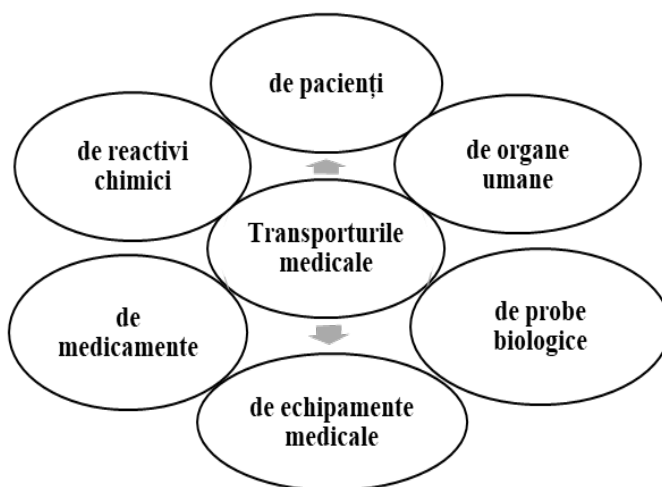

Figura 1. Tipurile de transport medical în contextul logisticii medicale

Sursa: elaborată de autori

Un deosebit rol în exercitarea funcțiilor ale managementului transportului medical revine

cunoștințelor multidisciplinare în contextul logisticii medicale, precum sunt:

a. Transportul de pacienți (aerian, terestru și maritim)

1. *Management*: managementul personalului, logistica transportului;
2. *Tehnică*: alegerea tipului de ambulanță trimisă la solicitare, în funcție de dotările tehnice;
3. *Legislație*: respectarea normelor legislative naționale și europene referitoare la transportul pacienților în condiții de siguranță;
4. *Informatică*: cunoașterea și folosirea programelor informatice de monitorizare a autovehiculelor prin „GPS Tracking System”.

b. Transportul de organe umane (aerian, terestru);

1. *Management*: managementul personalului, logistica transportului;

2. *Tehnică*: alegerea tipului de autovehicul, în funcție de dotările tehnice, pentru asigurarea condițiilor de temperatura și de siguranță a organelor ce urmează a fi transplantate;

3. *Legislație*: cunoașterea normelor legislative, naționale și ale UE, referitoare la transportul de organe umane în vederea asigurării integrității acestora;

4. *Informatică*: cunoașterea și folosirea programelor informatice de monitorizare a autovehiculelor prin „GPS Tracking System”.

c. Colectarea și transportul de probe biologice (aerian, terestru);

1. *Management*: managementul personalului, logistica transportului;

2. *Tehnică*: alegerea tipului de autovehicul trimis la solicitare, în funcție de dotările tehnice, pentru asigurarea condițiilor de temperatură corespunzătoare fiecărui tip de probă biologică preluată și transportată;

3. *Legislație*: respectarea normelor legislative naționale și europene referitoare la transportul probelor biologice în condiții conforme cu normele în vigoare;

4. *Informatică*: cunoașterea și folosirea programelor informatice de monitorizare a autovehiculelor prin „GPS Tracking System”.

d. Transportul (aerian, terestru, maritim), depozitarea și instalarea de echipamente medicale;

1. *Management*: managementul personalului;

2. *Tehnică*: alegerea locului de depozitare, instalare echipamente medicale în conformitate cu

caracteristicile tehnice referitoare la condițiile de temperatură, la consumul de electricitate și la sistemul de evacuare a substanțelor chimice folosite;

3. *Legislație*: respectarea normelor legislative naționale și europene referitoare la amplasarea aparaturii medicale (vezi cazul tomografelor), la utilizarea aparaturii și la autorizarea de funcționare a acestei aparaturi;

4. *Informatică*: cunoașterea și folosirea programelor informatice de monitorizare a timpului de funcționare a aparaturii medicale, cunoașterea și folosirea programelor informatice de monitorizare a autovehiculelor prin „GPS Tracking System”.

e. Transportul (aerian, terestru, maritim), depozitarea și gestionarea de medicamente;

1. *Management*: managementul personalului, logistica transportului;

2. *Tehnică*: alegerea, în funcție de dotările tehnice, a tipului de autovehicul care transportă medicamentele și a locului de depozitare, pentru asigurarea condițiilor de temperatura corespunzătoare fiecărui tip de medicament transportat;

3. *Legislație*: respectarea normelor legislative naționale și europene referitoare la transportul și depozitarea de medicamente în condiții conforme cu normele în vigoare;

4. *Informatică*: cunoașterea și folosirea programelor informatice de gestiune pentru ținerea evidenței mișcării marfurilor în depozit, cunoașterea și

folosirea programelor informatice de monitorizare a autovehiculelor prin „GPS Tracking System”.

f. Transportul (aerian, terestru, maritim), depozitarea și gestionarea de reactivi chimici necesari funcționării aparaturii de laborator.

1. *Management*: managementul personalului, logistica transportului;
2. *Tehnică*: alegerea tipului de autovehicul și a locului de depozitare care transportă substanțele chimice (reactivi de laborator), în funcție de dotările tehnice, pentru asigurarea condițiilor de temperatură corespunzătoare fiecărui tip de substanță chimică transportată;
3. *Legislație*: respectarea normelor legislative referitoare la transportul și depozitarea de substanțe chimice în condiții conforme cu normele și legislația, națională și europeană, în vigoare;
4. *Informatică*: cunoașterea și folosirea programelor informatice de gestiune pentru ținerea evidenței mișcării marfurilor în depozit, cunoașterea și folosirea programelor informatice de monitorizare a autovehiculelor prin „GPS Tracking System”.

Conform opiniilor autorilor, profesorului universitar, dr. hab. S. Gorobievski și drd. Daniel-Cornel expuse în lucrarea sa menționează că, *asistența medicală de urgență SMURD* echivalează asistența medicală de urgență din România cu cea din Republica Moldova. Serviciul Mobil de Urgență, Reanimare și Descarcerare (SMURD) este o unitate de intervenție publică integrată de o mare importanță strategică (Ivan & Gorobievski, 2021).

Dezvoltarea euroregiunilor necesită o puternică și permanentă cooperare transfrontalieră, care nu trebuie să rezume doar la acțiuni de natură economică, fiind necesar să existe o multitudine de alte domenii printre care și cel medical, domeniu la care România se află într-o situație mult mai bună din punct de vedere financiar și al dotărilor tehnice. Colaborarea sistemelor medicale din cele două state este progresivă, începând din anul 2014 în care România a donat Republicii Moldova 5 (cinci) ambulanțe în valoare de aproximativ 800.000 euro, complet utilizate, pentru realizarea misiunilor SMURD (Ivan & Gorobievski, 2021).

În anul 2019 Guvernul României împreună cu Guvernul Suediei au participat în cadrul asistenței oficiale pentru dezvoltare de tip bilateral la proiectul „Sprijin al Agenției RoAid, privind implementarea Sistemului Unic de Urgență 112 în Republica Moldova (Ivan & Gorobievski, 2021).

Experiența acumulată dovedește necesitatea că managerii de logistică medicală, pentru a performa în activitate, trebuie să dețină cunoștințe multidisciplinare pe care le perfecționează permanent, pentru a fi capabili să asigure capacitatea operațională și conectivitatea între subactivitățile logisticii medicale în contextul abordării integrate ai acestora (Legea Nr. 95 din 14 aprilie 2006) (Keeler, 2021)

Managementul logisticii de transporturi medicale are propriile caracteristici, precum sunt flexibilitatea și adaptabilitatea. La nivel mondial există responsabilitatea etică pentru rezultatele medicale eliberate de laboratoarele de prelucrare de probe biologice fiecărui pacient/client.

Eficacitatea transportului medical la acordarea asistenței medicale de urgență se exprimă prin timpul de răspuns și acționare ca și principal indicator, întrucât în funcție de mărimea acestuia salvarea vieților umane se efectuează cu succes sau nu.

Dacă analizăm eficacitatea de timp a transportului pentru analize de laborator, cât și al celui de organe în vederea transplantului, vedem problematica divizării birocratice și pe cea a respectării standardelor privind temperatura din containerele de transport. Actualmente, în Republica Moldova avem standarde nearmonizate pentru conținutul bazelor de date nearmonizate, ce au consecințe negative în activitățile medicale. Necesitatea consolidării cooperării între instituții - furnizorii de date – utilizatorii de date - și părțile interesate este de actualitate și trebuie dezvoltată.

Rezultatele cercetării și analiza statistică privind acțiunile de prevenire, pregătire și răspuns în situații de urgență sunt reflectate în Fig. 2. Din informația expusă reiese că, activitățile asistenței medicale de urgență SMURD în perioada 2019-2020, au constatat următoarea structură: 48% le revine afecțiunilor medicale generale, 21% - afecțiunilor cardio-vasculare, 10% - altor afecțiuni. Timpul mediu de răspuns, în anul 2020, al echipajelor de prim ajutor medical de urgență, terapie intensivă mobilă și ale echipajelor de descarcerare a fost de 16 minute și 31 secunde (față de 15 minute și 31 secunde, în anul 2019), iar timpul mediu de intervenție de 50 minute și 58 secunde (față de 41 minute și 23 secunde, în anul 2019). Timpul mediu de răspuns al echipajelor de prim ajutor medical de urgență, terapie intensivă mobilă și a echipajelor de descarcerare în mediul urban a fost de 11 minute și 11 secunde (față de 7 minute și 9 secunde în anul 2019), iar în mediul rural a fost de 19 minute și 51 secunde (față de 19 minute și 42 secunde în anul 2019) (Ministerul Afacerilor Interne al României, 2022).

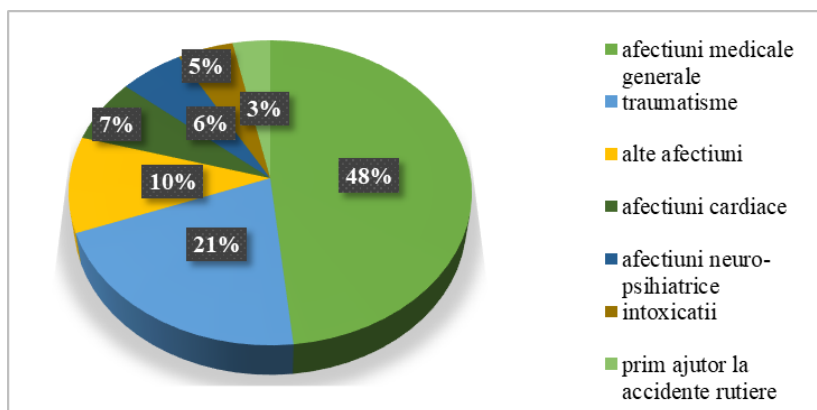

Figura 2. Asigurarea asistenței medicale de urgență SMURD, 2019-2020

Sursa:

<https://www.igsu.ro/Resources/COJ/RapoarteStudii/65201914147%20PM.pdf>

Autorii articolului menționează, că: „Necesitatea armonizării datelor pentru gestionarea spațială eficientă și planificarea dezvoltării durabile în zonele

transfrontaliere este soluția eficientă pentru dezvoltarea logisticii medicale, ca parte componentă a sistemului de sănătate, a oricărui stat”

User Information	RC-4 Data Logger
Number	ÿÿÿÿÿÿÿÿÿÿ
Interval	0:2:58 H:M:S
Delay Time	0.0 H
Data Sum	75
TemperatureMaximum	23.2 °C
TemperatureMinimum	5.3 °C
TemperatureAverage	7.8 °C
TemperatureAlarm Upper Limit	60 °C
TemperatureAlarm Lower Limit	-30 °C
Start Time	2016-10-06 07:16:01
End Time	2016-10-06 10:55:33
Date Format	ÿÿÿÿ-MM-dd HH:mm:ss
TemperatureUnit	°C

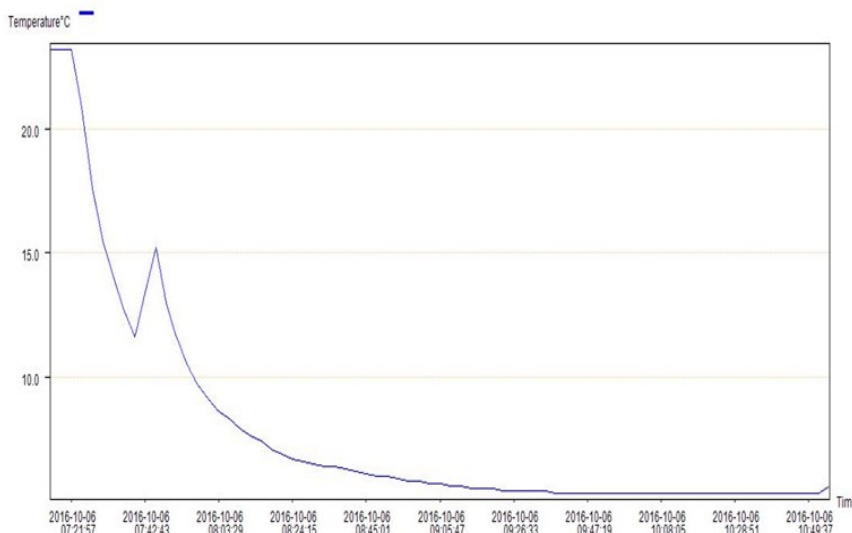

Figura 3. Algoritmul reflectării monitorizării și înregistrării temperaturii din containerele de transport medical
Sursa: elaborată de autori

În contextul digitalizării, monitorizarea și înregistrarea temperaturii din containerele de transport și punerea la dispoziția clienților a acestor informații au ca rezultate creșterea calității și pe cea a încrederii acestora în serviciul oferit de companie (fig. 3).

Adoptarea practicilor europene referitoare la implementarea noutăților tehnice și informatice în domeniul logisticii transporturilor medicale contribuie la soluționarea problemei creșterii calității și siguranței în domeniul logisticii transporturilor medicale, concomitent cu cea de scădere a nivelului de emisii poluante, provenite de la autovehiculele care efectuează acest tip de serviciu.

Autorii acestui articol propun o variantă a unei structuri inovaționale SMART a logisticii teritoriale medicale din R. Moldova și România în domeniul sănătății publice, diferențiid-o în funcție de specificul activităților și integrării actorilor teritoriali în sistemul SMART (United Cities and Local Governments Asia-Pacific, 2015)

Serviciul de management al transportului pentru firmele de asistență medicală critică la nivel regional este divizat în mai multe părți. Programul gestionar de certificare a transportatorilor auditează și califică furnizorii terți și îi corelează cu nevoile sistemului de sănătate din Republica Moldova, de calitate, reglementare și complexitate a acestui tip de serviciu. Soluție este adoptarea, în timp, a practicilor europene referitoare la conceptul SMART și la *e-sănătate*.

Sistemul de management al transportului, folosit corect, poate juca un rol esențial pentru pacienții/clientii aflați la finalul lanțului de aprovizionare cu acest tip de serviciu, iar ca rezultat are loc o creștere a calității vieții.

Un avantaj concurențial este și semnarea de acorduri de calitate și contracte-cadru privind prestarea de servicii cu toți transportatorii din domeniul asistenței medicale, care oferă o suită de soluții complete, dețin expertiză logistică și rețele naționale de transport. Spre exemplificare, *UPS Supply Chain Symphony for UPS Healthcare*, este un instrument informatic puternic pentru gestionarea datelor de transport dintr-un singur loc, în oricare direcție prin intermediul căruia de pe un singur ecran se pot obține date în format vizual, rapoarte, analize detaliate și instrumentele de vizibilitate necesare pentru a se monitoriza întregul lanț logistic (UPS Supply Chain Symphony).

Metodologia sistemului SMART în contextul digitalizării în Republica Moldova și în România se află la începutul dezvoltării a sistemului de sănătate, dar autorii subliniază că este o etapă crucială, în ce privește eficientizarea asistenței medicale de înaltă calitate. Validarea automată a instalațiilor și a sistemelor computerizate se crează prin managementul inovațional performant.

Rezultate principale. Buna practică europeană a managementului inteligent al rețelei de transporturi din sistemul de sănătate este benefică pentru implementarea ei în țările în curs de dezvoltare.

Beneficiile managementului inteligent al rețelei includ: optimizarea îmbunătățită a transportului din infrastructură medical (de exemplu, prin gestionarea fluxurilor de trafic ca răspuns la congestione sau incidente) (UPS Supply Chain Symphony).

Privind impactul implementării SMART în sistemul de sănătate autori menționează o mai bună direcționare a cheltuielilor de întreținere, reînnoire și o mai bună planificare a investițiilor în infrastructura sistemului de sănătate în contextul logisticii medicale.

Starea tehnică actuală a managementului rețelei de transport din sistemul de sănătate este relativ prematură, și există mult loc semnificativ de îmbunătățire. Caracteristicile notabile ale sistemului SMART includ: o rețea de senzori relativ mică, două centre de operațiuni ale rețelei de transport, utilizarea unui sistem adaptiv

de control semnalizare rampă, sisteme de informare a călătorilor (indicatoare de mesaje variabile și site-uri web) și un sistem integrat de digitalizare.

Diferite tipuri de software pot fi folosite pentru a interpreta și analiza datele de transport medical, pentru a ajuta la luarea deciziilor. Există trei tipuri de instrumente analitice; „descriptiv” (ce s-a întâmplat), „predictiv” (ce se va întâmpla) și „pragmatic” (care va fi răspunsul).

Software-ul de analiza *descriptiv* este utilizat în mod obișnuit în gestionarea rețelei, întrucât instrumentele predictive și pragmatice mai avansate nu sunt încă implementate la scară largă (din cauza constrângerilor de date și costuri). Odată implementat, software-ul de analiză *predictiv* și pragmatic ar trebui să permită un răspuns mai rapid și mai eficient în cazurile de trafic congestionat și de managementul incidentelor. Pe lângă instrumentele de colectare a datelor și de analiză, este necesară și o forță de muncă calificată în cadrul sistemului medical, capabilă să gestioneze o rețea inteligentă de transport.

Toate agențiile de transport medical, atât de urgență cât și de manevre la solicitare, implicate vor avea nevoie de SMART pentru a asigura o capacitate adecvată. Datele colectate din diverse surse sunt cele mai utile, dacă sunt disponibile într-o formă pe care părțile interesate, atât din sectorul public cât și din cel privat, o pot utiliza cu ușurință. Standarde comune de date, aliniate la standardele internaționale emergente, care iau în considerare acuratețea, fiabilitatea și cerințele de confidențialitate, vor fi necesare pentru a activa acest lucru. Pentru ca un *Sistem de sănătate*, să devină inteligent este nevoie de un SMART-PLAN, care să prevadă conectarea infrastructurii, colectarea datelor și îmbunătățiri.

Tendențele majore pe care le vedem includ abordarea congestiei traficului rutier prin gestionarea inteligentă a traficului și tehnologiei digitale. De asemenea, observăm soluții inteligente de parcare care pot reduce congestionarea cu până la 10%.

Poluarea este, de asemenea, un factor important care afectează negativ calitatea și durata vieții. Chiar dacă în Europa nivelul de poluare a scăzut în ultima perioadă, încă este foarte ridicat în câteva țări, în special în marile orașe, fiind responsabilă de decesul prematur al unui număr de persoane situat între 120-180 persoane la 100.000 de locuitori. Aceste țări sunt toate țări Est-Europene, precum Bulgaria, Ungaria, România (Vlădescu et al., 2016).

Vedem, de asemenea, eforturi susținute în sectorul de sănătate de a utiliza automatizarea pentru a reduce consumul de energie și emisiile de carbon printr-un control în timp real. Infrastructura se schimbă datorită utilizării seturilor mari de date, a automatizării și a comunicațiilor între dispozitivele IT (OECD/EU, 2020).

Discutarea rezultatelor. Autorii consideră că, grație investițiilor suplimentare europene și sistemului de implementare, vor profita din plin și tehnologiile emergente. Este posibil prin susținerea programelor de Dezvoltare Durabilă Europene, prin dezvoltarea unei platforme de date *open-source* în contextul sănătății digitale și prin adoptarea standardelor practicilor europene acțiunii, care vor duce la îmbunătățirea calității vieții, la creșterea eficacității serviciilor medicale (în ambele sectoare, public și privat), la o mărire a transparenței datelor către persoanele

terțe, ce va permite o vizualizare mai precisă a performanței sistemului. Aceasta va încuraja sectorul privat în dezvoltarea și aplicarea unui sistem eficient de transporturi medicale și care va implementa inovațiile tehnice și informatice în sfera medicală, pentru a se putea asigura calitatea serviciilor medicale conforme cu standardele europene.

Autorii consideră că este necesară optimizarea logisticii medicale la condițiile oferite de societatea actuală, precum și a procesului de furnizare a serviciilor de sănătate pentru a se asigura o calitate ridicată a serviciilor. Pentru a exista o creștere a calității în logistica medicală trebuie ca permanent să se adopte soluții noi, programe IT, care să contribuie la eficiența și eficacitatea acestui proces. Totodată, este necesară schimbarea mentalității în organizație pentru a putea implementa inovațiile de ordin informatic și tehnic în logistica medicală.

Printre provocările cu care se confruntă sistemele de sănătate actuale sunt îmbătrânirea populației și modul de viață al societății actuale. Este demonstrat că importanța logisticii medicale a crescut urmare a creșterii cererilor părților interesate corelate cu cererile de creștere a calității asistenței medicale, oferite concomitent cu cea de reducere a timpului de așteptare (EU4Digital, 2020)

Se poate afirma că nivelul calității vieții în societatea actuală este determinat de un mare număr de factori, printre care enumerăm situația financiară, veniturile per persoană, accesibilitatea la sistemul medical, timpul petrecut de pacient în spital, rata mortalității, etc.

Sănătatea este unul dintre factorii calității vieții la care oricare cetățean al statului are dreptul la servicii medicale de calitate. Problema constă în accesibilitatea fiecărui cetățean la sistemul de sănătate fie de stat, fie privat.

Conceptul de *sănătate publică* este bazat pe sănătatea individuală. Profesorii O.Lozan, A. Niculiță ș.a. (2006) menționează că „*sănătatea publică reprezintă un obiectiv strategic al statului și o condiție pentru securitatea națională a țării*”. Sunt două *caracteristici* importante ale Sistemului de sănătate:

- îmbunătățirea continuă a calității serviciilor de sănătate;
- direcționarea acestor servicii de sănătate către pacient, deoarece pacientul trebuie să fie punctul central al oricărui sistem de sănătate.

Autorii subliniază că Infrastructura inteligentă servește ca bază pentru toate aspectele principale ale vieții într-un sistem de sănătate digitalizat, inclusiv, comportamentul rațional al populației, mobilitatea rațională, economia rațională, stilul de viață rațional, managementul rațional și utilizarea rațională a mediului. Principala caracteristică care stă la baza majorității acestor componente este interconectarea lor și generarea de date, care pot fi utilizate rațional pentru a asigura un consum optim de resurse și pentru a mări eficiența.

Standardele comune pentru a asigura sisteme de operare similare și instrumente digitale sunt un element-cheie pentru a permite schimbul de informații. Cealaltă provocare în domeniul *e-sănătății* transfrontaliere este interoperabilitatea competenței medicale, care este *necesară pentru prescrierea electronică, atunci când o țară trebuie să recunoască prescripția unui medic-profesionist din domeniul sănătății dintr-o altă țară.*

CONCLUZII

1. Sănătatea este unul dintre factorii calității vieții la care oricare cetățean al stat are dreptul. Problema constă în accesibilitatea fiecărui cetățean la sistemul de sănătate fie de stat fie privat.

2. Sănătatea este unul dintre factorii calității vieții la care oricare cetățean al stat are dreptul. Scopul final al e-sănătății este trecerea în centrul furnizării de asistență medicală de la o abordare centrată pe medic și spital la un accent centrat pe pacient și sănătate, prin utilizarea tehnologiilor digitale.

3. Robotica și utilizarea inteligenței artificiale (AI) sunt o altă oportunitate viitoare care ar putea transforma asistența medicală. Pentru ca un sistem de sănătate, sa devina inteligent este nevoie de un SMART-PLAN, care sa prevada conectarea infrastructurii, colectarea datelor si îmbunătățiri.

4. Pentru ca un sistem de sănătate, sa devina inteligent este nevoie de un SMART -PLAN, care sa prevada conectarea infrastructurii, colectarea datelor și îmbunătățiri. Tendințele majore pe care le vedem includ abordarea congestiei traficului rutier prin gestionarea inteligentă a traficului, stimulente politice și tehnologii .

5. Pentru a exista o creștere a calității în logistica medicală trebuie ca permanent să se adopte soluții noi, programe IT, care se mărească eficiența și eficacitatea acestui proces.

6. Este necesară schimbarea mentalității în organizație pentru a se putea implementa noutățile de ordin informatic și tehnic care să permită creșterea eficienței și a calității logisticii de asistență medicala.

7. Robotica și utilizarea inteligenței artificiale (AI) sunt o altă oportunitate viitoare care ar putea transforma asistența medicală.

8. Este demonstrat că importanța logisticii medicale a crescut urmare a creșterii cererilor părților interesate corelate cu cererile de creștere a calității asistenței medicale oferite și cu cea de reducerea timpului de așteptare.

9. Buna practică europeană a managementului inteligent al rețelei de transporturi din sistemul de sănătate, este benefică pentru implementarea ei în țările în curs de dezvoltare.

10. Structura inovațională SMART a logisticii teritoriale medicale din Republica Moldova și din România în domeniul sănătății publice, trebuie adoptată la standardele europene, diferențiind-o în funcție de specificul activităților și integrării actorilor teritoriali în sistemul SMART.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

European Network of Living Labs (2015), Frequently asked questions, <http://www.openlivinglabs.eu/FAQ>. (Google Europe Blog, 2015, Tackling urban mobility with technology, <http://googlepolicyeurope.blogspot.ch/2015/11/tackling-urban-mobility-withtechnology.html>).

<https://eufordigital.eu/bright-future-of-possibilities-for-ehealth-technology-while-some-challenges-remain>

https://www.ups.com/assets/resources/healthcare/media/UPS_Supply_Chain_Symphony.pdf

Ivan Daniel Cornel, Gorobievschi S. Cooperarea sistemelor medicale din România și Republica Moldova – componentă importantă a managementului euroregiunilor./ *Cooperation of medical systems from Romania and the Republic of Moldova – part of the development of euroregions*. Conferința Științifică Internațională „*Sustainable economic and social development of euroregions and cross-border areas*“. volumul XL (2021), Editura Performantica, Iași, 600 pag. ISBN -978-606-685-831-1, volum indexat OpenAire, IBN, CEEOL.
<https://zenodo.org/record/5734181#.YaTeStBByM8>,
https://ibn.idsi.md/collection_view/1404,
<https://www.ceeol.com/search/book-detail?id=998658>

Keeler Sue, *How a LIMS Helps Manage the Entire Specimen Life Cycle & Meet Clinical Regulatory Compliance*, 19.05.2021,
<https://www.labroots.com/webinar/lims-helps-manage-entire-specimen-life-cycle-meet-clinical-regulatory-compliance>

Legea Nr. 95 din 14 aprilie 2006 privind reforma în domeniul sănătății: TITLUL IV Sistemul național de asistență medicală de urgență și de prim ajutor, calificat, România <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/71139>

Lozan O., Niculiță A. ș.a.(2006) *Economia Sănătății*, Tipografia T-Par, Chișinău, pag. 17,
https://msmps.gov.md/sites/default/files/economia_sanatatii_a5.pdf

Minculete G. (2005). *Elemente de management al sprijinului logistic*, Editura Universității Naționale de Apărare. București, pag. 6.

Ministerul Afacerilor Interne al României „Inspectoratul General de Aviație”. Accesat la 15 septembrie 2022.

<https://www.igsu.ro/Resources/COJ/RapoarteStudii/65201914147%20PM.pdf>

OECD/EU (2020), *Health at a Glance: Europe 2020 – State of Health in the EU Cycle*. Paris, OECD Publishing. [pag. 104](#)

United Cities and Local Governments Asia-Pacific, 2015, *Commemorating the sixtieth anniversary of Asia-Africa Conference: Cities go for smart Asian and African continents*, <http://www.uclg-aspac.org/index.php/news/338/asia-africa-smart-city-allianceset-in-bandung-indonesia>

Vlădescu C et al. (2016), *Romania: health system review*. *Health Systems in Transition*, 18(4): pag 1-170.

THE SHAPING OF SOME REFORM PROPOSALS FOR ENHANCEMENT OF SOCIAL AND ECONOMIC COHESION OF THE EU27

Alina Georgeta AILINĂ,
PhD, 3rd Degree Researcher,
Centre for Financial and Monetary Research
“Victor Slăvescu”, NIER, Romanian Academy, Romania
<https://orcid.org/0000-0002-2086-8275>, alinageorgetaailinca@gmail.com
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.18>

Summary

The COVID-19 pandemic, the war in Ukraine, rising inflation, increasing public debt and the rising cost of living highlight once again the need for the European Union to adapt to these realities. Therefore, the article aims to bring to light a series of problems of the EU27 countries, and through their prism to identify a series of necessary institutional reforms that will contribute to reducing the socio-economic vulnerabilities of the EU population. A series of aspects that appeared during the pandemic and that worked well on the labour market, for example remote work, will continue to discuss the optimal way to continue the activity on the labour market in the future. In this sense, we may conclude that there is a need for the multifaceted reforms, and the fiscal-budgetary reforms are necessary, but they alone cannot improve the future social and economic course of the EU27 population.

Keywords: socio-economic conditions, the labour market, reforms, taxation, crises, shocks.

JEL: E61, H12, H60.

UDC: 338.2+316.42

Introduction

Globally in 2021, amid the emergence of the Omicron variant, there have been continued pressures on healthcare systems, some mobility restrictions have been reintroduced, and the workforce has continued to be affected both in terms of demand and of supply, amid frequent and sometimes prolonged supply chain disruptions. Thus, waiting times at the level of the final consumer have increased, and the price of energy and raw materials has become more expensive, often causing a slowdown in GDP at the global level, but also regionally, at the EU27 level.

Recent economic, political and social developments, but also the projections for the future period, according to the main profile institutions including the rating agencies (e.g. Fitch Ratings), show a significant deterioration against the background of the energy crisis, with weak economic growth developments and for the beginning of the year 2023. Stopping the supply of Russian gas could pose serious problems to some Central and Eastern European economies (e.g. Slovakia, Czech Republic), and inflation, increased private and public sector spending, rising interest rates, drought-

affected agricultural season, etc. reinforces the gloomy forecasts for inflation due to the effect of higher energy prices that will be felt in the near future.

These developments are also foreshadowed in Western countries (e.g. especially Germany), especially in those with increased possibilities of being substantially affected by the energy crisis. One of the solutions can be outlined, at the level of the authorities, through a better control of prices in EU member states and a delay in the transmission of energy price inflation.

The increase in the incomes of the population, and especially of the categories with increased vulnerability to poverty, will not be able to cover the gap between inflation and wages as well and quickly, exposing ever wider categories of the population, including those in the labour field, to experience different forms of poverty (e.g. including energy poverty). Partial support of energy costs (especially for the population), with higher marginal financing costs and average maturities for public debt, as well as increased pressures on budget deficits will not be able to solve the problems, possibly even in the short term. Changing the structure of taxes and fees could be a solution, but these, at present, will only worsen the precarious situation of economic agents and the population. Any more substantial changes regarding taxation at the European level will certainly be visible starting from the spring of 2023.

In this sense, the article proposes a setting in a wider reform framework, in which taxation, but also structural reforms look carefully at social developments and clearly target the problems and categories most exposed to various forms of poverty and inequity, at the same time, the authorities also aim to widen the tax base.

The degree of approach to the topic in scientific literature

As we know the literature records a multitude of European models, and the notion of a European model or Social Europe does not fully fit, studies developed by numerous authors' record this (Esping-Andersen, 1990; Mathieu and Sterdyniak, 2008; Jepsen and Serrano Pascual, 2005 etc.).

Thus, the Nordic model, the Mediterranean model, the liberal or Anglo-Saxon model and the continental model are recorded in the literature. The Nordic model generally shows increased levels of social protection spending, and welfare is seen in relation to universality, redistribution and high social inclusion, with the health system carefully managed through the tax system, with progressive and sometimes higher taxation than in other areas of the EU, with high unemployment benefits, strong trade unions and increased social dialogue as well as active labour market integration policies.

At the same time, liberal countries, with an Anglophone social system, focus rather on the responsibility of individuals, go for a system with low taxation, with low unemployment benefits, and with a system of last resort of social assistance, with generally low wages and wide wage dispersion, with fragile unions, low bargaining power, etc.

The continental model, on the other hand, preserves the power of unions from the Nordic system, the regulations for the protection of employees extending beyond

the union sphere, social protection aims to guarantee wage income, the financing system comes mainly from the contributions of the employee and the employer, and the system of universality and redistribution is weaker compared to the Nordic model.

The Mediterranean model focuses on employment protection and high old-age benefits, but the level of social transfers is low, protection against poverty and social inequalities is low, a situation similar to that of trade union power. At the same time, the countries of Central and Eastern Europe partially take over components of the Mediterranean and continental models, but do not necessarily overlap with any of them.

It should be noted that, at the level of the EU member countries, the field of social inclusion and protection rests mainly with the member states, the European Commission only supports and complements the policies of the member states through the Social Protection Committee, using the Open Method of Coordination in the fields of social inclusion, healthcare and long-term care and pensions. The objectives of the Europe 2020 Strategy (including the Agenda for new skills and jobs and the Platform against poverty), for the Member States, aimed, among other things, to increase the employment of the population aged between 20 and 64 to 75% and to remove at least 20 million people from among the population affected by poverty and social exclusion.

However, in recent years, at the EU27 level, the results of the indicators regarding in particular the risk of poverty and social inequity have been diverted from the improvement trends against the background of the COVID-19 pandemic and the outbreak of the conflict in Ukraine. Despite some recent regulations regarding the minimum wage (e.g. COM(2020) 682) (either through collective agreements, statutory minimum wages established in laws or a combination of the two modalities), telework (e.g. Eurofound, 2022), protecting migrant workers (e.g. COM(2022) 657), the dispersion of EU-level social models may not produce the social effects expected by EU bodies. At the same time, European taxation through the divergence of approaches and at its level and the permanent request for reform, implicitly for the reconsideration and flexibility of the rules especially in times of crisis (European Parliament, 2021; Blanchard et al., 2021; Wyplosz, 2019; Beetsma et al., 2018 etc.), comes to reinforce this lack of socio-economic cooperation, but at the same time offers the chance for fundamental paradigm changes.

Research methodology

The article proposes a survey in the relevant literature, analyzing various measures of economic policy and fiscal or social reform, comparing the main developments and offering a series of proposals to improve the existing framework of reforms at the EU27 level. The data source is mainly Eurostat, EU decisions, directives and regulations, but also some profile studies, and the general framework refers to the area of EU27 countries.

Main results

Unlike the period in which the Economic and Monetary Union and the main fiscal rules of the EU were crystallized, the current period brings new and new challenges, sometimes antagonistic among them: wars and geopolitical tensions, climate transition, globalization and its reverse, isolated and closed economy, digitization, robotization, the evolution of financial markets and new instruments (e.g. crypto-currencies), aging of the population, declining birth rates, international population migration, increasing social inequality, the energy crisis, etc. In this context, the fiscal rules may lose their importance or a systematic review may be imposed on them in order to increase flexibility, at the same time requiring the development of new supranational instruments for severe supranational challenges and risks (e.g. COVID-19).

Thus, fiscal policy must address the effects of the war in Ukraine while simultaneously dealing with rising inflation and interest rates, slowing economic growth, higher public debt and global poverty inflamed by rising food prices and energy. In this sense, budget expenditures must be carefully systematized so that they can face new challenges and protect vulnerable social categories, and budget revenues require structural revisions so that they grow over time.

Against the background of a very rapidly evolving political environment, fiscal policies must be prepared to react to new circumstances, thus in 2022 the temporary emergency measures related to the pandemic have been gradually removed and the new challenges related to the energy crisis and rising inflation have not yet particular pressures on the fiscal field amid the maintenance in 2022 of the "general rescue clause" of the Stability and Growth Pact (SGP).

However, there is foreshadowing of a change in the register, with the general saving clause being able to be deactivated in 2023. The fiscal recommendations for 2023 will be formulated in qualitative terms with a quantitative basis, important being the recommendation on limiting the increase in current expenditure and analyzing the quality and the composition of public finances (COM (2022), 85). According to Eurostat and European Commission data (COM(2022), 85), in 2021 the aggregate public debt ratio of the EU peaked at around 92% of GDP and is expected to decline in 2023 to 89% of GDP. In 2023, public debt ratios in six Member States are expected to remain above 100% of GDP, while in around half of the Member States they will remain below 60% of GDP, while maintaining a high divergence between Member States.

Following the recommendations of the European Commission for this period and for 2023 (COM (2022), 85), tax developments and reforms must aim at:

- Strengthening policy coordination through a coherent policy mix and a gradual and high-quality fiscal adjustment to ensure the sustainability of public debt by gradually reducing it to prudent levels;
- Promoting fiscal strategies that meet the requirements of the Recovery and Resilience Facility (RRF) in the medium term and increased fiscal supervision;

- Highly indebted EU Member States should start a fiscal adjustment in 2023, so as to achieve a gradual debt reduction, without contributions from the RRF and other EU grants;

- In order to achieve a neutral overall policy position, low and medium indebted Member States should strengthen the necessary investments for the green and digital transition (dual transition) and increase resilience. This transition can be supported by the investments foreseen in the multi-annual financial framework, the EU cohesion policy funds and the RRF funds;

- National fiscal strategies should be differentiated and take into account the need to encourage high-quality public investments financed at the national level and the promotion of sustainable economic growth;

- Member states' fiscal strategies and reforms will have to take into account the increase in the quality and composition/structure of public finances, the need to formulate anti-cyclical fiscal policies and create appropriate fiscal space for stabilization, the simplification of the legal framework (national and EU27), better law enforcement and stronger national accountability;

- At the same time, national and EU objectives should be clarified and strengthened, and a series of interchangeable national-EU instruments should be intended (in relation to the capacity of the one who can best fulfil the function to achieve the objective), in addition to national instruments (horizontal level) and those of the Union (vertical level).

- For the euro zone, the appropriate fiscal orientation should result from an appropriate balance between sustainability and stabilization considerations, an aspect that must be found down to the country level, also taking into account the size of the EU and the euro zone.

The favourable prospects of economic growth, low financing costs, the moderation of interest rate growth differences, the encouraging situation of investments and reforms, the prudent multi-annual fiscal adjustment, the reduction of the gap between budget expenditures and revenues, a positive evolution of financial markets, control of sentiments market, a supportive and prudent monetary policy, etc., can all contribute to the gradual reduction of public debt in EU member states.

Although the European Commission in the near future puts its hope in the effectiveness of national recovery and resilience plans so as to gradually improve fiscal positions and ensure high potential economic growth, nevertheless national states may face the inability to develop viable plans and attracting funds especially for achieving the double transition (digital and ecological), the inability to establish priorities regarding investments with high innovative impact, to delimit and harmonize national objectives with those of the EU, but also to attract the private sector in recovery projects of European economies etc.

At the same time, fiscal adjustments and reforms must take into account a persistent, gradual approach, so as not to lead to a very restrictive fiscal orientation that blocks growth prospects and diverts the trajectory of public debt reduction in the medium and long term. Equally, when economic conditions are favourable, fiscal

positions should be improved and the ratio of public debt to GDP should be substantially reduced, positive fiscal-budgetary spill over effects between countries should be promoted, the multiplier effect of investments in regarding ecological-digital projects, etc. so that the EU27 member states can face future macroeconomic shocks.

The need to review the European fiscal framework (possibly through a set of reforms applied to European fiscal rules, but also the national fiscal framework, at the level of each member state) raises the possibility of a deeper approach in which the social framework and implicitly the social reforms needed by the member states are absorbed and strongly integrated into this new revised framework.

For example, in the case of the COVID-19 pandemic, its social effects were uneven across households, depending on government support such as employment subsidies, cash transfers, tax breaks, etc. (IMF, Fiscal Monitor, April 2022). Government support mattered a lot, in some countries disposable income increased on the back of government support (Canada, United States), in other countries support came indirectly through job retention schemes and prevention of wage cuts, keeping household incomes relatively stable (France, Germany, United Kingdom), or in others they only mitigated the collapse (Italy, Spain) by preventing the growth of inequality but not poverty (Cantó et al. 2021). At the same time, mobility restrictions and government support generated, according to the IMF (2022), 1 trillion dollars in the European Union during the period 2020–2021, funds that could now temper inflation, but could equally increase it, if they are spent too quickly, especially amid rising energy and food prices.

In general, poverty support programs involve a medium and long-term vision, but often with the completion of these programs, the effects can be diluted and poverty can regain its rights, hence the careful monitoring of vulnerable categories and the automatic activation of programs of government support once a certain poverty rate threshold is exceeded could be a solution.

Young people and especially children are extremely vulnerable to the scourge of poverty, the Vanhercke and Spasova report (2022) pointing out the need to protect children and young people from, especially from poor and immigrant families, and targeting vulnerable social groups. Looking at Eurostat data on the situation of children exposed to the risk of poverty and social exclusion and those who drop out of school (see figure 1) we can see interesting patterns.

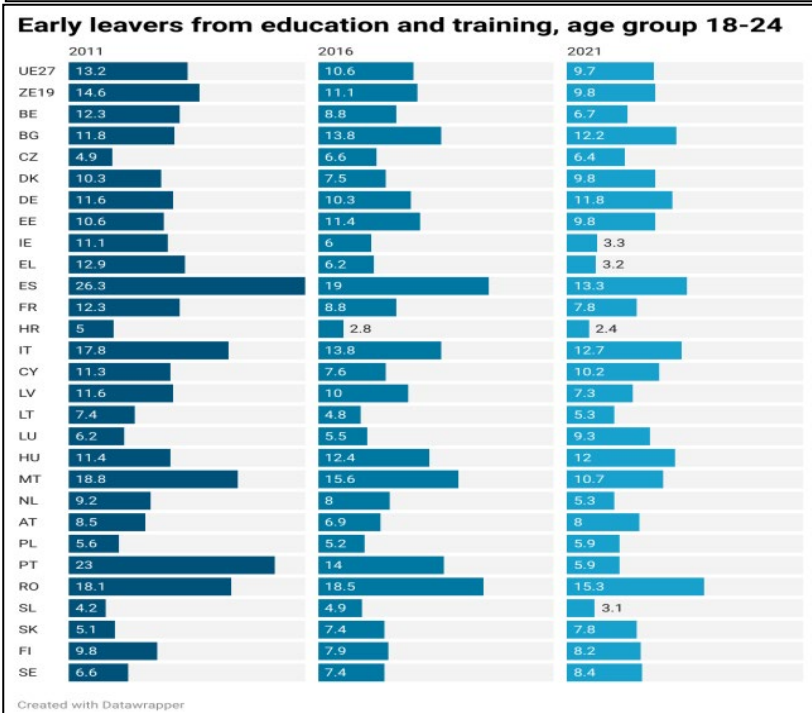
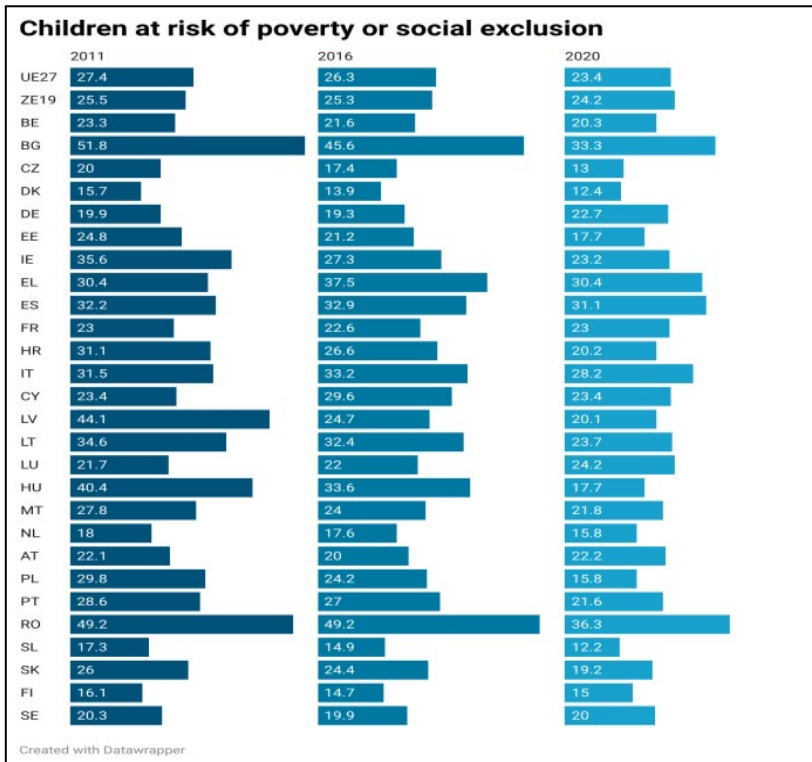

Figure 1. Situation of children at risk of poverty or social exclusion and early leavers from education and training at EU27 level

Source: Eurostat, Data extracted on 05/10/2022

We observe some correlations between the two indicators poverty among children and school dropout for the countries of the central and eastern European flank (especially for Bulgaria and Romania), but also a disconnection, especially for countries that have understood or are making important efforts to understand (e.g. Spain, Portugal, Malta, Italy, etc.) that education is the only sustainable way to get young people out of the poverty trap and social exclusion.

Thus, taking into account the non-existence or temporary impossibility of a single social policy at EU level, but also the specific circumstances of each country, social policies (and policies addressed to the labour market, including education and health), in collaboration with the general fiscal-budgetary ones, should be aimed at:

- The direct and well-targeted targeting of government support for households and categories of vulnerable people, subsidies for energy and food and the stimulation of domestic producers, to reduce the international price pressure on the citizens of the EU27 member states;

- In addition to stricter control of the competent authorities on the formation of energy and food prices, in order to avoid the speculative factor, subsidies granted to the population for energy and food should be designed to activate automatically or semi-automatically whenever they are exceeded certain price levels or prices rising at a certain rate that cannot be borne by the population;

- If social safety nets are ineffective or weak, in addition to cash transfers, direct distribution of food and fuel and the temporary use of stocks can be resorted to, as well as the imposition of price ceilings for vulnerable categories and product price differentiation (especially energy) depending on the destination (e.g. transport, heating, cooking), as well as the expansion of effective social programs (IMF, 2022);

- For countries where social safety nets are strong, building on existing social safety nets, governments could use temporary and well-targeted cash transfers to vulnerable social groups and low-income people and vouchers and discounts on energy bills in particular in a flat rate system (IMF, 2022);

- Improving payment arrangements for social care and broadly reforming the health system by providing more generous financial support from local authorities and achieving a fairer cost for social care especially for the elderly.

- To increase participation in the education and training system for children and young people, the system of vouchers for supplies and uniforms, a hot meal, provision of school transport or transport vouchers, and a progressive system (e.g. continued during the completion of one more cycle of education) of school scholarships, reduction of tuition fees, provision of preventive health services for young people, inclusion of vulnerable young people in vocational education, etc. all this can prevent school dropout, future employment on the labour market and maintaining a continuous lifelong learning process;

- Stimulating technology adoption, achieving large-scale digitization and supporting innovation in social care, education and health (including e-health and telemedicine services) (IMF, 2022, European commission, 2021b). Digitizing the social network, so that it can be identified the eligible households and it can be provided delivery mechanisms such as smart cards (IMF 2020). Regional dispersion

of income, social category or age can help in systematizing information on targeting and providing clear social assistance for the most vulnerable beneficiaries;

- Improving the training, qualification, but also the recognition of the performance of the staff that provide care and social assistance services, as well as the staff from the health and education activities;

- To improve employment, reduce the employment gap between men and women and increase employment among young people, based on their recovery and resilience plans, the EU27 member states have foreseen and will continue to introduce a series of reforms to support the creation of jobs and labour market modernization. These measures also aim at improving labour market regulations and institutions and strengthening the labour market integration of groups with lower labour market participation, supporting the transition to new sectors and types of jobs, and increasing labour market resilience. In addition to the RRF, a number of support instruments are added such as: the European Social Fund Plus (FSE+), the European Globalization Adjustment Fund for Displaced Workers - EGF), Temporary Support to Mitigate Unemployment Risks in an Emergency - SURE and the Employment and Social Innovation program - EaSI)(European Commission, 2021a);

- To increase the inclusion and quality of education, the member states, but also the European Commission, are considering investments and reforms in school education regarding: individualized support for disadvantaged schools and students, including mentoring, overcoming learning gaps and potential school dropouts, increasing the number of training hours and to allow schooling throughout the day, implementing some curricular reforms, digitizing education, reforming the mechanisms for recruiting teaching staff, combating early school leaving, improving education for young people with special needs, supporting students with poor performance, improving external evaluation of schools, modernization of study programs, expansion of study places, modernization/renovation of existing buildings, including student campuses, increase of accessibility to accommodation, launch of new study courses, review of the school financing model, develop quality assurance and governance mechanisms, the introduction of graduate tracking systems and the internationalization of higher education, etc. (European Commission, 2021c).

All these and many others can contribute to the improvement of the European social framework, and can support the general macroeconomic policies of the EU27 member states, actively contributing to the achievement of sustainable development targets.

Discussion of results, conclusions

Although, at the level of the EU27 and the member states, there are numerous labour market integration programs, social, educational and health programs, related to the life and health of the elderly, people active in the field of work, children and young people, etc. however, there is, in many respects, no close, collaborative link between the targeted areas, and the fiscal-budgetary framework still relates to a small extent to solving or ameliorating social problems and disparities.

New crises and shocks are constantly added to all this, such as those related to demography, the need for ecological and digital transition, the restructuring of the energy system, etc. with reverberations regarding prices, ensuring agricultural and food diversity, ensuring decent conditions for life, work, health and education. Therefore, the challenges become systematically greater over time, and the possibilities of ensuring living in dignity, leaving no one behind and providing opportunities for a better life and career prospects become more limited, more volatile.

In this sense, at the EU27 level, the article points out a series of reform possibilities, some new others already underway at the European level, in which the social system ensures, both quantitatively and qualitatively, a better life for European citizens, growing at the same time measure resistance to other possible new shocks.

BIBLIOGRAPHICAL REFERENCES

- Beetsma, R, N Thygesen, A Cugnasca, E Orseau, P Eliofotou & S Santacroce (2018). “Reforming the EU fiscal framework: A proposal by the European Fiscal Board”, VoxEU.org, 26 October.
- Blanchard, O, Á Leandro & J Zettelmeyer (2021), “Redesigning EU Fiscal Rules: From Rules to Standards”, online at: <https://www.piie.com/sites/default/files/documents/wp21-1.pdf>.
- Cantó, Olga, Francesco Figari, Carlo V. Fiorio, Sarah Kuypers, Sarah Marchal, Marina Romaguera-de-la-Cruz, Iva V. Tasseva, & Gerlind Verbist (2021). “Welfare Resilience at the Onset of the COVID-19 Pandemic in a Selection of European Countries: Impact on Public Finance and Household Incomes.” Review of Income and Wealth (July): 1–30.
- Catherine Mathieu & Henri Sterdyniak (2008). European social model(s) and social Europe. Online: <https://hal-sciencespo.archives-ouvertes.fr/hal-00973054/document>.
- Esping-Andersen G. (1990). Three Worlds of Welfare Capitalism, Polity Press, Cambridge, UK.
- Eurofound (2022). Telework in the EU: Regulatory frameworks and recent updates, Publications Office of the European Union, Luxembourg. Online: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2022/telework-in-the-eu-regulatory-frameworks-and-recent-updates>.
- European Commission (2021a,b,c). RECOVERY AND RESILIENCE SCOREBOARD Thematic analysis Employment and Labour Market (a), Healthcare (b) and Education (c) dec.2021
- European Commission (2022). Employment and Social Developments in Europe 2022. Young Europeans: employment and social challenges ahead. Annual review. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion Directorate F Manuscript completed in June. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Parliament (2021). Euro Area fiscal policies and capacity in post-pandemic times. Economic Governance Support Unit (EGOV) Directorate-

- General for Internal Policies PE 651.393 –July. Online: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2021/651393/IPOL_IDA\(2021\)651393_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2021/651393/IPOL_IDA(2021)651393_EN.pdf).
- Francová, O., E. Hitaj, J. Goossen, R. Kraemer, A. Lenarčič & G. Palaiodimos (2021). EU fiscal rules: reform considerations, ESM Discussion Paper Series, 17.
- International Monetary Fund (IMF) (2020). “Digital Solutions for Direct Cash Transfers in Emergencies.” IMF COVID-19 Special Series. International Monetary Fund, Washington, DC.
- International Monetary Fund (IMF) (2022). Fiscal Monitor: Fiscal Policy from Pandemic to War. Washington, DC: IMF. Online at: <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2022/04/12/fiscal-monitor-april-2022>.
- Jepsen M. & A. Serrano Pascual (2005). The European Social Model: an exercise in deconstruction, Journal of European Social Policy.
- Regling, K. (2020, 12 October), Fiscal rules: Drawing lessons from the past, Speech at the Interparliamentary Conference on Stability, Economic Coordination and Governance in the EU.
- Vanhercke B. & Spasova S. (eds.) (2022). Social policy in the European Union: state of play 2021. Re-emerging social ambitions as the EU recovers from the pandemic, Brussels, European Trade Union Institute (ETUI) and European Social Observatory (OSE).
- Wyplosz, C (2019). “Fiscal Discipline: From Theory to Practice”, In European Fiscal Board Workshop. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/fiscal-discipline-theory-to-practice-wyplosz_en.pdf.
- ***Regulation (EC) 1466/97; Regulation (EC) 1467/97
- ***COM(2022) 85 final COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL Fiscal policy guidance for 2023, Brussels, 2.3.2022.
- ***https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_en.pdf
- ***[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733535/EPRS_BR I\(2022\)733535_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733535/EPRS_BR I(2022)733535_EN.pdf)
- ***COM(2020) 682 final 2020/0310 (COD) Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on adequate minimum wages in the European Union {SEC(2020) 362 final} - {SWD(2020) 245 final} - {SWD(2020) 246 final} Brussels, 28.10.2020
- *** COM(2022) 657 final COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS
- Attracting skills and talent to the EU, Brussels, 27.4.2022
- ***https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---act_emp/documents/publication/wcms_745024.pdf

EVALUAREA FORMELOR DE FLEXIBILIZARE A MUNCII ÎN ORGANIZAȚIILE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Alic BÎRCĂ,

Doctor Habilitat, Profesor Universitar,
Academia de Studii Economice a Moldovei

<https://orcid.org/0000-0002-1943-3864>, brc.alic@ase.md, alicbir@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.19>

Summary

In this scientific endeavour, the forms of work flexibility as an element of flexicurity are addressed. Taking into account the work flexibility relevance, economically and socially, we highlighted several types and forms of it. Work flexibility allows employers to attract the workforce they need, even for a short period of time. On the other hand, the work flexibilization offers the possibility for the labour force to obtain the status of an employed person and, in this way, to reduce its level of vulnerability. By preparing this paper, we tried to appreciate the attitude of domestic employers towards work flexibility. For this purpose, we highlighted 10 forms of work flexibility most frequently applied in managerial practice, as well as more frequently found in specialized literature. In order to achieve the proposed objective, we conducted a sociological survey that included 350 domestic employers from all fields of activity of the national economy. Respondents had to rate each form of work flexibility on a scale from "1" to "5". After processing the data, we made certain findings on the perception of domestic employers towards work flexibility.

Keywords: job, workforce, flexicurity, work flexibility, work organization, work schedule.

JEL: J21, J41, J53.

UDC: 331.312.2(478)

Flexibilizarea muncii ca element esențial al flexicurității muncii, are un impact deosebit asupra nivelului de ocupare a forței de muncă. Pe de altă parte, schimbările dinamice prezente pe piețele muncii necesită soluții flexibile, de exemplu contracte de muncă flexibile, adesea asociate cu o situație de muncă precară, nesigură – opusul siguranței locului de muncă. Urmare a noilor tendințe ce se manifestă, pe piața muncii, a apărut conceptul de flexicuritate. La rândul său, flexicuritatea, urmărește să lărgescă analiza și dezbateră politică privind piața muncii, statul bunăstării și interacțiunea dintre acestea (Burroni, & Keune, 2011). Astfel, flexicuritatea a devenit un element important la nivelul UE, în special de când aceasta se regăsește în Strategia europeană pentru ocuparea forței de muncă (Van Vliet & Nijboer, 2012).

Flexicuritatea este o politică care se străduiește să sporească flexibilitatea pieței muncii, asigurând în același timp angajarea lucrătorilor și securitatea socială

European Commission (2007). Pentru mai mulți cercetători apare întrebarea dacă flexicuritatea muncii poate fi o politică fezabilă la nivel național și organizațional.

Flexibilitatea pieței muncii, în termeni cei mai generali, se referă la capacitatea pieței în ceea ce privește adaptarea și reacția pe care o manifestă la schimbările care au loc (Beatson, 1994). Există o multitudine de flexibilități recunoscute de cercetători. Flexibilitatea muncii se divizează în două componente de bază:

- flexibilitatea externă (numită și flexibilitatea pieței externe sau flexibilitatea marjelor extinse);
- flexibilitatea internă (numită și flexibilitate numerică internă sau flexibilitatea marjei intensive).

Flexibilitatea externă se referă la reglarea cantității de muncă prin modificarea numărului de persoane angajate. Flexibilitatea internă este controlul cantității de muncă prin ajustarea timpului de muncă sau a numărului de sarcini ale angajaților în cadrul organizației. Primul tip de flexibilitate pe piața muncii este adesea denumit flexibilitate în muncă, în timp ce cel din urmă este denumit flexibilitatea timpului de muncă (Beatson, 1994).

Flexibilitatea angajării, exprimată prin tipul de contract de muncă, poate afecta în mod direct satisfacția cuiva în muncă, precum și împreună cu impactul altor variabile relative, cum ar fi securitatea locului de muncă. Cu toate acestea, unele cercetări la nivel macro arată că, de fapt, lipsa de flexibilitate a contractelor (angajare cu fracțiune de normă, angajare temporară) pe piața muncii este legată de niveluri ridicate de nesiguranță a locului de muncă, pe de o parte, dar și nivelul redus al ocupării forței de muncă, pe de altă parte.

Flexibilitatea muncii poate avea consecințe pozitive și negative atât pentru angajați și familiile acestora, cât și pentru angajatori și societate în general (Van Vliet & Nijboer, 2012). Flexibilitatea muncii îi găzduiește pe lucrători, permițându-le să aloce resurse între domeniile de lucru și cele non-muncă în funcție de preferințele lor (Almer & Kaplan, 2002). Angajații cu acces la programe de lucru flexibile pot atenua unele dintre presiunile cronice ale timpului și conflictele impuse de responsabilitățile lor extraprofesionale. Angajații au nevoie de flexibilitate pentru a răspunde nevoilor personale și familiale, inclusiv îngrijirea copiilor, îngrijirea bătrânilor, școlarizarea și îngrijirea sănătății etc. Dovezile disponibile susțin că flexibilitatea muncii în ceea ce privește locația și orele de muncă oferă angajaților un anumit sentiment de control al locului de muncă, le îmbunătățește angajamentul și le crește satisfacția la locul de muncă, îmbunătățind astfel sănătatea și bunăstarea lor (Halpern, 2005). Bond și Galinsky (2011) au constatat că atât angajații cu salarii mari, cât și cei cu salarii mici apreciau flexibilitatea muncii în ceea ce privește programul de muncă și că flexibilitatea a contribuit semnificativ statistic la ocuparea forței de muncă și la satisfacția în muncă.

La rândul său, angajatorii beneficiază de angajați mai productivi și mai motivați, iar flexibilitatea muncii conduce la creșterea angajamentului (Eaton, 2003). Din perspectiva societății, flexibilitatea, în special flexibilitatea locației, poate găzdui

continuitate operațională pe termen scurt sau lung dacă închiderea locurilor de muncă devine necesară (Ray & Pana-Cryan, 2021).

Hill et al (2008) au analizat flexibilitatea muncii din două perspective: organizațională și cea a angajaților. Autorii susțin că perspectiva organizațională a flexibilizării muncii acordă o atenție secundară angajaților. Această perspectivă se manifestă prin practici precum: sistemele de producție flexibile „just in time” (Beyers & Lindahl, 1999); ajustarea dinamică a personalului, prin utilizarea angajaților contractuali sau contingenți, spre deosebire de angajații permanenți cu normă întreagă (Huang & Cullen, 2001); adoptarea practicilor alternative de organizare a muncii cum ar fi: echipele de muncă, cercurile de calitate evaluarea performanțelor angajaților de către colegi și rotația pe posturi (Gittleman et al. 1998); Golden, 2001). Din perspectiva angajaților, flexibilitatea muncii arată gradul în care aceștia sunt capabili să facă alegeri pentru aranjarea aspectelor esențiale ale vieții lor profesionale, în special cele legate de locul, momentul și perioada de desfășurare a muncii (Hill et al. 2008).

În vederea evaluării formelor de flexibilizare a muncii în Republica Moldova, am realizat o cercetare sociologică care a cuprins 350 de angajatori autohtoni. În acest scop, mai întâi am identificat 10 forme de flexibilizare a muncii care au un impact mai mare sau mai mic asupra sporirii nivelului de ocupare a forței de muncă și anume: 1) Angajarea cu contract de muncă pe perioadă determinată; 2) Programul parțial de muncă; 3) Programul flexibil de muncă; 4) Rotația pe posturi a angajaților; 5) Împărțirea postului de muncă; 6) Munca la distanță, la posturile de muncă unde este posibil; 7) Desfășurarea activității doar în weekend; 8) Munca ocazională; 9) Munca pe platforme digitale; 10) Promovarea unei politici active a relațiilor cu angajații.

Participanții la sondaj au avut de apreciat, după scala Likert de la „1” la „5” fiecare formă ce exprimă flexibilitatea muncii, în care „1” exprimă dezacord total, iar „5” – acord total. Rezultatele sunt prezentate în Tabelul 1 unde este arătată valoarea medie pentru fiecare formă de flexibilizare a muncii și abaterea standard a acesteia.

Tabelul 1. Valoarea medie și abaterea standard pentru formele de flexibilizare a muncii

Formele de flexibilizare a muncii	Valoarea medie	Abaterea standard	Numărul organizațiilor respondente
Angajarea cu contract de muncă pe perioadă determinată	3,40	1,49517	350
Programul parțial de muncă	3,15	1,41317	350
Programul flexibil de muncă	3,30	1,55095	350
Rotația pe posturi a angajaților	2,86	1,43229	350
Împărțirea postului de muncă (ocuparea aceluiași post de muncă de 2 angajați)	2,58	1,42758	350
Munca la distanță, la posturile de muncă unde este posibil	3,41	1,54317	350
Desfășurarea activității doar în weekend	1,91	1,25927	350

Munca ocazională	2,05	1,24973	350
Munca pe platforme digitale	2,77	1,51082	350
Promovarea unei politici active a relațiilor cu angajații	3,92	1,30342	350

Sursa: Elaborat de autor.

Din toate formele de flexibilizare a muncii, politica activă a relațiilor cu angajații a primit cea mai înaltă apreciere din partea organizațiilor respondente (3,92). La polul opus, se află munca desfășurată doar în weekend (1,91).

De asemenea, am efectuat o analiză a distribuției rezultatelor pentru fiecare formă de flexibilizare a muncii.

Angajarea temporară și Munca ocazională pot fi privite ca o forme flexibile de organizare a muncii, aplicate de organizații pentru acoperirea necesarului de personal pe termen scurt, iar, la nivel național, pot contribui la creșterea nivelului de ocupare a forței de muncă. Chiar dacă aceste forme de organizare a muncii creează anumite dificultăți organizațiilor, în procesul de administrare a personalului, inclusiv poate cauza o fluctuație sporită a personalului, angajatorii aplică aceste forme contractuale de angajare pentru a acoperi deficitul de personal pe termen scurt. În cazul angajaților, este o modalitate de acumulare a experienței profesionale și, respectiv, de creștere a șanselor pentru a rămâne în sfera ocupării (Figurile 1 și 2).

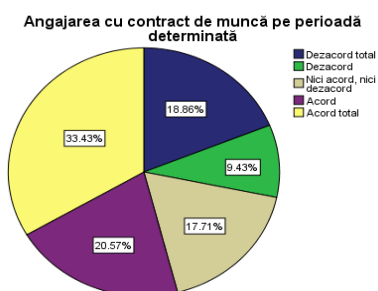

Figura 1. Distribuția rezultatelor pentru angajarea temporară

Sursa: Elaborată de autor

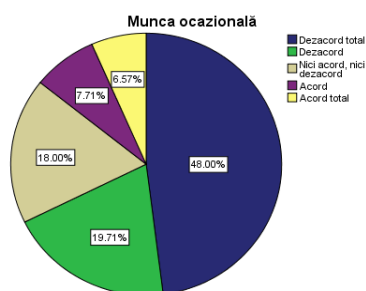

Figura 2. Distribuția rezultatelor pentru munca ocazională

Sursa: Elaborată de autor

Deși, ar părea că nu există mari deosebiri între muncă temporară și cea ocazională, rezultatele obținute dovedesc că organizațiile respondente abordează diferit aceste forme de flexibilizare a muncii, apreciind mai bine munca temporară decât cea ocazională. În timp ce aproximativ 1/3 din respondenți sunt total de acord cu munca temporară, pe o anumită perioadă de timp, în cazul muncii ocazionale sunt total de acord doar 6,57% din toți respondenții. Faptul că aproape 50% din respondenți sunt în total dezacord cu munca ocazională poate fi explicată prin faptul că creează o anumită instabilitate a personalului și este mult mai dificil de administrat.

Programul flexibil de muncă. În vederea menținerii personalului și al atragerii de noi angajați care preferă un alt program de muncă decât cel standard, organizațiile aplică ca alternativă – programul flexibil de muncă. Aceasta permite ca

forța de muncă să rămână în mediul profesional și astfel să asigure un nivel mai mare de ocupare la nivel național. În ceea ce privește aprecierile organizațiilor respondente privind programul parțial de muncă sunt prezentate în Figura 3.

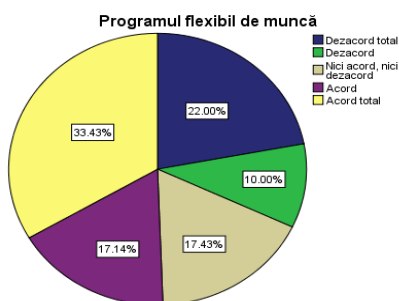

Figura 3. Distribuția rezultatelor pentru programul flexibil de muncă
Sursa: Elaborată de autor

Din Figura 3, observăm că 1/3 din organizațiile respondente sunt de acord total cu aplicarea programului flexibil de muncă, în timp ce 22,0% sunt în dezacord total. Deficitul de forță de muncă din Republica Moldova determină organizațiile autohtone să implementeze programe parțiale de muncă pentru a-și asigura resursele umane necesare în vederea atingerii obiectivelor organizaționale.

Programul parțial de muncă și Munca în weekend. Există mai multă forță de muncă care, din diferite motive, nu acceptă angajarea cu o normă întreagă de muncă sau preferă să pot să activeze doar în zilele de la sfârșitul săptămânii. Deși, programul parțial de muncă și munca desfășurată în weekend ar putea crea anumite probleme legate de administrarea și evidența prezenței angajaților la locul de muncă, organizațiile recurg la aceste forme de angajare pentru a dovedi solidaritatea față de angajații respectivi și, totodată, pentru a acoperi posturile de muncă deficitare pe piața muncii. În Figurile 4 și 5 sunt prezentate rezultatele pentru aceste două forme de organizare a muncii.

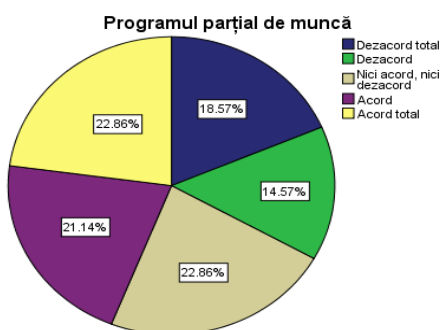

Figura 4. Distribuția rezultatelor pentru programul parțial de muncă
Sursa: Elaborată de autor

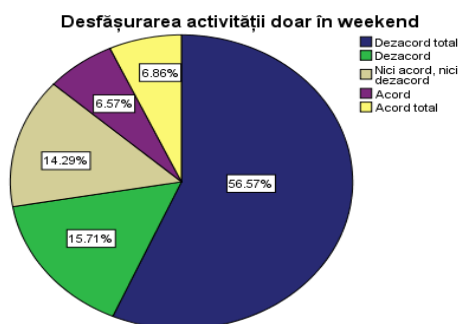

Figura 5. Distribuția rezultatelor pentru munca în weekend
Sursa: Elaborată de autor

În cazul programului parțial de muncă, doar 22,86% din organizațiile respondente sunt total de acord cu această formă de organizare a muncii, ceea ce dovedește că multe organizații nu doresc să implementeze astfel de program deoarece implică eforturi suplimentare pentru administrarea personalului. Cât privește desfășurarea activității doar în weekend, majoritatea organizațiilor respondente sunt total de acord cu această modalitate de organizare a muncii. Aceasta poate fi explicată prin faptul că weekendul reprezintă zile de repaos pentru majoritatea organizațiilor. Doar organizațiile care au un regim continuu de activitate, cum ar fi cele din domeniul comerțului sau hoteluri și restaurante ar prefera o astfel de formă de organizare a muncii.

Munca la distanță și Munca pe platforme digitale. Aceste două forme de organizare a muncii implică avantaje atât pentru angajator, cât și pentru angajat. Munca la distanță și cea pe platforme digitale oferă angajatorului anumite avantaje economice, dar implică mai multe dificultăți legate de supravegherea și monitorizarea muncii la distanță a angajatului. Din perspectiva angajatului, munca la distanță permite economisirea timpului de deplasare la locul de muncă, timp ce poate fi folosit în interes personal, precum și posibilitatea autoadministrării timpului de muncă pe parcursul zilei. Organizațiile trebuie să conștientizeze că pe măsură ce tehnologiile informaționale se dezvoltă, mai multe activități profesionale vor putea fi realizate la distanță. În Figurile 6 și 7 sunt prezentate rezultatele pentru aceste două forme de organizare a muncii.

Chiar dacă organizațiile autohtone au anumite rezerve față de aceste forme de organizare a muncii, în special atunci când vorbim de munca pe platforme digitale, aceste forme de organizare a muncii, pe viitor, vor fi acceptate de mai multe organizații, pornind de la avantajele economice pe care le oferă. Nivelul redus de digitalizare a activităților profesionale determină ca unele organizații să fie sceptice în ceea ce privește implementarea acestor forme de organizare a muncii, respectiv și aprecierile oferite sunt modeste.

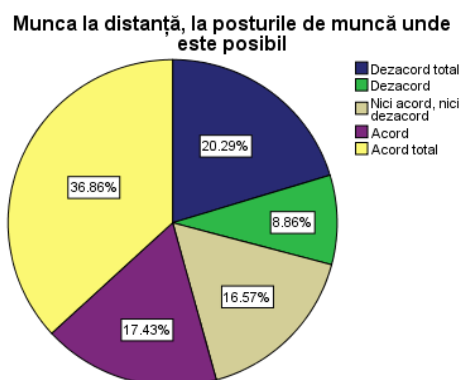

Figura 6. Distribuția rezultatelor pentru munca la distanță
Sursa: Elaborată de autor

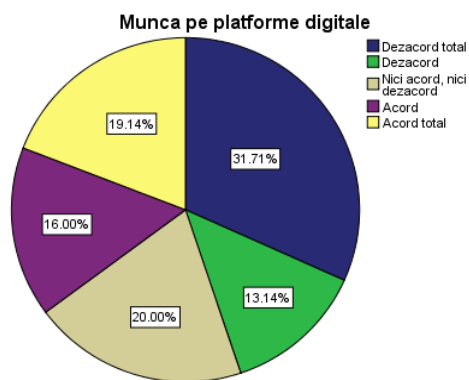

Figura 7. Distribuția rezultatelor pentru munca pe platforme digitale
Sursa: Elaborată de autor

Rotația posturilor și Împărțirea postului reprezintă alte două modalități de organizare a muncii. Deși, rotația posturilor este privită ca o modalitate de dezvoltare profesională și de motivare a angajaților, indirect aceasta este privită și ca o măsură de susținere a ocupării forței de muncă. În cazul dat, angajatul nu este disponibilizat, ci transferat la un alt loc de muncă în cadrul organizației, menținând statutul de persoană ocupată a acesteia. Împărțirea postului de muncă permite menținerea unui număr mai mare de persoane angajate în cadrul organizației, deoarece sarcinile de muncă ale unui post sunt partajate între doi sau mai mulți angajați. În felul acesta, atât rotația pe posturi cât și job sharing sunt privite ca modalități ce permit menținerea unui nivel sporit al ocupării forței de muncă. În Figurile 8 și 9 sunt prezentate rezultatele pentru aceste două forme de organizare a muncii.

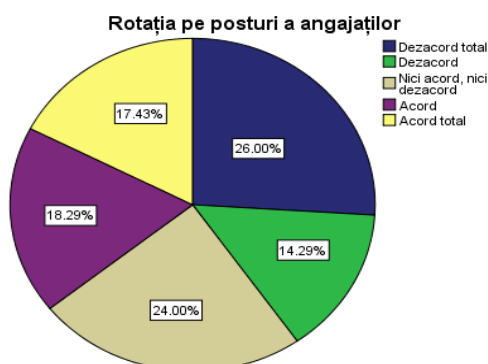

Figura 8. Distribuția rezultatelor pentru rotația pe posturi a angajaților

Sursa: Elaborată de autor

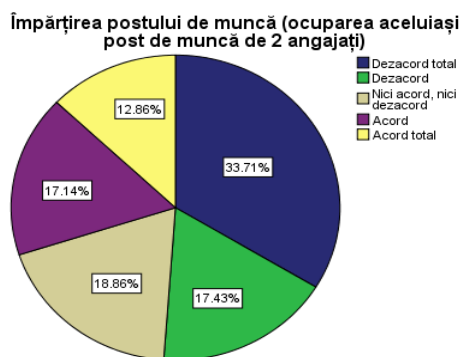

Figura 9. Distribuția rezultatelor pentru împărțirea postului de muncă

Sursa: Elaborată de autor

Rotația pe posturi și Împărțirea postului de muncă reprezintă forme de organizare a muncii promovate la nivelul Uniunii Europene. Pentru organizațiile autohtone, rotația pe posturi și împărțirea postului de muncă sunt mai puțin întâlnite în practicile manageriale, de aceea și aprecierea acestora este mai mică comparativ cu celelalte forme de organizare a muncii. Doar 17,43% din organizațiile respondente sunt total de acord cu aplicarea rotației pe posturi și 12,86% - sunt total de acord cu împărțirea postului de muncă, ca forme de organizare a muncii. Totodată, trebuie menționat faptul că aceste forme de organizare a muncii pot contribui la sporirea nivelului de ocupare a forței de muncă la nivel național.

Politica activă a relațiilor cu angajații. Politicile de resurse umane promovate la nivel organizațional determină păstrarea sau plecarea angajaților din organizație. Acestea, la rândul său, pot avea impact, direct sau indirect, asupra nivelului de ocupare la nivel național. Or, o politică motivațională nesatisfăcătoare face ca mai mulți angajați să piardă statutul de angajat. Rezultatele respondenților privind politica activă a relațiilor cu angajații sunt prezentate în Figura 10.

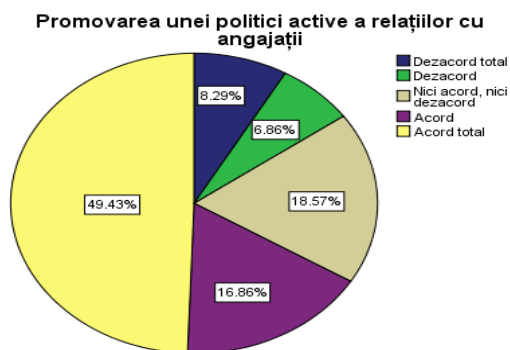

Figura 10. Distribuția rezultatelor pentru promovarea unei politici active a relațiilor cu angajații
Sursa: Elaborată de autor

Aproape 50% din organizațiile respondente sunt total de acord cu promovarea unei politici active a relațiilor cu angajații ce poate avea implicații directe și asupra flexibilizării muncii la nivel organizațional. Prin urmare, organizațiile autohtone conștientizează că o politică act vă a relațiilor cu angajații poate oferi mai multe avantaje în procesul de administrare eficientă a resurselor umane.

Concluzii

Flexibilitatea muncii, ca element al flexicurității, are un rol esențial în ceea ce privește gradul de ocupare a forței de muncă. Aceasta a fost demonstrat de țările care au implementat mult mai devreme și au diversificat formele de flexibilizare a muncii. Luând în considerație interesul angajaților, pe de o parte, și interesul angajatorilor, pe de altă parte, formele de flexibilizare a muncii asigură beneficii pentru ambele părți interesate. De aceea, este necesar ca aceste forme să fie reglementate și să fie promovate pentru a fi puse în aplicare și extinse, în special spre acele categorii de forță de muncă care întâmpină dificultăți mai mari în găsirea unui loc de muncă. În cazul organizațiilor, implementarea unor forme flexibile de muncă poate fi privită ca o măsură de responsabilitate socială prin care contribuie la sporirea nivelului de ocupare a forței de muncă la nivel macroeconomic.

De asemenea, implementarea unor forme flexibile de muncă, cum ar fi programul parțial de muncă sau programul flexibil de muncă din partea angajatorilor, oferă oportunități mai mari de ocupare pentru unele categorii de forță de muncă care au responsabilități familiale mari și, în cazul unui program standard de muncă, acestea s-ar putea afla în afara ocupării. Angajarea temporară sau cu contract de muncă pe perioadă determinată de timp oferă unele avantaje forței de muncă fără experiență care îi permite dobândirea unor aptitudini și cunoștințe profesionale, ceea ce ar reprezenta un salt profesional semnificativ pentru această categorie.

Cu toate că, angajarea temporară și munca în weekend sunt cel mai puțin agreate de angajatorii autohtoni, acestea pot contribui la sporirea nivelului de ocupare a forței de muncă și poate viza persoanele apte de muncă care au mai multe

preocupări familiale, iar aceasta le-ar permite obținerea unui venit suplimentar, chiar dacă ar fi incluse în categoria persoanelor subocupate.

Munca la distanță este o altă formă de flexibilizare a muncii care oferă beneficii atât angajaților, cât și angajatorilor. Această formă de flexibilizare ar putea fi extinsă pe viitor fiind în interesul ambelor părți atât din punct de vedere economic, cât și social.

Confirmare

Prezenta lucrare a fost elaborată în cadrul proiectului „Dezvoltarea politicilor pe piața muncii în vederea sporirii ocupării forței de muncă”, cifrul 20.80009.1606.09, prevăzut în Programul de Stat pentru anii 2020-2023 și finanțat de Guvernul Republicii Moldova.

BIBLIOGRAFIE

- Almer, E.D., Kaplan, S. (2002). The effects of flexible work arrangements on stressors, burnout and behavioral job outcomes in public accounting. *Behavior Research in Accounting*, 14, p. 1–34.
- Beatson, M. (1994). Labour market flexibility, Research Series 48. Moorfoot: Employment Department.
- Beyers, W. B., Lindahl, D. P. (1999). Workplace flexibilities in the producer services. *The Services Industries Journal*, 19(1), p. 35-60.
- Bond, J., Galinsky, E. (2011). Workplace Flexibility and Low-Wage Employees. *Workforce Research: National Study of the Changing Workforce*. Available online:
<https://cdn.sanity.io/files/ow8usu72/production/a90ea891e7eefcaf6cd746de78fd03e636d7ac3a.pdf>
- Burroni, L., Keune, M. (2011). Flexicurity: A conceptual critique. *European Journal of Industrial Relations*, 17(1), pp. 75-91.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0959680110393189>
- Eaton, S. C. (2003). If you can use them: Flexibility policies, organizational commitment, and perceived performance. *Industrial Relations*, 42, p. 145–167.
- European Commission (2007). *Towards Common Principles of Flexicurity: More and better jobs through flexibility and security*. Luxembourg: Official Publications of the European Communities.
- Gittleman, M., Horrigan, M., Joyce, M. (1998). „Flexible” workplace practices: Evidence from a nationally representative survey. *Industrial and Labor Relations Review*, 52(1), p. 99-115.
- Golden, L. (2001). Flexible work schedules: What are workers trading off to get them? *Monthly Labor Review*, 124, p. 50–67.
- Halpern, D.F. (2005). How time-flexible work policies can reduce stress, improve health, and save money. *Stress Health*, 21, p. 157–168.

- Hill, J.E., Grzywacz, J.G., Allen, S., Blanchard, V.L., Matz-Costa, C., Shulkin, S., Pitt-Catsouphes, M. (2008). Defining and conceptualizing workplace flexibility. *Community, Work and Family*, 11(2), p. 149-163
- Huang, H. J., Cullen, J. B. (2001). Labour flexibility and related HRM practices: A study of large Taiwanese manufacturers. *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 18(1), p. 33-39.
- Ray, T.K., Pana-Cryan, R. (2021). Work Flexibility and Work-Related Well-Being. *International. Journal of Environmental. Research and Public Health*, 18, 3254.
- Van Vliet, O., Nijboer, H (2012). Flexicurity in the European Union: flexibility for outsiders, security for insiders. MPRA Paper No. 37012. Available at: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2013295>

ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМНОГО ПОДХОДА К РАЗВИТИЮ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ

Эльмира Магомед кызы ГОДЖАЕВА,
Доктор Экономики, Доцент,
Азербайджанский Государственный Экономический Университет
(UNEC),
г. Баку, Азербайджан
<https://orcid.org/0000-0001-8413-4812>, qocayeva-e@rambler.ru,
моб.тел.: (+99450) 740 16 98
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.20>

Summary

The economic policy in the country over the past ten years has contributed to a significant expansion of the economy, an increase in the social welfare of the population and the modernization of the entire socio-economic infrastructure. After the restoration of independence, Azerbaijan faced important tasks. Azerbaijan had to formulate an independent national economy based on effective integration into the world economy and modern market principles. Thus, the rich reserves of hydrocarbons in Azerbaijan and the many years of experience in their production and processing have created the foundation for the development of the oil production and processing industry in the country, and the petrochemical, as well as the non-oil sector of the economy.

Keywords: national economy, agricultural sector, tourism, diversification, money circulation, economic reforms, investments.

JEL: E5, E22, O13, P11, Q18, Z32.

UDC: 338(479.24)

Введение

С древних времен Азербайджан имел благоприятные природно-климатические условия, большие плодородные земельные ресурсы, что способствовало развитию сельского хозяйства и туризма. В свою очередь, выгодное географическое положение оказало важное влияние на участие Азербайджана в системе международных транзитных перевозок. Экономика Азербайджана начала формироваться в этих направлениях. В первую очередь, возникла потребность в важных качественных изменениях в экономике страны. Для проведения экономических реформ необходимо было создать прочную законодательную базу, и для этого государством были приняты нормативные и законодательные акты. В целях возрождения экономики Азербайджанской Республики и обеспечения сохранения ее независимости во всех сферах общенациональный лидер Гейдар Алиев разработал стратегию, в которой освоение нефти было приоритетным фактором экономического роста. Приняты необходимые меры в направлении национальных интересов, улучшения инвестиционного климата, либерализации внешней торговли.

Соглашение от 20 сентября 1994 года о разработке месторождений "Азери-Чираг-Гюнешли" и распределении добычи, подписание "Контракта века" преопределили линию развития экономики Азербайджана. В результате этого соглашения вложенные в страну иностранные инвестиции привели к развитию нефтяного сектора республики и, как следствие, к экономическому росту. Наша страна добилась особенно значительного роста в этой области в 2005 году. В основном это было связано с вводом в эксплуатацию значительной части основных средств, созданных за счет добычи нефти, и вводом в эксплуатацию нефтепровода Баку-Тбилиси-Джейхан (Годжаева, 2012).

Обновление структуры национальной экономики возможно за счет дальнейшего улучшения бизнес-среды, введения новой политики в рамках среднесрочной стратегии расходов, совершенствования финансово-банковской системы и совершенствования денежно-кредитной политики посредством фондовой биржи, тарифного режима, а также за счет расширения доступа на внешние рынки. Для этого на государственном уровне уже приняты различные программы, реализованы мероприятия, подписаны распоряжения.

Основными приоритетными направлениями развития ненефтяного сектора в Азербайджане являются туризм, информационные и коммуникационные технологии, транспорт, переработка сельскохозяйственной продукции и энергетика. Международные финансовые учреждения подчеркивают важность сельского хозяйства и индустрии туризма. Таким образом, в этих сферах работает чуть более трети занятого населения республики (44%).

Неслучайно развитие аграрного сектора является одним из основных направлений стратегии диверсификации экономики Азербайджана. Учитывая, что в аграрном секторе, включая развитие ненефтяного сектора, работает около 1,5 млн граждан страны, развитие этого сектора имеет особое значение с точки зрения сокращения безработицы и бедности. Также развитию аграрного сектора принадлежит ведущая роль в государственных программах по сокращению бедности и социально-экономическому развитию. Реализация таких программ, как «Государственная программа социально-экономического развития регионов Азербайджанской Республики (2004-2008 годы; 2009-2013 годы, 2014-2018 годы, 2019-2023 годы)», включая материально-техническую базу и техническую помощь фермеров, развитие предпринимательства, При Правительстве Азербайджанской Республики, льготное кредитование Национального фонда поддержки предпринимательства (SKMF), реализация инфраструктурных проектов в регионах обеспечили увеличение удельного веса местной продукции в потреблении населения.

«Государственная программа надежного обеспечения населения Азербайджанской Республики продовольственными товарами на 2008-2015 годы» была направлена на ликвидацию безработицы в регионах и обеспечение продовольственной безопасности. Решение этих задач является основным направлением стратегии развития аграрного сектора.

Привлечение новых технологий и современного оборудования имеет решающее значение для развития аграрного сектора и увеличения производства продуктов питания, что в свою очередь требует больших инвестиций. Без помощи государства совершить прорыв в этой области было бы невозможно. Принимая это во внимание, в 2004 году Указом Президента Азербайджанской Республики было учреждено ОАО «Агролизинг» (Халилов, 2012).

Сегодня развитие аграрного сектора в Азербайджане позволяет обеспечить потребность населения страны в основных сельскохозяйственных продуктах. Азербайджан считается страной с большим потенциалом в плане развития сельского хозяйства, и реализация последовательной государственной программы в будущем позволит добиться увеличения в этой сфере в 2-3 раза. Развитие сельскохозяйственного сектора в Азербайджанской Республике и обеспечение продовольственной безопасности населения рассматривается как одно из основных направлений Концепции развития «Азербайджан 2020: взгляд в будущее». Он основывался на экспортно-ориентированной экономической модели и предполагал, что повышение конкурентоспособности и улучшение структуры экономики будет способствовать развитию ненефтяного сектора, поскольку, помимо быстрого развития ненефтяного сектора, стимулирование и расширение инноваций - нефтяная отрасль является благодатной почвой для формирования в стране надежной и эффективной экономики, создаст функционирующую экономику.

В рамках реализации «Государственной программы по надежному обеспечению населения продовольственными товарами на 2008-2015 годы» приняты меры в направлении создания новых возможностей переработки и хранения сельскохозяйственной продукции, государственной поддержки фермерских хозяйств, применение интенсивных методов в животноводстве, садоводстве и проведение значительного объема мелиоративных и ирригационных работ.

В 2016 году за счет средств Национального фонда поддержки предпринимательства около двух с половиной тысяч субъектов предпринимательства было предоставлено более двухсот миллионов манатов льготных кредитов.

Два года назад закончилась «Государственная программа развития виноградарства в Азербайджане на 2012-2020 годы». Развитие хлопководства, шелководства, табаководства, ореховодства также имеет большой экспортный потенциал. Развитие этого сектора также окажет положительное влияние на процесс урбанизации. Будет обеспечена занятость в регионах и сельской местности, повысится уровень жизни населения.

Анализ исследований

Также за последние 5-6 лет государством реализован ряд мер по развитию туристической сферы и превращению ее в одну из ведущих отраслей национальной экономики. Правительство четко понимает, что для этого

необходимо принимать комплексные меры по совершенствованию деятельности компаний, занятых в этой сфере, в основном по повышению уровня предоставляемых услуг и профессионализма персонала. Также для развития туризма было предпринято немало шагов со стороны государственных структур. Так, например, для совершенствования законодательной базы была принята программа 2021 года и стандарты в этой сфере. Принятие необходимых мер для полного использования туристического потенциала на освобожденных от оккупации территориях является неотъемлемой частью успешного развития этой сферы. Стимулирование туристической активности в регионах, усиление информационно-пропагандистской работы с созданием актуальных туристических маршрутов также является залогом успеха.

Надо отметить, что имеется ряд других показателей, изучаемых макроэкономикой, которые определяют уровень социально-экономического развития каждой страны (табл.1).

Таблица 1. Динамика инвестиционных вложений в экономику страны за 2015 - 2021 гг.

	2015	2016	2019	2020	2021
Иностранные инвестиции:					
Млн.манат	10998,9	16216,1	12119,5	10413,2	12751,9
Млн.долл.	10719,1	10161,1	7129,1	6125,4	7501,1
Внутренние инвестиции:					
Млн.манат	9058,5	6490,3	12867,1	12070,8	12561,9
Млн.долл.	8828,1	4066,9	7568,9	7100,5	7389,3

Источник: Госкомстат Азербайджана (<https://stat.gov.az/source/finance/>)

Как показывают данные табл.1 видно, что незначительное уменьшение наблюдалось за 2020 год, что есть свидетельство COVID – 19. Проводимые различные мероприятия социально – экономического характера послужили наращению внутреннего инвестирования в экономику страны, что есть свидетельство заинтересованности внутренних инвесторов в макроэкономической стабильности и привлекательности инвестирования. К месту указать необходимо процессы девальвации, которые проходили в 2015 году. Характеристика макроэкономических показателей показывает, что иностранные инвестиции были наращены по сравнению 2016 год с 2015 годом в 1,5 раза (в манатном эквиваленте).

Прежде всего, необходимо было принимать действенные меры по приостановлению и снижению уровня инфляции. Разработка и проведение в жизнь краткосрочных программ (обычно на начальном этапе - на один год),

предусматривающих жесткие меры в области как бюджетно-налоговой, так и денежно-кредитной политики, дает возможность на первом этапе решать такие трудные задачи, как приостановление роста инфляции и постепенное снижение ее до минимума. Ставятся конкретные задачи в области налогово-бюджетной политики. Для достижения поставленной цели необходимо резко сокращать второстепенные расходы и параллельно «отчищать» бюджет от неоправданных расходов (Годжаева, 2019).

Одновременно в результате сужения налоговой базы должны быть увеличены ставки отдельных налогов и определена задача по улучшению работы в области собираемости налогов. В сфере денежно-кредитной политики практически должна быть приостановлена выдача кредитов. Это можно сделать путем повышения учетной ставки центральных банков до такого уровня, когда получение дорогих кредитов практически становится для большинства предприятий невыгодным (Эфендиев, 2017).

Следовательно, выпуск наличных денег в обращение в национальной валюте должен быть сокращен до минимума, поэтому доля денежной массы по отношению к ВВП будет резко сокращаться и произойдет демонетизация экономики, что обязательно скажется на уровне производства и платежеспособного спроса (рис.1).

Рисунок 1. Денежный оборот за 2021 год

Источник: Госкомстат Азербайджана (<http://www.azstat.org>)

Как показывают данные рис.1 видно, что наличный оборот превышает безналичный оборот. Поэтому, проводимый банкинг в декабре 2021 года есть свидетельство того, что наращивание безналичного оборота есть необходимое условие на сегодняшний день в стране. Количество банковских карт в Азербайджане в 2022 году выросло почти до 12 млн единиц. Оборот по безналичным денежным средствам в Азербайджане в январе-апреле 2022 года составил 6 млрд манатов. При этом, в предшествующем пандемии 2019 году

электронные платежи в стране составляли 4,3 млрд манатов. Использование банковских карт в электронной торговле только в апреле текущего года увеличилось почти в три раза. Для развития безналичного платежа в стране создана возможность открывать банковские счета и карты онлайн, не посещая офис банка.

Центральный банк Азербайджана ранее поделился планами по развитию стратегии цифровых платежей на 2021-2023 годы. В главном банке страны планируют продолжить мероприятия по обеспечению стабильной и надежной работы платежных и информационных систем и созданию рамок контроля над небанковскими поставщиками платежных услуг. Кроме того, ЦБА планирует внедрение международного стандарта ISO20022 в инфраструктуру национальной платежной системы и расширение круга охвата системы мгновенных платежей. Перед ЦБА также стоит задача довести показатель индикатора по цифровому банкингу в 2022 году до 80%, а удельный вес безналичного оборота при операциях с платежными картами внутри страны - до 40%. Подобный шаг предпринимается следующим образом. Ставка по централизованным кредитным ресурсам устанавливается выше, чем уровень инфляции, то есть, при этом разница номинального процента и инфляции должна была быть плюсовой с тем, чтобы инвесторы могли получать реальный плюсовой процент. Одновременно проводится жесткая монетарная политика, при которой под особый контроль берется объем наличности в обращении.

Результаты исследования

Надо отметить, что путем максимального сокращения или ликвидации отдельных бюджетных расходов, а также практически приостановления банковского кредитования и ужесточения контроля за выпуском наличных денег в обращение будут достигнуты намеченные цели. Все эти мероприятия в конечном итоге дадут возможность резко сократить объем наличных денег в обращении, что позволит на всех уровнях уменьшить потребность в твердой валюте - тем самым будет создана возможность регулирования уровня инфляции в целом при существенном, как правило, спаде производства.

Таким образом, наиболее подходящей экономической моделью для Азербайджана является экспортно-ориентированная, которая создает хорошие возможности для иностранных инвесторов, вкладывая значительные средства в развитие и улучшение инфраструктуры транзитных возможностей и деловой среды.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- Годжаева Э.М. Финансы зарубежных стран и международно – кредитные отношения. – Баку: «НУРЛАР», 2012, 475 с.
- Халилов Т.Т. Современное развитие предпринимательство в Азербайджане
Международное предпринимательство: материалы международной

студенческой научно-практической конференции /.- М.: ГОУ ВПО «РЭУ им. Г.В.Плеханова», Москва, 2012.

Центральная база данных Государственного комитета статистики Азербайджанской Республики <http://www.azstat.org/> (пер. из азерб.)

Э.Годжаева, Э.Сулейманов, А.Мирзоев, А.Эминов. Основы современной экономики Азербайджана. Баку: 2019, 450 с.

Эфендиев О.Ф., Алиев Э.А. Внешнеэкономическая деятельность современного Азербайджана. Учебное пособие. Баку, Издательско-полиграфическое предприятие «Зардаби LTD» ООО, 2017, С 328.

THE "SWEET" INCLUSION. DISABILITY AND WORK FOR AN INCLUSIVE ECONOMY: A POSITIVE ITALIAN EXPERIENCE

Carmen CRECA,
Dott., Independent Researcher,
Sociologist and Professional Counselor
with an Integrated Humanistic Approach,
President of the association DOLCEMENTE,
DOLCEMENTE ASSOCIATION APS, Italy
<https://orcid.org/0000-0002-1450-9831>, webmeliccc@gmail.com,
Tel.: + 39 3356372728
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.21>

Summary

The Association DOLCEMENTE Calvi APS, a non-profit social promotion association profit, was born on October 31, 2017 from the will of a group of people motivated to become a concrete point of reference for frail adults with mild cognitive impairment, focusing everything on autonomy and privileging the dimension of the "here and now" in a futuristic perspective. The aim is to guarantee them a dignified place in society, thus lowering the risk of social isolation, but also becoming comfort figures for their families, whose parents, very often in old age, experience the difficulty and heaviness of their role as caregivers. To this end, the Association, through the will and determination of its members, has devised the first "Solidarity Bakery Workshop" in Campania, in order to facilitate the socio-occupational integration of people with mild disabilities, as well as to empower them and make them aware of their innumerable resources. Such social activity is made possible by the skill and generosity of a pastry tutor who teaches "the art of pastry making", which has become the fundamental tool of expression of different abilities and aptitudes of people with disabilities, engaged daily in the search and selection of raw materials, employed in the processing of a finished product of quality. Through the creation of baked goods, obviously for the sole purpose of collecting donations, all members are actively involved in a process of making, packaging and presentation, complying with all hygiene standards and protocols set forth in HCCP. All this helps to enhance motivation, which stems from the action itself, but above all to raise the level of self-esteem due to the positive involvement in activities that allow them to give space to creativity and unexpressed qualities, including caring for the aesthetics of the products obtained and the packaging, for which very often materials collected in nature such as timbers, nut shells and everything that nature can offer, it emphasizes and reiterates the respect for the environment. The fundamental and prevailing principle is the enhancement of the positive in every situation, which allows us to emphasize good feelings that act as a powerful deterrent in conflict situations.

Keywords: *disabilities, autonomy, skill, inclusion, pastry, prejudice, empathy, Carl R.Rogers psychotherapy, impairments, self/mutual aid, Self-Mutual Help Group, socialization, human capital, emotional intelligence, awareness.*

JEL: D22, R40, G32, M41.

UDC: 364.694(450)

METHOD OF INTERVENTION

The operational stages of a production process.

The project of the Association DOLCEMENTE was born precisely with the aim of creating a "working group," which, making use of pastry and all that is manipulation and craftsmanship, pursues various goals of socialization and improving the quality of life of people with disabilities: creativity is understood as a therapy of well-being, capable of stimulating the psychophysical state of people with diversity intellectual and physical.

Taking into consideration the goals, dreams and aspirations of each of them, we have focused our work on multidimensionality, which allows us a more appropriate response to their needs and wishes. In DOLCEMENTE, the individual has the opportunity to choose the activities that he finds most functional and that reflect him most; such attention towards him or her, makes him or her feel not only considered, but also deserving of a form of respect that in most cases he is denied: in this way he is able to feel a sense of uniqueness, and this is what makes him feel truly special.

Our work is therefore to express their resources and their strengths, with total respect for their actual potential. This principle becomes the basic premise of all the activities that are carried out completed in the Association, it is only through active listening and an empathetic disposition that we are able to identify the position for each of them. For example, the making of a finished baked product presupposes a complete production cycle that starts with the careful selection of raw materials, their assembly, baking, packaging and finally the distribution.

Step No. 1

Members select the ingredients needed by putting in place a mnemonic work not only inherent in the right combination of raw materials, but especially with regard to the right sequences according to the chemical reactions that affect the success of the dough.

They, in so doing, implement information drawn from the training courses in which they participate periodically and continuously.

Step No. 2

The second phase is the most delicate and challenging one, where creativity and genius come together. The prevailing principle lies in the appreciation of imperfection, which is not to be regarded as such, but accepted and evaluated from many other perspectives.

This is the stage when productions take on well-defined forms, and in which members are confronted with the difficulty of their deficits, whether of the physical and cognitive type. However, they are never left alone in this journey: the pastry tutor accompanies them, helping them to overcome the frustration of a product that is not perfect but is assigned another identity by enhancing its form, albeit different from the ordinary parameters.

Every single activity carried out completed in association always aims to achieve a positive result in terms of personal and self-realization of the individual. This process activates a sense of awareness of one's personal resources, and gives them the opportunity to rediscover manifest abilities and raise their self-esteem. The effect of this approach yields a positive result both in terms of motivation and higher self-esteem.

Step No. 3

After dough preparation and manual processing, baking follows, a stage to which the members pay close attention in observing safety regulations and baking times.

Step No.4

One of them, a quality control officer, assesses the integrity of the finished product and makes sure that everything is ready for packaging, which involves bagging the products, operating all the protocols of the HCCP (Hazard Analysis Critical Control Point), label them and make them ready for serving.

Generally, these basic steps of processing and optimizing the finished product is accompanied by one of presentation and serving to customers, which puts shy people in the condition of having to overcome feelings such as shame in order to emphasize their ability to artisanal execution of an entire processing cycle of a confectionery product.

Pastry, while being the main thread of our Association, is not the only activity practiced, as the different needs of the members require us to diversify our offerings. Participation in events, setting up buffets, attention to detail for the presentations of our products, and thus always up-to-date packaging that meets the demands of an increasingly demanding consumers, puts us in a position to have a very high level of attention with regard to both the scenic care at events (Christmas, Recurrences, etc.) and the choice of materials used.

The involvement of these people in all the activities that the Association carries out, including the very fact of wearing a uniform, transfers to them the importance and seriousness of the role they are assigned. They take great pride in feeling that they are an active part of the creation of a product from start to the end, and all this inevitably gives them well-being and positivity.

Over the years we have debunked the way of "doing" and "being" Association, so that it was not niche, already labelling in itself, only for some people, but an inclusive environment. Such a process facilitates and accustoms those who do not have disabilities to look beyond their defined condition of "normality," forcing them to come to terms with their own communication limitations that very often

prevent us from seeing the other as a person, although their diversity is clear and obvious.

Obviously, this approach, however positive and guaranteeing exceptional results, does not allow us to lower our attention to other conditions that inevitably people with certain physical or cognitive deficits must experience.

OUR PHILOSOPHY

Over the years, of my empathic skills and disposition I have made it my profession as a counselor, drawing inspiration from a great American psychotherapist, Carl R. Rogers, who has revolutionized the world of psychotherapy by making it no longer directive, but "**client-centered**" (Carl R. Rogers Client-Centered Therapy Ed. La Meridiana).

Rogers argues that everyone possesses capacity for self-determination, which is useful in delineating one's behaviour in order to improve it. Such process has been termed "actualizing tendency" by Rogers and consists of the natural will to live, perfect, preserve and modify oneself (Carl R. Rogers Consultation Psychotherapy New ideas in clinical and social practice Ed. Astrolabe). Counseling is a two-way encounter in which, through dialogue and, above all, the quality of the relationship that is established between two people, we create the optimal conditions for relieving the burden of worries and pains, sharing them with an attentive, sensitive and participating listener (Marcell Danon Counseling The therapy for helping others to face their problems with a new spirit Ed. Red).

Our membership philosophy is based on beliefs and principles of fundamental importance. The very definition of "Special People" comes across as labelling, therefore, although there is undeniable awareness of the difficulty and limitations that the condition very often imposes: our focus is on the person as a human being, and not on the symptom or the pathology.

Such a Rogerian approach allows us, after careful observation and active listening, to go beyond that boundary represented by our limitations and fears. The possibility of intercept and establish a relationship and effective communication with those who are simply different, does not reside in technical ability or acquired competence, but in the level of "**Emotional Intelligence**", that is, the ability that each of us has to experience our own emotions, and therefore to be able to establish a functional interaction relationship, free from judgment and prejudice, is therefore the ability to recognize one's own feelings and those of others, to motivate oneself and to positively manage one's emotions, both inwardly and in social relationships (Daniel Goleman Emotional Intelligence ed. BUR Rizzoli).

Whether or not the subject is able to express his or her feelings depends as much on the ability of the counsellor to create an atmosphere appropriate to the context, as much as to the qualities of the individual in question. In any case, it is necessary that this factor be kept in mind when making a decision regarding whether counselling should be employed with a particular individual.

As a professional counsellor, and thus as a helping relationship professional, through DOLCEMENTE, I have been able to make my skills available to the

weakest, with a view to assigning a primary role to "**human capital**". Rogers himself asserted that the climate facilitating the establishment of a relationship and communication deep favoring the growth of the person, is based on unconditional acceptance, listening empathy and congruence. (Carl R.Rogers Client-Centered Therapy Ed. La Meridiana).

These are the principles of Rogersian counselling:

Active listening allows us to induce change in the person with whom we interact, predisposing him or her to a positive exchange. This happens through the circularity of communication whereby anger is responded to with anger, aggression with aggression, and so on.

Empathy understood as the ability to put on the other person's shoes, with the awareness of not be drawn deep into another's discomfort, but identifying partially with his or her world subjective in the context of authentic, non judgmental acceptance.

Unconditional acceptance is one of those conditions that foster change, as one accepts the other as a person without judgment nor expectations, in an atmosphere of respect for the his or her experience.

Congruence, that is, being oneself moment by moment in the relationship with the other. **The absence of judgment and prejudice** is basic to the recognition of free expression and manifestation of self. Indeed, it very often happens that at the basis of dysfunctional relationships, or even non-existent, there are personal thoughts and baseless beliefs that fortify and intensify marginal positions to the disabled people.

With time, and a patient and meticulous work of observation, knowledge, training, attention, from the very first moments, we insiders were able to enter into their world, a world made up of many things giving less importance to the diagnosis and the pathology, thus allowing us, an approach free of conditioning and preconceptions that would put us in touch with our relational limitations, preferring more care to the space emotional, physical and psychological well-being of the other.

OUR GOALS

The primary goal of DOLCEMENTE is first and foremost to ensure that our members have a level of active participation in all the activities that the association offers, because only in this way can they can feel the well-being of feeling themselves actors in an evolutionary process of growth and change personal in different directions, whether related to pastry, or to other activities related to cooking.

The many activities of DOLCEMENTE, also make use of the involvement of the family network, which is mandatory for this associative project to function and ensure continuity over time. Often, in fact, it is the family members themselves who need support and psychological support, help that allows them to recover that positivity often lost and dispersed in a society that does not always show itself attentive and sensitive to the problems of a disabled person.

Autonomy Goal

An element of fundamental importance, is based on the fact that the associates, are adult persons already defined in character, habits, from which the transfer of the parental script is evident. Of course, all this generates negative effects, especially when the family context of reference is not serene, and very often it is the parents themselves who mature prejudices and for the sole purpose of protection, prevent their children from educational experiences that assume total autonomy, not being aware of the skills or resources they possess.

Well, **the primary goal** of DOLCEMENTE for the past four years, has been precisely to work on a daily basis on the **autonomy of these people**, not imprinting on the "after us" theory but rather on the "**hic et nunc**" (here and now), teaching them how to live and be aware of what they do and who they are. The concept of autonomy is the most concrete expression of human development.

It is identified with the need for independence, which, precisely in the differently abled, implies a continuous confrontation with their own limitations and potential. Our goal is to help them find the right balance between limitations and resources. There has been no shortage of experiences for the members to stay in full autonomy, under the supervision of social workers, away from their family contexts, with responsibility for their own actions and their own capacity for self-management.

This condition imposed on them the implementation of actions on a daily basis that would meet their basic needs. Each week such an experience is repeated for 12 hours in daytime association, where the members are guided in the preparation of meals, and all related activities, ranging from setting the table, clearing the table, tidying up, washing dishes. All of this allows us to project individuals into an employment outlet, as they are trained in both the practical part concerning meal preparation and "mise en place".

OUR MODE OF ACTION

Mutual Self-Aid Groups

Self-help groups Rogers was revolutionary in this as well, in that he popularized the meeting group modality as designating a type of intensive experience with the purpose of both development and individual growth, both therapy and training in the art of human relationships. (Carl R.Rogers-The encounter groups - A lively and topical presentation of intensive experiences of groups, conducted by the leading exponent of this extraordinary psychological approach).

Inspired by the validity of the concept in question, we have created within the Association, spaces for attention and listening, where confrontation and sharing of common and often painful ones as parents of individuals with cognitive and sometimes walking impairments.

All this involves an emotional easing of the caregiver, i.e., "the one who caregiver," and at the very moment when active and participatory listening prevails, the person, feeling understood and understood, significantly reduces his or her resistance and defenses, opening up to the sharing.

The Russian philosopher Peter Kropotkin in his text *Mutual Aid* argued that the evolution of human beings humans would not have been possible without the ability of people to come together and help each other in the face of life's difficulties and the challenges of survival.

In social work, self/mutual aid is recognized as a process for empowerment (Bortoli and Folgheraiter 2002) that provides relational support to people who share a common situation of difficulty. Underlying this is the belief that when it is possible to confront and discuss a difficult life situation with another person who has had or is having a similar experience, it is easier to feel understood.

Regular meetings with parents are of fundamental importance not only for greater understanding, but also for the discussion of any problems and the most appropriate choice of problem-solving. At the same time, families have the opportunity to shed light on what are the hidden aptitudes of their members that only through the performance of concrete actions, became aware of them, overcoming all sorts of expectations of their relatives.

In groups, bonds and friendships are created that allow for support even outside the meetings, in it one finds unique resources that are difficult to find in other helping contexts, one can find answers to difficulties, creative and original, because they derive from the life experience of other people who are grappling with similar problems and similarly trying to come out of them.

Those who participate in a self-help group rediscover themselves: from a person in difficulty to a helper of themselves himself and of other members. Paradoxically, help is generated precisely from difficulties, in the will of individuals to live better. Participating in a group helps people gain awareness not only of their own abilities, but also of their right to be well. (Valentina Calcaterra - *Activating and Facilitating Self-Mutual Help Groups* ed. Erickson).

Area of socialization and cultural formation

Much importance is given to the area of socialization and culture in general. There are frequent recreational and cultural outings, in which we delegate the members themselves to find useful material with respect to monuments and places to visit, making use of images and written sources, through the aid of technology.

This allows them to perform a research and mental organization work, which stimulates their motivation and abilities in learning. An element of not insignificant importance, is the friendly relationship that the members were able to establish among themselves, solidarity, the ability to support each other in every situation and moment of difficulty. Even outside the association context they are now able to relate to society with greater confidence. They have gained the ability to better withstand the weight of frustrations when faced with contexts that are not sensitive and attentive to the hardships of others, they have strengthened themselves and have learned each time to find a new balance between what is inside and outside themselves.

Through dialogue and active listening, we have the opportunity to get to know the person better, addressing him or her with the knowledge that we are dealing

with a human being who has emotions, has aspirations, and is clear about the distinction between what he likes and what he does not like.

He is recognized, in short, **the right to be what he is**, and this condition marks the first step in the establishment of an effective relationship and communication.

Social animal breeding and vegetable garden backyard

In view of the needs and the strong motivation of some of the members that translated into passion for animals and for the activities of the land, we reserved an open space used as a farmyard, in which farmyard animals are raised: responding exactly to the need to take care of the animals, providing for the arrangement and cleaning of the chicken coop, fulfilling all the duties and responsibilities of the "factor" which involves performing very specific tasks and which the boys perform with awareness, seriousness and commitment.

All this is very rewarding for the person, who feels recognized and at the same time considered, thus beginning to recognize and value themselves.

Training on recycling collection

In line with respect for the environment, the members receive adequate information about recycling collection, which is considered absolutely essential for the rearrangement and arrangement as well as cleanliness of common areas.

Emotional workshops

There are many emotions we come across every day, and equally numerous are the conflicts that occur due to repressed and unrecognized states of mind at the level of awareness. Each time we manage to establish those balances that are often lacking in situations of conflict, situations that are not emphasized in their negative phase, but are analyzed to extract the positive aspects from them.

During moments of conflicts, their attention is drawn to the causes through a guided dialogue in a comfortable way. They are in fact invited to meditate and to recognize the felt emotion linked to the triggering event and assigning it the appropriate value.

Many of them experience suppressed anger that their family members hardly teach them to channel. Being able to channel anger and negative feelings is one of the fundamental goals of our Association, a prerequisite for a better way of life for each human being. The strategies we implement for conflict resolution are essentially based on a kind of emotional communication.

As much as Westerners, in conflict situations we favor verbal communication. In DOLCEMENTE, we favor emotional communication because experience has taught us that with distressed people the effect of a gesture, a hug, an emotional closeness, is much more effective and decisive than any spoken but not internalized word.

Emotional communication is used to help people experience what they at that moment are unable to express. Such a strategy, helps us not only to be a powerful deterrent to conflict and critical situations, but it gives the members themselves, the opportunity to be able to know and recognize themselves in moments of greatest

vulnerability and thus feel prepared and ready to pick up on even the nuances of imminent crisis in the mate.

Emotional communication is also a sign of affection and consideration, and therefore excludes totally the tendency we have to judge based on our own criteria, which are often prejudices, before we have listened to the other person." (John Galletto and Loris Panero-The Fatigue of Living Cause and Remedies Ed. St. Paul).

Everybody is the bearer of an inner world, complex but only for the interlocutor who is not able to overcome their own limitations. Each one of the members in these 4 years of activity has made their own the rules of respect for the other and acceptance, and ironized about themselves learning to accept the limits of their own disability as diversity and uniqueness, thus making the much-loved concept of normality his own life, his own experience.

Such acceptance today is rarely accompanied by feelings of anger or discouragement, given their new placement in a context that is positive and very valuing that has made them overcome their flaws. All the work done can thus be summarized in the following basic points:

- development of human potential;
- awareness of personal resources;
- activation of creative spaces;
- information and professional training;
- rediscovery of one's abilities;
- listening spaces and emotional education;
- attention to physical and psychological care and well-being;
- autonomy education;
- greater sense of self-value and self-esteem.

ACHIEVED RESULTS AND CONCLUSIONS

Today, after four years of commitment and self-sacrifice, we can say that we have achieved several goals, including offering and guaranteeing a space for action and exploration of materials for communicating, inventing, creating and making new experiences both from a sensory as well as design and psychomotor: all of which has allowed us to achieve a result that is fulfilling, concrete and well-implemented.

Creating a sympathetic pastry workshop, besides being enjoyable, offers:

- an opportunity to improve the motor activity of hands and fingers through the manipulation of different materials such as (water, flour, sugar, eggs) and one's skills cognitive and motor skills;
- refine eye and hand coordination (crushing, making shapes, crumbling, etc.) while experiencing creativity and psycho-affective development;
- building an important educational pathway for their autonomy and self-esteem, starting from "knowing" to "knowing how to do" and then to "knowing how to be".

The goal of teaching a job to the less fortunate does not take a back seat, offering them the opportunity to mature competence, in addition to the strictly educational-rehabilitative and the other playful.

The use of confectionery has proved to be fundamental not only as a tool of self-financing for the Association, but also for the empowerment of those who every day is forced to encounter the real difficulties of performing ordinary actions made complicated by deficits even at the physical level.

Reasoning in a futuristic dimension employment is also possible, but it must be done according to a holistic approach that takes into consideration of everything in the world of the disabled person, from the personal sphere (in which even sexuality can become a problem), to the social and family spheres, thus taking into account the many difficulties that the person with psycho-physical distress is forced to overcome.

It is not possible to disregard the knowledge of the depth of the individual's inner and emotional world, because it is precisely our ability to be empathic and careful listening that make us to establish a positive relationship with the other person.

Amongst the many achieved results, one makes us particularly proud: a woman with medium-level of disabilities raised her capabilities to a level required to have a **job in the “Civilian Service”** sector.

In conclusion, I reiterate that the experience of DOLCEMENTE is proving over time to be highly formative both for us mentors and for the associates themselves from whom we are the ones to draw strength and sensitivity, merely supporting them in times of difficulty leaving them in charge of the choice and supporting them in change.

DOLCEMENTE pursues goals with great social benefits, being anyway well aware that the reality cannot be changed but that it is possible to support the less fortunate to adapt themselves in a functional way. This is our mission...

To be a professional counsellor for me is to help the person achieve balance between fluctuating energies, because in life there is never a point of arrival but a continuous movement between conflicting elements and life force inherent in each of us...

Carmen Creca

REFERENCES

- Bill O' Hanlon and Fantechi, C.J., *Saying make change, a practical guide to change in therapy and in daily life*, Franco Angeli
- Calcaterra, V., (2013) *Attivare e facilitare I gruppi di auto/mutuo aiuto*, Erikson
- Donon, M., (2000,2003) *La terapia per aiutare gli altri ad affrontare i propri problemi*, Red
- Galletto, C., (2011) and Panero L, *La fatica di vivere, causa e rimedi*, San Paolo
- Rogers, K., (1971) *Psicoterapia di consultazione, nuove idee nella pratica clinica e sociale*, Astrolabe
- Rogers, K., (1976) *I gruppi d'incontro*, Astrolabe

GLOBALIZATION: THE POST-COVID

Veronica DE BLASIO,

Dott., Independent Researcher, Italy

<https://orcid.org/0000-0002-1915-7572>, veronicadeblasio93@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.22>

Summary

Globalization creates job opportunities but can also lead to decreased employment in some sectors as competition between companies increases, which can lead to closures, relocations and job losses. Managing globalization to get the best of it is a priority of the European Union also for the creation of a social Europe that helps those who have lost their jobs to find another. In fact, the jobs created directly or indirectly supported by EU exports are constantly growing. Globalization can cause the loss of jobs as one of the most destabilizing aspects for workers in the era of globalization is the tendency to relocate material production. The absence of restrictions on the circulation of goods and capital implies the possibility of being able to transfer production from one country to another in order to find the greatest return on capital, that is, greater entrepreneurial profits. Until a few years ago, it was only large multinationals that relocated production, currently, this process is also spreading to medium-sized companies and small businesses, which transfer to other countries or single segments of the production chain, or the entire work process, shutting down or drastically reducing their national production. The most vulnerable sectors are characterized by a prevalence of low-skilled jobs: these are the textile, clothing and footwear, metallurgy and manufacturing industries. The study shows that the Covid-19 pandemic has highlighted the need to bring the production of some essential sectors and products, such as medicines, back to Europe.

Keywords: *globalization, covid-19, job, employment, business, production, global crises.*

JEL: *F62, F63, F66.*

UDC: *331.5*

Introduction. The term globalization has received over time a varied number of definitions and explanations. In general, an attempt has been made to give a meaning to the word globalization by referring above all to the character of a global enlargement of human and social relations to the point of grasping the planetary extension of these relations.

It started talking about globalization in the late eighties, the origin is traced back to an article by the Economist in April 1959 on the share of imports of the automotive sector (Globalized Quota). After this initial phase, the word globalization became common in Anglo-Saxon-speaking countries during the 1960s (De Benedectis & Helg, 2002). Without a doubt, globalization is seen as an articulated

process from which events and choices derive whose implications produce effects in every part of the globe (Lee & Collin, 2005).

Methodology And Analysis

The effects of globalisation in the economic, social and political spheres can first be distinguished into positive and negative: there are positive effects on the world economy both in terms of efficiency and development. In particular, the liberalisation and growth of trade and finance stimulate an influx of investment to the less developed areas, helping to narrow the economic gap. An opposite interpretation shows that the presence of massive differences between nations leads to the uneven distribution of the benefits deriving from globalization. This means that developing countries may not be able to take advantage of market integration in the same way as others and that within developed countries themselves there may be a gap between sectors that can benefit from Globalization and sectors mainly damaged by this (Scholte, 2015). Globalization influences and changes the strategic behaviour of the company, in fact the process of economic integration and the creation of global markets have a concrete effect on the strategic choices made. Another area in which the effects of globalization are manifested is the organization of production, driven to the transfer of a substantial share of productive activities in countries other than the country of origin, in order to obtain economic advantages, key resources or other benefits related to relocation. In fact the number of enterprises that manage own supplyings in global key turns out increasing, intensifying the competition for the acquisition of raw materials. The composition of human resources is affected by the effects of globalization in terms of the origin, values and approaches to the work of its employees and despite the fact that it is often a source of internal conflicts, The careful management of this diversity allows to increase the range of skills and experiences instrumental to the potential success of the company. The creation of international financial circuits can be a source of competitive advantage for organisations operating internationally, through efficient capital management that allows them to mobilize their resources at advantageous rates (Matteo Caroli, 2016). In a strongly interconnected world like the one we live in, the COVID19 crisis highlighted how global integration and excessive dependence on value chains have made countries more vulnerable to supply shocks. The pandemic has upset the complex chains with which raw materials, semi-finished products and finished products go around the world and to aggravate the situation there has been, then, the time lag of the infection and the various lockdowns.

The last decade has been marked by the decline of traditional systems of international trade based on the exchange of goods and services in favor of processes of international division of labor. To this end, companies have redefined their competences across national borders in order to establish production networks with other companies located where comparative advantages in the production of intermediate goods and services can be maximised. The 2000s were characterized by a strengthened presence of district companies in the markets of South-East Asia, which relocated production transferring with it their managerial, commercial and

technological know-how. In fact, it happened that cheap labor worked with advanced technology, making this combination extremely competitive. The consequence was that at the turn of 2000 almost one fifth of the world's industry moved from the G7 to the I6 (China, India, Korea, Indonesia, Thailand and Poland). China most of all embraced the global value chain revolution.

The relocation in South-East Asia and some parts or the entire supply chain has involved the redesign of products, strongly encouraging a greater content of standardization, as well as the transfer of technical-logistical know-how with the dispatch of personnel. For this reason, banks, although indirectly, are encouraging the return of the company in their home country, rewarding them with respect to those based on offshoring so as to determine a regeneration of the manufacturing sector and the creation of new jobs. An example is given by the United States, which, strong in the current economic crisis and in a perspective of re-industrialization, is adopting targeted industrial policy interventions.

Finally, it has meant that value chains have become disjointed or shortened, resulting in macro-regional spheres that allow dominant companies to exploit the differentials within them, But at the same time it will be difficult to break them completely - at least in the short term - as they are still strongly connected, branched and tendentially global. A return to economic nationalism, a utopian scenario and an alternative to globalisation, would mean the collapse of the world economy and the further increase in international tensions.

Globalisation has therefore brought borders down, facilitating transport and relocating businesses, making the labour market more flexible and dynamic. Of course, multinationals, but also small and medium-sized enterprises, choose to invest where it is economically most profitable. Also the pharmaceutical industry has been involved by the phenomenon of globalization despite it already had problems related to the regulatory obstacles and the increasing development costs. But this scenario as previously stated affects the strategic choices of companies whose consequence is the adoption of a model that considers public health a lucrative business.

Another critical aspect is the reduction of the cost of new drugs and rapid access to new therapies developed worldwide (Valverde, 2016). Globalisation is an unavoidable phenomenon and, despite numerous efforts to integrate national regulations, there is a need to develop activities aimed at harmonising the sector, involving the different actors. Multinationals should allocate their resources and provide incentives to improve the current regulatory system by developing alliances and collaborations to align the interests of different stakeholders. The Covid-19 pandemic highlighted the need to bring the production of certain essential sectors and products, such as medicines, to Europe.

In fact, as confirmed by the survey conducted by Deloitte, through 60 interviews with the leaders of the pharmaceutical world, 45% of companies in the sector believe that China is not the only source of innovation and growth. To confirm this, the Deloitte study shows that pharmaceutical companies are focusing on Europe.

Innovation and growth. Many companies are also focusing on the EU and other parts of the global economy (Deloitte, 2020).

Conclusion

The pandemic, with its lockdowns, has made clear the value of a robust and resilient supply chain, by encouraging a geographically redundant network in order to reduce potential vulnerabilities such as the one that has arisen in the difficulty of finding medical supplies including masks, gloves and even lung ventilators. Likewise, for security reasons, the chains of advanced technologies, from telecommunications to semiconductors, will also be shaped. In conclusion it is possible to say that the pandemic from Covid19 will have impacts that will lead to a new globalized world in which companies will change their strategic choices as seen for pharmaceutical companies.

REFERENCES

- De Benedectis L., & Helg R., *Globalizzazione*, Liuc Papers n. 112, Serie Economia e Impresa, 30, suppl. a agosto 2002
- Deloitte, *Biopharma leaders prioritize R&D, technological transformation, and global market presence*, 2020.
- Lee K., and Collin, J. (eds.), *Global change and health*, Open University Press, Maidenhead, 2005.
- Matteo Caroli M., *Gestione delle imprese internazionali*, McGraw Hill Education Srl, Italia, Milano 2016.
- Scholte J. A., *Globalization: A critical introduction*, Palgrave Macmillan, New York 2015.
- Valverde J.L., *The globalization of medicines as a challenge for governments*, Pharmaceutical Policy and Law 18: 19-29 IOS Press, 2016.

THE DIGITAL QUALITY OF LIFE IN THE WORLD: THE ASSESSMENT AND COMPARATIVE ANALYSIS

Vlada COLESNICOVA,
Student, Teacher's Assistant, Academy of Economic Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0001-9916-212X>, colesnicova.vlada@ase.md

Valeriu DOGA,
Habilitation Doctor, University Professor, NIER, Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-8881-9541>, vdoga@mail.ru
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.23>

Summary

The article compared different countries in the world on the fundamental pillars that define the digital quality of life. The Digital Quality of Life (DQL) index is analyzing the impact of five basic pillars: internet accessibility, connection quality, e-infrastructure, digital security, and e-government. In 2022 the top of the DQL index is Israel followed by Denmark, Germany, France, Sweden, Netherlands, Finland, Japan, UK, South Korea. The global Digital Quality of Life index 2022 calculated for 117 countries in the world and covering 92% of the world's population, shows an increase in digital quality of life in the Republic of Moldova in 2022 compared to the previous years. The Republic of Moldova ranks 54th from 117 countries in the world and 33rd in Europe from 38 countries, with an increasing index compared to 2021. In 2022 Moldova's rank of internet affordability is 13, internet quality - 64, e-infrastructure - 67, e-security - 53 and e-government - 70. This paper has been developed within the framework of the Scientific Project for the period 2020-2023, registered in the State Register of projects in the field of science and innovation of the Republic of Moldova with the code 20.80009.0807.29 Project State Program "Improving the mechanisms for applying innovative instruments aimed at sustainably increasing the welfare of the population of the Republic of Moldova".

Keywords: digital quality of life, internet affordability, internet quality, e-infrastructure, e-security, e-government.

JEL: O11, O33.

UDC: 316.77:004+330.59

Introduction. The digital transformation of the economy of every country in the world and society as a whole affects all spheres of life of people and organizations. Despite the fact that in the practice of international comparisons there is no generally accepted approach to the choice of indicators and methods for assessing the digital quality of life of the population and the concepts of "digital quality of life" and "digital wellbeing" do not have a conventional definition in the scientific literature, so each author and each scientist offers their own interpretation and content of these concepts, there are ratings that in one way or another assess the

quality of life of the population by country. The most popular among them is the DQL index.

In 2022, for the 4th time, analysts of VPN service Surfshark evaluated the world's countries according to five main criteria that determine the level of digital quality of life (DQL): availability and quality of the Internet, electronic infrastructure and security, and digital government (Figure 1). The purpose of their study is to identify which factors influence digital well-being in different countries of the world and which areas should be a priority for a particular country for future improvement. Each year the number of countries-participants in this rating is increasing, for example, last year in 2021 there were 110, and already in this year - 2022 there are 117, which, respectively, covers 90% and 92% of all people in the world. The company Surfshark has developed its own methodology according to which each country in the world is evaluated by 5 main criteria which in the opinion of analysts maximally cover the digital quality of life of the population.

It should also be noted that the first criterion - *Internet affordability* - in addition to ordinary citizens of the country, also includes the accessibility of the Internet to people with disabilities and the elderly, whose many abilities, including vision, have deteriorated with age. More specifically, it means that these people can perceive, understand, navigate, interact and contribute to the web. It is a universal right, according to Article 9 of the 2006 United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: "to enable persons with disabilities to live independently and participate fully in all aspects of life, States-participants shall take appropriate measures to ensure on an equal basis with others access to the physical environment, transportation, information and communication, including information and communication systems and technologies; and other facilities and services open or provided to the public, both in urban and in rural areas".

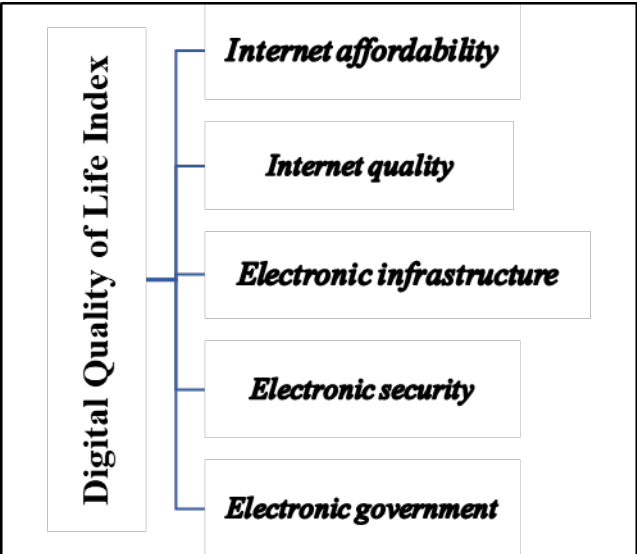

Figure 1. Digital Quality of Life Index - 5 pillars ranking

Source: elaborated by the authors used the data from <https://surfshark.com/dq12022>

Digital quality of life in the world. Thus, the top first 10 places of DQL index are occupied Israel (index – 0.7610) followed by Denmark (index – 0.7347), Germany (index – 0.7123), France (index – 0.7123), Sweden (index – 0.6895), Netherlands (index – 0.6843), Finland (index – 0.6826), Japan (index – 0.6785), United Kingdom (index – 0.6685) and South Korea (index – 0.6660) (Figure 2).

In 2022 the Republic of Moldova ranks 54th from 117 countries in the world and 33rd in Europe from 38 countries, with an increasing index compared to 2021.

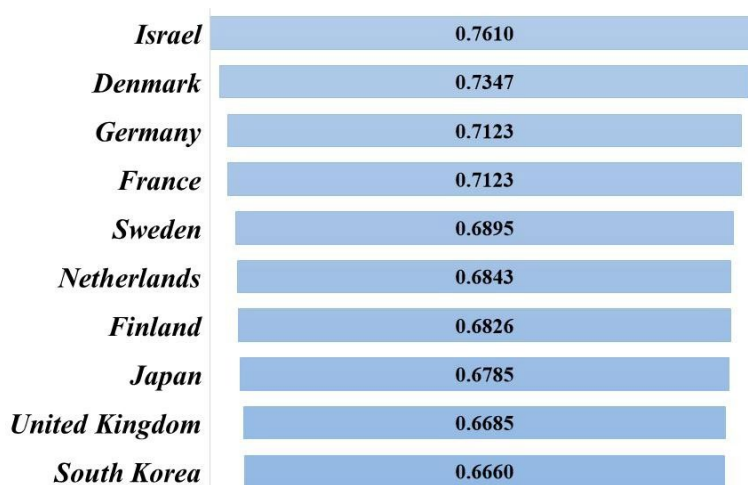

Figure 2. Digital Quality of Life Index 2022 – Global country ranking and index

Source: elaborated by the authors used the data from <https://surfshark.com/dql2022>

By the criteria of *Internet affordability*, the top first 10 places of this index are occupied the following countries: Israel (index – 0.1917), Armenia (index – 0.1009), Germany (index – 0.0718), Singapore (index – 0.0717), Japan (index – 0.0684), Russia (index – 0.0556), France (index – 0.0534), Lithuania (index – 0.0508), Denmark (index – 0.0470) and Australia (index – 0.0453) (Figure 3).

In 2022 the Moldova’s rank of internet affordability is 13 (index - 0.18) and 18 (index – 0.13) in 2021. These criteria include 2 important sub-criteria, such as the following: time to work to afford the cheapest mobile internet - 14th / 47 in 2022 and 31st / 116 in 2021 and time to work to afford the cheapest broadband internet - 12th / 70 in 2022 and 16th / 78 in 2021.

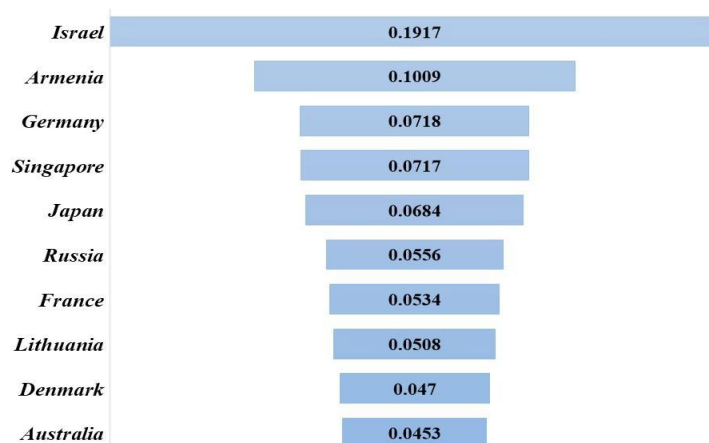

Figure 3. Internet affordability 2022 – Global country ranking and index

Source: elaborated by the authors used the data from <https://surfshark.com/dql2022>

By the criteria of *Internet quality*, the top first 10 places of this index are occupied by the following countries: Chile (index – 0.1202), Denmark (index – 0.1186), U.A.E. (index – 0.1148), South Korea (index – 0.1139), Singapore (index – 0.1134), U.S.A. (index – 0.1130), Switzerland (index – 0.1114), France (index – 0.1110), Portugal (index – 0.1101) and Qatar (index – 0.1077) (Figure 4).

In 2022 the Moldova's rank of internet quality is 64 (index - 0.34) and 35 (index – 0.59) in 2021. These criteria include some important sub-criteria's, such as the following: Mobile speed - 55th / 41.96 in 2022 and 49th / 42.38 in 2021; Broadband speed - 25th / 156.43 in 2022 and 36th / 114.01 in 2021; Mobile internet stability - 77th / 0.12 in 2022 and 63rd / 0.13 in 2021; Broadband internet stability - 108th / 0.09 in 2022 and 64th / 0.14 in 2021; Mobile speed improvement - 98th / 0.00 in 2022 and 72nd / 0.04 in 2021; Broadband speed improvement - 80th / 0.01 in 2022 and 9th / 0.15 in 2021.

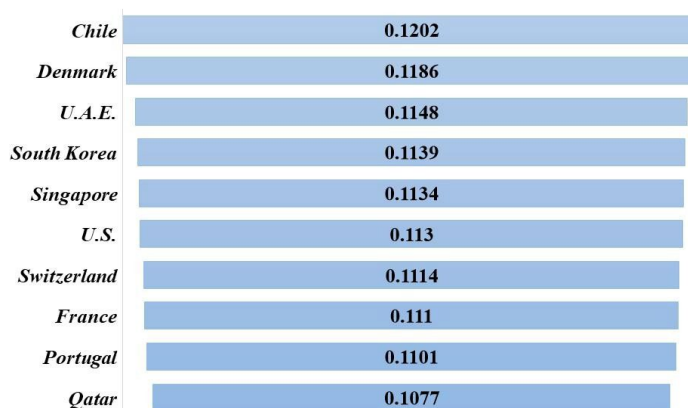

Figure 4. Internet quality 2022 – Global country ranking and index

Source: elaborated by the authors used the data from <https://surfshark.com/dql2022>

By the criteria of *electronic infrastructure*, the top first 10 places of this index are occupied the following countries: Denmark (index – 0.1968), Sweden (index – 0.1958), Netherlands (index – 0.1956), U.S.A. (index – 0.1944), Norway (index – 0.1940), Germany (index – 0.1922), Finland (index – 0.1920), Switzerland (index – 0.1914), South Korea (index – 0.1884) and U.K. (index – 0.1882) (Figure 5).

In 2022 the Moldova’s rank of *e-infrastructure* is 67 (index - 0.68) and 66 (index – 0.67) in 2021. These criteria include 2 important sub-criteria’s, such as the following: Individuals using the internet rank / per 100 inhabitants - 67th / 76.12 in 2022 and 63rd / 76.10 in 2021 and Network readiness - 67th / 0.30 in 2022 and 68th / 0.28 in 2021.

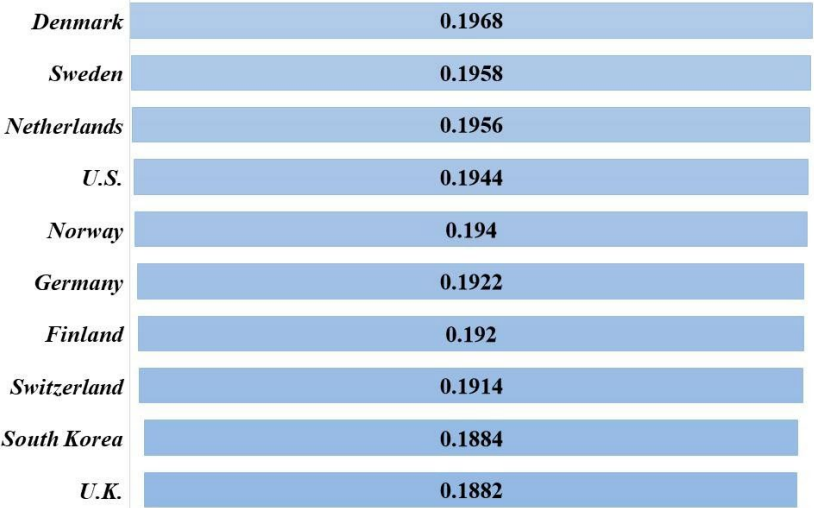

Figure 5. Electronic infrastructure 2022 – Global country ranking and index
 Source: elaborated by the authors used the data from <https://surfshark.com/dql2022>

By the criteria of *electronic security*, the top first 10 places of this index are occupied the following countries: Greece (index – 0.2000), Belgium (index – 0.1973), Lithuania (index – 0.1973), Czechia (index – 0.1960), Germany (index – 0.1946), Estonia (index – 0.1946), Portugal (index – 0.1932), Spain (index – 0.1919), Poland (index – 0.1905) and Finland (index – 0.1892) (Figure 6).

In 2022 the Moldova’s rank of *e-security* is 53th (index - 0.46) and 52 (index – 0.76) in 2021. These criteria include 2 important sub-criteria’s, such as the following: Cybersecurity - 63rd / 0.26 in 2022 and 54th / 0.26 in 2021 and Data protection laws - Low / 2 in 2022 and High / 2 in 2021.

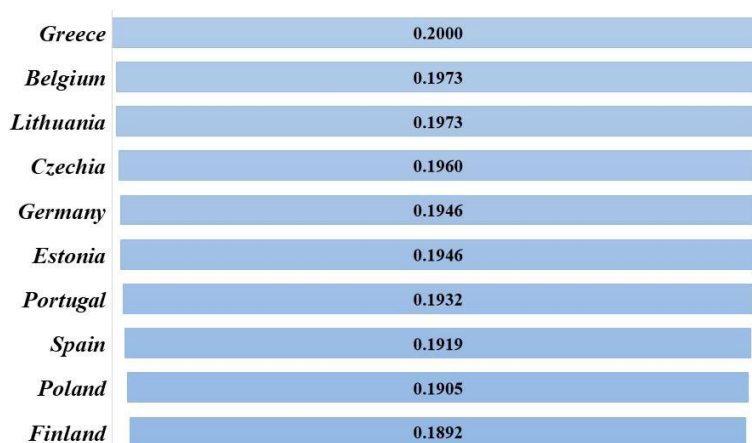

Figure 6. Electronic security 2022 – Global country ranking and index

Source: elaborated by the authors used the data from <https://surfshark.com/dq12022>

By the criteria of *electronic government*, the top first 10 places of this index are occupied the following countries: U.S.A. (index – 0.1947), Singapore (index – 0.1900), U.K. (index – 0.1880), Finland (index – 0.1869), South Korea (index – 0.1868), Denmark (index – 0.1844), Australia (index – 0.1802), Netherlands (index – 0.1796), Sweden (index – 0.1787) and Estonia (index – 0.1779) (Figure 7).

In 2022 the Moldova’s rank of *e-government* is 70 (index - 0.61) and 65 (index – 0.62) in 2021. These criteria include 2 important sub-criteria’s, such as the following: Online Service Index - 49th / 0.38 in 2022 and 49th / 0.38 in 2021 and AI readiness - 79th / 0.24 in 2022 and 76th / 0.24 in 2021.

Figure 7. Electronic government 2022 – Global country ranking and index

Source: elaborated by the authors used the data from <https://surfshark.com/dq12022>

Conclusion: Every country in the world is aspiring to enter the digital future faster and better. The index DQL developed by the experts from VPN service Surfshark allows to annually obtain timely and useful information about the place of

each digital indicators from one or another country in the world and in Europe. Also, the usefulness for countries is that they can focus on the growth of important digital indicators and its further development.

Regarding our country, according to the DQL index 2022, the Republic of Moldova made an excellent debut and occupied 54th from 117 countries in the world and 33rd in Europe from 38 countries and performing at or above the global average for each of the indicators analyzed. Internet affordability ranked in the top 20 (13 in 2022 and 18 in 2021), ahead of Bulgaria, the United Kingdom and the United States of America. To afford the cheapest Internet, people only need to work one hour and 18 minutes a month, compared to the global average of six hours.

BIBLIOGRAPHY

- Atkinson R.D., Castro D.D., et al. Digital Quality of Life: Understanding the Personal & Social Benefits of the Information Technology Revolution. October 2008. <https://d1bcsfjk95uj19.cloudfront.net/files/DQOL.pdf>
- DQL index 2022. Surfshark B.V., KvK number: 81967985, address: Kabelweg 57, 1014BA Amsterdam, the Netherlands, VAT number NL862287339B01. Link: <https://surfshark.com/dql2022>
- Гаспарович Е. О., Иванова Е. С. Влияние цифровой экономики на повышение уровня и качества жизни населения. Цифровая трансформация общества, экономики, менеджмента и образования: материалы III Международной конференции «Цифровая трансформация общества, экономики, менеджмента и образования». Екатеринбург, 11–12 ноября 2020 года. ISBN: 978-80-88327-07-3. Sedlčany: Ústav personalistiky, 2020, стр. 42-47.

DINAMICA VIOLENȚEI ÎN FAMILIE (PROFILUL AGRESORILOR) ÎN PERIOADA PANDEMIEI DE COVID 19⁵³

Cătălin-Ionuț DRĂGAN,

Student masterand,

Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București,
România

<https://orcid.org/0000-0002-7881-0893>, catadragan00@gmail.com

Corina DRĂGAN,

Doctorand,

Școala de Studii Avansate a Academiei Române, Academia Română,
București, România

<https://orcid.org/0000-0002-5783-1396>, corina.dragan@iccv.ro,
dragancorina102@yahoo.ro

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.24>

Summary

In this study, we set out to carry out a two-stage analysis to outline the dynamics of family violence (the profile of aggressors) during the Covid 19 pandemic. In the first stage, we will be able to outline the profile of family aggressors, following indicators such as age, gender, level of education, occupation, etc. At this stage, the research methodology used is the secondary data analysis, a longitudinal analysis (period 2015-2020), both quantitative, but especially qualitative, at the same time verifying whether the profile of family aggressors is influenced by factors such as changes in legislation specific in the field (amendment of law no. 217/2003 for the prevention and combating of domestic violence), the Covid 19 pandemic, etc. The second stage of the research will consist of conducting interviews with family aggressors, the aim being to complete their profile, this time looking at subjective indicators. The limits of the research were determined by the fidelity of the data collected by the authorities, but also by the sincerity of the answers from the interviews.

Keywords: *aggressors, a profile of aggressors, domestic violence, Covid 19, indicators.*

JEL: *D10, D91, K36, R29.*

UDC: *316.624*

⁵³ Părți din studiu fac parte din lucrarea de licență cu titlul "PROFILUL AGRESORILOR FAMILIALI" susținută în anul 2022 de Drăgan Cătălin-Ionuț, student la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială din cadrul Universității din București.

Termeni introductivi.

Teorii având la bază violența domestică și violența de gen

În acest studiu tematica violenței domestice este abordată din perspectiva agresorilor familiari⁵⁴ (Guvernul României, 2011). Printr-o succesiune de teorii cognitive și empirice vom explica, sau chiar categorisi tipurile de *violență domestică* și *violență bazată pe gen*. Importanța cunoașterii teoretice a fenomenului are relevanță din punct de vedere calitativ și ajută la formarea unei opinii cât mai obiective. Mai întâi vom reliefa teoriile cele mai relevante în legătură cu *violența domestică*, ca mai apoi să analizăm în particular teoriile *violenței bazate pe gen*.

Valentina Rujoiu (Rujoiu, 2021) a extras în cursul său teoriile cele mai relevante din punct de vedere al violenței domestice. Rujoiu (Rujoiu, 2021) a identificat câteva teorii centrate pe individ, cuplu, și respectiv abordări microsociale. Acestea sunt după cum urmează și după cum urmează a fi analizate: (1) *Teoria Învățării Sociale*, (2) *Teoria Biopsihosocială*, (3) *Teoria resursei*, (4) *Teoria Schimbului* și (5) *Teoria investiției*.

1. Teoria învățării sociale se referă la comportamentele preluate din mediile apropiate, respectiv mediul familial sau anturajul imediat ale unei persoane. Albert Bandura (Bandura, 1963) a evidențiat prin intermediul teoriei învățării sociale importanța mediului familial în vederea determinării comportamentului agresiv. Exemple clasice paremiologice pot fi „*eu te-am făcut, eu te omor*” sau „*bătaia e ruptă din Rai*”. Această teorie interiorizează și patru etape sau procese de materializare, și anume: *atenționarea* (observatorul identifică anumite comportamente), *stocarea* (comportamentele identificate sunt interiorizate și codificate prin reprezentări senzoriale și verbale), *reproducerea psihomotorie* (observatorul repetă comportamentul) și *întâlnirea*. Eleonore Walker (Walker L. E., 1984) este unul dintre criticii acestei teorii și a introdus în literatura de specialitate termenul „*neajutorare învățată*”⁵⁵ care explică motivele pentru care femeia victimă nu părăsește relația. De această dată un rol important în luarea deciziei îl joacă *învățarea socială*. O altă abordare a teoriei învățării sociale este redată de practicienii și activiștii mișcării feministe care consideră că acest model este cel mai prezent în societățile tradiționaliste. „*Violența domestică nu ține cont de gen; însă, femeile sunt mai predispuse la experimentarea leziunilor fizice sau consecințelor psihice.*” (Gail Hornor, MS, RNC, CPNP, 2005, pg.206-207)

2. Teoria biopsihosocială este cea care explică personalitatea, respectiv comportamentul agresorului *violenței domestice* bazată pe o perspectivă exhaustivă: *factori biologici, psihologici și sociali*. *Factorii biologici*, împreună cu rezultatul lor sunt alcoolul (care are ca efect dezinhibarea), excesul de testosteron (ce are ca efect virilitatea) și respectiv excesul de pilozitate, sedentarism sau frustrare (ce are ca efect comportamentul agresiv propriu-zis). Factorii cei mai relevanți, în determinarea comportamentului agresiv în *violența domestică* sunt cei de ordin *psihologic*. Aceștia

⁵⁴ Termenul de *agresor familial* este preluat din HG. 49/2011 anexa 1, respectiv METODOLOGIA-CADRU din 19 ianuarie 2011 privind prevenirea și intervenția în echipă multidisciplinară și în rețea în situațiile de violență asupra copilului și de violență în familie

⁵⁵ *Learned helplessness*

se împart în două categorii, respectiv (1) *factori psihologici* sub forma tulburărilor de comportament și (2) *factori patologici*. Pe de-o parte, *tulburările de comportament* reprezintă trăsăturile de caracter înnăscute sau dobândite, iar o trăsătură specifică a acestora este faptul că se pot remedia sau modifica. Pe de altă parte, factorii patologici sunt caracterizați prin lipsa eventualei reabilitări a comportamentelor.

3. **Teoria schimbului** explică comportamentul agresiv prin nevoia agresorului de a obține sau beneficia de ceva de la partener. Richard Gilles descrie non-exhaustiv comportamentul agresorului ca fiind unul conștient care nu oferă victimei dreptul la replică.

4. **Teoria resursei** este creionat de *războiul financiar și psiho-emoțional* pe care îl duc partenerii dintr-un cuplu pentru a obține puterea. Practic, raportul de putere și dominanță este influențat de resursele pe care partenerii le aduc.

5. **Teoria investiției** reprezintă exteriorizarea sentimentelor puternice, precum frustrarea, în funcție de investiția adusă de parteneri. Astfel, se pot deduce două tipuri de investiție, cea *intrinsecă* reprezentată prin timpul investit în relație și *extrinsecă* reprezentată de timpul investit în cadrul relațiilor sociale create.

Din majoritatea teoriilor expuse mai sus, precum *teoria învățării sociale* reiese faptul că mediul social și, în termeni mai generali, societatea ca mix macrosocial are un rol determinant în explicarea comportamentului agresiv. Astfel, considerăm că o enumerare non-exhaustivă a teoriilor ce explică comportamentul violent în cuplu centrat, de această dată pe societate, reprezintă un element *sine qua non*. Toate aceste teorii vin în completarea și explicarea fenomenului de *violență domestică* din perspectivă socială și cognitivă. Acestea sunt complementare, neexistând o teorie general-valabilă pentru toate cazurile de abuz în cuplu. Totuși, un element comun îl reprezintă, pe de-o parte rolul de gen jucat de parteneri în relația de cuplu, dominanța fiind un punct elementar. Indiferent de elementul pe care se bazează dominanța, fie că este un element ce ține de cultură, rolul social jucat sau ereditate, constructul social este unul singur, respectiv raportul de putere. Pe de altă parte, alt element comun al acestor teorii este chiar rolul social jucat și, respectiv asumat de femeie în relația de cuplu. Fie că vorbim despre *învățarea socială, ereditate sau elementul cultural*, femeia își poate asuma dar anumite roluri, acestea fiind de fapt complementare poziției de dominanță asumată de bărbat în cadrul relației de cuplu.

Metodologia cercetării

Scopul studiului pe care îl propun este acela de a creiona profilul agresorului familial.

Obiectivul studiului este acela de a analiza literatura, legislația și datele statistice oficiale și de a formula concluzii în raport de unele teorii din domeniul violenței domestice.

Metodele ce au fost utilizate: Studiul a fost de tip desk research, de ordin cantitativ (analizarea datelor și statisticilor existente, orientată spre rezultate numerice) și ordin calitativ (orientată spre descrierea teoriilor și fenomenelor în evoluția lor). În scopul completării informațiilor de ordin calitativ am analizat și 5

interviuri alese aleatoriu de pe platforma youtube, ale unor agresori familiari condamnați, acestea fiind înregistrate audio-video, în cotextul realizării unor emisiuni televizate. În raport de *factorul timp*, metoda a fost de tip longitudinal retrospectiv, urmând să fie analizate anumite procese pe parcursul unui interval de timp, în evoluție. În raport de *rezultatul pe care-l vizează* metoda aleasă a fost orientată spre obținerea de modele, confirmarea numitorul comun al modelelor, al rezultatelor repetitive. Un prim demers în analiză a fost identificarea bazei de date, care să ne asigure un volum mare de informații. Pentru a putea identifica cea mai bună sursă de informații statistice, am analizat din perspectivă legislativă, cui îi revin atribuțiile de colectare a datelor în domeniul violenței domestice, atât la nivel județean, cât și național. Am identificat următoarele situații: Inspectoratul General de Poliție⁵⁶; Autoritatea Națională pentru Protecția Copilului și Adopție⁵⁷; Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați; Ministerul Sănătății; Ministerul Justiției; Ministerul Familiei, Tineretului și Egalității de Șanse (potrivit art. 18 din H.G. nr. 22/2022⁵⁸, „*colectează, prelucrează și diseminează date statistice în domeniile de activitate ale ministerului*”). Acest minister nou constituit intenționează să realizeze Observatorul Național al Copilului, o structură ce va avea menirea de a „centraliza datele privind copiii aflați în situații de risc și familiile vulnerabile din România”⁵⁹. Informațiile cuprinse în baza de date a Agenția Națională pentru Egalitate de Șanse între Femei și Bărbați (ANES) sunt în acest moment, cele mai cuprinzătoare și complexe, având în vedere că această instituție are atribuții specifice în domeniul violenței domestice.

Motivul pentru care am ales să utilizăm datele A.N.E.S. este reprezentat de atribuțiile instituționale ale acestei agenții, respectiv faptul că aceasta colectează date cu privire la violența domestică, obținute de la Direcțiile Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului de la nivelul fiecărui județ, respectiv sector al municipiului București.

Limitele cercetării

Studiul se bazează pe analiza documentară și analiză secundară a datelor, în ambele situații existând limite specifice metodei.

În analiza documentară am ales: autori români, iar informațiile relevante ce au putut fi utilizate au asigurat perspectiva națională a domeniului violenței domestice; **autori străini**, iar informațiile relevante au ajutat la construcția capitolului teoriilor aplicabile; **legislația**, actele normative fiind utile la definirea anumitor termeni (exemplu Legea 2017/2003-republicată și H.G. 49/2011); pentru încadrarea juridică a anumitor infracțiuni care pot fi corelate cu faptele de violență domestică;

⁵⁶ Art.33, alin (7) din LEGE nr.218 din 23 aprilie 2002 privind organizarea și funcționarea Poliției Române, „*colectarea, stocarea și utilizarea datelor despre persoanele aflate în atenția poliției se fac în conformitate cu legea și cu principiile internaționale privind protecția datelor*”.

⁵⁷ <http://copii.gov.ro/1/date-statistice-copii-si-adoptii/>

⁵⁸ HOTĂRÂRE nr. 22 din 5 ianuarie 2022 privind organizarea și funcționarea Ministerului Familiei, Tineretului și Egalității de Șanse

⁵⁹ <https://www.mediafax.ro/social/ministerul-familiei-anunta-infiintarea-observatorului-national-al-copilului-costa-9-milioane-de-euro-20525138>

pentru identificarea atribuțiilor specifice în colectarea datelor statistice în domeniul violenței domestice; **alte opinii publicate pe web.**

În analiza secundară a datelor am avut acces la date statistice pentru perioada 2016-2020, dar care din păcate faptul că acestea au provenite de la o singură instituție nu au putut fi interesectate sau corelate cu alte baze informaționale. Pentru analiza de ordin calitativ am utilizat informații furnizate de agresori familiali în cadrul unor interviuri înregistrate audio-video în diferite contexte, materialele fiind cu acces public pe platforma youtube. Deși întrebările sunt diferite de la un moderator la altul, de la emisiune la alta, răspunsurile date de agresorii familiali pot constitui indicatori subiectivi în raport de violența domestică.

Detalierea cercetării

Surse importante în cercetarea profilului agresorului familial au fost actele normative și cu precădere H.G. 49/2011 (Guvernul României, 2011) (Walker, 1984), care în Anexa I, la Capitolul 3, punctul 2.5, lit. B, descrie *portretul* acestuia astfel:

„ 1. istorie personală cu abuz în copilărie; 2. nemulțumiri la locul de muncă; 3. consumul de alcool sau de droguri; 4. atracția pentru arme; 5. neîncredere în sine; 6. instabilitate emoțională, imaturitate emoțională; 7. temperament coleric; 8. atitudine critică, ironică, dominantă; 9. schimbul frecvent de parteneri; 10. învinovățirea altora pentru eșecurile proprii; 11. genul gelos, posesiv; 12. abilități scăzute în viața intimă, viață intimă agresivă; 13. opinii rigide cu privire la rolul femeii și al bărbatului.”

Analiza interviurilor cu agresorii familiali

Cele 5 interviuri analizate au fost alese aleatoriu de pe platforma youtube, iar cei intervievați au fost agresori familiali condamnați pentru fapte precum viol, omor, complicitate la omor etc. Deși interviurile sunt ghidate de un moderator, iar prin întrebările puse acesta dorește mai mult să scoată în evidență informații de interes pentru telespectatori, totuși sunt declarații utile și cercetării precum povestea din spatele condamnării și emoțiile trăite de agresorul familial aflat acum în detenție. În cercetare am utilizat expresiile folosite de agresorii familiali pentru motivarea faptelor și pentru a descrie perspectiva lor asupra violenței domestice, acestea constituind indicatori subiectivi care pot completa profilul.

Din interviurile analizate am putut constata că agresorii familiali consideră că violența domestică este cea de ordin fizic, bagatelizând chiar și agresiunile verbale, ce sunt considerate tot forme ale violenței domestice : „*violență niciodată...certuri, verbale, strigături, dar violență nu.*”- D.C., condamnat pentru infracțiuni asociate violenței domestice⁶⁰. Chiar și după condamnare, sunt agresori familiali care consideră că o formă diferită de violență domestică este o alternativă bună, dacă o raportăm la o faptă de omor, demonstrând faptul că nu sunt conștientizate efectele unui astfel de comportament asupra psihicului victimelor domestice pe termen scurt, mediu și lung: „... *nu pot să înțeleg, de ce am avut reacția asta așa de dură, nu știu de ce nu am pocnit-o, aș fi preferat acum în momentul ăsta să o bat* ,

⁶⁰ Emisiunea "DUPĂ GRATII" cu Diana Mihai

https://www.youtube.com/watch?v=k6pcJK3TbA&ab_channel=TeleEuropaNovaTimisoara

să o bat atât de rău încât să stea o două, trei săptămâni o lună în spital, dar apoi să știi că e ok, e întreagă.”- P.A., condamnat pentru omor deosebit de grav⁶¹.

Dacă ne referim la motivele care au stat la baza săvârșirii faptelor, am constatat că acestea sunt foarte diferite, contând foarte mult nivelul introspectiv la care se poziționează agresorul. Intervenițiile sunt date de 3 agresori familiari de sex masculin și 2 agresori familiari de sex feminin. În analiza celor invocate de agresorii familiari pentru motivarea faptelor am constatat că cei toți cei de sex masculin au precizat că au reacționat fără premeditare, spontan:

„un omor fără premeditare, un omor care a fost spontan, pur și simplu o chestie de moment”- P.A., condamnat pentru omor deosebit de grav; „pe baza nervilor, am pus mâna pe un cuțit și am lovit-o de mai multe ori”- S.O., condamnat pentru omor⁶²; „atunci am clacat, am lovit ușa, am spart ușa, am intrat în casă(...) am lovit-o”- D.C., condamnat pentru infracțiuni asociate violenței domestice. Toți agresorii sexuali de sex feminin au menționat că au săvârșit faptele doar pentru a se apăra: „m-a amenințat că imi taie gâtul”- K.G., condamnată pentru omor⁶³; „eu am mâncat 7 ani bătaie(...).Eu după 7 ani, eram considerată bunul lui”- L.T., condamnată pentru omor⁶⁴

Analiza datelor secundare din perspectiva teoriilor psiho-sociale

Pentru construirea profilului agresorului familial am analizat datele statistice centralizate de Agenția Națională de Egalitate de Șanse între Femei și Bărbați în perioada 2016-2020, din perspectiva teoriilor detaliate anterior. În susținerea **teoriei învătării sociale**, sunt cercetări care arată că nivelul ridicat de agresivitate al unor bărbați își are originea în copilăria acestora și devine cu atât mai severă pe parcursul vieții lor marcate de practicarea violenței așa cum a fost ea modelată în etapele mai fragede (Walker & Brown, 1985). Agenția Națională de Egalitate de Șanse între Femei și Bărbați a identificat printre factorii ce ar putea determina comportamentul agresiv și „*violență în copilărie în familia de origine*”. Din analiza datelor am putut determina că acest factor deși este printre primii trei, nu este și cel mai des invocat (vezi Fig.2). În România, expunerea la violență în copilărie este în ierarhia datelor colectate de A.N.E.S. la nivel național, al treilea factor care determină comportamentul agresiv în familie. Din analiza secundară a datelor am observat faptul că acest factor este, în perioada 2016-2020, într-o dinamică surprinzătoare în raport de primii doi factori care determină comportamentul agresiv în familie, respectiv condițiile precare de viață (care este și cel mai important factor) și consumul de alcool (al doilea cel mai întâlnit factor).

⁶¹ Emisiunea „Închis pe viață pentru omor din... dragoste?”

https://www.youtube.com/watch?v=-wZSvTvEEo&ab_channel=LuminitaVelciu

⁶² Emisiunea „CONDAMNAȚII CU ADRIANA STOICESCU”

https://www.youtube.com/watch?v=mHdxaudN8W0&ab_channel=B1

⁶³ Emisiunea ”Anchetele comisarului Antonescu: Furie mistuitoare (@TVR1)”

https://www.youtube.com/watch?v=g893P_F5K04&ab_channel=TVR

⁶⁴ Emisiunea „Femei care au ucis - Penitenciarul Târgșor”

https://www.youtube.com/watch?v=dzYo6GjWAho&ab_channel=LuminitaVelciu

Astfel că în anul 2016, înregistrăm cele mai multe situații în care sunt invocați ca factori determinanți ai violenței domestice (vezi Tabel 1, valorile evidențiate în culoarea albastră coroborat cu Fig.1): *condițiile precare de viață*- în acest caz asociate cu nivelul scăzut de trai, *consumul excesiv de alcool*, *violența în copilărie în familia de origine*. În antiteză, în anul 2020 înregistrăm cel mai puține situațiile în care este asociată violența domestică, anumitor factori de risc (vezi Tabel 1, valorile evidențiate în culoarea verde coroborat cu Fig.1).

Tabel 1. Primii 7 factori de risc care determină actele de violență domestică

Cei mai întâlniți factori de risc care determină actele de violență domestică	2016	2017	2018	2019	2020
Consum excesiv de alcool	2717	2039	2432	2458	1821
Consum de droguri	80	37	58	76	70
Antecedente penale	340	288	304	343	277
Boli neuropsihice	310	214	217	192	181
Condiții precare de viață	3954	3469	3518	3234	1932
Violență în copilărie în familia de origine	985	519	937	717	502
Izolarea de familie și prieteni	196	123	158	128	89

Sursa datelor: Prelucrare proprie după datele statistice ale A.N.E.S.

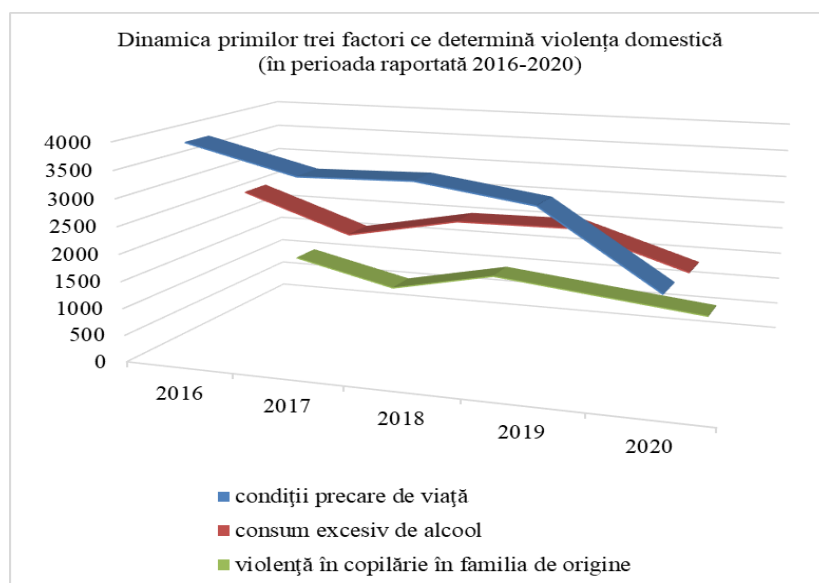

Figura 1. Dinamica primilor trei factori ce sunt asociați faptelor de violență domestică, 2016-2020

Sursa datelor: Prelucrare proprie după datele statistice ale A.N.E.S.

Datele colectate de A.N.E.S. ne permit o analiză longitudinală, informațiile fiind colectate la nivel național, dar ele sunt de nivel macro, astfel încât nu pot fi individualizate, adică reprezentate per individ. **În raport de teoria învățării sociale,**

am putut determina faptul că în România, *violența în copilărie în familia de origine* este al treilea factor în ierarhia factorilor ce determină comportamentul agresiv în mediul domestic.

În lucrarea *Violența în Familie. Teorii, Particularități și Intervenții Specifice*, autorii M. Turliuc, A. Karner Huțuleac și O. Dănilă au precizat că „lipsa resurselor financiare sau sărăcia crește riscul violenței în familie” (M. Turliuc, 2009, pag.27). Pentru a analiza cum este reflectată această afirmație în cifrele Agenției Naționale pentru Egalitate de Șanse între Femei și Bărbați, am identificat doi indicatori care să ne ajute în construcția unei concluzii, respectiv:

- a. *veniturile agresorului familial;*
- b. *condiții precare de viață*, cel mai pregnant factor ce determină violența domestică.

Teoria resurselor a lui Goode, una dintre teoriile sociologice, se referă la stresul social, determinat de factori precum sărăcia (Goode, 1971). Factori precum șomajul, *sărăcia* (n.a. prin asimilare putem considera condițiile precare de viață ca fiind asimilate sărăciei), supraaglomerarea, izolarea sau condițiile de muncă alienante sunt percepuți ca generatori ai frustrării și stresului la nivel individual, care pot conduce la violență (Gelles, 1987).

Datele colectate de A.N.E.S., relevă faptul că în ierarhia factorilor ce determină comportamentul agresiv în viața domestică, sunt plasate pe primul loc în perioada raportată, respectiv 2016-2020 (vezi Tabelul 1 și Fig.1). Cele mai scăzute valori sunt înregistrate în anul 2020, situație care ar putea fi asociată cu faptul că anul 2020 este declarată pandemia de Covid 19 în România. Condițiile precare de viață relevă un nivel financiar scăzut ca potențial al membrilor familiei, iar nivelul veniturilor, constanța lor sunt determinante în acest sens.

Din analiza datelor colectate de A.N.E.S., am putut extrage dacă în conturarea profilului agresorului familial, venitul are un rol important.

Pentru a trage o concluzie coerentă am utilizat informațiile referitoare la ocupația agresorului familial, dar și la venitul agresorului familial.

Printr-o analiză longitudinală pentru perioada 2016-2020, am putut constata că în raport de numărul total de agresori, ponderea cea mai mare este în fiecare an a celor fără ocupație, așa cum este evidențiat în tabelul 2.

Tabel 2. Număr de agresori după ocupație

	2016	2017	2018	2019	2020
Număr de agresori fără ocupație	2617	2582	2699	2285	1674
Număr total de agresori după ocupație	7943	8168	8446	9073	5953

Sursa datelor: Prelucrare proprie după datele A.N.E.S.

Datele din tabelul nr.2 mai arată faptul că pentru perioada raportată 2016-2020, în anul 2018 a fost înregistrat cel mai mare număr de agresori fără ocupație, situație pentru care nu am putut să găsim nicio explicație din perspectivă socio-politică. Numărul mic de agresori familiari din anul 2020, este influențat și de scăderea cazurilor de violență domestică în general și a agresorilor familiari în special, din cauza pandemiei de Covid 19.

Am analizat datele și din perspectiva veniturilor, considerând că este de asemenea un indicator care să releve corelația dintre sărăcie și comportamentul agresorului familial (Fig.2). Datele arată că în anii 2016, 2017, 2018 și 2020, cei mai mulți agresori familiali nu au nicio sursă de venit. În 2019 însă numărul agresorilor familiali care erau beneficiari ai prestațiilor sociale l-a depășit pe cel al agresorilor familiali fără nicio sursă de venit. În dinamică, am constatat însă că numărul agresorilor este în descreștere, în perioada 2016-2020. Numărul cel mai mic este cel înregistrat în rândul agresorilor familiali cu venituri peste salariu mediu pe economie. Așadar, teoria resurselor care arată ca factor al violenței domestice sărăcia, este confirmată atât în legătură cu indicatorul condiției precare de viață, dar și cel al venitului și în subsidiar al statutului pe piața muncii al agresorului familial. Referindu-ne la profilul agresorului familial, opinez că situația financiară precară a unei persoane nu indică obligatoriu că acea persoană va avea sau are un comportament agresiv, dar poate însă influența sau chiar determina astfel de atitudini violente.

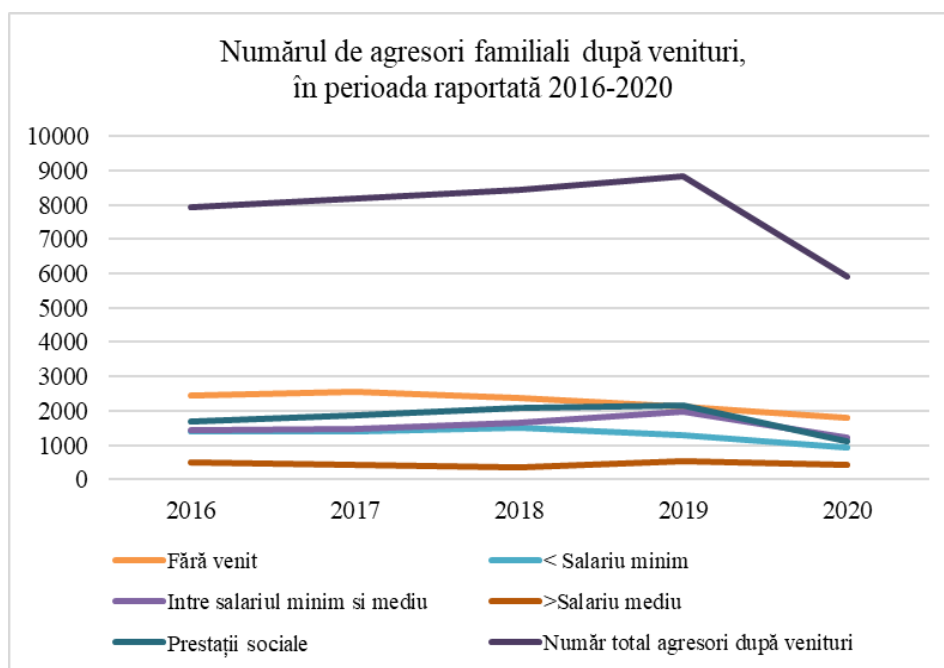

Figura 2. Dinamica numărului de agresori familiali după venituri, în perioada 2016-2020

Sursa datelor: Prelucrare proprie după datele A.N.E.S.

Așa cum am arătat în capitolul dedicat teoriilor, S. Freud a susținut ideea agresivității, comportamentul violent potrivit **teoriei psihanalitice**, tinzând să se impună ca o forță ce nu poate fi controlată, care dezorganizează și divide. Explicațiile psihanalitice ale violenței sunt legate de noțiunile de conflict intrapsihic, tulburări de personalitate, mecanisme de negare, deficiențe de dezvoltare sau slăbiciunea eului, narcisism, traume din copilărie, masochism etc. (Hearn, 1998).

Raportat la datele statistice colectate de A.N.E.S. am identificat printre factorii generatori ai violenței domestice și *antecedentelor penale* (Vezi tabelul 1). Această sintagmă relevă faptul că o anumită persoană a mai fost condamnat anterior săvârșirii unei alte fapte de natură penală. În statistica A.N.E.S. sintagma de antecedente penale pentru situațiile în care agresorii familiali au mai fost condamnați pentru o altă infracțiune. Nu putem determina dacă infracțiunile anterioare pentru care au fost condamnați agresorii familiali au fost date pentru fapte care sunt în legătură cu violența domestică sau alte fapte sancționate de Codul Penal. Însă, potrivit teoriei psihanalitice, persoana care prin comportamentul lui încalcă normele morale și penale ale unei societăți, va ajunge să încalce și normele conviețuirii familiale. În ceea ce privește balanța de gen a agresorilor familiali analiza datelor a evidențiat faptul că în fiecare an din perioada la care ne raportăm, respectiv 2016-2020, bărbații sunt cei care au ponderea cea mai mare (vezi Fig.3). Acest rezultat confirmă de fapt teoria. La fel ca și în tabelele și graficele anterioare, numărul de agresori familiali atât bărbați cât și femei sunt în scădere în anul 2020. De menționat că anul 2020 este anul pandemiei de Covid-19, o perioadă în care raportarea cazurilor a înregistrat o scădere.

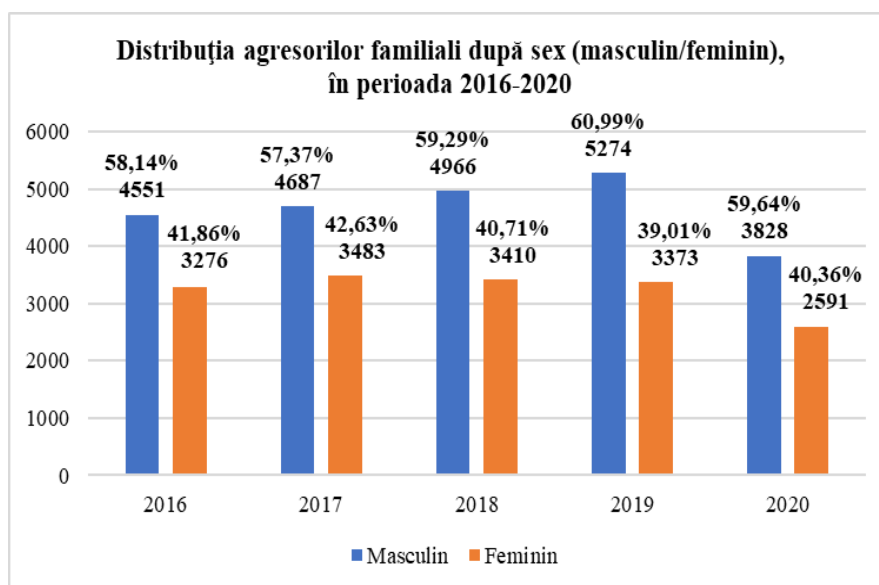

Figura 3. Dinamica agresori familiali după sex, în perioada 2016-2020
Sursa datelor: Prelucrare proprie după datele A.N.E.S.

În perioada 2016-2020 au fost înregistrate vârfurile cu cei mai mulți agresori familiali(vezi Fig.4) în anul 2019 (3105) la grupa de vârstă 36-45 ani, iar în 2018 (2488) la grupa de vârstă 26-35 ani(masculin urban 544, rural 777 și feminin urban 549 si rural 618).

Valorile cele mai mici sunt înregistrate la toate categoriile de vârstă în anul 2020(anul pandemiei de Covid 19).

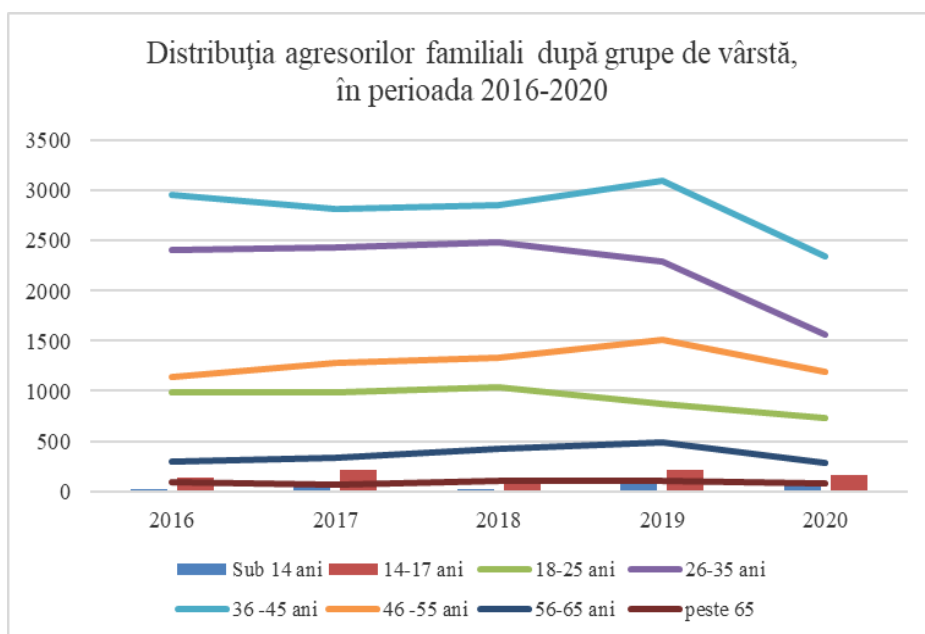

Figura 4. Distribuția agresorilor familiari după vârstă, în perioada 2016-2020
Sursa datelor: Prelucrare proprie după datele A.N.E.S.

Teoria schimbului/controlului social cu privire la viața familială se bazează pe conceptele de recompense și pedepse reciproce. Membrii familiilor schimbă sau împărtășesc sentimente, servicii și resurse. Atunci când balanța schimburilor corespunde așteptărilor indivizilor vor predomina pacea și ordinea (Phillips, 1986).

Familia presupune un schimb reciproc avantajos și utilizarea resurselor proprii în interes comun, violența domestică fiind un indicator că această *balanță a schimburilor* este în dezechilibru. Viața de familie este supusă ciclic anumitor presiuni, ridicând riscul dezechilibrului schimburilor și totodată lasă loc impunerii puterii și a controlului persoanei dominante.

În volumul **Violența în familie. Teorii, particularități și intervenții specifice**, autorii Turliuc Maria Nicoleta, Adina Karner Huțuleac și Oana Dănilă au subliniat „*aspectul controlului reprezintă un aspect cheie al violenței domestice*” (M. Turliuc, 2009, pagina 85).

Institutul pentru Cercetarea și Prevenirea Criminalității din România (Institutul de Cercetare și Prevenire a Criminalității, 2000), punând accentul pe agresiunile exercitate îndeosebi asupra femeilor și copiilor, definește violența în familie ca fiind „*utilizarea constrângerii fizice sau emoționale asupra unui alt membru al familiei, în scopul impunerii puterii și a controlului asupra acestuia*”.

În verificarea teoriei controlului am ales să analizăm datele care privesc impunerea puterii și controlului agresorului familial care deține locuința familiei (este proprietarul locuinței), **impunerea puterii și controlului agresorului familial care deține locuința familiei**.

Calitatea de proprietar al locuinței, poate induce agresorului familial senzația de putere și drept absolut de a decide cine poate conviețui în aceea proprietate.

Potrivit prevederilor art. 38 alin. 1 din Legea nr. 217/2003 (*republicată*) pentru prevenirea și combaterea violenței domestice (Parlamentul României, 2003), prin ordinul de protecție (care reprezintă hotărârea emisă de instanța de judecată prin care aceasta dispune), la solicitarea unei persoane a cărei viață, integritate fizică sau psihică ori libertate este pusă în pericol printr-un act de violență din partea unui membru al familiei, se pot dispune cu caracter provizoriu măsuri - obligații sau interdicții precum evacuarea temporară a agresorului din locuința familiei, indiferent dacă acesta este sau nu titularul dreptului de proprietate⁶⁵. Cu ajutorul datelor furnizate de A.N.E.S. am putut analiza din perspectiva teoriei controlului, ponderea agresorilor familiari care sunt proprietari ai locuinței unde conviețuiește familia. În anii 2016, 2017 și 2019 cei mai mulți agresori familiari sunt și proprietari ai locuinței unde conviețuiesc membrii familiei, iar acest lucru este evidențiat în anii anterior menționați prin culoarea gri. A doua situație evidențiată este cea a agresorilor familiari care locuiesc cu familia într-o locuință care se află în proprietatea unui rude a agresorului, iar acest aspect este evidențiat prin culoarea verde. Așadar din analiza datelor am putut concluziona faptul că teoria controlului, se confirmă și prin statisticile raportate la situațiile de violență domestică din România. În anul 2019, analiza a relevat schimbări în raport de modalitatea de deținere a locuinței, în sensul în care a scăzut numărul agresorilor familiari care sunt proprietari, dar a crescut numărul de situații în care proprietarul era o rudă a victimei și a situațiilor în care agresorul locuia cu chirie împreună cu familia. Trendul descrescător al situațiilor în care agresorul familial este proprietarul, se menține și în anul 2020. Din analiza datelor din anul 2020 (anul declanșării pandemiei de Covid 19), am constatat că în raport cu ceilalți ani, nu există niște valori specifice pe care le putem corela ca impact, exceptând faptul că au fost înregistrate în acel an mai puține cazuri, drept pentru care per total și cifrele au valori mai scăzute.

Concluzii

Cercetarea a fost una de tip bulgăre de zăpadă, utilizând informații și resurse în mod progresiv, scopul fiind acela de a realiza profilul agresorului familial. Analiza datelor a confirmat unele din cele mai cunoscute teorii în domeniul violenței domestice, ocazie cu care am identificat câteva din elementele profilului agresorului familial.

Din analiză am identificat caracteristicile cele mai des întâlnite ale agresorului familial, reliefate prin vârfurile curbelor de frecvență, manifestate prin valorile maxime înregistrate în perioada raportată 2016-2020:

A. După grupe de vârstă și sex

1. referindu-ne la balanța de gen, dintre agresorii familiari, **bărbații** sunt cei care au ponderea cea mai mare;
2. referindu-ne la vârstă, au fost înregistrate vârfurile cu cei mai mulți agresori familiari(vezi Fig.4) în anul 2019 (3.105) la **grupa de vârstă 36-45 ani**, iar în 2018

⁶⁵ <https://www.politiaromana.ro/ro/prevenire/violenta-domestica/ordinul-de-protectie>

(2488) la grupa de vârstă 26-35 ani(masculin urban 544, rural 777 și feminin urban 549 si rural 618);

B. După ocupație, și dreptul de proprietate asupra locuinței

cei mai mulți agresori familiari sunt **proprietari ai locuinței** unde conviețuiesc membrii familiei;

cei mai mulți agresori sunt cei **fără ocupație**(nu au contract de muncă legal încheiat);

C. După anumiți factori de risc la care a fost expus

A fost expus „*violență în copilărie în familia de origine*”;

Trăiește în *condiții precare de viață*.

Rezultatele cercetării confirmă teorii avansate în acest domeniu, opinia autorilor români (Bonea, 2018) și acte normative (României, Guvernul, 2011). Cercetarea a fost o provocare având în vedere volumul mare bibliografic parcurs, dar și din perspectiva accesului limitat la date secundare, deși aceste informații ar trebui să fie open source, pentru ca oricine este interesat să poată să le utilizeze.

BIBLIOGRAFIE

- Anon., 2022. *LegeAZ*. [Interactiv] Available at: <https://legeaz.net/dictionar-juridic/agresor>
- Bandura, A., 1963. *THREE STUDIES INTO IMITATING AGGRESSION*. [Online] Available at: <https://www.psychologywizard.net/bandura-ao1.html>
- Belsky, J., 1979. Mother-Father-Infant interaction. A naturalistic study observation. *Developmental Psychology*, pp. 601-607.
- Bonea, G. V., 2018. Agresorul familial. *Revista Calității Vieții*, p. 274.
- Bonea, G. V., 2020. *Violența bazată pe gen: abordări teoretice esențiale*. București(România): Dileme Contemporane.
- Drăgan, C., 2022. Cost generated by domestic violence during the covid 19 pandemic. *ECONOMY AND SOCIOLOGY*, p. 103.
- Felipe, N., Pirlott, R. & Pirlott, A., 2006. *Gender-Based Violence Concepts, Methods, and Findings*, Arizona: s.n.
- Gail Hornor, MS, RNC, CPNP, 2005. Domestic Violence and Children. *Journal of Pediatric Health Care*, pp. 206-207.
- Gelles, R., 1987. Family Violence. *Sage*.
- Goode, W., 1971. Force and violence in the family. *Journal of Marriage and the*, p. 33.
- Guvernul României, 2011. [Interactiv] Available at: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/126229> [Accesat 27 05 2022].
- Guvernul României, 2011. *HOTĂRÂRE nr. 49 din 19 ianuarie 2011*. [Interactiv] Available at: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/126229>
- Heise, L., Ellsberg, M. & M., G. M., 2002. A global over view of gender-based violence. *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, p. 2 .

- Human Rights Watch, 2015. *Honour Crimes*. [Online] Available at: <https://www.wikigender.org/wiki/honour-crimes/>
- Institutul de Cercetare și Prevenire a Criminalității, 2000. *Institutul de Cercetare și Prevenire a Criminalității*. [Interactiv] Available at: <https://www.politiaromana.ro/ro/politia-romana/unitati-centrale/institutul-de-cercetare-si-prevenire-a-criminalitatii>
- Levinson, D. & M. M., 1980. *Towards explaining human culture: A critical review of the findings of worldwide cross-cultural research..* New Haven: CT: HRAF..
- M. Turliuc, A. K. H. ș. O. D., 2009. *Violența în Familie. Teorii, Particularități și Intervenții Specifice*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Parlamentul României, 1996. *Legea nr.8/1996 privind drepturile de autor și drepturile conexe*. [Interactiv] Available at: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/7816>
- Parlamentul României, 2003. *LEGEA nr. 217 din 22 mai 2003 (*republicată*)*. [Interactiv] Available at: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/44014>
- Parlamentul României, 2004. *LEGE nr. 206 din 27 mai 2004*. [Interactiv] Available at: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/52457>
- Phillips, P., 1986. Understanding spurious regressions in econometrics. *Journal of Econometrics*, pp. 311-340.
- Rasheed, Salah A. H. A.-E. F. M. Y., 2011. Female genital mutilation in Upper Egypt in the new millennium. *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, pp. 47-49.
- Rhonda K, U. ș. M. C., 1992. *Woman and gender. A Feminist Psychology*. Philadelphia: Temple University Press.
- Rujoiu, V., 2021. *Note de curs*, s.l.: s.n.
- Stacey, J., 1983. The New Conservatorist Feminism. *Feminist Studies*, pp. 57-86.
- Straus, M., 1980. Victims and Aggressors in Marital Violence. *American Behavioral Scientist*, pp. 681-704.
- The UN Refugee Agency, 2020. *Gender-based Violence*. [Online] Available at: <https://www.unhcr.org/gender-based-violence.html>
- Walker, L. E., 1984. *The battered woman sindrom*. New York: Springer Pub. Co.
- Walker, L., 1984. *The Battered Women Syndrome*. New York: Springer.

IMPLICATIONS OF EMPLOYEE MOTIVATION ON THE ORGANIZATION'S PERFORMANCE

Elian Gabriel MILITARU,
PhD Student,

University of Craiova, Doctoral School of Economic Sciences, Romania

<https://orcid.org/0000-0003-1841-2559>, militarueligabriel@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.25>

Summary

The objective of this study is to analyze the performance indicators correlated with the salary policies of Romanian companies. The concept of employee motivation by the CEO of a company must be found in the long-term strategy of the entities. This can be done by involving staff in engaging actions like workshops, by regaining confidence and allowing freedom of action for everyday projects. With a balanced and visionary management an increase in loyalty and involvement among employees can be achieved while decreasing any potential. Having considered these matters, we conducted an empirical study following the financial indicators on the Romanian listed companies. In this study we followed and showed the correlation between profitability indicators and the importance and involvement of human capital on the performance of the enterprise.

Keywords: *human capital, salary policies, economic performance, employee motivation, management, strategy.*

JEL: *M41, M49, M52.*

UDC: *331.2+331.101.3*

Introduction

Many companies are looking for solutions to get the best out of their employees, and this continues to provide many challenges for managers, researchers and entrepreneurs. Geopolitical tensions, problems in the competitive environment, problems caused by external factors, such as the COVID-19 pandemic, are just some of the situations they have to face. Motivating staff through salary entitlements, providing the most comfortable working space, giving free or preferential shares, providing technological equipment for the work and other monetized or unmonetized benefits are just some of the ways of motivating employees and trying to keep skilled people working for the company.

The main purpose is to research, develop and implement managerial strategies to motivate employees in order to enhance individual and organizational performance. To achieve this, the following objectives had been considered:

- analyzing the theoretical-conceptual aspects of adopting personnel strategies at the organizational level;
- analyzing the theoretical aspects of motivation and demotivation tendencies among employees;

- analyzing the effects of managers' involvement in the helping employee achieving a high degree of motivation.

As for the **research methodology**, it has been done by investigating theories, studies conducted in scholarly articles published in international databases such as Web of Science, Springer, Scopus or Science Direct.

The role of corporate governance on human resources management

We can find that the corporate governance exists only at the top level of the organization and is definitely not present at the level of other organizational structures, including human resources (Kaehler, 2018). As long as top management appreciates the belief that human resource management is valuable, through methods that lead to the valorization of human resources, departments can make an essential and effective contribution to business strategy (Boanda, 2019). If the CEO and his team learns qualities and experience for the business to work, if he manages to develop interpersonal skills through which to motivate and lead executives to communicate openly and transparently information (Petrovic, 2018), he creates the context through which professionals can get directly involved in the HR area to implement practical models that fill an optimal employee motivation strategy that brings results. Elements such as modesty and consistency, the motivation to create something valuable together with the other members of the management team, having valuable character traits but also a rich experience, make the CEO a leader who succeeds in building a healthy company (Domnişoru, 2019).

The performance of a manager is given by his ability to motivate everyone in his team to perform at his best and thus increasing the overall performance (Bodea, 2014). That is why the need has arisen to study and find out what are the best ways to increase motivation among employees in both large and small companies (Chowdhury, 2014).

Finding the best solutions to achieve the best performance in the labor market for employees proved to be a real challenge for managers, researchers and entrepreneurs. Companies have tried to find the best ways to integrate and involve their employees in their medium and long-term strategy, because the health of companies is also determined by how motivated employees feel to work with the plans of the management team.

Some companies have tried to implement certain management methods such as holocracy as a new line of management, whereby they have tried to give employees more autonomy so that they can make their own free decisions with which to come to the support of the companies (Mosamim, 2020; Bernstein et al., 2016). Other entrepreneurs have studied and tried to apply research done in the field of emotional intelligence (EI) to determine which style is more suitable for implementation, the relationship-oriented or task-oriented style at work (Secrieru, 2021). Other companies have made a detailed diagnosis of the most appropriate HRM style to adopt at the firm level for performance (Chowdhury et al. 2014), focusing on rewarding employees through salary entitlements, bonuses and benefits that can lead to a high quality of life, but also investing in education, workshops,

training, etc. They have also sought to implement the Kaizen business model as a sustainable management model (Bratu, 2017). But these models did not always give the desired results.

Having considering all of these, the following question arises: *what do we do with the new Western culture in which development through work has lost its meaning?* We see that we are moving towards a culture in which the development of the individual through work has lost its attractiveness, a culture of narcissism in which everyone is looking for happiness and is no longer willing to make sacrifices for the collective welfare, for the realization of plans, no longer willing to excel in what they do in order to achieve something lasting and valuable. Everyone seeks to show how good they are, without having a solid background of knowledge and experience on which to draw.

Dorin Bodea (2018) in his book "The Inconvenient Truth at the Top of Organizations" offers the results of his own case-study, expounding more extensively in his work "The Values of Romanian Employees", where he concludes that these values in postmodernism are represented by the hyperconsumption of any other activities that reflect subjective experiences, uniqueness and value. Compared to the modern employee, where work and morality were intertwined, the postmodern employee develops the phenomenon of exchanging elements of morality and development through work with elements that define happiness through hyperconsumption of all kinds of pleasures, be it entertainment, listening to music, video games, travel, etc. Thus, in most Western countries the time spent listening to favorite songs, watching TV series and entertainment is greater than the time spent on work, training or education.

Another element that emerged from the study is the repositioning of values through another facet of the same phenomenon: downshifting - which translates into a return to a lifestyle that is as simple as possible, but as ecologically and spiritually rich as possible, at the expense of achieving the outcomes that define high social status and a promising career. Thus, there are people who embrace this trend and choose to resign from well-paid positions in powerful corporations embracing other jobs that give more meaning to their lives. Many inexperienced but highly educated employees seek from the outset to negotiate for the highest possible salary benefits, management positions, believe themselves to be competent and superior to everyone else. Therefore, their belief is that in order to achieve performance and to be seen to be doing well, they must cheat, steal, break rules and compromise.

But, *What is the solution and how should organizations handle such situations?* The first step is introspection. In a time when the digital revolution is redefining the individual, knowledge is no longer about deepening but rather a complexity of connections converging towards a democracy of knowledge, in particular a democracy of organizations and also a change in management strategy.

At a time when the whole process of digitalisation is increasing rapidly and is already part of our culture and society, individualism and subjectivism are taking priority over morality. Due to unlimited access to information, employees' knowledge and skills are no longer relevant, but rather the involvement and

participation in the production process or the provision of services and trade, trust and loyalty to the organisation in the competitive environment remain relevant. However, the West has also brought good things, organisations have experienced well-being due to the individualism and egocentrism of employees, only in collaboration with each other. Thus, top management in some companies understood these needs and learned to work together even with malicious and selfish people to the highest standards, pursuing common interests. These managers have practically validated themselves in this world of postmodern companies. By pursuing employee well-being and quality of life, management has succeeded to balance work, creativity and material gain (Bruckner, 2017), this gives meaning to an effective work style, directing employee behaviour towards performance and well-being (Bodea, 2018).

The progress and efficiency of human capital is not only beneficial for organizations and employees but also for the state, as human capital is a social good. Labor migration creates a macro-social context due to the investment in education and training but also due to the fact that each employee develops skills at work or even more, invests in their own education and then uses the skills and experience gained in this way in other companies. The social investment approach also includes the public contribution whereby the state supports education through allowances and subsidies, making the labour market more flexible and ensuring that people can adapt to changes in the competitive work environment (Suciu, 2000).

A study conducted by Chowdhury (2014) on small companies, whereby the two forms of human capital expressed in the literature as general human capital, defined by the level of formal education that the employee obtains through training in the public education system and which can be used in any company; and specific human capital, defined by the experience gained on the job that increases the productivity of the employee. This specialized training in most cases cannot be used outside the company, which is why the management of the entity is willing to invest in the development of employees because it is estimated that the increase in production, even under the conditions of wage increase, is much more profitable than the level of investment (Cerna, 2021). The two levels of education that employees can accumulate, both on the job and within the entity define the human capital of the organisation.

Migration from one company to another, entails serious problems for small entities, as every employee wants to work in a big company, on a better salary, having better working conditions, maybe a new office or maybe a more flexible work schedule and an experienced, relationship-oriented team. But what motivates employees to stay in small entities and perform? Small businesses face many problems in attracting and retaining skilled labour because resources are limited compared to their larger and stronger counterparts. Effective management of these resources therefore becomes necessary. Research in the field estimates that small firms lose around 10% of their workforce each year (Tarasco, 2006), so experienced employees become a scarce, even critical resource for the performance of small firms.

Chowdhury (2014), conducted a study based on data from 1572 professionals in 100 small firms, representing a firm-level dependent variable, namely the average

productivity of a worker. This measures firm productivity on the basis of formal education, task-specific experience (based on current job) and firm-specific experience (based on all previous jobs). The study also presents a control variable, namely the level of industry sales reported on a single employee. It concludes that as firms have shifted towards and sought specific experience for each individual employee, performance has increased due to professionals with higher education. They were more responsive and able to adapt to integration and change as opposed to firms that did not seek these elements. Moreover, another imperative, again due to inherent constraints and economic and human potential, is to focus only on increasing the experience of directly productive employees, as research indicates that it is more profitable to hire highly educated people into professional positions and retain non-college educated employees in their current entry-level positions, rather than seeking to promote them to these positions of responsibility. Also, retaining highly educated employees for as long as possible in the same position leads to productivity. However, for small firms this is a big challenge. Offering cash incentives, through salary increases and bonuses, perhaps even equity awards, rewarding employees with free shares or other monetised and non-monetised benefits, can keep engagement high among highly educated professionals. This option is found to be more desirable as promotion options are limited in small firms and task-specific experience is important.

Favourable differences in a firm's productivity are due to the need to understand the fundamentals of work processes and the repetition of work. Therefore, it becomes necessary for employees in entry-level positions to obtain higher education. If this is not possible, a move to other jobs within the same department can be considered for an organisation-wide development of human capital.

The objectives and activities of those involved in governance affect the organisational management present in all departments. The influences of the governance factor affect the performance of professionals in the field of work in terms of tenure, training and remuneration, and therefore the whole work activity (Bretos, 2018). Thus, it corroborates some criticisms that view the function of human resource management as always management-oriented. The ownership structure also affects managers' strategic goals and incentives (Lima, 2021) and develops a tendency to pursue risks to short-term results rather than freedom of professional expression among managers.

Research methodology

In this research, carried out on a sample of 21 companies listed on the Bucharest Stock Exchange, we extracted from the companies' financial statements and annual reports data on: average number of employees, payroll, production sold, income from stocks of products, income from the production of fixed assets and real estate investments, the qualification status of employed staff, in order to calculate the average annual salary and annual labour productivity. The study is conducted over the period 2017-2021, and includes in the sample 11 companies operating in the energy sector and 11 companies operating in the production of industrial equipment.

Based on the collected data, the level of average annual wage and annual labour productivity is calculated as follows:

- **Average annual salary (Sm)**, is calculated with the formula:

$$Sm = \frac{Fd.S}{\bar{N}s} \quad (1)$$

The **size of the wage fund (Fd.S.)** is given by the level of the gross wage, the level of employer contributions for 2017 and the level of the insurance contribution for work from 2018 onwards.

The **average number of employees ($\bar{N}s$)** represents the human potential of the entity during one year. According to the National Institute of Statistics in Romania, the average number of employees includes all persons employed and paid by the establishment, whether they are persons employed on individual employment contracts for a fixed or indefinite period, or whether they are seasonal workers, managers or administrators of the entity.

The average number is calculated as the simple arithmetic average of the sum of the daily number of employees, including weekly rest days and non-working days divided by the total number of calendar days (365 days or 366 days).

- **Labour productivity (Wa)**, is the human potential to create goods and provide services over a given period of time and is determined as the ratio of the output of the year (**Qe**) to the average number of employees ($\bar{N}s$) and is calculated with the formula:

$$Wa = \frac{Qe}{\bar{N}s} \quad (2)$$

The **output of the financial year (Qe)**, as a value indicator expressing output, expresses the direct and useful result of industrial-productive activity over a given period of time (month, quarter, year). It includes the value of all goods and services produced by the firm during the period.

$$Qe = Qv \pm \Delta Qs + Qi \quad (3)$$

where, Qv = output sold;

ΔQs = change in stored production

Qi = output of fixed assets and investment property.

Stored production and fixed assets are valued in production costs.

It is assumed (**H1**) that a high wage level affects labour productivity through motivation and a high level of highly educated professionals (**H2**) in organisations contributes to a high level of labour productivity. In order to determine the level of wages we calculated for companies in the energy sector (A), the level of the wage fund which we compared with that in the production of goods and equipment (B).

For each company we used the following calculation model:

$$Fs.m. = (a+b+c+d+e)/x \quad (4)$$

where, (a+b+c+d+e) represents the annual wage fund for each company (a=2017, b=2018 etc.), which relates to the five years studied (x). Then, we used the same reasoning to calculate the average wage fund at the industry level for the 11 companies (y).

$$Fs.m = (a+b+c+d+e+f+g+h+i+j+k)/y \quad (5)$$

Main results

The results are similar with small differences. The differences are due to the cumulative average number of employees. Compared to companies in zone A, employees of companies in zone B are paid 21.52% more, but labour productivity is at a much lower level (Figure 1). Studying the annual reports of Zone A companies, it appears that staff working in positions requiring higher education are rewarded with free or preferential shares.

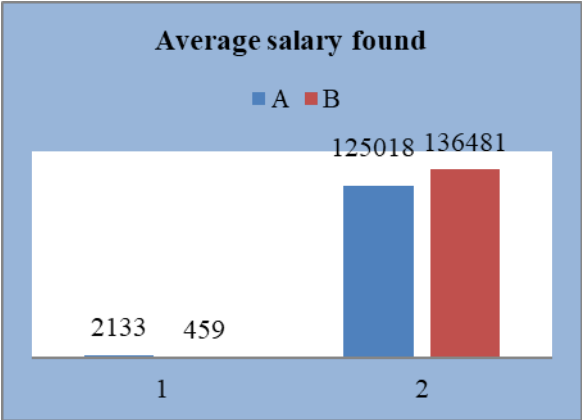

Figure 1. Correlation between the average number of employees and pay policy

Source: Own analysis after financial reports

It is concluded according to hypothesis **H1**, that a high level of pay does not necessarily motivate to increase work productivity output and there are other elements that matter, such as: healthy workplace relations, a pleasant working environment, due respect, etc. This leads to full employee engagement.

It is tested according to hypothesis **H2** whether a high level of highly educated professionals in organisations influences work productivity.

In the following, the listed companies will be divided into two categories according to the area in which they operate and the indicators **I₁** and **I₂** will be established. Indicator **I₁** is determined as the ratio of average labour output to average wage bill and indicator **I₂** represents the dynamics of employed staff in

relation to the level of professional development. This indicator will receive values from value 1 to value 4, as follows:

- 1- employees with higher education;
- 2- employees with secondary education;
- 3- qualified employees (on the job);
- 4- unskilled employees.

Table 1. The impact of professionals with higher education on labor productivity

Simbol A	I ₁	I ₂		Simbol B	I ₁	I ₂
PTR	3	3-1		TRP	9	3-2-1
SNG	7	3-2-1		ONE	11	1-2
SNP	10	1-2		CRC	11	3-1
TNG	5	1-2		ALU	4	3-2-1
SNN	6	2-1		CEON	6	3-1
EL	3	1-3		MCAB	2	3-4-1
TEL	13	1-2		VNC	5	2-3-1
COTE	13	2-1		PREB	4	2-1
RRC	9	3-2-1		SNO	3	3-1
COMI	2	3-1		TBM	3	2-1
OIL	2	3-1		MECF	3	1-2
Score	73			Score	61	

Source: Own analysis after financial reports

The results show a much higher labour productivity score is determined for companies operating in the energy industry compared to those operating in manufacturing.

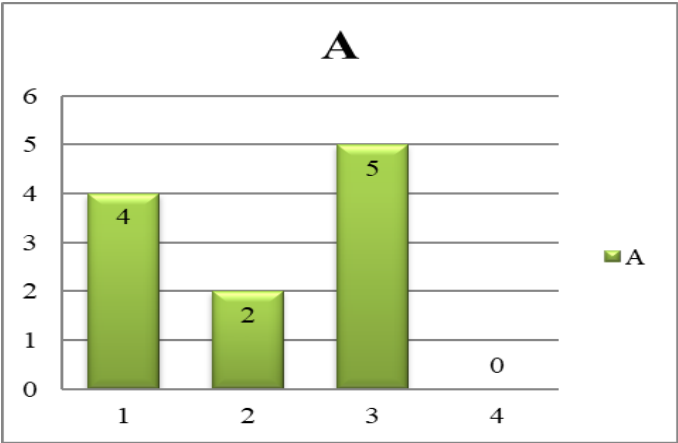

Figure 2. Employees with higher education

Source: Own analysis after financial reports

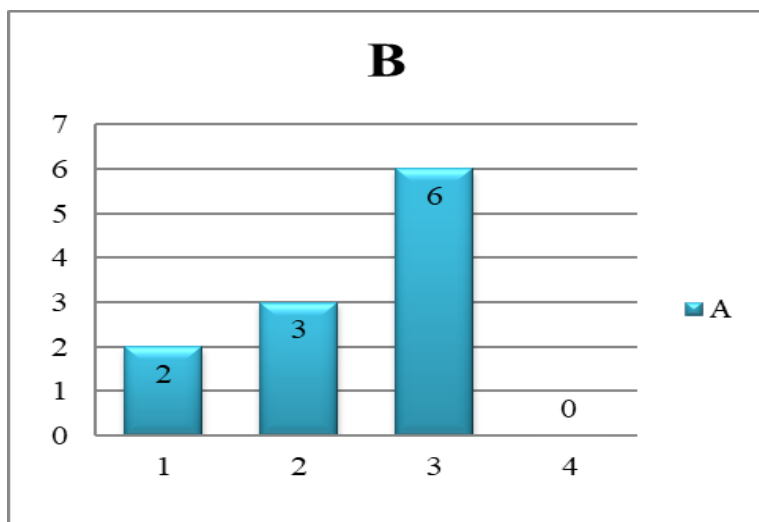

Figure 3. Employees with higher education
Source: Own analysis after financial reports

A high level of highly educated and skilled people is observed, as shown in Chart 2, to lead to higher labour productivity. Thus, it supports hypothesis H2 that a high level of skilled and educated people improves the flow of production and not only. The studies of Chowdhury (2014) and (Cerna, 2021) are also confirmed.

Conclusions

In these critical times with respect to unnatural changes favoring a legislation to adapt to an uncertain market, increasing organizational performance depends largely on investments made in employees, technological equipment, digital solutions, and modernization of work equipment. In order to achieve performance-enhancing objectives, it is necessary for HR professionals to identify the real problems of employees, to identify the elements that lead to well-being and good mood, and to seek to create the right framework to deepen healthy relationships aimed at achieving a desired level of performance.

Work-related aspects that produce both economic and social satisfaction as a result of employee motivation are an important aspect to be addressed. Thus, rewarding work through wages, creating pleasant working conditions, an environment in which workers can improve their skills, reward through promotion, through empowerment and other non-monetary benefits, reflect very important factors for well-being and performance.

The CEO, together with the management coordinating departmental structures and accounting professionals, works towards organisational wellbeing by providing strategies to streamline corporate reporting.

Bibliography

Books (classic books or e-books):

Bodea, D., 2018, *Adevărul incomod de la vârful organizațiilor*, București, Result Development

Bodea, D., 2014, *Manager, Lider sau Antreprenor?*, Bucuresti, Result Development
Bruckner, P., 2017, *The Wisdom of Money*, Cambridge, Harvard Univerity Press
Domnișoru, S., 2019, *Guvernanță corporativă și audit financiar*, Craiova,
Universitaria

Suciu, M., C., Gheorghe, A., 2000, *Investiția în educație*, București, Editura
Economică

Articles published in a classic journal or online:

Bernstein, E., Bunch, J., Canner, N., Lee, M., 2016, ‘The big idea beyond the holacracy hype. The overwrought claims—and actual promise—of the next generation of self-managed teams’, *Harvard Business Review*, pp.38 – 49

Boada-Cuerva, M., Trullen, J., Valverde, M., 2019, Top management: The missing stakeholder in the HRM literature, *International Journal of Human Resource Management*, pp. 63-95

Bratu, J., Raduțu, A., 2017, Kaizen Award in Romania: the KAIZEN™ way in obtaining the continuous improvement success, *Proceedings of the 11th International Conference on Business Excellence*, pp. 1058-1067

Bretos, I., Errasti, A., Marcuello, C., 2018, Ownership, governance, and the diffusion of HRM practices in multinational worker cooperatives: Case-study evidence from the Mondragon group, *Human Resource Management Journal*, Vol. 28, issue 1, pp. 76-91

Chowdhury, S., Schulz, E., Milner, M., Van de Voort, D., 2014, Core employee based human capital and revenue productivity in small firms: An empirical investigation, *Journal of Business Research*, vol.67(11), pp. 2473-2479

Kaehler, B., Grundei, J., 2018, HR governance as a part of the corporate governance concept HR governance, *Springer Briefs in business*, Springer Cham, pp. 27-50

Lima, L., Galleli, B., 2021, Human resources management and corporate governance: Integration perspectives and future directions, *European Management Journal*, Vol.39, pp. 731-744

Mosamim, P., Ningrum, S., 2020, Holocracy and Hierarchy Concepts: Which One is More Effective in an Organizational Leadership and Management System? *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities*, pp. 257-271

Secrieru, L., Grier, A., 2021, Inteligența emoțională și stilul de leadership, *USARB*, pp. 135-140

Tarasco, J., Damato, N., 2006, Build a better career path, *Journal of Accountancy*, 201(5), pp. 37–41

Websites:

Bursa de valori, București, 2022, [on-line] Available at: <https://bvb.ro/>, [Accesed 29.09.2022]

Cerna Silviu, 2021, [on-line] Available at: <https://www.contributors.ro/teoria-capitalului-uman-analiza-economica-a-educatiei/>, [Accesed 08.08.2022]

MANAGING CONFLICT IN MULTICULTURAL ORGANIZATIONS

Mariya VELKOVA,
PhD Student,
Dimitar Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria
<https://orcid.org/0000-0002-8060-5741>, mavelkova@mail.bg,
velkovamarya@gmail.com
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.26>

Summary

*The actuality of the topic is determined by the factors "diversity of cultures" and "conflicts", which are problem areas in organizations nowadays. They have a significant impact on the performance and efficiency of employees, as the success of the organization is highly dependent on their performance. Multicultural organizations are exposed to different national cultures, norms, attitudes and behaviors that affect each individual team member. Organizations where employees come from different nationalities should take these factors into account, as multicultural teams in them are gradually becoming more popular in the corporate world and are part of the competitive advantages they can use. However, in a multicultural environment, conflicts may be more likely to occur than in homogeneous teams. The role of the manager is crucial when working in multicultural organizations to anticipate and resolve conflicts. **The object** of research in this article is conflicts in modern multicultural organizations. **The purpose** of this development is to present some features of conflicts in multicultural organizations, based on literary sources, and to outline possible strategies for dealing with conflicts in these organizations. **The research methods** are gathering opinions on conflict management in a youth multicultural organization through online questionnaires from members of such a multicultural organization and analyzing the results obtained. **The results** show that conflicts can be managed and directed to resolution and mediation if there is good management in the organization.*

Keywords: conflict management, multicultural organization, teams, opportunities.

JEL: D74, L2, M14.

UDC: 005.574

Introduction

"Cultural diversity" and "conflict" factors are problem areas in many organizations today. They have a significant impact on the performance and effectiveness of employees, as the success of the organization is highly dependent on their performance. Multicultural organizations are exposed to different national cultures, norms, attitudes and behaviors that affect each individual team member. Organizations where employees come from different nationalities should take these factors into account, as multicultural teams in them are gradually becoming more

popular in the corporate world and are part of the competitive advantages they can use. However, conflicts may be more likely to occur in multicultural environments than in homogeneous teams. The role of a manager is absolutely crucial when working with multicultural teams in multicultural organizations in general and with conflicts in particular. Here we must clarify that teams are a means, a way of organizing people in the organization for more effective achievement of organizational goals. This team works to achieve the goals of the organization, and when we talk about a multicultural team, we are talking about a part of a multicultural organization. The purpose of this development is to present some features of conflicts in multicultural organizations, based on literary sources, and to outline possible strategies for dealing with conflicts in multicultural organizations.

1. The conflict in multicultural organizations - definition, essence, features, types

A conflict is a serious disagreement and dispute about something important. If two people or groups are in conflict, they have had a disagreement and have not yet come to an agreement. The concept of conflict includes: conflict, competition, rivalry, battle, collision. Organizational conflict, or otherwise known as workplace conflict, is described as a state of disagreement or misunderstanding resulting from the actual or perceived disagreement of needs, beliefs, resources, and relationships among organizational members. In the workplace, when two or more people interact, conflict occurs when opinions regarding some task or decision are at odds. A conflict can be said to be a special case of the problem. In the specialized literature, there are many definitions of the concept of "conflict". We can point out the following as the most popular:

1. Conflict is a struggle of opposing tendencies in a system.
2. Conflict is defined as any situation in which incompatible goals, attitudes, and emotions or behaviors lead to disagreement or opposition between two or more parties.
3. The conflict is "a sharp clash between conflicting tendencies - interests, positions, attitudes, etc., giving rise to mutual negation between the opponents, in which each of the parties wants to monopolize the object of the conflict (Емилова, 2020).

Multicultural organizations are characterized by huge differences depending on the nature of tasks. Working in a multicultural organization is a dynamic process that must be carefully managed even between individual team members. Cultural differences add complications, such as differences in communication preferences, decision-making, and conflict management styles, to which members will need to adjust, find common processes to work effectively, and find job satisfaction. Conflict, both constructive and relational, can also be disruptive to work continuity. Cultural differences have been found to influence conflict management preferences, for example in terms of what is considered constructive and skill-building versus insulting and avoidant (Mickan, 2000). Thus, finding processes to ensure awareness of cultural diversity and their work preferences will help managers avoid conflicts in multicultural organizations. Conflict in a multicultural organization must be

resolved. This can lead to arguments and unresolved issues, or to learning from solutions and developing creative problem-solving skills. According to Ungerleider (Ungeleider, 2008), conflict is part of people's social existence, which is why it is inevitable. It arises from differences, negative emotions, competitiveness, misunderstandings and scarce resources in organizations. For example, team members with their own work histories have different ways of proceeding with work, perceptions of time, and ideas about teamwork. In addition, cultural background influences communication, behavior, and interpretation of the behavior of others. For example, Germans are very punctual people in their culture, whereas Australians are not, which can create a misunderstood sense of disrespect and confusion if not acknowledged in a team beforehand. Thus, conflict management is the use of behaviors that attempt to resolve emotion- and task-related differences.

Diversity, multicultural organizations and conflict have been found to be related. Diversity in multicultural organizations increases differences between team members, which increases conflict (Stahl, G. K., Maznevski, M. C., Voigt, A. and Jonsen, K., 2010). However, integrating teams to share values, goals and a common culture can lead to less conflict. Good relationships also reduce the amount of conflict in teams. Within the corporate system, intercultural conflicts can be classified according to the level of occurrence and course:

- 1) conflict of interest at the level of management structures (such as shareholder boards), for example, Americans often seek to increase profits or capitalization, Japanese are more inclined to expand the company in foreign markets;
- 2) conflict of goals at the top management level;
- 3) conflict of consumption of resources at the level of structural organizations, since many transnational companies use Bulgarian branches as platforms for raw materials, without seeking to increase the level of processing in the domestic market.

There are different causes of intercultural conflicts, according to the levels of culture:

- different socio-economic systems in countries (socialism or capitalism);
- different levels of business ethics and cultural richness, while culture is expressed not only as an exclusive national phenomenon;
- national characteristics, standards of behavior, residents of each country have a certain basic set of views on life and ideas about reality, which determine behavior;
- regional features in the country (for example, in the USA there are three dominant groups of the population: blacks, Hispanics, whites);
- Conflicts (as a result of incompatibility with organizational norms) generate new countercultures with a different value system that question the position of the dominant culture, as it has a new look and a new evaluation of the organization.

There are different causes of intercultural conflicts, according to the levels of culture:

- different socio-economic systems in countries;

- different levels of business ethics and cultural richness, while culture is expressed not only as an exclusive national phenomenon;
- national characteristics, standards of behavior, residents of each country have a certain basic set of views on life and ideas about reality, which determine behavior;
- regional features in the country (for example, in the USA there are three dominant groups of the population: blacks, Hispanics, whites);
- Conflicts (as a result of incompatibility with organizational norms) generate new countercultures with a different value system that question the position of the dominant culture, as it has a new look and a new evaluation of the organization.

The problems of the multicultural organization can increase if the conformity of the new employee or team with the established image of economic rationality is not properly diagnosed. Diagnostics includes a specific analysis algorithm for several positions:

1. Assessment of the potential impact of a new foreign employee to introduce new values, knowledge acquired in a different organizational culture, ways of organizing work processes, professional contacts.
2. Assessment of potential "damages" to the organization. A new employee can violate the established order in the organizational system, be an additional source of errors (as a result of non-compliance with the level of organization).
3. Assessment of the impact of the new multicultural community on the organization. The degree and nature of the integration of such a team into a mononational organizational system is assessed, whether it will be necessary to change the conditions, strategy, rules, what are the advantages and disadvantages of embedding such an element in the organization, their impact on other employees.

Conflict is a natural part of social existence and seems to be a reality for people working together. In a multicultural organization, disputes are inevitable and often based on fundamentally different needs, interests, perceptions or cultural norms. Conflicts in a multicultural organization can come from role confusion, poorly conducted meetings, private agendas, and conflicting personalities (Levi, 2001). There are two measured types of conflict, which can be defined as task conflict (allocation of resources, procedures, facts, etc.) and relationship conflicts or emotional conflicts, for example, feelings, preferences, values, style (De Dreu, C. K. and Weingart, L. R., 2003).

One of the main reasons for the great interest in the role of conflicts in management and economic activity in recent years is the failures of global companies in mergers and acquisitions. In summary, we can say: 30% of international joint ventures break up due to technical, financial or strategic problems, and in 70% of cases cross-cultural problems are a constant threat to further cooperation. These examples illustrate the challenges and difficulties of intercultural interaction in production and business (Fuchs, M., Apfelthar, G., 2002). Language misunderstandings, different beliefs and values, work and management styles, stereotypes and prejudices are barriers faced by management, employees and enterprises operating in an international and cross-cultural context (Безгулова,

2010). In the modern world, space and time cease to play such a limiting role. The key to success in a changing environment that is instantaneous, large-scale and covering vast territories is new competencies, experience and cross-cultural interaction. Leading global companies seek to open branches on the other side of the world, not with prestigious goals, but with the aim of organizing their own activities in an intercultural aspect. At the same time, the company works around the clock, because the moment the employees leave the workplace in one office, the doors of another branch open on the other side of the earth. Given the fact that digital information flows have no temporal, spatial barriers, the workflow does not stop. This gives the company a big advantage. In addition to numerous mergers of companies that complement each other with material and technological resources, there are increasingly such organizations in which one company is entrusted with the functions of technological equipment and solutions, and the other has the competence to work in a specific national market. The ability to build cross-cultural communication and business practice according to the canons of the target territory has become one of the strategic competitive advantages of international companies. Multicultural organizations form a differentiated portfolio of product offerings depending on local sales markets, thereby adapting products to the cultural needs of the target audience. Selling the same product in different markets requires compliance with certain conditions that increase the importance of cross-cultural aspects of human resource management:

- 1) standardization of economic activity on the scale of world practice or a certain category of countries;
- 2) opening of own branches, divisions and control offices in a foreign cultural environment;
- 3) search for employees related to the organizational culture of the company (Попов, 2005).

2. Strategies for dealing with conflicts in multicultural organizations

The development of international business and the emergence of a large number of offices with multinational staff in a multicultural environment urgently requires the development of effective management strategies that must take into account the characteristics of culturally diverse staff, the specifics of their development within the organization and the specifics of ethical management. Management theory recognizes the fact that national cultural characteristics determine organizational behavior, the place and vocation of the manager in the organization, the nature of communication with employees and the style of decision-making in the organization, the degree of interaction with other team members in subordination, collegiality and conflicts. Several areas of conflict management practice in cross-cultural organizations can be identified:

- Management of multicultural teams working on a permanent or temporary basis. In the approaches to the work process and form of work, the assessment of efficiency and productivity, the distinctiveness of many state and regional cultures can be found;

- Management of multicultural organizations (multinational companies, holdings, etc.). Most joint ventures represent an integration of several corporate cultures. In such a clash of cultures, contradictions may arise, leading to the appearance of loss points in the formation of a single added value of the final product;

- Management of the negotiation process at the international level. In this case, we have to solve the problem of distinguishing the cultural level of the participants. Often, conflict situations can be a projection of different worldviews and mentality of the participants in the negotiation process.

- Project management. Each member of the team, having an understanding of the required final result, can interpret and decipher the objective substances through the prism of subjective-cultural meanings, which in a sense gives rise to misunderstanding and distancing, and sometimes resistance of the parties.

The effect of cross-cultural interaction can be achieved through cultural diversity, which helps an enterprise to gain a decisive competitive advantage in interconnected markets. Organizations note that the risk of inexperienced local management is lower than that of experienced and experienced foreigners who are not familiar with the local situation.

However, the risks associated with the multinational nature of teamwork are also felt. They are contained in two blocks:

- potential mistakes related to insufficient language skills, inadequate application of knowledge, lack of knowledge of foreign specialists about new activities, organization, team, host country, use of inadequate sources of information, inability to exchange information within the rules of the organization;

- potential conflicts related to the discrepancy between the expectations and knowledge of the foreign employee with the expectations and knowledge of the organization and the team, with the discrepancy between the values of the foreign and local employees, with the discrepancy between the opportunities, the potential of the advantages of the employees and the team at work.

According to P. Berstein (Vayrynen, 2001), we can unite around three main strategies:

1) "corrective actions", measures necessary to eliminate the consequences of past discrimination;

2) a "delicate balance" that helps minorities without harming the majority;

3) "aid without preferences", in fact no one should receive preferences based on belonging to certain groups.

Approaches to conflict resolution, according to John Ungerleider (Ungerleider, 2008), who proposed four main approaches to conflict resolution, offering different perspectives and interventions related to a wide variety of conflict situations: negotiation, third-party mediation, systemic transformation of conflict and peace building (Halverson, 2008, 224).

Negotiations: Intercultural negotiation principles that apply to communication in multicultural organizations include:

- Be flexible, get to know the other culture and use approaches that will create better conditions for communication, avoid what might irritate you.

- Be careful not to get stuck in stereotyping and characterization
- Be aware of language barriers, check understanding often, go slowly and ask questions. - Be careful attributing meaning to non-verbal behavior; non-verbal communication is important and can even contradict verbal input.
- Keep in mind that mistrust can destroy communication and communication is essential (Halverson, 2008, 225).

Mediation: In a multicultural team, it is sometimes necessary for a neutral third party to mediate a dispute between team members with culturally different conflict-handling norms. The mediator's mission is to interpret, buffer and coordinate conflicting linguistic or non-verbal messages and negotiation styles to avoid the loss of adversaries' self-respect and honor and to keep communication uninterrupted. A mediator working in different cultures needs to understand the relevant cultural behaviors, norms and wisdom that can be helpful in transforming a conflict. In traditional societies, a social leader or elder will be chosen as the mediator (Halverson, 2008, 226).

Conflict transformation and peace building: Conflict transformation involves situational analysis and strategic interventions that assess the sources and dynamics of conflict and attempt to transform it. Conflict transformation helps conversations or problem-solving processes between members of groups in conflict develop in a more positive direction.

Four main steps to transform conflicts are:

- Recognition;
- Reconciliation;
- Seeing;
- Strategy and maintenance.

All team members in a multicultural organization who are affected by the conflict must recognize that there is a problem and commit to working together to address the conflict. The root causes of conflict must be defined and reconciled collectively by team members. The team in the multicultural organization must agree on a common vision of what they can do together and how they can do it. Finally, managers determine what the team needs to maintain its ability to continue working with each other to eliminate the causes of conflict and build peace (Halverson, 2008, 227).

The effective application of management technologies in multicultural organizations is possible through the use of intercultural skills. To be able to distinguish cultural events that influence organizational behavior, to see the rational prerequisites for workplace behavior under the influence of cultural factors, to understand the organization of structures, systems and priorities in the organization in terms of cultural participation, to be able to successfully integrate the practices of one culture in another work dimension, understanding how deeply new elements can be perceived in a foreign cultural environment - all this forms an effective style of manager in a multicultural organization. Effective conflict management lies in being aware of cultural differences. With the knowledge of the influence of cultural

differences on the construction of work in a multicultural team, it is possible to form a set of typical activities within the framework of organizational conflict.

The area of conflict prevention includes the application of such managerial qualities as respect for employees, setting clear and achievable tasks, evaluating success based on the initial state of affairs, restrained criticism, avoiding extreme value judgments, giving employees the informal right to make mistakes by emphasizing intrinsic motivation rather than total control.

In our opinion, good communication is the best strategy for conflict management in multicultural organizations.

We can define the following barriers to intercultural communication according to Larey Barna (Barna, 1982):

- Language is much more than learning new vocabulary and grammar. It also includes cultural competence;
- Our culture has not taught us to communicate through unspoken messages;
- Stereotypes are a major barrier to communication with representatives of different cultures;
- Do not judge the representative of another culture according to the values of your culture until you get to know him and understand his cultural values;
- Like any other unfamiliar experience, cross-cultural contact is likely to involve some stress.

To deal with conflict situations in multicultural organizations, managers must be able to:

- to be able to identify their own cultural profile;
- to reflect the cultural level of employees, customers and partners;
- react adequately to them;
- consider cross-cultural aspects in business;
- to form a single cultural protocol for interaction;
- build business communication in a multicultural environment;
- to analyze problems of an intercultural nature in business interaction;
- solve management problems in a multicultural organizational environment;
- to apply methods of managing intercultural conflicts, to form a set of measures to overcome culture shock;
- evaluate and design management decisions in a strategic perspective;
- to develop intercultural sensitivity skills in other members of the organization (Зячиняев, 2014).

3. Research methods and results

The research methods are gathering opinions on conflict management in a youth multicultural organization through online questionnaires from members of such a multicultural organization and analyzing the results obtained.

Here I will give an example from studies conducted by the International Non-Governmental Organization Erasmus Students Network (ESN). Every year, the organization conducts such surveys, and some of them can also be applied to the topic of multicultural differences and conflicts.

The Project - ESNsurvey is the biggest regular European research project planned and carried out entirely by students for students. It is conducted annually and surveys students at higher education institutions. ESN shares the results with the main stakeholders in higher education and mobility programmes.

ESNsurvey aims at:

- Exploring current issues connected to academic and non-academic mobility and education.
- Getting a better insight into student issues in order to represent their real needs.

To view reports of ESNsurvey, visit esn.org/esnsurvey.

ESNsurvey 2008 - Exchanging cultures

Discovering foreign cultures, integrating with local people and adapting to new cultural conditions are key aspects of any exchange. The main aim of the survey was to investigate if such processes are really taking place during the time spent abroad – be it a short-term study abroad, a full-degree mobility or a working experience in a different country. Moreover, impacts of living abroad while studying or working were analysed, dealing with topics such as intercultural and social skills, cultural shock and its implication or integration in the local community.

Understanding better what students are experiencing during their mobility period will enable both them and international relations officers at universities to be prepared for possible difficulties related to the cultural diversity of Europe and prevent negative feelings or drop-offs. In the end, it is the international students who act as ambassadors of other cultures in their home environment and who may well spread the word of the richness and opportunities other cultures offer.

For ESNsurvey 2016 - How international-friendly are our universities?

Specifically, we sought to understand the role of mobility flows, host-university services, academic adaptation, social adaptation and home-country reintegration in the resulting satisfaction with a study abroad experience.

To compile this report, we surveyed 12,365 homecoming exchange students, 9,454 local students with no mobility experience, 2,176 current exchange students and 537 homecoming trainees for a total of 24,532 responses, the highest ever garnered by ESNsurvey.

Key Findings

Student migration in Europe

- Longer stays lead to more social interactions with members of the local community and therefore to better local integration.
- The destination itself doesn't play an important role in students' satisfaction.
- Only 10.2% of students considered that 80% or more of their expenses were covered.
- Mobility triggers mobility - 70% of the respondents were interested in pursuing a Master's degree abroad after their exchange experience.

Services for international students

- 87% of incoming exchange students were given an introductory presentation, while 83% were offered a local language course.
- Only 48% of the total number of respondents were actually assigned a buddy.

Academic adaptation

- 80% of respondents report experiencing no discrimination based on their status.
- 90% of respondents agreed or strongly agreed that host professors gave useful support.
- Overall satisfaction with studies abroad was higher when respondents agreed that professors supported the interaction of students from different countries.
- Creating an international-friendly environment is very important for a positive exchange experience.

Social adaptation

- Exchange students whose host-universities offered more social activities made more friends in all the possible social groups.
- International students who were accommodated with locals had more local friends than students who were not.
- Both exchange students (33%) and local students (35%) believe there are not enough opportunities for the two groups to interact.
- International students that are more satisfied with the social programme, rate higher the satisfaction level of their overall stay abroad

Re-integration and post-mobility

- Close to 70% of the respondents believe that re-entry services should be offered to students after their return from abroad.
- 93% of the former exchange students would be interested in migrating abroad for work.

ESNs survey 2019 - Active citizenship and student exchange in light of the European elections

There are two key aims of the report: firstly, to explore current issues connected to academic and non-academic mobility and education, and secondly, to get a better insight into student issues in order to represent their real needs.

Key findings

1. Every four in ten respondents do not know what civil participation is

According to the results of our questionnaire, 41.69% of respondents do not know what the term “civil participation” means. This apparent lack of knowledge translates into low rates of respondents who have expressed their views on public issues with their elected representatives and who have taken part in public debates, both forms of civil participation.

2. Online participation is more prevalent among young people

A total of 66.67% of women and 64.21% of men signed a petition (on paper or online). At the European level, according to the “Flash Eurobarometer 373”, only 34% of the respondents (the highest number in that study) had signed petitions.

Additionally, 35.02% of respondents of our survey say that they have expressed their views on public issues on the internet or in social media, a number higher than the Eurobarometer's 28%.

3. Students do not feel very informed about the work of civil society organisations on the European level

While 35.34% of the respondents feel quite informed about the work of civil society at the local level and 37.80% feel quite informed about it at the national level, only 5.37% feel the same at the European level. Paradoxically, 67.56% agree or strongly agree that civil society organisations have the capacity to influence decision-making at the European level. This is a more optimistic perspective than the European average of 53% totally agreeing, according to the "Flash Eurobarometer 373".

4. Students with an exchange experience are far more engaged in civil society organisations than the average European youth

While, according to the "Flash Eurobarometer 455", 47% of the average European youth is not a member of any civil society organisation, this number is reduced to 19% in the population with an exchange experience. The respondents of our survey are also twice as likely to be engaged in a cultural or human rights organisation and three times more likely to be engaged in organisations active in environmental issues when compared to the average European youth.

5. 30% of respondents feel very or quite informed about the European Parliament's work

When asked how informed they feel about the European Parliament's functions and responsibilities, about one-third of respondents considered to be very or quite informed about the work of this institution. This number is in line with the European average.

6. Students who are on exchange vote less
Students on exchange indicate procedural barriers as the main reasons for not voting in the 2019 European elections. Even though 70.54% intend to vote in the elections of 2024, only 51.19% expected to do it in 2019.

7. Erasmus+ Alumni have higher interest and are more likely to vote in European elections than the European average

Students who participated in an EU-funded exchange programme (Erasmus+ and its predecessor programmes) give higher importance to the European elections (60.69%), had higher intention of voting in the European elections 2019 (76.18%) and had a higher election turnout (71.20%) when compared to the European average of the younger population (18-39), as presented by Eurobarometer surveys.

8. EU students with an exchange experience wish for more rights as EU citizens and for more European civic education in schools

On the question "Which of the following things would do most to strengthen your feeling of being a European citizen?", 58.37% of our respondents chose "Being able to live anywhere in the EU after you retire and draw your pension there directly" and 55.55% chose "A European social welfare system harmonised between the member states (health, pensions, etc.)". This prioritisation is similar to that of average Europeans, according to "Eurobarometer 79.5". However, while 46.64% of our

respondents would also like to have “European civic education classes starting in primary school”, this is only true for 20% of average European. As all the information from these studies is available on the site: <https://esn.org/ESNsurvey> (<https://esn.org/ESNsurvey,2022>).

The results show that conflicts can be managed and directed to resolution and mediation if there is good management in the organization.

In the specific case, with these ESN studies, it is seen that young people wish to create a friendly intercultural environment in all social groups, to get to know foreign cultures, to learn foreign languages, to adapt to new cultural conditions, to show -great interest in European structures and organizations. No one mentions the existence of problems in communicating in a multicultural environment, but inevitably there are, and the role of universities is to prepare young people for this. Because only with a proper understanding of intercultural differences and local peculiarities can possible conflicts be prevented.

Conclusion

Conflict management in multicultural team has been found to be more complex compared to conflict management in homogeneous teams. Additional cultural competency awareness and training is needed for the initial stages of teamwork, as cultural differences are only learned on the job, making initial work less effective. Because members know each other personally, they are motivated to work more consistently and consider others. Coherence and shared team identity increase negotiation and constructive conflict and reduce relationship conflict and ambiguous processes. Team conflict in multicultural organizations is not mandatory, but very often managers are faced with the challenge of dealing with the resolution of such conflicts. In summary, we can say that the article examined possible conflicts in a multicultural organization, focusing on some features and types, some specific strategies for dealing with conflicts in a multicultural organization were proposed. Approaches to conflict resolution, according to John Ungerleider (Ungeleider, 2008), who proposed four main approaches to conflict resolution, offering different perspectives and interventions related to a wide variety of conflict situations: negotiation, third-party mediation, systemic transformation of conflicts and peace building This is precisely the role of the successful manager, to be able to deal with intercultural diversities, to seek and benefit from different opinions through good communication and respect for differences.

REFERENCES

- Barna, L. (1982). Strumbling Blocks in International Communicarion. In L. S. Porter, *Intercultural Communication* (pp. 330-338).
- De Dreu, C. K. and Weingart, L. R. (2003). Task versus relationship conflict, team performance, and team members satisfaction. *Journal of Applied Psychology - online*, 741-749.

- Fuchs, M., Apfelthar, G. (2002). *Management internationalert*. Wien: Geschäftstätigkeit.
- Halverson, C. B. (2008). Group process and meetings. In E. m. practice, *Group process and meetings* (p. 224). Springer.
- <https://esn.org/ESNsurvey>. (2022, August 30). Retrieved from <https://esn.org/ESNsurvey>: <https://esn.org/ESNsurvey>
- Levi, D. (2001). *Group Dynamics for teams*. California: Rhonsand Oaks.
- Mickan, S. A. (2000). Characteristics of effective teams. *A literature review&Australian Health Review*, 23 (3), pp. 201-203.
- Stahl, G. K., Maznevski, M. C., Voigt, A. and Jonsen, K. (2010). Unravelling the effects of cultural diversity in teams: A meta-analysis of research on multicultural work groups. *Journal of International Business Studies - online*, 690-709.
- Ungeleider, J. (2008). Conflict. Effective multicultural teams& theory and practice. In C. B. Harveson, *Conflict Management* (pp. 211-238).
- Vayrynen, T. (2001). *Culture and International Conflict resolution*. Manchester: Manchester University Press.
- Безгулова, Н. П. (2010). Културата като ресурс на организацията. *Преподавател XXI в., № 3*, стр. 227-234.
- Емилова, И. (2020). Управление на конфликти. In *Управленски аспекти в организацията* (pp. 56-65). Свищов: Академично издателство "Ценов".
- Зячиняев, С. (2014). *Управление на организационни конфликти в поликултурни организации*. Тамбов: Университетско издателство на Тамбовски университет.
- Попов, А. (2005). *Влияние на културата върху бизнес представянето*. София.

EXPERIENȚA INTERNAȚIONALĂ ÎN APLICAREA VOUCHERELOR CULTURALE PENTRU COPII ȘI TINERI

Mihail CIOBANU,
Doctorand, Cercetător Științific,
INCE, Moldova

<https://orcid.org/0000-0003-1193-6018>, ciobanu.mihail.s@gmail.com

Silvia SAVCENCO,
Cercetător Științific,
INCE, Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-0058-4320>, savcenco.silvia@mail.ru

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.27>

Summary

One of the relatively recent instruments used to increase the consumption of cultural products and services by the population is the cultural voucher, which, in general, represents a financial instrument intended to be used to benefit from cultural products and services. In particular, the term "cultural voucher" can be defined differently depending on the type of regulatory and issuing entity and the spectrum of its beneficiaries. It could be a state contribution that improves access to culture for primary and secondary school pupils and their pedagogues, a tool for obtaining cultural products and services within a partnership of the government with businesses for the benefit of workers who have formal employment contracts or even an online payment method in the form of a rechargeable electronic card for cultural products and services. In order to demonstrate the diversity of forms and uses of cultural vouchers were used the following research methods: legal analysis, induction, deduction, logical method and literature review. As sources of data were used mainly the national laws and studies that analyze the impact of cultural vouchers on cultural consumption, including among children and young people. The use of cultural vouchers has a positive impact both for consumers and for the industry. This paper was developed and financed within the Scientific Project for the period 2020-2023, registered in the State Register of Science and Innovation Projects of the Republic of Moldova with the code 20.80009.0807.29 State Program Project "Improving the mechanisms for applying innovative instruments aimed at sustainably increasing the welfare of the population of the Republic of Moldova".

Keywords: *cultural voucher, children, young people, experience.*

JEL: *H53, I38, J13, Z18.*

UDC: *338.467.6*

Introducere

Voucherul cultural, în general, presupune un instrument financiar destinat a fi utilizat pentru a beneficia de produse și servicii culturale. În special, termenul „voucher cultural” poate fi definit diferit în funcție de tipul de entitate de reglementare și emitentă și de spectrul beneficiarilor acesteia. În definiția de lucru a

Ministerului Culturii al Republicii Slovace, voucherul cultural reprezintă o contribuție a statului care îmbunătățește accesul la cultură pentru elevii de școală primară și gimnazială și pentru pedagogii acestora. În cazul Ministerului Culturii brazilian, voucherul cultural este un instrument pentru obținerea de produse și servicii culturale în cadrul unui parteneriat al Guvernului Federal brazilian cu întreprinderi în beneficiul lucrătorilor brazilieni care au contracte formale de muncă. În Coreea de Sud, voucherul cultural este o metodă populară de plată online sub forma unui card electronic reîncărcabil pentru produse și servicii culturale. După cum se poate observa din aceste exemple, beneficiarii voucherelor culturale pot fi elevi, angajați, ele pot fi eliberate la inițiativa unei instituții de stat sau a unei întreprinderi. Mai mulți autori remarcă că utilizarea voucherelor culturale are un impact pozitiv atât asupra consumatorilor, cât și asupra industriei, însă, deși nu este major și este de scurtă durată (Bae, 2019) (Grilli, 2020) (Souza et al., 2019) (Pereira et al.).

Experiența internațională în implementarea voucherelor culturale

Recent, termenul de „voucher cultural” a fost introdus în legislația **Republicii Moldova** ca „bilet digital, cu echivalent bănesc contabilizat în contul virtual al beneficiarului, netransferabil, care asigură accesul la serviciile și produsele culturale oferite de prestatori de servicii”. Persoanele care au împlinit vârsta de 18 ani pot deveni titulari ai voucherului cultural. Titularul poate beneficia de servicii culturale pe baza voucherului cultural timp de numai 12 luni de la momentul obținerii acestuia. Totodată, finanțarea cheltuielilor aferente acordării de vouchere culturale se realizează în limita alocațiilor bugetare aprobate prin legea bugetară anuală. Voucherele culturale urmează să fie puse în circulație începând cu anul 2023. Prin urmare, toate acestea au scopul de a facilita accesul tinerilor la serviciile culturale și de a eficientiza managementul instituțiilor culturale prin implementarea programului național „voucher cultural” (Colesnicova et al., 2021) (Colesnicova, Moscalu & Ciobanu, 2018) (Ciobanu, 2020) (Gutium T., 2020) (Gutium M., 2020). Scopul implementării programului de vouchere culturale în Republica Moldova este îmbunătățirea accesului tinerilor la servicii și produse culturale din întreaga țară, participarea în domeniul cultural și creșterea coeziunii sociale, promovarea și dezvoltarea valorilor culturale, îmbunătățirea ofertei culturale, creșterea transparenței finanțării activităților culturale, încurajând consumul și mobilitatea culturală.

În 2013, în **Brazilia** a fost adoptat Programul Cultura Muncitorilor - Voucherul Cultural. Acest program are trei obiective: să ofere acces la produse și servicii culturale; să încurajeze vizitarea locurilor artistice și culturale și să încurajeze participarea la evenimente și spectacole culturale și artistice. Voucherul cultural este un parteneriat al guvernului federal brazilian cu întreprinderi, menit să beneficieze de el lucrătorii brazilieni care au contracte formale de muncă (de Oliveira Dutra, de Mello & da Trindade Marcelino, 2018) (Vale-Cultura, 2017). Un model de voucher brazilian este prezentat în **Figura 1**. Modelul conține un cip, o bandă

magnetică pe verso, un număr de identificare de 16 cifre, numele utilizatorului, numele companiei beneficiare.

Figura 1. Model brazilian de voucher cultural

Sursa: <https://www.sodexobeneficios.com.br/qualidade-de-vida/noticias/como-usar-o-vale-cultura.htm>

Lucrătorul brazilian primește un card magnetic preplătit cu un credit lunar de 50 R\$ (echivalent a circa 10 dolari SUA) (Leister, 2018). Suma, care este cumulativă și nu are termen de expirare, poate fi utilizată pentru achiziționarea de bilete la teatre, cinematografe, muzee, spectacole, circ, pentru cumpărarea de CD-uri, DVD-uri, cărți, reviste și ziare sau pentru plata abonamentelor lunare la cursuri și ateliere culturale. Voucherul cultural este oferit lucrătorului care primește până la 5 salarii minime lunare. Lucrătorii cu un venit mai mare de 5 salarii minime pot primi voucherul cultural, cu condiția ca toți angajații cu venituri mai mici de 5 salarii minime lunare ale întreprinderii respective să primească garantat voucherul cultural. Este interzisă restituirea contravalorii voucherului cultural în numerar. Până în anul 2017 suma cheltuită pentru achiziționarea voucherului cultural putea fi dedusă din impozitul pe venit plătit de persoana juridică beneficiară impozitată pe baza profitului efectiv. Partea din valoarea voucherului cultural care revine firmei beneficiare nu este de natură salarială și nu este inclusă în remunerație în niciun scop; nu constituie o bază de incidență a contribuțiilor la asigurările sociale și nu constituie venit impozabil al lucrătorului. Procentul maxim de 10% din valoarea voucherului cultural poate fi dedus din salariul lucrătorului. În particular, lucrătorului poate să îi fie dedus din salariu următoarele procente din valoarea voucherului cultural: I - până la 1 salariu minim – 2%; II - peste 1 salariu minim și până la 2 salarii minime – 4%; III - peste 2 salarii minime și până la 3 salarii minime – 6%; IV - peste 3 salarii minime și până la 4 salarii minime – 8% și V - peste 4 salarii minime și până la 5 salarii minime – 10%. Pentru lucrătorii care câștigă mai mult de 5 salarii minime se poate deduce din salariu, în procente cuprinse între 20% și 90% valoarea voucherului

cultural, în conformitate cu intervalul de salariu respectiv. În particular, lucrătorul are următoarele procente din valoarea voucherului cultural deduse din salariu: I - peste 5 salarii minime și până la 6 salarii minime – 20%; II - peste 6 salarii minime și până la 8 salarii minime – 35%; III - peste 8 salarii minime și până la 10 salarii minime – 55%; IV - peste 10 salarii minime și până la 12 salarii minime – 70%; și V - peste 12 salarii minime - 90%. Creditele introduse în cardul magnetic al voucherului cultural nu au o dată de expirare. Voucherul cultural trebuie utilizat exclusiv pentru achiziționarea de produse și servicii culturale prevăzute în actele legislative braziliene. Lista de produse și servicii acoperite de voucherele culturale: Obiecte de meșteșugărit, Cinema, Curs de arte, Curs de audiovizual, Curs de circ, Curs de dans, Curs de fotografie, Curs de muzică, Curs de teatru, Curs de literatură, Audio-Disc sau muzică, DVD-Documente/Filme/Muzică, Sculptură, Spectacol de circ, Spectacol de dans, Spectacol de teatru, Spectacol muzical, Echipamente pentru arte vizuale, Echipamente și instrumente muzicale, Expoziții de artă, Petreceri populare, Fotografie/Tablouri/Gravură, Ziare, Cărți, Partituri, Reviste, Vânzare/schimb online de bilete pentru activități culturale, muzică prin internet (streaming), muzică online (descărcare), video prin internet (streaming), video prin internet (descărcare), cititor de cărți digitale, cărți electronice (streaming), cărți electronice (descărcare), vânzare de cărți online, CD-uri - vânzări online, DVD-uri - vânzări online, vizitarea spațiilor culturale.

În **Slovacia** în 2016, Ministerul Culturii a introdus sistemul de subvenții prin vouchere culturale (Kopeć, 2018). Obiectivele programului de vouchere culturale se bazează pe starea actuală a culturii din Slovacia, ținând cont de situația legislativă, instituțională și economică: - susținerea relației copiilor și tinerilor și a profesorilor acestora cu valorile culturale; - crearea condițiilor pentru participarea activă a instituțiilor culturale la educarea tinerilor din școală; - susținerea competiției între instituțiile culturale în scopul creșterii calității activităților acestora; - susținerea adresabilității și transparenței subvențiilor de stat către instituțiile de cultură pe baza interesului real al cetățenilor pentru serviciile lor (nu pe baza evaluării individuale a funcționarilor și diferitelor comisii); - supravegherea interesului copiilor și tinerilor pentru cultură și monitorizarea frecvenței instituțiilor culturale de această categorie de vârstă. Voucherele culturale sunt distribuite acelor școli a căror cerere a fost acceptată. Un voucher cultural este emis pe numele unei anumite persoane fizice - un elev sau un membru al personalului didactic al unei școli primare sau secundare. Fiecare bon cultural conține datele de identificare ale unui elev sau personal didactic și are un cod unic prin care poate fi identificat. Voucherul cultural este netransmisibil. Instituția de cultură devine proprietara voucherului atunci când studentul sau personalul didactic utilizează voucherul pentru a plăti o activitate sau un serviciu cultural. Un voucher cultural este un voucher financiar în valoare de 4 EUR care este valabil timp de un an calendaristic. Un voucher cultural este o contribuție anuală specială din partea statului pentru un anumit an pentru un elev și un profesor angajat cu normă întreagă sau cu normă parțială într-o școală primară sau gimnazială, care poate fi utilizat pentru a vizita evenimente și activități culturale. Poate fi folosit pentru plata taxei de intrare, de ex. în teatre, galerii, muzee, centre

culturale sau pentru a plăti alte taxe și servicii de participare (de exemplu, plata taxelor de înscriere la bibliotecă). Așadar, titularul voucherului cultural este: - elevul; - personalul didactic al unei școli primare sau gimnaziale angajat cu normă întreagă sau cu fracțiune de normă. Fiecare bon cultural are un număr unic, pe baza căruia poate fi identificat și conține datele de identificare ale școlii și ale elevului sau profesorului. Voucherul cultural este netransmisibil. Atunci când un student sau un profesor folosește un voucher pentru a plăti o taxă de intrare sau o altă taxă de participare, instituția de cultură devine proprietarul voucherului. Elevilor și cadrelor didactice li se eliberează un bon cultural de către școala primară sau gimnazială respectivă. Școala ține evidența emiterii voucherelor culturale (școala ține evidențe simple, de exemplu, cui au fost/nu au fost emise vouchere culturale, sau ține evidența consimțământului părinților la furnizarea unui anumit număr de vouchere pentru un eveniment organizat de școală etc.). Inițial voucherele culturale pentru elevi erau destinate în primul rând școlilor primare și gimnaziale, care puteau decide asupra utilizării lor în mod independent sau în cooperare cu asociația de părinți a școlii respective (cu acordul elevului, desigur). La sfârșitul anului școlar, cadrele didactice distribuie elevilor vouchere neutilizate, care le pot folosi și în perioada vacanței de vară. În cazul în care elevii au vouchere neutilizate la începutul următorului an școlar, le pot folosi după cum doresc (le folosesc în mod independent în timpul liber sau le predau profesorului clasei spre păstrare pentru evenimentele organizate de școală). Fiecare elev și profesor al unei școli care este implicat în programul Vouchere culturale va primi câte un bloc de vouchere culturale în valoare de 4 euro, constând din patru vouchere culturale, fiecare în valoare de 1 euro. Instituția de cultură va permite elevilor și profesorilor să plătească taxa de intrare sau altă taxă de participare, să utilizeze orice număr de vouchere culturale aparținând unui anumit elev sau profesor în funcție de suma plătită.

Trei din patru vouchere pot fi folosite de un student sau profesor pentru orice eveniment cultural, cu excepția unui spectacol de film. Unul dintre cele patru vouchere poate fi folosit de un student sau profesor pentru un spectacol de film sau orice alt eveniment cultural. Un astfel de voucher este colorat diferit față de alte vouchere și are un cod specific. Voucherele culturale sunt valabile un an calendaristic. Dacă prețul biletului este mai mare decât prețul voucherului cultural, diferența rămasă va fi plătită de vizitator în numerar. Dacă prețul biletului este mai mic decât prețul voucherului cultural, din acesta nu se emite nicio sumă financiară.

În *Spania* Bonusul Cultural pentru Tineret este un ajutor direct de 400 de euro pentru cei care împlinesc 18 ani pe tot parcursul anului 2022 pentru a achiziționa și a se bucura de produse și activități culturale. Aproape 500 000 de tineri din toată Spania vor putea beneficia de acest ajutor, inclus în Bugetele Generale de Stat pentru 2022. Perioada de înscriere pentru tinerii născuți în anul 2004 a fost de la 25 iulie până la 15 octombrie 2022. Obiectivul este triplu: să ofere celor care împlinesc 18 ani un impuls economic pentru a descoperi și a se bucura de cultură, în toate disciplinele ei; generarea obiceiurilor de consum de produse culturale în rândul tinerilor; și în al treilea rând, să revitalizeze și să dinamizeze sectorul cultural din Spania, puternic afectat în timpul pandemiei (Top, 2018) (Вахитов, Гриневецкая,

Лукина & Нурова, 2020). Bonusul cultural pentru tineret va fi împărțit în trei secțiuni, pentru a încuraja descoperirea și accesul la diferite expresii culturale: 200 euro pentru arte live, patrimoniu cultural și arte audiovizuale, de exemplu, bilete și abonamente pentru artele spectacolului, muzică live, cinema, muzee, biblioteci, expoziții și festivaluri scenice, literare, muzicale sau audiovizuale; 100 euro pentru produse culturale pe suport fizic: cărți; reviste, ziare sau alte periodice; jocuri video, partituri, discuri, CD, DVD sau Blu-ray; 100 euro pentru consum digital sau online: abonamente și închirieri la platforme, muzicale, de lectură de carte tipărită sau lectură audio, sau audiovizuală, achiziționare de cărți audio, achiziționare de cărți digitale (e-books), abonament pentru descărcarea fișierelor multimedia (podcasturi), abonamente la jocuri video online, abonamente la presă digitală, reviste sau alte periodice. Companiile și entitățile culturale își pot solicita calitatea de membru pe site-ul specializat al voucherului cultural pentru tineret. Identificarea beneficiarilor se face exclusiv prin mijloace digitale, într-o primă etapă - cu un certificat digital. Pentru a obține Certificatul Digital trebuie ca tânărul să aibă 18 ani. Gestionarea Bonusului Cultural pentru Tineret se realizează printr-un site web și aplicație specifică, în care sunt depuse cererile. Odată ce ajutorul a fost acordat, tânărul primește un card preplătit virtual pentru utilizare prin intermediul dispozitivului mobil sau în format fizic la necesitate. Cardul este identificat cu un număr și identitatea beneficiarului. Cei 400 EUR pot fi utilizați în cele 12 luni de la acordare.

În 2016 în *Italia* a fost introdusă măsura de voucher cultural, de care beneficiază tinerii la împlinirea vârstei de 18 ani - un bonus de 500 de euro. Guvernul italian se așteaptă să cheltuiască aproximativ 290 de milioane de euro pentru aplicarea acestui program. Măsura este administrată prin intermediul unui site web - o platformă de comerț electronic, în loc de un card ATM pe care să-l folosească tinerii în magazine. Această variantă pare să aibă costuri de configurare mai mici decât cealaltă. Motivul oferit de guvernul italian pentru această măsură se referă la construirea unui sentiment de comunitate și reamintirea tinerilor de importanța culturii. Cererea pentru Bonusul Cultural se efectuează online pe site-ul *18app* <https://www.18app.italia.it/#/> sau prin aplicația *Bonus Cultura 18*, prin autentificare cu Spid (Sistemul Public al Identității Digitale).

Inițiativa, care a început în 2016, este acum la a șasea ediție, dedicată copiilor născuți în 2003. Toți copiii care au împlinit 18 ani în 2021 pot beneficia de aplicația *Culture Bonus 18* atâta timp cât sunt rezidenți în Italia sau dețin, după caz, un permis de ședere valabil. Utilizând voucherul se pot achiziționa mărfuri în valoare totală de 500 €, legate exclusiv de următoarele domenii:

a) bilete pentru spectacole teatrale și cinematografice și spectacole live (spectacole de muzică, dans, teatru, circ și spectacole ambulante prestate profesional, care au loc într-un context unic și nereproductibil cu prezența simultană a profesioniștilor tehnici și publicului. Spectacolele muzicale nu includ evenimente de dans);

b) cărți (inclusiv cărți audio și cărți electronice, cu excepția suporturilor hardware de orice natură adecvate pentru reproducerea lor);

c) bilete de intrare la muzee, expoziții și evenimente culturale, monumente, galerii, zone arheologice, parcuri naturale;

d) muzică înregistrată (CD-uri, DVD-uri muzicale, discuri de vinil și muzică online, cu excepția suporturilor hardware de orice fel adecvate pentru reproducerea acestora);

e) cursuri de muzică;

f) cursuri de teatru;

g) cursuri de limbi străine;

h) produse de publicare audiovizuală (lucrări audiovizuale unice, distribuite pe suport fizic sau în format digital, cu excluderea suporturilor hardware de orice natură adecvate pentru reproducere. Lucrările cu caracter de joc video, pornografice sau care incită la violență, ura rasială sau discriminarea de gen sunt excluse. Nu pot fi achiziționate abonamente pentru acces la canale sau platforme care oferă conținut audiovizual. De asemenea, nu pot fi achiziționate: lucrări audiovizuale care vizează pregătirea pentru teste de admitere la universități sau cursuri video care nu sunt relevante pentru scopul inițiativei, cum ar fi, de exemplu, cursuri de pilates, yoga, memorie, culinare etc; lucrări audiovizuale care prezintă doar conținut de divertisment, cum ar fi, de exemplu, show-uri de talente, reality show-uri;

i) abonamente la ziare, inclusiv în format digital (termenul de abonament se referă la contractul care prevede o plată în avans pentru achiziționarea unei publicații, care urmează să fie primită periodic, și care este stipulată între clientul care utilizează bunul (sau beneficiarul deținător al Bonusului și editorul publicației).

Nu există limite de cheltuieli pentru o singură achiziție, dar nu pot fi achiziționate mai multe unități ale aceluiași bun sau serviciu, de exemplu: mai multe bilete pentru același spectacol sau mai multe copii ale aceleiași cărți.

Comercianții, fizici sau online, care intenționează să accepte voucherul ca formă de plată trebuie să se alăture platformei, prin Spid pentru a fi activați și incluși în lista corespunzătoare.

În **Coreea de Sud** voucherul cultural preplătit prin intermediul companiei Komoju este unul dintre cele mai cunoscute certificate cadou (Komoju, 2022) (Hwang, 2018) (Kim & Kim, 2019) (Lee, Park & Kim, 2021) (Lee & Heo, 2021). Clienții efectuează plăți online prin achiziționarea de certificate digitale sau pe hârtie sau prin încărcare cu bani în contul lor Culture Voucher. Este o metodă de plată sigură și de încredere în Coreea, este folosit în mare măsură pentru achiziționarea de conținut digital cultural și este popular în rândul publicului tânăr din Coreea. Komoju oferă o soluție completă de tichete culturale, inclusiv pentru reconciliere, decontare și procesare.

În anul 2021 în **Franța** a fost introdus voucherul cultural pentru tineri (culture pass). El este constituit într-o platformă care ia forma unei aplicații mobile și a unei aplicații web (<https://pass.culture.fr/>), datorită căreia tinerii cu vârste între 15 și 18 ani pot descoperi propuneri culturale diversificate. Din ianuarie 2022 tinerii de 15, 16 și 17 ani sunt eligibili pentru acest program. Aplicația are trei roluri: a) pe de o parte, structurile culturale publică - în funcție de dorințele lor și conform listei activităților eligibile în cadrul voucherului cultural - oferte culturale (bunuri

materiale, bunuri digitale sau evenimente culturale), gratuite sau cu plată; b) utilizatorii beneficiază de propunerile culturale publicate pe aplicația mobilă și aplicația web conform creditului lor de 20 € (dacă au 15 ani), 30 € (dacă au 16 și 17 ani), 300 € (dacă au 18 ani) (Lacheret, 2020).

Următoarele categorii de bunuri și activități sunt eligibile pentru voucherul cultural: filme și videoclipuri (de exemplu, DVD-uri și Blu-ray-uri, abonamente la bibliotecă media sau la platforme video. Netflix, Amazon Prime Video, Hulu, Disney+ nu sunt eligibile); rezervarea unui card pentru un cadou de cinema sau bilete pentru o proiecție; conferințe sau întâlniri; trasee, jocuri și evenimente oferite de anumite structuri culturale (jocurile de societate nu sunt eligibile); jocurile video online (jocurile video care necesită suport fizic (discuri, minidiscuri, cartușe) și consolele de jocuri nu sunt eligibile, la fel cardurile dematerializate, legate de achiziționarea de jocuri video online (prin console de jocuri) nu sunt eligibile); cărțile sub toate formele lor (tipărite, audio, digitale (cărți electronice) sau abonamente la bibliotecă media), cu excepția cărților școlare și extrașcolare, care nu sunt eligibile; vizitele la muzee și monumente, ghidate sau nu; bilete pentru concerte sau festivaluri; procurarea de viniluri și discuri din magazinele de discuri, a muzicii în format digital pe platforme de streaming de muzică; abonament anual, cursuri de probă sau cursuri unice la practici artistice (cursuri de sport, limbă, gătit și cusut nu sunt eligibile); emisiuni live (participări la spectacole de dans, piese de teatru, la care atât biletele simple, cât și abonamentele sunt eligibile); procurarea de materiale de artă creativă; cumpărarea sau închirierea unui instrument muzical (difuzoarele, căștile și echipamentele audio nu sunt eligibile; costurile de întreținere și accesoriile nu sunt acoperite). Unele bunuri și activități nu sunt eligibile pentru compensarea prin voucherul cultural: activități sportive, intrări la piscină, go-karting, bowling sau paintball; parcuri de distracții și grădini zoologice; cheltuieli de călătorie, cum ar fi biletele de tren sau de avion; calculatoare și echipamente de înaltă tehnologie; clipboard-uri; cărți extracurriculare sau pentru copii; bunuri second hand.

Voucherul cultural poate fi și o inițiativă a unor entități non-guvernamentale (Khan, 2020) (Bridge, 2019). De exemplu, în *Marea Britanie*, în școlile din Bedford și Central Bedfordshire voucherele culturale funcționează ca o monedă închisă, acordată școlilor pentru a le cheltui pe organizarea de ateliere culturale și creative cu elevii lor. Pentru anul 2020 aceste școli au reușit să obțină finanțare pentru un total de 7760 GBP de vouchere culturale de la organizațiile caritabile The Harpur Trust, Waitrose Ampthill și Wixamtree Trust. Cererile de aplicare la acest program de vouchere pot fi făcute numai de către profesorii din școlile care nu sunt întreținute privat (inferioare, primare, medii, secundare, superioare) numai din Bedfordshire și Central Bedfordshire și trebuie să fie însoțite de o scrisoare de sprijin din partea directorului. O singură cerere este luată în considerare pentru fiecare școală. Sunt favorizate cererile care satisfac așa cerințe: să satisfacă o nevoie specifică a unui grup identificat de studenți într-un mod creativ; să sprijine în mod explicit Planul de îmbunătățire a școlii; să includă elevi cu nevoi educaționale speciale sau alte caracteristici protejate; să abordeze problemele de incluziune sau diversitate; să solicite finanțare parțială, mai degrabă decât integrală, pentru activitatea propusă.

Concluzii

Republica Moldova este una dintre puținele țări europene, care nu are un plan național de sprijinire și încurajare a participării copiilor și tinerilor la activități culturale și evenimente artistice. Din experiența anterioară de implementare a politicilor culturale pentru tineri reiese o insuficiență a măsurilor luate pentru stimularea implicării copiilor și tinerilor în activități culturale, ceea ce duce la reducerea competențelor educaționale și la stagnarea progresului intelectual al acestora. Analiza comparativă a legislației europene privind sprijinirea educației și implicarea în activități culturale a tinerilor oferă exemple de practici eficiente, demne de urmat. State precum Franța, Italia și Slovacia oferă sprijin pentru educația integrată, oferind studenților vouchere culturale sau analogi (cupoane, bilete etc.) pe care le pot folosi pentru achiziționarea de cărți, bilete la concerte și la cinema.

Legea cu privire la voucherul cultural din Moldova are o serie de lacune: nu indică condițiile de acordare a acestora, grupurile de beneficiari, tipurile de bunuri și activități culturale acoperite de acest voucher, tipurile de instituții culturale care pot oferi bunuri și activități culturale, perioada de valabilitate a voucherului. Prin urmare, este necesar de stabilit exact cine sunt beneficiarii (de exemplu, copiii de vârstă școlară, tinerii care studiază (de vârsta 18-25 de ani)), de creat lista de produse și servicii culturale eligibile și neeligibile, de stabilit perioada de valabilitate (de exemplu, 1 an, conform practicii în domeniu în cazul altor țări) și forma voucherului (fizică și/sau electronică). De asemenea, se mai pot lua în considerare și alte aspecte, având în vedere bunele practici din statele europene care au deja experiență în acest domeniu de mai mulți ani.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- 18app, La cultura che ti piace, Accesibil la: <https://www.18app.italia.it/#/>
- Bae, S. J. (2019). Rent-seeking Analysis of the Cultural Voucher from the Viewpoint of Culture and Arts Management. *Management & Information Systems Review*, 38(3), 151-170.
- Bridge, G. (2019). Citizen choice in public services: voucher systems. In *Alternatives for Delivering Public Services* (pp. 51-109). Routledge.
- Ciobanu, M. (2020). Aspects of the public spending policy on the social protection of children in difficulty in the Republic of Moldova. *REVISTA ECONOMIA CONTEMPORANĂ*, 5(4), 45-53.
- Colesnicova, T., Gutium, T., Ciobanu, M., & Gutium, M. (2021). Nivelul de trai al populației Republicii Moldova.
- Colesnicova, T., Moscalu, O., & Ciobanu, M. (2018). Factori și tendințe privind veniturile și cheltuielile populației Republicii Moldova. *Intellectus*, (1), 70-76.
- Como usar o vale-cultura?, Accesibil la: <https://www.sodexobeneficios.com.br/qualidade-de-vida/noticias/como-usar-o-vale-cultura.htm>

- de Oliveira Dutra, H. F., de Mello, S. C. B., & da Trindade Marcelino, A. (2018). Archeology of the narrative about voucher for culture in Brazil: political performance in formulating the program's legal framework/Arqueologia do discurso do Vale-Cultura: performance politica durante a constituicao do seu marco legal/Arqueologia del discurso del Vale Cultura: desempeno politico durante la constitucion de su marco legal. *Cadernos EBAPE. BR*, 16(2), 204-218.
- Grilli, L. (2020). The economic impact of refugee integration: recent experiences in Europe.
- Gutium, M. (2020). Evolution of Consumption Expenditures of Population of the Republic of Moldova. *LUMEN Proceedings*, 14, 312-325. <https://doi.org/10.18662/lumproc/ibmage2020/23>
- Gutium, T. (2020). Approaches to Measurement of Well-being: Case of the Republic of Moldova. *LUMEN Proceedings*, 14, 256-269. <https://doi.org/10.18662/lumproc/ibmage2020/20>
- Hwang, H. W. (2018). Creating twenty-first century Korean bodies: public movement education practice, cultural policy and therapeutic ethos. *International Journal of Cultural Policy*, 24(4), 504-519.
- Khan, F. (2020). London recovery manifesto.
- Kim, S. H., & Kim, S. J. (2019). Rethinking culture and development: the culture-led community development project in South Korea. *International Journal of Cultural Policy*, 25(1), 110-123.
- Komoju (2022), Accesibil la: <https://en.komoju.com/payment-methods/korea/culture-voucher/>
- Kopec, K. (2018). Bony jako instrument stymulowania uczestnictwa w kulturze i turystyce kulturowej. *Studia Ekonomiczne*, 371, 32-44.
- Lacheret, A. (2020). The Spread of Vouchers among French Local Government: When Private Companies Reshape the Meaning of a Tool. *International Review of Public Policy*, 2(2: 2), 178-191.
- Lee, H. I., Park, Y. G., & Kim, H. (2021). An Analysis on the Using Situation of the Happiness Voucher and Implications in Chungnam. *Korean Journal of Organic Agriculture*, 29(2), 173-185.
- Lee, H., & Heo, S. (2021). Benefits of leisure activities for the quality of life of older South Korean adults. *Leisure Studies*, 40(2), 199-211.
- Leister, V. (2018). Brazil's Digital Tools for Social Inclusion. *Brazil and the Emergence of a Digital Lusosphere*, 111.
- Pass Culture, Accesibil la: <https://pass.culture.fr/>
- Pereira, F. S., e Silva, M. V. A., & de Brito, D. J. M. The economic contribution of the cultural sector in Brazil: An input–output approach with different income groups.
- Souza, G. F., Machado, A. F., & Domingues, E. P. (2019). Economic impacts of the vale-cultura (culture voucher): A computable general equilibrium model. *Theoretical Economics Letters*, 9(05), 1411.

- Top, D. (2018). The Legal Regime Governing the Granting of Vouchers to Employees. *Rev. Romana Drept. Muncii*, 40.
- Vale-Cultura: saiba como a sua empresa pode oferecer esse beneficio (2017). Accesibil la: <https://www.sebrae.com.br/sites/PortalSebrae/artigos/vale-cultura-saiba-como-a-sua-empresa-pode-oferecer-esse-beneficio,8773037036e8c510VgnVCM1000004c00210aRCRD>
- Вахитов, Д. Р., Гриневецкая, Т. Н., Лукина, М. А., & Нурова, Л. Р. (2020). Ваучерная форма как инструмент повышения качества получаемого образования. *Мир науки, культуры, образования*, (2 (81)), 232-235.

EVALUAREA EXPERIENȚEI MONDIALE DE OCUPARE A PERSOANELOR VÂRSTNICE PE PIAȚA MUNCII ȘI OPORTUNITATEA DE UTILIZARE A ACESTEIA ÎN REPUBLICA MOLDOVA

**Ecaterina HEGHEA,
Doctorand, Cercetător Științific,
INCE, Moldova**

<https://orcid.org/0000-0002-7677-8295>, adimi_86@mail.ru

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.28>

Summary

In an age of frequent and rapid changes in all areas of life, against the background of the demographic aging of the population and the lack of qualified labor force, it is not surprising that in many countries they began to dynamically promote active aging policies and the integration of pensioners into the labor force, thus trying to overcome the problems of social exclusion of elderly people and the increasing financial burden on the budget of states associated with pension payments. In this context, it seems necessary to consider the global experience of employment of pensioners in the labor market, as well as the possibilities of its application in the Republic of Moldova. The methods of analysis, comparison, analogy and statistical analysis were used in the article. Results of the study: the experience of integration of pensioners in the labor market was considered, as well as the possibility of its application in the Republic of Moldova. This paper has been developed within the framework of the Scientific Project for the period 2020-2023, registered in the State Register of projects in the field of science and innovation of the Republic of Moldova with the code 20.80009.0807.29 Project State Program "Improving the mechanisms for applying innovative instruments aimed at sustainably increasing the welfare of the population of the Republic of Moldova".

Keywords: *active aging, retirees, social exclusion, labor market, elderly people, employment, elderly workers.*

JEL: *E24, J14, J21, J26.*

UDC: *316.35+331.57](478).*

Introducere. Îmbătrânirea populației este un proces global, practic în fiecare țară se observă creșterea numărului și ponderii persoanelor vârstnice în numărul total al populației. Conform datelor The World Bank în anul 2021 populația cu vârstă de 65 de ani și peste a constituit 747 milioane persoane în lume. La nivel global, ponderea populației în vârstă de 65 de ani și peste a crescut de la 6% în 1990 la 10% în 2021 (The World Bank Data, 2022).

În ultimii ani progresul îmbătrânirii a indus la adoptarea unor măsuri la nivel global. Astfel, în anul 2002 a fost adoptat „Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing” în care o atenție sporită se acordă activității de muncă și îmbătrânirii forței de muncă. Aici, se punctează că persoanelor vârstnice trebuie să fie acordată posibilitatea de a continua activitatea de muncă până când

aceștia manifestă dorința de a munci și își păstrează capacitatea de a munci productiv. Printre măsurile privind „Oportunități de angajare pentru toate persoanele vârstnice care doresc să lucreze” propuse în acest document se regăsește „asigurarea accesului la tehnologie, învățarea pe tot parcursul vieții, învățare continuă, formarea profesională la locul de muncă, reabilitarea profesională și mecanismele flexibile de pensionar” (Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing, 2002).

Experiența mondială arată că implementarea obiectivelor declarate de comunitatea internațională în domeniul asigurării oportunităților de angajare a populației vârstnice se confruntă cu o mulțime de obstacole – lucrătorii vârstnici din nici o țară din lume nu sunt considerați a fi o resursă de muncă preferabilă (Spiezia, 2002; An Aging World: 2015. International Population Report, 2016; Bersin & Chamorro-Premuzic, 2019). Există o contradicție evidentă între tendințele demografice moderne, care determină o creștere a duratei perioadei active a oamenilor, și ideologia ageism-ului înrădăcinată în societate, conform căreia vârsta înaintată continuă să fie asociată de o parte semnificativă a populației exclusiv cu infirmitate și boală, iar în domeniul muncii – cu lipsa la lucrători vârstnici a calităților social aprobate precum productivitatea și eficiența.

Relevanța problemei ocupării forței de muncă a persoanelor vârstnice crește dramatic în contextul majorării vârstei de pensionare. Acest proces în ultimii 15-20 de ani a afectat majoritatea țărilor cu un nivel înalt și mediu de dezvoltare economică și este însoțit de eforturi sporite din partea guvernelor de a oferi oportunități de angajare persoanelor vârstnice în vârsta de prepensionare, precum și de atenuare a consecințelor sociale negative ale acestei tranziții pentru populație. În pofida caracterului forțat al măsurilor întreprinse în domeniul ocupării forței de muncă a populației vârstnice în situația de creștere a vârstei de pensionare, implementarea acestora poate fi clasată la rezultate pozitive intermediare în rezolvarea problemei, a cărei examinare se tot amâna pe parcursul a mai multor decenii. Ne referim la existența unei alternative ocupării persoanei vârstnice sub forma posibilității de pensionare a acesteia, care reduce pentru stat și societate relevanța problemei asigurării a cetățenilor vârstnici cu locuri de muncă. Totodată, dorința unui pensionar de a-și continua activitatea de muncă în condițiile siguranței obiective a capacității fizice și psihice de muncă devine o problemă personală a persoanei în vârstă de pensionare, în soluționarea căreia nu poate conta pe un sprijin semnificativ din partea instituțiilor sociale de stat. În situația creșterii vârstei oficiale de pensionare, mecanismele de asigurare a angajării persoanelor vârstnice primesc un puternic impuls pentru dezvoltare și corespundere cu imperativele situației demografice actuale (Karpikova & Baeva, 2021).

Obiectivul lucrării constă în studierea experienței mondiale de ocupare pe piața muncii a persoanelor vârstnice la pensie.

Gradul de abordare a temei în literatura științifică. Literatura de specialitate cuprinde cercetări cu privire la diferite aspecte ale angajării. Lucrările clasicele gândirii economice L. Walras, J. Keynes, K. Marx, A. Marshall, V.

Eucken, A. Pigou ș.a. au pus bazele teoretice pentru reglementarea ocupării populației.

Însă ocuparea persoanelor vârstnice/pensionarilor pe piața muncii are caracteristicile sale specifice. Astfel, practica motivării angajării generației vârstnice în țările dezvoltate face obiectul unui număr semnificativ de lucrări. Deci, Vladimirov D. în lucrarea sa a analizat tendințele de ocupare a persoanelor în vârstă în țările dezvoltate și a luat în considerare metode de încurajare a muncii grupurilor de vârstă mai înaintată (Vladimirov, 2013).

Vishnevskaya N. a analizat schimbările intervenite în situația generației vârstnice pe piața muncii din țările Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică și, de asemenea, a acordat o atenție deosebită analizei factorilor sub influența cărora se formează participarea persoanelor vârstnice la activitatea de muncă (Vishnevskaya, 2017). Beydina & Sapozhnikova (2017) au remarcat că îmbătrânirea este însoțită de o politică socială activă în Statele Unite, de o abordare selectivă în China și de o finanțare insuficientă în Rusia, unde în ultimul timp a existat o dinamică pozitivă în rezolvarea problemelor vârstnicilor.

Shestakova (2020) în lucrarea sa a evidențiat reformele pensionare drept principalul instrument de stimulare a angajării generației vârstnice în țările occidentale. Ea a remarcat, de asemenea, în calitate de curente principale de creștere a activității de muncă, cum ar fi constrângerea administrativă și stimulentele economice pentru ca lucrătorii să continue activitatea de muncă; susținerea angajatorilor în eforturile lor de a recruta și păstra locurile de muncă pentru lucrătorii vârstnici; creșterea competitivității grupelor de vârstă înaintată pe o piață a muncii în continuă schimbare.

O contribuție semnificativă la înțelegerea problemelor pieței muncii moderne au avut-o cercetătorii români: Preda (2008), Bocean (2006), Șerban (2012), Albu, Caraiani, Iordan (2012), Mihăescu (2011). Analiza pieței muncii din România în contextul schimbărilor dinamicii demografice este prezentată în lucrările autorilor Irimie, Băleanu, Ionica (2007). Se pune accent pe necesitatea creării de noi locuri de muncă, a creșterii investițiilor în capitalul uman pentru a crește competitivitatea pe piața muncii, a facilita accesul persoanelor din grupurile vulnerabile (printre care și muncitorii vârstnici) la activități profesionale gratuite, cursuri de formare, abordare flexibilă a procedurilor de recrutare (Boajă, 2012).

Caracteristicile pieței muncii, ținând cont de procesele de îmbătrânire a populației din Republica Moldova, sunt reflectate în lucrările cercetătorilor: Bîrcă (2012) – prezentând caracteristicile grupei de vârstă de 50 de ani și peste pe piața muncii; Savelieva, Taragan, Tomceac (2013) au prezentat experiența internațională în domeniul promovării politicilor de ocupare a forței de muncă în contextul îmbătrânirii demografice Savelieva (2015) a analizat potențialul forței de muncă, Trofimov (2001) a efectuat o analiză complexă a fenomenului șomajului pe piața muncii. Influența reciprocă a pieței muncii și a sistemului de pensii a fost studiată de Rojco și Stremenovskaia. Unele aspecte ale ocupării populației vârstnice sunt reflectate în lucrările cercetătorilor demografi Gagauz și Buciuceanu-Vrabie (2015), iar rezervele pentru menținerea forței de muncă în contextul îmbătrânirii

demografice sunt examinate de Gagauz, Piscenco și Penina (2014). Heghea (2016, 2017, 2020) se ocupă cu studierea excluziunii sociale a persoanelor vârstnice de pe piața muncii din Republica Moldova.

Metodologia cercetării. Metodologia articolului este legată cu privire de sinteză asupra practicilor de stimulare a muncii persoanelor vârstnice din țările dezvoltate.

Rezultate principale. În țările dezvoltate se utilizează diferite forme și metode de stimulare a ocupării forței de muncă în rândul persoanelor vârstnice. În majoritatea țărilor în ultimii ani au fost efectuate reforme, care vizează continuarea activității de muncă a persoanelor vârstnice.

Țările care susțin dezvoltarea umană pe tot parcursul vieții cel mai probabil vor avea cei mai înalți indicatori la capitolul participarea persoanelor vârstnice în activitatea de voluntariat, muncă și participarea în viața societății, precum și pe piața muncii (Global AgeWatch Index 2015).

Drept exemplu poate servi Japonia, țara cu un număr mare de persoane vârstnice, în care o treime din populație are peste 60 de ani. În anii 1960, ea a adoptat o politică atotcuprinzătoare de asigurare socială, a introdus asistența medicală universală, o pensie socială universală. Aceste investiții au dat roade cu o forță de muncă mai sănătoasă și o speranță de viață crescută (Global AgeWatch Index 2015).

În consecință Japonia este nu doar țară cu cea mai bătrână populație, dar și cea mai sănătoasă și bogată din lume. Cu toate acestea „Tsunami de argint” a pus o presiune financiară enormă asupra sistemului de bunăstare. Pentru a face față acestei probleme, guvernul japonez a introdus două reforme majore: Legea privind reforma pensiilor în 2001 (The eligibility age of Oldage Basic Pension started to rise (by one year of age in every two years until, 2013)) și revizuirea Legii de stabilizare a forței de muncă pentru persoanele în vârstă în 2006 (Legal obligation to continue employment until the pension eligibility age) (Kondo & Shigeoka, 2015, p.28).

Regula „teinen”, așa-numita limită de vârstă stabilită pentru angajare, care este tipică pentru Japonia, este o situație specială în materie de angajare a persoanelor vârstnice, adică aceasta înseamnă concedierea angajaților la atingerea vârstei de 60 de ani, iar angajarea ulterioară depinde de angajator. Cu toate acestea, în țară au fost luate măsuri legislative pentru eliminarea acestor lacune, drept urmare acestea garantează angajaților dreptul de a continua activitatea de muncă până la vârsta de 65 de ani (vârsta oficială de pensionare în Japonia este de 65 de ani). De asemenea în țară a fost creată o agenție specială pentru promovarea angajării generației vârstnice HallowWork, care informează despre posturile vacante și oferă consiliere persoanelor vârstnice în căutarea unui loc de muncă (Kondo & Shigeoka, 2015, p.8).

Și ca urmare a unei serii de reforme, activitatea economică a crescut și oportunitățile de angajare pentru persoanele vârstnice din Japonia s-au extins. Este de remarcat faptul că continuarea activității de muncă a lucrătorilor vârstnici niponi este influențată de diverși factori, precum motive economice, motive personale etc. În țară funcționează un sistem de deduceri din pensie pentru cetățeni vârstnici care lucrează, care depinde de nivelul veniturilor pensionarului încadrat în câmpul muncii. În acest sens, formele temporare de angajare sau inițierea propriei afaceri în

rândul persoanelor cu vârsta peste 65 de ani devin din ce în ce mai relevante (Lebedeva, 2018).

Deși există anumite probleme în domeniul angajării japonezilor vârstnici, în general, situația acestora poate fi numită destul de prosperă. Aproape toți cetățenii care doresc să muncească au un loc de muncă. Nivelul pensiilor, precum și economiile acumulate în timpul muncii, le permit să se simtă destul de liberi din punct de vedere material. Funcționarea unui sistem special de îngrijire medicală, și mai ales a unui sistem de asigurare de îngrijire pe termen lung, le facilitează rezolvarea problemelor care apar în cazul unei deteriorări a sănătății. Prezența unor oportunități largi de însușire de noi abilități, de dobândire de noi cunoștințe, de călătorie etc. face viața pensionarilor japonezi bogată și interesantă. În sfârșit, crearea infrastructurii în toată țara care facilitează deplasarea persoanelor vârstnice, atitudinea respectuoasă și atentă față de aceștia din partea tinerelor generații, îi ajută să se simtă cetățeni cu drepturi depline ai societății.

În Federația Rusă modificările în legislația privind pensiile, care au fixat creșterea treptată a vârstei de pensionare (Legea federală cu privire la modificările în unele acte legislative ale Federației Ruse privind stabilirea și plata pensiilor, 2018), implementarea cărora a început în anul 2019, a marcat includerea Rusiei în rândul statelor pentru care problema ocupării forței de muncă a populației vârstnice a intrat în categoria celor stipulate normativ și anunțate oficial.

Realitatea de astăzi, care este tipică nu numai pentru Rusia, ci și pentru multe alte țări, este răspândirea pe scară largă a practicilor discriminatorii în domeniul ocupării forței de muncă în raport cu lucrătorii vârstnici și persoanele aflate în căutarea unui loc de muncă (Hotkina, 2013; Trofimov, Trofimova, 2018). În același timp, cercetătorii definesc situația cu discriminarea în funcție de vârstă pe piața muncii din Rusia ca fiind mai „dură” și mai puțin voalată în comparație cu alte țări economic dezvoltate (Smirnova, 2007; Hotkina, 2013), ceea ce se datorează particularităților socio-economice și socio-culturale, precum și nivelul insuficient de reglementare legală a angajării persoanelor vârstnice din Federația Rusă (Sagandykov, Shafikova, 2018; Seregina, 2019; Vasilyeva Yu.V., Shuraleva, 2020).

Conștientizarea problemei existente, care s-a agravat mai ales în situația majorării vârstei de pensionare, conduce la adoptarea de către stat a unei serii de măsuri de consolidare a prevederilor antidiscriminatorii în legislația în domeniul muncii și angajării, inclusiv în raport cu vârsta angajaților și a celor care doresc să lucreze. Totuși, în practică, acest lucru nu duce la o scădere a numărului de cazuri de discriminare în funcție de vârstă, ci la o creștere a caracterului latent al acesteia. Astfel, adoptarea în 2013 a modificărilor la Legea federală „Cu privire la ocuparea forței de muncă a populației” (Legea federală privind modificările în Legea Federației Ruse cu privire la ocuparea forței de muncă în Federația Rusă și unele acte legislative ale Federației Ruse, 2013) care prevăd tragerea la răspundere administrativă pentru difuzarea de informații cu caracter discriminatoriu, a condus doar la faptul că angajatorii nu mai menționează vârsta solicitantului în anunțurile cu locuri de muncă vacante, iar practicile discriminatorii au trecut la etapa de examinare a CV-urilor. Un alt exemplu legat de apariția în legislația rusă în 2018 a conceptului

de „vârsta prepensionară” este introducerea modificărilor în Codul penal al Federației Ruse privind răspunderea angajatorului pentru un refuz nerezonabil de a angaja sau de a concedia persoanele, care au mai puțin de 5 ani până la pensie pentru limită de vârstă (Legea federală privind modificările la Codul penal al Federației Ruse), ceea ce în practică a redus interesul deja scăzut al angajatorilor pentru angajarea lucrătorilor vârstnici. (Karpikova, Baeva, 2021).

În mod convențional, modelul comportamentului de muncă al pensionarilor ruși poate fi descris astfel: munca atâta timp cât forțele și sănătatea o permit, adesea la același loc de muncă ca înainte de pensionare, ieșirea de pe piața muncii fiind irevocabilă.

Insuficiența pe piața muncii din Rusia a locurilor de muncă cu angajare flexibilă sau cu normă parțială poate deveni o barieră serioasă în calea extinderii semnificative a ocupării forței de muncă a persoanelor vârstnice. În primul rând, persoanelor vârstnice este tipică scăderea sănătății, ceea ce poate acționa ca o barieră în calea angajării în afara casei și cu o normă întreagă. În al doilea rând, angajarea cu normă întreagă nu lasă loc pentru echilibrarea responsabilităților profesionale și familiale, inclusiv, de exemplu, îngrijirea nepoților, a căror valoare pentru pensionari poate fi mai mare (Institutul de Demografie din Rusia, 2008).

Multe state membre ale UE măresc vârsta de pensionare pentru a menține persoanele vârstnice în componența forței de muncă și, prin urmare, pentru a reduce povara financiară generală a pensiilor de stat. Succesul unor astfel de măsuri depinde într-o oarecare măsură de disponibilitatea unui număr corespunzător de locuri de muncă. Acest lucru poate ajuta parțial la compensarea impactului îmbătrânirii populației, îmbunătățind în același timp bunăstarea financiară a unor persoane vârstnice. În general, numărul total de persoane angajate (cu vârsta de 15 ani și peste) în UE-27 a crescut cu 2,4% în perioada de la 2012 până la 2021. Ratele de creștere semnificativ mai mari s-au înregistrat la persoanele vârstnice, întrucât numărul persoanelor ocupate cu vârsta cuprinsă între 55-64 de ani a crescut cu 13,1%, cu o creștere neînsemnată a numărului de persoane angajate în vârstă de 65 și peste (cu 1,2%) (Eurostat, 2022).

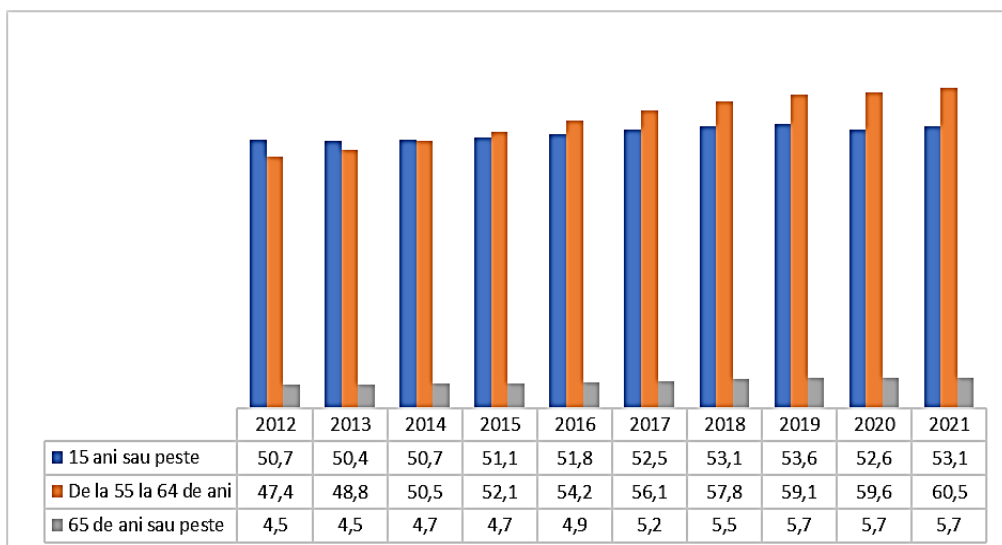

Figura 1. Rata de ocupare a unor categorii de vârstă în Uniunea Europeană, %

Sursa: (Eurostat, Employment rates by sex, age and citizenship (%))

Continuarea activității de muncă pentru persoanele vârstnice este o modalitate de a spori securitatea financiară, iar ponderea persoanelor ocupate cu vârsta de peste 65+ de ani a continuat să crească lent în perioadele analizate în țările Uniunii Europene. În 2019, mai mult de un sfert la sută din această grupă de vârstă în Estonia erau angajați, în timp ce această cifră a fost de cel puțin 17,0% în Letonia, Irlanda, Suedia, Lituania și Portugalia. Se remarcă o creștere deosebit de rapidă a numărului de cetățeni străini vârstnici angajați. (Kalabina, Gazizova, 2021).

În plus, activitatea individuală este o formă mai flexibilă de angajare continuă pentru persoanele vârstnice. 41,6% din forța de muncă în vârstă de 65–74 de ani lucrau pe cont propriu, în timp ce această proporție a ajuns la 58,4% pentru persoanele cu vârsta de 75 de ani și peste. Ponderea activităților pe cont propriu în rândul persoanelor cu vârsta 65-74 de ani a fost aproape de două treimi în Grecia, România și Portugalia; acest lucru se poate datora ponderii mari a acestei forțe de muncă, care constă din fermieri vârstnici care au continuat să lucreze, adesea în ferme familiale de subzistență foarte mici. Mai mult de jumătate din forța de muncă cu vârsta cuprinsă între 65 și 74 de ani lucrau pe cont propriu în Luxemburg, Belgia, Italia, Finlanda, Irlanda și Spania (Learning and Work Institute).

În unele țări ale Uniunii Europene, există posibilitatea lucrului part-time, ceea ce este permis prin lege. Astfel, mai mult de jumătate din forța de muncă în vârstă de 65 de ani și peste a fost angajată cu jumătate de normă.

În modul acesta, se poate spune cu suficientă certitudine că aproape o treime dintre persoanele vârstnice care au continuat să lucreze au primit pensie. În multe țări din UE, se creează măsuri de sprijin pentru a continua activitatea de muncă pentru generația vârstnică.

În Germania este implementat programul „Cunoștințe și experiență în serviciul inițiativelor”, care are ca scop sprijinirea lucrătorilor vârstnici. În procesul de implementare a programului federal, au fost dezvoltate programe educaționale privind organizarea muncii persoanelor vârstnice la firme și întreprinderi (Vocational education and training in Germany, 2020).

Elveția, Germania și Marea Britanie au introdus diferite tipuri de adaosuri la salarii ca stimulente pentru a motiva lucrătorii vârstnici să revină pe piața muncii după o perioadă de șomaj.

Interesantă este experiența Marii Britanii, unde din 1921 funcționează organizația National Institute of Adult Continuing Education (NIACE), care avea ca scop propagarea și promovarea educației adulților prin îmbunătățirea calității oportunităților disponibile, creșterea numărului de adulți care participă la educație formală și non-formală. La 1 ianuarie 2016, NIACE a fuzionat cu Centrul pentru Integrare Economică și Socială pentru a forma o nouă organizație - Institutul de Formare și Muncă, ale căror domenii prioritare sunt: învățarea pe tot parcursul vieții, ocuparea forței de muncă și securitatea socială etc. (National Institute of Adult Continuing Education).

Interesul de a încuraja menținerea și întoarcerea lucrătorilor vârstnici pe piața muncii a determinat multe țări din lumea occidentală, inclusiv Canada, Statele Unite, Australia și statele membre ale UE, să ofere diverse stimulente financiare. Acestea acoperă o gamă largă de politici și programe care vizează încurajarea lucrătorilor vârstnici să rămână activi pe piața muncii (cu alte cuvinte, creșterea ofertei de lucrători vârstnici) și încurajarea angajatorilor să angajeze și să păstreze lucrători vârstnici (cu alte cuvinte, creșterea cererii pentru muncitorii vârstnici).

Într-un șir de țări (Austria, Belgia, Spania, Cipru, Finlanda, Franța) au oferit subvenții angajatorilor ca stimulente pentru a angaja șomeri vârstnici. Unele dintre ele sunt destinate anumitor grupuri de șomeri vârstnici (de exemplu, muncitori slab calificați).

Într-un număr de state-membre ale Uniunii Europene, nevoia de sănătate fizică și mintală bună a lucrătorilor vârstnici este acoperită de politici și programe mai largi de îmbătrânire activă care utilizează o serie de strategii, inclusiv stimulente financiare, programe de formare și condiții la locul de muncă. Implicarea constantă a lucrătorilor vârstnici pe piața muncii impune ca aceștia să aibă calificările și abilitățile necesare pentru a menține productivitatea muncii.

În Letonia, a fost creat un program pentru șomerii de peste 50 de ani, în baza căruia guvernul a subvenționat jumătate din salariu (până la salariul minim lunar) angajatorilor care îi angajează, cu condiția ca angajatorii să ofere formare la locul de muncă (în alte cuvinte, coaching). Conform rezultatelor, 80% dintre participanții care au finalizat programul au reușit să-și găsească un loc de muncă permanent.

În Marea Britanie, Elveția, Belgia, Țările de Jos, unde sunt implementate consiliere și sprijin în căutarea unui loc de muncă, acestea arată un impact pozitiv asupra nivelului de ocupare a forței de muncă a persoanelor din cohorta de vârstă înaintată.

Creșterea ponderii canadienilor vârstnici în forța de muncă se datorează în mare măsură faptului că mulți dintre aceștia lucrează mai mult, amânând pensionarea sau revin la muncă după pensionare.

O serie de modificări efectuate în Planul de pensii din Canada între anii 2011 și 2016 oferea o mai mare flexibilitate lucrătorilor vârstnici; Planul de pensii permitea persoanelor să primească pensia înainte de vârsta de 65 de ani, fără obligația de a înceta activitatea de muncă, iar noul beneficiu post-pensie permite beneficiarilor care lucrează sub vârsta de 70 de ani să își mărească în continuare beneficiile viitoare de pensie (Promoting the labour force participation of the older Canadians, 2018).

Este de remarcat faptul că, în timp ce unele țări aflate în curs de schimbare demografică încearcă rapid să crească participarea generației vârstnice pe piața muncii, în Coreea această cohortă de vârstă este deja implicată dinamic în activitatea de muncă. În plus, observăm că în Coreea, ratele de ocupare a persoanelor vârstnice sunt semnificativ mai mari decât în țările OCDE.

Coreea de Sud are o legislație antidiscriminatorie care definește 77 de tipuri de locuri de muncă pentru care prioritatea în angajare este acordată în mod special angajaților vârstnici. Întreprinderile din Coreea de Sud trebuie, de asemenea, să se asigure că cel puțin 3% dintre angajați să aibă vârsta de 55 de ani și peste. Aceste inițiative reduc probabilitatea ca lucrătorii vârstnici să fie concediați sau le măresc șansele de a fi reangajați dacă sunt disponibilizați (OECD, Working Better with Age: Korea, Ageing and Employment Policies, 2018).

În Franța succesul platformei de angajare TeePy Job (<https://teepy-job.com/>), dedicate persoanele în vârstă de peste 50 de ani, demonstrează interesul crescând al recrutorilor și al lucrătorilor vârstnici pentru colaborare cu normă întreagă sau parțială, telemuncă sau profitând de sistemul combinat de angajare, pensionare și portaj salarial. (L'attractivité des seniors dans le monde de l'emploi, 2022)

România se confruntă cu deficitul forței de muncă. „Statul român nu are încă o strategie clară pentru această problemă, iar companiile încearcă găsească soluții din mers. Pe lângă importul de mână de lucru din țările asiatice, se creionează un nou fenomen: tot mai mulți pensionari se întorc în câmpul muncii pentru a umple locurile goale din organigramele angajatorilor.” (Udișteanu, Muntean, Duinea, 2019). Factorul determinant în atragerea persoanelor vârstnice pe piața muncii din România a devenit creșterea salariului minim.

Profilul unui lucrător vârstnic din România (55-64 ani): „acesta este de gen masculin, absolvent de studii medii, lucrează în regiunea de nord-est a României ca salariat în industria prelucrătoare sau chiar agricultură (având în vedere diferența mica de ocupare între aceste două domenii de activitate, de numai 0,18% în defavoarea agriculturii) și are un contract de muncă cu normă întreagă.” (Negoescu, 2019).

Republica Moldova adoptând Planul Internațional de Acțiuni de la Madrid privind Îmbătrânirea și-a focalizat atenția asupra 5 direcții prioritare. Prima direcție fiind „crearea condițiilor optime pentru o îmbătrânire activă, în scopul participării la activitățile politice, sociale, economice și culturale și posibilitatea de a munci productiv, studia și a se perfecționa atât timp și cât ei își doresc și sunt capabili,

excluzând efectele de marginalizare și discriminare” (Raport privind Strategia Regională pentru Implementarea (SRI) Planului Internațional de Acțiuni de la Madrid privind Îmbătrânirea, 2007).

Deși în Republica Moldova au fost întreprinse încercări de a se alinia la țările europene în ceea ce ține de ocuparea persoanelor vârstnice pe piața muncii, rezultate vizibile sunt doar la capitolul „majorarea vârstei de pensionare”.

Un rol important în viața persoanelor vârstnice din Republica Moldova îl joacă statul. În anul 2014 Guvernul a adaptat Hotărârea Nr. 406 din 02.06.2014 cu privire la aprobarea Programului pentru integrarea problemelor îmbătrânirii în politici. Ghidul de parcurs pentru integrarea problemelor îmbătrânirii în politici prin implementarea angajamentelor Planului Internațional de Acțiuni privind Îmbătrânirea, adoptat la Madrid în 2002, a Strategiei Regionale pentru Implementarea Planului conține Angajamentul 6: Educația și formarea continuă. Promovarea învățării pe termen lung și adaptarea sistemului educațional pentru a preîntâmpina schimbarea condițiilor economice, sociale și demografice. În baza bunelor practici europene, care urmăresc să ofere o bună educație continuă (pe tot parcursul vieții), mentorat, oportunități de angajare pentru vârstnici a fost elaborat Conceptul Programului de Garanție a Competențelor pentru Adulți. În conformitate cu prevederile conceptului a fost oferit suport Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă în testarea Programului de Garanție a Competențelor pentru Adulți. În cadrul programului de garanție pentru competențe, urmau să fie organizate cursuri de instruire pentru vârstnici de către Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă, fiind inclusă acțiunea pentru Cadrul Bugetar pe Termen Mediu anii 2020-2022. Însă, propunerea de finanțare nu a fost acceptată de către Ministerul Finanțelor (Raport privind implementarea Planului de Acțiuni privind implementarea principiului îmbătrânirii active (2018-2021)).

În Republica Moldova cursurile propuse pentru persoanele vârstnice țin, deseori, de competențe digitale. Astfel, printre acțiunile întreprinse în această direcție putem menționa cursul gratuit de instruire în domeniul IT „Calculatorul și Internet-ul nu au vârstă” în anul 2013 pentru persoanele vârstnice. În 2020, drept răspuns la pandemia de COVID-19, a fost lansată o inițiativă de promovare a dialogului intergenerațional pentru incluziunea digitală a vârstnicilor, printr-un acord semnat de Fundația Moldcell și Fondul ONU pentru Populație, etc.

Toate aceste campanii sunt binevenite, însă pentru moment nu se resimte efectul mare asupra populației vârstnice, cu atât mai mult asupra încadrării acestora pe piața muncii.

Concluzii. Astfel, astăzi politica economică a multor țări mari se concentrează pe creșterea activității economice a persoanelor din grupe de vârstă înaintate și a longevității lor în muncă pe fundalul schimbărilor demografice. Trebuie remarcat faptul că, comparativ cu anii precedenți, potențialul de resurse al generației vârstnice este acum mai eficient. De asemenea, participarea activă a persoanelor vârstnice la activitatea de muncă este un factor favorabil al longevității și rezolvarea problemelor de pe piața muncii.

Analiza experienței mondiale în încurajarea participării lucrătorilor vârstnici pe piața muncii ne permite să clasificăm următoarele domenii de stimulare a muncii persoanelor vârstnice:

- majorarea vârstei de pensionare stabilite, activitatea de muncă a lucrătorilor vârstnici depinde de caracteristicile sistemelor de pensii;
- stimularea financiară a angajaților și angajatorilor, care pot fi un instrument eficient de reducere a costurilor în procesul de recrutare pentru toate părțile implicate. Stimulentele financiare, cum ar fi adaosurile salariale și scutiile fiscale, urmăresc să susțină oferta și cererea lucrătorilor vârstnici de pe piața muncii;
- programele de formare și recalificare pentru lucrătorii vârstnici ar putea îmbunătăți competențele și productivitatea, precum și oportunitățile de angajare pe termen lung și pot duce la creșterea activității economice a persoanelor vârstnice;
- resurse informaționale, centre de căutare a locurilor de muncă, cum ar fi serviciile de ocupare a forței de muncă și site-uri de locuri de muncă, care oferă o oportunitate de a pune în legătură angajatorii și persoanele vârstnice în căutarea unui loc de muncă;
- metode de lucru flexibile pentru lucrătorii vârstnici. Condițiile flexibile de lucru permit lucrătorilor vârstnici să muncească, oferind în același timp flexibilitatea de a urmări alte interese, activități sau responsabilități în afara muncii.

Experiența mondială de ocupare a persoanelor vârstnice pe piața muncii este foarte vastă și variată. Însă nu toate modele de stimulare ale muncii persoanelor vârstnice sunt aplicabile în Republica Moldova fie datorită contextului economic al țării, fie datorită celui socio-cultural.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Albu, L.-L., Caraiani, P., Iordan, M. (2012). Perspectivele pieței muncii din România în contextul Strategiei Europa 2020. *Studiu „Proiectului Îmbunătățirea capacității instituționale, de evaluare și formulare de politici macroeconomice în domeniul convergenței economice cu Uniunea Europeană a Comisiei Naționale de Prognostă”, cod SMIS 27153.*
- An Aging World: 2015. International Population Report. (2016). *U.S. Government Publishing Office. – Washington, DC.*
- Bersin J., Chamorro-Premuzic T. (2019). The Case for Hiring Older Workers. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2019/09/the-case-for-hiring-older-workers>
- Bîrcă, A. (2012). Îmbătrânirea populației în Republica Moldova. Cercetare la nivel național. *United Nation, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Fondul ONU pentru Populație*, 104-132
- Boajă, D.-M. (2012). Impactul Strategiei Europa 2020 asupra evoluției angajabilității în România. *Revista Română de Statistică, Trim. I, Supliment*, 291-295.
- Bocean C. G. (2006). Echilibre și dezechilibre pe piața muncii din România. Teză de doctorat. *Universitatea din Craiova.*

- Eurostat. Employment rates by sex, age and citizenship (%) https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_ERGAN_custom_3_663251/default/table?lang=en
- Gagauz O., Buciuceanu-Vrabie M. (2015). The socioeconomic status of the elderly. *Economy and Sociology*, 3, 21-26.
- Garabajii, E., Stoyanov, S. (2016). Excluziunea socială de pe piața muncii a persoanelor vârstnice. *Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători. Materialele Conferinței Științifice a Doctoranzilor, ediția a V-a*, 269-274.
- Heghea, E. (2020). Social exclusion of the elderly people from the labor market of the Republic of Moldova: summary of survey results. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development.*, 1(13), 113-128.
- Heghea, E. (2017). Tendințele de participare a lucrătorilor vârstnici pe piața muncii Republicii Moldova. *Cresterea economic in conditiile globalizarii: modele de dezvoltare durabila = Economic growth in conditions of globalization: sustainable development models. Conferinta Internationala Stiintifico-Practica, ed. a 12-a, 12-13 octombrie 2017: [în 2 vol.]. Chișinău: INCE., Vol. 2*, 270-273.
- HelpAge International, Global AgeWatch Index 2015 Insight report. <https://nonews.co/wp-content/uploads/2018/10/AgeWatch2015.pdf>
- Hotărârea Guvernului Nr. 406 din 02.06.2014 cu privire la aprobarea Programului pentru integrarea problemelor îmbătrânirii în politici. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=13818&lang=ro
- Irimie, S., Băleanu, V., Ionica, A. (2007). Tendințele pieței muncii în România. *Analele Universității. Seriile Economie*, 1, 361-366.
- Kondo, A., Shigeoka H. (2015). The Effectiveness of Demand-side Government Intervention to Promote Elderly Employment: Evidence from Japan (March 2, 2015). *Tokyo Center for Economic Research (TCER) E-61*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2341680
- L'attractivité des seniors dans le monde de l'emploi, (2022). https://www.senioractu.com/L-attractivite-des-seniors-dans-le-monde-de-l-emploi_a24619.html
- Learning and Work Institute. <https://learningandwork.org.uk/about-us/>
- Mihăescu, C. (2011). Impactul îmbătrânirii demografice asupra ofertei potențiale de forță de muncă. *Centrul de Informare și Documentare Economică*.
- National Institute of Adult Continuing Education. https://www.nottshelpyourself.org.uk/kb5/nottinghamshire/directory/service_page?id=rP27Fx0R2bE
- Negoescu, S. (2019). Analiza situației lucrătorilor vârstnici pe piața forței de muncă, Consiliului Național al Persoanelor Vârstnice. https://cnpv.ro/wp-content/uploads/2020/03/Analiza_situatiei_lucratorilor_varstnici_pe_piata_fortei_de_munca.pdf
- OECD (2018), Working Better with Age: Korea, Ageing and Employment Policies. *OECD Publishing, Paris*. <https://doi.org/10.1787/9789264208261en>

- Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing. Second World Assembly on Ageing, Madrid, Spain 8-12 April 2002. <https://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/MIPAA/political-declaration-en.pdf>.
- Preda D. (2008). Ocuparea forței de muncă și dezvoltarea durabilă. București: Editura Economică.
- Promoting the labour force participation of the older Canadians. 2018. <https://www.canada.ca/en/employment-social-development/corporate/seniors/forum/labour-force-participation.htm>
- Raport privind implementarea Planului de Acțiuni privind implementarea principiului îmbătrânirii active (2018-2021). <https://ms.gov.md/wp-content/uploads/2021/06/Raport-Plan-imbattranire-2020-final.pdf>
- Raport privind Strategia Regională pentru Implementarea Planului Internațional de Acțiuni de la Madrid privind Îmbătrânirea. http://www.old.mmps.gov.md/file/rapoarte/madrid_imbattranire_md.pdf
- Savelieva, G., Taragan, R., Tomceac, A. (2013). Experiența internațională în domeniul promovării politicilor de ocupare a forței de muncă în contextul îmbătrânirii demografice. *Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică. Ed. a III-a. Complexul Editorial al IEFIS*, p. 186-191.
- Serban A.C. (2012). Aging population and effects on labour market. *Procedia. Economics and finance, 1*, 356-364.
- Spiezia, V. (2002). The greying population: A wasted human capital or just a social liability? *International labour review, 141(1/2)*, 71-115.
- The World Bank Data. Population ages 65 and above <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.65UP.TO?page=>
- Trofimov, V. ș. a. (2001). Aprecieri tradiționale și alternative ale șomajului în Republica Moldova : Informație de sinteză.
- Udișteanu, A., Muntean, D., Duinea, I. (2019). Criză pe piața muncii: cum au ajuns pensionarii comuniști să salveze capitalismul. <https://recorder.ro/criza-pe-piata-muncii-cum-au-ajuns-pensionarii-comunisti-sa-salveze-capitalismul/>
- Vocational education and training in Germany. Short description, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. https://www.cedefop.europa.eu/files/4184_en.pdf
- Бейдина, Е., Сапожникова, Т., Гордеева, Т., Попов, Ю. (2017). Подходы и направления социальной политики в условиях старения населения: специфика России, КНР, США. *Вестник Забайкальского государственного университета, 7*, 74-85.
- Васильева, Ю., Шуралева С. (2020). Возраст как фактор уязвимости работника в трудовом праве. *Вестник Пермского университета. Юридические науки, 49*, 550-575.
- Вишневецкая, Н. (2017). Работники старших возрастов на рынке труда в странах ОЭСР. *Экономический журнал ВШЭ, 4*, 680-701.
- Владимиров, Д. (2013). Пожилые граждане на рынке труда: зарубежный опыт. *Социологические исследования, 6*, 57-61.

- Институт демографии, Государственный университет Высшая школа экономики. (2008). Нужно ли повышать занятость пенсионеров?. электронная версия бюллетеня «Население и общество» <https://polit.ru/article/2008/09/03/demoscope341/>
- Калабина, Е., Газизова, М. (2021). Стимулирование занятости старшего поколения: зарубежный опыт. *Экономика труда*, 8(2), 111-122. DOI: [10.18334/et.8.2.111753](https://doi.org/10.18334/et.8.2.111753).
- Карпикова, И., Баева, О. (2021). Трудовая занятость пожилых россиян: характеристика тенденций и возможностей реализации. *Социодинамика*, 6, 1-13. 10.25136/2409-7144.2021.6.35924. https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=35924
- Карпикова, И., Баева, О. (2021). Трудовая занятость пожилых россиян: характеристика тенденций и возможностей реализации. *Социодинамика*, 6, 1 - 13. DOI: 10.25136/2409-7144.2021.6.35924. https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=35924
- Лебедева, И. (2018). Япония: проблемы занятости пожилых работников. *Japanese Studies in Russia*, 2018, 4, 60–77. DOI: 10.24411/2500-2872-2018-10028. <https://cyberleninka.ru/article/n/yaponiya-problemy-zanyatosti-pozhilyh-rabotnikov>
- Рожко, А., Стременовская, З. (2013). Пенсионная система Республики Молдова: проблемы и решения. *Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing*.
- Савелиева, Г. (2015). Анализ потенциала рабочей силы в Республике Молдова. *Creșterea economică în condițiile globalizării, Sesiunea științifică: Dinamica populației și calitatea potențialului uman: conf. inter. șt.-pr., 15-16 octombrie 2015. Ed. a X-a. INCE. Chișinău: F.E-P. Tipografia Centrală*, 112-127.
- Сагандыков, М., Шафикова, Г. (2018). Потенциал уголовного законодательства в сфере защиты трудовых прав граждан (на примере статьи 136 Уголовного кодекса РФ). *Всероссийский криминологический журнал*, 12(6), 836-844.
- Серегина, Л. (2019). Некоторые правовые проблемы защиты от безработицы граждан старшего поколения. *Журнал российского права*, 6, 111-125.
- Смирнова, Т.В. (2007). Перспективы занятости пожилых в условиях демографического постарения. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 10(2), 123-133.
- Трофимов, Е., Трофимова, Т. (2018). К вопросу о дискриминации на российском рынке труда. *Известия Байкальского государственного университета*, 28(3), 419-425.
- Федеральный Закон О внесении изменений в Закон Российской Федерации «О занятости населения в Российской Федерации» и отдельные законодательные акты Российской Федерации. Федер. закон от 2 июля 2013 г. № 162. СПС Консультант Плюс. Версия Проф. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_40421/

- Федеральный Закон О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации по вопросам назначения и выплаты пенсий. Федер. закон от 3 окт. 2018 г. № 350. *СПС Консультант Плюс. Версия Проф.* http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_308156/
- Федеральный Закон О внесении изменения в Уголовный кодекс Российской Федерации. Федер. закон от 3 окт. 2018 г. № 352ю *СПС Консультант Плюс. Версия Проф.* http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_410887/
- Хоткина, З. (2013). «Нормальный трудовой потенциал» и дискриминация по возрасту. *Народонаселение*, 3, 27-37.
- Шестакова, Е. (2020). Продление трудовой жизни: новые подходы и механизмы стимулирования (из опыта стран ОЭСР). *Вестник Института экономики Российской академии наук*, 1, 144-158.

PERFEȚIONAREA POLITICILOR PUBLICE PRIVIND GESTIONAREA SERVICIULUI VAMAL ÎN CONTEXTUL ASIGURĂRII SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA

Mircea GUTIU,
Doctorand, Cercetător Științific,
INCE, Moldova

<https://orcid.org/0000-0001-6180-8650>, gutium.mircea@rambler.ru
DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.29>

Summary

One of the key elements of the economic security assurance system of the Republic of Moldova is the national customs service. The purpose of this paper is to identify the possibilities of improving the customs service by implementing e-governance principles. Ensuring international trade by the customs authorities of the Republic of Moldova is achieved through the efficient operation of the customs control system. Countries that are part of the global economic system, and are actively involved in international trade, are rapidly developing the customs service and digitizing it intensively. The digitization of the Customs Service will allow the acceleration of international trade and the increase of national security by stopping smuggling attempts. The World Customs Organization is actively involved in the process of developing a unique electronic customs system, which will allow the development of the international market. Finally, there will be the benefits of developing the use of new information technologies in the customs declaration and control process to improve the management of the customs service. In this study, the perception of import-export rights was analyzed in order to identify the importance of the customs service for the country's economy. This paper has been developed within the framework of the Scientific Project for the period 2020-2023, registered in the State Register of projects in the field of science and innovation of the Republic of Moldova with the code 20.80009.0807.29 Project State Program "Improving the mechanisms for applying innovative instruments aimed at sustainably increasing the welfare of the population of the Republic of Moldova".

Keywords: economic security, customs control system, new information technologies, customs management.

JEL: F52, G28, G29, L38, M11.

UDC: 339.543(478)

Introducere. Principalele abordări pentru guvernarea economiei digitale a fluxurilor de date transfrontaliere pot fi prezentate de cinci modele ce pot fi descrise, într-o manieră oarecum simplificată, ca abordare orientată spre piață (de exemplu, Statele Unite), un mixt de abordări orientate spre securitate și spre dezvoltare digitală (China), una orientată spre drepturi (Uniunea Europeană), o abordare orientată spre securitate (Federația Rusă) (Goda et al., 2019), și un model orientat spre dezvoltare (India). Nu toate țările se limitează la aplicarea unui singur model, ci practică în

activitatea sa un mixt din modelele enumerate. Deoarece fiecare țară din lume are particularitățile sale și își stabilește prioritățile economice proprii, nu este obligată să urmeze mot a mot practica celor cinci țări menționate, dar poate să le combină. Scopul cercetării date este perfecționarea politicilor publice în contextul gestionării serviciului vamal al Republicii Moldova, în baza rezultatelor obținute în cadrul analizei bunelor practici internaționale.

Gradul de abordare a temei în literatura științifică. Deoarece conceptul economiei digitale are un impact major asupra economiei mondiale la general și asupra serviciului vamal digital în particular, este necesar în primul rând analiza nivelului de digitalizare a serviciilor publice. Referindu-ne la studiile din experiența altor țări, trebuie menționat că forma electronică de declarare vamală a fost elaborată inițial în Statele Unite ale Americii (SUA), și ulterior în țările europene din occident. În același timp, sistemele naționale de declarare electronică obțin în continuare propriile lor numeroase caracteristici individuale. Această problemă a fost abordată la nivelul organizațiilor internaționale, inclusiv de către Organizația Mondială a Vămirilor.

În SUA, reprezentanții vamali, instituțiile bancare, companiile de transport, Ministerul Comerțului, organismele federale de control și alte servicii sunt, de asemenea, interconectate la sistemul electronic. Datele sistemului sunt transmise digital și către Serviciul Vamal și Protecției Frontierelor din SUA (Customs and Border Protection, 2022).

În același timp, este necesar să reținem observațiile lui V.K. Senchagov, pe care unii autori îl consideră ca fiind fondatorul sistemului intern de măsurare a nivelului de securitate economică (Rudakova et al., 2018). Statul ar trebui să asigure securitatea economică permanent și să se încadreze organic în procesul de formare și implementare a politicii economice (Senchagov & Ivanov, 2015). La rândul său, Kroklicheva G.E. indică necesitatea unei abordări sistematice în cadrul asigurării securității economice (Kroklicheva et al., 2017).

Metodologia cercetării. În această lucrare sunt utilizate serii de date obținute de pe site-ul Serviciului Vamal al Republicii Moldova, care acoperă perioada de timp a anilor din 2017 până în 2021, și primele 6 luni a anului 2022. Datele prezentate au fost folosite pentru analiza dinamicii eficienței serviciului vamal și relevanței lui pentru economia țării. În studiul dat au fost aplicate următoarele metode de cercetare: metoda abstracției științifice, analiza și sinteza, ascensiunea de la simplu la complex.

Scopul cercetării. În studiul dat, autorul preconizează să identifice etapele necesare digitalizării serviciului vamal ca parte a serviciilor publice, și acțiunile necesare efectuării tranziției armonice spre o vamă digitală. Un alt obiectiv este demonstrarea relevanței digitalizării Serviciului Vamal, cu scopul îmbunătățirii calității serviciilor prestate de către Serviciul dat, prin implementarea noilor tehnologii informaționale în activitatea sa.

Paradigma digitalizării Serviciului Vamal. „Vama digitală” astăzi reprezintă o tendință internațională modernă. Acest concept a apărut pe fondalul dezvoltării economiei digitale, și este actual datorită creșterii rapide a tehnologiilor informaționale (Makrusev, 2017). În perioada curentă, la scară mondială se creează

noi rețele digitale inteligente, schimbând fundamentul comerțului internațional. Apariția paradigmei „Vămii digitale” este asociată cu creșterea volumului comerțului digital și necesitatea de a controla circulația unor astfel de mărfuri. „Lanțul digital de aprovizionare cu bunuri este un domeniu în care conduita comerțului se transformă, pe măsură ce consumatorii și întreprinderile trec în mediul digital, bunurile digitale și comerțul electronic. Apariția platformelor noi de tranzacționare de bunuri și noi moduri de transport și de control automat (cum ar fi antena fără dispozitive), precum și noi metode de proiectare și producție digitală (precum ar fi imprimarea 3D) schimbă semnificativ lanțurile internaționale de aprovizionare pentru bunuri bazate pe circulația bunurilor fizice” (World Custom Organization, 2021).

Software-ul Serviciului Vamal al Republicii Moldova este un sistem de instrumente software, materiale instructive și metodologice pentru implementarea tehnologiilor informaționale la toate nivelurile de activitate a autorităților vamale (Gutium, 2021d). Software-ul este împărțit în sisteme și aplicații componente a software-ului la nivelul întregului sistem ce include sistemul operațional, programe pentru monitorizarea și diagnosticarea stării unui calculator, traducători și instrumente de dezvoltare software.

Sistemul de operare este un set de programe care efectuează controlul procesului de calcul, oferind comunicarea între utilizator și sistem de calcul în fazele lansării sarcinilor și implementării celor mai generali algoritmi de procesare a informațiilor. Funcția principală a sistemului de operare este de a oferi funcționarea eficientă a computerului și a tuturor dispozitivelor externe (monitoare, dispozitive de intrare și ieșire a datelor etc.) în diferite moduri de funcționare. Programul de monitorizare și diagnosticare a stării computerului este conceput pentru implementarea monitorizării continue a funcționării principalelor dispozitive, și de asemenea, caută blocuri și noduri de sistem digital în cazul detectării sau accidentelor aleatorii (Gutium, 2021a). Pentru a accelera transferul operațiunilor și procedurilor vamale în format electronic, a fost elaborată Metodologia de recomandări privind extinderea utilizării tehnologiei informației de către funcționarii vamali și crearea de instrumente informatice care să ofere sprijin suplimentar pentru activitățile electronice ale autorităților vamale (World Custom Organization, 2021).

Analiza bunelor practici internaționale a arătat, că în China, dezvoltarea obiceiurilor digitale se regăsește în reducerea timpului de vămuire, asigurând interacțiune directă a organizațiilor guvernamentale cu părți terțe, în posibilitatea de a face ajustări și completări la documente și informații, în depunerea cererilor și înregistrarea acestora pe net (Gutium, 2021b). Toate acestea ilustrează inovația, care apare ca urmare a reformelor guvernamentale efectuate în principal în domeniul comerțului exterior și al legislației vamale.

În ceea ce privește interacțiunea interdepartamentală, este de remarcat faptul că angajații serviciilor de frontieră lucrează acum în formă de „vamă cu epoleți”. Guvernul chinez încearcă să accelereze integrarea autoritățile vamale și de control, și să modifice în consecință legislația vamală ce reglementează activitatea serviciului vamal pentru a obține rezultatul dorit (Gutium, 2021c).

Pentru ca integrarea să aibă loc la cel mai înalt nivel, este necesară și unificarea măsurilor care asigură desfășurarea controlului vamal, precum și a documentației oficiale cum ar fi declarațiile și licențele. Se preconizează schimbarea documentelor comerciale, precum și înlocuirea sigiliilor aplicate pe acestea, conform noilor cerințe (Ciobanu, 2020). O astfel de integrare va permite agenților economici să interacționeze cu două servicii publice în loc de unul, reducând timpul necesar pentru înregistrare și costuri. Trebuie remarcat faptul că, având în vedere cooperarea dintre Serviciile Vamale a diferitor țări, costurile și timpul necesar pentru îmbunătățirea securității lanțului internațional de aprovizionare vor fi reduse.

Noua industrializare. Conduita persoanelor, grupurilor, colectivelor și organizațiilor depind în mare măsură de conștientizarea și capacitatea lor de a utiliza în mod eficient informațiile disponibile. Găsirea de soluții raționale în orice domeniu necesită prelucrarea unor cantități imense de date statistice, care deseori devine imposibilă fără implicarea unor mijloace tehnice specializate.

Economia digitală este o organizare socio-economică și un proces tehnico-științific de creare a condițiilor optime pentru satisfacerea nevoilor în informații ce ulterior sunt utilizate în activitatea autorităților publice centrale, autorităților publice locale, organizațiilor din sectorul privat, asociațiilor obștești ce utilizează imense clustere de resurse informaționale. Sub aspect istoric se pot distinge o serie de etape de informatizare. Prima etapă spre calea informatizării este cauzată de apariția vorbirii, iar mai târziu de tehnica scrisului, care a făcut posibilă înregistrarea, stocarea și transmiterea informațiilor din generație în generație. Al doilea este legat de invenția tiparului, care a făcut posibil transferul cunoștințelor către o gamă largă de consumatori de informație. Al treilea este cauzat de apariția și dezvoltarea telegrafului, telefonului, radioului și televizorului, permițând transmiterea și primirea rapidă a informației la distanță. Al patrulea este legat de crearea calculatoarelor, introducerea rețelelor de calculatoare și utilizarea pe larg a limbajelor artificiale, dezvoltarea industriei informaționale și a societății bazate pe tehnologii informaționale. Trecerea de la o societate industrială la o societate informațională se manifestă prin următoarele:

- creșterea repartizării resurselor de muncă din sfera economiei reale în domeniul tehnologiei informaționale și sectorului prestării de servicii;
- moneda metalică sau de hârtie este înlocuită cu datele electronice, înlocuind formele tradiționale de plată cu un sistem de plăți digital, inclusiv prin utilizarea tehnologiei blockchain;
- informația acoperă toate domeniile sociale semnificative ale vieții umane: economie, politică, cultură, sectorul public, serviciul vamal etc.

Formarea societății informaționale se bazează pe cele mai recente tehnologii informaționale, de telecomunicație (schimb de date la distanță).

Noile tehnologii au fost cele care au dus la răspândirea rapidă a rețelei globale digitale de transfer informațional care deschid oportunități noi cu privire la schimbul

internațional de informații, care din punct de vedere conceptual și practic înseamnă formarea spațiului informațional global.

Creșterea valorii adăugate în economie are loc astăzi în mare măsură datorită activității intelectuale, creșterii nivelului tehnologic de producție și distribuție a tehnologiilor informaționale. Într-un anumit stadiu de dezvoltare, se naște o societate informațională, în care majoritatea lucrătorilor sunt ocupați cu analiza, prelucrarea și transformarea datelor, munca creativă, care vizează dezvoltarea inteligenței și dobândirea de cunoștințe ce intensifică procesul de producție și prestare a serviciilor publice. Este creată societatea informațională a oamenilor divizați de frontierele geografice și juridice, dar uniți datorită schimbului activ de informații, ceea ce semnifică apariția economiei cunoașterii. Experiența internațională arată că tehnologiile înalte, inclusiv informația și telecomunicațiile, au devenit deja forța motrice, ce dezvoltă sfera socio-economică a multor țări ale lumii, și asigură accesul liber al cetățenilor la informații, ce este unul dintre cele mai importante scopuri ale guvernelor progresive.

Dinamica indicatorilor de dezvoltare a informației și tehnologiei de telecomunicații, precum și infrastructura și tehnologiile înalte din Republica Moldova, nu permit contarea pe schimbări semnificative în viitorul apropiat fără articulație la eforturile autorităților publice. Există necesitatea realizării pe termen mediu a potențialul cultural, educațional, științific și tehnologic existent al țării și să ofere Republicii Moldova loc demn printre țările societății informaționale globale.

Dezvoltarea societății informaționale în Republica Moldova determină scopul, obiectivele, principiile și direcțiile principale ale politicii de stat în activitatea sa de utilizare și dezvoltare a informațiilor și tehnologiilor de telecomunicație, știință, educație și cultură. Dezvoltarea societății informaționale în Republica Moldova trebuie să se bazeze pe următoarele principii:

- parteneriat între stat, sectorul privat și societatea civilă;
- libertatea și egalitatea de acces la informații și cunoștințe;
- sprijin pentru producătorii autohtoni de produse și servicii în domeniul tehnologiilor informaționale și de telecomunicații;
- promovarea cooperării internaționale în domeniul tehnologiilor informaționale și de telecomunicații;
- asigurarea securității naționale în sfera informațională.

E-guvernarea nu este o completare sau un analog al guvernării tradiționale, dar determină doar modul de interacțiune bazată pe utilizarea activă a informației și comunicării electronice pentru a îmbunătăți eficiența furnizării serviciilor publice.

Obiectivele formării e-guvernării în Republica Moldova sunt orientate spre creșterea:

- calității și accesibilității serviciilor ce sunt oferite cetățenilor și organizațiilor publice, simplificarea procedurii și reducerea termenelor de prestare a acestora, reducerea costurilor administrative din partea cetățenilor și organizațiilor ce sunt legate de primirea

acestora, introducerea unor standarde uniforme de servicii digitale pentru cetățeni;

- caracterului transparent a informațiilor ce sunt direct legate de activitățile autorităților publice, extinderea posibilității de acces la acestea și de participare directă a cetățenilor, organizațiilor și instituțiilor în procedurile de formare și examinare a deciziilor aplicate la toate nivelurile de guvernare;
- calității proceselor administrative și manageriale, îmbunătățirii sistemului de informare și suport analitic pentru deciziile luate la toate nivelurile guvernamentale, ce va asigura eficiența și integritatea procesului de control asupra performanței autorităților publice, asigurând nivelul necesar de securitate a informațiilor e-guvernării în timpul funcționării acesteia.

Pentru atingerea acestor obiective, este necesar să se asigure:

- dezvoltarea și utilizarea pe scară largă în activitățile organizațiilor publice a mijloacelor de asigurare a accesului de la distanță pentru cetățeni la informațiile și serviciile oferite de sectorul public;
- furnizarea de servicii publice utilizând centre multifuncționale și internetul bazat pe crearea unui sistem unificat infrastructural pentru a asigura comunicarea internă și schimbul automat de informații a organelor de stat cu cetățenii și departamentelor de stat conexe;
- crearea unui sistem securizat de electronică interdepartamentală a fluxului documentelor juridice;
- introducerea sistemelor informaționale pentru departamentele de planificare și raportare a managementului ca parte componentă a unui stat unificat, cu sisteme de monitorizare a performanțelor organelor guvernamentale ce asigură dezvoltarea socio-economică a serviciilor publice, și a serviciului vamal în parte;
- formarea unui cadru legal de legiferare ce reglementează procedura de colectare, stocare și furnizare a informațiilor, cuprinse în sistemele informaționale de stat, schimb de informații în formă electronică între autoritățile publice, cetățeni și organizații, precum și controlul asupra utilizării sistemelor digitale de stat.

De obicei, în procesul de implementare a sistemului e-governance, sunt identificate trei etape.

Etapa 1 (publicitate). În această etapă, instrumentele tehnologiilor informaționale se extind și permit un acces mai rapid și mai direcționat pentru cetățeni, organizații și întreprinderi la informațiile oficiale a autorităților publice. Pentru implementarea acestei etape autoritățile publice creează propriile site-uri web, care găzduiesc acte legislative și alte acte juridice de reglementare, precum și date statistice și economice. Elementul principal în această etapă este viteza de actualizare a informațiilor și disponibilitatea portalurilor web guvernamentale care integrează

toate resursele oficiale de informații și oferă acces la acestea printr-o singură fereastră electronică.

Etapa 2 (tranzacții online). La a doua etapă, serviciile publice (înregistrarea imobilelor și a terenurilor, completarea declarațiilor pe impozit, depunerea cererilor) sunt furnizate în regim online. Trecerea la această etapă va permite optimizarea procedurilor birocratice și economisirea de timp, combaterea corupției (contactul virtual cu un oficial îi reduce capacitatea de a extorca mita). Implementarea acestei etape permite autorităților să presteze servicii în format electronic (e-servicii) către populație și companii 24 de ore pe zi și 7 zile pe săptămână.

Etapa 3 (participare). La a treia etapă are loc participarea activă a societății la managementul administrației publice, prin asigurarea interacțiunii interactive între cetățeni și firme cu funcționarii publici pe parcursul întregului ciclu al politicii publice la toate nivelurile guvernamentale. Ce este implementat prin web forumuri, unde proiectele normative și legislative se acumulează ca acte și propuneri oficiale. Printre principalele domenii de funcționare ale e-governance se pot distinge următoarele tipuri de interacțiuni:

- între stat și cetățeni (G2C - De la guvern la cetățean);
- între stat și antreprenoriat (G2B - Guvern-to-Business);
- între diferite ramuri ale guvernului (G2G - de la guvern la guvern);
- între stat și funcționarii publici (G2E – De la guvern la angajați);

Politica World Custom Organization cu privire la digitalizare și strategia Republicii Moldova. Cu scopul dezvoltării sistemului de management al serviciului vamal fuseseră pus accent pe dezvoltarea Vămii digitale, ce consta în dezvoltarea atât a codului digital cât și a complexului dispozitivelor de colectare și prelucrare a informației ce permite gestionarea rapidă a datelor și instalarea noilor programe destinate Serviciului Vamal.

Conform *Tabelului 1* se observă creșterea percepției drepturilor de import-export în Republica Moldova pe parcursul a multor ani. Acest fapt este datorat atât creșterii volumului comerțului internațional, cât și a digitalizării serviciului vamal. În consecință avem o demonstrație elocventă a importanței serviciului vamal în dezvoltarea Republicii Moldova și construirii relațiilor economice durabile cu partenerii săi pe scena mondială.

Tabelul 1. Perceperea drepturilor de import-export pentru anii 2017-2022 (6 luni)

Anul	Taxe vamale	Taxa pentru proceduri vamale	Accize	TVA	Alte plăți	Total
2017	1068102	457985	5585759	13226179	34541	20372566
2018	1109989	487320	5407231	14364710	41034	21410283
2019	1197137	525827	5693137	15454380	26171	22896651
2020	1191460	489378	5909805	14914169	21994	22526806
2021	1539139	635925	6731461	19614568	32651	28553743
2022 (6 luni)	830594	353234	3119677	11215676	15682	15534863

Sursa: <https://customs.gov.md/ro/articles/date-statistic>

Apariția paradigmei „Vama digitală” este predeterminată de apariția economiei digitale care funcționează în principal cu ajutorul tehnologiei digitale, în special celei legate de tranzacțiile electronice efectuate prin internet. Potrivit experților, economia digitală contribuie la formarea PIB-ului țărilor lider G-20 cu aproximativ 8%.

În perioada 26-29 martie 2018, în cadrul conferinței World Customs Organization (WCO) a avut loc seminarul regional pe tema digitalizării serviciilor vamale și a e-Commerce, în același timp fuseseră accentuat faptul că administrația vamală ar trebui să interacționeze cu sectorul privat bazat pe utilizarea pe scară largă a soluțiilor din domeniul informației și telecomunicației. WCO a analizat o gamă largă de probleme legate de obiceiurile digitale și comerțul electronic, în special, „Interconectarea sistemelor digitale vamale”, „Comerțul electronic și provocările de reglementare pentru dezvoltarea țărilor”, precum și instrumente aferente politicii WCO, noile tehnologii și nevoia noului cadru legal și de reglementare pentru sprijinirea managementului transfrontalier a comerțului electronic.

Pe data de 29-30 octombrie 2018, la a 75-a sesiune a Subcomitetului de management al informației al WCO, experții acestei organizații au pus în discuție o serie de probleme pentru a spori introducerea tehnologiilor informaționale în sistemul de organizare a serviciului vamal. În special, a fost prezentată noua versiune 3.8.0 a Modelului de date WCO și o bază de date despre reforme și proiecte în domeniul de monitorizare și modernizare WCO, ceea ce va permite statelor membre să-și împărtășească experiența introducerii tehnologiei „Fereastra unică”.

Opacitatea informației nu permite transportatorilor „mici” și „medii” să-și dezvolte capacitățile de transport, în special, pentru a rezolva problema subîncărcării. Numărul enorm și varietatea de reglementări, registre, clasificatoare și standarde, complexitatea contractării și înregistrării transportului, creează mari dificultăți pentru transportul multimodal, din cauza costurilor ridicate, vitezei reduse și potențialului nerealizat al tranzacțiilor prin diferite tipuri de transport.

În același timp, odată cu creșterea fluxurilor comerciale, se prevede o creștere a numărului de încălcări ale normelor vamale asociate regimului de tranzit vamal. Acest fapt obligă guvernele statelor să investească masiv în dezvoltarea controlului vamal datorită noilor dispozitive de control electronic. Multe companii globale de logistică utilizează diverse dispozitive geo-spațiale în activitățile lor de îmbunătățire a siguranței mișcării mărfurilor. Sisteme de date geo-spațiale reprezintă un sistem de colectare, stocare, analiză și vizualizare grafică a datelor geografice și a datelor conexe despre transport cu scopul identificării locației mărfii în timp real (Krasnova, 2011).

Tehnologiile geo-spațiale ca măsură de asigurare a conformității cu procedurile vamale reprezintă o direcție promițătoare care va permite identificarea anumitor tipuri de încălcări cu privire la forma și metoda funcționării controlului vamal. Introducerea și dezvoltarea ulterioară a noilor tehnologii informaționale poate fi realizată cu succes numai dacă este precedată de un întreg complex de activități desfășurate într-o secvență strict definită.

Conceptul Văzii digitale definește tehnologiile vamale de bază, ce necesită o automatizare complexă, și ridică la un nou nivel calitativ de automatizare activitățile serviciului vamal regional (poșta vamala, vama, administrația vamală regională), ce poate fi realizat prin crearea și dezvoltarea sistemului automatizat digital al regiunii. Principiile esențiale ale construirii unui astfel de sistem destinat securității vamale sunt:

- colectarea, stocarea, prelucrarea, analiza datelor și luarea deciziilor privind mărfurile, vehiculele transportate prin vamă într-un cluster centralizat de informații;
- stocarea consolidată a datelor;
- arhitectură orientată pe obiecte;
- administrarea centralizată a rețelei digitale și a bazelor de date dintr-un punct de control;
- accesul de la distanță la informații datorită tehnologiilor bazate pe tehnologia Web securizată.

Introducerea acestor principii ar trebui să facă posibilă anularea nevoii de utilizare a suporturilor de informații pe hârtie în toate etapele implementării operațiunilor vamale, reducerea influenței factorului subiectiv asupra deciziilor luate în conduita serviciului vamal, creșterea eficienței deciziilor luate, precum și creșterea fiabilității, relevanței informațiilor statistice. Sistemul informatic al autorităților vamale aparține clasei de sisteme dinamice mari și complexe ce este format dintr-un număr mare de elemente care implementează funcțiile de conducere.

Sistemul de management are o structură împărțită în mai multe niveluri, de sub-sisteme informatice interne și externe. Ca funcție critică, managementul este orientat spre realizarea obiectivelor cu care se confruntă fiecare sistem, pentru a crea condițiilor necesare pentru implementarea lor. Proiectarea și implementarea de calitate este o condiție prealabilă de bază pentru funcționarea eficientă a sistemului progresiv.

Proiectarea în masă a Serviciului Vamal se bazează pe utilizarea cadrului de reglementare (legi, norme etc.) și astfel de principii fundamentale precum eficiența, controlul, compatibilitatea, flexibilitatea, consecvența, dezvoltarea, standardizarea și unificarea.

Principiile proiectării sistemului centralizat digital sunt următoarele:

- *eficacitatea* (beneficiile noului sistem automatizat trebuie să fie mai mari comparativ cu cheltuielile pentru crearea acestuia);
- *controlul* (sistemul informațional trebuie să aibă mecanisme de protejare a proprietății intelectuale a organizației);
- *compatibilitatea* (este necesar ca la proiectarea sistemului să se țină cont de factorii organizatorici și umani al Serviciului Vamal, de interesele, calificările și abilitățile personalului);
- *flexibilitatea* (sistemul trebuie să fie extensibil fără mari schimbări);
- *consecvența* (implementarea acestui principiu permite explorarea obiectului ca un întreg de interconexiuni a tuturor elementelor sale,

ce este bazat pe o abordare sistemică de modelare, ce folosește metode de procesare moderne, mai întâi pentru analiza lor, iar mai apoi pentru sinteza lor);

- *dezvoltarea* (actualizarea continuă a instrumentelor, funcțiilor și metodelor de furnizare a informațiilor);
- *standardizarea și unificarea* (utilizarea a experienței acumulate în procesul de proiectare și implementare prin programarea elementelor tipice, care permite reducerea costului necesar creării unui sistem digital centralizat).

Mai multe organizații preferă să cumpere programe digitale deja scrise de la companii specializate (developer companies), și în dependență de caz, adăugarea propriilor componente digitale. De regulă, sistemul de bază este construit pe principiul modular, permițând personalizarea în conformitate cu dorințele utilizatorilor. Autoritățile vamale moderne aparțin clasei marilor sisteme dinamice cu activități multidisciplinare caracteristice, și cu un număr mare de relații de cooperare cu parteneri și participanți la activitatea economică străină, organizații de transport, sisteme fiscale, bancare etc.

Concluzii. Autorul denotă că din cauza anumitor specificități ale autorităților vamale și ale structurilor vamale, este necesar de perfecționat serviciul vamal ca parte a managementului public. În contextul asigurării securității economice este necesar de aplicat tehnologii informaționale contemporane. Într-o analiză detaliată a activității serviciului vamal, autorul ajunge la concluzia că contribuția acestuia la asigurarea securității economice devine din ce în ce mai semnificativă în fiecare an. Acest lucru se datorează unei serii de factori precum ar fi relevanța pentru economia națională, intensificarea relațiilor economice cu alte state, și creșterea riscului de contrabandă.

Din cele cinci modele enumerate la începutul lucrării, autorul propune de aplicat în Republica Moldova un model mixt, care combină modelul european bazat pe protejarea drepturilor cu cel indian bazat pe dezvoltare. Acest fapt se datorează necesității armonizării legislației naționale cu legislația Uniunii Europene, și pe faptul necesității dezvoltării economice active.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Ciobanu, M. (2020, October 23). *The experience of CIS countries in supporting agricultural sector during COVID-19 crisis* [Paper presentation]. Implicațiile economice și sociale ale pandemiei COVID-19: analize, prognoze și strategii de atenuare a consecințelor. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Conferinta_INCE_2020.pdf
- Customs and Border Protection, USA. (2022). *AES: An Introduction*. <https://www.cbp.gov/trade/aes/introduction>

- Goda, A.Yu., Egorova, U.A., & Makrusev, V.V. (2019). Digital customs: foreign experience and current problems of their solution in Russia. *Economic Development Research Journal*. <http://edrv.ru/article/06-04-2019>
- Gutium, M. (2021a, October 15-16). *Customs interaction with business structures* [Paper presentation]. Creșterea economică în condițiile globalizării, Chișinău, Republica Moldova. <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.II.2021.15>
- Gutium, M. (2021b, June 15). *Digitalization in customs services: international experience* [Paper presentation]. Modern tendencies of scientific development: visions of young scientists, Chișinău, Republica Moldova. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/1639740455_international-doctoral-scientific-symposium-t-07.-12-.21-.-final-.docx_.pdf
- Gutium, M. (2021c, May 27-28). *Instrumente digitale utilizate în domeniul vamal* [Paper presentation]. Back to the Future. Social – economic Challenges and Perspectives, București, România. http://dspace.ince.md/jspui/bitstream/123456789/1453/1/Instrumente_digitale_utilizate_in_domeniul_vamal.pdf
- Gutium, T. (2021d). Streamlining the foreign trade policy of the Republic of Moldova. *Информация и инновации*, 16(2), 59-69. <https://doi.org/10.31432/1994-2443-2021-16-2-59-69>
- World Custom Organization. (2021). *World Customs Organization International Customs Day 2021*. <https://customnews.pk/2021/01/26/world-customs-organization-international-customs-day-2021/>
- Краснова, А.И. (2011). *Геоинформационные технологии в таможенном деле* [Paper presentation]. Инновационная Россия: вызовы образованию и науке: Сборник материалов Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, том I, часть II, 324-327.
- Крохичева, Г.Е., Архипов, Э.Л., Баздикян, М.Ю., Де, О.А. (2017). Система обеспечения экономической безопасности. *Интернет-журнал Науковедение*, 9(5).
- Макрусев, В.В. (2017). Сервисно-ориентированное таможенное регулирование: идеи, институты, управление. *Конкурентоспособность в глобальном мире: экономика, наука, технологии*, 12(19), 1239-1242.
- Рудакова, Т.А., Санникова, И.Н., Рудакова, О.Ю. (2018). Экономическая безопасность региона: сущность, факторы, инструменты мониторинга. *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*, 14(6), 1072–1091.
- Сенчагов, В.К., Иванов, Е.А. (2015). *Структура механизма современного мониторинга экономической безопасности России*. Институт экономики РАН.

MARKET GAP ANALYSIS: UNTAPPED POTENTIAL FOR EXPORT-ORIENTED AGRICULTURAL PRODUCTS IN AZERBAIJAN

Saadat HAJIYEVA,
Head of Department,
Agrarian Economic Research Center under the Ministry of Agriculture,
Azerbaijan, Baku

<https://orcid.org/0000-0002-7843-2423>, haciyevaseadet@gmail.com,

Phone: (+99451) 576 83 28

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.30>

Summary

The purpose of the article is to examine the market gaps in order to determine the untapped export potential of agricultural products, where Azerbaijan has a comparative advantage. First of all, the import-export balance of agricultural products of Azerbaijan was analyzed and the main export products were determined. The export geography of the main export products and the volume of demand for those products in the world market were analyzed. Taking into account the production potential of Azerbaijan and the ratio of demand and supply, the possibilities of increasing exports have been evaluated. Descriptive methods, comparative analysis and predictive methods were used during the gap analysis conducted in order to study the untapped export potential of agricultural products. In total, 28 types of agricultural products were examined, and the export potential of 15 products was evaluated.

Keywords: market gap analysis, agricultural products, agrarian market, supply-demand ratio, untapped export potential.

JEL: D47, J43, L11, Q13, Q17, O13.

UDC: 338.439.5 (479.24)

Introduction

GAP analysis is one method used to compare current performance with potential performance. GAP analysis studies the gap between the situation that could be in the optimal allocation and use of resources and the current situation. This helps to identify areas where development is possible (Chobanov, 2013).

During the literature review, it is known that gap analysis has been applied in many different fields. Depending on the field of application, there are different approaches to gap analysis in the existing literature. The main differences here are related to the types of gaps depending on the purpose of the research. Depending on the main objectives of each field, many different types of gaps have been identified: market gap, product gap, usage gap, performance gap, knowledge or information gap, technology gap, etc. However, gaps, regardless of their type, are indicators of obstacle to achieve a goal or potential (Kim & Ji, 2018).

Market gaps are expressed as differences between target market share (potential consumer needs) and current market share (existing consumer base).

Market gaps represent opportunities to expand market penetration (Kim & Ji, 2018). In other words, market gap analysis is a method of studying sales opportunities where demand exceeds supply (Weller, 2018). The term "gap" refers to the gap between "where we are" (current state) and "where we want to be" (target state). GAP analysis can also be called need analysis, needs assessment or need-gap analysis (QuestionPro, 2022). Gap analysis is widely used by most companies as a strategic management tool (Lamich, 2018). However, different types of gap analysis are used by international organizations and individual countries for more in-depth research.

Gap analysis basically consists of 4 steps: i) defining the area, ii) assessing the current situation, iii) defining the target or potential and iv) identifying the differences between the current situation and the target/potential situation. Based on the results of the analysis, an action plan is prepared, and the identified gaps are eliminated over time. It also allows for evaluation of performance on the way to the goal. Gap analysis at country level can be used in strategy development and monitoring process.

Materials and methods

The material of the study is based on official statistical data on production, productivity, import-export indicators of Azerbaijan's agricultural products, foreign trade indicators of partner countries on relevant products, and international trade data on the volume of demand in the world market. Also, the data of Agrarian Economic Research Center of Azerbaijan field studies were used in the calculation of potential productivity indicators (Agriculture, forestry and fishing, 2022) (The foreign trade of Azerbaijan, 2022) (Trademap, 2022) (Farm data monitoring system, 2022).

Descriptive methods, comparative analysis and predictive methods were used during gap analysis of agricultural products.

In the article, gap analysis was used to determine "untapped potential". First, the main exported and imported products were determined based on the export and import balance of the main agricultural products of Azerbaijan. Then, the volume of supply and demand for products with export potential, the demand-payment ratio of local production, as well as the volume of demand in partner countries and the global market were determined. The "untapped potential" of exports for the main products with high comparative advantages of Azerbaijan was calculated. In the article, the potential was calculated only for the products where the supply exceeds the domestic demand due to local production. At this time, the focus of additional production was on export.

The orientation of additional production to export is taken as a basis. The export potential was not calculated in the article, taking into account that the additional production of other products for which a certain part of the domestic market demand is covered by imports may be directed to the domestic market, not to export, and also cotton, olives and some other products with high export potential may be directed to the raw materials of the domestic processing industry.

Result and discussion

The trade balance was calculated taking into account the average import and export volume of the main agricultural products of Azerbaijan over the last 3 years.

Processing products for cotton, hazelnuts, grapes, sugar beet, corn, olives, soybeans and sunflower products are given by conversion to raw material equivalent. The volume of import of the considered products was 803 million USD, and the volume of export was 778 million USD (Chart 1). As can be seen from the data of Chart 1, the main imported products of Azerbaijan are wheat, sugar raw materials, soy raw materials, sunflower raw materials, corn raw materials, rice, oranges, lemons and walnuts. According to the average of the last 3 years, the difference between export and import for these products is -323 million USD, -100 million USD, -58 million USD, -54 million USD, -40 million USD, -37 million USD, -15 million USD, respectively, -12 million USD and -12 million USD. The export-import balance of pulses and barley, which have better local production possibilities than the above-mentioned products, was negative compared to the last 3 years. Also, the import volume of potato, olive, almond, mandarin and apricot products, which have high comparative advantages, was higher than export.

The main export products of Azerbaijan are tomatoes, cotton, hazelnuts, dates, cherries, apples, pomegranates, peaches, grapes, plums, melon products and onions. The difference between exports and imports according to the average of the last 3 years for the respective products is +180 million USD, +160 million USD, +115 million USD, +107 million USD, +40 million USD, +36 million USD, +32 million USD, +14 million USD, +7 million USD, +3 million USD, +2 million USD and +2 million USD.

The difference between the total export and import of the main import and export products was -25 million USD.

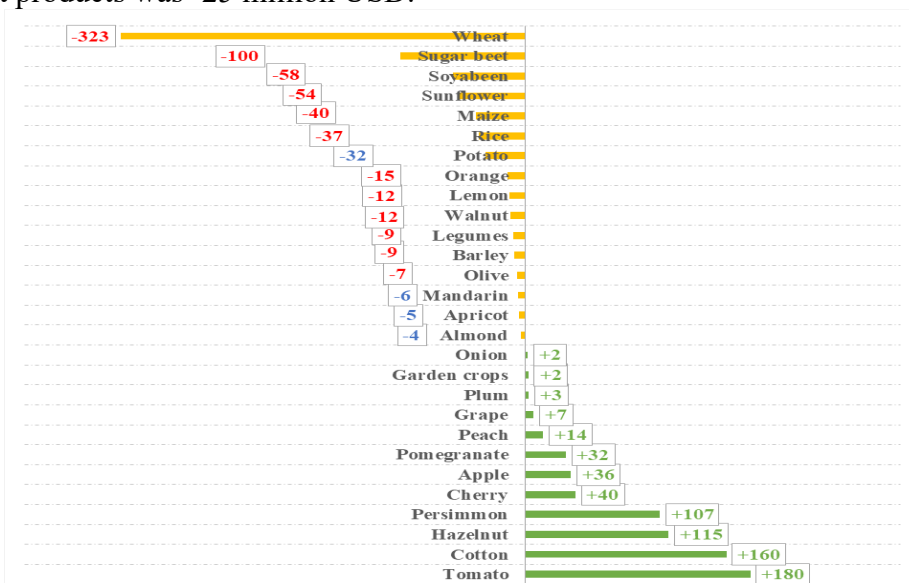

Chart 1. According to the average indicator of 2019-2021, the balance of export and import of the main agricultural products of Azerbaijan, million USD

Source: It was calculated by the author based on the data of the State Customs Committee of the Republic of Azerbaijan

The volume of local production, demand and supply in the domestic market for products with a positive balance of Azerbaijan's main export and import, as well as potatoes, almonds, apricots and mandarin products with high prospective production potential, is given in table 1.

Table 1. Volume of domestic demand and supply for products with export potential of Azerbaijan

	Local production, thousand tons	Domestic market demand, thousand tons	Demand, thousand tons	Supply/ domestic demand due to local production	Supply on account of imports / domestic demand
Tomato	760.0	607	777	125%	3%
Hazelnut	57.0	20	60	292%	17%
Persimmon	185.0	36	185	510%	0%
Cherry	54.4	29	55	185%	2%
Apple	300.8	222	302	135%	0.5%
Pomegranate	182.8	149	183	123%	0.4%
Peach	30.6	19	32	162%	8%
Grape	206.6	206	222	101%	7%
Plum	37.8	33	38	113%	1%
Garden crops	451.9	446	453	101%	0.2%
Onion	276.2	267	286	103%	4%
Almond	1.8	3	3	61%	41%
Apricot	29.2	33	35	87%	16%
Mandarin	41.4	50	50	84%	18%
Potato	1,034.6	1,160	1,239	89%	18%

Source: Calculated by the author based on the data of the State Statistics Committee and the State Customs Committee of the Republic of Azerbaijan.

Note: Products with export potential in Azerbaijan do not include the products in Table 1. Only the main products reviewed by the author are listed in the article.

The ratio of supply (production+import) to domestic demand (production+import-export) for these products is greater than 100%. Supply exceeding demand means export opportunities.

Except for potatoes, almonds, apricots and tangerines, as can be seen from Table 1, the production of other products is higher than the domestic market demand. Products with the highest ratio of supply to domestic demand due to local production are dates (510%), hazelnuts (292%), cherries (185%), peaches (162%), apples (135%), tomatoes (125%) and pomegranates (123 %). In the last 3 years, the supply of grapes, plums, garden crops and onions with local production was higher than 100%. 89%, 61%, 87% and 84% of the demand for potatoes, almonds, apricots and mandarins are covered by local production, respectively. The share of import of these products in the domestic market was 18% for potatoes, 41% for almonds, and 16% for apricots, according to the average of the last 3 years.

The volume of demand from Azerbaijan in the main importing countries (import of these countries) and the volume of global demand in the world market (global import) were calculated for the products with high export potential of Azerbaijan.

A comparative analysis of the import-export of Azerbaijan in 5 main importing countries and the volume of global demand is given in table 2.

Table 2. Volume of global demand for Azerbaijan's export potential products

	The demand of the top 5 countries importing this product from Azerbaijan		Global demand		Import of Azerbaijan		Export of Azerbaijan	
	thousand tons	million USD	thousand tons	million USD	thousand tons	million USD	thousand tons	million USD
Tomato	835	785	7,900	10,400	17.3	5.4	170.6	185.2
Hazelnut	290	1,040	550	2,000	3.4	6.9	40.9	121.4
Persimmon	290	218	580	630	0.0	0.0	148.7	107.4
Cherry	125	180	1,000	5,100	0.6	0.6	25.5	40.8
Apple	710	510	8,600	8,460	1.0	1.1	79.6	37.4
Pomegranate	-	-	460	380	0.6	0.8	34.7	33.2
Peach	300	347	1,680	2,670	1.5	1.9	13.2	16.3
Grape	550	540	5,400	10,700	15.2	12.5	16.3	19.1
Plum	80	63	750	1,100	0.5	1.0	4.9	3.6
Garden crops	110	48	7,700	2,100	0.7	0.5	7.0	2.6
Onion	716	127	8,600	3,900	9.9	3.9	19.1	5.5
Almond	60	140	2,200	6,200	1.2	3.7	0.1	0.1
Apricot	64	65	290	486	5.4	6.4	1.1	1.3
Mandarin	830	588	3,750	3,740	8.7	6.3	0.5	0.3
Potato	800	275	14,000	3,980	204.0	66.1	78.6	33.8

Source: Calculated by the author based on the data of the State Customs Committee of the Republic of Azerbaijan, trademap.org and <https://www.volza.com/p/pomegranate/export/export-from-iran/>

Note: Since the HS code for pomegranate is different in different countries, the volume of global demand was calculated taking into account the export volume of Turkey, Spain, India, Iran, Tunisia and Morocco, and the import volume of Pakistan.

According to the data of Table 2, the share of Azerbaijan in the demand for tomatoes of the top 5 countries that import tomatoes from Azerbaijan is 20%. Accordingly, the share of Azerbaijan in the demand of the top 5 importing countries was 14% in hazelnuts, 50% in dates, 20% in cherries, 11% in apples, 10% in potatoes, 4% in peaches, 3% in grapes, 6% in plums, 6% in melons, and 3% in onions. . Looking at the global demand, the demand of the main partner countries is about 2 times more for dates and nuts, and more for other products.

Table 3 shows the actual and potential cultivated area and production indicators for the respective crops. The potential planting area was determined on the condition that all orchards for other fruits, except for apples, reach the fruiting age, and for one-year tomatoes, onions and melons remain at the actual level. As the area of apples decreased and the weight of intensive orchards increased, only the increase in productivity was taken as a basis. Potential production indicators were determined by the author using data from field studies of the Agricultural Economic Research Center.

Table 3. The volume of potential additional export of Azerbaijan's export potential products

	Total area, thousand ha	<i>At fruit bearing age</i>	Average productivity, tons/ha	Potential producing area, thousand ha	Potential productivity, tons/ha	Additional production, thousand tons	Potential additional exports, million USD	
							Azerbaijan's actual export, with price	Top 5 import countries, with price
Tomato	20.2	<i>17.6</i>	20.4	18	30	185	201	174
Hazelnut	80.4	<i>49.0</i>	1.4	80	1.5	57	169	204
Persimmon	13.1	<i>11.7</i>	16.4	13	20	72	52	54
Cherry	7.2	<i>5.5</i>	8.0	7	13	55	87	79
Apple	31.4	<i>29.9</i>	10.3	25	25	245	115	176
Pomegranate	22.6	<i>21.1</i>	8.8	22	15	150	143	124
Peach	7.2	<i>5.6</i>	6.4	7	8	23	28	26
Grape	16.0	<i>15.1</i>	9.8	16	15	96	113	95
Plum	5.3	<i>4.7</i>	8.3	5	13	28	20	22
Garden crops	20.2	<i>20.2</i>	22.8	20	25	39	14	17
Onion	11.6	<i>11.6</i>	24.6	12	40	201	58	36
Almond	2.8	<i>1.4</i>	2.2	3	4	11	25	25
Apricot	4.1	<i>3.5</i>	8.3	4	13	25	29	26
Mandarin	3.0	<i>1.9</i>	23.5	3	25	32	20	23
Potato	56.1	<i>56.1</i>	18.4	56	25	367	158	126
Total							1233	1205

Source: Calculated by the author based on the data of the State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan and trademap.org.

Note: The indicator in the area column that gives the tomato bar indicates the open area, excluding the greenhouse area.

When determining the potential additional production, the increase in area was calculated at the level of potential productivity, and the increase in productivity was calculated taking into account the potential area.

Thus, additional export potential for relevant products, in other words untapped export potential, was estimated at 1.2 billion USD (Table 3).

Conclusion

In the article, the import and export of 28 main agricultural products of Azerbaijan were considered, and the untapped export potential of 15 products was assessed. The additional export potential of Azerbaijan is approximately 1.2 billion USD at actual export prices, due to the fact that the existing gardens are at full producing age without increasing the planting area for these crops while increasing the productivity due to intensive factors. Taking into account the current export volume of USD 778 million, this means an increase in exports of those products by approximately 2.5 times. Taking into account that Azerbaijan has high comparative advantages in fruit and vegetable products, measures should be continued in the direction of increasing the use of export opportunities by increasing the production of these products. It is recommended that the specialization of the country in the field of agriculture be ensured in these sectors that create high added value.

REFERENCES

- Agriculture, forestry and fishing (2022). <https://stat.gov.az/source/agriculture/?lang=en> (accessed September, 2022)
- Chobanov E. (2013). "GAP Analizi"
- Farm data monitoring system (2022). <https://atm.gov.az/en/activity/8/fermer-teserrufati-melumatlarinin-monitorinqi-sist/>
- Kim S. & Ji Y. (2018). "Gap Analysis", Pg. 1 and 3, <https://www.researchgate.net/publication/327879112>
- QuestionPro (2022). "What is Gap Analysis: Definition, Method and Template with Example", internet resources. <https://www.questionpro.com/blog/gap-analysis/>
- Lamich K. (2018). "Demand-supply gap analysis report", pg 11
- The foreign trade of Azerbaijan (2022). <https://stat.gov.az/source/trade/> (accessed September, 2022)
- Trademap (2022). <https://www.trademap.org/> (accessed September, 2022)
- Weller J. (2018). (Smartsheet Contributor), "The Complete Guide to Gap Analysis", Pg. 4. <https://www.smartsheet.com/gap-analysis-method-examples#:~:text=for%20a%20product%3F-,What%20Is%20a%20Market%20Gap%20Analysis%3F,market%20facts%2C%20rather%20than%20opi>
[nion](https://www.smartsheet.com/gap-analysis-method-examples#:~:text=for%20a%20product%3F-,What%20Is%20a%20Market%20Gap%20Analysis%3F,market%20facts%2C%20rather%20than%20opi)

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE DEVELOPMENT OF BANKING SERVICES AND ENTREPRENEURSHIP IN AZERBAIJAN

Ibrahim ASKAROV,
Head of the Factoring Department of "Kapital Bank" OJSC,
Azerbaijan, Baku

<https://orcid.org/0000-0002-1644-8411>, Ibrahim.Askerov@kapitalbank.az,

Phone: (+99450) 864 31 14

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.31>

Summary

In June 2022, "Kapital Bank" OJSC, the largest commercial bank of the Republic of Azerbaijan, will integrate banking and tax systems into the State Tax Service in order to facilitate the access of entrepreneurs to financial sources, to ensure the organization and operation of unsecured business loans and factoring services, as well as A proposal letter has been sent regarding additions to invoices. In this article, the importance of that proposal for banks, entrepreneurs and the state will be examined, and if the proposal is accepted, it will be justified that there will be serious progress in the banking sector and the development of entrepreneurship. Changes to be made in the legislation and the steps to be taken for this have also been included in the article. The Ministry of Economy, the Small and Medium Business Development Agency and the Entrepreneurship Development Fund have also been informed about this, and joint efforts with the mentioned institutions are continuing for the State Tax Service to evaluate the proposals.

Keywords: *electronic invoice, business loans, factoring.*

JEL: *G21, L26, L32.*

UDC: *336.71(479.24)*

Introduction

According to Article 71-1 of the Tax Code of the Republic of Azerbaijan, in the cases defined by that Code, the person who presents (sends) the goods, performs the works and provides the services, as well as the person who is registered with the tax authority, who performs intra-household movement of goods, submits (compiles) the electronic invoice (State Tax Service, 2022). Banks, in turn, use these invoices as a basis when they provide factoring services to legal entities and individual entrepreneurs or allocate business loans. According to the "Rules for the form, application, accounting and use of electronic invoice" of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan, when there are changes in the prices of goods (works, services), when the nature of the transaction changes (subsequently changing a taxable transaction to a tax-exempt transaction or vice versa changing the transaction to a taxable transaction), as well as the circumstances that provide grounds for specifying the taxable turnover later (except for the cases of full or partial return of goods) are revealed by the taxpayer "issued according to Article 163 of the Tax Code, except for the return of goods" an invoice is drawn up (Resolution No. 89, 2017). At

this time, there is no change (increase or decrease) in the amount of goods (works, services), only the price of goods (works, services) changes (increase or decrease). This means a change in the electronic invoice, which the bank uses as a basis for financing the buyer, and creates risks for the bank.

Materials and methods

"Kapital Bank" OJSC made the following proposals to the State Tax Service in order to provide unsecured business loans and factoring services to entrepreneurs by minimizing bank risks:

1. Adding a factoring cell to overhead invoices. Thus, it is proposed to add a "factoring" cell to the electronic invoice. Activation of the cell is not mandatory. Enable the box if the seller plans to submit the invoice to the bank for factoring financing in the future. If this box is activated, if the invoice becomes approved by the Buyer within 5 days or after 5 days, the invoice cannot be canceled, the change is allowed only for increasing the amount no later than the 20th of the following month after the end of the reporting month in which it was submitted in the electronic invoice will be given. When the factoring box is activated, in the window that opens, a list of commercial banks will appear and it is suggested to select the name of the Factor bank that the Seller (Supplier) will provide for factoring financing. It is also suggested to integrate the systems so that the bill appears in the factor bank's system after the bill has passed to the status of approved or system-approved.

2. Adding a bank account cell. It is suggested to add the fields "Bank account" and "account number" to the electronic invoice. Activation of the cell is mandatory. If the box is activated, the list of banks with which the Seller has opened an account will appear. The seller will choose the bank and bank account to which the buyer wants to transfer the funds on the promissory note.

We can group the perspectives of the mentioned proposal and the development after the changes in terms of the volume of banks, entrepreneurs and taxes as follows:

1. Increase in the amount of taxes - the number of taxpayers and the amount of tax revenues will increase by stimulating the access of taxpayers to financial sources. So, if the seller carries out his sales by sending electronic promissory invoices in an official form, he will make an effort to carry out his sales in an official form because he realizes that the promissory note can be financed by the factor bank and obtain the receivables in advance.

2. Development of entrepreneurship - if the proposals are accepted, entrepreneurs will have the opportunity to use business loans and factoring services quickly and without collateral. This, in turn, contributes to the development of entrepreneurship, macroeconomic development and stability, the development of production and the non-oil sector, the increase in the level of employment, etc. will cause.

3. Development of banking - the mentioned proposals also aim at the development of electronic banking, simplification and acceleration of procedures, thereby saving labor costs and increasing revenues.

Result and discussion

According to the opinion of the Legal Department of "Kapital Bank" OJSC, the proposals are of a technical nature as they include changes in the electronic overhead invoicing system, and this is regulated by the decision of the Cabinet of Ministers (Cabinet of Ministers, 2021). For the implementation of the proposal, at least Article 3.6 of the Cabinet of Ministers dated 02.02.2021 No. 26 "Form, application and accounting rules of electronic overhead invoice" should be amended (KapitalBank, 2022).

The proposed form of the text of the amendment to the relevant decision of the Cabinet of Ministers is as follows:

3.6. If the information specified in the electronic invoice sent by the taxpayer does not correspond to the information on the primary accounting documents (handover act, settlement act, etc.), correction shall be made no later than the 20th of the following month after the end of the reporting month in which the electronic invoice was submitted. It can be done. The corrected e-invoice is not assigned a new serial number by the software. The corrected e-invoice must be approved by the recipient after it is sent. If the amended e-invoice is not approved by the recipient by the last day of the month in which it is sent, the amended e-invoice is canceled through the software and considered unamended. The invoice with the factoring box activated cannot be canceled after it has changed to the approved or system-approved status, and it can only be adjusted in relation to the amount drop no later than the 20th of the following month after the end of the reporting month in which it was submitted.

The transactions between the seller, the buyer, the tax authority and the bank in the tax system after the corrections to the invoices are described by the following block diagrams.

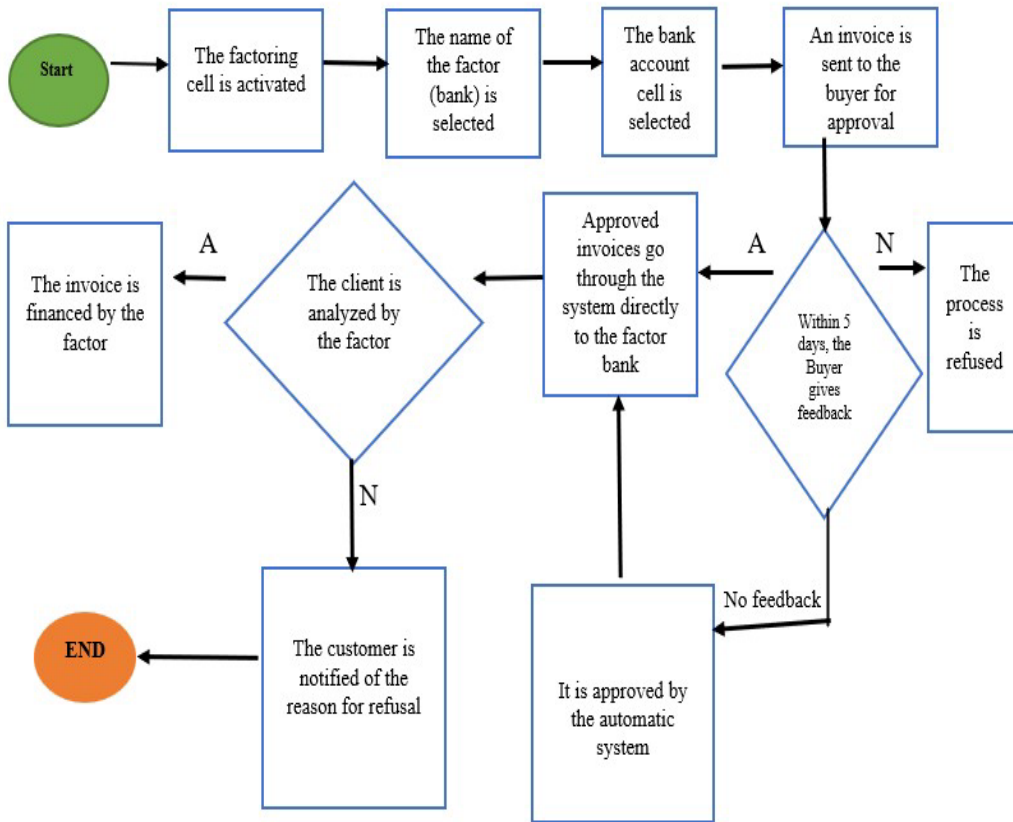

Figure 1. The system after the changes

Source: Compiled based on research by the author

Company managers and accountants were polled about the proposals, and opinions were sought about adjustment mechanisms if necessary to reduce the amount after the receipts are approved. As a result of the survey, it was found that entrepreneurs can be more careful in relation to invoices for which the factoring cell is activated, taking into account the facilitation and acceleration of access to factoring and business loans. Also, if the amount needs to be reduced later, the parties can adjust it among themselves. It was noted that the status of invoices with the activation of the factoring cell can be monitored by both the Seller and the Buyer within 5 days regarding their correct sending.

Acceptance of the proposals will lead to an increase in factoring operations, which in turn will lead to a decrease in the receivables of entrepreneurs, an increase in their income, the development of entrepreneurship and an increase in the volume of taxes. This dependence is shown in the graph below. So, as can be seen from panel A, as the volume of factoring operations increases, the receivables of the company decrease, and there is an inverse proportional dependence between the volume of factoring and receivables. As can be seen from panel B, as receivables decrease, the company's revenues increase, and when revenues increase, the company fulfills its

obligations on time and liabilities decrease. Panel C shows that as a company's revenue increases, so does its profit and the amount of income tax increases.

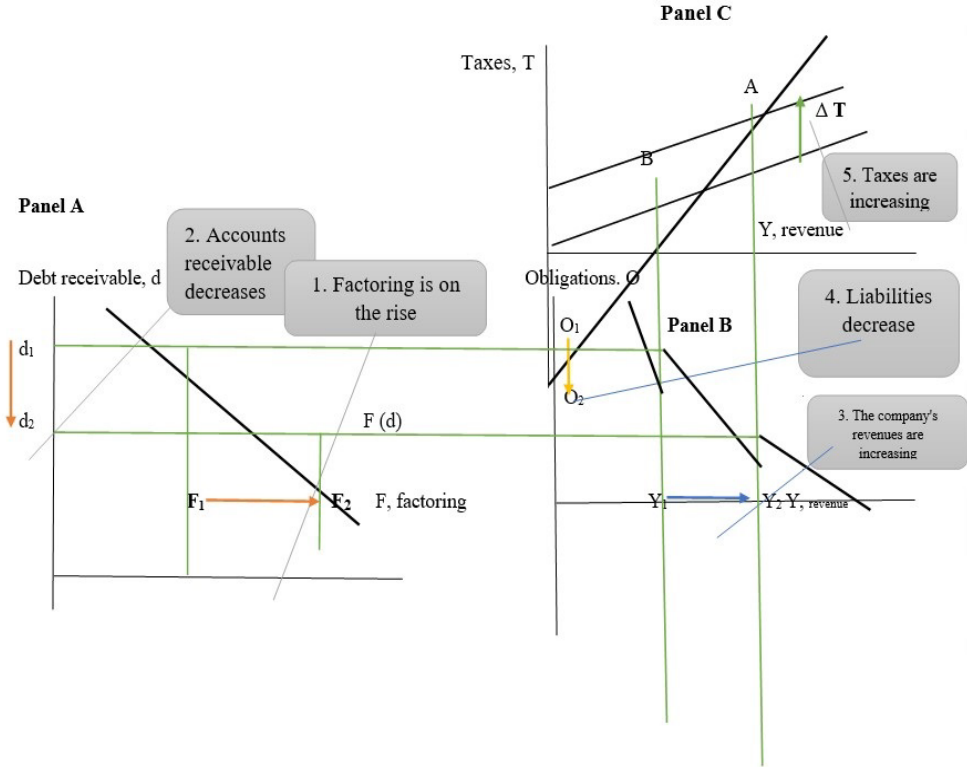

Figure 2. The relationship between the volume of factoring operations and receivables, company revenues, the volume of liabilities and the volume of taxes

Source: Compiled based on research by the author

“According to Nasimi Khasiyev, Director of the Small and Medium Businesses Department of Kapital Bank OJSC, accepting the mentioned proposals will lead to the elimination of the following difficulties for banks:

1. Difficulties in the current system - Since the information on the financing of electronic invoices does not appear in the system on the day of financing, there is a risk of repeated financing of the same invoice by different banks.

2. Difficulties in getting the buyers to sign the notice – factoring financing risk reduction prolongs the process of the buyer having to sign the notice and creates difficulties for the buyers.

3. Difficulties arising from the ability to make corrections in invoices - according to the current rules, the electronic invoice can be amended no later than the 20th of the following month after the end of the reporting month in which it was submitted to the invoice. The fact that these notes can be changed after they are funded creates a risk for banks.

It should be noted that the proposal was addressed to the State Tax Service by Farid Hidayatzade, the general director of the Corporate and SME Sales Department of "Kapital Bank" OJSC. Nurana Guliyeva, Head of the Documentary Transactions Department of the Corporate Sales Department of the Corporate and SME Sales Department of Kapital Bank OJSC, who participated in the preparation of the proposal, Nasimi Khasiyeva, the Director of the Small and Medium Entrepreneurs Department of the Corporate and SME Sales Department, Nasimi Khasiyeva of the Corporate and SME Sales Department We express our deep gratitude to the Director of the Corporate Sales Department, Gara Abdurrahmanov, as well as Bahruz Jamalova and Ayten Ahmadova, who supported the preparation of the presentation, and Arif Mehdiyev and Nadir Isazade from the Legal and Compliance Department.

Conclusion

As a result of the research, it was found that the acceptance of the mentioned proposals addressed to the State Tax Service will lead to the simplification of banking operations, the development of entrepreneurship, the increase of the volume of tax receipts and the development of factoring services. In this direction, the State Tax Service, in its turn, should apply to the Cabinet of Ministers and ensure the implementation of the proposals. Buyers should also take a responsible approach to their obligations as they know that the State Tax Service supervises the payment of overdraft invoices. After additions to current account invoices and system integration, other commercial banks will also be interested in providing factoring services. Also, entrepreneurs will have the opportunity to finance receivables in a short period of time, to benefit from business loans quickly and without collateral.

I suggest that if the changes are implemented, factor banks should also provide non-recourse factoring (classic factoring) services. In such a case, Buyer companies gain additional time to fulfill their obligations, and Seller companies, in turn, are insured against payment risks and entrust the follow-up of receivables to factor banks.

REFERENCES

- Cabinet of Ministers dated 02.02.2021 No. 26 "Form, application and accounting rules of electronic overhead invoice" <https://e-qanun.az/>
- KapitalBank (2022). <https://www.kapitalbank.az/corporate-banking/factoring>
- Resolution No. 89 of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan dated March 14, 2017 "On approval of the form, application, accounting and use of electronic invoices" <https://e-qanun.az/>
- State Tax Service under the Ministry of Economy of the Republic of Azerbaijan (2022). <https://www.e-taxes.gov.az/>

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ АЗЕРБАЙДЖАНА

Шахла Акиф кызы ГУСЕЙНОВА,

Доцент,

Азербайджанский Государственный Экономический Университет
(UNEC),

Баку, Азербайджан

<https://orcid.org/0000-0002-9747-5357>, h-sehla@mail.ru,

моб. тел.: (+99455) 785 40 92

Мадина Надик кызы АЛИЕВА,

Магистрант,

Азербайджанский Государственный Экономический Университет
(UNEC),

Баку, Азербайджан

<https://orcid.org/0000-0001-5019-6169>, e-mail: madinaaliyeva1@mail.ru,

моб. тел.: (+99451) 495 11 33

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.IV.2022.16.32>

Summary

In the article, the authors consider the importance of information and communication technologies. Digital transformation will fundamentally change the entire global society and the way of life in which we live. Along with the digital transformation, all areas of everyday life have undergone changes, which has led to radical changes in the customs, values, work habits and lifestyles of people. Thus, economic opportunities in Azerbaijan create potential opportunities for building a digital economy. However, in order to build a digital economy in Azerbaijan, it is necessary to overcome the digital divide between villages and cities. Based on this, the concepts of "Smart City" and "Smart Village" were developed to restore infrastructure, ensure a high level of management and communication technologies, and apply innovative technological innovations in the territories liberated from occupation.

Keywords: *digital transformation, public administration, e-government, smart city, smart village.*

JEL: *O31, O32, O33, Q55, H83.*

UDC: *351+33]:004(479.24)*

Введение

В современной глобализированной экономике связи информационных и коммуникационных технологий развиваются и расширяются день ото дня. Совокупность изменений, связанных с внедрением и развитием цифровых технологий в обществе, называется цифровой трансформацией. Продолжающаяся цифровая трансформация проявилась изменениями в каждом секторе экономики, и в то же время она затронула общество и

изменила его. Известно, что цифровая трансформация в корне изменит все глобальное общество и образ жизни, в котором мы живем. Наряду с цифровой трансформацией все сферы повседневной жизни претерпели изменения, что привело к радикальным изменениям в обычаях, ценностях, рабочих привычках и образе жизни людей (Головенчик, 2021).

В современное время уровень цифровизации каждой страны считается показателем ее конкурентоспособности в мировой экономике. В последние годы так называемого информационного века, в котором информационно-коммуникационные технологии получили широкое развитие, доступность доступа в Интернет стала проще, и в этот период, который называют информационным обществом, произошла трансформация. Создание цифровой экономики также привело к широкому использованию цифровых инструментов правительствами в государственном управлении. Государственное управление изменяется и развивается в зависимости от культуры, идеологии, политико-экономических факторов, форм управления и других подобных факторов. Однако в эту эпоху, которую называют веком информации, цифровые инструменты рассматриваются как первый решающий инструмент в защите прозрачности, качества и безопасности в государственном управлении. В настоящее время правительство является сторонником применения цифровизации в максимальной форме с целью обеспечения доступности услуг, предоставляемых гражданам, и трансформации традиционных форм управления.

Наиболее очевидным примером цифровизации в государственном управлении является концепция электронного правительства. Электронное правительство – это проект, возникший в результате развития информационно-коммуникационных технологических отношений, который обеспечивает более быстрое, эффективное, безопасное и эффективное выполнение государственных услуг, а также более активное и легкое выполнение гражданами своих обязательств перед государством (Каргинка & Лебедева, 2020).

Необходимость обеспечения доступности граждан к государственным структурам, прямого обращения граждан в случае необходимости принятия информации всеми сделали необходимым формирование электронного правительства. Основная цель электронного правительства – дальнейшее расширение коммуникативных отношений в управлении, приспособления к интересам каждого члена общества, создание для них большего количества возможностей.

Электронные услуги, предоставляемые электронным правительством, в основном предполагают взаимодействие между 4 группами:

1. Коммуникация между правительством и гражданами (G2C)
2. Взаимодействие правительства с бизнесом (G2B)
3. Межправительственные отношения (G2G)
4. Отношения государственных служащих (G2E)

Коммуникация G2C изучает отношения между правительством и гражданами. Эта услуга электронного правительства обеспечивает гражданам более легкий доступ к соответствующим государственным учреждениям. Правительство более внимательно и интенсивно интересуется проблемами и обращениями граждан. Это, в свою очередь, создает условия для более прозрачной службы в государственных органах и демократического установления государственной деятельности.

Отношения G2B изучают отношения между государством и предпринимателями, предприятиями, бизнес-корпорациями. Это создает возможности для бизнес-политики, организации электронной коммерции, лицензирования бизнеса и сотрудничества между правительством и бизнесом.

Связь G2G изучает отношения между государственными органами. Он также включает отношения между национальными и иностранными организациями и государством.

G2E относится к взаимодействию между правительством и его человеческими ресурсами. Это включает в себя информирование государство для своих сотрудников с помощью электронных средств на основе предлагаемого дистанционного обучения и т.д. (Göçoğlu, 2019).

Одним из способов обеспечения эффективного управления в эпоху цифровой трансформации является «управление знаниями». Управление знаниями в государственном секторе является важным и специфическим вопросом. Так, например, управление знаниями в государственном управлении цифрового менеджмента осуществляется на основе 3-х факторов:

1. Повышение качества государственной службы.
2. Поощрение создания «здорового» правительства.
3. Повышение квалификации в области государственного управления.

Таким образом, было определено, что успех цифрового правительства зависит от управления знаниями

(<https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.691.9561&rep=rep1&type=pdf>).

Следует отметить, что созданный в Азербайджане проект «Электронное правительство» создает возможности для оказания оперативных услуг в электронной форме юридическим и физическим лицам Азербайджанской Республики, в том числе иностранным гражданам. Сегодня в нашей стране стремительно развивается цифровизация в здравоохранении, образовании, банковском деле, социальных услугах и др.

«Индекс развития электронного правительства» составляется ООН каждые два года и измеряет готовность стран к электронному правительству. Этот индекс считается общей мерой трех основных показателей «электронного правительства»:

- Качество государственных электронных услуг.
- Телекоммуникационная инфраструктура.
- Человеческий капитал (UN, 2022).

Глядя на индексные показатели последних лет, видно, что Азербайджан развивается и движется вперед в цифровизации государственного управления. В последнем отчете за 2020 год Азербайджан сохранил свою позицию на 70-м уровне среди 193 стран мира по «Индексу развития электронного правительства» (Alvarenga, Matos, Godina & CO Matias, 2020).

Важность «Электронного правительства» заключается в следующем:

- Экономия времени как государственных учреждений, так и граждан.
- Доступность государственных услуг независимо от местоположения или расстояния.
- Оптимизация предоставляемых электронных услуг.
- Повышение эффективности государственных учреждений и качества предоставляемых услуг.

Исходя из вышеизложенного, следует отметить, что на основе цифровизации были созданы центры «ASAN service» Президентом Азербайджанской Республики в 2012 году с целью развития электронных услуг, повышения прозрачности и эффективности. Центры «ASAN service» действуют при Государственном агентстве по обслуживанию граждан и социальным инновациям при Президенте Азербайджанской Республики. Деятельность этого учреждения основана на принципе «единого пространства» ("Elektron Hökumətin İnkişafı İndeksi" açıqlanıb, 2020).

В соответствии с законодательством Азербайджанской Республики установлена система «Асан Имза», которая имеет те же права, что и собственноручная подпись. «Асан Имза» — электронная подпись граждан, пользующихся государственными услугами, которая идентифицирует личность для использования электронных услуг. Услуга «Асан Имза» используется более чем в 650 электронных услугах, предоставляемых государственными и частными организациями по всей стране. Срок действия данной подписи составляет 3 года (<https://asan.gov.az/az>).

Таким образом, экономические возможности в Азербайджане создают потенциальные возможности для построения цифровой экономики. Однако для построения цифровой экономики в Азербайджане необходимо преодолеть цифровой разрыв между селами и городами. После Второй Карабахской Войны, завершившейся победой для Азербайджана, были разработаны концепции «Умный город» и «Умное село» для восстановления инфраструктуры, обеспечения высокого уровня технологий управления и связи, применения инновационных технологических новшеств на территориях, освобожденных от оккупации. Первый проект «Умное село» в Азербайджанской Республике был реализован в селе Агали Зангиланского района в 2021 году.

В основе этой концепции лежит путь к устойчивому экономическому развитию и прогрессу за счет использования цифровых технологий и инноваций. Проект «Умный город» имеет 6 основных индикаторов (Asan İmza haqqında ümumi məlumat, 2022).

Схема 1. Основные индикатора проекта «Умный город» и «Умное село»
 Источник: Составлено автором

Еще одним из важных шагов в условиях трансформации есть шаг на пути к построению цифровой экономики, который принимает меры по реализации проекта «цифровая валюта». Цифровые валюты, которые выступают в качестве инвестиционного инструмента, также используются в качестве безналичного платежного средства между хозяйствующими субъектами. Ожидается, что реализация плана действий, предусмотренного в «Стратегии цифровых платежей Центрального банка Азербайджанской Республики на 2021-2023 годы», окажет большое влияние на создание цифровой экономической среды в стране, увеличение доли безналичного оборота и расширение доступа к финансовым услугам в стране.

Список использованной литературы

- Головенчик Г. Г. (2021). Цифровая мировая экономик, Минск : БГУ
 Каргинка, Л.А. & Лебедева, С.Л. (2020). Цифровая экономика, 2020
 Göçoğlu V. (2019). Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Dijital Dönüşüm: Nesnelerin İnterneti Üzerine Bir İnceleme
<https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.691.9561&rep=rep1&type=pdf>

- Alvarenga, A., Matos, F., Godina, R., & CO Matias, J. (2020). Digital transformation and knowledge management in the public sector. *Sustainability*, 12(14), 5824. <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/14/5824/htm>
- "Elektron Hökumətin İnkişafı İndeksi" açıqlanıb (2020). <https://www.e-gov.az/az/news/read/742>
- <https://asan.gov.az/az>
- Asan İmza haqqında ümumi məlumat (2022). <https://www.e-gov.az/az/content/read/217>
- OECD (2020). Smart Cities and Inclusive Growth, https://www.oecd.org/cfe/cities/OECD_Policy_Paper_Smart_Cities_and_Inclusive_Growth.pdf
- UN (2022). E-Government Development Index (EGDI), <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/About/Overview/-E-Government-Development-Index>
- https://www.researchgate.net/profile/Yashar-Damirov/publication/347987651_Book_of_Proceedings_esdBaku2020_Vol2_Online/links/5febcc6145851553a004f3f8/Book-of-Proceedings-esdBaku2020-Vol2-Online.pdf#page=667
- <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35468/Smart-Villages-in-Azerbaijan-A-Framework-for-Analysis-and-Roadmap.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- <https://uploads.cbar.az/assets/7095796a70cfdfac360b9a15a.pdf>

Cover designer: Alexandru SANDULESCU
Good to print 01.12.2022. Circulation of 20 copies
Author's lists 36,8. Format B5.

NIER, 2022
MD 2064, Chisinau, 45 Ion Creangă str.
fax. (+37322) 74-37-94, phone: (+37322) 50-11-30
info@ince.md

